

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік Университеті
Ағылшын және неміс тілдері кафедрасы

**«Профессор Мұхтар Арыновтың 85 жылдығына
арналған «Тіл мен мәдениеттің өзекті мәселелері:
дәстүрлер мен инновациялар»
атты Халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
14 мамыр 2021 жыл**

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
**«Актуальные проблемы языка и культуры:
традиции и инновации», посвященной
85-летию профессора Мухтара Арынова
14 мая 2021 года**

MATERIALS
Of the International Scientific and Practical Conference
**«Topical issues of language and culture:
traditions and innovations» dedicated to 85th
anniversary of Professor Mukhtar Arynov
May 14 2021 year**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Қ. ЖУБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік Университеті
Ағылшын және неміс тілдері кафедрасы**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АКТЮБИНСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. К. ЖУБАНОВА
КАФЕДРА АНГЛИЙСКОГО И НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКОВ**

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
K. ZHUBANOV AKTOBE REGIONAL UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES**

**«ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР»
профессор Мұхтар Ғалиұлы Арыновтың 85 жылдығына арналған**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
14 мамыр 2021 жыл

**«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ:
ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ»
посвященную 85-летию профессора Мухтара Галиевича Арынова**

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
14 май 2021 года

**«TOPICAL ISSUES OF LANGUAGE AND CULTURE:
TRADITIONS AND INNOVATIONS»
dedicated to the 85th anniversary of Professor Mukhtar Galievich Arynov**

MATERIALS
of International scientific-practical conference
May 14, 2021

АҚТӨБЕ - 2021

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2
П82

Редакция алқасы:

Р.А.Бекназаров – т.ғ.д., профессор, К.К.Садирова – ф.ғ.д., профессор, Тектіғұл Ж.О. – ф.ғ.к., профессор, К.Б.Коптлеуова – ф.ғ.к., доцент, З.Е.Сулейменова – ф.ғ.к., Қ.Жұбанов атындағы АӨУ доценті, Г.А.Дженалаева – PhD, Д.К.Тастанбаева - аға оқытушы, А.А.Оразова – магистр, аға оқытушы, А.А.Уайс - магистр, аға оқытушы, С.Г.Усенова - магистр, оқытушы.

П82 Профессор Мұхтар Арыновтың 85 жылдығына арналған «Тіл мен мәдениеттің өзекті мәселелері: дәстүрлер мен инновациялар» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары». – Ақтөбе, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, 2021 ж. - 312 бет. – ISBN 978-601-7664-02-2 = Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 85-летию профессора Мухтара Арынова «Актуальные проблемы языка и культуры: традиции и инновации». – Ақтөбе, Актюбинский региональный университет им.К.Жубанова, 2021 г. - 312 стр. – ISBN 978-601-7664-02-2 = Material of International scientific conference “Topical issues of language and culture: Traditions and innovations”, dedicated to the 85th anniversary of Professor Mukhtar Galievich Arynov. – Aktobe, K.Zhubanov Aktobe Regional University, 2021 . - 312 pp. – ISBN 978-601-7664-02-2

Жинақта заманауи лингвистика, шетел филологиясы және шетел тілін оқыту әдістемесінің өзекті мәселелері, сондай-ақ әдебиеттану мен аударма мәселелері қарастырылған материалдар қамтылған.

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2

ISBN 978-601-7664-02-2

© Қ. Жұбанов атындағы АӨУ, 2021 ж.

АЛҒЫ СӨЗ / ПРЕДИСЛОВИЕ/ INTRODUCTION

«Тіл және мәдениеттің өзекті мәселелері: дәстүрлер мен инновациялар», атты халықаралық ғылыми практикалық конференциясы профессор Мұхтар Ғалиұлы Арынның 85 жылдығына арналады. Конференцияны өткізудің басты мақсаты Мұхтар Ғалиұлы Арын бастап кеткен тіл білімі мен мәдениетті дамыту және дәстүр мен инновация саласында озық тәжірибемен білім алмасу. Алынған нәтижелер барлық қатысушыларға және, ең алдымен, қазіргі Қазақстанның ғылымына пайдалы болады деп үміттенеміз, және ұсынылған ұсыныстар іс жүзінде өз қолданысын табады.

Атылмыш конференция 5 ғылыми сала бағыттарын қамтиды:

1. Лингвистика мен лингводидактикадағы көптілділік қарым-қатынастағы феномен
2. Шет тілдік білім беру әдістемесінің өзекті мәселелері
3. Шетел филологиясы мен қазіргі лингвистиканың өзекті мәселелері
4. Көптілділік білім берудің негізгі бағыты
5. Әдебиеттану және аударма

Профессор Мұхтар Ғалиұлы Арын аталған салаларда ғылыми еңбектерімен зор үлесін қосқан ғалым. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің ірге тасын қалаушылардың бірі және де университеттегі ғалымдардың ұстазы.

Мұхтар Ғалиұлы Арын – «ұлттық рухтың ұстазы», «нар қазақ», «қоғам қайраткері», белгілі тіл маманы, филология ғылымдарының кандидаты, профессор. Алматы шет тілдер педагогикалық институтын бітіргеннен соң осы институтта оқытушы, кафедра меңгерушісі қызметтерін атқарды.

- ✓ 1974—1980 ж. Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының оқу-ісі жөніндегі проректоры.
- ✓ 1980—1983 ж. ҚР Білім министрінің педагогикалық жоғары орындар бөлімінің басшысы.
- ✓ 1983 жылдан өмірінің соңғы күндеріне дейін Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе педагогикалық институтының ректоры.
- ✓ Мұхтар Ғалиұлы Арын 60-қа жуық ғылым, ғылым-көпшілік және публицистикалық еңбектер, жоғары оқу орындарына арналған оқулықтар мен оқу құралдарының авторы, оның ішінде - *"Немецкая грамматика"*, 1971, *"Немецкая грамматика. Морфология"*, 1986;

Мұхтар Ғалиұлы Арын Халықаралық *"Қазақ тілі"* қоғамының құрылуына үлкен үлесін қосты. Ақтөбе облысы *"Қазақ тілі"* қоғамының төрағасы болды.

М. Ғ. Арынның басқаруымен елімізде бірнеше қазақ тілін оқытатын ондаған мектептер ашылды. Сонымен қатар ғалым, Өлкежану және экспедициялық зерттеулерге де көп көңіл бөлді, мысалы, Есет Тама әулие, Көтібар, Есет, Қазанғап тарихи-архитектуралық кешендердің бой көтеруіне, Ақтөбеде Абай мұражайының ашылуы мен мұражай қорының құрылуына өз үлесін қосты. М.Ғ. Арынның басшылығымен Қ. Жұбановтың мұражайы мен зерттеу лабораториясы ашылды.

1996 жылы ғалымның қазақтардың тілі, діні, мәдениеті, салт-дәстүрі мен тарихына арналған *"Бес анық"* кітабы жарық көрді. «Бес анық» жинағында ғалымның соңғы жылдары қоғам өмірінде болған әлеуметтік-мәдени өзгерістер жайындағы, оқу-білім мен тәлім-тәрбие хақындағы толғаныстары-түрлі мерзімді баспасөз бетінде жарық көрген мақалалары топтастырылған. **«Бес анық»** еңбегіндегі анықтарға тоқталатын болсақ, олар: Бірінші анық – Тіл; Екінші анық – Дін; Үшінші анық – Дәстүр; Төртінші анық – Тарих; Бесінші анық – Атамекен делінген. Сонымен қатар, бұл еңбектің екінші бөлімінде тәрбие-тәңірді сөзге тиек етеді. Онда отбасы-ұлт рұхының айнасы; Тәрбие деген тәңір бар; Жаңа кезеңге – жаңа көзқарас; Ұлт тағдыры тәлкекке көнбейді; Маман даярлау-мәртебелі іс; Наурыздан Наурызға дейін; Бата деп аталатын тақырыптары толғаныстар мен сұхбаттардан тұрады. Тәрбие деген

тәңір бар сұхбатында Мұхтар Ғалиұлы Арын «ерекше көзге түсетін нәрсе-халықтың өзінің тәрбиелілігі. Әдетте тәрбиелі халық-өзін-өзі дұрыс жолға қоя білген халық. Сөйткен халық қана барлық істі өз бетінше шешіп, өз қолына ала алады. Тәрбие деген тәңірдің бары рас. Оның көздері көп «Баланы жастан» дегенді қазақ бекер айтпаған. Жастайынан тәрбиелейтін жүйеміз де – мектеп. Шындығында, мектептің арқасындағы жүгі – адамды тәрбиелеу. Тәрбие-терең мағыналы ұғым. Оның басты мақсаты-адамның санасы, ойлау жүйесін тәртіпке келтіру» екендігін айтады.

Мұхтар Ғалиұлы Арын "Білім жөніндегі", "Жоғары білім жөніндегі", "Тіл білімі жөніндегі" заңдар жобасын талқылауға, тәуелсіз Қазақстанның тұңғыш Ата заңын қабылдау мен талдау жұмысына қатысты.

Қорыта айтатын болсақ, Мұхтар Ғалиұлы Арынның қазақ елінің дамуына сіңірген еңбектері әрқашан еленіп, Қазақстан Жоғарғы Кеңесінің Құрмет грамотасымен және медальдармен марапатталды.

Біздің конференция қазіргі даму кезеңіндегі көптеген өзекті мәселелерін қозғайды. Бұл конференция еліміздің түрлі өңірлеріндегі жас және тәжірибелі ғалымдар арасында пікір алмасуға ықпал ететін, ғылым мен практика арасындағы байланысты қолдайтын. ғылымды дамытудағы маңызды қадам деп санаймыз.

Конференцияны өткізу Қазақстанның және басқа мемлекеттер аралық ашық әлеуметтік институттың өміріндегі маңызды оқиға болып табылады, ол ғылыми экономикалық зерттеулер процесін жақсартуға үлес қосатыны одан әрі ынталандыру жасайтыны сөзсіз.

Конференция жұмысы жемісті және пайдалы болатынына сенімдімін, біз бірге маңызды және лайықты нәтижелерге қол жеткіземіз!

**ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОДИДАКТИКАДАҒЫ КӨПТІЛДІЛІК ҚАРЫМ-
ҚАТЫНАСТАҒЫ ФЕНОМЕН
ФЕНОМЕН ПОЛИЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ И
ЛИНГВОДИДАКТИКЕ
THE PHENOMENON OF MULTILINGUAL COMMUNICATION IN LINGUISTICS AND
LINGUODIDACTICS**

Melisandra Leonardos
Spring 2021
Virtual English Language Fellow
Zhubanov Aktobe Regional University
Aktobe, Kazakhstan

**THE FORM, MEANING, AND USE OF ENGLISHES:
REFLECTIONS ON A VIRTUAL ENGLISH LANGUAGE FELLOWSHIP IN AKTOBE
KAZAKHSTAN**

There are many facets of my experience as a Virtual English Language Fellow teaching English at Aktobe Regional University that I might share in this article. I settled on two points. The first, Form/Meaning/Use, has been useful model when I have taught inperson classes and which has carried over to online instruction. The second is treating the English language as topic of study in its own right in an ESL classroom, which is something that I did for the first time during this fellowship. It is my intention and hope that through a brief discussion of these topics, useful teaching methodologies will come to light that might be used by other language teachers at Zhubanov University and in Kazakhstan more generally.

Form/Meaning/Use (FMU): This is a model developed and taught by Diane LarsonFreeman that is valuable when teaching grammar and language structures, such as metaphors and similes. Take the following simile: “David was as cold as ice when he spoke to me”. The *form* is “as cold as ice” or *as/adjective/as*. The *meaning* is that David was emotionally distant when he spoke. We *use* this simile when we want to make our speech or writing more vivid or powerful.

FMU helps us break down a lesson into manageable parts. For example, certain exercises might focus on *form*, such as having students find and correct mistakes. Others might highlight *meaning* and comprehension, such as asking true/false questions or concept checking questions. A summative exercise might include all three. Depending on the complexity of the target language a teacher might use an entire lesson on only one part of the model.

FMU also an effective way to break down the assessment of students’ comprehension and expression of the target language. For example, as a final exercise on my unit on similes and metaphors, I had students write a poem that included at least one of each. The results showed more than an anticipated number of errors with the form of similes but an overall good understanding of the meaning and use of them as well as that of metaphors. This allowed me to target a shorter follow up session on form.

At the start of every term I make a point to familiarize my students with the FMU model. This allows me to talk about language (meta language) when I teach grammar and other language structures. To use our simile example once again, my students will already know what I mean when I talk about their form, meaning and use. This gives me more options in I how I teach and makes a topic such as conditionals (a dreaded topic among English learners world-wide) more stimulating. It provides students with tools to talk about, and examine, the language from their perspective as learners. This, in turn, can facilitate more of a community classroom model whereby everyone, students and teachers, might learn from each other.

One would think that, as a native English speaker, teaching my students about form meaning and use would come easily to me. After all, I rarely, if ever, need to think about the meaning of the past perfect (for example) or when and how to use it. I learned these things through the (relatively effortless for me) process of native language acquisition. Nevertheless, teaching the FMU of past perfect, and other grammar points, to English learners can be a perilous journey for me and other native speakers. My ease with the English language comes at the cost of not knowing the many details that attend basic grammar. Many times (including this past term) I have felt myself at a loss when asked about the FMU of the past perfect, or other tenses, and have been rescued by my coteacher and even my own students. I bring this up only to say that I too am learning how to teach English; it is a never-ending process and my success as a teacher depends as much on the collective knowledge in my classroom as it does on my status as a native speaker.

Exploring the English Language (and languages in general) as a topic in its own right:

One of the first lessons I shared with my students was a Power Point presentation titled English, A Global Language. The aim of this lesson was to acquaint students with the scope and breadth of English as it is learned and spoken throughout the world. It facilitated wonderful discussions in my classes about the advantages and disadvantages of global languages, the interconnectedness of language and culture, and the impact of endangered languages on communities across the globe. Students were also introduced to general linguistic terms such as dialect, accents, and sociolinguistics, concepts that I referred to throughout the semester.

The most important idea I wanted to share through this lesson, however, was the notion that there are as many versions of the English language (“Englishes”) as there are speakers of it. While I might make fewer grammatical mistakes, and have command of a larger vocabulary than my students at Aktobe University, my version of English is not better or intrinsically more valuable than theirs. They have a right to the language every bit as much as I do. Over time, as they learn, they will grow in confidence and create their own English with their own unique expression of it. I believe it is important to convey this idea to our students in whatever context we encounter them, be it at on top University in Kazakhstan, a class for Spanish speaking immigrants in the United States, or any of the other myriad settings in which English is taught throughout the world.

As noted above, there are many subjects which I could have discussed in this article. I chose to explore Form/Meaning/Use and a brief exploration of English language as topic of study in its own right in an ESL classroom. My experience teaching English and serving as a member of the faculty at Zhubanov Aktobe Regional University as a Virtual English Language Fellow provided me with much material for future reflection. It is my hope that the discussion of these two topics provides my colleagues and other English teachers in Kazakhstan with their own food for reflection and encourages them to explore new methods and subject matter which they might to use in their classrooms.

References:

Frodesen, J., Eyring, J., & Larsen-Freeman, D. (1993). *Grammar Dimensions: Form, Meaning, and Use. Book Four*. Heinle & Heinle.

Widdowson, H. G. (1998). EIL: Squaring the Circles. A Reply. *World Englishes*, 17(3), 397-401.

D. M. Alpysbayeva

Academic Supervisor: Akkenzhe Trusheva
(Aktobe city, The Republic of Kazakhstan)

NEOLOGISMS IN MULTILINGUALISM IN THE 21ST CENTURY

Abstract. Multilingualism plays a big role in the life of a modern person. An ability to communicate in several languages provides an opportunity to be active in the international community, get a good work experience, see new perspectives and learn anything new from

different cultures. The skill of using two or more languages helps to develop long-term memory and brain work of a human. However, multilingualism is also great for creating long-term lasting friendship among a number of countries, exchange ideas and relevant information. Due to the time occupied by Coronavirus pandemic, it is important to stay in touch with everybody, especially to know all news, brands created by the digital world of the Internet. This way, neologisms are a necessity to know in order to be informed about all novelties which are coming every day into the life of a modern generation.

The phenomenon of multilingual communication in linguistics and linguodidactics.

The 21st century is a time of progressive world where people know what they want for their personal development. This development may consist of an intercultural education, internship, work and health. The human of a new time knows what he wants and in order to achieve all set goals he needs to study and work more. He also needs to keep in mind that our world is intercultural and consists of thousand differences in opinions, thought and even languages. There are a number of languages which residents of completely different continents and countries use as a first language. Sometimes it makes it difficult for individuals who possess only one native language in the workplace or an educational place as these spheres require a knowledge of several foreign languages. Therefore, multilingualism in the life of a person plays a great beneficial part which helps to survive in the modern world.

Multilingualism is a Latin word consisting of two roots where “multi” means many and “lingua” is a language. According to Nordquist R. (2019), “Multilingualism is the ability of an individual speaker or a community of speakers to communicate effectively in three or more languages”. People can choose to speak several or more languages and they can be Chinese, Russian, German or even French. The choice of language depends on the person and his aims about learning a certain language. It is known that a person speaking several languages can switch personalities. It is true in a number of cases, as when a learner studies a foreign language he opens a new culture, mentality of a country he is interested in. Fritz (2016) also says that one of the important missions of multilingualism is to build strong relationships with other countries, to protect their own country, and to sort out with cultural diversity. He also mentions competitiveness abroad which is related not only for the one country’s economic development, but to the social life of people as well. Being able to communicate in another language makes tourists safer in another surrounding; he can understand everything that is going on around him and defend himself in the case of critical situations. Everybody should know the diversity of the whole world’s nationalities in order to be polite and show respect for others for the sustainable development of the whole planet.

Multilingualism is a great skill needed for educational purposes. The process of learning language has a big influence on the work process of human brains. According to Okal (2014), “Multilingualism practices enhance intellectual flexibility and creativity”. People can improve their brain work through the exercises which could help them to cope with multitasking quickly, to get excellent memory etc. New vocabulary brings new insights and recently created neologisms in a foreign language can bring people to new innovations and brands of the modern world. It is important to have a proper look at the grammar, pronunciation and general rules of the language, but it is in the same part important to keep a track of new words.

Neologisms are new words in the speech of a humankind which appear with the flow of a time. Neologisms in multilingualism have the same function as in one specific language. They bring new and fresh words earlier not known but gaining popularity in a short period of time in the speech of the younger and older population. Neologisms may be found in different spheres of people’s lives, they may be from an education, profession, health, sport, technic and even IT sectors. New words are everywhere and they exist in different formats like written or oral way of speaking. An example of a neologism from the social media sector can be a word “blog”. “Blog” is a type of digital publication where influencers who have a lot of followers and authors of blogs are posting news with pictures and links in their social media accounts. Blogs are often full of different content

starting from hobbies till business ideas. An example of “blog” is used here to point out that this word is known to a resident of any country at this moment. It may have a different translation and pronunciation; however, it still has the same meaning. English at this point as an international language accepted by the whole world community has a lead in receiving and producing neologisms which are accepted everywhere.

Social media has a huge popularity among all languages and places of the world. There are no people who do not know the basic vocabulary of smartphones’ messengers and applications. Instagram, WhatsApp, Twitter and other platforms consist of such words like “bio”, “chat”, “comment”, “post”, “fan”, “feed”, “filter” which are working as specific functions. These are new words because several decades ago nobody knew about these terms, but the recent years let these words come into common recognition.

Digital marketing in the year of 2021 has a real popularity among all consumers. It is easy to make purchases online and get a delivery in a short nick of time. This digital platform got a boost of neologisms connected with highly ranked companies, influencers and buyers. Online business has such vocabulary from the following terms like blogging, flywheel, organic search, referrals, QR code, chatbot, clickbait, crowdsourcing and many others. Take as an example organic search a new phrase from the marketing sphere which explains that computers count all searches on a specific subject which makes sales people find the product which will be sold quickly than others. QR code is another example showing how life of consumers becomes easier because this code can give immediate access to the website through the scan. Streaming ads are advertisements which appear quickly on social media and describe the product people can get thanks to digital marketing.

The years of 2020 and 2021 are special years which are known to every person due to the pandemic of Coronavirus. These dates brought and created neologisms as well. The word of Coronavirus itself is a neologism altogether with the Covid-19. A frequent appearance of quarantine in the life of millions of people got an influence of online format communication in small and big groups of people.

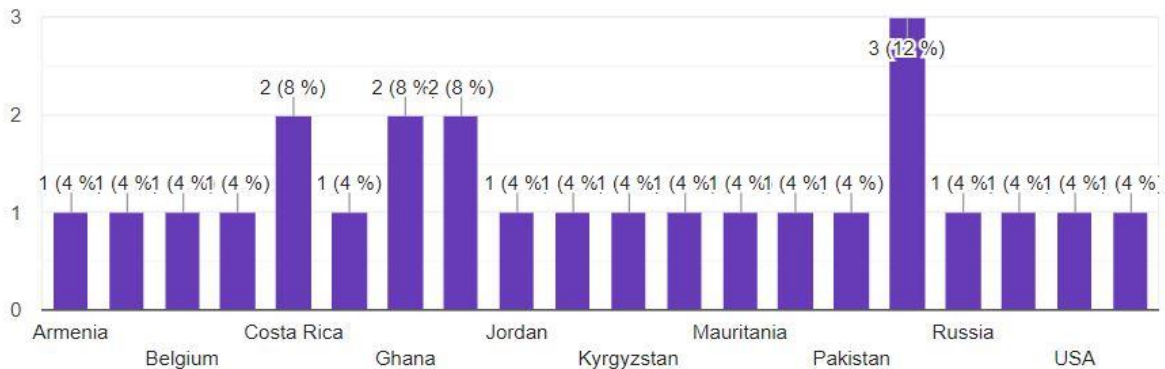
There is a word “cyberminimalism” which describes an action of refusing the usage of digital devices for some period of time. In the quarantine time, people started vigorously staying up late with the smartphones and laptops by doing online homework and job. The same time, they went from an active life to a passive lifestyle which does not include going out to the park or other social places. “Cyberminimalism” calls for taking a rest from an online format life.

The time of Coronavirus strictly prohibited all habitants of the Earth planet to travel long distances. All people should be conscious about their own health and the safety of other people; therefore, it is better to not leave the house too long. However, “detourism” stays for travelling in short distances around the local places. It is a perfect substitute for travelling because local places have their own beauty and citizens can have a thoughtful look on the near nature.

Eco-gastronomy” is a famous concept which describes a choice of fresh and tasty fruits and vegetables. Modern people are very fond of fast-food, but they also care about their own health. Beneficial and fresh food should be included in all meals of the day because this food makes everybody healthy, stronger and more energetic.

What country are you from?

25 ОТВЕТОВ

In the research conducted by me, I found out how many neologisms are known among an international community. There were students, young professionals who answered eight questions in Google Forms. The first question was where they were from and it turned out that there were twenty participating countries which are Indonesia, Costa Rica, Ghana, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Armenia, Palestine, Egypt, Malawi, Russia, Nepal, the USA, Tajikistan, Belgium, Pakistan, Jordan, Mauritania, and Belarus. All twenty-five people answered to the questionnaire have different backgrounds and majors. There is one person from each country except for Indonesia, Costa Rica and Ghana with two and Palestine with three people answering questionnaire surveys.

	Neologisms	Yes	No
1	STEM	22	3
2	Digital marketing	25	0
3	Selfie	25	0
4	Blog	25	0
5	Cyberminimalism	14	11
6	Detourism	15	10
7	Eco-gastronomy	19	6
8	Covid-19	25	0

The number of neologisms known among international students. (2021)

The first question about neologisms was “STEM” which turned out to be a famous word in all these countries. Due to a number of raising professions in the STEM area, this word is known everywhere: however, only two people from twenty-five did not know it.

Next three neologisms were “digital marketing”, “selfie”, and “Blog”. These words and a phrase of “digital marketing” got a full recognition from the young people all over the world. Online format of work and study helps people to learn everything connected with digital devices and applications. Watching how social media are popular now, it is obvious that everybody knows what these platforms like WhatsApp or Instagram are and how to use them. It is possible that some questioned students have their own social media accounts with a number of posts, selfies and comments.

“Cyberminimalism” is not a famous word yet. Only eleven people said that they know this word while the rest of people said “no”. “Cyberminimalism” as a neologisms born in 2021 is just gaining its popularity and introduces new generation with a way of a having a rest from mobile devices and other technique.

The same situation of ‘cyberminimalism’ happened to ‘detourism’, as it is known only by ten people.

The word ‘Eco-gastronomy’ even is not that new these days which has only a fresh reminder of its meaning is still unknown to many people. Nineteen adults do not know the meaning of this word while only six may describe what it means.

The last question was about ‘Covid-19’. This word is absolutely famous from 2020 till these days.

In conclusion, all chosen by me neologisms showed how many of the were known to the citizens of twenty counties. Four words which are ‘blog’, ‘covid-19’, ‘selfie’ and ‘digital marketing’ have a 100 % recognition while ‘cyberminimalism’ and ‘detourism’ are still gaining their popularity. However, it is also important to mention the STEM area which is famous everywhere in the world. The neologisms used in the research show us how they can unite all people from different countries by a simple usage in the daily life conversations, work or education spheres.

Multilingualism shows how many languages can be known and used for effective communication. Thanks to multilingualism people may have a knowledge of different things including travelling, culture or work experiences. The knowledge of several languages also gives an opportunity to ask opinion from people of an intercultural community. Therefore, it is great to receive valued information on how many neologisms are being known among people from different countries. Neologisms and multilingualism make people united and create a lasting friendship with the neighbors of the whole world.

References:

1. AFP. (2021, January 3). *2021: ten words we want to use more this year*. Get live market quotes & news. <https://www.moneycontrol.com/news/world/2021-ten-words-we-want-to-use-more-this-year-6297901.html/amp>. Date retrieved: 2.04.2021
2. Fritz, G.K. (2016). The benefits of being bilingual. *Brown University Child & Adolescent Behavior Letter*, 32, (5), 8. EBSCOhost, doi:10.1002/cbl.30126 Date retrieved: 5.04.2021
3. Nordquist, R. (2019). What Is Multilingualism? Retrieved from <https://www.thoughtco.com/what-is-multilingualism-1691331> Date retrieved: 6.04.2021
4. Okal, B.O. (2014). Benefits of multilingualism in education. *Universal Journal of Educational Research*, 2(3), 223-229. <http://www.hrpub.org> Date retrieved: 6.04.2021
5. Marketing, Y. C. S. (2020, December 17). *Social Media Terms & Definitions You Need to Know in 2021*. YCS Marketing. <https://ycsmarketing.com/social-media-terms-definitions-you-need-to-know-in-2021/>. Date retrieved: 2.04.2021

Gulzhana Jenalayeva, Dinara Dulatkyzy
(the Republic of Kazakhstan, Aktobe)

STUDY OF THE AMERICAN NATIONAL CHARACTER: A CROSS-CULTURAL SURVEY

Annotation. The article sheds light on the concept of national character. The results of across-cultural survey, conducted among representatives of different nations, define national specific of the American character formed as stereotypes and beliefs about the Americans in the current language consciousness.

Keywords: American national character, cross-cultural survey, stereotype, perception, beliefs.

Introduction

Characteris a particular combination of qualities in a person or place that makes them different from others [1]. Whereas, national character is defined as general personality characteristics attributed to the people of a nation. Although culture has a recognized effect on character formation, the idea of a national character is not generally considered a useful construct, as it invariably consists of an unexamined stereotype [2].

The nations and ethnic groups are often perceived to have a distinct character which can be described by a set of specific personality traits. Such shared beliefs of personality traits typical to representatives of a particular nation are called national character or national character stereotypes. National stereotypes are the beliefs which are, even if widely shared, often overgeneralized or inaccurate and do not apply to every member of a nation [3]. National culture generalization can be consistent with a source of anger, simply bad jokes or sometimes with satisfaction and fulfillment.

Stereotypes of American people can today be found in virtually all cultures [4, 57]. Based on common beliefs, American people are considered to combine physical endurance, strategy, heroic shine of enthusiastic of reaching their targets. They are thought to be foolish and careless when it comes to the environment, as the USA stays in the second place for having highest dioxide emission after China. Though, one of their positive side is their generosity, the American states help with aid and stocks to many countries as Afghanistan, Iraq, etc. [5]. The law has never been desirable for the Americans and their national character is considered as vague, hazy, and self-styled [6]. Additionally, stretched to the contradiction and covering inner separations, one can notice the American people's faith in the course of advancement and in the future of this state [7].

The wide range of negative, neutral and positive beliefs that Americans arise around the world require confirmation or disproof. In this respect, it is necessary to comprehensively investigate the concept of American national character in the current cross-cultural language consciousness.

Materials and Methods

A survey on conceptualization of the Americans was conducted among the representatives of various ethnic groups (the Kazakhs, Spanish, Turkish, Chinese). 37 respondents, aged 21-44 years (see Table 1), completed a survey distributed via Google survey administrator system. The results were further interpreted and the specific features comparing with common stereotypes were described.

Table 1. The descriptive statistics of the survey respondents

Nationality	Quantity	Age
Kazakh	24	21-44
Spanish	3	19-23
Turkish	5	21-25
Pole	5	21-25

Source: authors' elaboration based on survey

Results

The following response were received to the questionnaire [8]:

1. Who do you think Americans are? People who live in the USA (59%), developed country (23%), kind people (2%), foreign people (11%), a nation (5%).

Most of the responses were neutral and connected with each other.

2. What is associated with Americans? Freedom (39%), open-mindedness (22%), diligence (9%), entertainment (13%), fat people with big eyes (4%), English (9%), justice (4%).

Positive and neutral reactions accounted for almost 96% of the total number of reactions. Negative reactions comprised 4%.

3. What qualities do Americans have? They are free (25%), independent (20%), hard-working (15%), equality(15%), they know own rights(10%), modern(5%), American people(10%).

Positive and neutral reactions accounted for almost 100% of the total number of reactions.

4. A real American, in your opinion, is? People who live in the USA (13%), independent nation(12%), immigrants(12%), kind (13%), good (10%), great(8%), purposeful(4%), peaceful(4%), communicative(4%), always smile(4%), patriotic(4%), fashionable(4%), free(4%), positive(4%).

Positive and neutral reactions accounted for almost 100% of the total number of reactions.

5. What do you think do American people do? Live as any nation(4%), make business(8%), lovers of types of music like hip-hop(17%), fast food lovers(13%), studying nation(25%), sport(8%), entertainment lovers(25%).

Positive and neutral reactions accounted for almost 100% of the total number of reactions.

6. Where are the Americans? (place of residence) People who live in the USA (71%), everywhere in the world (14%), the President's residence (5%), apartment (5%), cottage(5%).

Positive and neutral reactions accounted for 100%.

7. In your opinion, American people are "good" or "bad"? Good (45%), middle (45%), bad (10%).

Positive and neutral reactions accounted for almost 90% of the total number of reactions, negative reactions- 10%.

As we can see, at the present time the majority of modern people perceive the Americans in a positive way. In the American national character, most people see a mixture of different traits, both historically recognized and new ones, such as free (25%) and independent (20%), hard-working (15%) and valuing equality (15%). They are associated with freedom (39%) and open-mindedness (22%), and are considered to be great lovers of entertainment (25%), studying (25%), hip-hop music (17%), fast food (13%).

Conclusion

The study results demonstrate that stereotypes are inevitable in forming opinions, and it is necessary to very carefully use stereotyped information to assess any phenomenon or object. Though, not all the stereotypes on national character of the Americans are erroneous. Comparing with the common ones, not so much new stereotypes have been formed, and there is no big difference between them.

American people have got the main character aspects that representatives of all developed countries need. All mentioned characteristics of Americans show mainly positive sides, which means that most people see the residents of the USA as symbols of high-level character design. Based on the survey results, we assume that the perception of the Americans by the representatives of other nations is based on many traditional stereotypes. Most of the respondents admit that residents of the USA are lovers of freedom and entertainment, aimed at education, open-minded, independent and hard-working.

References

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>
2. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/national-character>
3. Realo A., Allik J. National Character. In: Zeigler-Hill V., Shackelford T.K. (eds) Encyclopedia of Personality and Individual Differences. Springer, Cham. 2020. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_475
4. Stephan G.W., Ageyev V., Stephan C.W., Abalakina M., Stefanenko T. and Coates-Shrider L. (). Measuring Stereotypes: A Comparison of Methods Using Russian and American Samples. *Social Psychology Quarterly*, Vol. 56, No. 1, 1993, pp. 54-64.
5. Chekanova S.A. Stereotypical representations of professions among Russians and Englishmen. M.: MGIMO University, 2012, p 216.
6. The Cosmopolitan, December, 1893.

7. Miller D.T. The Columbian Exposition and the American National Character. *The Journal of American Culture*, Vol. 10 (2), 1987, pp. 17-22.

8. Головушкина М.В. Образ англоязычных студентов // Наука. Общество. Государство. – №11. – 2013.

*Мырзагалиева А.Б.
Руководитель: Трушева А.Т.
(г. Актобе, Казахстан)*

НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Ни один живой язык не остается постоянной; его словарь постоянно растет и меняется. Некоторые слова выпадают из лексического состава языка в связи с изменениями в социальной системе, с ростом и развитием культуры и технологии.

Объектом нашей статьи является неологизмы. Многие лингвисты исследовали это явление. Исследователь И.В. Арнольд писал, что неологизмы – это лингвистический термин, который относится к любому вновь созданного слова, словосочетания, новое значение уже существующего слова, или слова, заимствованного из другого языка, новизна которого все еще ощущается. Лексикографы считают неологизмами слова, которые появились в языке не позже определенного времени. Некоторые исследователи относят эту черту к периоду после окончания Второй Мировой Войны; другие считают неологизмами слова, изобретенные после 1957 года, когда первый спутник был запущен в космос, другие к группе неологизмов относятся лексические единицы, вошедшие в обиход еще позже. [1; с. 27-36]

Новые лексические единицы могут создаваться путем расширения словаря и семантического значения.

Словарное расширение – это появление новых лексических единиц в результате:

- продуктивных (регулярных) способов создания словарных единиц;
- непродуктивные (нерегулярных) методов словообразования;
- заимствования из других языков. [2; с. 103]

Семантическое расширение – это появление новых лексических значений уже существующих слов.

Неологизмы обычно образуются из элементов, которые уже существуют в современном английском языке. Умышленное создание неологизмов – это продукт чьего-либо творчества, изобретательности, подражания. Следует различать продуктивные и непродуктивные способы словообразования. Наиболее широко используются следующие способы продуктивного словообразования как:

- аффиксация (суффиксация и префиксация)
- конверсия
- основоскладная [3; с. 129]

Неологизмы созданные этими способами состоят из элементов, уже имеющихся в языке. Их новизна заключается в особой комбинации этих элементов.

В английском языке наиболее продуктивными считаются следующие аффиксы:

- -ness, er, ing, mini-, over- ит. п. для образования существительных, например, *well-to-do-ness, brain-washer, cracking*;
- Un- для образования глаголов, например, *unhook, undo, unbreak*;
- Verb+able, un+Participle I/II, un+adverb для образования прилагательных, например, *attachable, unguarded, unsouled*.

Конверсия – это особый не аффиксальный тип перехода слова в другую часть речи. Самые распространенные образцы конверсии такие:

- Существительное-глагол (*a boss - toboss*);

- Глагол-существительное (*to catch the catch*);
- Прилагательное-существительное (*intellectual – the intellectual*);
- Существительное-прилагательное (*a maiden – maiden*). [4; с. 58]

Основоскладная – это составление нового слова из меньших слов, которое часто происходит по аналогии с уже существующих слов (*space-sick, birthquake*).

Новые слова могут образовываться непродуктивным путем:

□ лексикализация – это процесс, когда через семантические или синтаксические причины грамматическая форма слова становится основой для нового лексического значения (*arms, customs*);

□ сокращение, которое заключается в замещении частью целого. Это явление чаще всего проявляется в письменном (*Сент-стрит*), хотя развитие языка приводит к проникновению графических аббревиатур в сферу устного общения (*a.m., p.m., SOS*). Трансформация групп слов в слова включает различные типы лексических сокращений:

□ эллипсис или субстантивация заключается в пропуске конечной лексемы часто употребляемых словосочетаний (*a documentary – documentary film*);

□ аббревиация – это лексическое сокращение фразы путем произношения начальных букв как слова (или части слова) (*BBC – British Broadcasting Corporation*);

□ контаминация (смешение) – это результат сознательного создания слов путем слияния неправильных фрагментов нескольких слов (*brunch – breakfast and lunch*). [5; с. 327]

□ заимствования – это неологизмы, взятые из других языков. Они могут существовать в первоначальном виде, поддаваться прямому переводу (калькирование) или изменяться, в соответствии с правилами языка.

Семантическое – это появление новых значений уже существующих слов в определенном языке. Этот процесс оказывают следующие факторы:

- изменения в социальной жизни общества;
- терминологическое использование слов людьми разных профессиональных групп, где слова модифицируются, приобретая нового содержания;
- адаптация со специальной целью.

Многие ученые исследуют изменения в значении слов. Существуют разнообразные логические и психологические классификации типов изменений. Традиционная классификация такая:

□ генерализация или расширение значения (*hard drive – медленная работа компьютера*);

□ специализация или сужение значения (*garage – первоначальное значение: любое безопасное место; новое здание для автомобилей*);

□ переноса значения (метафора, метонимия) - (*He is such a bear.*)

□ повышение значения (*minister – первоначальное значение: слуга; новое – важная общественная должность*);

□ унижение значение (*vulgar – первоначальное значение: счастливый*).

Семантическое расширение – один из важнейших способов обогащения словарного запаса любого языка. [6; с. 268]

Одной из нерешенных проблем неологии является проблема самого термина “неологизм”. Новыми словами лексикологи и лексикографы считают единицы, которые появляются в языке позднее какого-то временного рубежа принятого за оригинал. Так, некоторые исследователи считают таким рубежом конец второй мировой войны. Другие связывают появление новых слов с освоением космоса и определяют границу 1957 годом – годом запуска первого спутника. Таким образом критерий неологизма, с одной стороны, произвольный, а с другой – объективный. Мы же, в качестве временного рубежа берем 1980 год, то есть слова, которые вошли в употребление с 1980 года.

Много слов, которые мы будем анализировать уже прошли процесс социализации, а частично и лексикализации. Как показал опрос в Англии и США, большинство слов, зафиксированных в словарях неологизмов не воспринимаются носителями языка как новые. Они потеряли свою временную коннотацию новизны, так как использовались носителями языка уже более двух десятков лет. Однако мы относим данную лексику в новой, так как она появилась в английском языке за последние 20 лет, а это очень короткий отрезок в плане исторического развития, и в гносеологическом плане данная лексика еще не потеряла свою новизну.

Что до самого термина неологизм - это новое слово (сочетание слов), новое либо по форме или по содержанию. Исходя из этого, в вокабуляре неологизмов можно выделить:

1. Собственно неологизмы (новизна формы сочетается с новизной содержания): audiotyping - аудио набор текста, bio-computer- компьютер, который имитирующий нервную систему живых организмов, thought-processor- компьютер, который логично строит и развивает идеи. [7; с. 2]

2. Трансноминация, которая сочетает новизну формы слова со значением, которое уже передавалось ранее другой формой: sudser- мыльная опера, big C (мед.) рак (опухоль).

3. Семантические инновации или переосмысления (новое значение обозначается формой, которая уже была в языке : bread - деньги, drag - скукоты, acid - наркотик ЛСД.

В языке последних десятилетий преобладают единицы первой группы, что связано с ростом потребностей общества дать названия новым реалиям, возникшим в связи с научно-техническим прогрессом.

Под семантическими инновациями понимают новые значения уже существующих слов. При этом возможны следующие варианты:

1) старые слова полностью меняют свое значение, утрачивая предыдущее (ранее существующее).

2) в семантической структуре слова появляется еще один лексико-семантический вариант (ЛСВ) при сохранении всех традиционных. Среди семантических инноваций последних десятилетий преобладают единицы второго типа. Так слово mafia расширило свое значение: стало означать "любая тайная организация, замкнутый круг, клан." Среди наиболее применяемых новых значений в современном английском языке можно выделить charisma - сильная личная магнетическая сила

go - go - динамичный, современный

Слово box образовало несколько новых значений. В британском варианте оно означает "телевизор". В американском варианте новый ЛСВ имеет значение "портативный магнитофон." Телевизор в США в обстановке неформального общения называют the tube (еще одно дополнительное значение в семантической структуре слова tube) или the boot tube.

Широко используется в обоих вариантах английского языка прилагательное heavy в новом значении "серьезный." (Особенно во фразе It is a heavy question (problem)). [8; с. 7-8] В целом, среди семантических инноваций наблюдается тенденция к образованию более абстрактных ЛСВ слова, расширение его значений. Специализация значений менее характерна для последних десятилетий. Семантические неологизмы в большей степени чем другие виды новообразований применяются в сленге.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Arnold I. V. The English Word. - M., 1986. https://www.academia.edu/15602501/Arnold_I_V_The_English_Word_1986
2. Кубрякова Е.С., Основы морфологического анализа. - М., 1974. <https://www.booksite.ru/fulltext/kubryak/text.pdf>
3. Crystal D. and Davy D., Investigating English Style. - M., 1969.
4. Каращук П.Б., Словообразование английского языка. - М., 1977. file:///C:/Users/User/Downloads/karashchuk_pm_slovoobrazovanie_angliiskogo_iazyka.pdf
5. The Longman Register of New Words, - M. 1990.

6. The Oxford Dictionary of New Words, - Oxford. New York 1997.
7. Badger S. Bejzyk S. and others. Leksion of Terms and Concepts in Public Administration, Public Policy and Political Science. – Osnovy Publishers, Kyiv, 1998.
8. Заботкина В. Ы. - Новая лексика современного английского языка., - М., 1977. <http://nachali.narod.ru/zabotkina.pdf>

Aigul Koblanova
Gulzhana Jenalayeva, MSc, PhD
(Aktobe, Kazakhstan)

SUPERSTITIONS: THE PERSPECTIVES OF THE KAZAKHS AND THE BRITISH

Abstract. The article deals with the notion of superstitions in Great Britain and Kazakhstan. The study results attained through a questionnaire are presented in the article. In order to distinguish the psycho-social factors contributing to British superstitions a full examination of superstitions of these countries was conducted. Kazakh and British people were offered to fill out a questionnaire on superstitions.

The aim of research is to compare and investigate British and Kazakh superstitions, to study deeply the origin of superstition, to find out the meaning of “superstitions”. To achieve this goal, the following tasks were set: to find the definition of superstitions; identify how common the beliefs in our society are; to analyze how much the beliefs are relied upon in life

Keywords: Superstition, religious, societies, beliefs, polytheism, fortune.

Introduction

Superstitions are represented in the subculture of society and arrive in the view of superstition (sorcery, astrology). Superstition accepts such as significance, correlation and trouble.

Superstitions mean that the belief that particular events happening a way that can not be explained by reason or science; the belief that particular events bring good or bad luck.[1;178]

The differences between English and Kazakh superstitions

As we know, there are many variations and close resemblance between Kazakh and English superstitions.

A black cat

When a black cat runs across the road, the black cat is a negative sign for Kazakh people as well as the English believe that a black cat brings good luck.

Breaking mirror

A lot of superstitions in Kazakhstan and England are connected with mirrors. It is believed that if you break the mirror, it brings bad luck (It is disallowed to look at broken mirror, you'll be unhappy). The Kazakh says it is disallowed to look in the mirror shards (СЫНҒАН АЙНАҒА ҚАРАУ). [2;1533]

Materials and Methods

The social survey on the article “Superstitions: The Perspectives of the Kazakhs and the British”: the respondents took part in the survey 20 native speakers of the British and 58 native speakers of the Kazakh (a total of 78), the age category of which was 10-53 years old. They were asked to answer 6 questions. The question uses the Google platform. I was able to compare the r

People of different gender and different age follow different superstitious rituals. Women are significantly more superstitious than men- 40% of woman said they were very superstitious compared to just 20% of men. Women are more superstitious than men, and young people more than old people.

Results and Discussion

This article describes the result of British and Kazakh superstitions. The condition levels of superstitious behavior and beliefs in the UK and Kazakhstan are surprisingly big, even among those with scientific experience. Women are more superstitious than men and young people more than old. There has been an important increase in superstitions over last year. Which superstitions are used widely today and name the superstitions which are not in use, how the superstitions appeared. The many fanciful individual superstitions collected during the research illustrate the rate of old superstitious behavior. Variation in superstition over the past year. The research examined whether flowing economic and political uncertainties may have caused people to become more superstitious.

The conditions levels of superstitious behavior and beliefs in the UK are quite high, even among those with a scientific knowledge. Opening umbrella indoors, breaking a mirror, coming across a black cat are popular UK superstitions, not walking under ladder, money tree, no adventure hopping a month before exam. 30 % of people indicating high need for name the British Superstitions, compared to just 10 % of people indicating low need for the name the superstitions which are not in use. 100% of people indicating high need for name the Kazakh Superstitions, compared to just 10 % of people indicating low need for the name the superstitions which are not in use.

Table 1. Answers of respondents on the topic "the Kazakh and British perspectives"

Question	Answers Kazakhstan	Answers The UK	Kazakhstan		The UK	
Gender	Female	Female	57	98,2%	8	25%
	Male	Male	1	1,7%	12	33,4 %
	22	10	2	4,2%	3	15,8%
	24	13	3	6,8%	6	31,8%
	30	15	2	4,2%	3	15,8%
	32	19	3	6,8%	4	21,2%
	33	35	1	2,3%	4	21,1%
	34	25-49	5	11,4%	-	-
	41		1	2,3%		
	52		2	4,5%		
	53		2	4,5%		
58		1	2,3%			
3. Name the Kazakh Superstitions.	<i>Ұшықтау, аластау</i>	Opening umbrella indoors	2	10 %	2	10%
	<i>Келіншек малдың ұлтабарын жесе, ер бала дүниеге келеді деген септеген.</i>	Breaking mirror	1	5 %	2	10%
	<i>Бос бесікті тербетпе</i>		4	20 %		
4. Which superstitions are widely used today?	Табалдырықта тұрмау	Friday the 13 th	1	5 %	4	20 %
	Ұшықтау, тарату, аластау	The broken mirror	4	20 %	2	10%
	Судың бетін,	Black cats	2	10 %	5	15%

		асты-тағамдарды ашық қалдырма					
6.	Name the superstition which are not in use	Заттарға сенім	Walking under ladder	5	25 %	1	5%
		Нан қиқымын шашпа	No adventure hopping a month before the exam	3	15 %	1	5 %
		Түнде суға бару	Money tree	1	10 %	1	5 %
		Отқа табыну	Black cats	1	5%	1	5 %
		Магия секілді	A lighted candle is not blown	2	10 %	1	5 %
7.	<i>How did the superstition appear?</i>	Тас дәуірінен	People believe in mysterious	2	10 %	1	5 %
		Ертеден келе жатқан рухани түсініктердің бірі	People believe in it and think true	2	10 %	1	5%
		Ерте кезде, сақтық үшін деп ойлаймын	Superstition is an ancient	2	10 %	1	5%
		Адамның психологиялық ішкі жағдайы	Religious prejudice	1	5%	1	5%

Conclusion

Opening umbrella indoors, breaking a mirror, coming across a black cat are popular UK superstitions, not walking under ladder, money tree, no adventure hopping a month before exam. 30 % of people indicating high need for name the British Superstitons, compared to just 10 % of people indicating low need for the name the superstitions which are not in use.

Which superstitions are widely used today?

4, 20% of people indicating for black cats , 5 % of people indicating for misfortunes never come alone, wedding dresses should not be seen by partners until wedding day, breaking glass.

The results propose that this is actually the point. 30% of people proposed that they have felt much/slightly more troubled over the past year when they fulfilled superstitious behaviour supposed to bring bad luck (e.g., Walking under ladder) Name the superstition which are not in use.

People of different gender and different age follow different superstitious rituals. Woman are significantly more superstitious than men- 40% of woman said they were very superstitious compared to just 20% of men. Women are more superstitious than men, and young people more than old people.

Бос бесікті тербетпе, ұшықты аластау, үйге жүгіріп кірме, қара мысық жолыңды кесе, ақты төкпе, малды теппе, судың бетін ашық қалдырма, үйді айналып жүгірме is the Kazakh popular superstitions, not келіншек малдың ұл табарын жесе, ер бала дүниеге келеді деп есептеген. 100% of people indicating high need for name the Kazakh Superstitons, compared to just 10 % of people indicating low need for the name the superstitions which are not in use. Superstitions rooted deeply in our society.

The questionnaire also asked people about their special superstitions. 40% of people believe for «don't rock an empty cradle», 30% of people believe for «avoid stepping the head coverings», 5 % of people indicated that they were at least superstitious for «Табалдырық cross the threshold», «мысық coming across a black cat».

As you know that a large number of Kazakh beliefs and superstitions can hardly be applied to modern life. Some of them came from ancient times, even naturally becomes a part of today's

life. One of ancient Kazakh belief is a pregnant woman cannot have a haircut because it may hurt her motherhood and the happiness of the child she is having.

As we know, there are many variations and close resemblance between Kazakh and English superstitions.

A black cat

When a black cat runs across the road, the black cat is a negative sign for Kazakh people as well as the English believe that a black cat brings good luck.

Breaking mirror - «It is disallowed to look at broken mirror, you'll be unhappy «СЫНҒАН АЙНАҒА ҚАРАЙ»

A lot of superstitions in Kazakhstan and England are connected with mirrors. It is believed that if you break the mirror, it brings bad luck. The Kazakh says it is disallowed to look in the mirror shards.

The similarities between British and Kazakh superstitions. Grievously, there were difficulties in finding the UK citizens. But however it gave a result. I used the 'HelloTalk' app to find citizens and to give out the review. As we know, among Kazakh and English superstitions have many variations and the same. "A black cat"- When black cat runs across the road, black cat is a symbol of bad luck. If Kazakhstan and the UK this think of luck.

In conclusion, I would like to consider that while writing this article, I conducted to reach the main aim: to conduct a comparative study of superstitions, especially the customs of the superstitions in Kazakhstan and in Great Britain.

Literature review

1. Alexandra Walsham Recording Superstition in Early Modern Britain: The Origins of Folklore, *Past&Present*, Volume 199, Issue suppl_3, 2008. P.178-206, Available online: https://academic.oup.com/past/article-abstract/199/suppl_3/178/1480092

2. Richard Wiseman, ^aCarolineWatt^b, Volume 37, Issue 8, Measuring superstitious belief: P. 1533-1541

3. Comparative analysis of Superstition kinds, good and bad luck in English, Kazakh and Russian Cultures Жанұзақова А., Берденова С.Л. Available online: <http://repository.nkzu.kz/5032/1/30.COMPARATIVE%20ANALYSIS%20OF%20SUPERSTITIO%20N%20KINDS,%20GOOD%20AND%20BAD%20LUCK.pdf>

4. Oxford learner's dictionaries . Available online:

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/superstition>

5. Recording Superstition in Early Modern Britain: The Origins of Folklore

Past & Present, Volume 199, Issue suppl_3, 2008, Pages 178 - 206, Published:09 August 2008

Жарылғасын Нүргүл Жұмабайқызы
(Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы)

CHARACTERISTICS OF AMERICAN CULTURE

Abstract: This article is about characteristic features of American culture, which was formed under the influence of the huge ethnic diversity of the country and today is one of the richest cultures in the world. The author emphasizes that the culture of the United States is unique in that it draws on most of the world's dominant cultures. Due to the fact that culture is associated with the values and traditions of the people and ethnic minorities that make up the population of America, it has a pronounced ethnic connotation and a focus on traditional values.

Keywords and phrases: cultural traditions and customs, music, art, literature, American smile, etiquette, mixture of cultures.

Introduction

The United States of America is the leading economic and political power in the modern world. The United States has an amazing history – a country founded by immigrants, representatives of different religious groups, people who came to America with hope and a firm belief in a new life.

The culture of the United States is, first of all, an open, friendly and smiling American people. US etiquette says: you must smile at everyone and in any situation. If you plan to make a trip to America, be ready to give smiles not only to foreign friends and acquaintances, but also to all passers-by, shop assistants, hotel staff, police officers on the streets, etc.

The purpose of the research is gaining and expanding knowledge about life and culture of people of USA. The task of the research is studying cultural peculiarities of the country under study in particular, investigating history and development of culture, holidays, architecture and fine arts

US etiquette prohibits complaining about life's troubles, sharing your problems with others. In this country, you can only share positive emotions – it is not permissible to upset outsiders with your sorrows. US etiquette allows complaints about life only in the most extreme cases. Moreover, you can only tell about serious problems to close people or relatives.

Literature review

American culture, like any other culture, is individual and unique. The representatives of American culture for many centuries formed characteristic features of the mentality of the country, for a clearer understanding of which we characterize according to the classifications of M. Mid, E. Hall, G. Hofstede and R. Lewis.

M. Mid divided cultures in her classification into three types:

- 1) post-figurative, based on the fact that the younger generation takes over the experience of the older ones;
- 2) co-figurative, where both children and adults learn not only from their elders, but also from their peers;
- 3) prefigurative, in which not only children learn from their parents, but also parents have to learn from their children.

E. Hall considered the following categories: time, space, context, and information flows. Depending on the use of time, cultures were divided into monochronous cultures, in which time is distributed in such a way that only one type of activity is possible in the same period of time; polychronous cultures, in which several types of activity are performed in the same period of time.

On the basis of the attitude to space, E. Hall divided cultures into contact (carriers of cultures communicate, being located at a small distance from each other) and distant (cultures in which it is customary to observe the distance of communication). Hall also distinguished cultures with high and low density of information flows. G. Hofstede divided cultures into the following categories: power distance (low and high distance), individualism and collectivism, masculinity and femininity, and the level of uncertainty avoidance (high and low levels). According to the principle of R. Lewis, the cultures of the world are divided into three types: monoactive, polyactive and reactive. Monoactive cultures are business-oriented cultures. Polyactive cultures are human-centered cultures. Reactive cultures are cultures that focus on the procedure of interaction, giving the greatest importance to politeness and respect [1].

The features of the national identity of the emerging American literature appeared in the works of the enlighteners of the era of the War of Independence 1775-1783. The rise of democratic sentiment on the eve and during the Civil War of 1861-1865 contributed to the strengthening of realistic trends in US literature. The pinnacle of nineteenth-century realism. It was the work of Mark Twain (real name S. Clemens), who reflected the reality of his time in all its diversity [2].

The musical and the art culture of the United States is characterized by a wealth of traditions, genres and styles, a developed network of special institutions that organize and guide the musical life of the country.

US museums are also of great interest to connoisseurs of history, painting and other types of art. The National Gallery of Art in Washington is very popular. Here are paintings by Rembrandt,

Leonardo da Vinci, Monet, etc. Visconce is home to the Circus Museum, which has collected a huge number of exhibits from around the world dedicated to this topic [3].

Materials and Methods

Such a complex phenomenon as culture is studied by a wide range of methodological approaches, methods and techniques. The choice of methods, or methodological approaches to the knowledge of culture, is determined primarily by the goals that researchers face, i.e., what questions they are looking for answers to. This choice is no less dependent on how researchers imagine the nature of the culture.

System approach—considers culture as one of the most complex systems, a kind of super system, the elements of which are subsystems—individual cultural spheres.

Holistic approach - along with a systematic approach, the study of culture is conducted on the basis of its understanding as a special kind of integrity.

One of the first methods of cultural studies was, in accordance with the origin of cultural studies from ethnography, the evolutionary method. Evolutionary ideas about the dynamics of culture is one of the largest and oldest trends in the study of culture, which for a long time was the leading one in many countries, and today has many supporters and followers. In the United States its followers are L. G. Morgan, Y. Stewart, L. White, J. Murdock.

During our research the following references were used on this theme:

- manual “Culture study” by Solonin Yu.N. it is a comprehensive and systematic presentation of the main problems of cultural knowledge. It also examines the ontological aspects of culture, its place in the structure of being, and the problems of the typology of cultures. Much attention is paid to the analysis of the state of culture in the modern world.

- book “History of foreign literature of XVIII century” by Sidorchenko L.V. examines the most important laws of the development of literature of the Enlightenment—one of the brightest periods in the history of world literature. The work of the most outstanding writers of England, France, Italy, the USA and Germany — Defoe, Swift, Fielding, Stern, Voltaire, Diderot, Rousseau, Lessing, Schiller, Goethe—is analyzed.

- collection of scientific articles edited by A.A.Kovalenya is devoted to topical issues of the history of native political life and foreign policy of the United States of America at different stages of their existence, actualizes the problems of historiography of American history. The articles placed in the collection are written on the basis of the sources first introduced into scientific circulation or offer their new original reading.

- The manual by Golovleva E.L. "Fundamentals of Intercultural Communication" deals with such issues as: - psychological, socio-cultural and historical aspects of intercultural communication; - similarities and differences of business cultures; - stereotypes and cultural norms in intercultural communication; - factors affecting the effectiveness of intercultural communication in various fields of activity.

- In the work of Sadokhin A.P. “Cross cultural communication” culture is considered as a communicative system. When revealing the main topics, theoretical and methodological materials on intercultural communication are used.

- In the textbook by Grushevitskaya T.G., Popkov V.D., Sadokhin A.P. the cultural and anthropological aspect of the interaction of different people is considered.

Internet materials which were successfully used contain the range of issues and problems that arise in the process of intercultural communication.

Theoretical and methodological materials of modern foreign science on intercultural communication are used. The theoretical positions are illustrated by examples from the practice of interaction between different cultures.

Results and discussion

The formation of the culture of the United States of America was influenced by the national and racial diversity of the country. It was greatly influenced by immigrants from countries such as Ireland, Germany, Poland, Italy, descendants of slaves brought from Africa, as well as American

Indians and native Hawaiians. Nevertheless, the main contribution was made by the culture of the English, thanks to which the English language and the legal system spread.

American cinema, television, blues, jazz, rap and rock are the foundation of the world's popular culture. The United States is the birthplace of the Internet. It was here that the first mass-produced car appeared and information technologies were developed.

The culture of education of the population is very important. Its meaning is that Americans are always thinking about what the future holds for them. Another characteristic feature in the mentality of the country's citizens is the fact that parents and children who have reached the age of 18 do not help each other.

Already in the XVIII century, America began to create its own literature. The stage of the formation of literature came to an end at the beginning of the XIX century.

It is impossible not to remember the legendary writer Mark Twain. It was he who contributed to the fact that the literature of the United States began to gain strength. Thanks to Mark Twain, many of the realities of that time, sometimes harsh and merciless, were described without embellishment and with amazing writing skills. Poets such as Thomas Eliot and Ezra Pound have protested against the humiliation of people in America [4].

The United States of America is a huge multinational country. It can even be called a country of emigrants. Each new nationality that once settled on the territory of America, brought something new to the culture and traditions of the United States [5].

The cultural traditions of the Americans were formed over several centuries. The main influence on the culture of the United States was exerted by immigrants who came to the North American continent from England, Holland, Italy and Ireland since the XVII century. African people, whose representatives ended up in America as slaves, and the native American population also contributed to the formation of many traditions of cultural and social life in the United States [6].

Interesting facts about Americans

- Americans do not borrow from each other, in the United States it is customary to address such issues only to the bank.
- In the United States, it is not customary to talk about their problems. To the question: "how are you?" the correct answer is: "best of all."
- Americans pay a lot of attention to sports, fat people are mostly from the lower strata of society.
- Most Americans do not eat breakfast at home, preferring cafes.
- The relationship between men and women can be described as equal. It is considered the norm when a lady pays for herself in a restaurant and works on a par with a man.
- It is customary to marry after 35 years [7].

A characteristic feature of Americans is planning their future, which is most clearly visible in the distribution of income. Conscious Americans have a prominent place in the pension fund, which determines their income when they reach retirement age.

Conclusion

Culture encompasses the entire way people live, from the food they eat to the clothes they wear, and even the language they speak. American culture is unique in that it draws on most of the world's dominant cultures.

For many centuries, the cultural traditions of the peoples inhabiting America have been formed. At the early stage of formation, the main influence was the culture of the colonists from Britain, who actively spread the English language and their legal system. Beginning in the 17th century, European immigrants from Italy, Holland, Ireland, and Poland began to contribute to the formation of American culture.

The American music industry is the strongest in the world. African-American musical trends, including blues, jazz, and hip-hop, have long spread around the world.. And the exceptional content of American culture is most evident in the film and television industry.

The United States is known for its mix of cultures. However, it is worth noting the presence of a large number of individual subcultures. In fact, American culture is a mixture of a wide variety of different cultures.

References

1. Солонин Ю. Н. Культурология / Под ред. Ю.Н. Солониной, М.С. Кагана. — М.: Высшее образование, 2005. — 566 с.
2. Сидорченко Л.В. История зарубежной литературы XVIII века / Л.В. Сидорченко - М: «Искусство», 1997. - 335 с.
3. Соединенные Штаты Америки: история, политика, культура: сб. науч. ст. / Национальная академия наук Беларуси [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2018. – 277 с.
4. Головлева Е. Л. Основы межкультурной коммуникации / Е.Л. Головлева. – М: «Феникс», 2008. – 224 с.
5. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация / А.П. Садохин. М: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. - 288 с.
6. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации / Т.Г. Грушевицкая, Попков В.Д., Садохин А.П. – М: «Юнити-дана», 2003. – 352 с.
7. №7 Вестник УГНТУ. Наука, образование, экономика, 2014 URL: www.amerikos.com // <http://amerikos.com/usa/culture-s/>
8. Arrivo.ru. URL: www.arrivo.ru // <http://www.arrivo.ru/ssha/kultura-ssha.html>
9. American Butler, 2021. URL: www.americanbutler.ru // <https://americanbutler.ru/ru/polezno/kultura>
10. URL: www.wikipedia.org // http://ru.wikipedia.org/wiki/Культура_США

Nurlan Dana

K.Zhubanov Aktobe Regional University
Research Supervisor: Gulzhana Jenalayeva, PhD

THE BRITISH AND KAZAKH TEA CULTURE

Abstract.

The article deals with the concept of tea culture in Great Britain and Kazakhstan. I used an etymological method, a survey among residents of two countries, a phraseological analysis, which made it possible to fully disclose the topic under consideration in connection with linguistics. The most effective and informative method was a social survey. The social survey on the topic "Tea" was carried out in the following stages: the number of respondents who took part in the survey: 44 (22 British speakers and 22 Kazakh speakers), the age category of which was 13-50 years old. The article is devoted to the comparative historical study of tea culture, especially the customs of tea drinking in Kazakhstan and Great Britain.

The object of my research is the Kazakh and British tea culture, the subject of study is the main topic "tea". Aim of study comparative historical study of tea culture, especially tea drinking customs in Kazakhstan and Great Britain. Consider 2 important aspects tea culture in Kazakhstan and Great Britain: tea drinking customs and then give an opinion on similarities and differences between Kazakh and British tea culture.

Key words and phrases: tea, tea culture, a social survey, a phraseological analysis, black tea, white tea, green tea, relaxation.

Introduction

Today, tea can be called one of the most popular drinks in the world. In Kazakhstan tea drinking takes the most important place. Families gather for tea, and tea drinking may well last all day. More than three cups of tea can be drunk at breakfast alone. Almost all the traditional customs

of the Kazakhs are without fail accompanied by tea drinking. Tea is always served at the beginning of any festive feast.

Tea is drunk in a variety of situations, in different countries, people of different ages, different social relationships. Tea is an opportunity for communication, contact and interpenetration of cultures.

In the article, the object of research was the concept of "tea culture". The aim of my work is to study a comparative study of tea culture, especially the customs of tea drinking in Kazakhstan and the UK. The study used the method of social survey, etymological and phraseological analysis to fully disclose the topic under consideration.

A survey is a method of obtaining information about an object, based on the preliminary preparation of questions, the answers to which form the information necessary for research purposes. Distinctive features of a sociological survey:

The first distinguishing feature is the number of respondents. In order to get a general opinion, and not a personal opinion of one person, you need to interview hundreds and thousands of people and only then, summarizing the information received, draw conclusions.

The second distinguishing feature is reliability and objectivity. It is closely related to the first: by interviewing hundreds and thousands of people, we get the ability to process data mathematically.

The third distinctive feature is the purpose of the survey - to compare the tea drinking of the two countries.

In this article, we can learn about the tea traditions of Great Britain and Kazakhstan, their meanings, the etymology of the words "tea" and "чай", as well as phraseological units and their meanings using the word tea.

Materials and Methods

The social survey on the topic "Tea" was carried out in the following stages: the respondents took part in the survey 22 native speakers of the British language and 22 native speakers of the Kazakh language (a total of 44), the age category of which was 13-50 years old. They were asked to answer 5 questions. The question uses the Google platform. On this platform, the ability to receive responses was available. As a result of the experiment, I was able to compare the responses of the two countries. Also, phraseological analysis was carried out in the Kazakh and British-English languages with the concept of tea.

The study of any word begins with the study of its etymology. Etymology (from the Greek *etymologia*-*etymon* meaning "true meaning" and *logos* meaning "science") is the science that studies the origin of a word.

In the Kazakh language, tea will be shai (шай). Tea is made up of the Chinese words "cha" and "e". In Chinese, cha - fiber, bush; e means leaf. Hence, chae means "bush leaf." Sometimes the word is shortened to "cha". Ancient Chinese manuscripts 2700 BC contain information about tea. The tea plant spread from China to other countries in the East, and then to the West. In our opinion, the word tea entered the Kazakh community through the Uyghur and Mongol languages, and then through the Russian language. According to the phonetic law of the Kazakh language, the sound of the affricate "ch" is replaced by "sh" [1,p.240] .

Kazakh tea traditions

In ancient times, the tradition of serving tea was of particular importance to the Kazakh people, and there were several types of tea. The ethnographer-writer Seyt Kenzheakhmetovich wrote about this in his book "Traditions of the Kazakh people". In fact, some types of Kazakh tea making traditions still exist in some parts of the country, but few are aware of their meaning and purpose. In this regard, let's talk about some of the traditions of serving tea [2, p.312] .

Konil shai

There are both happy and sad moments in a person's life. Faced with a difficult life situation, people sympathize with each other, share difficulties, give advice. At such times, people invited

relatives and friends to their homes. In these cases, the table was set and tea was served to the guests, and this tradition is called "konil shai."

Kuzem shai

In ancient times, the Kazakhs did not leave any business unnamed or ignored, both at the beginning and after the end of the business. Each family invited each other for tea and had a fun evening. Its name is "kuzem shai".

Kelin shai (bride's tea)

After the wedding, when the wedding guests leave, and the owners are left alone, relatives gather to drink tea from the bride's hands. This tradition has two meanings. First of all, for find out the bride's fitness for housework. In this case, the young bride shows herself, demonstrates her skills, carefully pouring tea. Secondly, drinking red-purple tea from the bride's hand is a joy, pride for the groom's parents, who acquire prestige and status in front of others.

Tatti shai (sweet tea)

Sometimes a girl is kidnapped and married without parental consent. In this case, four or five people go to the bride's parents to apologize and come to an agreement. The groom's side will invite the bride's relatives to their village, setting a large table for them. This tradition is called "tatti tea". So, as the name suggests, this is a tea of acquaintance, harmony, unity. There will be good wishes and a conversation about the upcoming wedding. Sweet tea is drunk to reconcile offended people.

British tea traditions

The customs of British tea culture have changed over time, but tea remains the most popular drink in the UK. Elevenses -this applies to snacks consisting of tea or coffee and snacks such as biscuits or cakes. It is accepted in the middle of the morning, so the names refer to the time of day (11 a.m.).

Afternoon tea is a snack or light meal served with tea in the afternoon. It originated among wealthy women in the 1800s, but the afternoon tea ritual soon spread to hotels, tea rooms and tea gardens throughout the UK. Meals usually include small sandwiches and sweets. Formal afternoon teas, as found in hotels and elegant tea rooms, feature trendy desserts displayed on tiered stands. While most Britons do not have the luxury of regularly enjoying formal afternoon tea, there are usually short tea breaks during the working day [3, p.32].

In the mid-1700s, tea gardens became fashionable and tea was a part of daytime or evening entertainment. At these garden parties, tea accompanied dancing and socializing. Hence the term "tea dance".

Results and Discussion

The results of interviewing Kazakh and British respondents are presented as follows. The survey was conducted to compare the tea drinking of the two countries. It was interesting to know what kind of tea most people drink, how many cups they drink, when and at what time, what reasons. The survey consists of the following questions related to tea drinking:

1. What tea do you drink?
2. How many cups of this tea do you drink per day??
3. When or on what days do you drink this tea the most?
4. Time you drink tea most
5. What's your main reason(s) for drinking tea?

Table 1. Answers of respondents on the topic "Tea"

	Question	Answers	Kazakhstan		United Kingdom	
1.	Gender	Female	19	86%	4	18%
		Male	3	13%	18	81%
2.	Age	Under 25	16	72%	14	63%
		25-49	6	27%	4	18%

		50 +	-	-	4	18%
3.	What tea do you drink?	Black Tea	10	45%	4	18%
		White Tea	11	50%	13	59%
		Green Tea	1	4%	5	22%
4.	How many cups of this tea do you drink per day?	None	-	-	4	18%
		1 – 2	6	27%	12	54%
		3 – 4	10	45%	3	13%
		5 – 6	3	13%	1	4%
		7 or more	3	13%	2	9%
5.	When or on what days do you drink this tea the most?	Week Days	4	18%	6	27%
		Weekends	5	22%	-	-
		Both	9	41%	11	50%
		None	-	-	1	4%
		Only when not well Occasionally or Sporadically	2	9%	1	4%
6.	Select any times you drink tea most	All day long	-	-	7	32%
		Morning	2	9%	6	27%
		Elevenes	1	4%	1	4%
		Lunch	3	13%	-	-
		Afternoon	6	27%	4	18%
		Evening	10	45%	1	4%
		I do not drink	-	-	2	9%
7.	What's your main reason(s) for drinking tea?	Beats Water!	2	9%	2	2%
		Taste	6	27%	14	63%
		Diet	-	-	1	4,5%
		Sleep Aid	1	4%	-	-
		Relaxation	12	54%	13	59%
		Energy	6	27%	4	18%
		Vitamins/Antioxidants	-	-	4	18%
		No Reason	9	50%	5	22 %

After conducting a survey, I came to the conclusion that at the moment there are no special differences in the tea drinking of Kazakhstanis and British people. If Kazakhstanis drink tea without milk more (45%), the British prefer green tea more (22%) . Both sides love white tea. On a day, most of the respondents from Kazakhstan answered, they drink 3-4 cups of tea(45%), and the British 1-2 cups of tea (54%). Kazakhstanis have confirmed that they like to drink tea in the evening(45%). When asked what is your main reason (s) for drinking tea, most British and Kazakhs answered that it is because of the taste and the feeling of relaxation.

Phraseologisms convey the national and cultural worldview of the people. Studying the phraseological units of a particular country, one can understand the cultural identity of the people, their view of various values, the attitude of the people to their culture, to traditions and customs, using various phraseological units, one can even understand the attitude of a given people to foreigners, uninvited guests, to the celebration of various holidays, also about the attitude towards children and animals. That is why I decided to research British and Kazakh tea culture in relation to linguistics, finding phraseological units using the word "tea".

Kazakh phraseological unit: *Шай қайнатым уақыт* . The time it takes for the tea to boil. Meaning: a short period of time.

Шайдай ашық - transparent, like tea, clear, *шайдай ашық аспан* - clear sky, *ай-шай жоқ* - without tea, without anything. Meaning: suddenly, in spite of everything.

A common idiom in English: *cup of tea* . Meaning: to like something, to one's liking, taste and so forth In the late 1800s, the British started using the phrase "my cup of tea" to refer to what they liked. Then in the 1920s, the phrase "not my cup of tea" appeared to indicate otherwise.

Tea party - 1) noisy party 2) simple and pleasant event, *not for all the tea in China* - for nothing in the world, *storm in a teacup* - too violent reaction to a minor event, *tea and sympathy*-an old-fashioned expression that denotes support and compassion for someone who is upset.

Conclusion

Completing this article, I came to the conclusion that tea culture is an integral part of every culture of countries. It is interesting and different. Note that there are several types of tea tradition: *konil shai, kuzem shai, kelin shai, tatti shai, afternoon tea* and etc.

The social survey on the topic "Tea" was carried out in the following stages: the respondents took part in the survey 22 native speakers of the British language and 22 native speakers of the Kazakh language (a total of 44), the age category of which was 13-50 years old. After conducting a survey, I came to the conclusion that at the moment there are no special differences in the tea drinking of Kazakhstanis and British people. If Kazakhstanis drink tea without milk more (45%), the British prefer green tea more (22%) . Both sides love white tea. On a day, most of the respondents from Kazakhstan answered, they drink 3-4 cups of tea(45%), and the British 1-2 cups of tea (54%). Kazakhstanis have confirmed that they like to drink tea in the evening(45%). When asked what is your main reason (s) for drinking tea, most British and Kazakhs answered that it is because of the taste and the feeling of relaxation.

Unfortunately, there were difficulties in finding the UK residents. 22 respondents are not enough. But nevertheless it gave a result. I used the "HelloTalk" app to find respondents and to distribute the survey.

Phraseological units using the word *shai* from Kazakh linguistics: *шай қайнаттым уақыт, шайдай ашық , ай-шай жоқ*; from british-english: *cup of tea, tea party, not for all the tea in China, storm in a teacup ,tea and sympathy*.

In conclusion, I would like to note that while writing this article, I managed to achieve the main goal: to conduct a comparative study of tea culture, especially the customs of tea drinking in Kazakhstan and Great Britain.

References

1. A. Ysgakov, R. Syzdykova, Sh. Sarybaev. Brief etymological dictionary of the Kazakh language, Publishing house "Science" , Almaty -1966. - 240 p.
2. Kenzheahmetuly C. Traditions and rites of the Kazakh people. - Almaty, 2017. -312 p., III
3. Carrie Gleason. The Biography of Tea, Crabtree Publishing Company-2007.-32p.

Akhmetkhanova Larissa Ramilevna
K. Zhubanov Aktobe Regional University
Research supervisor – Gulzhana Jenalayeva, PhD

THE BRITISH WEATHER AND THE BRITISH RULES OF WEATHER SPEAK

Literature review. It's a well-known fact for everybody that the British Isles have an unpredictable weather conditions the whole year. So, British people joke themselves that 'when two Englishmen meet, their first talk is about the weather' and this is true. Recently I've read an interesting fact that according to the research works, 94% of British respondents admit to having conversed about the weather in the past six hours, while 38% say they have in the past 60 minutes. Thus the British weather and the British rules of weather speak have always been an interesting theme for writers, poets and scientists for many years. It's still continuous being one of the controversial topic for English people.

Scientists, data collectors and other researchers don't share an only opinion according to the British manner of weather speak. For example, Kate Fox has an opinion that talks or chats about the weather 'are not really about the weather at all: English weather-speak is a type of program, advanced to help us browbeat our natural understudy and actually talk to each other'. She persuades that the British people speak about weather just to change greetings or to escape confusing situations [1, p.12].

Here is another work about English conversation which states that any English conversation must begin with the weather. This author shares point of view of Kate Fox, saying that there is a mistake in convincing the English obsession with the weather. To explain that the British are not dependent on the weather, he separately describes the climate and weather by studying the work of other authors. In conclusion, he concludes that climate and weather are closely related to each other. 'The relationships between climate and culture appear everywhere in daily life; for example in dress codes, in modes of prediction, in social memories of past climatic extremes, in emotional moods, in technologies of adaptation, in fiction, in narratives of blame. [2, p.5]

Bill Bryson, for example, deduces that the English weather is not at all, fascinating, and presumably that their obsession with it is therefore incomprehensible: 'To an outsider, the most striking thing about the English weather is that there is not very much of it. All those phenomena that elsewhere give nature an edge of excitement, unpredictability and danger - tornadoes, monsoons, raging blizzards, run-for-your-life hailstorms - are almost wholly unknown in the British Isles.' [3, p.9]

Jeremy Paxman, in an atypical and surely insensible spectacle of patriotism, takes offense at Bryson's flippant comments, and dares that the English weather is intrinsically fascinating: 'The English fixation with the weather is nothing to do with histrionics — like the English countryside, it is, for the most part, dramatically undramatic. The interest is less in the phenomena themselves, but in uncertainty . . . one of the few things you can say about England with absolute certainty is that it has a lot of weather. It may not include tropical cyclones but life at the edge of an ocean and the edge of a continent means you can never be entirely sure what you're going to get [4, p.7].

There is another group of researchers which have a similar point of view. They also share the opinion that weather-speak can be used as an ice-breaker to start the conversation. These authors researched on the weather-travel relationship and observed geographic variations across the transit network [5, p.1].

However, Keller M. C. conducted a research work by examining the relation of temperature and pressure to people's mood and cognition. 'Study 1, conducted during a northern spring, indicated that spending time outdoors increases the relationships of temperature and barometric pressure with mood, digit span, and openness to new information. Study 2, in which participants were randomly assigned to be indoors or outdoors, suggests that being outdoors is a causal factor that changes weather-mood and weather-memory relationships. Study 3 indicated that, in addition to time spent outside, season is a critical moderator of weather's effects on mood' [6, p.18]. The results of his data coincide with Persinger and Watson which say that 'weather continues to be an important determinant of everyday mood and behavior in modern life' [7, p.25].

The research work of the next author investigates the influences of six weather constraints (temperature, wind power, sunlight, precipitation, air pressure, and photoperiod) on temper (positive affect, negative affect, and tiredness). Statistics were collected from an online diary study (N 1,233), linked to weather station data, and examined by ways of multilevel analysis. The aim of the research was to explore the effect of daily weather changes on people's behavior. It was predicted that personal alterations in feeling to weather changes exist. 'The results of the current study showed no significant main effects of daily weather on positive affect. Consequently, the idea that agreeable and lovely weather grows people's optimistic attitude in general is not sustained by the findings of this study, although the finding of significant between-person variance suggests that such a link may still exist for some individuals [8, p.13].

After collecting data according to the weather impact on people`s mood from emails, postings and self-examinations Harley T. A. concludes that it becomes pure that the ‘weather is much more than just a topic of’ accidental dialogue [9, p.115].

The next research paper is also devoted to this topic using an experience-sampling method. The tempering influences of character and age on the relationship were also examined. After hourly weather information (temperature, relative humidity, barometric pressure, and luminance) for the same period were gained from the local weather station they came to conclusion that ‘weather has a relatively small impact on people’s feelings,’ but dissimilar kinds of emotional beings change in unlike examples in answer to weather situations [10, p.77].

Aims of the research. After reading and studying the research papers of some authors, I can conclude that the topic is still controversial. Although most authors agree that the topic of conversation does not show the dependence of people on the weather. In turn, the purpose of my research work is to prove the same opinion by comparison.

Materials and methods. In this work, the subject of comparison is the ways of greeting and starting a conversation among the Kazakhs and the British. For my work, I used the international chat InterPals for the British and What Sapp for the Kazakhs. The survey involved 30 people over the age of 30 among Britons and 30 people over the age of 40 among Kazakhs. To find out their opinions on this topic, I prepared a question: why do the British talk so often about the weather and is it a dependence on the weather? And a similar question for Kazakhs: why do Kazakhs greet each other when they meet, asking about the health of their pets first, is this an addiction?

The information obtained from these sources shows that the majority of Britons share the opinion that their custom of starting a conversation about the weather is not dependent on the weather. They believe that this is an option to start communicating with another person, so as not to destroy his personal space. Sometimes they use it to dispel the tense atmosphere. Out of 30 people, only 2 Britons expressed the opinion that this could be a consequence of the unpredictable weather in Britain. And they suggested that this way of communication was introduced into their culture from time immemorial, when even the inhabitants of Britain were forced to take into account the weather conditions in order to survive. The information obtained agrees with the conclusions of the authors of research papers, which confirm that using the weather as a topic, the British do not really talk about the weather.

As for the information received on What Sapp, the majority of Kazakhs responded in a similar form. That is, once the life of the Kazakhs was closely connected with animals, there was even an addiction. Now that they are no longer dependent on animals, they still continue to say hello in this way, asking about the health of animals. This way of greeting is used regardless of whether the interlocutor has a pet or not. It's like the Brits, greeting each other and asking about pets they don't really talk about animals. This has been part of their culture for centuries, from their great-grandfathers.

Another similar characteristic in the field of this topic in the two countries is that respondents from both sides express the idea that today's youth no longer use such greeting tactics as a topic of conversation.

Conclusion. The British and Kazakhs have different topics to start or maintain a conversation. But there is a similarity in that these items were once vital to their ancestors and over time they have become embedded in their culture. Summing up the results of my research work, I can conclude that the British use the topic of weather not so much to talk about the weather or discuss the weather, but simply to start a conversation with the interlocutor.

References:

1. Fox, K. (2014). Watching the English: the hidden rules of English behavior revised and updated. - p.12
2. Nicholas Brealey. Hulme, M. (2015). Climate and its changes: a cultural appraisal. *Geo: Geography and Environment*, 2(1), 1-11. Corcoran, J., Pojani, D. p.- 5
3. Bryson, Bill: Notes from a Small Island, London, Doubleday, 1995. p.9

4. Paxman, Jeremy: *The English: A Portrait of a People*, London, Michael Joseph, 1998. - p.7
5. Rowe, F. R., Zhou, J., Kim, J., Wei, M., ... & Yan, L. (2018). Too wet? Too cold? Too hot? This is how weather affects the trips we make. *The Conversation*. - p.1
6. Keller, M. C., Fredrickson, B. L., Ybarra, O., Côté, S., Johnson, K., Mikels, J., ... & Wager, T. (2005). A warm heart and a clear head: The contingent effects of weather on mood and cognition. *Psychological science*, 16(9). - p.18
7. Persinger, M.A. (1980). *The weather matrix and human behavior*. New York: Praeger Press. - p.25
8. Denissen, J. J., Butalid, L., Penke, L., & Van Aken, M. A. (2008). The effects of weather on daily mood: a multilevel approach. - p.8
9. Harley, T. A. (2003). Nice weather for the time of year: The British obsession with the weather. *Weather, climate, culture*. - p. 115.
10. Kööts, L., Realo, A., & Allik, J. (2011). The influence of the weather on affective experience. *Journal of individual differences*. - p.77

D. Baibatyrova

(Aktobe, Kazakhstan)

Academic Supervisor: Kulpash Koptleuova

LANGUAGE CRITERIA FOR SECONDARY LANGUAGE PERSONALITY FORMATION

The relationship between the concepts of "primary language personality", "secondary language personality" and "national language personality", as well as the definition of the "language personality" in linguistics, is quite a debated and complex topic today. Let us consider in more detail the terminology that we will use to denote the development of a "primary personality into a" secondary "and" national " one in the context of the interaction of language and culture.

The subject of foreign cultural development in the process of learning a foreign language is the "primary language personality", which changes in interaction with the foreign language and cultural environment. To denote the process of assimilation of the facts of the world cultural heritage by the primary linguistic personality, we will use the term "inculturatio" (Latin "inculturatio" — "rooting in culture"). The linguistic personality inculturated in the original linguistic culture is a natural starting point for mastering the facts of another (alternative) linguistic culture. The process of integration of foreign language cultural specifics, the development of a foreign language picture of the world and the development of a secondary language personality ready for intercultural communication will be defined by the term "foreign culture".

The individual development of each person begins with his gradual entry, inclusion in the world around him. From early childhood, a person learns accepted behaviors and patterns of thinking until most of them become habitual. This entry into the world occurs through the assimilation of the necessary amount of knowledge, norms, values, patterns and behavioral skills that allow the individual to exist as a full member of society. This process of mastering the norms of social life and culture by an individual is denoted in various humanities by the concepts of "inculturation" and "socialization". The first term was introduced in 1948; at about the same time, Klakhon introduced the similar term "culturalization", since the term "socialization" that existed at that time did not cover the processes of assimilation of the cognitive aspects of culture (knowledge, beliefs, values, etc.). American cultural anthropology, unlike English social anthropology, focused on "culture" rather than "society", and the term "inculturation" was more organic for it. At the same time, this term had the same meaning as the concept of "socialization"; there was no sufficiently clear division between them.

Inculturation refers to the process of assimilation to culture, and the result of this process. Inculturation as a process involves the formation of fundamental human skills, such as the types of

communication with other people, forms of control over their own behavior and emotions, ways to meet basic needs, evaluative attitude to various phenomena of the surrounding world, etc. The result of inculturation is the emotional and behavioral similarity of a person with other members of a given culture and their difference from representatives of other cultures. By its nature, the process of inculturation is more complex than the process of socialization. The fact is that the assimilation of the social laws of life is much faster than the assimilation of cultural norms, values, traditions and customs. [1, 63]

In a narrow sense, inculturation refers to the assimilation of cultural norms and values by a child; in a broad sense, inculturation is understood as a process that is not limited to the period of early childhood and includes the processes of assimilation of cultural patterns by an adult individual. In the latter case, the term can be applied to immigrants adapting to new cultural conditions; it can also be used in the context of the study of cultural contact and cultural change.

So, generally speaking, the concept of inculturation means the assimilation of cultural forms (patterns) of a society by people. The latter are usually understood as stable sets of technologies of thinking, behavior, interaction, sequences of actions, construction of judgments, various cultural formulas and symbols that reflect certain ideas about reality. At the same time, socialization is understood as the harmonious entry of an individual into the social environment, the assimilation of the system of values of society, which allows him to successfully function as a member of it.

We will also determine what we consider to be the signs and characteristics of the formed secondary language personality. So, what qualities and competencies do we mean when we speak of a secondary language personality? What should it have and what criteria can be used to assess the level of its formation? First, it is the possession of the phonetic norms of the language. And here it is worth noting that when learning a language, it is necessary from the very beginning of its development to lay a responsible attitude to the assimilation of phonetic characteristics, which are an important condition for effective speech communication skills. More generally, the training program should be correlated with the hierarchy of the processes of generating the sound side of speech, as it is reflected in the formation of children's speech. Leontovich suggests distinguishing the following main correlations:

- 1) the correlation of articulation and syllabic formation (the ratio of the universal physiological mechanism of speech and the specific rules of a particular language);
- 2) the correlation between acoustic impressions and articulatory elements (the formation of a set of useful features of an acoustic signal that have some equivalents in the field of articulation);
- 3) the correlation between sounds and meanings.

In relation to the teaching of the second language, it can be said that in the aspect of the first correlation, there is no need to re-form the dynamic component of speech generation, since the physiological apparatus is already there and operates. It is only necessary to change the correlation, linking it to the realities of the language being studied.

With respect to the second correlation, the task of teaching a foreign language is to teach the student to isolate other features in the acoustic signal or to use the same, but in a different system relationship.

Finally, the third correlation is the most important and involves taking into account the different functional load of system oppositions. [2, 83]

In addition, the development of the phonetic system of the language should either focus on the country where the language is spoken, or (which is preferable for the general linguistic outlook) study several variants of phonetic norms at once. It is not only about the pronunciation of individual phonemes, but also about words. For example, Americans simply do not recognize the familiar British sound of the word "advertisement" (advertising), because the British emphasize the second syllable, which makes the letter "i" read as an unstressed neutral sound, and the Americans emphasize the syllable "ise-". The words sound completely different, and Americans cannot understand what is being said. Although we, studying British English, consider it the norm, which will be understood in any conditions. We agree that such examples show the inefficiency of

communication, so that the formation of a secondary language personality implies not just the possession of general phonetic norms of the language, but the possession of norms adequate for a particular native speaker of this language, depending on its origin.

Secondly, it is the possession of the verbal-semantic code of the language, that is, knowledge of vocabulary, grammar, syntax, etc. It is important to note, speaking about semantics, that by the possession of the semantic code, we do not mean the establishment of the correspondence of foreign words to the words of the native language. The meaning of each word should not be embedded in the system of the native language as a match for a familiar word, but in the system of the foreign language. S. G. Ter-Minasova writes about this problem: "Having learned a foreign word, a person seems to extract a piece of the mosaic from a foreign picture, which is still unknown to him until the end, and tries to combine it with the picture of the world in his mind, given to him by his native language. The need to restructure thinking, to redraw one's own, familiar, native picture of the world according to someone else's, unusual pattern, is one of the main difficulties (including psychological) of mastering a foreign language, and the difficulty is implicit, not lying on the surface, often not at all realized by students (and sometimes by the teacher), which, apparently, explains the lack of attention to this problem. ... When learning the native language, an English-speaking child sees two objects: foot and leg, where a Russian-speaking child sees only one-foot, but the English-speaking child does not distinguish between colors (light blue and blue), unlike a Russian-speaking child, and sees only blue". [3, 48]

Today, the pedagogical community is increasingly convinced of the need to change the conceptual approach to education. Changes are possible in the context of the implementation of personality-oriented learning in general education schools. A person-centered approach to learning involves not only the acquisition of new knowledge by students, but also the mastery of teachers in a new way of activity in the educational process.

The traditional class-class system under the new conditions acquires a new content. "The situation of a modern lesson is a situation of parting with a strict lesson, characterized by order, proven regulations, the performance of students who obey the teacher, the exact outlines of the educational material, traditions and rituals, rules, and meeting with a little-studied and not quite familiar free lesson, the characteristics of which are born at the behest of culture, but not by themselves, but thanks to the efforts of the teacher, building a free lesson.... A free lesson is a child of modern culture. This is a lesson born of the desire to humanize reality, to recognize man as the highest value, to give man maximum freedom for individual development, to affirm in everyday reality the values of a decent life." [4, 6]

From this point of view, the student is considered as an active person. To achieve the goals of a person-centered approach to teaching, the teacher must choose appropriate forms, means and methods of teaching.

So, the secondary linguistic personality must have the ability to realize itself within the framework of the dialogue of cultures, i.e. in the conditions of intercultural communication. Then, the main indicator of the formation of a secondary language personality can be called intercultural competence in its relationship with communicative competence. The teacher, in turn, should help the student to understand the acquired experience of intercultural communication and provide the opportunities that the school has for the formation of intercultural communication. At the same time, all types of intercultural interaction become an integral component of the educational process.

List of literature:

1. Ковалева Ю. Ю. Лингвокультурная компетенция как условие развития культурно-языковой личности студента технического вуза // В мире научных открытий. 2010. № 5 (11).
2. Леонтович О.А. Парадоксы межкультурного общения. – Волгоград: Перемена, 2002.
3. Тер-Минасова С.Г., Язык и межкультурная коммуникация. - М., 2000.
4. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. – М., 1996.

MOVAVI VIDEO EDITOR МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

Білім - барлық уақытта жоғары құндылықтардың бірі болған. Тек білімді, сауатты адам ғана келешек тізгінін қолына ала алады. Заманауи техникалық мамандықтар жүйесін дамыту, оқыту әдістемелерін жаңғырту, елімізге қажетті технологиялар трансферті мен оларды қолдану үшін мамандарды оқыту қажет. Бүгінгі ұрпақ білімді болса, ел ертеңі жарқын болмақ [1].

Қазіргі уақытта оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша сандық қорлар құрылуда. Мұндай оқу көздеріне деген қызығушылықтың артуы мультимедиялық технологиялардың пайда болуымен және коммуникациялық құралдар, Интернет желісінің дамуымен байланысты. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адам келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Қазіргі таңда қашықтықтан оқыту кезінде Movavi Video Editor мультимедиялық бағдарламасы білім беру жүйесінде ажырамас бір бөлігі болып табылады. Болашақта мультимедиялық құралдар көмегінен жоғары оқу орындарындағы дәрістер, мектептердегі сабақтарды көзге елестету мүмкін болмас. Бүгінгі таңда әр түрлі видеокурстар күнделікті және үлкен көлемде шығып жатыр, олар түрлі тақырыпта – мектептердегі бастауыш сынып сабақтарынан бастап кез келген нәрсені қарастыруы мүмкін. Мультимедиялық бағдарламалар білім беруге, тәжірибелік дағдыларды қалыптастыруға, қашықтықтан оқытуға, техникалық қолдау көрсетуге арналған интерактивті бейне сабақтарды, өнімдерді жарнамалауға арналған тұсаукесерлер, демонстрациялар мен бейнефильмдерді жасауға, өзгертуге және жариялауға мүмкіндік береді.

Movavi Video Editor бағдарламасын пайдаланып "лексикология" пәнінен бейне дәріс жасалынды. Movavi Video Editor – кез-келген адам өзінің бейнебаянын, слайд-шоуын немесе бейнеролигін жасай алатын қуатты бағдарлама. Бұл бағдарламаны меңгеру арнайы дағдылар мен білімді талап етпейді. Бағдарламамен толыққанды жұмыс жасау үшін мақаламен толық танысып, видеокурсын көріп шықсаңыз жеткілікті.

Movavi Video Editor бағдарламасымен жұмыс жасамас бұрын, ең алдымен бағдарламаның құрылысына көз жүгіртіп шыққаныңыз жөн. Бағдарламада түсініксіз, қиын пәрмендер жоқ, бұрын осындай бағдарламалармен жұмыс жасаған болсаңыз, біркөргеннен ұғып аласыз.

Жұмысымыз ең алдымен файлдарды өңдеуден басталады. Кез-келген редактордағыдай, сипатталғандай, әрі қарай өңдеу үшін қажет файлды ашудың бірнеше жолы бар. Ең басты жолы «Импорт» деп аталатын бөлім арқылы файлды ашу. Егер қандайда бір себеппен байқаусызда басқа қойынды ашсаңыз, көрсетілген бөлімге оралыңыз. Мұны істеу үшін төмендегі аймақта тінтуірдің сол жақ түймешігімен бір рет басыңыз. Бұл басты терезенің сол жағында. Көрсетілген аумақты басқаннан кейін стандартты файлды таңдау терезесі ашылады. Компьютерде қажетті ақпаратты табыңыз, оларды тінтуірдің сол жақ батырмасымен бір рет таңдап, терезенің төменгі бөлігінде «Ашу» дегенді басыңыз. Файл ашылғаннан кейін, бейнені жазуға кірісеміз. Бейне жазу - бұл функция веб-камераға жазуға және оны өңдеуге арналған бағдарламаға бірден қосуға мүмкіндік береді. Осындай ақпарат сіздің компьютеріңізде жазылғаннан кейін сақталады. Файлдарда жүктеп, импорт бөлімінде редакциялап біткеннен кейін, сүзгілермен (фильтры) жұмыс басталады. Бұл бөлімде фильм немесе слайд-шоу жасау үшін қолдануға болатын барлық сүзгілерді таба аласыз. Іс жүзінде, сіздің әрекеттеріңіз келесідей болады. Өңдеуге арналған шикізатты жұмыс кеңістігіне қосқаннан кейін «Сүзгілер» бөліміне өтіңіз. Сүзгілер терезенің сол жағында тігінен екінші болып орналасқан. Сүзгілердің ішінен кез-келгенін алып келіп бейнероликтің үстіне жабыстырамыз. Көп жағдайларда үлкен бейнероликтер ұсақ бейнероликтерден жасалады. Бір бейнеден екіншісіне

өтуді айқындау үшін бұл функция ойлап табылған. Ауысымдармен жұмыс сүзгілерге өте ұқсас, бірақ сіз білуге тиісті қажет кейбір айырмашылықтар мен ерекшеліктер бар. Тік мәзірлерде «Ауысымдар» деп аталатын қойындыға өтіңіз.

Ауысымдар тізімі сүзгілер тізіміне ұқсас орналасқан. Сүзгілер сияқты, ауысулар таңдалады. Бұл қажетті әсерлерді тиісті кіші бөлімге автоматты түрде қосады. Жайапарып тастау арқылы кескіндерді немесе бейнелерге өтуді қосыңыз. Бұл процесс сүзгілерді қолдануға ұқсас.

Movavi Video Editor ішіндегі бұл функция «Caption» деп аталады. Бұл клиптергенемесе клиптердің арасында әр түрлі мәтінді қосуға мүмкіндік береді. Сіз тек жай ғана әріптерді ғана емес, сонымен қатар әртүрлі кадрларды, сыртқы әсерлерді және т.б. қолдануыңызға болады. Бұл тармақты егжей-тегжейлі қарастырайық. Ең алдымен «Caption» деп аталатын қойындысын ашыңыз. Оң жақта сіздер таныс тақтаны өздерінің мазмұны бар қосымша бөлімімен көре аласыз. Алдыңғы әсерлері сияқты субтитрлерді таңдаулыларға қоса аласыз. Жұмыс тақтасында мәтін таңдалған элементті сүйреп, бейнеге орналастырамыз. Дегенмен, сүзгілер мен өтулерге қарағанда, мәтін бейненің алдында немесе соңына салынады. Бейнеге дейін немесе кейін тақырыптарды енгізу қажет болса, оларды жазба бар файл орналасқан жолға тасымалдаңыз. Егер мәтіннің кескінінің немесе фильмінің жоғарғы жағында көрінетінін қаласаңыз, онда тақырыптарды үлкен «Т» таңбасымен белгіленген уақыт шкаласында бөлек өріске апару керек. Мәтінді басқа орынға жылжытқыңыз келсе немесе оның сыртқы көрінісінің уақытын өзгерткіңіз келсе, тінтуірдің сол жақ түймешігімен бір рет басыңыз, содан кейін оны ұстап, тақырыптарды қажетті аймаққа сүйреңіз. Сонымен қатар, мәтінді экрандағы уақыттың көбейтуге немесе азайтуға болады. Ол үшін тінтуірдің меңзерін мәтіннің көмегімен өрістің шетіне орналастырыңыз, содан кейін LMB пернесін басып, жиікті солға (азайту үшін) немесе оңға (ұлғайту үшін) жылжытыңыз. Clip Show - Бұл таңдалған мәтіннің көрінісін қайта қосуға мүмкіндік беретін кері функция. Split Clip - Бұл құралды пайдаланып, тақырыптарды екі бөлікке бөлуге болады. Бұл жағдайда барлық параметрлер мен мәтін өзі бірдей болады. Бұл тақырыптармен жұмыс істеу туралы білу керек негізгі функциялар [2].

Movavi Video Editor-де шағын құралдар көрсетілетін панель де бар. Әсіресе, біз оларға көңіл бөлмейміз, бірақ бейне дәріс жасауымыз үшін білуіміз керек. Болдырмау - Бұл опция солға бағытталған көрсеткі арқылы көрсетіледі. Бұл соңғы әрекетті болдырмауға және алдыңғы нәтижеге қайтуға мүмкіндік береді. Кездейсоқ нәрсе дұрыс емес немесе кейбір элементтерді жойсаңыз өте ыңғайлы.

Қайталау - сонымен қатар көрсеткі, бірақ оңға бұрылды. Бұл соңғы әрекетті кейінгі барлық салдарлармен қайталауға мүмкіндік береді.

Delete - ирн түріндегі түйме. Бұл пернетақтадағы «Жою» пернесіне ұқсас. Таңдалған нысан немесе элементті жоюға мүмкіндік береді.

Cut - Бұл опция қайшы түріндегі түймені басу арқылы іске қосылады. Біз бөліскіміз келетін клипті таңдаймыз. Сонымен қатар, уақытша индикатор ағымдағы уақытта болған кезде бөлінеді. Бұл құралды бейненің қию немесе фрагменттер арасында ауысуды енгізу қажет болған жағдайда пайдаланамыз.

Айналдыру

Егер сіздің түпнұсқа клиптіңіз айналдырылған күйде түсірілсе, онда бұл түймешік бәрін түзетеді.

Белгішені басқан сайын бейне 90 градусқа айналады. Осылайша, сіз суретті туралауды ғана емес, оны толығымен айналдыра аласыз.

Кесу - Бұл функция сіздің клиптің асып кетуіне азайтуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ белгілі бір аймаққа назар аударғанда қолданылады. Элементке бассаңыз, аймақтың айналу бұрышын және оның өлшемін көрсетуге болады. Содан кейін «Қолдану» батырмасын басыңыз.

Түсті түзету - Бұл параметр бәріне жақсы таныс. Олақбалансты, контрастты, қанықтылықты және басқа да нюанстарды реттеуге мүмкіндік береді. Өту шебері - Бұл функция бір рет басу арқылы барлық клипартфрагменттеріне бір немесе бірнеше

көшіруге мүмкіндік береді. Бұл жағдайдабарлық уақытты басқа уақытқа немесе бірдей етіп орнатуға болады.

Дыбыс жазу - Осы құралды қолдану арқылы сіз өзіңіздің дыбыстықжазбаңызды тікелей кейінірек пайдалану үшін бағдарламаға қосасыз. Микрофонтүріндегі белгішені басып, параметрлерді орнатыңыз және «Жазуды бастау»түймесін басу арқылы процесті бастаңыз. Нәтижесінде, нәтиже уақыт шкаласына бірденқосылады.

Бейненің сипаттары - Бұл құралдың түймесі беріліс ретінде ұсынылған. Оныбасу арқылы ойнату жылдамдығы, пайда болу уақыты мен жоғалуы, кері ойнатужәне басқалары сияқты параметрлердің тізімін көресіз. Барлық осы параметрлербейнекөрінісінің бөлігінеәсеретеді.

Аудио сипаттары - Бұл опция бұрынғыдайбірдей, бірақбейненіңдыбысынаерекшеназараударады.Жұмысымыз аяқталғаннан кейін, алған нәтижемізді сақтаймыз. Сақтауды бастамасбұрын тиісті параметрлерді орнату керек. Бағдарламаның терезесінің ең төменгі жағындақарындаш түрінде суретті басыңыз. Пайда болған терезеде бейне ажыратымдылығын,кадр жиілігі мен үлгілерін және аудио арналарын көрсетуге болады. Барлықпараметрлерді орнатқаннан кейін «ОК» -ді басыңыз. Параметрлері бар терезе жабықболғаннан кейін төменгі оң жақ бұрыштағы үлкен жасыл «Сақтау» түймесін басу керек.Файлды сақтау процесі басталады. Сіз оның прогресін автоматты түрде пайда болатынарнайы терезеде бақылай аласыз. Сақтау аяқталғаннан кейін тиісті ескертуі бар терезенікөресіз. Аяқтау үшін «ОК» түймесін басыңыз. Егер сіз бейнені аяқтамасаңыз және осыжұмысты кейінірек жалғастырғыңыз келсе, онда жобаңызды сақтаңыз. Ол үшін «Ctrl + S»пернелер тіркесімін басыңыз. Пайда болған терезеде файл атауын және оныорналастырғыңыз келетін орынды таңдаңыз[3].Сонымен осы үйренген видеоредактордың көмегімен құрылған " Лексикология" пәнінен бейнедәріс дайын болады. Қазіргі уақытта білім беру жүйесін әрі қарай дамыту,жетілдіру үшін оқыту үрдісінде мультимедиялық құралдарды қолдану өте тиімді және қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. www.akorda.kz
2. Игорь Б. Руководство по использованию MovaviVideoEditor. Москва 2017 г.
- 3.Ахмет Л. Компьютерлік технологияны оқу тәрбие процесінде пайдалану мүмкіндіктері. Білім-Образование-2009
4. www.movavideo.ru

Akmaral Orazova, Saule Ussenova
K.Zhubanov Aktobe Regional University
(Aktobe, Kazakhstan)

APPLYING DIVERGENT THINKING IN THE ENGLISH CLASS

In today's rapidly changing world where decisions affecting life and welfare are made and announced in English, we should be competent in speaking English.

In foreign language situations of this kind, therefore, thousands of learners of English tend to have an instrumental motivation for learning the foreign language. The teaching of modern languages in schools has an educational function, and the older learner who deliberately sets out to learn English has a clear instrumental intention: he wants to visit England, be able to communicate with English-speaking tourists or friends, be able to read English books and newspapers. Learners of English as a foreign language have a choice of language variety of possibilities.

However, it does not mean that only speaking through reading, listening, trying to imitate the right pronunciation of the English language can improve and promote their English, but also thinking. In the linguistic theory there is a strict co-relation between the word, meaning and concept as any native speaker simultaneously relates the word to the meaning and see in his mind the

concept and phenomenon of the given word. The same situation is expected to happen with learners of foreign languages.

Creative thinking requires the ability to consider and combine concepts that are not normally perceived as related in order to generate useful unique ideas or solutions. We distinguish two main types of creative thinking: convergent and divergent thinking. Creative convergent thinking involves determining the relationship or common features between related or unrelated pieces of information. Divergent thinking is the ability to generate as many solutions as possible to an open-ended problem for which there is not a single answer[1].

Implementing divergent thinking in language teaching is of great importance as the language is not mathematics or geometry to calculate and study different shapes to involve students in classroom and out-of-class activities, all tools the teacher has in store is the language he teaches and students' mother tongue and background information they get in subject and everyday life.

In educational institutions the word 'creative' is often used. As educators or learners, virtually, have had experiences with creative writing. Teacher supplies flourish with collections of creative activities or books on creative education of various subjects. Such sources often present attractive and pleasant classroom experiences without choosing the primary questions. What is creativity? Where does it originate? What experiences or circumstances permit individuals to become more creative?

Perkins (1988) defined creativity as follows:

"(a) Original and appropriate are the both results of a creative task,

(b) A creative person—a person with creativity—is a person who fairly, routinely produces creative results" [2].

The probable characteristics most immediately associated with creativity are novelty and originality. Works of literature that emulate those before them or scientific discoveries that are purely a rework of earlier work are seldom considered creative. In order to be creative, a thought or creation must be new. Some definitions focus on characteristics of individuals whose work is determined to be creative, whereas others consider the work itself). In either case, most definitions have two major criteria for judging creativity: *novelty* and *appropriateness*. Thus, we can presume that the term 'creativity' or 'creative thinking' reveals the kind of thinking that leads to new insights, novel approaches, fresh perspectives, whole new ways of understanding and conceiving of things.

Many techniques of creative thinking are designed to enhance students' divergent thinking or their ability to think of many different responses to a given situation. The most prevalent meaning of divergent thinking includes: fluency (thinking of many ideas), flexibility (thinking of different divisions or points of view), originality (thinking of unusual ideas), and elaboration (adding detail to improve ideas). Traditionally the eight elements below are ones commonly thought of as inherent elements of creative production, as well as attributes associated with creative problem solving abilities.

Fluency – The ability to generate a number of ideas so that there is an increase of possible solutions or related products.

Flexibility – The ability to produce different categories or perceptions whereby there are a variety of different ideas about the same problem or thing.

Elaboration – The ability to add to, embellish, or build on an idea or product.

Originality – The ability to create fresh, unique, unusual, totally new, or extremely different ideas or products

Complexity – The ability to conceptualize difficult, intricate, many layered or multifaceted ideas or products.

Risk-taking – The willingness to be courageous, adventuresome, daring — trying new things or taking risks in order to stand apart.

Imagination – The ability to dream up, invent, or to see, to think, to conceptualize new ideas or products – to be ingenious.

Curiosity – The trait of exhibiting probing behaviors, asking and posing questions, searching, being able to look deeper into ideas, and the wanting to know more about something.

According to Robert Sternberg and Wendy M. Williams creative work consists of the application and melding of three types of thinking, all of which they contend can be learned or enhanced. They feel that creativity is a balance between these three metacomponents:

Analytical ability – Again, this includes the ability to think convergently in that it requires critical thinking and appraisal as one analyzes and evaluates thoughts, ideas, and possible solutions. This type of thinking is key in the field of creative work because not all ideas are good ones, some need to be culled. Creative people use this type of thinking to consider implications and project possible responses, problems, and outcomes. Commonly we think of this ability as “critical thinking” at its best.

Synthetic (creative) ability – This obviously includes divergent thinking as it is the ability to think of or generate new, novel, and interesting ideas. But it is also the ability to spontaneously make connections between ideas, or groups of things — ones that often go unnoticed, or discovered by others.

Practical ability – The world is full of people who have good ideas, as well as ones who can pick ideas apart. However, the basic key to creative work must include the ability to use practical thinking. This is the ability to translate abstractions and theories into realistic applications. It is the skill to sell or communicate one’s ideas to others, to make others believe that ideas, works, or products are valuable, different, useful, innovative, unusual, or worthy of consideration. This type of thinking is prized in the context of being creative because it is how one finds a potential audience for one’s creative work. An innovation or invention needs an audience, a consumer, a user, and implementer. Indeed, ideas are just ideas if no one knows about them or no one uses them.

The English language teachers should use and combine the 3 levels of thinking created by Robert Sternberg and Wendy Williams to create diverse activities in order to help students explore aspects of intelligence and creativity [3].

The four crucial areas in this explanation indicate that fluency often is the basis of activities designed to improve divergent thinking. ‘Trying to think of ideas that solve the problem in a different way’ encourages flexibility. Try to think of something no one else will think of” are designed to elicit originality, whereas ‘how can we build on this idea?’ encourages elaboration. Thus, assisting students see how divergent thinking fits into the whole of creative thinking is very important. It is not creativity if divergent thinking alone is employed. Finding a problem or issue worth addressing, generating ideas for addressing it and evaluating the ideas generated all are involved in creativity[4].

Brainstorming is probably the most familiar thinking strategy among all the strategies for generating ideas used by many teachers of the English language . The process of brainstorming strives for a nonjudgmental helpful mood in which idea production can increase.

Brainstorming can be an appropriate strategy any time a student wishes for a large number of ideas. This occurs most often when he needs to solve a problem or come up with a new, original idea. Students could brainstorm synonyms for an overused word, characteristics for the school newspaper, new endings for a story, options for making a graph, strategies that might have aided a historical figure, options for making a graph, variables for a possible science experiment, or strategies for reducing cafeteria noise.

Teaching with the help of divergent thinking enables students to communicate for the purposes of information exchange not for the purposes of closed question answering which needs yes/no answers when students are not willing to keep the conversation and add and explain reasons or drilling. On the contrary, divergent thinking promotes language usage, idea generating, personalized information, categorizing, prioritizing and information gathering on the suggested topics.

We educate in a way that enhances creativity, it is specifically such stretching of patterns that we expect to attain. From different points of view, students think about content, use it in

innovative ways, or attach it to new or curious ideas. These relations reinforce the links to the content as well as the habits of intelligence connected with more flexible thinking. In fact, creative thinking is one central part component of appropriate teaching and learning, a system of instruction designed to aid students observe meaning in academic material then learn and keep it by connecting it to their daily live. In this system, creative thinking is promoted as one of the most important strategies to assist students learning.

Creative thinking: Divergent thinking

Open-ended question tasks

Students enhance

How many things can you think of to say about this picture?	Oral fluency
How many ways can you think of to solve this dilemma?	Oral fluency
How many ways can you think of to compare a train with a car?	Comparatives
How many endings can you think of for the sentence: If I had a million dollars...?	Conditionals
How many ways can you think of to use an empty tin can? (A pen? A piece of plasticine?)	Oral fluency, <i>can/could</i>
How many adjectives can you think of to describe the noun <i>road?</i> <i>movie?</i> <i>song?</i>	Grammar: adjective-before-noun, vocabulary
How many nouns can you think of that could be described by the adjective <i>clear?</i> <i>(hard?</i> <i>black?)</i>	Adjective-before-noun, vocabulary

Creative thinking: focus on originality involving 'lateral' thinking

- Think of ten ways to compare a computer with a piece of spaghetti.
- Find six questions to which the answer is ...*twelve...*(*tomorrow ...of course! ...my mother ...*)
- Suggest at least three advantages of being an only child? (Of not having a cellphone? Of having no car?)
- Name ten things you have never done.
- Name six things that you can't touch, and why.
- Say six negative things about ...*a pen ... a cat ... English.*
- Say four NICE things about your friend, using negative sentences.
- Suggest a situation/dialogue to describe the proverb ...*a bird in hand is worth two in the bush, ...Curiosity killed a cat, ...Don't look a gift horse in the mouth*

Learning to use a language thus involves a great deal more than acquiring some grammar and vocabulary and a reasonable pronunciation. It involves the competence to suit the language to the situation, the participant and the basic purpose. Conversely, and equally important, it involves the competence to interpret other speakers to the full. Using our mother tongue, most of us have very little awareness of how we alter our behaviour and language to suit the occasion. We learned what we know either subconsciously while emulating the models around us, or slightly more consciously when feedback indicated that we were successful, or unsuccessful—in which case we might have been taught and corrected by admonitions like 'Say "please"!', or "Don't talk to me like that!'

As far as the foreign learner is concerned, the history of language teaching shows emphasis on a very limited range of competence which has been called 'classroom English' or 'textbook

English', and has often proved less than useful for any 'real' communicative purpose. That is to say, as long as the use of English as a foreign language was confined largely to academic purposes, or to restricted areas like commerce or administration, a limited command of the language, chiefly in the written form, was found reasonable and adequate. But in modern times, the world has shrunk and in many cases interpersonal communication is now more vital than academic usage. It is now important for the learner to be

equipped with the command of English which allows him to express himself in speech or in writing in a much greater variety of contexts.

Now, the need is recognized for greater emphasis in the selection and ordering of what is to be taught, on the communicative needs of the learners, and it has become the task of everyone concerned to provide teaching materials rich enough to satisfy these needs.

In its broadest sense, problem solving underlies all types of creativity. Students are asked to explore ideas with their bodies as well as their minds in creative dramatics. These exercises can be valuable for developing concentration, sensory awareness, self-control, empathetic understanding, and a sense of humour. Students, in creative dramatics, have the opportunity to be someone or something else in a safe and accepting situation. A situation physically in an effort to find and express creative ideas is explored by the students who involved in creative dramatics. At times, this may involve the types of problem-solving activities and exploration of issues described in the discussion of role playing. Creative dramatics can be seen to include such activities. However, it also includes explorations of less pragmatic situations and investigations of animals or objects. Students, in role play, naturally take on fairly realistic roles to solve a problem. Students can become *melting snow*, *stalking animals*, or the *walls of a building* are some of the fantasies of creative dramatics.

In divergent thinking students face with such problems of information gathering, impression sharing on the part of the content, and on the part of the language they come across some big stones like chunks, collocations, false friends which they find out themselves, and sometimes with the teacher's assistance. In accordance with it the work organized by the teacher should be presented through Task-based instruction.

Task-based instruction principle used during my classes is concentrated on a decision or solution to be reached through interaction and aimed at preventing the classes to become Teacher-centered. Decision-making and problem solving tasks are either based on a set of data as a preparation stage or information already known by the learners like schooling in your home-town gives the teacher opportunity to stand behind the participants of the conversation and assess them without making intrusions in students' interview or debates These are convergent tasks, further on, they work together to find some ways to justify their points of view, evaluating each others' ideas, and finally coming to a conclusion or a solution cooperatively. Such task lead to divergent or debating tasks, where some learners are given one or two possible solutions to argue for, with the opposed opinion. According to Willis, in divergent thinking the six major cognitive processes (listing, ordering and sorting, comparing and contrasting, problem solving, sharing personal experiences, creative tasks and projects) are involved[5]. This helps the teacher to conduct his/her lesson from the simplest to more complex challenges.

The first cognitive process involved is listing (of things, people, actions, processes, reasons, requirements) through individual or group brainstorming or fact finding, reading and use of reference material. The second group is ordering and sorting. This process can entail sequencing, ranking, classifying, prioritizing. It also can follow a listing task, for instance, listing the parts of a lathe and further classifying them according to their functions, and often needs decision making. Comparing and contrasting belong to the third type of cognitive processes, includes matching and finding similarities and differences of texts, diagrams and etc. Problem solving is a range of logic problems, puzzles, often involve expressing hypotheses, describing experiences, comparing alternatives, and evaluating and agreeing on a conclusion. The fifth is sharing personal experience,

requires production of longer more sustained discourse as anecdotes, describing a terrible journey and listeners reaction towards the heard and comparing it with their own experiences. It is suitable to social talk and useful for casual conversation. The last major group – creative tasks and projects, can entail creative writing, recording a news report a survey, producing brochure or video. This may initiate students to carry out research work on their topic and lead to full speech reports.

Divergent thinking can be realized with the use of low-tech as well as hi-tech. By low-tech we mean flash cards, posters, domino, balls and the alike which are not preferable to use today. But the example displayed by Thom Kiddle presented that low-tech can still be used and make learners be interested and enable them to communicate in order to get necessary information, to solve the problem, to express and defend their opinion. Approach and the language material are the main things that a teacher is to keep in mind to lead his audience to divergent thinking.

Bibliography:

1. Runco, M. A..(1999). Divergent thinking. In Runco, M. A., &Pritzker, S. R. (Eds.), Encyclopedia of creativity, Volume 1 (pp.577-582). San Diego: Academic Press.
2. Perkins, D.N. (September 1985). 'What Creative Thinking Is'. Educational Leadership. Vol. 42, No. 1, pp. 18–24.
3. Sternberg, J.R., Williams, W. M. *How to develop student creativity* (1996, ASCD) p.52
4. Mcgregor, D.. (2007). Developing thinking, developing learning: A guide to thinking skills in education.
5. Leaver,B. L., Willis, J. R., Editors. Task-Based Instruction in Foreign Language Education.Practices and Programs.ISBN: 9781589014190

**ШЕТ ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕТОДИКИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
TOPICAL PROBLEMS OF METHODS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

Зейноллаева А.М., Уканова А.Б., Каиржанов С.Н.

(Актобе, Казахстан)

Научный руководитель – магистр гуманитарных наук Сидешова З.Г.

zarina.sideshova@gmail.com

**INTRODUCING MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATION
PROCESS**

Over the past twenty years, our society has undergone very big changes related to scientific and technological progress. Changes in the creation, transmission and consumption of information have naturally affected the educational process. Today's students belong to a generation that has received a huge amount of information from TV screens, the Internet, radio, and billboards since early childhood, and a much smaller amount of information from books. This has led to the fact that it is much easier for representatives of this generation to perceive information from electronic references than traditional media. It should also be noted that the reduction in the number of hours allocated to classroom classes of students forces teachers to look for new methods of presenting educational material, to intensify the educational process, making it more rich and informative.

The main reason for the introduction of information technologies in the field of education is related to changes in the perception of information by students, as well as in the face of the threat of the spread of coronavirus infection, most educational institutions have decided to switch to distance learning.

One of the goals of the modern educational space is its informatization and introduction of information technologies in the educational process is to improve its quality and efficiency. In the conditions of modern dynamic development of society and the complexity of its technical and social infrastructure, information becomes the most important strategic resource. Along with traditional material and energy resources, modern information technologies that allow creating, storing, processing and providing effective ways of presenting information to the consumer have become not only an important factor in the life of society, but also a means of improving the efficiency of management of all spheres of public activity [1].

In the context of the rapid aging of the subject content of disciplines in connection with the new discoveries of science and technology, the training of school graduates in the use of new ways of searching for knowledge and methods of accessing data banks containing relevant scientific and educational information is of particular importance. Information technologies in education are among the most important components of modern educational systems and the educational processes implemented in them [2, p. 46]. The goals of the introduction and use of information technologies in education are associated with the creation of new (previously absent) opportunities in educational systems for all its participants (those who receive education; those who teach and educate; those who organize and manage education) and their interaction.

The relevance of the use of information technologies in education is determined by the following reasons:

- the extremely wide possibilities of information technologies for the individualization of education;
- increasing the motivation of students when using information technologies and strengthening the emotional background of education;
- providing a wide field for active independent activity of students;
- providing a wide contact area, the potential is the ability to communicate via the Internet with any person, regardless of their spatial location and the difference in time zones;

- high visibility of the presentation of educational material, demonstration of fast-flowing and very slow processes (the possibility of time transformation), three-dimensional or vice versa microscopic objects (the possibility of space transformation);

- high visibility provides the possibility of deep insight into the essence of the studied processes and phenomena;

- availability of information technologies at any time convenient for the student;

- multiple acceleration and reduction of the mass of routine operations (for example, such as the production of bulk calculations, plotting, modeling phenomena, documenting the results of training and research, etc.);

First, the process of their implementation has gone through several stages: from complete rejection and skepticism towards the new computer technologies, to professional development. Today, 90 % of the teaching staff uses a computer in their work, has skills at the level of "PC User" - 100 %, of which — 15 % have in-depth skills "PC Administration".

Secondly, the filling of the educational space occurs in the process of educational activities. New information technologies in education should be developed with a focus on specific applications. Some technologies can support the learning process (lectures and practical classes), while other technologies can effectively support the development of new textbooks and teaching aids. Information technologies will also help to effectively organize the conduct of experimental research at the university.

Currently, higher education institutions have been widely used: 1) computer programs and training systems — electronic textbooks, test controls of knowledge; 2) multimedia technologies built with the use of video equipment, CD-ROM, PC; 3) intelligent training expert systems that specialize in specific areas of application and are of practical importance both in the learning process and in educational research; 4) telecommunications systems that implement e-mail, teleconferencing, SKYPE system and allow access to global communication networks; 5) electronic libraries that allow students to realize access to global information resources; 6) online platforms, websites, and various programs for learning foreign languages [3].

The following list of educational apps, platforms, and resources aims to help parents, teachers, schools, and school administrators facilitate student learning and provide social care and interaction during school closings. Most of the courses provided are free of charge, and many of them are designed for multiple languages. They tend to have a broad reach, a strong user base, and obvious consequences. It is classified according to the needs of remote learning, but most of them offer functionality in several categories [4].

Digital learning management systems.

Moodle is an abbreviation of the phrase Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment. Moodle is a learning environment, a base that turns into a system with the help of settings, additional programs and physical media. This database provides everything you need to make it convenient for you to teach and track student progress, and students can study in a convenient place and at a convenient time. This system, when properly configured, simplifies and solves the tasks of any training: the transfer of information, contact with the teacher, control of material assimilation. In Moodle, you can upload lessons with material presented in various formats. It supports text extensions up to PDF and Excel spreadsheets, images, and presentations, audio and video lectures. You can also enable the webinar function.

However, the ability to use most of the types of this content opens after installing special plugins. Nevertheless, they are easy to find on the Internet, and you can find out how to install and configure them on the community forums. Moodle collects statistics on training and working with the system. However, to download it and analyze it, you will need third-party plugins that will be responsible for the appearance of the report, the indicators that it will include, and the depth of analysis. However, the ability to use statistics to adjust training is an important plus [5].

ClassDojo allows you to create an original electronic diary that is acceptable for all categories of students and even students. You can work with students in two modes: create an individual

educational route for each of them, or define educational tasks for the entire class. Over the past few years, the ClassDojo service has significantly expanded its functionality. Its tools can help the teacher not only to organize an electronic diary, but also to improve the quality of communication with the parents of their students. The service is easy to understand. It has several access levels. After creating your account, the teacher distributes passwords to students and parents. The service is completely free. In my opinion, it is good because the teacher can build his own line of communication with students and parents. It will not be clamped by the established format of ordinary electronic diaries. With the help of Classdojo, the teacher does not so much record the results of learning, but tries to influence the upbringing of children by modern means, to motivate students to master new knowledge.

A mobile application for android has been developed. That is, the service is available for all devices that have Internet access.

Platforms for supporting live video communication

Lark is a highly productive collaboration tool that allows you to optimize the effectiveness of teamwork. Lark offers the following interactive features. Calls and video conferences, Messenger, Calendar, Docs, Mail, Workplace, etc. Conducting remote video conferences has never been easier. You can start your own high-quality audio or video conference using Lark's Calls and Video Conferencing feature anytime, anywhere. Just start a video conference via "Video Conferences", "Messenger" or "Calendar". In video conferences, you can share content, send messages, start streaming, and use Magic Share to collaborate on documents in real time. Lark is free. Lark gives you unlimited video calls (up to 100 participants), unlimited searchable messages, 200 GB of cloud storage, 500 GB of email storage, unlimited apps, multiple team admins, and customizable workflows.

Zoom is a service for video conferences, online meetings, and distance learning for schoolchildren. You can download the program here, and here are the instructions for it. Anyone who has created an account can arrange a meeting. A free account allows you to hold a 40-minute video conference. The cost of a paid tariff with unlimited duration of conferences of all sizes and with the number of participants up to 100 people is \$14.99 per month. There are tariff plans with other conditions (business, enterprises), but the cost is much higher, and I could not pay for one month, they asked me to pay immediately for a year.

The program is great for individual and group classes, students can log in from both a computer and a tablet with a phone. Anyone with a link or conference ID can connect to a video conference. The event can be scheduled in advance, as well as make a recurring link, that is, for a permanent lesson at a certain time, you can make the same login link [6].

Advantages:

+ Excellent communication. In my practice, there was not a single case that the platform failed

+ Video and audio communication with each participant. The organizer has the ability to turn off and turn on the microphone, as well as turn off the video and request that all participants turn on the video. You can log in to the conference as a participant with view-only rights

+ You can share the screen (screenshots) already with sound. You can pause the screen demonstration. Moreover, you can not share the entire screen, but only individual applications, for example, enable the browser demo. In the settings, you can give all participants the opportunity to share screens, or enable restrictions so that only the organizer can do this

+ The platform has a built-in interactive whiteboard, you can easily and quickly switch from the display screen to the whiteboard.

Использованные источники:

1. Barieva, A. A. Introduction of modern information technologies in the educational process / A. A. Barieva. - Text : direct // Actual issues of modern pedagogy: materials of the VI International Scientific Conference (Ufa, March 2015). - Ufa: Summer, 2015. - pp. 228-230. - URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/148/7414/> (accessed 25.03.2021).

2. Павлова И.П. Обучающие программы в самостоятельной работестудентов по иностранному языку: Автор еф. дис. ... д-р а пед. н аук. М., 2012. 46 с.
3. Сокольская Н.В. Проблема использования дистанционной технологии при изучении иностранного языка // Инновации в образовании, 2005. №6. С. 71-78.
4. Лиферов А.П., Степанов Н.А. Образование Будущего: глобальные проблемы-локальные решения. М.: Педагогический поиск, 1996. 288 с.
5. Asimov I. Short History of Chemistry. New York, Anchor Books, 2015.
6. Губина Т.Н., Зубарева Е.В. Тенденции применения образовательных веб-сервисов учителем математики в общеобразовательной школе // Информатика и образование. - 2015. № 9 (268). С. 59-6

Утеумаганбетова Н.Б., Ерланова А.Е.
(Актобе, Казахстан)

Научный руководитель – Сидешова З.Г. - преподаватель кафедры английского и немецкого языков Актюбинского регионального университета им К.Жубанова

ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

Аннотация: Целью настоящей статьи является обзор современных информационных технологий в образовательный процесс на уроках английского языка, а также методы их внедрения. Также рассматривается вопрос о возможностях использования ИКТ на уроках английского языка на дистанционном обучении. Автор приходит к выводу о том, что ИКТ является незаменимым инструментом в нынешних реалиях при изучении иностранного языка.

Ключевые слова: ИКТ, информационные технологии, информационная компетентность, дистанционное образование.

Annotation: The purpose of this article is to review modern information technologies in the educational process in English lessons, as well as methods of their implementation. The issue of the possibilities of using ICT in English lessons in distance learning is also considered. The author concludes that ICT is an indispensable tool in the current realities when learning a foreign language.

Keywords: ICT, information technology, information competence, distance learning.

Повышение уровня информатизации общества, применение компьютеров и вычислительных сетей во многих сферах жизнедеятельности, старение предметного содержания дисциплин в связи с новыми открытиями в различных областях науки и техники привело к пересмотру подхода к подготовке учеников.

Анализируя развитие образовательной системы, эксперты пришли к выводу, что реализовать принципы современного образования можно процессом внедрения в эту систему современных информационно - коммуникационных технологий (ИКТ). Новая образовательная система строится под воздействием современных информационных технологий, которые помогают преодолеть ограниченности традиционной системы образования. Информатизация образования есть совокупность социально-педагогических преобразований, связанных с внедрением в образовательную систему, информационной продукции, средств и технологии. Определения информатизации образования даны в работах Велихова, Брановского, Роберта, Филатова, Христочевского и др[1, с. 34].

Современные информационные технологии, в первой половине XXI века, развиваются стремительными темпами. Новые технологии передачи, хранения и использования знаний, внедрение информационных систем в различные сферы жизнедеятельности, привело к новому этапу образования.

Современные информационные технологии позволяют создавать, хранить и обрабатывать информацию таким образом, что могут обеспечить более эффективные способы представления информации [2, с.123].

Развитие информационных технологий и внедрение их в образование привело к созданию такого термина как информационная компетентность. Информационная компетентность – это способность человека использовать цифровые технологии, средства коммуникации для доступа, управления, интегрирования, оценки и создания информации.

Исходя из этого, Филатов выдвигает следующие требования к работнику современного информационного общества:

- иметь представления о средствах и назначении основных информационных технологий;

- уметь работать в текстовом редакторе;

- уметь работать с графической информацией;

- уметь работать с программами для создания электронных таблиц;

- уметь пользоваться услугами телекоммуникации;

- уметь пользоваться программами для поиска данных;

- уметь использовать инструменты для хранения данных;

Внедрение информационных технологий в образовательный процесс имеет множество плюсов, такие как:

- уменьшение времени на поиск необходимой учебной информации преподавателями и учениками;

- обмен опытом среди преподавателей и учеников за счет возможности общения через Интернет;

- доступность и удобство поиска информации не зависимо от времени;

- высокая наглядность представления учебного материала (презентации, электронные таблицы, видео и аудио материалы и т.д.).

- ускорение выполнения различных операций и вычислений (создание графиков, математических вычислений, создание моделей и т.д.).

Все средства информационных технологий эксперты делят на два типа:

- аппаратные (компьютер, сканер, принтер, проектор, видеочамера, фотоаппарат, аудиомангнитофон и др.);

- программные (электронные учебники, сайты, презентации и др.) [3, с. 15].

Рассматривая более детально программные средства информационных технологий хотелось бы выделить некоторые инструменты и приложения для реализации их образовательном процессе:

- для получения и поиска информации, применяются браузеры типа Google.Chrome, YandexBrowser, MozillaFirefox и др.

- для работы с текстовыми документами, используют пакет прикладных программ Microsoft Office.

Microsoft Word применяется для создания и редактирования текста; Microsoft PowerPoint применяется для создания презентаций для более красочного и наглядного представления информации; Microsoft Excel предназначен для работы с электронными таблицами и выполнения вычисления и анализа данных.

- для перевода текстов используют программы переводчики (PROMTXT, а также онлайн переводчики translate.google.com, translate.yandex.com и др);

- для хранения информации (Flash-диски а также облачное хранение данных);

- для воспроизведения графической и звуковой информации (проигрыватели VLC MediaPlayer, KMPlayer, Microsoft Media Player и др.).

Все эти инструменты дают огромные возможности на уроках и для организации самостоятельной работы [4, с. 383].

Возможности информационных технологий практически безграничны, что способствует эффективному решению образовательных задач. На сегодняшний день форма дистанционного образования является очень актуальной для нас, так как 2020 г. лишил многих учеников возможности обучаться в офлайн режиме.

Дистанционное обучение - процесс взаимодействия ученика и учителя на расстоянии с сохранением всех присущих обучению компонентов (целей, содержания, методов, организационных форм, средств обучения) и с применением специфических технических средств (интернет-технологий или других интерактивных сред). Говоря простым языком, дистанционное обучение представляет собой самостоятельную форму обучения с использованием информационных технологий как основного средства обучения. Есть несомненный плюс в том, как сложившаяся в мире ситуация повлияла на пересмотр учебного процесса [5, с. 228]. На сегодняшний день школьники получают знания находясь по ту сторону экранов монитора, что помогает позаботиться о своем здоровье и здоровье окружающих, а также не отставать от учебного процесса. Исходя из этого можно сказать что в условиях пандемии человечеству пришлось быстро адаптироваться и применить новые технологии в процессе обучения. Данная ситуация показывает, что дистанционное обучение ничуть не отстает от традиционного, а информационные технологии в очередной раз помогают найти выход из затруднительной ситуации и значительно экономят время для учеников и учащихся. [6, с.78]

В настоящее время в образовательных учреждениях широко применяются такие информационные технологии как:

- 1) компьютерные учебные программы;
- 2) мультимедийные технологии;
- 3) средства телекоммуникации, электронные почты, системы SKYPE и ZOOM, позволяющие осуществлять онлайн конференции.

Использование информационных технологий на уроках позволяют более полно реализовать целый комплекс методических, дидактических и психологических принципов. Применение электронных образовательных программ повышает эффективность решения коммуникативных задач, формирует устойчивую мотивацию и различные виды речевой и слуховой деятельности. Сочетание ИТ с методом проектирования позволяет школьникам практически применять свои знания и умения, реализует коллективную деятельность, позволяющую повысить мотивацию в изучении предметов.

Рассмотрим пример внедрения информационных технологий в изучение предмета английский язык.

Прогресс в развитии информационных технологий приводит к изменению в процессе обучения иностранным языкам. Опыт применения информационных технологий на уроке английского языка очень эффективен из-за специфики предмета. Ведь главным компонентом обучения предмету является аудирование, чтение и обучение различным видам речевой деятельности. При аудировании ученик получает возможность услышать иностранную речь от носителя языка.

При обучении говорения ученик может записывать свою речь, а также прослушивать и разбирать свои ошибки в произношении. При возникновении информационных технологий позволяют ученику получать знания справочного характера, поставлять ему те или иные ключи для решения задач.

Главные направления использования информационных технологий в предмете английский язык :

- Мультимедийные уроки
- Тесты на компьютере.

- Олимпиады.
- Презентации, лекции, семинары, доклады.

Мультимедийные уроки в основном проводятся на применении обучающих программ для изучения грамматики. Одной из самых популярных программ для изучения грамматики, является программа EZMemoBooster.

EZMemoBooster - это простая и удобная программа, которая оказывает помощь в изучении незнакомых слов и выражений. Программа предусматривает статистику по каждому отдельному слову.

С помощью тестов на компьютеревозможно проверить, насколько ученик хорошо усвоил материал, усвоил терминологию изучаемо темы и общий уровень владения английским языком. Среди программ для создания тестовсамым популярным является приложение Kahoot.

Kahoot — это одна из самых популярных обучающих платформ для создания тестов, проведения викторин и игр. Платформой можно пользоваться как в виде мобильного приложения, так и в виде веб-версии.

Уроки на основе презентаций и в виде лекций, семинаров и докладов основываются на технологии мультимедиа, т.е с иллюстрациями и показами видеороликов, презентаций со слайдами и аудиорядом[7, с. 36].

Подводя итоги можно сказать, что уроки с использованием информационных технологий — этоодин из важных результатов в инновационной работе школы. Применение компьютерных технологий уместно практически на любом школьном предмете. Использование информационных технологий в процессе подготовки и обучения оказывает огромное влияние на профессиональный рост преподавателя. Уроки с использованием ИКТ повышают мотивацию учеников за счет возможности проведения занятий с разноуровневыми учащимися и выполнения ими заданий различной степени сложности исходя из их способностей. В ходе практической работы с googlesайтом автором статьи были сделаны анкеты и задания, с помощью которых можно возможно проводить опросы и проверять знания учеников и студентов.

Ряд инициатив, проведенных в разных странах в условиях пандемии COVID-19, использовали различные формы технологий для поддержки преподавания и обучения учащихся начальной и средней школы. Было установлено, что информационные технологии помогают детям раскрыть свои индивидуальные творческие и познавательные способности.

Однако, стоит подчеркнуть, что внедрение ИКТ в учебный процесс не исключает традиционные методы обучения, а работают в синтезе, дополняя друг друга.Но использование информационных технологий позволяет значительно увеличить эффективность обучения, а также способствуют самостоятельному изучению английского языка учениками.

Появление разнообразных форм информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) позволяет развивать ряд обучающих взаимодействий и возможностей дистанционно.

Авторыпришли к выводу, что для успешного внедрения концепции дистанционного обучения необходимо переоценить современное образование с точки зрения текущего положения.

Список литературы

1. Хросточевский С.А. 2006 г. Инновационные учебно-методические комплексы. С. 34
2. Бариева, А. А. Внедрение современных информационных технологий в образовательный процесс. С.123
3. Филатов Л.С.2017 г. Современные информационно-коммуникационные технологии как базис процесса дизайн-проектирования. С. 15
4. Информатика и информационные технологии: пособие / В.А. Шаршунов, Д.В. Шаршунов, В.Л. Титов. – Минск: Мисанта, 2017. –383 с.

5. Актуальные вопросы современной педагогики: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Уфа, март 2015 г.). — Уфа : Лето, 2015. — С. 228.
6. Идрисова А.А. 2016 г. Научный доклад: Внедрение современных информационных технологий в образовательный процесс.
7. Кувшинова Е.Е. 2020 г. Дистанционное обучение в условиях кризиса. С.34

Қыдырбаева А. Қ., Избатырова К.М.
Ғылыми жетекшісі: Амирова А.А
(Ақтөбе қаласы)

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аннотация: Қазіргі Қазақстан Республикасындағы білім беру мазмұнын жаңарту – білім берудің заманауи үрдістерін және қазақстандық білім берудің үздік практикасын кіріктіруге бағытталған. Қазақстанда білімнің стратегиялық міндеттері ұлттық білім беру жүйесіндегі жетістіктерді сақтай отырып, оны әлемдік білім беру үрдісінің ең озық үлгілеріне сәйкестендіруге негізделеді. Мақалада мектеп курсына сабақ өткізу барысындағы қандай заманауи жаңа технологиялардың тиімділігі мол екендігі көрсетілген.

Аннотация: Обновление содержания современного образования в Республике Казахстан направлено на интеграцию современных тенденций образования и лучшей практики казахстанского образования. Стратегические задачи образования в Казахстане базируются на сохранении достижений в национальной системе образования, приведении ее в соответствие с лучшими образцами мирового образовательного процесса. В статье показано, какие современные новые технологии наиболее эффективны при проведении занятий в школьном курсе.

Abstract: Updating the content of modern education in the Republic of Kazakhstan is aimed at integrating modern educational trends and the best practices of Kazakhstan's education. The strategic objectives of education in Kazakhstan are based on maintaining the achievements in the national education system, bringing it in line with the best examples of the world educational process. The article shows which modern new technologies are most effective when conducting classes in a school course.

Адамзат баласы оқудың аса маңыздылығымен келіскенімен, оның себептерін, процесін, салдарын түсіндіруде әр заманда түрліше пікірлер айтылып келеді. Алайда сан пікірден оқытудың мынадай анықтамасын алуды жөн көрдік:

Оқыту дегеніміз – қайталаулардың немесе тәжірибенің нәтижесінде адам баласының мінез – құлқы мен жүріс – тұрыс ерекшелігінде орын алатын, ұзақ уақытқа созылатын өзгеріс [1].

Қазіргі заманғы оқытудың сапасын арттырудың оң бағыттары болып білім берудің жаңа бағыттарын дамыту және адами капиталды жетілдіру болып табылады. Осыған байланысты білім беру жүйесінің тиімділігін еселеу мәселелерін шешудегі басты бағдарымыз білім алушылардың оқу танымдық қызметін жандандыру деп ойлаймыз. Демек, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі қазіргі уақытта заман талабына сай жаңартылған білім беру бағдарламасымен жүргізіліп жатқанын ескере отырып, оқытушылар дәстүрлі сабақ өткізумен ғана шектелмей, жаңа ағымдағы технологияларды пайдалануы керек деген сөз. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысу керек. Оны өзіне сүйеніш, өөлғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек» - Ахмет Байтұрсынов айтқан [2].

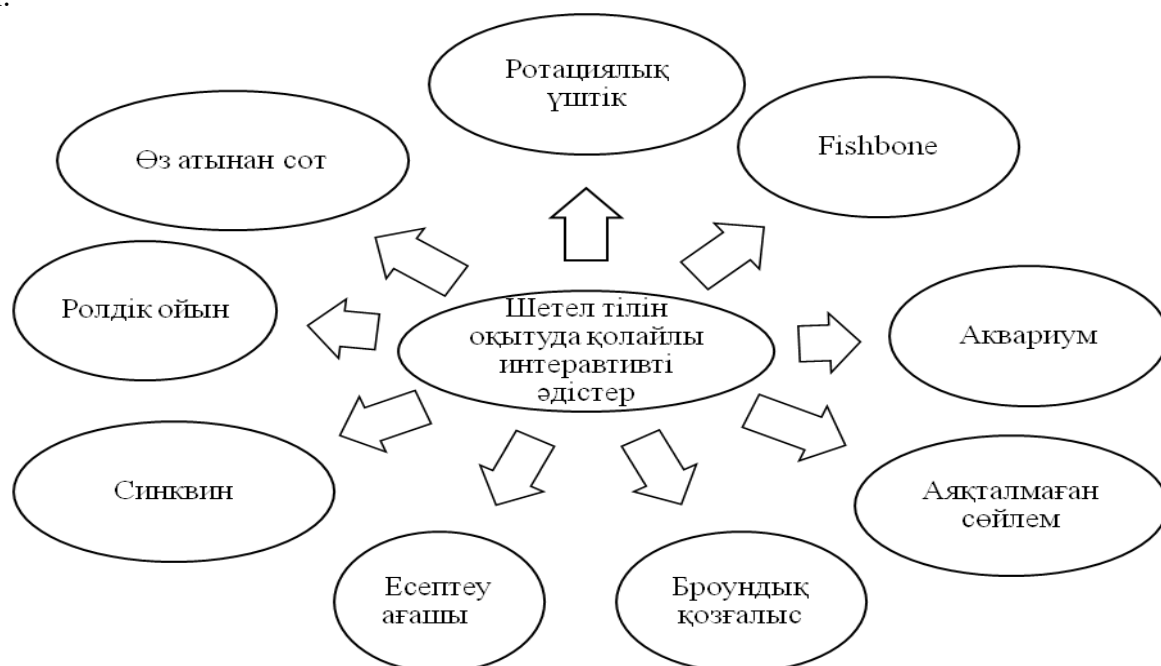
Қазіргі уақытта шетел тілін оқытудың коммуникативтігі, интерактивтілігі, аутентігі тілді үйрену үрдісінің мәдени контексте болуы басымдылыққа ие болуда. Мектеп курсындағы тілдік пәндерді де соңғы уақытта заманауи технологиялармен оқыту кең ауқым

алып жүр. Осыдан 10 жыл бұрынғы мектеп бағдарламасында ағылшын сынды шет тілін оқыту үшін оқушы алдымен қалың дәптерді үш бөлікке бөліп ағылшын сөздерінің аударма сөздігін жаттаудан басталып, мұғалімнің басқарушы қызметінде сабақ жүргізуімен өткізілетін. Яғни, ол келесідей көрініске ие болады: «сөздік қор + керекті құрылым = тіл». Алайда тілдік құрылымды жаттаумен ғана шектелу тілді үйренудің басты мақсаты қарым – қатынас құралы ретінде игеруге мүмкіншілік бермейтіні рас. Қазіргі жағдай мүлде бөлек, мектеп мұғалімі мен оқушылар аз уақытта жаңа технологиялар көмегімен көп жетістікке жетіп отыр.

Оқудың дәстүрлі үрдісіне инновациялық технологияларды енгізу, сабақ беру процесіне дәстүрлі формаларды және ідәстерді жетілдіруге мүмкіндік беретінін білеміз. Шетел тілін оқытуда жаңа интербелсенді әдістерді атап айтатын болсақ, тренингтер, дөңгелек үстелдер, пресс –конференциялар және квест. Білім беру жүйесінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану мәселесі басты мәселелердің қатарында.

Шетел тілін оқытудағы басты мақсат – субъектінің мәдениетаралық қарым қатынас қабілеттілігін жетілдіру десек, онда сол шетел тілін оқытуда жаңашыл ақпараттық технологияларды қолдану шетел тілін оқытудың мақсатынан шығып отырған сұраныс еді. Оқушылар әртүрлі заманауи ақпарат көздерін қолдану арқылы компьютерлік технологияның көмегімен өздерінің еркін ізденуі арқылы тілді меңгеруде өздерінің кәсіби шеберлігін көрсетеді. Соңғы жылдарда пайда болған тәсілдердің бірі ағылшын тіліндегі сөздерді субтитрлермен қарау. Бұл дегеніміз айтылым, тыңдалым және жазылымды меңгеруге айтарлықтай көмек. Мысалға, «Hamatata.com», «Ogoro.tv», Торрент трекерлері сервистерін атап айтуға болады. Сервистерді тегін жүктеп, тілді үйрене алуға мүмкіндік береді. Бұл шетел тілін үйренудегі ғаламтордың керемет мүмкіндіктері.

Жаңашыл технологиялармен шетел тілі сабағын өткізуге көмек беретін бірқатар интерактивті әдістерге тоқтала кетсек. Жалпы оқу процесін оптималдандыру принципі бойынша оқыту әдістерінің ең тиімдісі интерактивті әдістер. Интерактивті оқыту әдістерінің заманға сай түрі көп. Әр педагог қолданар алдында бұл әдістердің жаңа формаларын оқушылардың қызығушылығына қарай өзі жасай алады [3]. Мектеп курсында сабақ өткізу барысында өзіміздің педагогикалық тәжірибеміз бойынша «сызба 1» - дегідей интерактивті әдістерді атап айтар едік. Көрсетілген әдістер оқушылардың өздерінің ой пікірлерін кеңінен айтуға, психологиялық еркіндікті сезінуге жағдай жасайды. Ал мұғалім қауымына оқушыларға бағыт – бағдар беруші, көмектеуші, кеңес беруші ролінде қалуға мүмкіндік береді.

Сызба 1. Шетел тілін оқытуда қолайлы интерактивті әдістер

Сызбадағы ең қызықты әдіс – *Синквин әдісі*. Синквин әдісі француз тілінен аударғанда бес жолды поэтикалық форма, Америкада 20 ғасырдың басында жапон поэзиясының әсерінен пайда болған. Яғни,

1. Бірінші қатар жол – өткен тақырыпты бір сөзбен соның ішінде зат есіммен келтіру;
2. Енді сол тақырыптың сипаттамасын екі сын есімне тұратын сөздермен беру;
3. Берілген тақырыпқа сай әрекеттің сипаттамасын үш етістікпен жалғастыру;
4. Келесі жолда тақырыпқа қатысты төрт сөзден тұратын сөйлем құрастыру;
5. Соңында тақырыпқа бір сөзден тұратын синоним сөзбен аяқтау;
6. Бұндай жолдарды құратыруға оқушыларға 5-10 минут уақыт беріледі.

Осындай ретпен оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтары мен тақырып бойынша сөздік қорларын да байытады.

Қорыта айтсақ, әр педагог өз пәнін жетік білуімен қатар өсіп келе жатқан ұрпаққа білім нәрін сусындандыра алатындай заманауи айла – әдістерді білуі қазіргі таңдағы білім беру үрдісінің талаптарының бірі екені сөзсіз. Оның ішінде шетел тілдерін оқыту кезінде заманауи технологияларды іс жүзінде қолдану оқушыны оқуға деген қызығушылығын арттыра отырып, сөз еркіндігіне, оқудың жеңіл болатынына сенімді болады. Осындай жаңашылдықта білім сапасы өссе, адамзаттың өмір сүру сапасының өсетініне сеніміміз мол.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Dale H.Schunk. Learning Theories. An Educational Perspective 7th edition (pp. 19 – 20) - Pearson, 2016
2. Бабаев С., Казиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар – талапшаң мұғалім еншісі// Бастауыш мектеп. -2011. - № 4. – 25 б.
3. Имжарова З.У.Әдістемелік ұстанымдар. Педагогикалық пәндерді - оқытудағы белсенді және интерактивті әдістер. – Ақтөбе: Басылым, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, 2015 – 7-15 б.
4. Батакова Е.Л., Интерактивные средства обучения как часть электронно-образовательных ресурсов // Вестник Томского государственного пед. университета – 2016, №1(66). – 105 с Батакова Е.Л., Интерактивные средства обучения как часть электронно-образовательных ресурсов // Вестник Томского государственного пед. университета – 2016, №1(66). – 105 с

Амирова А.А.

(Қазақстан Республикасы, Ақтөбеқаласы)

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Шетел тілін оқыту қазіргі замандағы ең негізгі талқыланып жатырған мәселелердің бірі. Бұрын шетел тілі мұғалімдері тек дәстүрлі әдістерді қолдануға байланысты болған. Технологияның дамуымен білім беру технологиялары шетел тілдерін үйрету және оқыту саласында қолданылады. Сондықтан оқыту мен оқытудың жаңа әдістері енгізілді. Қазіргі уақытта білім беру технологияларын қолдану білім беруде маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқу және үйрету процесін тиімді ете алатын бірнеше технологиялық құралдарды ұсынады.

Шетел тілін үйрету үшін, оның оқыту әдістемесін одан әрі жетілдіре түсу – бүгінгі күннің негізгі мәселесі. Сол себепті, білім жүйесінде көптеген жаңа технологиялар

қолданылуда. «Технология» сөзіне түсінік беретін болсақ, «технология»- грек сөзі, «өнерпаздық, шеберлік, іскерлік» деген ұғымды білдіреді. «Технология» ұғымы алғаш рет АҚШ-та енгізіліп, әр түрлі түсініктер берілді. Қазіргі уақытта «педагогикалық технология» психологиялық-педагогикалық әдебиетте ең көп таралған және қолданылатын ұғым. Қаралып отырған ұғым әр түрлі болып түсіндіріледі: кейбіреулері бұл ұғымды оқу мен тәрбиенің жоғары жетістіктерін бағалау құралы десе, екіншісі, бұл категорияға жаңа педагогикалық технологияға өту және құру – бұл болашақ ақпарат өркендеу алдындағы білім беруге қойылатын міндеттер мен өзекті шешімдердің заңды құбылысы деп көрсетеді. Оқыту технологиясы – бұл жақын ұғым, бірақ «педагогикалық технологиямен» тең келмейді, өйткені, ол педагогикалық технология таңдаған мәселелер, тақырып, пәндерге белгілі шеңберде нақты түсініктерді игерудің жолдарын көрсетеді. Оқыту технологиясы вариативті және жеке әдістермен туыстас. «Оқыту технологиясы» ұғымын алғаш рет педагогика ғылымына енгізген А.Макаренко, қазір бұл ұғым оқу-тәрбие үрдісінде кеңінен қолданылып жүр. Ал «педагогикалық технология» ұғымына алғаш рет жүйелі зерттеу жүргізген Т.Ильина[1].

Б.Лихачев «педагогикалық технология» оқыту әдістері мен тәсілдерін анықтайтын арнаулы құралдар жиынтығы деп жазса, Г.Селевконың түсініктерінде «педагогикалық технология» үш түрлі аспектілермен көрсетіледі: - оқыту әдістері мен педагогикалық үрдістерді жобалау және мазмұндау мақсаттарын талдайтын әрі зерттейтін педагогика ғылымның бір бөлігі; - оқытудың жоспарланған нәтижеге жету көздері мен әдістері; - педагогикалық құралдар мен әдістемелік, аспаптық, технологиялық үрдістерді жүзеге асыру. Қазіргі таңда оқыту технологиясы туралы екі түрлі пікір қалыптасып отыр. Бірінші, «технология - өнер, шеберлік» деген ұғымның синонимі ретінде аталады, яғни, «педагогикалық шеберлік» деген ұғымды білдірсе, екіншіден, «білім беру ісін технологияландыру, сол арқылы жоғары сапалы өнім алу, ғылым мен өнердің синтезі» деген мағынаны білдіреді. Өндірістегі технология сапалы, жаңа бір нәрсе жасап шығаруды нақты мақсат етіп, соған жақсы материал, шикізат іздейді, оның жобасын конструкциясын жасайды, жоғары сапалы құрал-жабдықтарын әзірлейді. Ал педагогикалық технология үшін білімді тұлғаға қарай бағыттау, белсенді, жан-жақты дамыған, өзіне сенімді, өмірге икемді тұлға қалыптастыру болып табылады. Жаңа педагогикалық технологияларды қолданысқа енгізуде оқу-тәрбие үрдісінің қолайлылық жағдайын туғызу, оның базалық қорын жасау – жұмыс сапасының негізі. Оқытудың жаңа технологияларын күнделікті тәжірибемізде жиі пайдаланып жүрміз. Оқыту технологияларының мынандай түрлері бар, дамыта оқыту технологиясы, интенсивті оқыту технологиясы, модульдік оқыту технологиясы, саралап оқыту технологиясы, инновациялық технология және т.б. Осы технологиялардың ішіндегі интенсивті оқыту технологиясы жеке тұлғаның өзін өзі дамытуға, оның өзіндік және шығармашылық қабілетін арттыруға, қажетті іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Интенсивті оқыту технологиясы – тілдерді оқытып – үйретуде алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін, нәтижелілігін қамтамасыз етуді көздейді. Бұл технология - берілген уақыт мөлшерінде үлкен табыстарға қол жеткізе отырып, студенттің шығармашылық қабілетін жетілдіруге, кәсіби шеберлігін шыңдауға негізделген. Шетел тілін интенсивті оқыту – уақыт талабынан туындап отырған жүйе. Сондықтан интенсивті оқыту технологиясы өзіне ғана тән оқыту жүйесіне негізделіп, оқу материалдарын ұйымдастырудың жаңа ұстанымы мен тілді оқытудың жаңа моделін құрайды [2]. Ал модульдік оқыту шетел тілінде өзара тілдік қатынасқа түсу дағдысы мен іскерлігін сапалы қалыптастыру мақсатында жұмсалатын оқытушы мен білімгердің студенттің, студент пен студенттің, оқытушы мен оқу тобының жасырын ішкі күші мен біртұтас әрекетінің белсенділігін арттыруға негізделген оқыту. Модульмен оқыту жүйесі классикалық және қазіргі жаңа әдістерді қоса оқытуды талап етеді, сондықтан біз модульдік технологияның әдістерімен қоса соңғы жылдары тілді үйретуде үлкен орын алып жүрген қатысымдық әдісті қолданамыз. Оның мәні - өзге тілді оқытуда қарымқатынас жасауға үйрету. Студенттің оқу

кезінде өтілген тақырыптарды, материалдарды бекітуде, сөйлеу тілін дамытуда көрнекілік әдісі және екі тілдің ұқсас әрі айырмашылық жақтарын ескере отырып, студенттің тілдік материалдарды тез қабылдауына ұтымды жағдай туғызатын салыстыру және аударма әдістерін қолданамыз. Ал дамыта оқыту технологиясы студенті жан-жақты дамыта отырып оқытуға негізделеді. Бұл технологиядағы негізгі іс-әрекет – диалог, пікірлесу, пікірталас, оқытушы диалогты ұйымдастырушы, бағыт беруші, ол студенттің іс-әрекетін бір мақсатқа бағыттайды. Инновациялық технологияның негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асыру. Бұл, бір оқытушы үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық, басқа оқытушы үшін өтілген материал сияқты [3].

Оқытушы инновациялық технологияларды жетік меңгерген педагог дәрежесіне жоғарылауы қажет. Бұл дәрежеге жету үшін, әрбір инновациялық технологияны меңгеруі және меңгерген технологияны оқу үрдісінде пайдалануы тиіс. Бір сабақтың барысында бірнеше инновациялық технологияны кезекпен, тиімді, студентті жалықтырмай пайдалануға болады. Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнымен тікелей байланысты. Сондықтан инновациялық әдіс-тәсілдерді оқыту үрдісінде енгізу барысында танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көрсетеді. Осы екі үрдістің өзара сапалы нәтижесінде студенттің өз ісіне сенімділігін, жауапкершілік сезімін, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мақсатын жүзеге асыруға жағдай туғызатын оқытудың инновациялық негізгі түрлері анықталады[4]. Оқу үрдісінде қолданылып, нәтиже беріп жүрген инновациялық технологияларға мыналар жатады: дамыта отырып оқыту, оза отырып оқыту, тірек сөздер арқылы оқыту, іс-әрекетті бағалау, деңгейлік оқыту, дамыта оқыту және т.б. Бұл инновациялық технологиялардың негізгі ұстанымдары: студенттің шығармашылық икемділігін дамыту, оқыту мен тәрбиенің бірлігін қалыптастыру. Инновациялық сабақтар оқытушы, студент іс-әрекетінің тұтастығын талап ете отырып, алға қойған мақсаттар орындалады. Студенттің іс-әрекетін ұйымдастыра білу, сол арқылы олардың қабілетін дамыту мәселесінде нәтижеге жету керек екендігі байқалады. Кредиттік жүйеде білім алатын өзге ұлт өкілдеріне мәтіндік тапсырмалар жүйелі түрде беріледі. Бағдарлама бойынша мәтін тақырыптары міндетті түрде сабақтас болып қарастырылады[5]. Шетел тілін оқытуда мәтіндік талдау инновациялық технологиясын пайдалану грамматикалық ұғымдарды немесе ережелерді түсінуге көмектесіп қана қоймай, сондай-ақ, өзге тілді студенттің бір-бірімен пікір алысуына да мүмкіндік туғызады. Мәтіндік тапсырмалар мазмұнына қарай: лексикалық, морфологиялық, фонетикалық, орфографиялық, синтаксистік және пунктуациялық болып бөлінеді. Ал қолданылуы жағынан – салыстырмалы, сөзді көрсету, анықтау, тиістісін қою болып бөлінеді. Қазіргі кезде оқытудың жаңа инновациялық технологиялары еңгізіліп, кеңінен қолданылып, білім сапасына игі ықпал етуде. Шетел тілін оқытуда жаңа технологияларды қолдана отырып студенттерге сапалы да терең білім беру, олардың ойлау дағдылары мен есте сақтау қабілеттерін жетілдіре отырып еркін сөйлеуге көмектеседі. Қорыта айтқанда, оқыту технологияларын сабақта тиімді қолдану білімгерлердің білім сапасын арттырып қана қоймайды, оларды жеке тұлға ретінде қалыптастыруға өз әсерін тигізеді. Тек олардың ерекшеліктеріне, мән-мағынасына қарай таңдап, қолдана білсек, ұтарымыз көп.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жақсылықова К. Қазақ тілін орыс тілі бөлімдерінде модульмен оқытудың ғылымтеориялық негіздері. Алматы, 2000
2. Андреева Н.В. Компьютерные технологии в обучении иностранным языкам: учебное пособие / Н.В. Андреева – Калининград: Изд-во Калининградского ун-та. 2015. 101 б.
3. С.С. Құнанбаева Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. Алматы, 2011. 181б.
4. «Қазақстан мектебі» журналы, №11, 2006ж
5. «Қазақстан мектебі» журналы, №11-12, 2007ж

Утеумаганбетова Н.Б., Зейноллаева А.М., Каиржанов С.Н.
(Актобе, Казахстан)

Нурманова Ш. К. - преподаватель кафедры английского и немецкого языков Актюбинского
регионального университета им К.Жубанова;

АКТИВНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

В программе преподавания английского языка (ELT) было много дискуссий о том, могут ли академические исследования помочь учителям улучшить свою практику. Часто возникают два вопроса:

Уместны ли академические исследования в классе?

Насколько легко учителям понимать академический жаргон и сложную статистику?

Одним из решений этих проблем является практическое исследование, при котором учителя разрабатывают собственные исследования, которые имеют отношение к их работе в классе и написаны таким образом, чтобы их могли понять и использовать другие практикующие учителя.

В этой статье мы рассмотрим практические исследования более подробно и разберемся, что это такое, почему они полезны и как вы можете начать проводить практические исследования в собственном классе.

Что такое исследование действий?

Исследование действий не является уникальным явлением для ELT, да и вообще для преподавания. Фактически, он используется в качестве инструмента разработки профессионалами во многих отраслях, и поэтому существует множество определений для практического исследования.

Однако в контексте ELT его можно охарактеризовать как исследование, проводимое учителями с целью изменения их текущей практики преподавания. Чтобы объяснить далее, это систематический и управляемый учителем подход к «реальному» решению проблем в классе, ставящий под сомнение и критически анализирующий области обучения в их конкретном контексте.

Однако практическое исследование не похоже на «традиционные» академические исследования, поскольку результаты не предназначены для обобщения. Это более строгий подход, чем исследовательская практика, и побуждает учителей действовать в соответствии со своими первоначальными размышлениями. Настаивая на размышлении, он побуждает учителей действовать, чтобы изменить определенные аспекты своего обучения.

Почему это полезно для учителей?

Растет число аргументов в пользу того, что учителя сталкиваются с меньшими возможностями для участия в собственном непрерывном профессиональном развитии (НПР), и любое НПР, в которое они вовлечены, не имеет отношения к их конкретному контексту обучения. Таким образом, учителя должны иметь возможность отойти от нисходящего, универсального подхода к развитию учителей, и его необходимо заменить восходящим подходом к НПР, который не просто имеет смысл и устойчивый, но также основанный на фактах и актуальный для учителей.

Практические исследования могут предоставить учителям эти возможности, и пока учителя придерживаются этого процесса, они должны быть свидетелями изменений в своем обучении.

Это также сделает их более критичными в оценке различных аспектов своих уроков, сделает их менее уязвимыми для мифов и причуд, которые попадают в классную комнату, и, что наиболее важно, обеспечит им огромную степень личного удовлетворения после завершения процесса, который сложно.

Семь шагов, чтобы начать исследование действий

1) Определите проблемную область, на которой вы хотите сосредоточиться

Процесс исследования действий начинается с серьезного размышления, направленного на определение темы или тем, достойных внимания занятого учителя. Учитывая невероятные требования, предъявляемые к сегодняшним классным учителям, вам не стоит ничего делать.

Это может быть поведение конкретного ученика или просто область вашего обучения, в которой вы хотели бы стать лучше, например, исправление ошибок или обучение произношению. Чтобы начать размышление, спросите себя:

Какую область вашей педагогической практики вы хотели бы улучшить больше всего?

2) Создайте вопрос для исследования

В ваш план входит совместная работа учащихся в группах над их предстоящим научным проектом. Делая это, вы надеетесь изучить разнообразную информацию, например, как учащиеся проводят совместный мозговой штурм, как они взаимодействуют друг с другом и как распределяют работу между группами задач. Вы предоставляете им инструкцию и временные рамки для работы.

Как только вы определили эту проблему, вам следует переформулировать ее в краткий исследовательский вопрос. Помните, что проект исследования действий будет основан на этом вопросе, поэтому убедитесь, что он актуален и достаточно значим, чтобы дать больше, чем просто ответ «да / нет».

Примером исследовательского вопроса может быть:

В какой степени ученики-подростки по-разному реагируют на отложенную и немедленную обратную связь с исправлением ошибок в устной производственной деятельности?

3) Прочтите интересующую вас тему

После того, как вы составили свой вопрос для исследования, вы захотите ознакомиться с выбранной вами темой. Что обнаружили по этому поводу другие учителя, наставники учителей, исследователи? Быстрый поиск в Интернете должен помочь предоставить вам дополнительную справочную информацию по теме и дать вам еще несколько идей о том, как проводить свое исследование. Вы действуете, распределяя своих студентов по группам и заставляя их работать над своими научными проектами. Этот шаг также можно рассматривать как инициирование и выполнение плана.

4) Соберите базовые данные

Теперь, когда вы знаете больше об этой теме, пора подумать о том, как лучше всего разработать свой исследовательский проект. Как вы собираетесь собирать данные, которые можно использовать для ответа на ваш исследовательский вопрос? Однако прежде чем вы это сделаете, вам нужно лучше понять, какова текущая ситуация в вашем классе. Для этого вам нужно будет собрать некоторые исходные данные от ваших участников. На этом этапе процесса исследования действий вы наблюдаете, как группы студентов работают вместе. Вы замечаете, как они прогрессируют, и какие проблемы у них возникают, наблюдаете, как они проводят мозговой штурм и формируют интересные идеи, и даже наблюдаете, как некоторые ученики не ладят, спорят и вообще не участвуют. Это этап наблюдения и сбора данных.

Например, если вы изучаете методы исправления ошибок, попробуйте записать урок, чтобы узнать, используете ли вы в основном отложенную или немедленную обратную связь при исправлении ошибок учащихся во время устных производственных задач. Вы также можете попросить студентов заполнить анкету или опросить их об их отношении к определенным типам исправления ошибок.

Примечание: для записи видео потребуется разрешение от ваших учеников (или их родителей, если вы обучаете молодых учеников). Если это невозможно, просто запишите аудио вашего класса (с помощью мобильного телефона или диктофона) и заверьте своих учеников, что оно будет удалено после того, как вы закончите свое исследование.

5) Разработайте свой исследовательский проект действий

Используя эти исходные данные, вы можете разработать более конкретный план действий для вашего исследовательского проекта. Планируя свое исследование, подумайте о том аспекте обучения, на котором вы сосредоточены, и о том, как вы можете его изменить. Например. Если на основе исходных данных вы обнаружите, что преимущественно используете методы обратной связи с немедленным исправлением ошибок, в рамках вашего исследовательского проекта можно будет подумать о том, чтобы заменить это обратной связью с отложенным исправлением ошибок.

Помните, что цель исследовательского проекта состоит в том, чтобы измерить, насколько ваш измененный подход отличается от исходных данных, собранных в начале.

6) Соберите свои данные

Теперь у вас есть более подробный план, и вы можете приступить к сбору фактических данных. Это можно сделать с помощью анкеты или теста, но также можно записать свои уроки или опросить своих учеников.

Как только это будет собрано, внимательно оцените результаты. Что они показывают? Что вы можете изменить в своем обучении? Когда у вас будет время поразмыслить над этим, пора собирать новые данные!

Возможно, например, этот конкретный цикл исследования действий показал, что студенты предпочитают отложенное исправление ошибок при разговоре, потому что это заставляет их меньше нервничать. Однако собеседования показывают, что учащиеся не уверены, помогает ли отложенное исправление ошибок говорить более точно. Следовательно, следующий цикл может включать запись некоторых учащихся во время разговорных заданий и анализ точности их языка.

7) Делитесь тем, что вы узнали

Приятно проводить практические исследования и улучшать различные области обучения, но не забывайте делиться результатами. Видеть, как другие учителя извлекают выгоду из вашего усердного труда, может быть действительно приятно и мотивирует вас проводить больше исследований.

Практическое исследование - это вдохновляющий способ сосредоточиться на аспектах вашего собственного преподавания и областях в классе, которые, по вашему мнению, упускаются из виду. Это может показаться трудным, но со временем и самоотверженностью вы обязательно увидите изменения в аспектах вашего обучения.

Практическое исследование - это метод систематического исследования, которым учителя занимаются как исследователи своей собственной практики. Запрос, включенный в Action Research, часто визуализируется как циклический процесс.

Начало процесса - это обычно проблема или ситуация, которую вы, как учитель, хотите изменить. Вам помогут превратить эту «интересную проблему» в «вопрос, доступный для исследования», а затем разработать действия для проверки. Вы будете опираться на выводы других исследователей, чтобы помочь разработать действия и интерпретировать последствия.

Как исследователь действий или учитель-исследователь, вы будете проводить исследования. Изучение вашей практики неизбежно приведет вас к сомнению в отношении допущений и ценностей, которые часто упускаются из виду в течение обычной школьной жизни. Предположение, что привычка исследовать может стать постоянным стремлением учиться и развиваться как практик. Как учитель-исследователь вы берете на себя ответственность быть агентом и источником изменений.

Ключевой особенностью, общей для всех проектов Action Research, является то, что в нем участвуют исследователи-практики, планирующие и размышляющие о результатах изменения в своей практике в непрерывном цикле «план-действие-размышление». Ниже приведены некоторые примеры:

Проведение экспериментального исследования с местной средней школой для изучения посредством наблюдения за деятельностью учащихся, не соблюдающих правила.

Использование подхода исследования с участием общественности для разработки терапевтических вмешательств для молодых людей, которые испытывают социальные и эмоциональные трудности в средней школе.

Поддержка совместной группы учителей математики, работающих над модулем MEd в рамках исследовательского проекта по расширению участия в высшем образовании.

Использование этнографического подхода для изучения способов использования учителями многоязычных и многокультурных ресурсов детей-мигрантов и их семей в качестве ресурсов для обучения в школе.

Поддержка совместной группы NQT в области науки в разработке и оценке их практики дифференциации с целью включения учащихся с английским в качестве дополнительного языка, одаренных и талантливых учащихся и учащихся с особыми образовательными потребностями.

Процесс исследования действий

Исследованием образовательной деятельности может заниматься один учитель, группа коллег, которые разделяют интерес к общей проблеме, или весь преподавательский состав школы. Каким бы ни был сценарий, исследование действий всегда включает один и тот же процесс, состоящий из семи этапов. Эти семь шагов, которые становятся бесконечным циклом для вопрошающего учителя, таковы:

1. Выбор фокуса
2. Уточняющие теории
3. Определение вопросов исследования
4. Сбор данных
5. Анализ данных
6. Отчетность о результатах
7. Осознанные действия

Планируйте, действуйте, наблюдайте и размышляйте

Методология исследования действий основана на результатах, поскольку она направлена на улучшение методов, используемых в образовании, социальных науках, сообществах и других местах. Также известное как совместное исследование, оно требует понимания, размышлений и личного участия в исследуемой теме. Оно проводится в реальных условиях людьми, непосредственно связанными с исследуемой проблемой или ситуацией. Чаще всего используется в сфере образования, MAT и M.Ed. кандидаты, скорее всего, будут выполнять такие исследовательские проекты во время учебы в аспирантуре. Для аспиранта в сфере образования исследование действий - это не простой анализ данных, а целенаправленная оценка влияния конкретных действий на успеваемость учащихся. После того, как проблема или объект исследования обнаружены, выполняются четыре повторяющихся шага: планирование, действие, наблюдение и размышление (O'Brien, 1998). В план следует внести изменения и повторить шаги до тех пор, пока исследователь не убедится, что он полностью изучил эффективность предпринятых действий и внесенных корректировок. Методы наблюдения оставлены на усмотрение исследователя или исследователей. Интервью, сбор количественных данных, ведение записей и обсуждение - все это возможные методы наблюдения и размышления.

Пример - Методология исследования действий

Тема исследования: Является ли самостоятельное обучение полезным занятием для студентов? Оказывает ли это положительное влияние на обучение и успеваемость учащихся? План: сравните оценки учащихся за независимые учебные проекты с оценками, полученными за единичный тест по традиционным инструкциям.

Независимый исследовательский проект, использованный в этом исследовании, требовал от студентов изучения древней цивилизации, которая была современницей

Древнего Египта. Цивилизации включали инков, майя, жителей Месопотамии, евреев, финикийцев, китайцев и жителей долины Инда, и они участвовали в исследовании религии, культуры, сельского хозяйства и основных вкладов данной цивилизации.

Самостоятельное исследование студентами древней цивилизации происходило в тот же период времени, что и традиционное классное обучение древнему Египту.

Исследования учащихся о других древних цивилизациях проводились в школьной библиотеке во время уроков под наблюдением учителей английского языка и истории. Студенты были оценены за совместную работу, устную презентацию, художественные работы и письменный отчет.

Наблюдать:

Для исследовательского проекта были собраны данные о навыках совместной работы, выступлениях, результатах тестов в Египте и оценках в письменных отчетах.

Методом сбора данных о совместной работе и презентациях было наблюдение и заполнение рубрик. Наблюдение за совместной работой (скачать рубрику [здесь](#)) проводилось в библиотеке, пока студенты проводили свои исследования. Рубрики для оценки презентации (скачать устную рубрику) заполнялись при просмотре устного отчета студента. Оценки по письменному отчету и тесту по истории Древнего Египта были собраны и сопоставлены в виде таблицы.

Исследование действий

Отражать:

Как показано в таблице выше, почти каждый ученик получил более высокую оценку за письменный отчет, чем за тест. В целом, учащиеся, получившие высокие оценки на традиционном тесте по истории, также получили высокие баллы в своих письменных отчетах. Это указывает на то, что уровень обучения этих студентов оставался постоянным как во время обучения в классе, так и во время самостоятельного обучения. Учащиеся со средними или низкими оценками по тесту намного лучше справились с письменными отчетами, демонстрируя повышенный уровень обучения.

Разница между оценками за тесты и оценками по совместной работе и навыкам презентации также была довольно большой для учащихся, получивших более низкие оценки на тесте по истории. Учитывая это, похоже, что независимое исследование принесло пользу значительному числу студентов в их обучении. Кроме того, казалось бы, что студенты, которые боролись с традиционным обучением и тестированием, смогли узнать больше посредством независимого обучения и совместной работы.

Эта информация может быть очень полезна как в будущих исследованиях, так и в обучении. В будущих исследованиях можно будет сравнить результаты тестов после традиционных инструкций с результатами тестов после независимых исследований, чтобы два набора данных были получены из одного и того же инструмента оценки. Это позволит учителю оценить, действительно ли улучшилось обучение, или некоторым ученикам просто было трудно сдавать тесты.

Учитывая, что учащиеся с более низкой успеваемостью преуспели как в совместной работе, так и в индивидуальных презентациях, собранная информация будет полезна для дифференциации обучения в будущем. Например, совместное обучение, похоже, помогло студентам, которые плохо справлялись с традиционным обучением.

Использованные источники:

1. Павлова И.П. Обучающие программы в самостоятельной работе студентов по иностранному языку: Автор еф. дис. ... д-р а пед. н наук. М., 2012.- [1-46]
2. Губина Т.Н., Зубарева Е.В. Тенденции применения образовательных веб-сервисов учителем математики в общеобразовательной школе // Информатика и образование. - 2015. № 9 (268) - [59-6]
3. Лиферов А.П., Степанов Н.А. Образование Будущего: глобальные проблемы-локальные решения. М.: Педагогический поиск, 1996.-[288]

4. Barieva, A. A. Introduction of modern information technologies in the educational process / A. A. Barieva. - Text : direct // Actual issues of modern pedagogy: materials of the VI International Scientific Conference (Ufa, March 2015). - Ufa: Summer, 2015. – [228-230] - URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/148/7414/> (accessed 25.03.2021).

5. Сокольская Н.В. Проблема использования дистанционной технологии при изучении иностранного языка // Инновации в образовании, 2005. №6. - [71-78]

6. Asimov I. Short History of Chemistry. New York, Anchor Books, 2015.-[6-48]

Съезд М.С., Уйсинбаева А.С.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ғылыми жетекші - магистр, оқытушы Амиргалиева Ж.Н.
Ақтөбе, Қазақстан

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РОЛІ

Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә. Назарбаев халыққа Жолдауында «Қазақстан болашағы – өскелең ұрпақтың жан жақты білімді де білікті болуымен өлшенеді» деген болатын. Елбасы өзінің 2008 жылғы 29-мамырда бір топ бұқаралық ақпарат құралдары басшыларымен кездесуінде «Тілдердің үш тұғырлығы» мәселесіне байланысты ағылшын тіліне деген өзінің ой пікірін төмендегі сөзімен дәлелдеп береді: «Ағылшын тілі – ХХІ ғасырдың тілі. Бұл тіл қазақты дүниеге танытатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл»[1].

Сондықтанда, ағылшын тілін мектептерде жүйелі оқыту үрдісін қалыптастыру бүгінгі күннің басты талабына айналып отыр. Ағылшын тілін оқытудың тиімді де ыңғайлы жүйесі мен құрылымын қалыптастыру әрбір мұғалімнің шеберлігімен шығармашылығына байланысты. Орта мектептердегі ағылшын тілі пәні мұғалімдерінің мақсаты – оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту, қарым-қатынас біліктілігін қалыптастыру, ағылшын тілін меңгертіп, сөйлеуіне жағдай тудыру. Бұл орайда ағылшын тілін оқытудың озық технологиясын меңгеру – үлкен істің бастамасы.

Жаңа стандарттар шеңберінде ағылшын тілін оқытудың заманауи әдістері келесі талаптарға сай болуы керек [2]:

- баланың өзін жайлы сезінетін атмосфераны құру;
- балалардың қызығушылықтарын ынталандыру, олардың оқуға деген құштарлығын дамыту және оқуда нақты жетістікке жету үшін барын салу;
- баланың жеке басына тұтастай әсер ету және оның барлық сезімдерін, эмоциялары мен сезімдерін оқу-тәрбие процесіне тарту;
- балалардың белсенділігін күшейту;
- баланы оқу процесінің белсенді мүшесіне айналдыру;
- мұғалім басты кейіпкер емес, тек бақылаушы, кеңес беруші болатындай жағдайлар жасау;
- сынып жұмысының барлық мүмкін формаларын қамтамасыз ету.

Оқытудың ойын әдісі осы талаптардың барлығына сәйкес келеді.

Ағылшын тілін оқытудағы жүйелік-іс-әрекеттік тәсілдің басты қағидасы – білім оқушыларға дайын күйінде ұсынылмауы, оқушылардың өздері зерттеу қызметі барысында ақпарат алады. Материалды енгізу немесе пысықтау кезінде мұғалімнің міндеті оқушылардың осы зерттеу жұмысын ұйымдастыру емес, олардың өздері проблеманың шешімін табуы, сөйлеу барысында грамматикалық және лексикалық құрылымдарды пысықтауы болып табылады.

Шет тілі пән ретінде белсенді сипатқа ие, ол әлемді эмоционалды және белсенді түрде қабылдайтын оқушының табиғатына сәйкес келеді. Бұл осы жастағы балаға тән шет тілінің сөйлеу әрекетін ойынға қосуға мүмкіндік береді және мектепте оқылатын пәндермен әр түрлі байланыстар жүргізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар пәнаралық сипаттағы жалпы білім

беру дағдыларын қалыптастырады. Басқаша айтқанда, шет тілін ерте үйрену ойынға негізделуі керек.

Шетел тілі сабағында ойнау - бұл тек ұжымдық ойын емес, сонымен қатар осы кезеңде белгілі бір оқу мақсаттарына жетудің негізгі тәсілі. Ойында барлығы тең. Бұнда үлгерімі төмен балаларға да қызық болады. Теңдік сезімі, ынта мен қуаныштың атмосферасы, тапсырмаларды орындауға болатындығын сезіну - мұның бәрі балаларға шет тілінің сөздерін сөйлеу кезінде еркін қолдануға мүмкіндік бермейтін ұялшақтықты жеңуге мүмкіндік береді және оқытудың нәтижелеріне жақсы әсер етеді [3].

Осылайша, ойын технологиялары болашақта психологиялық тосқауылды жеңу және қарым-қатынас құралы ретінде шет тілін қолдану мақсатында бастауыш сынып оқушыларының жаңа тілдік әлемге коммуникативті-психологиялық бейімделуін қамтамасыз етеді. Кіші жастағы оқушының жеке қасиеттерінің дамуы, оның зейіні, ойлауы, есте сақтау қабілеті мен елестетуі, эмоционалдық сферасының дамуы сонымен қатар шет тілін қолданатын оқу ойындары, оқу қойылымдары процесінде жүреді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы білім берудің стратегиясы - барлық оқушыларға, олардың ерекшеліктері мен қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік беру.

Ойын барлық сөйлеу дағдыларын табиғи жағдайда - ойын барысында сөйлесу барысында игеруге мүмкіндік береді. Ойын мектеп оқушыларына қанағат пен қуаныш сезімін ұялатады. Оқушы өзін ойында неғұрлым еркін сезінсе, қарым-қатынаста соншалықты бастама болады. Уақыт өте келе, оның қабілеттеріне сенімділік сезімі пайда болады.

Ойын қарқынды тілдік тәжірибеге ықпал етеді, байланыс жасайды, соның негізінде тіл мағыналы түрде үйреніледі, бұл мұғалім үшін диагностикалық құрал. Мұнда ойын оқытудың тиімділігі, ең алдымен, мотивацияның жарылуымен, пәнге деген қызығушылықтың артуымен байланысты. Оқушылар белсенді, ынтамен жұмыс істейді, бір-біріне көмектеседі, жолдастарын мұқият тыңдайды; мұғалім тек оқу әрекетін басқарады.

Ойындардың сабақтағы орны мен ойынға бөлінген уақыт оқушылардың дайындығының бірқатар факторларына, оқылған материалға, сабақтың мақсаттары мен шарттарына және т.б. байланысты. Мәселен, егер ойын алғашқы күшейту жаттығулары ретінде қолданылса, онда оған сабақтың 20-25 минуты бөлінуі мүмкін. Болашақта сол ойынды өткен материалды қайталау арқылы жүзеге асыруға болады. Бір ойынды сабақтың әр кезеңінде қолдануға болады.

М.Ф.Строниннің теориясын қарастырсақ, ол өзінің «Ағылшын тіліндегі сабақтардағы тәрбиелік ойындар» кітабында ойындарды келесі категорияларға бөледі:

1. лексикалық ойындар;
2. грамматикалық ойындар;
3. фонетикалық ойындар;
4. орфографиялық ойындар;
5. шығармашылық ойындар.

Мысалы, тыңдауға арналған ойындарды алайық.

Мұғалімнің мақсаты:

- оқушыларға бір тұжырымның мағынасын түсінуге үйрету;
- оқушыларды ақпарат ағынында басты нәрсені бөліп көрсетуге үйрету;
- оқушылардың есте сақтау қабілетін дамыту.

Дидактикалық ойындар-балалардың білімдерін арттырудың құралы. Сабақта ойындарды қолданудың түрлі жолдары бар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндетті шешеді. Ойын сабақтың басында өткен сабақты еске түсіреді, сабақтың ортасында-көңіл-күйін сергітеді, ерік-жігерін дамытады, сабаққа ынтасын арттырады. Сабақтың соңында-тақырыпты бекіту, сабақта алған білімді жинақтау мақсатын көздейді. Ойын-оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыратын құрал [4].

Сабақ үстінде жүргізілетін жұмыс түрлері тақырыпқа сай алынған тәрбиелік мәні бар ойын элементтері оқушылардың ойлау белсенділігін керек етеді. Сондықтан мұғалім әр

сабағында ойын түрлерін орнымен қолданып, оны қызықты ету арқылы олардың білімге ынтасын арттыруды мақсат етеді.

Әр сабақты оқушының қабілетіне, психологиялық ерекшелігіне сай жоспарлау қажет. Сонда ғана сабақ тартымды, жеңіл болады. Оқушыны жалықтырмайды.

Әр сабақты ой-ашардан бастау оқушыларды бірден ағылшын атмосферасына енгізеді. Ой-ашар ретінде алынған өлеңдер оқушы бойындағы поэзиялық қабілеттерін дамытуға түрткі болса, сұрақ-жауап, диалогтар еркін сөйлеуіне мүмкіндік туғызады. Жаңа лексиканы таныстыру презентациядан сөздерді қолданып үйретуге жаттығудан және өз шығармашылықтарын іске қосудан тұрады.

Ойындар шиеленісті босату үшін сабақтың ортасында немесе соңында жақсы қолданылады. Ойындармен жұмыс оң эмоциялар мен пайда әкелетіні, сонымен қатар балалардың шет тілін үйренуге деген қызығушылығы немесе ынтасы әлсірей бастаған жағдайда тиімді ынталандыру қызметін атқаруы маңызды.

Шетел тілі сабағында ойындарды қолдану мұғалімге әр оқушының жеке әлеуетін, оның жеке тұлғалық жағымды қасиеттерін (еңбексүйгіштік, белсенділік, дербестік, бастамашылық, ынтымақтастықта жұмыс істей білу және т.б.) тереңірек ашуға, білім беру мотивін сақтауға және нығайтуға көмектеседі.

Оқытушының сабаққа қойған мақсатына, міндетіне, шартына байланысты ойын түрі өзгертіліп отырылуы қажет. Ойын арқылы кез-келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, оқушылардың көңіл-күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарын қанағаттануға және білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі [5]. Сабақ барысында ойын арқылы дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі бағыттталып, ұйымдастырылып отырса сонда ғана мұғалімнің сабақ мақсатына жеткізуіне мүмкіндік береді. Оқу үрдісінде «ойын түрлерін пайдалану біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден балалардың сабаққа деген қызығушылығын көтеру болып табылады. Ойын түрлерін пайдалану мынадай нәтижеге жеткізеді.

Нәтиже:

1. Әр оқушының шығармашылығы артады.
2. Жылдам жұмыс істеуге дағдыланады
3. Оқушының жеке қабілеті анықталады
4. Оқушы топ жаруға ұмтылады.
5. Оқушының ойлау қабілеті дамиды
6. Әр оқушы өз деңгейімен бағаланады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл.

2. Султанбаева Г.Р. «MotivationalDifferences» « Мектептегі шет тілі» республикалық әдістемелік – педагогикалық журнал, 2007 жыл, № 5(29)

3. Байнеш Ш.Б. Игры на уроках иностранного языка, -м, 2013 г

4. Paul Seligson «Twenty Ways to help Students to speak and to Promote More Fluency in Class» «Мектептегішеттілі» республикалықәдістемелік – педагогикалықжурнал, 2006 жыл, № 3(21)

5. Конышева А. В. Английский язык. Современные методы обучения. — Мн., 2007. — 352 с.

CULTURE IN LANGUAGE LEARNING AND TEACHING

This article considers the importance of culture in the foreign language learning. The study analyzes the Excel grade 9 for Kazakhstan textbook related to the cultural context. The results of theoretical research, analysis of empirical data and pedagogical observations are used. Language learners' awareness of culture not only develops competence, but also increases the understanding of the use of language in cross-cultural communication.

Keywords: culture; elements of culture; language teaching; a foreign language education process, textbook analysis.

Culture is a stable form collective existence (behavior). Another understanding of culture includes “a set of socially significant products material and spiritual activities that make up the collective property and are included in the World Heritage List cultural heritage”. Moreover, in some cases, culture is understood as an idealized and desired level of achievement of individual and social activities, living conditions, and science, arts, as well as criteria that allow distinguish “culture” from “lack of culture” [1]. Difference between “authentic” and “artificial” culture should also be noted. If authentic culture really characterizes the true way of thinking, soul and behavior of the people, then artificial culture draws its "sold image" in the form of souvenirs, stylized outfits, ritual masks, staged numbers and stereotypes that are attractive to tourists [2].

Culture as part of the learning content in teaching foreign languages represents knowledge, norms, and relationships that are stored in a large or small social group. They traditionally exist in a community of people and are passed from generation to generation, bringing together its members with collectively shared values, allowing you to distinguish “your own” from “someone else's” and conditioning resistance to the influence of others culture [3].

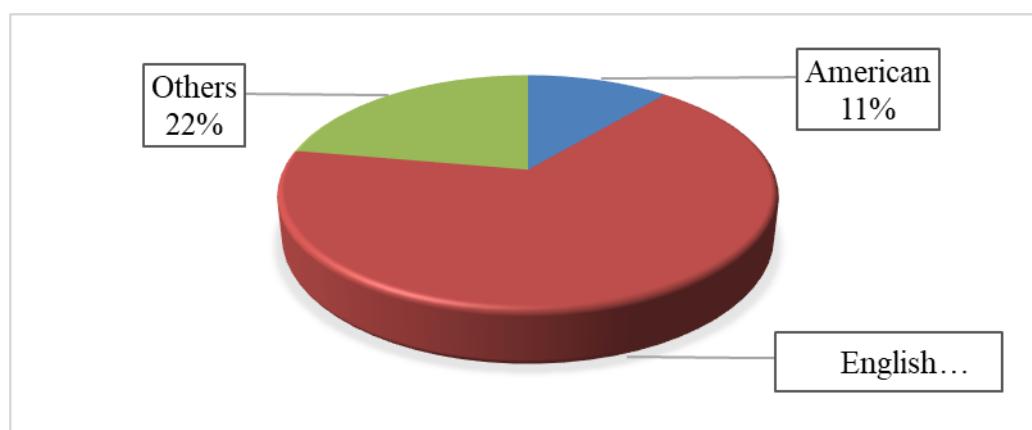
At the current stage, culture is an important part of the content of English language teaching. This makes it necessary to develop not only teaching methods. The culturological approach to teaching foreign languages naturally highlights the problem of studying the methodological culture of pedagogical activity. Today, the link between the content of learning and the application of knowledge, on the one hand, and the cultural context of learning and life, on the other, is recognized by all.

The main educational study of any living language consists not in the development of thinking by studying grammar, but in helping a person to realize their thinking, to understand different ways of expressing thoughts, since a foreign language is a standard for comparing the ways of expressing thoughts in their native language. When learning a foreign language, we seem to pass all the information about a foreign language through the prism of the language of our native language, as a result of which "in the bright point of our consciousness" there is only what remains. We think it's important [4].

Excel for Kazakhstan is a task-based English course of five levels based on the Common European Framework of Reference and designed for learners studying English at CEFR levels A1 to low-mid B1. Excel for Kazakhstan develops all four skills (listening, speaking, reading and writing) through a variety of communicative tasks, and systematically recycles key language items. Above all, it is designed to promote active (activating all new vocabulary and structures in meaningful, everyday and crosscultural contexts), holistic (encouraging the creative collective use of students' brains as well as the linguistic analytical use of their brains) and humanistic (acquiring and practising language through pleasant tasks and topics, paying attention to their needs, feelings and desires) ways of learning[5].

Table 1 Analysis of Excel 9 grade for Kazakhstan text book about the cultural context

Excel 9 grade for Kazakhstan Text Book		
Reading passages		
Topics	Sources/Elements	Culture
Unit 1. <i>Hobbies and qualities</i>	What did Victorians do for fun	British
Unit 2. <i>Exercise and sport</i>	Fun Races	British
Unit 3. <i>Earth and our place on it</i>	What a strange place to live	Turkish
Unit 4. <i>Charities and conflict</i>	Volunteering	American
Unit 5. <i>Reading for pleasure</i>	Journey to the centre of the Earth	French
Unit 6. <i>Traditions and language</i>	Remembrance day	English
Unit 7. <i>Muzic and film</i>	Dancing around the world	English
Unit 8. <i>Travel and tourism</i>	Man made masterpieces	English
Unit 9. <i>Science and technology</i>	The world of science	English

Figure 1. Ratio of cultural contexts in the textbook

The Excel 9 grade for Kazakhstan textbook comprises of 9 units with the information on What did Victorians do for fun, Fun Races, What a strange place to live, Volunteering, Journey to the centre of the Earth, Remembrance day, Dancing around the world, Man made masterpieces, The world of science from the British, English, American and Turkish cultures.

Methods

The survey has been conducted among high school students who are currently using the Excel 9 grade for Kazakhstan textbook. The survey consists of 3 questions designed to assess the role and effectiveness of the Excel 9 grade for Kazakhstan textbook in the process of learning English:

Q1: How does the content help into learning the target language culture?

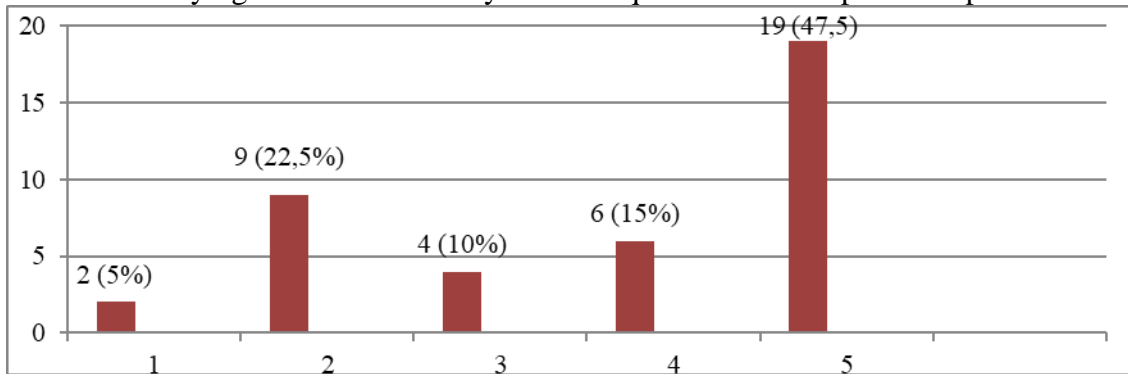
Q2: How are the cultural examples and explanations understandable?

Q3: How do you feel comfortable learning English culture with this textbook?

The topics, sources and cultures that are taught in the Excel 9 grade text book shown in the following table.

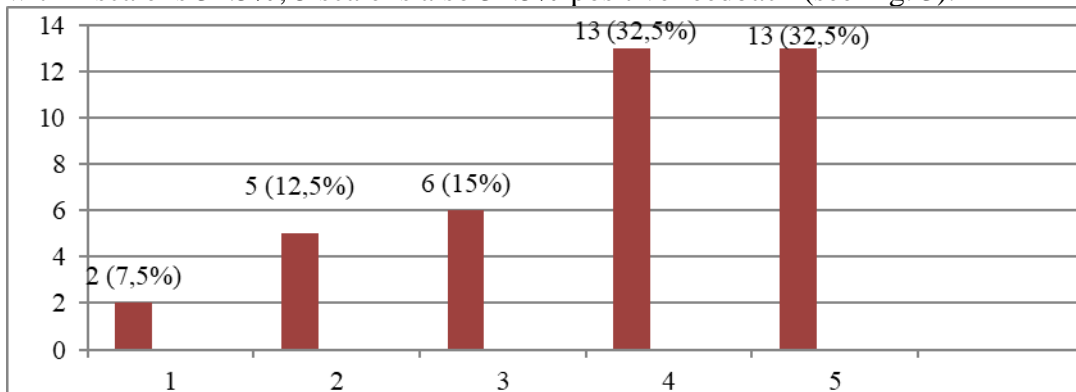
Results and discussion

The results of the survey demonstrate that the textbook is well received and is considered useful for studying cultures. The analysis of the questionnaire responses is provided below.

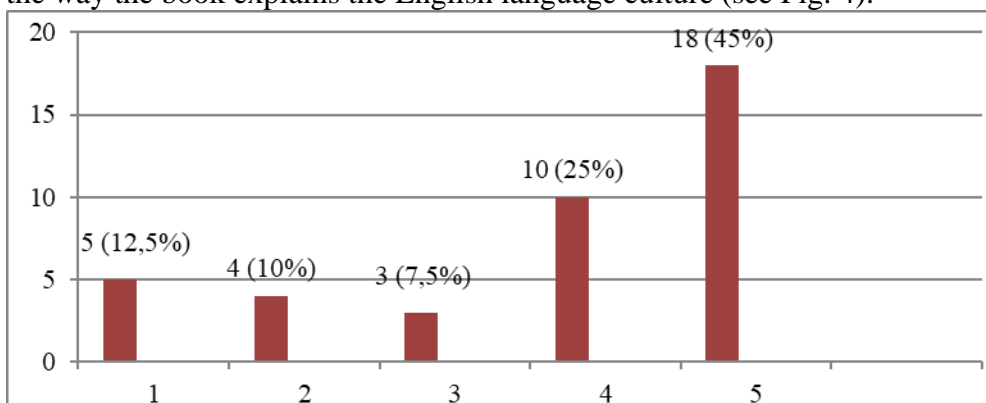
As it is seen in the Figure 2, the textbook provided great support about making the students familiar with the respective culture. The feedback was mostly positive (47.5%).

The cultural examples were found to be quite understandable, with only two of the participants claiming the contrary. This is the area in which the textbook seems to be doing good, with 4 scale is 32.5%, 5 scale is also 32.5% positive feedback (see Fig. 3).

Figure 3. The clarity of cultural examples and explanations

The textbook's impact in the learning process was generally positive, with most of the participants (45%) appreciating the text book's treatment of the topics and being comfortable with the way the book explains the English language culture (see Fig. 4).

Figure 4. Convenience of using the textbook in learning culture

The correlation between language and culture has always been a critical concern for language. For instance, according to Cain: it is possible to track important features in the relationship between language and culture which can aid understanding and which point to how such understanding may be realised and promoted within a foreign-language classroom [6]. Zolyan also states that the

relation of language and culture, their relationship and interaction actualize the problem of understanding in the intercultural dialogue [7].

The Excel 9 grade for Kazakhstan textbook contains many cultural topics that allow students to learn the language in a real and natural way. The results of this study show that there are similar opinions about the term "the importance of culture in language teaching and learning". It turned out that teachers and students feel very comfortable and positive about the importance of culture for teaching and Learning the language. Students gain experience and knowledge through culture.

Conclusion

The results of the study show that culture is crucial in teaching and learning foreign languages. The analysis of Excel 9 grade textbook related the cultural proves that language learners should be aware of the culture in language learning in order to understand the language well and communicate successfully in an international setting.

The research results demonstrate that culture is an integral and irreplaceable part of foreign language teaching. Students cannot truly master a language until they master the cultural context in which the language occurs. The Excel 9 grade for Kazakhstan textbook includes many cultural topics that enable students to learn the language in a real and natural way. The analysis of survey responses shows that there have been similar opinions regarding the importance of culture in language teaching and learning. The students have been quite comfortable and positive regarding the cultural context in language teaching and learning, as they get experience and knowledge through cultures.

References

1. Hinkel E. Culture in Second Language Teaching and Learning. Oxford, 1999.
2. Zorina, E. E. English language and culture of speech: textbook: areas of training: 03/38/01 Economics, 03/38/02 Management / E.E. Zorin. - M.: OntoPrint, -179 p. - ISBN 978-5- 906802-28-6, 2015
3. PENNYCOOK, A. The Cultural Politics of English as an International Language London, Longman,1999
4. Virginia Evans, Jenny Dooley, Bob Obee.Excel for Kazakhstan (Grade 9) Student`s book, Class CD (1,2,3),2019
5. Cain, C. M. . Foreign Language and Culture Learning from a Dialogic Perspective . Toronto: Multilingual Matters Ltd.2000
6. Zolyan, P. J. Higher Linguistic Education from the Perspective of Reforms. Bucharest: CEPES,2011
7. Sapir, E. Culture, Language and Personality. Berkeley: University of California Press,1962

Ибашева М.Е.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Қазіргі уақыттың ерекшелігі-жаңа ақпараттық технологиялардың даму қарқынын жеделдету. Қоғам компьютерлендіру кезеңіне өтті.

Ақпараттық технологиялардың мақсаты-ақпаратты адам оны талдай алатындай етіп құру, осы ақпарат негізінде белгілі бір әрекетті орындау туралы шешім қабылдау.

Білім берудегі ақпараттық технологиялар ең жақын мағынаға ие-бұл оқу процесін электронды құрылғылар мен ресурстар түрінде техникалық жабдықтау.

Қазіргі қоғамда ақпараттық технологияларды қолданудың және ақпаратты өңдеудің негізгі техникалық құралы жеке компьютер болып табылады, бұл технологиялық процестерді құру, іске асыру тұжырымдамасына да, алынған ақпараттың сапасына да

айтарлықтай әсер етті. Компьютерлерді ақпараттандыру саласына енгізу сонымен қатар телекоммуникацияларды пайдалану ақпараттық технологиялардың дамуындағы соңғы кезеңді белгіледі.

Қазіргі уақытта өмірдің барлық салалары үнемі жетілдіріліп, дамып келе жатқан кезде, компьютер болмайтын үй, кеңсе немесе компания табу қиын. Көптеген адамдар өздерінің жұмысын, оқуын және күнделікті өмірін компьютерлерсіз елестете алмайды.

Интернеттің дамуы компьютердің пайда болуымен тығыз байланысты. Бүгінгі таңда Интернет біздің өмірімізге нық кірді, көптеген салаларда адамның мүмкіндіктерін едәуір кеңейтуге мүмкіндік берді. Ең алдымен, бұл байланыс туралы. Интернеттің арқасында әрқайсымыз мыңдаған шақырым қашықтықта жүрген достарымызбен немесе туыстарымызбен оңай сөйлесе аламыз. Сонымен қатар, Интернет қызықты адамдармен жаңа сондай-ақ пайдалы байланыстар орнатуға мүмкіндік ашады, әйтпесе бұл қиын болады.

Шет тілінде білім берудің заманауи мақсаты - студенттердің коммуникативті дағдыларын, яғни шет тілінің практикалық білімдерін дамыту. Оқытудың негізгі мақсаты сондай-ақ шет тілін білу болып табылады, оны болашақ кәсіби практика процесінде де, әрі қарай өз бетінше оқу үшін де ауызша және жазбаша қарым-қатынас жасау үшін пайдалануға болады. Басқа тілдік қарым-қатынас дағдыларымен бірге бұл құзіреттілік әр түлектің өз саласында сәтті болуына сонымен қатар жеке тұлға ретінде өзінің әлеуетін толық жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Мұғалімнің міндеті-қарым-қатынас пен өзін-өзі тәрбиелеуге қабілетті тұлғаны дамыту. Қазіргі заманғы тілдерді оқыту процесінің қажетті шарты бұл үдерістің оқушылар үшін мағыналы, тиімді, қызықты болуы үшін оңтайлы жағдайлар жасау болып табылады. Осы мақсатта мұғалімдер оқушылардың жұмысын күшейтуге көмектесетін әртүрлі әдістер мен әдістерді қолданады. Осыған байланысты компьютерлік технологиялар мен интернет-ресурстарды пайдалану баға жетпес мәнге ие. Жаңа буын мұғалімдері оқу пәнінің мазмұны мен міндеттеріне толық жауап беретін, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, үйлесімді дамуына ықпал ететін технологияларды шебер таңдап, қолдана білуі керек.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар біздің өміріміздің маңызды бөлігіне айналуға. Компьютерлер қазіргі мәдениеттің, соның ішінде білімнің ажырамас бөлігіне айналды. Компьютерлерді қолданудың арқасында студенттердің пәндерге деген қызығушылығы едәуір артып, олардың ойлауы күшейе түсті.

Қазіргі уақытта білім беруде жаңа ақпараттық технологияларды жаппай енгізуге және қолдануға, коммуникацияның барлық құралдарын пайдалануға, шығармашылық тұлғаны дамытуға, зияткерлік дамуға, ақпараттық кеңістікте жақсы бағдарлануға, өзін-өзі дамытуға дайын болуға, осы білімді болашақ кәсіби қызметінде қолдануға ықпал ететін компьютерлендірудің белсенді процесі жүріп жатыр.

Оқу процесінде АКТ қолдану бүгінде өте маңызды. Ол танымдық процестерді ынталандырады, дамытады: ойлау, қабылдау, есте сақтау. Ағылшын тілі сабақтарында АКТ-ны қолдану студенттерге қарым-қатынастың негізгі формаларын игеруге мүмкіндік береді: сөйлеу, оқу, тыңдау, түсінікті әрі қызықты түрде жазу, материалдың қызықты үйлесімі, берілген тақырып бойынша материалды нақты қабылдауға ықпал ететін ықшам дискілерді, слайдтарды, бейнеклиптерді қолдану. Осылайша, білім беру процесінде АКТ-ны қолданудың оң аспектілері студенттердің білім деңгейі мен білім сапасын арттыру, сондай-ақ оқытушылардың кәсіби құзыреттілігін арттыру болып табылады.

Қазіргі уақытта мультимедиялық технологиялар кеңінен қолданылады. Мультимедиа дегеніміз: әртүрлі медиа. Бұл медиа: мәтін, дыбыс, бейне. Ақпараттың барлық осы формаларын қолданатын бағдарламалық өнім мультимедиа деп аталады. Мультимедиялық оқыту құралдарын қолдану білім беру технологияларын дамытудағы сөзсіз қадам болып табылады.

Мен өз тәжірибеммен бөліскім келеді. Ағылшын тілі сабақтарында мен CD-ROM WAY AHEAD және BUSY BOARD қолданамын. The WAY AHEAD ықшам дискілері-бұл әртүрлі

тілдік әрекеттерді ынталандыратын көңілді әрі қызықты жаттығулар: тыңдау, оқу, көптілділік және сөйлеу дағдылары, грамматика мен лексика. Ойындар жарқын, түрлі-түсті сондай-ақ қызықты, дыбысы мен музыкасы бар. BUSY BOARD бағдарламалық жасақтамасы үш деңгейден тұрады, олардың әрқайсысында 10 сабақ бар, студенттердің ағылшын тілін үйренуге деген ынтасын арттыруға, сөздік қоры мен грамматикасын жақсартуға арналған интерактивті, тартымды мазмұн бар.

Студенттерге алдағы жол және жұмыс үстеліндегі ықшам диск сабақтары өте ұнады. Барлық балалар өте белсенді болды және әр тапсырманы асыға күтті. Оқу жоспарында CD-ROM WAY AHEAD және BUSY BOARD пайдалану айтылымды пысықтау, оқу дағдыларын дамыту әрі жетілдіру, жазу дағдыларын жетілдіру, сөздік қорын кеңейту, грамматиканы машықтандыру сонымен қатар ең бастысы, ағылшын тілін үйренуге деген күшті уәждемені қалыптастыру тақырыптарының тұтас спектрін қамтуға мүмкіндік береді. Әр оқушы, тіпті ең әлсіз болса да, өзінің дағдылары мен қабілеттерін көрсетеді. Жарыстың қызуы жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Ойынның мақсаты-оқу сапасын арттыруға ықпал ететін оң нәтижелерге қол жеткізу.

Уақытты сақтау маңызды. Сондықтан қазіргі заманғы оқу бағдарламасы прогрессивті, қызықты, танымдық және шығармашылық болуы керек. Бұл үлкен ынтаны, креативтілікті, IT-дағдыларды, өзіне деген сенімділікті және сіздің жарқын әрі білімқұмар оқушыларыңызды талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1.Ефременко В.А. Применение информационных технологий на уроках иностранного языка// ИЯШ. – 2007. – №8.

2.Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2007.

3.Информационные технологии в образовании-2007. Сборник научных трудов участников VII научно-практической конференции-выставки 30–31 октября 2007г. – Ростов н/Д: Ростиздат, 2007.

Төлеубаева Гүлмира Төлеубайқызы
(Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы)
Ғылыми жетекші: Амиргалиева Ж.Н

THE IMPORTANT ROLE OF PLAY IN FOREIGN LESSONS

Аннотация: Мақаланың зерттеу нысаны – шет тілі сабақтарындағы ойынның маңызды рөлінің сипатын анықтау, және зерттеулер нәтижесі қандай дәрежеде, қандай кері байланысты беріп жатыр немесе қандай бағытта сипатталғаны көрсетілді. Бұл мақалада білім алушыларға арнап біршама дидактикалық, логикалық және рөлдік ойын түрлерін қолдану арқылы шет тілін жалықпай, қызықты етіп меңгерулері үшін зерттелді.

Аннотация: Объектом исследования статьи является определение характера важной роли игры на уроках иностранного языка, а также степени результатов исследования, какой обратной связи или в каком направлении описывается. В этой статье рассказывается, как учащиеся могут увлекательно изучать иностранный язык, используя различные дидактические, логические и ролевые игры.

Abstract: The object of research of the article is to determine the nature of the important role of play in foreign language lessons, as well as the degree of research results, what kind of feedback or in what direction is described. This article describes how students can learn a foreign language in a fun way using a variety of didactic, logic and role-playing games.

Now our country has a tripartite language policy, it is important to know English. English is the most important language in the world. Knowledge of the language is our wealth. No wonder they say: "Know all other languages." Various events are held in our country to study a foreign language. Because the English language reflects Kazakhstan at the world level. Students often think English is a difficult subject. Consistent teaching of lessons can be tedious for students. [1, 25] Therefore, didactic games, logic games - tasks help students to fully assimilate knowledge. In order to learn English, it is necessary, first of all, to arouse the student's interest and enthusiasm for learning a foreign language. One of the most effective ways to do this is to add game elements to the lesson.

Play is a way of learning. With play-based learning, children communicate easily with each other, show interest in play, and learn language quickly. The game allows students to work together, helps students to find something by searching. However, the goal of the game should be to teach students a foreign language, not to relax and cheer them up. There are many types of games. [3, 47]

For example:

- Intellectual games. These games can stimulate student activity. This type of game offers students puzzles, rebuses, and other puzzles. This game is often played at the end of the lesson.

- Table games. A type of game that develops students' thinking skills and broadens their horizons. You can solve crosswords, puzzles and other games on the board or on the computer. It is better to play these games at the end of the lesson, in the conclusion.

- Didactic games. The types of games that increase the cognitive activity of students develop the ability to think independently. Noodles, pictures, and sketches help students learn quickly and easily. This game allows students to play individually or in groups.

- Game movement. These games help students switch quickly from one activity to another. No preparation required. These games can be played indoors or outdoors.

- Business games. Games played to deepen and improve student knowledge. These types of games allow students to imagine and also teach them how to compare and prove.

The following objectives are used in play-based instruction in English:

- Correct command of the alphabet

- mastering vocabulary

- Teaching correct spelling

- Development of students' thinking

- Learn to write and speak correctly

The teacher must first draw up a plan for any game, that is, it must correspond to the theme and content of the game.[3, 52]

- You need to set the time for the game

- Students must play in groups

- Prepare words and phrases to use

The inclusion of games in the elements of the lesson plays an important role in learning a foreign language. By adding games, you can stimulate your child's interest and help them learn the language quickly. Every student wants any lesson to be interesting. Therefore, conducting lessons in a playful way greatly contributes to the child's mastery of the language. It develops the child's ability to think, allows him to work in groups with other students. He refutes the negative opinions of many students about language learning.[2,106] He quickly relaxes from fun games and enthusiastically completes the task. Another important aspect of the game is that it makes the lesson interesting, and you can check the level of knowledge of the students. The use of interactive whiteboards in a game is often of particular importance.

Games should be conducted according to the age of the students. For example, elementary school students often need to play games like "let's draw a rainbow" and with a ball. You can also play "What's in the Bag" game. And high school students are taught the game "Bingo", the game "Ask a Question". B must play games. These games can not only enhance students' cognitive abilities and talents, but also help them remember, review, and memorize materials from the

previous lesson. Each game has its own motives. For example, role - playing or logic games can help bring students' attention and imagination together. [4, 72] By adding game elements to the lesson, students gain knowledge during the game. Therefore, with the help of games, you can expand the student's horizons. They learn to work in groups, make plans for each lesson. She does everything so that the teacher's task is completed quickly and correctly. With the help of the game, students learn a lot, which forms the psychological characteristics of the student. Therefore, it is helpful to provide a type of play organized according to the age of the student and the topic of the lesson. The game allows students to search for more. This is why it is recommended to add games to lessons.

One of the most important and effective methods of teaching a foreign language is the use of role-playing games. Role-playing is the setting of a group of participants in pre-assigned roles in order to master certain behavioral or emotional aspects of life situations.[4, 28]Today's need is that the goal of a foreign language teacher is to teach students to speak a foreign language, therefore one of the main tasks of a teacher is to study different methods of teaching a foreign language and use the most effective ones in their lessons. Among these methods, the use of the communicative method is considered important, because the purpose of this method is to speak, speak. Speech should be carried out through communication with each other. The use of role-playing games in the classroom not only psychologically prepares students for a conversation in a foreign language, allows them to repeat the language material several times, but also trains them to choose the right vocabulary units.[2, 98]

Role plays should emphasize the need to strengthen the students' thinking skills. Role-playing games involve the preliminary assimilation of language materials in practical lessons and the development of relevant skills that allow students to communicate in another language, expand the field of communication, and focus on the content of comments. The use of role-playing games to simulate the real state of communication in a foreign language lesson has its own requirements. [5, 121]They are as follows: the game should stimulate learning motivation, arouse the interest and desire of students to do the task well, it should be carried out on a par with the real situation of the relationship. Role-playing games should be well prepared and well organized in both content and form. Students should be aware of the need to perform well in a specific role. Only then will their words be natural and true.

The opinion of Professor A. N. Leontiev is very relevant in this matter. "Play is a kind of human activity." The game is always changing. Everyone tests their strength in the game, when a person goes through the process of self-discovery. Both the teacher and the student can play a key role in organizing preparation, conducting and discussing role play, and in creating an environment for learning and communication. When modeling communication, teaching, and speaking situations, place students in situations presented as an important component of role play. The teacher's role in using role play in the classroom is very important. From the point of view of students, role play is a play activity in the process of which they are reflected in assigned roles.[2, 85]

When teaching a foreign language, a teacher can play several roles: observer, participant, assessor, etc. That is, the teacher can participate in the game with knowledge and play a certain role, or can observe and evaluate the work being done. Role-playing games make a person much more flexible, that is, having mastered language skills, he can easily apply the acquired skills and agility in new situations. The teacher's task is to choose the necessary situations, illustrations, situational tasks in a specific material, to prepare didactic material.[6, 63]The use of role-playing games in teaching a foreign language is very effective, as students develop speaking skills in a foreign language, have the opportunity to use the language as a key tool for intercultural communication, memorize common language units, vocabulary, learn to recognize and use the grammar of the language. , develops the ability to conduct dialogue, discussions, business conversations, has the opportunity to use existing knowledge, experience, communication skills in various situations.

Role-playing games not only help to learn a foreign language at different stages of learning, but also play a role in the student's transition to a higher level of mental development.[5, 99] The foregoing allows us to draw the following conclusions: the use of games in the classroom, which must be introduced in each lesson in a certain way, is an indispensable tool for creating an effective learning environment and communication. helps to decide. In the process of role play, logical thinking, the ability to find answers to questions, speech, speech ethics, and the ability to communicate with each other develop. Thus, the use of role-playing games in foreign language lessons increases the effectiveness of the educational process. Helps maintain students' interest in the language at all stages of learning. Role-playing games necessarily form social role-playing relationships between students. Role-playing games also contribute to the development of speech culture. It develops in the future specialist the ability to behave, to use terms related to the profession. Thus, role play is one of the tools for increasing the level of correct speech, listening comprehension and communication. [7, 36]

In conclusion, using games in the classroom is important because many children do not get enough opportunity to play during their free time, which can be traced to the rapid changes in our society. Cities are getting bigger and traffic is getting heavier which means that more and more parents are hesitant to let their children play outside.[7, 55] Also passive activities such as watching television, or the computer screen are seen as being more exciting than actually physically playing, so today the sight of children playing various games in groups outside is becoming much more rare than it was 10 or 15 years ago. This is not a good development, and it can have several bad consequences for our society. One possible consequence is that the lack of movement can cause health problems because even though not all games are physical some certainly are.

References:

1. Zhetpisbayeva A., Shelestova T.Y. Early English language teaching as a problem of pedagogical science and practice of education in Kazakhstan, Vestnik of Karaganda University «Pedagogics», 2014
2. Harmer Teaching Speaking, Teaching speaking at lower secondary level and EFL learning and second language acquisition. Reading handouts, Reykjavik: University of Iceland — School of Education, 2009
3. Langran J., Langran P. Language Games and Activities, 1994
4. Rixon Sh. How to use Games in Language Teaching, London: The Macmillan Press Ltd., 1981
5. Martinson Barbara and Chu Sauman. "Impact of Learning Style on Achievement When Using Course Content Delivered Via a Game-based Learning Object." Pennsylvania: IGI Global, 2008.
6. Carrier, Michael and The Centre for British Teachers(2016).Take 5.Games and activities for the Language Learner(2d. ed.)London: Nelson.
7. K. Karimov № 1875 “On measures to further improve of foreign language learning system”, December, 10, 2018

Бегениязова А.Б.

(Ақтөбе қаласы, Қазақстан)

Ғылыми жетекші: Бауыржан Н.Б.

Email: nurbau@mail.ru

CRITICAL TECHNOLOGY METHODOLOGY AS A PREREQUISITE FOR DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN THE LAW CLASSROOM

In the XX century mankind has experienced pioneering developments, and the face of the planet has changed. A characteristic feature of our time is the transition to a new state of our society, which is characterised by a dramatic increase in the role of information processes and, in

particular, by the formation of a whole industry of information production. From an analysis of current trends in global development it can be concluded that the information component will become dominant in the twenty-first century. A global information space has emerged in the world. Modern society is in a transition phase to a qualitatively different form of existence - the information society, and, in a broader sense, to an information civilisation.

The application of technology begins in the second grade, because an important prerequisite for its use is the reading skills of the pupils. The methodology of technology is practised in the lessons of literary reading, the world around us, and Russian language. After studying the methodology of the RWCT method, I came to the conclusion that not all of them can be used successfully in the primary school. That is, as far as the development of verbal skills is concerned, new methods should be gradually introduced into the curriculum. I chose only those materials that could be used with the children in the class (I took into account the age and individual characteristics of the children in the class). We started working according to the principle "from simplicity to complexity". The RCM technique consists of three phases: challenge - reflection - introspection respectively.

By analysing the work done and learning from the experience gained, we can say that the techniques of using developmental technologies in the educational process.

Application Developmental change.

Critical thinking through reading and writing gives a positive impetus to children's development and learning.

The level of development of communication skills increases. This is shown by the comparative analysis of diagnostics at the beginning of school and at the end of primary education. Pupils learn to reach agreements, reach joint decisions, convince each other and implement mutual restrictions in the course of activities. The number of children who enjoy participating in joint activities has increased.

The quality of literary reading knowledge has increased.

The level of reading activity has increased. Children have become interested not only in reading fiction, but also encyclopaedias and reference books. In Year 3, we won the 'most read class' competition. Class cohesion has increased. The results of the sociometric method (J. Moren method) showed a good level of relationships in the class community.

Everything is simple in theory, but in practice there are certain difficulties: teachers have to reconstruct all the assignments in the class and spend more time planning the lessons; the technology cannot be applied in every lesson. However, it opens up a huge field for creative work by teachers and students. This topic needs to be explored further.

I believe that primary school teachers and subject teachers can use this pedagogical technique both in the classroom and in extracurricular activities, because it contributes to the formation of communicative universal learning activities, to the development of personality and to their social and spiritual experience. As a result, the quality of education becomes new.

Information comes to the fore and science becomes directly productive. In this context, it is extremely important to

The training of specialists with knowledge of foreign languages in the field of their professional activity should take into account the specific nature of their future activity, so that they are able to deal with information material coming from different sources, both Russian and foreign. The concreteness of the future activity should be taken into account, because the basis of the professional activity of specialists graduated from specialised universities is information-analytical work, which implies the ability to collect, process and use information and to work in the process of communication with speakers of foreign languages. In this case, the training of students in working with journals and Internet materials in a foreign language is of particular importance. This section describes the relevance of the research topic of the thesis.

The research problem is the development of critical thinking skills among students of a specialised secondary school when teaching with foreign language materials based on the personality-based approach.

The aim of the thesis is to develop a methodology for the formation and development of the intellectual capacity of critical thinking as an important element in the formation of communicative competence.

The aim of the research is to investigate the pedagogical process of developing communicative competence based on working with information in a foreign language on socio-political issues in the context of a personality-based approach.

The subject of research - a method of organising the teaching process of formation and development of critical thinking skills while working with information on socio-political issues for pupils of specialised secondary schools (4th grade) on the basis of a personality-oriented approach.

Research objectives.

1. study and analyse the literature on psychology, philosophy of education, pedagogy and methodology of the research topic

2. to make a psychological analysis of the mechanisms of critical thinking; 3. to select, analyse and write text material on socio-political topics and to develop a system of problematic information on socio-political topics

3. to develop a system of exercises aimed at the formation of critical thinking skills and to identify their characteristics

4. to test the effectiveness of the proposed method through experiments.

Analysis of the literature on the research problem (pedagogy, psychology, philosophy, psycholinguistics, methodology, cultural studies), analysis of educational processes, analysis of information sources on the Internet, experimental methods, observation, expert methods.

Scientific novelty: The method for the development of communicative competence based on the development of critical thinking skills was first developed for older pupils of specialised secondary schools on the theoretical basis of one of the prerequisites for the formation of communicative competence - the ability to process various media messages, including electronic media. It provides the theoretical basis for the formation of skills for processing different media messages, including electronic media.

1. the development of critical thinking skills, i.e. the formation of corresponding intellectual abilities when processing information in a foreign language, should be regarded as a basis for the formation of communication skills at all stages of processing information in a foreign language in the broad sense, including electronic media (i.e. print, audio, graphics)

Successful development of intellectual capacities of critical thinking using exercises based on the system of tasks.

- Analyse and draw well-founded conclusions.
- Formulate a hypothesis.
- Summarise information and apply what you have learned to solve a variety of problems.
- Compare information from different sources.
- Structure information in a foreign language.
- Evaluate information.

2. the methodology for developing critical thinking provides for the use of problem-oriented pedagogical techniques, reflecting the main principles of the personality-centred approach: collaborative learning; brainstorming; discussion; roundtables; role-playing in problem-oriented games

1. it is possible to develop the intellectual capacity for critical thinking while learning to work with social and political material, and this should be done and started early in the learning process, so that more complex material can be worked with and more serious problems can be solved, and therefore learning will be more effective at an advanced stage

Critical thinking is a concept that should be central to the new paradigm of character-centred learning. Critical thinking is not negative thinking; it is independent thinking. Creative thinking, personal thinking.

It is worth noting the main characteristics of critical thinking :

1. Reflexivity (ability to work not only with knowledge but also with one's own means of acquiring it),

2. pragmatism (ability to apply the knowledge received in practice),

3. subjectivity ("personality" of the knowledge acquired, its adoption by the student, its inclusion in the system of experiences).

In order to train critical thinking, it is necessary to use an activating approach, which implies the following forms of work: Active implementation of dialogical forms of communication between the student and the teacher (joint discussion of problems with the teacher). Problem solving should determine both the content of education and the teaching methods.

Working with historical sources (Y. Troitsky's technologies - Working with documentary and methodological complexes - DMK).

Solving moral problems on the basis of historical material. Determining historical parallels.

Group discussion of the problems.

Introduction to different points of view on events (elements of historiography - a compulsory component of history courses in higher classes).

Additional literature study - students should acquire the skills to research and analyse documents independently; students should be given assignments to prepare a report, write an essay, etc. (see below).

Study of historical figures - socio-historical portraits should be prepared; political biographies should become the basis of history courses.

Students' creative essays can become one of the forms of control over the assimilation of material. However, it should be remembered that when working with a child's subjective experience, we are not allowed to give it a "2".

Student research activity under the direction of the teacher.

The overall objective of teaching history is the formation of historical thinking (historicism as a principle of analysis of the world around us). Historicism is the ability to understand and evaluate past events in their interrelation, the processes of formation, development and disappearance of social phenomena. The development of critical thinking is a step towards the formation of historicism. The use of problem-oriented teaching helps to create conditions that force students to reflect on the meaning of the content learned, to master new experiences. Another technology that I like to use in my courses is critical thinking technology. Using this technology, students learn to develop their own view of things, to notice the opinions of others that differ from their own, to develop communication skills and to respect different points of view. By studying the topic "Criminal Liability", the ("Law", Grade 11) I suggest that students analyse a text on the controversy surrounding the death penalty. As they read it, they should use special notes to indicate their agreement, disagreement and questions. In the discussion that follows, it is usually more interesting to examine the arguments for agreeing or disagreeing with the existence of the death penalty. Students should present arguments to support their position. It is interesting to note that most of them cite the impossibility of correcting a legal error as an argument for abolishing the death penalty. The educational game, as another personality-centred teaching technology, fully fulfils the tasks of training information and communication skills through the following features :

In the course of the game, students gain experience of activity similar to what they would have in real life ;

In order to apply critical thinking effectively in the classroom, care must be taken

1. pupils' interest in analytical and critical thinking, as well as in cognitive activities, will increase in secondary school and especially in high school, as will their interest in such thinking processes.

2. critical thinking strategies and techniques are universal and can be used in the study of any subject. The acquisition of critical thinking requires systematic activity and constant attention by students and teachers. The teaching of critical thinking is an integral part of learning activities and is not separate from the content of the subject in which critical thinking is taught.

5. critical thinking should be part of learners' everyday practice, whether in educational, extra-curricular or other types of learning activities

6. the use of socially controversial issues as a starting point for developing critical thinking is usually recommended. As I did, Frumin pointed out." By questioning information and finding pros and cons to it, education can help students overcome the negative influences that prevent them from making independent decisions."

Through critical thinking, students are able to build their own knowledge and gain intellectual confidence and courage.

Critical thinking is an essential part of teaching methods and the organisation of education because it helps to stimulate and intellectualise students' learning activities.

7. Critical thinking is not only a teaching method and technique, but also a technique for independent and productive thinking.

CONCLUSION

To keep up with the times, today's educators need to know the theoretical and practical foundations of their profession. To keep up with the times, today's educators must have a good understanding of the theoretical and practical foundations of the subject they teach. Therefore, when teaching law, it is not only important to understand the legal system itself, but also to be able to choose the right techniques to achieve the best learning outcomes. Let us note that throughout the teaching process, teachers must use different techniques to serve the different sides.

Electronic resources:

1. Gessen S.I. Fundamentals of Pedagogy. Introduction to the Applied Philosophy. O.V. Vorobyeva discussion in the teaching of history and social studies // Culture and education. - - August .2014. - No 8. URL: <http://vestnik-rzi.ru/2014/08/2315> (Date of access: 03.04.2016)

2. Dvulichanskaya N. N. Interactive Methods of Teaching as a Means of Forming Key Competences // Science and Education: electronic scientific and technical edition, 2011 <http://technomag.edu.ru> (date of access: 19.03.2016)

3. Brainstorming as one of the most effective methods of interactive learning / E. S. Shtanko; Belgorod State Institute of Arts and Culture / Scientific-Publishing Centre "Sociosphere" http://sociosphera.com/publication/conference/2013/185/mozgovej_shturm_kak_odin_iz_naibolee_effektivnyh_metodov_interaktivno_obucheniya

Шотан Айжан Ермекқызы

Ғылыми жетекшісі: Амирова А.А.
(Ақтөбе қаласы, Қазақстан)

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Сапалы білім беру мәселесі әрқашан өзекті және өзекті болып қала береді. Бүгінгі таңда еңбек нарығында қажетті білімді игере алатын интеллектуалды дамыған, көпшіл, бәсекеге қабілетті мамандар сұранысқа ие. Осы тұрғыда, білім беру мекемелеріне жүктелген жауапкершілік өте жоғары.

Ағылшын тілі сыныбында қолданылып келген әдіс – тәсілдердің өзектілігінің азайғандығына дәл қазіргі сәттегі білім беру жүйесіне енгізілген өзгерістер мен жаңа технологиялар негіз бола алады. Қазіргі сәтте бұрынғыдай технологиялар мен қолданылатын бейне клиптер саны шектеулі емес. Қалаған тақырыпқа байланысты, қалаған ұзақтықта бейне клиптер мен бейне және мультимедиялық клиптерді табу мүмкіншілігі бар. Бұл шарт оқытушылардан оқу-тәрбие процесінде заманауи оқыту технологияларын іздеу мен пайдалануды талап етті.

Технология тіл үйрену тәжірибесін жетілдірген кезде қолданылады. Бұл мұғалімдерге көптеген тапсырмаларды тиімді орындауға мүмкіндік береді. Технологияның осындай белсенді қолданыстарының бірі-Интернет. Бұл біздің қоғамдағы маңызды құрал. Адамдар іскери операциялар, жұмыс іздеу және білім беру сияқты көптеген жұмыстарды орындайды.

YouTube-бұл нақты сыныптарға енгізуге болатын онлайн материалдардың бірі. Youtube өте танымал, әсіресе ересектер арасындакеңінен қолданылады. Youtube-ті білім беруде қолдану туралы көптеген зерттеулер жүргізілді. Алайда, мұғалімнің рөлі әлеуметтік медиа сайттарға кіруді бақылау әлі де маңызды. Сонымен қатар, видеохостингтерде білім беру бейнелерін таңдау шектеулі, өйткені танымал бейнелер жүктеледі. Көптеген зерттеушілер атап өткендей, студенттер шынайы және нақты клиптерді көргенде оң нәтиже ала алады. Ағылшын тілін қосымша материал ретінде оқыту үшін YouTube бейнелерін пайдалану студенттерге өз дәрістерін жақсы түсінуге және білуге мүмкіндік береді. Көптеген зерттеушілер айтқандай, студенттер табиғат пен шынайы өмір туралы бейнелерді көргенде оң нәтиже алады. YouTube бейнелерін көру студенттерге оқиғаларды оңай есте сақтауға көмектеседі. Осы қазіргі зерттеудегі зерттеушілер Ағылшын тілі сабақтарында технологияның рөлін елемеге болмайды. YouTube ағылшын тілі сабақтарында жетістікке жетудің ең тиімді әдістерінің бірі болып саналады.

Бұл зерттеу ағылшын тілін оқытудың жаңа әдісіне және YouTube бейнелерін сыныптарда ағылшын тілін қосымша материал ретінде оқыту үшін тиімді пайдалануды зерттеуге бағытталған.

YouTube бейнелері сыныпта ағылшын тілін үйрету үшін тиімді қосымша материал болып табылады. Білім алушылардың көпшілігі YouTube-пен таныс. Олар YouTube таныс болуы, бұл платформаны сабақ барысына кіріктіру кезінде ешқандай қиындық туғызбайтынын көрсетеді. Студент сонымен қатар YouTube-те ағылшын тілін үйренуге жақсы материал деп санайды. Төменде студент берген сұхбаттар мен кері байланыс сауалнамаларының жан-жақты талдауы келтірілген-

Оқушы сыныпта өзін сқучно сезінеді, өйткені оның мұғалімі дәстүрлі оқыту әдісін қолданған. Қатысушылардың көпшілігі мұғалімдер сабақ барысында көрнекі мазмұнды көрсету үшін технологияны қолданады деп жауап берді. Бұл олардың және олардың тәлімгерлерінің өзара әрекеттесуіне әкеледі.

Сонымен қатар, студент сабақты қызықты әрі жағымды ететін жаңа оқыту әдістерін қолданудың маңыздылығын атап өтеді. Олар дәстүрлі оқу жоспарын қызықсыз сезінді.

Шын мәнінде, қатысушылардың жоғары пайызы өз зерттеулерінде Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Microsoft Excel және кейбір сөздіктер сияқты көптеген қосымшалар мен бағдарламалық жасақтаманы пайдаланады. Сонымен қатар, олардың смартфондарында, планшеттерінде немесе iPad-та оқуға көмектесетін бірнеше қосымшалары бар. Студенттің цифрлық ұрпаққа жататындықтан, технологиямен ешқандай проблема жоқ екені түсінікті.

Студент технология оны сыныпта оқытудың пайдалы құралы деп санайды. Тілді үйренуде технологияны қолдану қызықты әрі пайдалы болар еді. Студенттердің бірі: "Ия, бұл буын студенттері үшін қызықты және олар жақсы түсінікке ие болады." Сонымен қатар, бұл студенттердің ыңғайлы болу үшін YouTube-те, сыныпта сияқты технологияларға ие болуға ұмтылатынын білдіреді.

Қатысушылардың көпшілігі Youtube-пен қалай жұмыс істеуді біледі және онымен таныс, өйткені олардың смартфондары мен ноутбуктерінде бейнелерді көруге арналған қосымшасы бар. Сонымен қатар, олардың көпшілігінде өз есептік жазбалары бар және веб-сайтта белсенді.

Кейбір студенттер бұл туралы бөлісті: " Мен күн сайын YouTube-те бірнеше бейнелерді көремін-мысалы, фильмдер, жаңалықтар және сабақтар", ал басқа студент: "Әрине, мен YouTube-те өте жақсы білемін және менің жеке аккаунтым бар." Нәтижесінде, егер мұғалімдер сабақтарды жүктесе немесе оқушыларынан оқу мақсатында бейнелерді көруді сұраса, YouTube-те қолдану қиын емес.

Студент YouTube сайты пайдаланған кезде өзін бақытты сезінеді және ләззат алады. Олар ютубты ұнатады, өйткені оның аудио және визуалды эффекттері бар.

Қатысушылар сыныптағы YouTube бейнелерін көруді көптеген себептерге байланысты оң қадам ретінде сипаттады, мысалы, YouTube бейнелері біртіндеп үйренуге немесе сөйлеуге үйретеді. YouTube бейнелері сабақтың көптеген аспектілерін толық түсінуге мүмкіндік береді.

"Студент бұл әдісті тиімді деп көре алады. Осылайша, Youtube студенттерге сабақ туралы толық түсінік беріп, сабақтарды жан-жақты түсінуге мүмкіндік беретіні анық.

Youtube бейнелерінде көрсетілген аудиовизуалды эффекттер студенттерге ағылшын тіліндегі кейбір сілтемелер мен идиомалардың жасырын мағыналарын түсінуге көмектеседі.

Шет тілдерін оқытуда техникалық құралдарды кеңінен енгізу қажеттілігі оларды қолдану маңызды дидактикалық принциптердің бірі — көрнекілік принципін жүзеге асырудың үлкен мүмкіндіктерін ашатындығына байланысты. Қорытындылай келе, жаңа технологияларды сабақ барысында қолдану — оның тиімділігі мен нәтижесіне қолайлы жағдайды тудырудың таптырмас жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ли В.Р. Шетел тілін технологиялар арқылы үйрету — Oxford: Oxford University Press, 1979
2. «Ұстаз» журналы, 2011

Айдаралиева Ж.К.

Ғылыми жетекшісі: Амирова А.А.

(Ақтөбе қаласы, Қазақстан)

БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕГІ ЖАҢА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі- оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру деп көрсетілген. Жаңа технологияларды пайдалану қазіргі кезде білімді жетілдірудің инновациялық түрі болып табылады.

Мақала оқыту процесіндегі ойын технологияларына және оларды шетел тілі сабақтарында қолдануға арналады. Шетел тілін үйретудегі оқытудың ойын формаларының функциясы мен құндылығы туралы айтылады.

Ойынмен оқыту тәсілі, әлеуметтік тәжірибені беру ретінде ежелгі дәуірден қолданылады. Қазіргі мектептерде ойын әрекетін педагогтар қолданады:

- оқу пәнінің ұғымын, тақырыбын, тіпті бөлімін баланың өзі меңгеру технологиясы ретінде;
- жалпы технологияның бір элементі ретінде;
- сабақ немесе оның бөлімі (кіріспе, бақылау) ретінде;
- кластан тыс жұмыс технологиясы ретінде.

Г.К. Селевко ойын технологиясының мынадай анықтамасын береді:

– «бұл мінез-құлықты басқару қалыптасатын және жетілетін қоғамдық тәжірибені жасауға, меңгеруге бағытталған жағдайдағы әрекет түрі» [2, б. 69-77].

«Педагогикалық ойын технологиясы» ұғымы түрлі педагогикалық ойындар формасында педагогикалық үдерісті ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің кең тобынан тұрады. Жалпы ойын түсінігінен айырмашылығы педагогикалық ойын – оқытудың нақты қойылған мақсаты және соған сәйкес негізделген, бөлінген және оқу-тануға бағытталған педагогикалық нәтижесі бар [2, б. 69-77].

Оқу үдерісіндегі ойын технологиясының орны мен рөлі, ойын мен оқу элементтерінің үйлесімі көбіне мұғалімнің педагогикалық ойындарды түсінуіне байланысты. Оларды келесі түрлерге бөлуге болады:

1. *Көңіл көтеретін*: стратегиялық тұрғыдан ойнау арқылы дамуға қарай бағытталған бала ойындарының ұйымдасқан мәдени кеңістігі;

2. *Коммуникациялық*: баланың күрделі адами қатынастар әлеміне кіруіне мүмкіндік беретін коммуникациялық әрекет.

3. Баланың ойында *өзін жүзеге асыруы*: ойын бір жағынан, баланың тәжірибесінде нақты өмірлік қиындықтарды жеңу жобасын құру тексеруге, екінші жағынан тәжірибенің жетпей тұстарын байқауға мүмкіндік береді.

4. *Терапевттік*: ойын араласу немесе оқу барысында оқушыда пайда болатын түрлі қиындықтарды жеңу құралы ретінде қолданылады.

5. *Диагностикалық*: ойын мұғалімге оқушының түрлі қасиеттерін (ақыл-ой, шығармашылық, эмоциялық және т.б.) байқауға мүмкіндік береді.

6. *Түзету*: ойында оқушының тұлғалық құрылымына өзгеріс енгізу табиғи өтеді.

7. *Ұлтаралық коммуникация*: ойын оқушыға жалпы адамзаттық құндылықтарды, түрлі ұлт өкілдерінің мәдениетін меңгеруге көмектеседі.

8. *Әлеуметтену*: ойын оқушының қоғамдық қатынастар жүйесіне енудің ең жақсы жолы.

Ойынның педагогикалық құндылығы ол күшті мотиватор, себебі оқушы өзінің жеке ұстанымдары мен мотивтеріне сүйенеді.

Ойын технологиялары оқу әрекетінің түрлі мотивтерін белсенді етуге көмектеседі. Оның ішінде:

- қатынас мотивтері;
- моралдық мотивтер;
- танымдық мотивтер.

Ойын әрекетінің мотивациялау оның еркіндігімен, таңдау мүмкіндігімен, жарысу элементтерімен, қажеттілікті өтеу, өзін өзі жүзеге асыру арқылы қамтамасыз етіледі.

Шетел тілдерін оқытудың қазіргі әдістемесінің басты проблемаларының бірі ойын технологиясы көмегімен түрлі жастағы оқушыларды оқытуды ұйымдастыру болып табылады. Бұл проблеманың өзектілігі бірқатар факторларға байланысты. Біріншіден, оқу процесінің қарқындылығы оқушылардың сабақ барысында үйретіліп жатқан материалға қызығушылығын ұстап тұру және олардың әрекетін белсендіру міндеті тұр. Бұл міндетті шешудің тиімді тәсілі оқыту ойындары болып табылады. Екіншіден, шетел тілін оқытудың маңызды проблемаларының бірі ауызекі сөйлеуге үйрету болып табылады. Ауызекі сөйлеу оқу процесін шынайы оқу талабына жақындатады, тілдің коммуникациялық функциясының ашылуына көмектеседі. Оқушыларды ауызша сөйлесуге тарту ойын әрекетінде жақсы іске асады.

Шетел тілі сабақтарында қолданылатын ойындарды екі түрге жіктейміз:

1. Дидактикалық ойындар. Оларға оқушыларды сөйлеу дағдысын қалыптастыруға көмектесетін грамматикалық, лексикалық, фонетикалық және орфографиялық ойындар жатады. Жалпы ойындардан басты айырмашылығы- оқытудың нақты қойылған мақсаты бар, соған сәйкес негізделген, бөлінген және оқу-тануға бағытталған нәтижесі бар. Дидактикалық ойында және сол арқылы ойыншылар бірдеңені үйренуі керек. Дидактикалық ойындарға келесілер тән:

- белгілі оқу мақсатымен байланыс;
- қайталау, кез келген уақытта тоқтату немесе қайтадан бастау мүмкіндігі;
- ашықтық, яғни ойынның соңы дәл анықталмаған;
- ойыншылар өзгерте алатын ережелерге бағыну;
- қатысудан рахаттану, ойыншы үшін «салдардың» болмауы (бұл әрекетті қандай түрде болса да бағалауға негіз жоқ).

Дидактикалық ойындардың жаттығулар мен тапсырмалардан басты ерекшелігі:

Біріншіден, ойында мінез-құлықтың берілген схемасы жоқ, қатысушы сөйлеу өзара әрекетінің мүмкін нұсқасын өзі таңдайды, оның іске асқанын өзі бағалайды. Ойынның

мазмұны мен формасын жалғыз шектеуші – оқу материалы (сабақтың тақырыбы, жоспарланған нәтижелер).

Екіншіден, ойын, әдеттегідей жарыс түрінде өтеді. Оқушы ойынға серіктестерімен өзара араласу арқылы өз күшін басқалармен салыстырып қоймайды. Сонымен қатар өз мүмкіндігін шынайы бағалауға бағалай алады.

Үшіншіден, ойында оқушылар тұлғааралық, топтық қатынас жасауды, шиеленісті жағдайларды шешудің оңтайлы құралдарын (тілдік, тілдік емес) таңдауды үйренеді. Ойында өз әрекеттерін өзге ойыншылардың әрекеттерімен келістіру, яғни бірге жұмыс істеу қабілеттері қалыптасады.

Шетел тілі сабақтарында қолданылатын дидактикалық ойындарды G.Heud екі үлкен топқа бөледі: 1) «тілдік материалмен ойындар» және 2) «тілдегі ойындар» [2. б.69-77]. Алғашқысы тілдік материалды жүйелеуге бағытталған сабақтарға сәйкес келеді. Көп көңіл грамматикалық сауаттылыққа бөлінеді. Сондықтан мұндай ойындар бастапқы кезеңде және дамыған деңгейде жеке құрылымдарды дағдыландыру үшін керек болады. Тілдік материалдармен ойынды толықтай бағдарлауға, яғни бақылауға болады. Вагнер мұндай ойындарды «ауысқан жаттығулар» деп атайды, себебі оның ойындық сипаты жоқ, бірақ жарысу элементі болғандықтан ойынға айналған.

Тілдік материалмен ойындар оқу мақсаты үшін енгізілген, себебі құрылымдар мен грамматикалық ережелерді бекіту үшін, белгілі сөйлеу дағдысын автоматтандыру үшін қызмет етеді. Ойын мақсаты мен барысын алдын ала жоспарлап, түсіндіруге болады. Мұндай ойындар өзге тілдегі материалды оңай ойын схемасында жүйелеуге көмектеседі: бинго-лото, жұптасып ойнау, үстел ойындар, кроссвордтар және т.б. Бұл ойындар көбінесе сауатты жазуға дағдылану және лексиканы жүйелеуге қажет.

Шығармашылық, рөлдік ойындар шетел тілін үйрену тәсілдерінің бірі. Рөлдік ойындар, симуляция, драма мен ойындар көбіне өзара қолданыла береді, алайда түрлі мағынаға ие. Рөлдік ойындар мен симуляцияның арасындағы айырмашылық студенттердің атқаратын рөлдің шынайылығында. Симуляцияда студенттер өздерінің шынайы өмірін ойнайды, яғни сатып алушының рөлі, көліктегі рөлі. Ал рөлдік ойында студенттер шынайы өмірде ойнамайтын рөлдерін ойнайды. Мысалы: премьер-министр, рок жұлдыз. Рөлдік ойынды симуляцияның бір элементі, бөлшегі деп қарастыруға болады. Осылай рөлдік ойында қатысушылар сценарийде көрсетілген рөлдерге тағайындалады. Симуляцияда назар бір рөлдің басқа рөлдермен өзара әрекетіне аударылады. Қалай болғанда да рөлдік ойындар оқушыларды басқа әлеуметтік және мәдени контекстегі әлеуметтік өзара әрекетке дайындайды.

Осылай рөлдік ойын алуан түрлі және қиялға ерік беретін оқытудың ең икемді әрекеті болып табылады. Рөлдік ойындарда түрлі коммуникациялық тәсілдер қолданылады, сол арқылы тілді еркін меңгеру, кластағы өзара әрекет дамиды, мотивация жоғарылайды. Рөлдік ойындар оқушылардың сөйлеу дағдыларын жақсартады, себебі рөлдік ойында бар оқу уақыты сөйлеу тәжірибесіне арналған, бұл жерде сөйлеуші ғана емес, тыңдаушы да белсенді, себебі ол серіктесін түсінуі, оның айтқанын есте сақтауы және оны ойын жағдайына байланыстыруы, оған дұрыс жауап беруі керек. Ал ұялшақ оқушыларға келетін болсақ, рөлдік ойындар оларға «бетпердемен» жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Олар өз рөлдері арқылы еркін қарым-қатынас жасай бастайды. Келесі жағынан бұл өте көңілді процесс, сол себепті көп оқушылар келіседі, бұл өз кезегінде оқытудың жеңілдеуіне көмектеседі.

Өз кезегінде рөлдік ойындарды келесі түрге жіктеуге болады:

1. Қысқа мерзімді рөлдік ойындар - 10-30 минут аралығында созылатын өте қарапайым және жедел түрі. Ол мәтін немесе диалогқа негізделеді. Бұл ойынның мысалы ретінде сұхбатты алуға болады. Студенттер жұп болып бөлінеді, оларға түрлі проблемалық жағдайды (қоршаған ортаның ластануы, ормандағы ағаштардың шабылуы, зоопаркте тамақтың болмауы) көрсететін түрлі суреттер беріледі. Студенттердің бірі интервьюер, екіншісі респондент рөлін алады. Тапсырма – проблеманы суреттеп, шешу жолдарын ұсыну,

Барлық сөйлеушілерді тындап, оларға баға беру, жіберген қателіктерін көрсететін сарапшылар тағайындалады. Бұл ойын барысында оқушылардың өздерін көрсетуге деген ұмтылысы ерекше байқалады.

2. Толыққанды рөлдік ойындар оқушыларға жағдайды және өз рөлдерін сипаттау ұсынылады. Мұндай түрдегі ойындарды өткізу ұзақтығы орташа бір-екі сабаққа созылады. Мысал ретінде сөйлеуге қатысты рөлдік ойындарды алайық. Бұл ойынның негізі өз ойын кейіпкерлерінің әрекетін суреттейтін қатысушылар мен ойын әлемінің шындығын суреттейтін тәлімгердің сөйлесу арқылы жүзеге асады. Бұл жерде тәлімген оқытушы болуы мүмкін. Белгілі сөздік ойындардың бірі «Мафия» болып табылады. Бұл рөлдік ойын әлем бойынша өте танымал, интернетті қолдану арқылы класста да, класстан тыс жерде де ойнауға мүмкіндік береді. Ойын барысына назар аударған оқушылар өздігінен сөйлеп жатады. Олардың мақсаты қалған ойыншыларды белгілі бір қатысушының мафия/дәрігер/шериф екеніне сендіру болып табылады. Сабақ барысында бұл ойынды қолдану оқушылардың коммуникативтік дағдысын дамытады, өз пікірін қорғауға, бастамашы болуға, сендіруге үйретеді.

3. Ұзақ мерзімді ойындар өте күрделі ойын түріне жатады. Ұзақ мерзімді рөлдік ойындарды дайындау кезінде мұғалім оқушыларға тапсырмаларды беріп, оқушыларды Case Study жолымен таныстырып, оқушыларға ойын жағдайын нақты анықтап беруі керек. Бұл ойында оқушыларға өзінің ойын кейіпкерін жасауға мүмкіндік беріледі. Оқушылар ұсынылған ойынға байланысты кейіпкердің жынысын, нәсілін, жасын, кәсібін таңдай алады. Бұл ойындардың мысалы үстел рөлдік ойыны - Dungeons and Dragons сериясы бола алады. Мұнда оқушылар өздерін фантастикалық кейіпкерлер ретінде өз білімі мен ерекшеліктерін сынай алады. Оқытушы өзіне тәлімгерлік міндет алады, ол кейіпкерлер қатысатын оқиғаны жасайды, суреттейді және оқушылардың алдында орындау үшін міндет қояды және марапаттап отырады. Бұл ойынның мақсаты оқушылардың мұғалімнің ойын әлемін зерттеу процесінде олардың алдына қойған міндеттерін бірлесе шешу. Осылай басты мақсат – коммуникациялық сөйлеуді дамыту.

Аталған ойында оқушылар өздері жасаған кейіпкерлерін келесі сабақтарда қолдана алады, бұл сабақтың қызықты өтуіне, оқушылардың өздері туралы әңгімесіне түрлі оқиға қосып айтуына мүмкіндік береді.

4. Компьютерлік рөлдік ойындар. Қазіргі уақытта компьютердегі рөлдік ойындарын білмейтін адамды кездестіру қиын. ХХІ ғасыр баласының бос уақытының көп бөлігін өткізетін орны – компьютер. Осы компьютерлік ойындар шетел тілін үйреніп жүрген балаға мотивация беріп, оның дамуына үлкен сеп болуы мүмкін. Оқушылары интернетке еркін кіре алатын оқытушылар үшін компьютерлік рөлдік ойындар жақсы мүмкіндік. Бұл ойындар қызығушылық танытқан студенттерге әлем бойынша адамдармен тікелей байланыс орнатуға мүмкіндік береді, олар ол жерде ағылшын тілінде сөйлеседі. Көптеген компьютерлік ойындар тындаумен қатар, оқу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойындарда шетел тілінде ұсынылған оқиғалар, диалогтар болады.

Әрине бұл ойынды грамматиканы оқытуда қолдану қиын, бірақ тәжірибелі мұғалім дағдыландыру жаттығуларының алгоритмін жасай алады.

Компьютерлік рөлдік ойындар дұрыс пайдаланған жағдайда оқушыларға тек шетел тілін емес, сонымен қатар тарихты, географияны, басқа да пәндерді оқуға көмектседі, оқушылардың метапәндік дағдыларын қалыптастыруға әсер етеді.

Алайда компьютерлік ойындарды қолдану кезінде оқушылардың денсаулығына кері әсерін тигізбеуі керек және ойын ойнап оқушы шынайы өмірден алыстап кетпеуі бақылануы керек.

Осылай ойын технологиялары білім беру процесінде маңызды орын алады. Рөлдік ойындардың алуан түрлілігі оны оқу жоспарының кез келген бөлігінде қолдануға мүмкіндік береді. Олар шетел тілін қызықты, есте қалдыратын пайдалы құрал болып табылады. Рөлдік ойындар оқушылардың позитивтік эмоциялық жағдайын және сабақтың коммуникациялық

бағыттылығын қамтамасыз етеді. Ойын әрекеті оқушылар үшін тартымды, шетел тілін үйренуде тиімділік береді. Ойын баланың танымдық қызығушылығын қалыптастырып, шетел тілін саналы түрде үйренуге көмектеседі. Ойындар жекелік, бастамашылық, топта жұмыс жасау сияқты қасиеттерді дамытады. Оқышулар белсенді, қызыға жұмыс істейді, бір-біріне көмектеседі, өз жолдастарын мұқият тыңдайды, ал оқытушы оқушылардың оқу әрекетін басқарып отырады.

Барлық оқыту технологиясының масаты- оқушының өз бетімен білім алу, іздену дағдыларын қалыптастыру. Ойын технологиясы да осы мақсатқа лайықталған. Жаңа технологияны қолдану – берілген білімнің нәтижесін көруге ұмтылу. Мұндай технологиялар оқушыларға бірлесе жұмыс жасауға, адами қатынастарды қалыптастыруға себебін тигізеді. Жаңа ойын технологияларын енгізу, қолдану оқытудың үлкен жетістігі болып табылады [3, б. 69-77].

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. 1997, шілде.
2. Иновационные технологии обучения иностранному языку в вузе и школе: Реализация современных ФГОС. Воронеж. Издательский дом ВНУ, 2019. 69-77 б.
3. О.Я.Сулейменова, А.А.Садыкова шет тілін оқытуда инновациялық педагогикалық технологияларды қолданудың маңызы. Вестник КАЗНМУ №3-2015 443-444 б.

Нұрмұхамбет А.О., Қыпшақбаева М.А.
(Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы)
Ғылыми жетекші: Амирова А.А

MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Аннотация: Мақаланың зерттеу нысаны - білім сапасын арттыру мен шет тілдерін оқытудағы негізгі фактор болып табылатын инновациялық ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылықтары туралы айтылады.

Аннотация: В данной статье рассматриваются преимущества применения инновационно-информационных технологии, являющиеся основным фактором повышения качества образования и обучения иностранным языкам.

Abstract: This article discusses the advantages of using innovative information technologies, which are the main factor in improving the quality of education and teaching foreign languages.

XXI century is the century of new technologies and information. In recent years, teaching new foreign languages has been gaining momentum. Responsibility of teachers when designing lessons enables students to communicate effectively in a foreign language. They can achieve great success in a short time with the help of new technologies. The introduction of innovative technologies into the traditional educational process allows teachers and students to improve both traditional forms and methods and new ones, in particular: trainings, round tables, press conferences, etc. The problem of using new information technologies in the educational process is one of the most urgent. If the goal of teaching a foreign language is the formation of intercultural communication skills of the subject, then the use of new information technologies in teaching this foreign language will be a necessity arising from the goal of teaching a foreign language.

Using the Internet in foreign language lessons using computer technology will be very effective. Through the use of the global Internet, language learners can develop skills in all four types of speech, through the use of system materials they will be able to develop their reading and writing skills, and replenish their vocabulary. Using the Internet, the student can communicate with representatives of the country. Encouraging students to learn a foreign language is based on their participation in the following events: debates, competitions, Olympiads, etc.

The term "Internet" comes from the English word "international network", which means "international connection". Through the Internet, a language learner can directly communicate with a language representative, and in a foreign language lesson, you can create a real communication model by connecting to the Internet. Using language as a means of communication in a natural language environment, language learners get used to reacting spontaneously to utterances using various language formulas.

The only effective use of the following information resources and Internet resources in foreign language lessons:

- email, teleconferencing, video conferencing;
- the ability to publish personal information or, in other words, the Internet
- individual output to the server;
- information catalogs (Yahoo, InfoSeek / UltraSmart, Galaxy), search engine (Alta, Vista, HotBob, Open Text), in-system dialogue.

Computer training programs (electronic textbooks, simulators, laboratory classes, test systems). The training system for multimedia technologies is carried out using a set of computers, video equipment, optical disks. Intellectual expert system. Database formation. Telecommunication devices that combine e-mail, teleconferencing, fixed or regional communication systems. Electronic libraries. These technologies are developing faster than their use in education. Many emails are often used in higher education. Currently, the most common communication methods are audio-video exchange, video exchange, virtual auditorium, keyboards with thematic information, file exchange, multi-conferencing. These technologies are inherited by the student fluent in English. Because these materials are provided in English only. The computer system is a tool for improving the learning process. However, information related to reading on the Internet is sparse, scarce and haphazard.

Currently, the communicative, interactive, authenticity of teaching a foreign language is determined by the cultural context of the language learning process.

In the process of teaching a traditional foreign language, the teacher controls the student's game, that is, instead of directing or controlling, he moves to a leadership position. This action, according to psychologists, slows down the thinking process of schoolchildren. For example, a round table, a discussion is prepared by a teacher, a plan is issued, and students are obliged to rely only on it when speaking, that is, a person is not given the freedom to express their opinion. The student loses the opportunity to be creative in solving the problem, does not understand the problem, does not receive the necessary information, does not have the ability to think, formulate and make interesting comments. And in solving a problem, it is very important to come up with a new idea, a valuable opinion, and if it is necessary to generalize and reflect it, the result will be high.

Indicators of the effectiveness of technology for teaching foreign languages are:

- Taking into account the moral, psychological and intellectual characteristics of students;
- Creation of a positive mood for learning;
- Establishing the principles of word exchange, scientific communication and partnership between teacher and student;
- Increasing the activity of students by increasing the level of memory and creativity;
- Extensive use of multimedia and other technical teaching aids;
- Summing up the lessons.

If we say that the goal of all learning technologies is to develop students' skills of independent learning, knowledge search, it is easy to see that computer learning technologies are adapted for this purpose. Independent search for a student using computer technology using various sources of information and resources strengthens his professional skills in language learning.

The advantages of innovative technologies in teaching foreign languages:

- The use of new innovative technologies is one of the ways to create a favorable environment for learning efficiency.
- Innovative technologies, in turn, foster collaboration and human relationships.

- Applying an innovative approach to learning is a great achievement in practice-oriented learning.

- The quality of innovative technologies ensures that the knowledge gained meets the high demand for improving the quality of life, as well as for achieving goals in real life.

One of the main tasks of the education system specified in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" is the introduction of new teaching technologies, informatization of education, access to international global communication networks. When solving these problems, it is necessary to create opportunities for the use of new innovative pedagogical teaching technologies, which will gradually lead to the rapid development of the traditional education system. The proposed innovative technologies prove their effectiveness in determining the content and significance of the merits of education as an important social and pedagogical phenomenon, reflecting social trends in the structure and functioning of the modern education system.

The state program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2005-2010 says: An effective education management system will be created, which will ensure the formation of a competent personality, a competitive specialist "

In conclusion, using innovative technology in the classroom is the only way to create a conducive environment for its effectiveness, which in turn fosters collaboration and human relationships. Applying an innovative approach to learning is a great achievement of practice-oriented learning, and its quality ensures that the knowledge gained meets the high demand for improving the quality of life, as well as for achieving goals in real-life situations. Researchers of Internet technologies emphasize that any educational technology is informative. Information technology is characterized by the widespread use of computer technology in the educational process. The use of new information technologies in education meets the basic principles of basic pedagogical technology. The use of new pedagogical and telecommunication technologies in the study of a foreign language as a professional orientation is an innovative form of modern education. Pedagogical technology is a joint technological action of teachers and students in order to improve the quality of teaching and achieve project results.

References:

1. Dunkin A.A. Designing the information infrastructure of the university // Pedagogical informatics. - 2001. - No. 2. - P. 35-40.
2. State program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2005-2015 // Egemen Kazakhstan. - 2004. -- October 16.
3. Lekerova G., Madzhuga A. Innovative pedagogical technologies in the educational process // Higher School of Kazakhstan. - 2001. - No. 6. - P. 29–32.
4. The concept of development of education in the Republic of Kazakhstan until 2015 // School of Kazakhstan. - - No. 2.
5. Skibitsky E.G., Egorov V.V. Distance learning: theory, practice and development prospects. Monogr. - Almaty, 2004.
6. Implementation of distance learning and informatization of educational process management at KarSU. E.A. Buketova // Under total. ed. Akylbaeva Yu.S. - Karaganda, 2003.
7. New pedagogical and information technologies in the education system: Textbook. manual / Under. ed. ES Polat. —M., 2002. - pp. 271–275.

Сырлыбаева Гүлзира Махамбетқызы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің студенті

Ғылыми жетекші: Амиргалиева Ж.Н.

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ

Қазіргі таңда шет тілін үйретуші мұғалімдер балалардың шет тілін үйренуде қандай әдістері пайдалану арқылы олардың қызығушылығын арттыруға болатындығын қадағалайды. Мектеп оқушылары шет тілін оқумен қатар олар өздері туралы айта алуы, суреттерге қарап суреттеуге, қозғалыстарды айтуға, жеке және топтық жұмыстарды атқаруға, жұмбақтарды шешуге, қойылымдарды қояуға, конкурстарға қатыса алуы керек.

Жалпы ойын деген сөзге тоқталып өтетін болсақ. Ойын – айналадағы дүниені тану тәсілі. Ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңудің жолын үйретіп қана қоймайды, ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастырады.

Ойын - халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі. Ойын – баланың білім білік дағдысын қалыптастыратын тәрбие құралы. Балабақшада балалары болашақ иесі болғандықтан дүниежүзілік мәдениетті танытын, өзінің төл мәдениетін білетін, сыйлайтын, рухани дүниесі бай, саналы ойлайтын деңгейі жоғары білікті болуы міндетті. Ата – бабаларымыздың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін, мәдениетін жасөспірімдер бойында саналы сіңіріп, қоршаған ортадағы қарым – қатынасын, мінез- құлқын, өмірге деген көзқарасын, бағытын дұрыс қалыптастыру тәрбиесіне байланысты.

Сабақты ойын түрінде өткізу ең маңызды әдіс тәсіл болып табылады. Себебі осы ойын арқылы оқушылар өздерінің сөйлеу және шет тілінде ойын жеткізу қабілетін арттырады. Соған байланысты көптеген мұғалімдер сабақты ойын түрінде өткізуді жөн көреді.

Сабақты ойын түрінде өткізудің пайдасы туралы көптеген ғұламаларда айтып кеткен. Мысалы: А. С. Мокаренко: «Ойын - балалар өмірінде өте маңызы зор нәрсе, үлкендердің қайраткерлігі, жұмысы, қызметі қандай маңызды болса, балалардың ойыны да сондай маңызды. Ойында бала қандай болса, өскен кезде жұмыста да, көбінесе, сондай болады. Сондықтан болашақ қайраткер, ең алдымен, тәрбиені ойын арқылы алады,»- деп балалар ойынын жоғары бағалаған. Сонымен қатар орыс ғалымы, дәрігер, педагог К.А.Покровский «ойын-күнделікті бала еңбегі, болашақ өмірінің бастамасы. Ойын үстінде баланың ертеңгі өмірге деген қабілеті байқалады. Олар ойын ойнау барысында өздерін еркін сезінеді. Іздемпаздық, тапқырлық әрекеті (сезіну, қабылдау, ойлау, зейін қою, ерік арқылы) байқалады»-деген. Ал С.А.Сухомлинскийдің сөзімен айтсақ: «Ойынсыз ақыл - ойдың қалыпты дамуы да жоқ және болуы да мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімін, өзін қоршаған дүние туралы ұштастырады. Білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты»,- деп айтқан.

Л.Н. Артаманованың айтуы бойынша: «Сабақ кезінде ойындарды ойнату және ойын түрлерін қолдану балалардың ойлау қабілетін дамытады, ойын жетілдіреді, шет тілін үйрену кезіндегі зерітіретін мәселелерді шешеді, ойындар үйренушілердің зеректік және зейінділік қабілеттерін ашады, тілдерін жаңа сөздермен байытып, сөздік қорына сөз жинақтауға көмектеседі, өтіп жатқан тақырыптың маңызды бөліктеріне мән беруді үйренеді; балалардың алдыңғы өткен тақырыптарды есіне тез түсіруге, өзінің білімін әрі қарай жетілдіруге көп көмегін тигізеді»,- дейді.

Ойын кезінде балалар өздерін шынайы ұстайды, олар өздерінің қабілеттерін көрсетеді және өз қатарластармен қарым-қатынаста болады. Сондықтан ойын оларды шынайы өмірдегі секілді өзімен-өзі болуына көмектеседі.

Қазіргі кезде ағылшын тілі бүкіл-дүниежүзілік тілге айналып отырғанын білеміз. Қазақты бүкіл әлемге танытып, әлемдік деңгейге шығарғысы келетін әрбір азамат ағылшын тілін еркін меңгеру керек. Ал тіл үйренуге келгенде ұстаздардың біліктілігі мен біліміне сүйенетініміз айғақ.

Қазіргі кезде бұрынғы дәртүрлі болған сабақтарды беру әдісін жаңа мазмұнда ұйымдастырады және жаңа технологияны пайдалана отырып түрлендіру қазіргі уақыт талабы.

Себебі бүгінгі қоғамдағы өзгерістермен бірге білім беру жүйесінде де, сабақтың жүргізілу барысында, жаңа талапты, жаңа міндеттерді әкелді. Бұл талаптарды оқушының ағылшын тілінде сөйлеу қабілетін арттыру болып отыр.

Еліміздің шет елдермен қарым-қатынастарымыз күшейіп отырған кезде оқушылардың шет тіліне қызығуын, білімге құлшынысые ояту, танымдық белсенділігін жетілдіру әрбір шетел тілі ұстазының міндеті. Сондықтан балаларымыздың ағылшынша білуі-уақыттың талабы.

Ағылшын тілі - қазіргі кезде уақыт талабына сай әр мектептерде 1 сыныптан бастап оқытылуда. Бұл оқушының ерте кезден бастап ұлтаралық, мәдениетаралық дайындықтың қалыптастырылуына тікелей ықпал етеді. Шетел тілін 1-ші сыныптан бастап оқытудың артықшылығы әр балалардың психологиялық ойлауына, шет тілі сөздеріне көңіл аударуына, түсінуіне оң әсер етеді, сондықтан негізгі мектептерде білімін берік нығайтуын, білім сапасын жетілдіруге мүмкіндік беретіндігінде. Тіл үйрету барысындағы ең белсенді заманауи тәсілдердің бірі ойындардың технологиясы. Осы технологияларды тиімді қолдана білген мұғалім өз шәкірттеріне білімді, тәрбие беруде табысқа жетеді, осы арқылы олардың бойында өзгелерге өз бетінше жеткізу қабілетін, екеуара қарым-қатынасы негізінде сөйлеу дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді.

Сабақты ойын түрінде өткізу көбінесе оқытушының белгілі бір дережеге жетуіне көмектеседі. Мысалы бір сабақ сұрақ түрін түсіндіру керек болса, онда мұғалім сатушының рөлінде, ал оқушылар сатып алушы рөлінде болып сұрақ қою арқылы сол тақырыпты меңгеріп алуына болады. Осындай тәсіл арқылы балалардың шет тілін үйрену мотивациясын арттыруға болады.

Көптеген ойын түрлері топтық ойын түріне негізделген. Бірақ осы топтық ойын түрлерін жеке қабілеттерін көру үшін пайдалануға болады. Осы ойын түрі арқылы әр оқушы өзінің рөлін ойнау арқылы өзінің жеке қабілеттерін көрсете алады.

Бірнеше оқытушылардың тәжірибиесіне сүйенсек ойынсыз түсіндірілген сабақ түрі оқушылардың ойында қиын жатталады. Ал сол тақырыпты қатты қиын емес ойын түрімен жеткізетін болса онда ол балалардың жадында бірнеше уақытқа сақталып қалады екен.

Ойын ойнату арқылы оның оқытушы қойған мақсатына сай болуы қажет. Ойын ойнату арқылы оқытушы өз жетістігіне жетуі қажет.

Сабақты ойын арқылы өткізу барысында мына мақсаттарды қолға алу қажет:

- Жеке қабілеттеріне мән беру;
- Сөйлеу дағдысын арттыру;
- Бір бірімен сөйлесу қабілетін арттыру;
- Қажетті қабілеттерін жетілдіру;
- Түсіну;
- Материалдарды жаттау;

Сабақты ойын түрінде өткізу мынандай маңызды тапсырмаларды қалыптастырады:

1. Сөйлеушінің дауыстап сөйлеуіне психологиялық тұрғыда дайындау;
2. Оқытушыдан кейін бірнеше рет қайталауды қалыптастыру;
3. Оқушыларды кездейсоқ келетін сөздермен жаттығу жасату;

Одан басқа ойын арқылы балалардың сөзді дұрыс айтуы жақсарады, лексикалық және грамматикалық материалдарды түсінуі артады, аудионы тыңдап білуі жасарады және ауызша жауап беру қабілеті жоғарлайды. Ойын кезінде шығармашылық, саналылық қабілеті дамиды. Бұған сонымен қатар шешімді қабылдау, қалай әрі қарай жүру оны қалай жеңіп алу секілді ойларын қалыптастырады. Танымдық ойындар сабақты қызықты және баурап алатындай етіп өткізуіне өз септігін тигізеді. Сондықтан дәл сабақты ойын түрінде өткізу ең жақсы әдіс тәсіл болып табылады. Сабақ барысында әр түрлі бағыттағы түрлі ойын түрлерін ойнату тілді белгілі дәрежеде меңгеруге, сананы дамытуға, зейінді болуға және шет тілін меңгеру кезінде қызығушылықты тұрақты түрде ұстап тұруға өз септігін тигізеді.

Ойынды құру кезіндегі бірнеше принциптер:

1. Әр баланы ойынға тарту кезіндегі әр түрлі ойындарда балаларды мәжбүрлі түрде ойнатпау;
2. Ойындық динамиканы жетілдіру принципі;

3. Ойындық атмосфераны сақтау принципі (үйренушілердің шынайы сезімдерін сақтау);
4. Ойынның және ойыннан тыс қызметтердің бір бірімен байланыстыру принципі. Педогогтардың негізгі міндеті ойынның негізгі мағынасын шынайы өмірлік тәжірибесімен байланыстыра алуы;
5. Қарапайым түрдегі ойын түрлерінен күрделі ойын түрлеріне ауысуы принципі. Қарапайым ойын түрлерінен күрделі ойын түрлеріне ауысу логикасы ойын түрлерінің ары қарай тереңдеуіне байланысты.

Қорыта келе сабақты ойын түрінде өткізу мұғалімдердің әр оқушының жеке потенциалды қабілетін ашуға және оны тереңірек тануға тырысады. Осы арқылы әр оқушының жақсы қырларын ашуға болады, мысалы еңбекқорлығын, белсенділігін, дербестігін, басқарушылық қабілетін, топтық жұмыстарда өзін өзі ұстау секілді қабілеттерін аша алады. Сол себепті де сабақты ойын түрінде жеткізудің қызметі өте жоғары

Алиева А.Қ.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Ақтөбе, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Уайс А.А.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Қазіргі қоғамның дамуы адам қызметінің көптеген салаларында, соның ішінде білім беруде компьютерлік құралдарды қолданумен сипатталатын компьютерлендіру дәуірінде жүреді. Дәстүрлі оқыту құралдарын заманауи ақпараттық және компьютерлік технологиялармен (акт) ұтымды үйлестіру білім беруді жаңғырту мәселесін шешудің мүмкін жолдарының бірі болып табылады. АКТ құралдары адамның жеке қасиеттерін дамытуға, мектептегі білім берудің өзгермелілігі мен даралануына ықпал етеді. Қазіргі заманғы АКТ оқушының зерттелетін пәннің белсенді және шығармашылық дамуын қамтамасыз етеді, материалды сапалы жаңа деңгейде ұсынуға мүмкіндік береді [1;36]. Оларды қолдану оқу процесін ұйымдастыруда түбегейлі жаңа мүмкіндіктер ашады. Шет тілі- бұл өзіндік ерекшелігіне байланысты, яғни табиғи болмауынан студенттер үшін жасанды тілдік орта құру, оқытудың әртүрлі техникалық құралдарын неғұрлым икемді және кең қолдануды қажет ететін пән. Сондықтан, шет тілдерін оқытуда мультимедиа ұсынатын жаңа мүмкіндіктер әр түрлі қолдануды тапқаны таңқаларлық емес. Қазіргі орта мектепте шет тілдерін оқыту барысында дәстүрлі түрде жарық пен дыбыс қолданылады. Бірақ қазір мектепке жаңа ақпараттық технологиялар келді: компьютерлер, мультимедиялық оқулықтар, Интернет, электронды білім беру ресурстары. Осы жаңа ақпараттық технологияларды қолдану келесі негізгі ережелерді анықтауға мүмкіндік береді:

- шет тілін оқытуда мультимедиялық технологияларды пайдалану оқытудың тиімділігін едәуір арттыруға арналған, оның негізгі мақсаты күнделікті және кәсіби қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру болып табылады (тікелей ана тілдерімен де, интернет, Баспасөз және т.б. арқылы да).

- оқытудың мультимедиялық құралдарын пайдалану табиғи тілдік орта болмаған жағдайда шет тілдердегі нақты тілдік қарым-қатынасқа барынша жақын жағдай жасауға мүмкіндік береді[2;16].

Шет тілдерін оқытудың қазіргі әдістемесінде мультимедиялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Мультимедиа дегеніміз не?

Мультимедиа- бұл дыбыспен, анимациялық компьютерлік графикамен, бейнекадрлармен, статикалық суреттермен және мәтінмен бір уақытта жұмыс істеуді қамтамасыз ететін интерактивті (диалогтық) жүйелер. Бұл термин пайдаланушыға бірнеше ақпараттық арналар арқылы бір уақытта әсер етуді білдіреді. Бұл жағдайда Пайдаланушыға

әдетте белсенді рөл беріледі. Басқаша айтқанда, мультимедиа - бұл компьютерге мәтін, графика, анимация, цифрландырылған суреттер, бейнелер, дыбыс, сөйлеу сияқты мәліметтер түрлерін енгізуге, өңдеуге, сақтауға, беруге және көрсетуге (шығаруға) мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығы [3]. Мультимедиа сөзі компьютерлік технологиялармен байланыссыз пайда болды. Оны алғаш рет ағылшын әншісі және орындаушысы Боб Голдштейн 1966 жылы өзінің жаңа шоу қойылымын ұйымдастырған кезде қолданған. Кейінірек бұл термин әр түрлі дыбыстық және бейне эффектілері бар кез-келген ойын - сауық өнімі деп атала бастады, бірақ бұл сөздің түпкілікті анықтамасы тек 1990 жылдары берілген: "Мультимедиа - бұл компьютерлік жүйеге мәтінді, дыбысты, бейнені, графиканы және анимацияны (қозғалысты) біріктіруге мүмкіндік беретін заманауи компьютерлік технология" - "Мультимедияға мәтін, дыбыс, қимылсыз суреттер, анимация, бейне немесе интерактивті мазмұн формалары кіреді"[4;28]. Бұрын мұғалім өткізген сабақ мультимедиялық деп аталды, егер оған мұғалімнің әңгімесі, жазбасы, фильмі, слайдтары және кез-келген техникалық Оқыту құралдары кіретін болса[5]. Мультимедиялық сабақты қолдау дәрежесі мен уақыты әр түрлі болуы мүмкін: бірнеше минуттан толық циклге дейін. Мультимедиялық сабақтың негізгі мақсаттары: жаңа материалды оқу; жаңа ақпаратты ұсыну және оқушылардың ой-өрісін кеңейту; өткенді бекіту; оқу біліктері мен дағдыларын пысықтау; зерделенген материалды қайталау; алынған білімді, дағдыларды іс жүзінде қолдану; білімді жалпылау және жүйелеу. Шет тілін оқытуда заманауи мультимедиялық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдаланудың негізгі жолдары қандай? Мысалы, Н.С. Киргинцева мыналарды бөледі [6, 27-38]:

- шет тілін үйрену бойынша, негізінен компакт-дискілерде жеткізілетін дайын бағдарламалық өнімдерді пайдалану;
- оқытушылар (немесе оқытушылар білім алушылармен бірлесіп) әртүрлі аспаптық ортада немесе көзбен жобалау орталарында құратын бағдарламалық өнімдерді қолдану);
- Интернет желісінің ресурстарын пайдалану.

Компьютерлік сыныпта шет тілі бағдарламаларымен жұмыс істеу студенттерге психологиялық кедергілерді жеңуге көмектеседі. Оқушылар компьютер экранында графикалық бейнені немесе суреттерді көргенде, олар жаңа материалды жақсы қабылдайды және игереді. [7, 86].

Бүгінгі таңда "мультимедиялық" сабақ-бұл мультимедиялық оқыту бағдарламасын, компьютерді немесе ноутбукты, проекторды және веб-камераны қолданатын сабақ. Оқыту теориясында бірнеше заманауи бағыттар бар, атап айтқанда мультимедиялық оқыту теориясы. Тіпті "білім беру" және "ойын - сауық" сөздерінен алынған бейресми "білім беру" термині бар, ол білім беру мен ойын - сауықты, әсіресе мультимедияны біріктіру үшін қолданылады. Edutainment оқыту мен ойын-сауық арасындағы байланысты көрсетеді, яғни оқушы оқу процесіне назар аударады және сонымен бірге ойын-сауық мақсаттарын көздейді. Бұл студенттерге ең көп әсер ететін мультимедиа. Олар оқу процесін байытады, оқушының сенсорлық компоненттерінің көпшілігін оқу ақпаратын қабылдауға тарту арқылы оқуды тиімдірек етеді. Олар біздің заманымыздың объективті шындығына айналды және шет тілі мұғалімі шет тілінде нақты қарым-қатынасты үйрету үшін ұсынатын мүмкіндіктерді пайдалана алмайды[2].

Мультимедиялық презентациялар компьютер мен проектор немесе басқа жергілікті ойнату құрылғысы бар кез келген жерде өткізілуі мүмкін. Презентациялар "тірі" немесе алдын-ала жазылуы мүмкін. Аударма немесе жазу аналогтық немесе электрондық сақтау және деректерді беру технологияларына негізделуі мүмкін. Интернеттегі мультимедиялық мазмұнды пайдаланушының компьютеріне жүктеуге және белгілі бір түрде ойнатуға немесе ағынды технологияларды қолдана отырып Интернеттен тікелей ойнатуға болатындығын атап өткен жөн. Мультимедиялық презентацияны (немесе тіпті бір слайдты) сабақта қалай және қайда қолдану керек, әрине, сабақтың мазмұны мен мұғалімнің мақсатына байланысты.

Алайда, тәжірибе мұндай құралдарды қолданудың кейбір жалпы және тиімді әдістерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді[8]:

1. Жаңа материалды үйрену кезінде. Бұл әртүрлі көрнекі құралдарды суреттеуге мүмкіндік береді. Кез-келген процестің даму динамикасын көрсету қажет болған кезде қолдану әсіресе тиімді.

2. Жаңа тақырыпты бекіту кезінде.

3. Білімді тексеру үшін. Компьютерлік тесттер-бұл өзін-өзі тексеру және өзін-өзі тану, оқуға жақсы ынталандыру, белсенділік пен өзін-өзі көрсету түрі. Мұғалім үшін бұл білім сапасын бақылау құралы, бағаларды жинақтаудың бағдарламаланған тәсілі.

4. Білімді тереңдету үшін, сабаққа қосымша материал ретінде.

5. Дербес фронтальды жұмыстарды тексеру үшін. Ауызша нәтижелерді көзбен тексеруді қамтамасыз етеді.

6. Қалыптастырушы тапсырмаларды шешу кезінде. Өздік жұмыстың аралық және қорытынды нәтижелерін түсінуге және бақылауға көмектеседі.

Мультимедиялық интернет-ресурс: негізгі ақпарат мультимедиялық нысанда ұсынылған интернет-ресурс. Бұл заманауи және өте ыңғайлы механизм, ол классикалық функциялардың орындалуын алмастырмайды, бірақ барлық келушілер үшін қызметтер мен мүмкіндіктер спектрін толықтырады және кеңейтеді. Интернеттің мультимедиялық ресурстарына тән белгілер: олар әр түрлі ақпаратты қамтуы мүмкін (мәтін ғана емес, сонымен қатар дыбыс, графика, анимация, видео және т.б.), материалдардың жоғары көрінуі, материалдардың сенімділігі, ойын-сауық, өзін-өзі қамтамасыз ету, жедел кері байланыс. Қазіргі уақытта интернет арқылы шет тілін оқыту әдістемесі әзірлену үстінде. Тілді тек интернет арқылы оқыту идеясын жақтаушылар бар, оқулықпен дәстүрлі жұмыс істеуді жақтаушылар бар. Бірақ ағылшын тілі мұғалімдерінің көпшілігі, соның ішінде біздің гимназияда, Интернетті оқу процесіне біріктіре отырып, дәстүрлі оқыту құралдарымен бірге қолдануды жөн көреді.[9]

Компьютерлік технологиялар мен интернеттің дамуымен білім алудың жаңа жолдары мен мүмкіндіктері ашылды.[10] Жоғары технологиялар саласындағы соңғы жетістіктер шет тілдері оқытушыларына оқу процесін одан әрі жетілдіру және оны сапалы жаңа негізге көшіру үшін үлкен мүмкіндіктер береді. Бүгінгі таңда мультимедиялық технологиялар оқу процесін компьютерлендірудің перспективалы бағыттарының бірі болып табылады. Білім беруде заманауи ақпараттық технологияларды қолданудағы жетістік перспективалары компьютерлік және әдістемелік қамтамасыз етуді, материалдық базаны жетілдіруде, сондай-ақ педагогикалық кадрларды міндетті даярлауда көрінеді. Мультимедиялық бағдарламалардың жоғарыда аталған барлық қасиеттері "Шет тілі" бағдарламасында анықталған шет тілін оқытудың негізгі міндетін шешуге көмектеседі - оқушылардың әртүрлі құзыреттіліктерін және атап айтқанда коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М. М. Коренкова, И. А. Малинина "Использование мультимедийного обучения английскому языку". Кафедра иностранных языков Национального исследовательского университета "Высшая школа экономики" Нижний Новгород.

2. Градина Н. Л., Миракян З. Х. Как "Профессор Хиггинс" помогает изучать английский язык // Иностранные языки в школе - 2002 № 6 - с. 96

3. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. В вопросах и ответах. - СПб: Изд-во "Союз", 2001. - 192 с.

4. Канаева В. М., Агапова С. Г. Из опыта творческой группы учителей по теме "Компьютеризация учебного процесса в школе" // Иностранные языки в школе - 1992 - № 3-4 - с. 86-88

5. Дьяконова О. Ю. "Edutainment в обучении иностранным языкам" // Иностранные языки в школе - 2013 - № 3 - с. 58-61

6. Кривенок О. И. "Мультимедийные технологии в обучении иностранным языкам" <http://ito.edu.ru/2008/MariyEl/III/III-0-16.html>.
7. Malyukova G. N., Solomakhina I. A. "Use of multimedia in foreign language teaching" <http://festival.1september.ru/articles/212523/>
8. <http://en.wikipedia.org/wiki/Multimedia>
9. <http://for-teacher.ru/technique/78-multimedia-tehnologii-v-obrazovanii.html>
10. <http://www.flashmulti.ru/multimedia.htm>

Отемуратова З.К.
(ҚР, Ақтөбе қаласы)
Ғылыми жетекші- Амирова А.А.
магистр, аға оқытушы

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Білім беру үрдісінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдану өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Шетел тілін оқытудың мақсаты тұлғаның мәдениетаралық қарым-қатынас біліктілігін, шеберлігін қалыптастыру болып табылса, онда шетел тілін оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды қолдану шетел тілін оқытудың мақсатынан туындап отырған қажеттілік болып табылады. Оқудың дәстүрлі үрдісіне инновациялық технологияны енгізу, ұстаздарға дәстүрлі формаларды және әдістерді жетілдіруге мүмкіндік береді әрі шеберліктерін арттырады.

Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты – шет тілді мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру және дамыту. Шет тілі – қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілін оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары. Тілді оқытуда интерактивтік тәсілдер мен ойындар, екеуаралық пікірталастар, сонымен бірге ақпараттық технология, интернет, компьютер қолданылуда.

Шетел тілін оқытуда компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқыту тиімді болмақ. Интернет жүйесін пайдалану арқылы, тіл үйренушілердің төрт түрлі дағдысын қалыптастыруға болады. Материалдарды қолдану арқылы олардың оқу және жазу, тыңдау және сөйлеу дағдыларын қалыптастырып әрі жақсы нәтиже шығаруға мүмкіндік ала аламыз. Интернет желісінің ақпараттық ресурстарын шетел тілін оқытуда пайдалану бірден-бір тиімді тәсіл болмақ. Оларды атап айтсақ, электрондық пошта (e-mail), телеконференциялар мен видеоконференциялар, жеке ақпараттарды жарыққа шығару мүмкіндіктері.

Студенттер жаңа технологияны қолдану арқылы аз уақыт аралығында үлкен жетістіктерге жете алады. Оқытудың дәстүрлі үдерісіне инновациялық технологияны енгізу оқытушылар мен студенттерге дәстүрлі формалар мен әдістерді, сондай-ақ, жаңа әдістер мен тренингтер, дөңгелек үстелдер мен пресс-конференциялар және т.б. қатар қолданып жетілдіруге мүмкіндік береді. Қазіргі кезеңде мектептерде ағылшын тілін оқыту дұрыс жолға қойылған. Оқушылардың ағылшын тілін біліп ғана қоймай, оның тарихына үңіліп, ұлттық мәдениетін білуге көп көңіл бөлінеді. Шетел тілін оқытудағы білімділік мақсаты - шетел тілінде сөйлеуді үйрету, қарым-қатынас жасай алу мен ортақ тіл табысу болса, тәрбиелік мақсаты - өзге адамдарды тыңдау мәдениетін қалыптастыру негізінде өз пікірін айта алуға, қарым-қатынас жасай алуға үйрету.

Шетел тілдерін оқытудың инновациялық технологияларын қалыптастыру жаңа формациядағы мамандарды даярлауға ықпал ететін білім беру дағдарысын еңсеру қажеттілігінен туындайды. Өткен ғасырдағы ғылымның логикасына сүйене отырып оқыту технологиясы «білімнен дағдыға» принципі бойынша оқушылардың танымдық іс-әрекеті

және оқытудағы бағдар, заңдылықтарына негізделген технологияға айналуы керек. Оқытудағы инновациялардың көмегімен білім беру процесі оқушының әлеуетіне және оларды жүзеге асыруға бағытталған. Оқушылар тұлғасында сапалы өзгерістер қалыптасуда. Іс-әрекеттерді ынталандыру қабілетін дамыту, алынған ақпаратты өз бетінше қорытындылау, шығармашылық стандартты емес ойлауды қалыптастыру, ғылым мен практиканың соңғы жетістіктерін қолдана отырып, балалардың табиғи қабілеттерін барынша ашу арқылы дамыту. Коммуникативті құзыреттіліктің ойдағыдай қалыптасуы оқушының білімдік құзыреттілігін қалыптастырумен тікелей байланысты. Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың алғышарты-мемлекеттік білім беру стандартында көрсетілген коммуникативті құзыреттілікті дамыту. Коммуникативті құзыреттілік әлеуметтік-мәдени, лингвистикалық, прагматикалық, жалпы білім беру және компенсаторлық құзыреттерді қалыптастыруды көздейді.

Қазіргі оқыту технологиялары оқыту барысында міндеттерді шешуге ықпал етеді. Білім берудің қазіргі кезеңінде шетел тілдерін оқыту практикасында келесі технологиялар қолданылады: ынтымақтастық оқыту мен пікірталастар, миға шабуыл мен проблемалық бағыттағы рөлдік ойындар, ситуациялық талдау әдісі (кейс-стади) мен жобалар әдісі, сонымен қатар «Студенттік портфолио» (E-Portfolio).

Дискуссияны өткізу, дәлелдерді қолдай отырып, өз көзқарасын қорғай білу, өз ойын қысқаша жеткізе білу, қарсыласын тыңдау және тыңдау қабілеттері коммуникативтік және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыруға қажетті маңызды дағдылар болып табылады.

Компьютерлік технология - бұл пәнаралық мазмұнға, оқытудың формалары мен құралдарына негізделген біртұтас білім беру тәсілі. Білім беруді ақпараттандыру бірінші орынға шығады, оның мәні - мәліметтер базасында, компьютерлік бағдарламаларда, виртуалды кітапханаларда және анықтамалықтарда ұсынылған ақпараттың үлкен көлемі студенттерге қол жетімді болуында. Ақпараттық технологиялар шетел тілін оқытуда кеңінен қолданылады. Студенттер өз бетінше оқуға арналған тақырыптарды дайындауға қажетті ақпаратты практикалық ағылшын курсынан табады. Сонымен қатар, Интернет-сайттар әртүрлі коммуникативтік дағдыларды жетілдіру (тыңдау, оқу, жазу, сөйлеу), лексикалық және грамматикалық дағдыларды қалыптастыру, халықаралық стандарттарға сәйкес тілді меңгеру деңгейін анықтау үшін қолданылады.

Ситуациялық талдау әдісі сыни ойлауды дамытуға, тыңдаушылардың проблемалық жағдайларда білім алу процесіне деген қызығушылығын қалыптастыруға бағытталған. Студенттерді ынтымақтастыққа және заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға ынталандыратындай етіп дайындалған.

Менің ойымша, студенттерде коммуникативті құзыреттілікті дамыту үшін жоғарыда аталған барлық заманауи технологиялар мен әдістерді оқу үдерісінде кешенді, интегративті қолданған жөн. Оқытудың осындай белсенді әдістері студенттерге аударма тілінің елдің әлеуметтік-мәдени жағдайларына бейімделу процесін барынша жеңілдетуге, жаңа мәдениет өкілдерінің мінез-құлқын түсінудегі кедергілерді жоюға көмектеседі. Интерактивті тренинг барысында сіз оқушының тілді қаншалықты меңгергенін, оқылған материалды қалай қолдануды білетіндігін, әртүрлі ұсынылған жағдайларға қаншалықты жауап бере алатындығын тексере аласыз.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар - оқыту, бақылау және білім беру үдерісін басқарудың маңызды құралы, өйткені ол қазіргі әлеуметтік-мәдени жүйенің маңызды параметрі болып табылады. Интернет-ресурстар - бұл басқа елдер мен халықтардың мәдениетімен танысудың, қарым-қатынас жасаудың, ақпарат алудың таныс және ыңғайлы құралы, білім беру процесінің сарқылмас қайнар көзі. Міне, сондықтан жаңа ақпараттық технологияларды қолдана отырып, шет тілін оқыту әдістемесін реформалауға жүйелі көзқарастың негізінде білім беруді дамыту жүйесімен тығыз байланыста қарастырылатын ақпараттық оқыту ортасының тұжырымдамасы жатыр. Ақпараттық-оқыту

ортасы - бұл тілдік білім, білік, дағдыларды қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен бірге оқушының жеке басының дамуына жағдай жасайтын жағдайлар жиынтығы. Білім беру жағдайы білім беру үдерісіне қатысушылардың барлығының өзара әрекеттесуінің динамикалық, компьютерлік процесі сияқты ортада жасалған. Шетел тілін меңгеру бойынша білім алушы өз бетінше оқу іс-әрекетіне барған сайын белсенді, терең және жан-жақты қатыса отырып, мұғалімнің ықпал етуінің пассивті объектісінен білім беру процесінің толыққанды қатысушысына айналады. Ақпараттық-білім беру ортасында қалыптасқан тілдік білімдер мен дағдылар жүйесінің педагогикалық өзектілігі мынада: білім алушыға игерудің дәл осы кезеңінде қажет болатын білім жүйесін ұсыну керек.

Ақпараттық технологияларды пайдаланудың негізгі формалары:

1) компьютерлік оқыту бағдарламалары негізінде өткізілетін мультимедиялық сабақтар;
2) дәрістер, семинарлар, зертханалық жұмыстар, студенттердің есептері кезінде автордың компьютерлік презентациясына негізделген сабақтар. Сонымен, PowerPoint компьютерлік бағдарламасын қолдана отырып, мұғалімдер мультимедиялық сабақтар топтамасын, оқу модульдерін, әр түрлі формада ұсынылған аудиовизуалды ақпаратты - графика, слайд, мәтін, видео және басқаларын интеграциялауға мүмкіндік беретін электронды оқу құралдарын ұйымдастырады;

3) компьютерлерде тестілеу;

4) телекоммуникациялық жобалар, аудио және бейне ресурстарымен онлайн режимінде жұмыс жасау;

5) оқытушы мен студент арасындағы жеке байланыссыз жүзеге асырылатын білім беру қызметінің барлық түрлерін қамтитын қашықтықтан оқыту. Қазіргі кезде ғаламдық Интернетте қысқа мерзімді біліктілікті арттыру курстарынан бастап толыққанды жоғары білім беру бағдарламаларына дейінгі барлық білім беру қызметтері ұсынылған;

6) интерактивті Smart Board планшетімен жұмыс;

7) фонетиканы оқыту үшін қолданылатын жергілікті желі арқылы дауыстық сөйлесу. Сонымен, сұхбатты жүзеге асыру үшін кез-келген режимде: мұғалім-студент, студент-студент, конференция режимінде байланыс орнатуға мүмкіндік беретін және динамикалық бағдарламалар қолданылады.

Мұның бәрі техникалық оқыту құралдары пайдаланылатын шет тілдерін оқыту процесінде шет тілдік ортаны құруға бағытталған. Мәселен, шет тілі сабақтарында компьютерлік оқыту бағдарламалары келесі жұмыс түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді: айтылымға машықтану, грамматикалық материал бойынша жұмыс, сөздік қорын кеңейту мен жазуға үйрету, монологтық және диалогтық сөйлеуді үйрету және т.б.

Қазіргі таңда шет тілін практикалық білу деңгейіне үнемі жоғары талаптар қойылады. Осыған байланысты инновациялық білім беру технологияларын қолдану оқыту үдерісінің тиімділігін арттырудың орасан зор мүмкіндіктерін ұсынады. Мақалада қарастырылған ақпараттық және мультимедиялық оқыту бағдарламалары, тәжірибе көрсеткендей, дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда артықшылықтарға ие, өйткені олар сөйлеу әрекетінің белгілі бір түрлерін әртүрлі комбинацияларда біріктіруге мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен қатар жеке көзқарас және оқушылардың дербестігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұған шет тілін оқыту үдерісінде инновациялық технологияларды қолдану жастардың компьютерлік білімдерін одан әрі жетілдіруге ықпал ете отырып, жалпы мәдени дамуын сапалы түрде жақсартуға мүмкіндік беретіндігін қосамыз. Бұл тілдік құзыреттіліктің қалыптасуына, шет тілін оқудағы мотивтің жоғарылауына ықпал етеді. Демек, шет тілдерін оқытуда инновациялық технологияларды қолдану үлкен педагогикалық әлеуетті көтереді, бұл шет тілін меңгеруді шығармашылық процесіне айналдыруға мүмкіндік береді.

Шетел тілі сабағында компьютерлік бағдарламаларын қолданатын мұғалім кез-келген білім беру технологиясы келесі әдістемелік талаптарға сай болуы керек екенін білуі керек:

- тұжырымдамалық: білім беру мақсатына жетудің психологиялық және әлеуметтік-педагогикалық негіздемесін қамтитын ғылыми тұжырымдама;

-жүйелілік: жүйенің барлық белгілерінің болуы (процесті құрудың дәйектілігі, оның барлық бөліктерінің байланысы, тұтастығы)

- тиімділік: білім стандарттарына сәйкес келетін нәтижеге кепілдік;

- икемділік: педагогикалық іс-әрекеттің нақты жағдайларын ескере отырып, мұғалім мен оқушылардың өзара қарым-қатынасының жайлылығы мен еркіндігін қамтамасыз ету үшін мазмұнды түрлендіру мүмкіндігі;

- динамизм: қолданылатын технологияны дамыту немесе түрлендіру мүмкіндігі;

- репродуктивтілік: басқа білім беру мекемесінде немесе басқа мұғалімдердің технологияны қолдануы.

Қорытындылай келе, мынадай тұжырым шығаруға болады, яғни шетел тілін оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану оқыту тиімділігін арттыруға көмектеседі, сонымен бірге студенттердің шығармашылық потенциалын жетілдіруде маңызы зор құрал болып табылады. Оқу үрдісінде компьютерді қолдану негізінде оқыту сапасын арттырып, білім беруді ақпараттандыру жүйелі түрде іске асады деуге болады. Инновациялық технологияларды сабақта қолдану - бұл нәтижеге жетудің бірден – бір жолы, ал ол өз кезегінде бірлесе жұмыс жасауға, адами қарым - қатынастарға себепкер болады. Оқытуға жаңашыл көзқарасты қолдану, тәжірибеге бағытталған оқытудың үлкен жетістігі болып табылады, сондай-ақ оның сапасы алынған білімнің нақты жағдайда мақсатқа жетумен қатар өмірдің сапасын көтеруде үлкен сұранысты қанағаттандыруды қамтамасыз етеді.

Кангужина А.Б., Иниязова Л.Б.

(Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы)

Ғылыми жетекші: Амирова А.А

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада жалпы білім беретін мектептерде ағылшын тілі пәнін оқыту барысында оқытудың қазіргі технологияларының бірі АКТ-ның мүмкіндіктері қарастырылды. Ағылшын тілінде сөйлей алатын, тыңдап түсінетін, жазатын тұлғаны қалыптастыруға қажетті дағды мен білікті оқушының бойына сіңіру, соған тәрбиелеуде АКТ-ның берер мүмкіндіктері баяндалды. Ағылшын тілін оқытуда сабақ жүйесін әзірлеу мен қолдануда технологиялық болмысын жүйеленді. Ағылшын тілін оқытудың озық технологияларын меңгерту үлкен істің бастамасы деген тұжырым жасалды.

Кілт сөздер: Ақпараттық технология, шетел тілі, технология, мультимедиа, интернет, презентация, компьютер.

Аннотация. В статье рассматриваются возможности ИКТ - одной из современных технологий обучения английскому языку в общеобразовательных школах. Возможности ИКТ в приобретении и обучении школьников для приобретения навыков и компетенций, необходимых для формирования человека, который может говорить, слушать и понимать по-английски. Систематизирован технологический характер разработки и применения системы уроков в обучении английскому языку. Был сделан вывод, что овладение передовыми технологиями обучения английскому языку - это начало большого дела.

Ключевые слова: Информационные технологии, иностранный язык, технологии, мультимедиа, интернет, презентации, компьютер.

Annotation. The article discusses the possibilities of ICT - one of the modern technologies for teaching English in secondary schools. Opportunities for ICTs in the acquisition and training of schoolchildren to acquire the skills and competencies necessary to form a person who can speak, listen and understand English. The technological nature of the development and application of the system of lessons in teaching English has been systematized. It was concluded that mastering the advanced technologies of teaching English is the beginning of a big business.

Key words: Information technology, foreign language, technology, multimedia, Internet, presentations, computer.

Жаһандану жағдайында әр түрлі тілдер мен мәдени дәстүрлері бар елдер мен халықтар арасындағы байланыс пен ынтымақтастықтың өсіп келе жатқан қажеттілігі елеулі өзгерістерді қажет етеді, мысалы, жалпы білім беру мекемелерінде шетел тілдерін үйрену тәсілдеріне мейлінше практикалық бағыталуда. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылғы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: Жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында «Үш тілді білу – заман талабы» деп астын сызып айтқан болатын. [1] Бұл Қазақстанның өркениетті елдердің қатарына қосылуы үшін басты негіз болып табылады. Сондай-ақ, «Бүгінде ағылшын тілі – жаңа технология, жаңа индустрия, жаңа экономика тілі. Қазіргі кезде 90% ақпарат ағылшын тілінде жарияланады. Әрбір екі жыл сайын олардың көлемі екі есе ұлғайып отырады. Ағылшын тілін меңгермей, Қазақстан жалпыұлттық прогреске жете алмайды. Қоғамда болып жатқан өзгерістер, білім беру жүйесінің жаңаруы, шет тілдерін оқыту теориясы мен практикасы саласындағы жетістіктер, мектепте осы процестің мазмұны мен әдістерін жаңарту қажеттілігінің алдына қойды.

Технология - шикізат пен материалдарды алу, өңдеу және өңдеу техникасы мен әдістерінің жиынтығы. Педагогикалық технология- бұл тек оқу құралдары немесе компьютерді пайдалану туралы зерттеулер ғана емес. Бұл білім берудің тиімділігін арттыратын факторларды талдау, әдістемелер мен материалдарды жобалау және қолдану, сондай-ақ қолданылған әдістерді бағалау арқылы білім беру процесін оңтайландырудың принциптерін анықтау және әдістемелерін әзірлеу. [2]

Шетел тілдерін оқытудың басты мақсаты - мектеп оқушыларының коммуникативті мәдениетін қалыптастыру және дамыту, шет тілін іс жүзінде игеруге үйрету.

Мұғалімнің міндеті - әр оқушының тілді іс жүзінде меңгеруіне жағдай жасау, әр оқушыға өзінің белсенділігін, шығармашылығын көрсетуге мүмкіндік беретін осындай оқыту әдістерін таңдау. Заманауи педагогикалық технологиялар оқытудың тұлғалық-бағдарлы әдісін жүзеге асыруға көмектеседі, балалардың қабілеттерін, олардың дайындық деңгейлерін ескере отырып, оқудың даралануы мен саралануын қамтамасыз етеді.

Мектептегі білім беру жүйесіндегі маңызды бағыттардың бірі - уақыт талабына сай педагогикалық технологияларды жасау және енгізу. Қазіргі кезде технологияның қарқынды дамуы қазіргі қоғамның техникалануына алып келді, ол адамның мүмкіндіктерін кеңейте отырып, өмірлік құндылықтар мен нормалар жүйесінің өзгеруіне алып келеді. Бұл трансформацияның салдары Интернеттің дамуы болды, ол ақпараттандыру деп аталатын жаңа эволюциялық процестің бастауы болды.

Заманауи технологиялардың көпшілігі қарым қатынастық-бағдарлау болып табылады. Олардың негізгі бір белгілері оқушының шығармашылығы. Атап айтқанда шығармашылық тапсырмалар, бүгінгі күні заманауилықтың белгісі. Олар жұмысты тек ауызша айтумен ғана емес әрекеттердің басқа түрлерімен де жасай алады.

Ғалымдар жүргізген сараптама негізінде қазіргі кезеңдегі ағылшын тілін оқыту әдістемесінің даму үдерісіне мыналарды айтуға болады:

➤ Әдістерді, тәсілдерді және оқыту мазмұнын мақсаты мен жоспарланған тілді меңгеру деңгейіне байланысты, оқушылар контингенті мен оқыту шартына қарай саралаудың күшеюі;

- Аударма әдістердің қысқару үдерісі;
- Оқушылардың өзара әрекеттестік және сөйлеу белсенділігінің артуы;
- Оқу үрдісінде психикалық жағдайды пайдалану;
- Оқытуда жаңа техникалық құралдарды қолдану;
- Заманауи оқыту жүйесінде түрлі әдістер элементтерін біріктіру.

Жалпы бір ғана технологиядан гөрі оқушыға сәйкес бірнеше технологияны жақсы жақтарын біріктіріп қолдану тиімді. Қазіргі сәтте әмбебап технология жоқ, кез келген

технологияның тиімділігі көптеген факторларға байланысты. Технологиялардың даму кезеңінде әдістерді біріктіру арқылы қолданылу өз тиімділігін көрсетуде. Түрлі технологияны жақсы элементтерін өздеріне жинаған технологиялар жиынтығы құрыла бастады деп айтуға болады.

Шетел тілін оқытуда тиімді технологиялардың бірі - АКТ, оныны мектептегі оқу процесінде қолдану оқушылардың танымдық, ақыл-ой және өзіндік белсенділігін белсендіруге, білім беру процесін жандандыруға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар тек оқу жұмысының формалары мен әдістерін өзгертуге ғана емес, сонымен қатар білім беру парадигмаларын айтарлықтай түрлендіруге және байытуға мүмкіндік береді. [3]

Қазір көптеген мектептерде мұғалімдер қазіргі заманғы сабақты ақпараттық технологияларды қолданбай елестете алмайды. АКТ оқушылардың зерттелетін мәселелерге қызығушылығын арттыруда және визуалды-бейнелі ойлауды дамытуда таптырмас көмекшіге айналады. Мұның бәрі білімнің жаңа жүйесіне, сананың өзгеруіне, әлемнің бүкіл көрінісін қайта қарауға әкеледі: адамның автоматикасы орын алады, ол адамдармен қарым-қатынаста өзін әртүрлі жолдармен көрсетеді.

Ағылшын тілі пәнінде АКТ-ны қолданудың маңызды аспектісі - мультимедиялық презентациямен сәйкескен проектік іс-шаралар. Мультимедиялық презентациялар ағылшын тілін оқыту процесінде белсенді екені анық. Оқушылар материал жинау үшін интернеті пайдаланады. Сабақта мультимедиялық технологияларды қолдану мүмкіндіктерінің бірі - аралас, кіріктірілген сабақтарды дайындау және өткізу. Презентацияларды құрастыру пәндік-объектілік қатынастарды қамтиды: педагог-жасаушы немесе білім алушы-жасаушы.

Ағылшын тілі пәнінде АКТ қолдану жолдары:

- 1) Интерактивті тақтаны пайдалану.
- 2) Ғаламтормен жұмыс.

Ағылшын тілі пәнінде интернет желісін қолдану формалары мен үлгілері:

1. Online режимде сабақтар өткізу яғни видеое конференциялар, вебинарлар

2. Шетелдік сайттармен жұмыс. Бұл орайда практикада қолданылып жүрген қызықты сайттар тізімдерін көрсетіп кетсем:

<https://www.educaplay.com/>

<https://quizlet.com/>

<https://new.edmodo.com/?go2url=%2Fhome> – сайттарында балалардың олардың электронный почтасымен тіркеп, олармен жеңіл байланыс орнатуға көмектеседі. Яғни үй тапсырмаларын беруге, аудио, видео ақпараттарын, хабарламалар жіберуге болады.

<https://www.storyboardthat.com/> - мұнда ертегілерге қызықты әңгімелеуді ұқымдасытуға болады.

<https://www.powtoon.com/account/signup/> - бұл сайтта видео, презентация жұмыстарын қолдануға арналған

<https://get.plickers.com/> - бірнеше минутта класстағы балалардың алған білімін тексеруге ыңғайлы. Нақтырақ пликерс компьютерге кіріп тіркеліп одан пликерстерді және Play Market тен пликерс программасын көшіру керек. Программаға балалардың аты-жөнімен сауалдарды еңгізсе болғаны. Оқушылар пликерс карточкасының тиісті варианттын көтереді, сол уақытта мұғалім мобильді қосымшамен тесттің жауабын көре алады.

3. Ағылшын тілін әртүрлі вебсервистерде, Youtube арналарында жұмыс жасауды үйрену және тапсырмаларды орындау

Келесі тізімдегі вебсервистерді ағылшын тілі пәнінде тақырыпты ауқымды етіп ашу үшін әртүрлі жаттығуларды пайдалануға болады:

<https://esl-galaxy.com/>

<https://quickworksheets.net/>

<https://learnenglishkids.britishcouncil.org/>

<https://learnenglishteens.britishcouncil.org/>

<https://www.britishcouncil.org/school-resources>

<http://www.study-languages-online.com/ru/en>

<http://begin-english.ru/>

<https://mir-slov.com/>

<https://englishfull.ru/uroki/znakomimsya.html>

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында <https://iqsha.ru/> және Play Market программасындағы <http://tinkilinki.ru/> сияқты программалар өте қызықты.

4. Өрқырлы деңгейдегі онлайн олимпиадалар мен байқаулар және проектерге қатысу;

https://nic-snail.ru/calendar/fl/predmet-anglijskij_yazyk

<http://www.festivals.ru/?yclid=518157154017379422>

<http://cprm-game.kz/>

<https://cdo.kz/>

<https://kko.kz/apps/olimpiadalar/>

<https://www.nio.kz/>

http://runodog.ru/index/2019_2020/0-122

5. Электрондық оқу құралдары. Аудиокітаптармен жұмыс.

Электронды оқу құралдары – жаңа сабақты өту кезінде, тірек-сызбалары, тақырыптық жаттығулар, тақырыптық тест жұмыстары, логикалық тапсырмалар, жаттығу тапсырмалары секілді көптеген сабақ элементтерін қамтитын кешенді электронды жинақ.

Осы сайттардан электронды ағылшын тілі оқулықтарын тегін алуға болады

Мектепке арналған кітаптар: <https://mhhelp.kz/skachat-elektronnye-uchebniki-kazahstan/>

Ағылшын тіліндегі әдеби кітаптар: <https://manybooks.net/> ,

<https://www.free-ebooks.net/>, <https://www.getfreebooks.com/>

Төмендегі сайттарда аудио оқулықтарын тыңдауға немесе жүктеп алуға мүмкіндік бар:

<https://freeclassicaudiobooks.com/>

<http://www.loudlit.org/>

6. Халықаралық IELTS-қа, ҰБТ-ға, қорытынды аттестацияға онлайн тест арқылы жаттығу

<https://www.ielts.org/>

<https://itest.kz/ru/attestation/anglijskij-yazyk-4033>

<http://testcenter.kz/ru/entrants/itog-try/>

7. Әлеуметтік желі арқылы басқа елдегі таныстарымен араласу.

(VK, Facebook, Whatsapp)

8. Ақпараттар қоры ретінде қолдану.

Интернет-энциклопедии:

<https://www.wikipedia.org/>

<https://www.britannica.com/>

Ағылшын тілісөздіктері:

<https://dictionary.cambridge.org/ru/>

<https://www.merriam-webster.com/>

<https://translate.google.kz/>

https://translate.yandex.kz/?utm_source=wizard

Барлық құжаттарды келесі сілтемелерде сақтауға болады:

<https://cloud.mail.ru/home/>

<https://googledisk.ru/>

Әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: Жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылғы жолдауы

2. Кузнецова Н.Э. Современные методики преподавания английского языка в высших учебных заведениях. XXXIII Международная научно-практическая конференция «В

мире науки искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии»: сб. Статей. – Россия, Новосибирск, 19 февраля 2014 г.

3. Кеңесбаев С.М. Болашақ мектеп мұғалімдерін

жаңа ақпараттық технологияларды пайдалануға дайындаудың мақсаты, мазмұны және принциптері // Педагогикалық білім беру сапасы: дамытудың өзекті мәселелері мен болашағы, халықаралық ғылыми-практикалық конференция, 18-19 мамыр, 2004 ж., Алматы, 20-23 б., КазНПУ им. Абая (бірлестікте: Айтбаев Ж.).

4. Интернет ресурсы: Шетел тілін оқытуда дәстүрлі емес сабақтардың түрлері Автор: Altyng • Апрель 16, 2019 <https://ru.essays.club>

5. Интернет ресурсы: Ағылшын тілі сабағында АКТ-ны қолданудың тиімділігі <https://infourok.ru/>

Aralbayeva S.M.

(Aktobe, Kazakhstan)

Supervisor: **Amirgaliyeva Z. N**

GAMES AS AN INTEGRAL PART OF LANGUAGE LEARNING

Today, the main objective of all schools is to create a generation that will meet the basic needs of society and the country, with a modern national education, a high level of professional education, creative and innovative problem solving, versatile knowledge and a thorough knowledge of foreign languages. Language teachers therefore have an important role to play in our society. Their task is to provide pupils with a basic knowledge of a modern language, to develop their ability to speak and express themselves fluently in a foreign language, and to introduce them to the history and culture of the country in which they are learning the language. Particularly in the context of globalisation in the 21st century and the integration of cultures within a country, it is important to provide pupils with a thorough theoretical and practical grounding in foreign languages. Therefore, the main element of our paper is to investigate foreign language proficiency and learners' mechanisms of learning in the classroom using various interactive, information, multimedia and other modern technologies, methods and pedagogical technologies and to present their scientific basis.

The learning of a foreign language depends on the needs of society for that language. Nowadays, the teaching of foreign languages in secondary schools has four different objectives: communicative objectives, pedagogical objectives and objectives for the improvement of education. Among these objectives, the communicative objective plays the most important role, while the results of the other objectives are realised in the process of achieving the communicative objective.

One way to increase learners' interest and enthusiasm for a language is to play a game that allows learners to grasp a new topic easily and immediately. In recent years, linguists and language researchers have focused on using and developing language as a whole system to achieve a specific goal, rather than on developing individual grammatical forms of language learning. In this new domain, called communicative competence, learners are given purposeful tasks which they develop through the use of language. Games are the only way to achieve this goal. Games, in particular, develop pupils' speaking skills. Secondly, it ensures the correct use of language under the supervision of the teacher and thirdly, the pupils are motivated to participate because it is a game.

Many experienced authors of books and textbooks claim that games are not only fun but also have great educational value. As far as language is concerned, W. R. Li argues that "most games introduce learners to language rather than teaching them appropriate forms of language". In his view, 'games should not be excluded from the language curriculum, but should play an important role' [1]. Richard Amato, who supports this view, says: "Games are fun, but their educational value, especially in language learning, should not be neglected. The use of games has many

advantages. Games prevent confusion and facilitate learning" [2; 43]. Shy learners are encouraged to express their feelings and thoughts, as games are important for fun and inspiration. They also enable learners to achieve new successes in learning a foreign language, which is not always possible in their subjects. Richard Amato says that "games are different from classroom exercises, but they are used to overcome obstacles and introduce new ideas" [2; 50].

In short, in the atmosphere created by games, students remember what they read faster and better. A. Ersöz also confirms this idea by saying that "language is practised by learning, so that learners can use it in their future lives" [3].

The great teacher V. Sukhomlinsky says that "without games, without music, without fairy tales, without creativity, without imagination there can be no full mental education," which means that children can cultivate feelings of kindness, compassion, friendship and comradeship by organizing different types of games.

There are various types of games we can use in the lesson. They are divided into educational games and communicative games. Each of these games differs in their use, purpose and function in foreign language lessons. At the initial stage of learning a foreign language, the use of educational games or communicative games depends on the knowledge and skills of the students. Students who are just learning the language cannot communicate freely, so the teacher can only use communicative games. Comments are made in the native language before the game. If the game is in the form of a contest, all students will be happy to participate from start to finish. The elements of the game do not bore the students; on the contrary, they are interesting. At the end of the game students' opinions and views are analyzed and evaluated. Through the game students learn to be active, to work independently, to draw conclusions. One of the main aspects of teaching a foreign language at the primary and later stages is the effective use of game elements. Through the game the child learns social experience, so it is necessary to choose which game can be used in each lesson, according to the purpose of the lesson, the peculiarities of age.

Games are divided into five main types:

- 1) board games
- 2) didactic games
- 3) movement games
- 4) business games
- 5) intellectual games

Game is the real life of a child, play has a special place in the education of children. Appreciating the role of play in the organization of children's lives, Makarenko wrote about the role of an educator or teacher: "As a teacher, I have to play with them a little bit. If I just teach, demand and do what I say. then I will probably be useful. But I would be an outsider without intimacy. I need to play a little bit, and I demand it from all my colleagues.

Didactic games - one of the methods of learning, based on the interests of the child. Given that preschoolers are playful, the systematic use of didactic games gives good results. The use of didactic games is widely considered in pedagogical theory. In particular, Akhmetov S, Aldabergenov

A., Haidarov J., Toltaeva G., Abishova A., etc. Scientists have shown the importance of didactic games, ways of their use. In the pedagogical process the game is closely connected with other kinds of children's activities, learning. The child develops thinking abilities, ingenuity, organization, patience, activity. Play is an exercise by which a child is prepared for life.

Didactic games develop children's sensory abilities, supplement and activate the vocabulary, form correct pronunciation of sounds, develop communication, develop the ability to express themselves, children's language., Moral ideas about positive and negative qualities of personality are formed.

Didactic games can be divided into three groups:

1. Object-didactic games which use real objects and toys. Children learn to compare, similarities, differences. Color, shape, size, material of toys are clearly shown.

2. Board games are an interesting activity for children, they come in different types: similar pictures, assembly, gluing.

3. Vocabulary didactic games consist of the player's words and actions. Children independently solve different thinking problems. The teacher pronounces a word in Kazakh or English, children need to find the translation.

Games used in English lessons: "Let's draw a rainbow! Goal: to teach colors. Tools needed for the game: colored pencils, a picture of a rainbow. How to play: first the teacher hangs a picture of a rainbow on the board. Students put 7 different pencils on the table. Teacher: This is a rainbow. I see a red color (shows the picture, children take a pencil of the same color), orange color, yellow color, green color, blue color, dark blue color, purple color. The rainbow is colorful. It's beautiful. Let's draw a rainbow! The teacher then gives the children time to memorize the colors of the rainbow in sequence and removes the picture from the board. After the children have drawn the rainbow, the teacher hangs the picture on the board. The children compare with their pictures. After the pictures have been drawn and compared, the teacher asks, showing the colors of the rainbow. What color is it? The children answer the question.

The following games can be played in the classroom:

- What's in the bag?
- Around the World
- Table Race
- Order Race
- Question Race
- Bingo

- You can also use Go Fish games. These games enhance students' knowledge, comprehensive development and formation of knowledge and skills, assimilation of language materials and vocabulary.

Formation of cognitive and intellectual activity of students.

- Games, as an important tool for shaping the cognitive and intellectual activity of students, are aimed at deepening and clarifying their knowledge of the main topics of the program material, develop students' attention and thinking skills. Games have a specific purpose and solve specific problems.

Question Race

Question Contest

- The conditions of this game:

- The teacher asks questions about the lesson. These questions are handed out to the students. Students must answer these questions correctly. For example, you could use the following picture questions based on the seasons.

- 1. How many seasons are there in the year?
- 2. What are they like?
- 3. How many months are there in the year?
- 4. What are they?
- 5. What season is it now?
- 6. What month is it now?
- 7. How many days in the week?
- 8. What are they like?

- These questions improve students' speaking skills, vocabulary, and interest in the lesson.

- In conclusion, the use of "games in the learning process is, firstly, a tool for solid student learning and, secondly, to increase children's interest in the lesson. The use of games leads to the following results: - The child through play.

- Learns to pronounce words, actively learns lexical and grammatical material.
- Develops creative and thinking abilities and discovers the ability to observe
- Feels equal, participates in lessons, overcomes shyness and complacency

- Lessons become more active, interest in learning a foreign language increases. Tiredness is relieved.

- Develops listening and speaking skills.

1. Learning to pronounce words, actively learns lexical and grammatical material.

2. Develops listening and speaking skills.

3. Develops creativity and thinking skills and discovers the ability to observe

4. Lessons become more active, there is an interest in learning a foreign language.

Tiredness is relieved.

5. Feels equal, participates in lessons, overcomes shyness and meekness.

References

1. Koyshygulova L. The use of new information technologies in teaching English // Methods of Teaching English. -2014. - № 1.

2. Brekeeva A.S. New methods of teaching // Methods of teaching English language. - 2014. - № 1.

3. Bakhytov A., Zhumanova R. The effectiveness of communicative textbooks in the study of foreign language // Foreign language at school. - 2011. - № 4.

4. Bakisheva L.B. The use of game technologies in foreign language lessons // Foreign language at school - Foreign language at school. - 2011. - № 4.

Рисбаева А.Н., Аяпберген Б.Ә.

(Ақтөбе, Қазақстан)

Ғылыми жетекші: Бауыржан Н. Б.

СЫНИ ОЙЛАУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМНІҢ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақала сыни ойлау және зерттеу, қазіргі заманғы білімнің қажеттіліктерін зерттеуге арналған. Сыни тұрғысынан ойлауға ерекше назар аударылды. Мақалада пікірталас арқылы сыни ойлауды дамытудың тиімді әдісі көрсетілген. Әр педагогтың өз жеке сабақтарында осы технологияны қолдану, көптеген күрмеулі мәселелерді шешуге үлкен септігін тигізетіні айтылған. Қазіргі таңда бұл технология қолданыс үстінде.

Аннотация.Статья посвящена критическому мышлению и исследованиям, изучению потребностей современного образования. Особое внимание уделялось критическому мышлению. В статье показан эффективный способ развития критического мышления путем обсуждения. В статье говорится, что использование этой технологии на индивидуальных занятиях каждого учителя очень поможет решить многие запутанные задачи. Эта технология в настоящее время используется.

Annotation. The article is devoted to critical thinking and research, the study of the needs of modern education. Particular attention was paid to critical thinking. The article shows an effective way to develop critical thinking through discussion. The article says that the use of this technology in individual lessons of each teacher will greatly help solve many confusing problems. This technology is currently in use.

Сыни тұрғыда ойлау ұғымына әр түрлі концепциялар мен идеялар арасындағы логикалық байланысы нақты, әрі ұтымды ойлау және түсіну қабілеті деп анықтама беруге болады. Бұл тәуелсіз және рефлексивті ойлауды дамыту мүмкіндігі болып табылады. Сыни тұрғыдан ойлау пайымдау қабілетін қолдануды қамтиды. Оның мәнісі жай ғана ақпарат алушы болу емес, белсенді түрде ақпарат алуға талпыну. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті дамыған балалар идеялар мен фактілерді бастапқы нұсқада қабылдау орнына, бұл ақпараттарға күмән келтіреді және сол арқылы қабілеттерін дамытады. Сондай-ақ, олар

қарсылықтар мен пікірталастарға ашық бола отырып, өз идеялары, дәлелдері мен тұжырымдары жалпы құндылықтар жүйесіне сәйкес келетіндігін анықтауға тырысады.[1]

Сыни ойлау, басқа көзқарастарды тану және бағалау, негізделген дәлелдер құру қабілеті бар оқушылар басқа көзқарастарды мойындайды және бағалайды, ойлау кезінде сәйкессіздіктер мен қателіктерді анықтай алады, туындаған мәселелерді жүйелі түрде шешуге тырысады. Жеке нанымдары, ойлары мен құндылықтарын негіздеу туралы ойланады. Сыни ойлауды дамытудың алғашқы қадамы - қоршаған ортадан бізге келетін ақпаратты бағалау. Біз әрқашан болған нәрсені жасамас бұрын немесе айтылған ақпараттарды қабылдасамас бұрын, туындаған мәселені ой елегінен өткізуіміз қажет. Мәселе неде және оны шешудің мүмкін жолдары туралы ойланыңыз. Егер сіз жағдайды бағалауға біраз уақыт бөлсеңіз, сіз теңдестірілген және негізделген шешімдер қабылдай аласыз. Біз қол жеткізгіміз келетін мақсатты анықтау, біздің болашақтағы жоспарланған іс-әрекеттеріміз бен және қадамдарымызды құруда маңызды рөл ойнайды. Бізде қаншалықты көп ақпарат болса, соғұрлым дұрыс жауап беруге дайындаламыз. Сіздің ойыңызға сәйкес келмейтін басқа көзқарастарды қарастыру және бағалау маңызды болып табылады. Күрделі проблемаға тап болған кезде оны бірнеше бөлікке бөлуіңіз керек, сонда әр бөліктің шешімін бағалауға және табуға оңайырақ болады. Сонында нәтижелерді біріктіре отырып, негізгі мәселені шешу жолдарын табасыз.[2]

Сыни ойлау - бұл баланың барлық ақпаратқа күмән келтіретін ойлау тәсілі. Мұғалім мен тәрбиешінің алдына қойылуы керек негізгі міндеттерінің бірі - оларға дайын білімді беру ғана емес, сонымен бірге балалардың ойлау және өз көзқарастарын қорғау, қоршаған шындықтың құбылыстары туралы ақпаратты жинау және зерттеу қабілеттерін дамыту. Бұл олардың ересек өмірі мен болашақ жетістігі үшін өте маңызды. Балаларға ойланбастан, бұқаралық ақпарат құралдарынан, достарынан, отбасы мүшелерінен және басқа ақпарат көздерінен оқыған, көрген немесе естіген барлық нәрсеге сенбеуге үйрету керек. Топтағы жұмыс атмосферасы балалардың ойлауға үйренуі және ойлау қабілеттерін дамытуы үшін өте қолайлы. Олар құрдастарымен қоршалған ортада, бірге жұмыс істеген кезде олар әртүрлі ойлау процестеріне ұшырайды, басқа көзқарастар мен пікірлермен танысады. Осылайша, олар басқа балалардың қалай ойлайтынын түсінуге және талдауға үйренеді және олардың ойлау формасы жалғыз дұрыс пікір еместігін түсінеді. Сондай-ақ, олар өздерінің көзқарастарына сенімсіздік танытып, басқа балалардың пікірлерін құрметтеуді үйренеді. Шығармашылық қадам - бұл проблемаларды шешудің және оңтайлы мінез-құлықтың жаңа тәсілдерін табуға көмектесетін өте пайдалы дағды. Балаларға өздерінің шығармашылық қабілеттерін көрсетуге және тапсырманы шығармашылықпен шешуге жағдай жасаңыз. Оқушыларға шаблондарсыз және белгіленген жоспарларсыз мәселені шешудің әртүрлі тәсілдерін өз бетінше табуға мүмкіндік беріңіз. Балаңызға шешім табуға көмектесетін жетекші сұрақтарды жиі қойыңыз. Оқушылардың сыни ойлауын дамытудың жақсы тәсілі - әртүрлі ақпаратты салыстыру және саралау. Бұл техниканы кез-келген тақырыпқа қолдануға болады. Балалардың сыни ойлауын ынталандыру үшін олардан бір тапсырманы шешудің екі әдісін, екі өлеңді, екі тапсырманы салыстыруды сұраңыз. Балаларға түсіну мен нақты жауап беруді қажет ететін сұрақтарды жиі қойыңыз, бұл оларды мұқият болуға үйретеді, алған білімдерін қолдануға және бекітуге көмектеседі.[3][4]

Пікірталастар - бұл балаларды белгілі бір тақырып бойынша ойлауға және пайымдауға мәжбүрлеудің өте жақсы тәсілі. Бұл оларға өз пікірлерін қалыптастыруға және басқалардың пікірін құрметтеуге көмектеседі. Пікірталас арқылы сыни ойлауды дамытудың тиімді әдісі-студенттерге қарама-қарсы екі позицияны қолдауға шақыру. Ұзартылған күн тобындағы сабақтарда оқушылардың сыни, белсенді ойлауын дамыту бойынша үнемі жаттығулар өткізу және балалардың үлгерімін жақсартуда, байқағыштықты, зейінді, есте сақтау мен ойлауды дамытуда оң нәтижелер көреміз. Әркім өзіне зиянды психикалық вирустарды жинамай, ақпарат ағынында маневр жасауға мүмкіндік беретін мінез-құлық ережелерін жасауға тырысады. Кейбіреулер мұны мұқият және үнемі жасайды, ал басқалары

мұндай қорғауға ерекше назар аудармайды және біртіндеп ағынмен жүруді жөн көреді. Бірақ кем дегенде қарапайым қауіпсіздік техникасын — саналы және жүйелі түрде қолдануға болатын ойлау ережелерін басшылыққа алған дұрыс болар еді. Кейде тіпті ең ақылды және ағартылған адамдар да заттарға қарапайым қарауға азғырылады. Көбінесе бұл стигматизациямен және "өз" және "бөтен" болып бөлінуімен байланысты — бұл біздің күнделікті әлеуметтік тәжірибеміздің едәуір бөлігі, онда күнделікті нәсілшілдік, гендерлік дискриминация және интеллектуалды снобизм үшін орын бар. Біздің жалған тұжырымдарымыздың негізін құрайтын тағы бір қателік - "дұрыс жауаптар" мифі. Көптеген сұрақтарға шынымен де нақты жауап бар. Мысалы, айға дейінгі қашықтық туралы пікірталастың қажеті жоқ-сіз мұны анықтамалықтан біле аласыз. Бірақ сұрақтардың көпшілігі ойлауды қажет етеді және оларға жауаптар өте әртүрлі болуы мүмкін. Сондықтан беделді дереккөзге анықтама беру жеткіліксіз сонымен қатар берілген деректердің қаншалықты сенімді түрде негізделгенін бағалау қажет және өзіңіздің ойлау тізбегіңізді құру маңызды.[5][6]

Қорытындылай келесын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамытуға арналған бағдарлама. Оқушының мұғаліммен немесе сыныптастарымен еркін сөйлескенде, пікір таластыруғанда, бір-бірінің ойын тындап, құрметтеп, өзекті мәселені шешу жолдарын іздеуге, қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама.

Сыни ойлау- өзіндік ойлау. Сыни ойлау – сұрақ қоюдан және шешімін талап ететін проблемаларды айқындаудан басталады. Оқушы өзі сұрақ қойып, шешімін өзі айқындайды.

Мақсаты: Барлық жастағы оқушыларға кез – келген мазмұнға сын тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға, саналы шешім қабылдауға сабақтарға үйрету. Бұл бағдарлама жаңа заман оқулықтарының талаптарын орындауда, оқушылардың білім деңгейін көтеруде, балаларды шығармашылыққа баулуға, ойларын еркін айтуға, тез арада дұрыс шешім қабылдауға көмектесетін бірден – бір тиімді технология. Сыни тұрғыда ойлау технологиясы арқылы әр ұстаз өз педагогикалық қызметінде, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым – қатынасқа деген де көзқарасымүлдем өзгереді.

Біздің ойымызша, әр педагогтың өз жеке сабақтарында осы технологияны қолдану, көптеген күрмеулі мәселелерді шешуге, оқушының сабаққа деген қызығушылығын тудыруға көп көмек береді, проблемаларға төтеп беретін, ойлау қабілеттері жоғары белсенді оқушының үлгісін пайда болдырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
2. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі No 327 қаулысына қосымша
3. ҚР Педагог кадрлардың біліктілігін арттыруға арналған деңгейлік бағдарлама. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Астана, 2015 ж.
4. (Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. – М.: Совершенство, 1997, 285 бет).
5. Давыдов В.В. Психология развития в младшем школьном возрасте. Возрастная и педагогическая психология / под ред. А.П.Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 211 с.
6. А.Х.Әлімов. Интербелсенді әдістемені ЖОО – да қолдану мәселелері, Оқу құралы. Алматы – 2013 ж.

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА АУЫЗША ТЕСТІЛЕУДІ ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ауызша тестілеу жұмыстары оқушының шет тіліндегі сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға септігін тигізеді. Ауызша тестілеу – бұл оқушы сөйлеу арқылы бағаланатын және үздіксіз қайталанып отыратын процесс.[1] Процесс кезінде оқушы сұхбат беруші(interviewee), ал мұғалім немесе тестілеуді жүргізуші сұхбат алушы(interviewer) болып саналады.

Мектеп оқушыларына ауызша тестілеуді неліктен жүргізу керек екенін анықтау қажеттілігі туады. Ауызша тестілеуді жүргізудің үлкен әрі маңызды артықшылығы – оқушыларда шет тілінде сөйлеу дағдысының артуы және коммуникативтік құзіреттіліктерінің қалыптасуы. Сондай-ақ, ауызша тестілеуді жүргізудің басқа да себептеріне тоқталатын болсақ, олар төмендегідей:

- алғашқы себеп – оқушыларды бағалау. Мұғалім сыныптағы әроқушының қалай және қандай деңгейде оқитынын жақсы біледі. Алайда оқушының әрі қарай қандай жетістікке жететінін білу, алдыңғы орындаған тапсырмаларының нәтижесімен салыстыра отырып сараптама жасау маңызды. Себебі оқу процесі – үздіксіз және дамушы процесс.

- екінші себеп – ауызша тестілеуді пайдалану оқушыларды ынталандырады. Оқушылардың тіл үйренуде наақты міндеттемелері болғанымен, олар сыныпта күнделікті уақыт өткізбеуі мүмкін. Сол себепті, шет тілін үйрену барысында оқушылардың тілдік ортасы болғаны және шет тілінде сөйлеуге жағдайдың жасалғаны дұрыс. Бұл үйренген барлық грамматикалық тақырыптарды іс жүзінде бекітіп, пайдалану арқылы сөйлеу кезінде шет тілін үйренуге ынтызарлық туғызады. Егер оқушылар ауызша тестілеу тапсырмаларының жиі жүргізілетінін білсе, олар сабақ уақытында, сонымен қатар, сыныптан тыс уақыттарда да бұл процесске дайын болып жүреді.

- үшінші себеп – диагностикалық кері байланыс жасау. Мұғалімдер оқушылардан ауызша тестілеу жұмысын алған кезде олардың тіл үйренудегі күшті жақтары мен әлсіз тұстарын анықтай алады. Осы арқылы оқушының қандай тақырыпта қиындыққа кезігетінін, сол мәселені қалай шешуге болатынын білуге әсері зор. Сонымен бірге, алдағы уақытта мұғалімге де қай тақырыпқа көп көңіл бөлу керектігін немесе қандай әдісті жаңарту, ауыстыру керектігін белгілеуге көмектеседі.[2]

Ауызша тестілеу жүргізудің алдында мұғалім немесе тестілеуші материалдың мазмұнына көңіл бөлуі қажет. Себебі қорытынды жасаған уақытта тест мазмұны алға қойылған мақсаттарға және оқушылардың деңгейіне сай болуы маңызды. Жақсы нәтижеге жеткізетін ауызша тестілеу материалдарына мына сипаттар тән: жарамдылығы, сенімділігі, маңызды тармағына акцент қойылуы, әділдік.

Жарамдылық сипаты ауызша тестілеудің не мақсат ететіндігін сипаттайды. Сөйлеу дағдысына қатысты жарамсыз тесттің бір түріне оқушыға мәтінді дауыстап оқуын сұрау жатады. Бұл тапсырма арқылы тек қана оқушының сөздерді қалай дыбыстайтынын мен оқу жылдамдығын байқауға болады. Осы сынды тапсырма сөйлеу дағдысының деңгейін анықтауға байланысты жарамсыз, тек сөздердің дыбысталуын тексеруге ғана жарамды болады. Демек, материал мазмұнының жарамдылық сипаты мұғалімнің немесе тестілеушінің оқушыдан не қалайтынын, алға қандай мақсат қойғандығына байланысты өзгеріп отырады.

Сенімділік ауызша тестілеу кезінде жүйелілікті талап етеді. Яғни, оқушылардан белгілі бір тапсырманы алғанда, тексерушілер немесе мұғалім тарапынан сенімділік көрсетілуі тиіс. Әр оқушының нәтижесі әртүрлі деңгейде қаралмай, нақты белгіленген, жүйелі бағалау критерияларымен сәйкес келуі маңызды.

Ауызша тестілеу материалы оқушылардың күнтізбелік жоспары бойыша өтілен тақырыптарын қамтуы тиіс. Бұл тесттің оқушылардың біліміндегі *маңызды тармақтарына екпін түсіру* сипаты болып табылады. Дұрыс құрылған тест оқушылардан шет тілі сабағының алғашқы күнінде олардың барлығын толық меңгергендерін көрсетуін талап етпейді.

Әділдік сипаты алдыңғы аталған сипаттармен ұштасады. Ауызша тестілеу кезінде оқушылар “әділетсіздік болды” деген сөзбен шағымданбаулары керек. Тестілеу барысында оқушылардан өздері бұрын іс-жүзінде қолданып көрмеген тапсырмаларды талап ету әділдікке жатпайды. Оқушылардың ауызша сөйлей алу қабілетін тексерудің түрлі әдістері бар, мысалы: дауыстап оқу, сұхбаттасу, сурет негізінде пікірталас жүргізу, мәтінге негізделген пікірталас, тыңдау негізінде пікірталас немесе оқушыларға жұптасып пікірталас тудыру. Қай типті пайдаланғаныңызға қарамастан, жоғарыда атап өткендей маңызды нәрсе – ауызша тестілеудің сұрақтары алдын-ала өтілген тақырыптар негізінен аспауы керектігін есте сақтау керек. Сол себепті, ауызша тестілеу материалын дайындаған кезде алдын ала осы аталған сипаттарды ескерген жөн. [3]

Ауызша тестілеудің артықшылықтары туралы Сара Лилис Сандерс ой тұжырымдаған. Оның анықтауынша ауызекі сөйлеу дағдылары жетіспейтін студенттер ауызша сұхбат барысында жетістікке жету үшін екі жақтың да, өздері мен тестілеушілердің де, өзара түсіністіктерін қамтамасыз ету стратегияларын қолдана алады. Өзінің тұжырымының негізі ретінде, Сандерс қарым-қатынас құзіреттілігінің үш артықшылығын тексеру үшін әңгіме жүрізу анализін қолданды:

1. Әр түрлі сұрақтарға жауап қайтару қабілеттілігі;
2. Тақырыпты ашу және пікір білдіру қабілеттілігі;
3. Тақырыпты қабылдау және оған зейін қою қабілеттілігі.[4]

Ауызша тестілеуден кейін оқушыны бағалау үшін оның грамматикалық қателіктеріне, сөздердің айтылуындағы қателіктерге жеңіл қарау принципін алға тартқан жөн. Себебі екінші тіл ретінде оқушы көптеген кедергілерге кездесетіні анық. Ал ауызша тестілеудегі көзделген басты нәрсе – оқушының қарым-қатынас жасауға қабілеттілігін тексеру. Мұндағы мақсат – оқушыда сөйлеу дағдысы, сөздердің дыбысталу деңгейі төмен халде, грамматикалық құрылымға жүгінудің аздығы және өзге де қателіктер болғанның өзінде өзара өте сәтті қарым-қатынас орнатуға тырысу.

Оқушыларға аталған тестілеу түрін өткізуге ынталандыратын кейбір тетіктердің біріне даралау әдісін жатқызуға болады. Даралау - бұл оқыту мен тестілеуге бірдей қолданылатын әдістеме. Оқушылар оқулық авторы ойлап тапқан кейіпкерлер туралы емес, өздері туралы сөйлесуге әлдеқайда көбірек қызығушылық танытады. Студенттердің ішкі қызығушылығы оларды өз өмірлері туралы фактілерді жеткізуге және өз құрдастарынан ұқсас ақпаратты білуге ынталандырады. [4]

Ауызша сөйлеу дағдыларын оқыту мен тексерудің тағы бір маңызды бөлігі - студенттерге бағытталған сынып атмосферасын дамыту. Мұғалімге бағытталған сыныптардағы студенттер өздерінің лингвистикалық білімдеріне сүйенуді үйренбеді; олар мұғалімге әрдайым берген жауаптарын растау немесе түзету ретінде қарайды. Бір-бірімен қарым-қатынас жасайтын студенттерге бағытталған ортада студенттер өздерінің коммуникативті ресурстарын кеңейтеді және тілдік тұрғыдан тәуелсіз болады.

Қазіргі күні шет тілін оқытудың бірден бір маңызды талабына оқушылардың әңгімелесу және сөйлеу дағдыларын дамыту жатады. Ал бұл студенттердің көп бөлігіне сабақ барысында тілді іс-жүзінде қолданып және оны күнделікті өмірде де әртүрлі мақсаттарда қолдануға мүмкіндік береді. Тілді оқытудағы негізгі мақсат – оқушыларды сөйлеуге және тілді түсінге үйрету болғандықтан, әртүрлі жағдайларға байланысты тілдің өзгеріп отыратынын мұғалім тарапынан түсінуге көмектесу қажет. Сәйкесінше мұғалім ауызша тестілеудің түрлі тапсырмаларын қолдану арқылы оқушыға өзгеріп отыратын жағдайларда кездесетін кедергілерден жеңіл өтуге көмектеседі. Оқушылар тестілеуден өту

арқылы түсінбеген сұрақтарын қойып, тілдік жағдайға байланысты бейімделіп отырады. Сол себепті, ауызша тестілеудің коммуникативтік құзіреттіліктерді дамытуға орасан зор септігі бар. Сонымен қатар, мұғалім үшін де ауызша тестілеу оқушыларды бағалау процесінде, олардың тілдік деңгейлерінің қаншалықты дамып жатқанын бақылауда және сабақ барысында қолданатын әдіс-тәсілдерінің қаншалықты әсерлі екенін анықтау үшін де үлкен рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1) <https://cyberleninka.ru>
- 2) Teaching and Testing Oral Skills. ACTFL master Lecture Series. Liskin-Gasparro, Judith E, 1983.
- 3) <https://swsu.ru>
- 4) Evaluating oral proficiency and communicative competence in foreign languages. Paul Allen Beaufait, 1986.
- 5) Актуальные вопросы языкового тестирования. С.Ахола, А.А.Башарин, Н.И.Башмакова [и др.]; под ред. И.Ю.Павловской, 2017.

Кожабоева Айнур

(Ақтөбе қаласы)

Ғылыми жетекші: магистр Амирова А.А.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа. Мақалада оқу үдерісінде жаңа ақпараттық технологияларды, соның ішінде шетел тілін оқытудағы интербелсенді және ақпараттық технологияларды пайдаланғандағы тиімділіктер мен ерекшеліктер туралы айтылған. Заманауи мультимедиалық технологиялардың практикалық, педагогикалық, ұйымдастырылған ерекшеліктері көрсетілді. Интербелсенді тақталардың көмегімен шетел тіліне деген қызығушылығын кеңейту әдістері қарастырылды.

Кілт сөздер: шетел тілі, интербелсенді технологиялар, ақпараттық технологиялар, интербелсенді тақта, оқу технологиялары.

Abstract: The article considers the need to use new educational technologies in the teaching process in general, and using interactive and information technologies in foreign language classes, in particular. Practical, pedagogical and organizational features of multimedia technology are identified. Teaching materials of rational using interactive whiteboards in teaching process are developed.

Keywords: foreign language; interactive technologies; information technologies; interactive board; educational technologies

Қазіргі уақытта заманауи технологияларды шетел тілін оқытуда қолдану білім алушылардың тілді үйренуге деген ынтасын көтерудегі бірден бір құрал болып табылады. Себебі білім алушы мейлі оқушы болсын, мейлі студенттер болсын белгілі бір елдің тілін үйренумен қатар сол елдің ұлттық құндылықтарын, мәдениетін, әлеуметтік қалыптасуын үйренеді.

Қазақстан Республикасының білім жүйесіне енгізілген жаңартылған білім беру жүйесінің парадигмасы бойынша мұғалім білім алушы оқушының тек қана білімін, білігін және дағдысымен қатар жеке тұлғасының дамуын қойып отыр. Сондықтан заманауи технологияларды қатар алып, дәстүрлі оқытудағыдай дайын мағлұматты беріп қана қоймай, білім алушылардың бағдарланған мақсатқа жету үшін жан - жақты жаңашыл әдіс - тәсілдермен оқытушы бағдар беруші ролінде болуы. Яғни, оқушыларға сөйлеу, ойлау еркіндігін бере отырып мақсатқа жеткізу. Ал бұндай міндетте оқытушы сан алуан

материалдық немесе материалдық емес әдіс - тәсілдерді қолдануда шеберлігін көрсетуі керек.

Адам әрекетінің әр түрлі саласында озық ақпараттық технологияларды пайдалану өзекті болып барады.

Заманауи технологияларды шетел тілін оқытуда қолдану ақпаратты қабылдау және өңдеу процесінде әмбебап. Компьютердің, Интернеттің, онлайн платформалардың және мультимедиялық құралдардың көмегімен білім алушыларға ма,лұматтарға анализ бен синтез жасаумен қатар көптеген мағлұматтарды игеруде де зор мүмкіндік береді. Аталмыш технологиялармен оқу іс-әрекетінің мотивациялық негізі де әлдеқайда кеңейіп келеді.

"Солардың ішінде оқытуда ең тиімді программалардың бірі болып *Microsoft Power Point* атап өтуге болады. Ол оқытушыға қысқа мерзімде өзінің үлкен дидактикалық материалдармен қамтамасыз етіп, компьютерлік білімін даярлауға көмектеседі. Және оқушылардың әр түрлі қабілеттерін ашады: есте сақтау, көру, есту, ойлау, эмоционалды, автоматты және т.б." [2]

Бұлофистік бағдарламадамағлұматты түрлендіруге көмектесетін керекті командалар жетерлік. Белсенді емес оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға немесе белсенді оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын, сабақ үстінде сыныпта эмоционалды атмосфера құратын құралдар бар.

Бағдарламаны іс жүзінде қолдану визуалды құралдардың жетіспеушілігін жоюға көмектеседі. Кестелер, диаграммалар және әртүрлі анимациялар болғандықтан, бұл әдетте ережелерді беруге көмектеседі. Мысалы, программа көмегімен Past Simple, Present Perfect, Past Perfect арасындағы айырмашылықты толық түсінуге болады.

Цифрланған заманда белсенді педагогке арналған программалық қосымшалар жетерлік. Және оларды тілді үйренуде қолдану тіпті тиімді. Осыған байланысты күнделікті сабаққа қолдануға болатын төменгідей қосымшаларды қарастырайық:

1. Kahoot - ойын түрінде тест пен викторина жүргізуге арналған платформа. Оқытуша өз сұрақтарын дайындауға болады немесе дүниежүзілік әріптестерінің дайын тапсырмаларын пайдалана алады, бұл дегеніміз тәжірибе алмасу емес пе?!

2. Plickers - қарапайым тест тапсырмаларына альтернативті қосымша. Оқытушы арнайы карточкалар дайындап оқушыларға таратып береді, сол карточкамен сұрақтың жауабына жауап ретінде көтеріп, оқытушы ұялы телефонмен немесе планшетпен сканерлеп алып тексереді. Қосымшаның ерекшелігі оқушылар телефон мен интернет желісі керек болмайды, ал оқытушы кімнің дұрыс жауап бергенін экраннан бір мезетте көре алады.

3. Quizlet - тілді оқытуда ең қажетті ол жаңа сөздерді жаттау болып табылады, осы керемет қосымша соған мүмкіндік береді. Бұл қосымшамен барлық класс болып жұмыс жасауға болады, немесе ір оқушыға сілтеме беріп жеке дайындалуға мүмкіндік береді.

4. Prezi - ерекше презентация дайындауға болатын платформа. Грамматикалық тақырыптарда дайын үлкен презентация базасы бар.

5. Survio.com - берілген білімді кері байланыс жасау үшін қолдануға болатын қосымша. Яғни, ағылшын тілін үйренумен қатар оқушы ол тілдің отаны Ұлыбритания елі туралы шағын зерттеулер жасауға немесе сыныпта сұхбат ұйымдастыруға болады.

Ағылшын тілі сабағында заманауи технологияларды, оның ішінде, мультимедиялық және электрондық қосымшаларды және интербелсенді тақтаны қолданып өткізгенде:

- *Оқушыларға лексиканы оқып үйретеді;*

- *Сөйлеу ырғағы;*

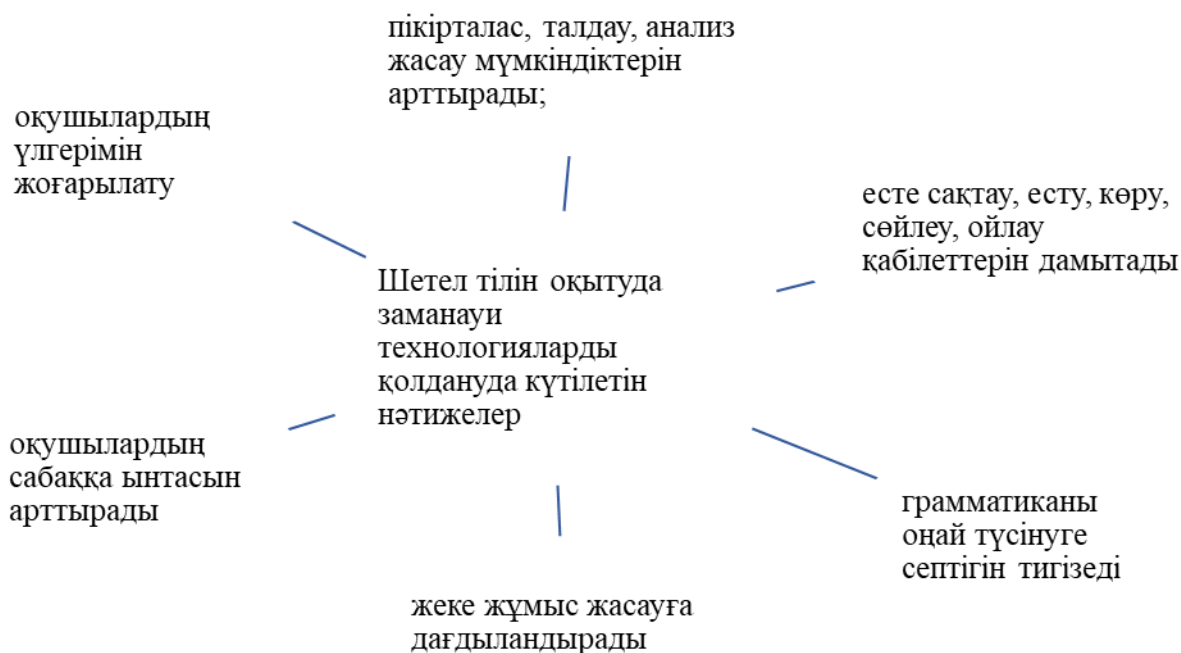
- *Әртүрлі білім беру ойындарын әзірлеу;*

- *Диалог пен монолог құру;*

- *Ол сізге хат жазуды үйретеді.*

- *Грамматиканы жаттықтырады, жаттығуларды орындауға көмектеседі, есте сақтау қабілетін жақсартады.*

Қазіргі уақытта заманауи технологияларды игеру қажет, тіпті кейінгі жылдары да олардың рөлі артып келеді. Оқушылардың ағылшын тілін үйренуге деген қызығушылығы артып, жаңа ақпараттық технологияларды игеру, түрлі әдістер мен әдістерді игеру қажеттілігі туындап отыр.

Сызба 1. Шетел тілін оқытуда заманауи технологияларды қолдануда күтілетін нәтижелер

Сызба 1 көрсетілгендей заманауи технологияларды қолданып оқыту бірқатар жағымды нәтижелер берумен қатар оқытушының уақытын үнемдейді. Заманауи технологияларды көбінесе, ағылшын тілі пәнінде грамматика мен қорытынды сабақтарды қолдануға болады.

Шетел тілін оқытуда электронды оқулықтардың септігі зор, мәселен: “English grammar for pupils», ’ English 95”, “Enjoy english” атап өтуге болады. - “English grammar for pupils” грамматика мен фонетиканы оқушыларға оңай, әрі тиімді жолмен түсіндіруге көмектеседі.

- “Enjoy English” электронды оқулығы оқушылардың ойлау, сөйлеу және олардың коммуникативті дамуына көп септігін тигізеді. Аталмыш диск екі бөлімнен тұрады, біріншісі, түрлі ойындар, жаттығулар, тапсырмалар, диалогтар және караоке. Ал екіншісі бейнероликтер[3].

Тіл үйренуде компьютерді пайдалану төмендегідей мүмкіндіктерді береді:

- оқушылардың компьютерлік сауаттылығы арта түседі;
- оқыту, тәрбиелеу үрдісіндегі ақпараттық алмасу сипатын айқындау;
- ойлау қабілетін дамыту.

"Оқу процесінде медиа технологияларды пайдалану мұғалімнің іс-тәжірибесіне, шығармашылық ізденісіне байланысты. Медиа технологияларды пайдалану дәстүрлі сабақтан қарағанда, сабақты жаңа форматта өткізуге, күнделікті оқу процесіне жаңа элементтер енгізуге мүмкіндіктер береді"[4].

Заманауи педагогикалық технологияларды мұғалімнің игеруі сабақ уақытын тиімді қолдануына, білімнің тереңдігіне, желілік қауымдастыққа, әлемдік ақпараттық кеңістікке шығуына зор мүмкіндік пен кепілдік береді деген сенімдемін.

Американдық философ Д.Дьюидің "Егер біз бүгін кешегі сабақ бергендей сабақ берсек, біз балаларды болашақтан айырамыз." деген сөзімен мақаламды қорытындылағым келіп отыр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Г.Байтилеуова, «Ақпараттық технологиялардың тиімділігі». Қазақстан мектебі. 2008 ж. №6
2. С. Шолпанбай Білім беру жүйесінде жаңа технологияларды пайдалану заман талабы. Мектептегі шет тілі, 2010ж. №3
3. Г.Ә.Мусаева, Ақпараттық технологияны оқушылардың ағылшын тіліне деген қызығушылығын арттыру құралы ретінде қолдану. Мектептегі технология, 2010ж. №5 326
4. Г.Т.Жаримбетова, Интербелсенді тақтада жұмыс жасау мүмкіндіктері. Мектептегі технология, 2008ж. №9 346.

Рамазанова Д.Ж., Сарбасова М.

(Ақтөбе, Қазақстан)

Ғылыми жетекшісі - Бауыржан Н.Б.

БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Түйіндеме. Мақалада жаңартылған білім беру мазмұны бойынша кеңінен қолданыста орын алып отырған белсенді оқыту әдістерін қолданудың жолдары мен қазіргі таңдағы тиімділігі туралы мазмұндалған. Белсенді оқыту әдістері, соның ішінде сыни тұрғыдан ойлау әдістері сипатталып, олардың қолданылу барысындағы маңыздылығы баяндалған. Авторлар оқытудың белсенді әдістері туралы отандық, жақын және алыс шетелдік ғалымдардың зерттеген ғылыми еңбектеріне жасалған талдаулары бойынша мақалада өз ой пікірлерін білдірген. Белсенді оқыту әдістері білім алушылардың ой-өрісін дамытуға мүмкіндік беретіндігі, кәсіби білімдерін кеңейтіп және тереңдетіп, сонымен бірге дидактикалық дағдылары мен іскерліктерін дамытатындығы жөнінде мазмұндалған.

Қазіргі таңда жаңартылған білім мазмұны бойынша оқыту жоғары оқу орындарында, колледждерде, мектептерде кеңінен қолданылып келеді. Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқыту дегеніміз – белсенді әдістерді тиімді пайдалана білу арқылы сыни тұрғыдан ойлау мен зерттеуді дамыту[1]. Дей тұрғанмен, бүгінгі таңда кейбір мектептердің пән оқытушылары бұл әдістерді тиімді пайдалана алмай келеді. Бұл біздің зерттеу тақырыбымыздың негізгі проблемаларының бірі болып табылады. Яғни, белсенді әдістерді қолдану арқылы оқушылардың бойында сыни тұрғыдан ойлау мен зерттеуді дамыту біздің зерттеуіміздің өзектілігін дәлелдей түседі.

Әдіс – бұл грек сөзінен аударғанда теория, ілім, таным, зерттеу жолы деген мағынаны білдіреді. Әдіс педагогикалық еңбектерде тәсіл деп түіндіріледі. Әдіс – құбылыстарды танып-білудің жолдарын зерттеу, зерттеудің әдіс-тәсілдері мен амалдар жиынтығы.

Педагогикалық энциклопедияда «Оқыту әдістері – мұғалім мен білім алушылар жұмысының тәсілдері, солардың көмегімен білімді, біліктілікті және дағдыны игереді, білім алушылардың дүниетанымы қалыптасады, қабілеттері дамиды» - деп атап көрсетілген [2].

Педагогикалық анықтамада: «Оқыту әдісі – білім мазмұнын меңгеруді қамтамасыз ететін оқытушы мен білім алушының өзара байланысты жүйелі әрекет жүйесі. Оқыту әдісі оқыту мақсатын, меңгеру тәсілін, оқыту субъектілерінің өзара әрекетінің сипатын қамтиды. Бұл белгілердің ерекшелігі оқытудың әдісінде көрінеді, ал әдістер жиынтығы тәрбиелей оқытудың барлық мақсатына бағытталған», деп жазылған [3].

Философиялық анықтамада әдіс – мақсатқа жету іс-әрекетін нақты ретке келтіру тәсілдері деп жазылған [4]. Олай болса, мақсатқа жету мұғалімнің шығармашылығына,

шеберлігіне, оқыту процесін тиімді ұйымдастыруына, білім алушылардың даярлығына, оқытушы мен білім алушылардың белсенді педагогикалық ынтымақтастығына байланысты.

Белгілі ғалым Ж.Б. Қоянбаев былай жазады: «Оқыту әдістері – оқытушы мен білім алушылардың оқу-тәрбие жұмысының міндеттерін ойдағыдай шешуге бағытталған өзара байланысты іс-әрекеттің тәсілдері» [5].

Оқыту процесіндегі ең негізгісі білім алушылардың танымдық іс-әрекеті. Олай болса оқыту әдістері:

- білім алушылардың танымдық қабілетінің дамуына әсер етеді;
- ой-өрісінің дамуына ықпал жасайды;
- өздігінше ізденіп жаңа білімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда оқыту әдістері білім алушылардың белгілі білім, білік, дағды және құндылықтарды игеруге мақсатталған білім алушылар мен мұғалім арасындағы өзара әрекет ретінде қарастырылады.

Оқытуда белсенді әдістерді қолдану мәселелерімен А.А. Бодалев, А.А. Вербицкий, Т.Б.Гребенюк, Г.И.Ибрагимов, Е.А.Литвиненко, В.В.Подиновский және т.б. айналысты.

Білім берудің белсенді әдістерінің әлеуметтік-психологиялық аспектісі Ю.Н.Емельянова, В.П.Захаров, С.И.Макшанов, Л.А.Петровскаяның ғылыми жұмыстарында көрініс тапқан.

Отандық бірқатар ғалымдарымыз да белсенді әдістерді зерттеуден тысқары қалмаған. Атап өтер болсақ, олардың қатарында: З.У.Имжарова, А.Әлімов, Ф.Б.Бөрібекова, Н.Ж.Жанатбекова, С.М.Бахишева, Ә.М.Мұханбетжанова, А.С.Иргалиев сынды педагог ғалымдар өз еңбектерінде зерттеліп отырған тақырып туралы құнды ойларын нақты көрсеткен [31, 32, 33, 34, 35, 36].

Өзіміздің жерлес педагог ғалымымыз З.У.Имжарова белсенді әдістерді зерттеп, соның ішінде сыни тұрғысынан ойлау туралы өз еңбегінде: «Кез келген қоғамның келешегі білімге тәуелді болады және кез келген тарихи заман қоғамы ұдайы өзін теңбе-тең білім жүйелері арқылы өндірді, бұл аксиома, бірақ заманымыздың ерекшелігі мынадан тұрады: адамзат тарихында бірінші рет қоғам жас ұрпақты өмірде әзірге болмаған және мүлдем жоқ шарттармен дайындауға тиісті жағдаятпен соқтықты. Бұл факт білім мекемелеріне жаңа ұрпақты әлеуметтік белсенді, сыни тұрғыдан ойлайтын азамат етіп тәрбиелеуде тарихи жауапкершілік жүктейді» -деп өз пікірімен бөліскен [6; 7].

Ал, ғалым Асхат Әлімов белсенді әдістерге терең тоқтала келе және белсенді әдістерге талдау жасай отырып, өзінің «Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану» атты еңбегінде белсенді әдістер туралы: «Интербелсенді оқу/оқыту – әрекетпен және әрекет арқылы оқу/оқыту, ал мұндай ұстаным қомақты нәтижелерге жеткізетін ең тиімді жүйе деп есептелінеді, өйткені адамның жадында бірінші мезетте тек өзінің әрекеттерімен өз қолымен жасағаны ғана қалады», - дегені бәрімізге белгілі [8].

Ресейлік ғалым А.М.Матюшкин өз жұмыстарында білім алушылардың оқу жұмысының барлық түрлерінде белсенді әдістерді қолдану қажеттілігін дәлелдеп қана қоймай, сонымен қатар оқытушылар мен білім алушылардың бірлескен іс-әрекетінің, сондай-ақ олардың “субъект-субъективті” өзара қарым-қатынас шеңберіндегі өзара белсенділігінің мәнін толық беруші ретінде диалогтық проблемалық оқыту ұғымын енгізді [9].

Ал ғалым Д.Н. Кавтарадзе өз еңбектерінде: «пікірталастар, рөлдік, имитациялық ойындар “Оқытудың белсенді әдістері” деп аталады, себебі ол білім алушыларды белсенді бақыланатын қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік береді, онда олар өз мәнін көрсетеді және басқа адамдармен өзара әрекеттесе алады» деген пікірімен бөліскен [10].

«Оқытудың белсенді әдістері» ұғымын сонымен қатар, А.М. Смолкин және В.Н. Кругликов қарастырды. А.М.Смолкин: «Белсенді оқыту әдістері бұл білім алушылардың оқу-танымдық белсенділігін арттыру тәсілдері[11]. Материалды меңгеру кезінде белсенді ойлау және практикалық белсенділікті ояту үшін, оқытушының белсенді қатысуы жеткіліксіз, білім

алушыларда сабаққа белсене қатысуы керек» деген түсінігімен бөлісіп, осындай анықтамасын ұсынған.

В.Н. Кругликовтың пікірі бойынша «Белсенді оқыту білім алушылардың оқу-танымдық қызметін кең, жақсырақ кешенді, педагогикалық, сондай-ақ ұйымдастыру-басқару құралдарын пайдалану арқылы білім беру үрдісін ұйымдастыру» болып табылады [12].

Е.Ю. Грудзинскаяның пікірінше, «Оқытудың белсенді әдістері – білім алушылардың танымдық қызметін ынталандыратын әдістер. Ол негізінен, қандай да бір мәселені шешу жолдары туралы еркін пікір алмасуын көздейтін әңгімеден байқалады. Оқытудың белсенді әдістері оқушылардың жоғары деңгейлі белсенділігімен, ынталылықтарымен, алғырлықтарымен сипатталады. Қазіргі таңда осындай педагогикалық іс-әрекет «оқытудың үздік тәжірибесі» деп танылады [13].

Белсенді оқыту әдістерінің міндеті – білім алушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін анықтау негізінде жеке тұлғаның өзін-өзі дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Белсенді оқыту әдістері білім алушылардың ой-өрісін дамытуға мүмкіндік береді, кәсіби білімдерін кеңейтіп, тереңдетіп қана қоймай, сонымен бірге дидактикалық дағдылар мен іскерлікті дамытады. Белсенді әдістердің мақсаты – барлық психикалық процестерді (сөйлеу, есте сақтау, қиял және т.б.) тарту арқылы білімді, іскерлікті, дағдыларды игеру.

Оқытудың белсенді әдістері білім алушыларды өз бетінше танымдық қызметке тартуға бағытталған. Олар қандай да бір танымдық міндеттерді шешуге жеке қызығушылығын тудыруы мүмкін және білім алушылардың алған білімдерін қолдануға мүмкіндік береді. Осы жағдайларда оқытудағы тұлғаның белсенділігін көрсету туралы мәселені шешудің барынша конструктивті тәсілі білім беру процесінің психологиялық-педагогикалық жағдайларын жасау болып табылады, онда білім алушы неғұрлым белсенді жеке позицияға ие бола алады.

Осы орайда ғалым А.А.Вербицкий «Белсенді оқыту дидактикалық үдерістің негізінен регламенттік, алгоритмделген, бағдарламаланған түрлері мен әдістері арқылы ұйымдастырылуынан оқытудың дамыту, мәселелі, іздену, танымдық уәж бен қызығушылықтың, шығармашылық жағдайдың туындауын қамтамасыз ететін түрлері мен әдістеріне көшумен айрықшаланады» - деген өзінің негізгі жеке ойымен бөлісті [14].

Қазіргі заманғы белсенді оқыту әдістері – бұл білім алушылардың жоғары интерактивтілік, мотивация және оқу процесін эмоционалды қабылдау дәрежесімен сипатталатын ойлауын белсендіруге және білім алушылардың танымдық және шығармашылық қызметін белсендіруге және дамытуға; оқу процесінің нәтижелілігін арттыруға; кәсіби құзыреттерді, әсіресе ұжымдық жұмысты ұйымдастыру және орындау бөлігінде қалыптастыру және бағалауға бағытталған.

Әрбір оқытушының басты міндеті – білім алушыларға белгілі бір білім көлемін беру ғана емес, сонымен қатар олардың оқуға деген қызығушылығын дамыту, оқуға үйрету. Оқытушы бәрін айтып, көрсетіп қана қоймай, білім алушыны ойлауға үйрету, оған практикалық іс-әрекет дағдыларын дарыту қажет. Біздің ойымызша, бұған оқытудың белсенді түрлері мен әдістері ықпал ете алады. Оқытудың белсенді әдістері мынадай негіздерді басшылыққа ала отырып құрылады:

- білім алушылардың білім мен тәжірибесі;
- барлық сезім мүшелерінің процесі;
- олардың жұмысын ұйымдастырудың топтық нысаны;
- оқуға іскерлікпен қарау кезінде;
- әртүрлі коммуникациялары;
- оқытудың шығармашылық сипаты;
- практикалық бағыты;
- интерактивтілігі;
- ойын әрекетте;
- рефлексия;
- қозғалысы негізде құрылады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, оқытудың белсенді әдістері білім алушылардың оқу процесі барысында оқу-танымдық қызметке белсенді әдістерді қолдану арқылы тікелей тарту болып табылады.

Басқаша айтқанда, оқытудың белсенді әдістері білім алушыларды оқу тапсырмаларын меңгеру барысында белсенді ойлауға және тәжірибелік жұмыстарға бағыттайтын әдістер. Бұл орайда белсенді оқыту дайын білімді беруіне емес, сонымен қатар олардың сақталуына және қайта жаңғыртылуына септігін тигізеді. Ал білім алушылардың белсенді ойлау мен практикалық іс-әрекет процесінде білім мен іскерлікті өз бетінше меңгеруіне бағытталған әдістердің жүйесін пайдалануды көздейді.

Белсенді әдіс – бұл білім алушы мен оқытушы арасындағы өзара әрекет түрі. Оқытушы мен білім алушы арасында өзара әрекетте болады, сабақтың барысында білім алушылар енжар тыңдаушылар емес, белсенді қатысушылар болады. Егер енжар сабақта оқытушы басты әрекет жасаушы, сабақтың барысын басқарушы ретінде болса, мұнда білім алушы, да оқытушы да тең құқылы жағдайда болады. Көпшілігі белсенді мен интерактивті әдістер арасында теңдік қояды, әйтседе олардың арасында ортақтық пен қатар, айырмашылықтар да жоқ емес. Интерактивті әдісті бүгінгі таңдағы белсенді әдістің қазіргі түрі деп те қарауға болады.

Білім алушыларды оқыту барысында сын тұрғысынан ойлау мен зерттеу әдістерін қолдану олардың білім алу процесін жеделдету, мақсатында, соның ішінде: шығармашылығын шыңдауға, таным белсенділігін дамытуға, дербестікке үйрету, пікір алмасу, өз ойын тиянақты жеткізу, басқа да білім алушылардың қабілетін бағалауға, тиімді қарым-қатынас орнату белсенділігін арттыру мақсатында қолданылады.

Зерттеу барысында төмендегілер байқалды:

- білім алушылар өзіндік, жұппен, топпен жұмыс жасау арқылы білім, білік дағдыларының қалыптасқандықтарын байқатты;
- білім алушылардың өздерінің өзара жеке көзқарастары анық көрінді, олар өз тобының білім алушыларының пікірімен санаса білді, бұл олардың бір-бірінің пікірін сыйлай білу мәдениетінің көтерілгендігін аңғартты;
- теориялық білімдерін практикада ұштастыра алатындықтарын дәлелдей түсті;
- сабақ жүргізу барысында оқу мотивациясы мен танымдық белсенділіктерінің біршама артқандығын көрсетті;
- сыни ойлау мен зерттеу әдістерін тиімді пайдалану арқылы білім сапасының көтерілгендігін байқатты.

Демек, негізгі интербелсенді әдістерді шығармашылық тапсырмалар беру арқылы шағын топтарда жұмыс жасауын қарастырып көруді жөн деп ойлаймыз. Шығармашылық тапсырмалар, шағын топтарда жұмыс істеу әдістері түрлеріне қарай өзгеріп отыратындығы төмендегі кестеде нақты көрсетілген.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
2. Рапацевич Е.С. Педагогика: современная энциклопедия. – Минск: Современная школа, 2010. – 720 с.
3. Образование и наука: энциклопед. словарь / под ред. Ж.К. Туймебаев и др. – Алматы: 2008. – 448 с.
4. Словарь философских терминов / под ред. В.Г. Кузнецова. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 731 с.
5. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаев Р.М. / Педагогика. – Алматы, 2002. - 384 б.
6. Имжарова З.У. Активные и интерактивные методы обучения в преподавании педагогических дисциплин. – Ақтобе: АРГУ имени К.Жубанова, 2014. – 71 с.
7. Имжарова З.У., Ахметова А.У., Имжарова Ж.Н. Критическое мышление в образовательном процессе: учебно-метод. пос. – Ақтобе, 2009. –112 с.

8. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану: оқу құралы. – Алматы, 2013. – 263 б.
9. Матюшкин А.М. Активные проблемы психологии высшей школы [Текст] / А.М Матюшкин. – М., 2017. – 167 с.
10. Кавтарадзе Д.Н. Обучение и игра: введение в интерактивные методы обучения [Текст] / Д.Н. Кавтарадзе. – 2-ое изд. – М.: Просвещение, 2009. – 176с.
11. Смолкин А.М. Методы активного обучения [Текст] / А.М. Смолкин - М.: Высшая школа, 1991.
12. Активные методы обучения педагогическому общению и его оптимизации: Сб. науч. тр. / Под ред. В.Н. Кругликов, Г.А. Ковалева. М., 2016.
13. Грудзинская Е.Ю. Активные методы обучения в высшей школе. Учебно-методические материалы по программе повышения квалификации «Современные педагогические и информационные технологии» / Е.Ю.Грудзинская, В.В. Марико // Издательство Нижегородского государственного университета им. Н.И. Лобачевского, 2007. - 182 с.
14. Вербицкий А. А. жоғары мектепте белсенді оқыту: оқу. оқу құралы / А. А. Вербицкий.- М., 1991.- С. 52.

Мейрамбекқызы Нұрсара
Ғылыми жетекші: Уайс А.А.
(Ақтөбе, Қазақстан)

АҒЫЛШЫН ТІЛІ СЫНЫБЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Түйіндеме. Мақалада ағылшын тілін оқытудағы мультимедиалық технологияны, оның ішінде видеоматериалдарды қолданудың артықшылықтары туралы жазылған. Мультимедиалық технологияның заман талабына сай оқушының ағылшын тілін меңгеруіне, сөйлеп дағдылануына, тұлғалық дамуына тигізетін пайдасына тоқталған.

Аннотация. В статье рассмотрены преимущества использования мультимедийных технологий в обучении английскому языку, в особенности видеоматериалов. Современные мультимедийные технологии позволяют формировать у учеников предметных и специальных знаний и умений по предмету.

Abstract. The article discusses the advantages of using multimedia technologies in teaching English. Modern multimedia technologies allow students to form subject and special knowledge and skills in the subject.

Кілт сөздер: мультимедиа, мультимедиалық технология, ақпараттық технология, оқыту, видео

Ключевые слова: мультимедиа, мультимедиальная технология, информационная технология, обучение, видео

Keywords: multimedia, multimedia technology, information technology, training, video

Шетел тілін оқыту қазіргі уақытта маман дайындау үлгісінің біліктілік құрылымында маңызды компонентке айналды. Осыған байланысты жоғары оқу орындарында мамандарды дайындау кезінде шетел тілінің рөлі артып отыр. Қазіргі уақытта оқу курстарын модернизациялау міндеті ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандардың тілдік коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру үшін жаңа технологияларды енгізу маңызды.

Шетел тілдерін оқытудағы жаңалықтарды соңғы зерттеу көрсеткендей маңызды бағыттардың бірі оқу процесіне заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, оның ішінде мобилді оқытумен байланысты технологияларды енгізу болып отыр. Ол өз кезегінде оқу процесін оңтайландырады, оқытуды жеңілдетіп, тиімділігін арттырады, оқушылардың ақпараттық қоғамға енуін қамтамасыз етеді. (1. 135-136 б.)

Көптеген мұғалім мен ғалымдар ақпараттық-компьютерлік технологияны қолданып оқытудың болашағы байланыстың мобилді құралдарының кең таралуымен байланысты деп тұжырымдайды. Мобилді байланыс құралдарының пайда болуымен жаңа оқу қосымшалары, түрлі бағдарламалар, білім берудің мүмкіндіктері мен сапасын арттыратын жаңа технологиялар көптеп пайда бола бастады.

Мобилді оқыту – білім берудегі жаңа дамып келе жатқан бағыт, оның басты ерекшелігі жаңа оқыту ортасын жасау. Мобилді технологияның таралуы мен оның қызметінің тоқтаусыз өсуіне орай білім беру саласындағы ЮНЕСКО сарапшылары олардың әлеуетін білім беру сапасы мен қол жетімділігі үшін, сонымен қатар оқытудың жеке траекториясын құру үшін қолдануды ұсынып отыр. (1. 135-136 б.)

Ағылшын тілінде сандық біліктілікті қалыптастыруды оның негізгі бөлшегі техникалық бөлшегінің дамуынсыз елестетуге болмайды.

Техникалық сандық біліктілік дегеніміз:

1) міндеттерді шешу үшін техникалық құрылғыларды, бағдарламалық қамтамасыз етуді және заманауи ақпараттық технологияларды сенімді қолдану;

2) виртуалды онлайн-орта ерекшелігін, сандық қауіп және одан қорғану тәсілдерін, сонымен қатар Интернет желісінде сауатты мінез-құлық таныту, техникалық құралдарды күтіп ұстау сияқты нәрселерді білу. (2. 66-71 б.)

Сандық техникалық біліктілік дегеніміз ақпараттық технологияларды тиімді, қауіпсіз және жауапкершілікпен қолдана білуді білдіреді.

Ағылшын тілінің мұғалімі назар аударатын маңызды аспектілер бар.

Ең бірінші *ағылшын тілінде мәтін теру* дағдысы. Бұл дағдының дамуы ұзақ жаттығуды қажет ететін болар, бірақ ол компьютерде жұмыс жасау үшін ең негізгі дағды екенін ұмытпау керек: ақпарат іздеу, презентация дайындау, онлайн қарым-қатынас жасау-осылардың барлығы электронды мәтін теру дағдысы қалыптаспаса көп уақытты алатын болады. Жазу коммуникациясының негізгі бөлігі компьютермен, мобилді құрылғылармен байланысты болғандықтан зерттеуші К.Щекидің пікірі бойынша мәтін теру дағдысы маңызы бойынша дәстүрлі жазу дағдысына тең. (2. 66-71 б.) Біз осы тұжырыммен келісе отырып, мультимедиялық, сандық технологияларды қолдану әдістемесі электронды мәтінді теру дағдысынан басталуы керек деп санаймыз.

Ағылшын тілін оқытудың тағы бір маңызды аспектілерінің бірі ағылшын тілінде ақпаратты білу, іздеу дағдысы, алу, сақтау және ойната білу болып табылады, бұл сандық мультимедиялық біліктілік деп аталады. Сандық мультимедиялық біліктілік дегеніміз ағылшын тілінде оқу және оқудан тыс мақсатта түрлі форматта ақпараттарды тиімді және қауіпсіз іздеу, қолдану және жасау дағдысы.

Мультимедиялық біліктілікті мектептің орта буын оқушыларының (5-7 сынып) алғашқы сатыларында үйреткен дұрыс. Олар: 1) онлайн-сөздікті тиімді қолдана білу; 2) ағылшын тілінде іздеу жүйелерінде сауатты сұраныс жасай алу; 3) веб-сайттарды сыни тұрғыдан талдай алу; 4) авторлық құқықты сақтау мәселесін білуі және оны бұзбайтын ақпаратты таба білу; 5) релевантты графикалық суреттерді таба білу; 6) релевантты видеоларды таба білу; 7) MS PowerPoint бағдарламасында ағылшын тілінде мультимедиялық презентацияларды жасай алуы керек.

Ағылшын тілін оқытуда қазір ақпараттық жаңа технологиялардың мүмкіндігі көп. Солардың ішінде You Tube видеохостингі ең танымал. You Tube-ті сабақ беру мен оқыту кезінде қазір жиі қолданады. Порталдың мүмкіндігі сол сабақ уақытында да, сабақтан тыс уақытта да пайдаланып, оқытудың сапасы мен тиімділігін арттыруға болады. Видео материал білім берудегі тиімді құралға айналды. Р.Б.Козьма өз зерттеулерінде аудио мен визуалды презентацияның үйлесімі алынған ақпаратты сіңіруді, менталды үлгі қалыптастыруды арттырады дейді. You Tube оқушыларға оқу видеоларын жасауға, бөлісуге, пікір жазуға мүмкіндік бере отырып, оларды шығармашылыққа және бірлесе оқуға тартады. Оқытудың

өнімді және шығармашыл сипаты оқу сабақтарын ұйымдастыруда оң өзгерістерге алып келеді.

YouTube порталында видеоматериалдардың кең таңдауы бар. Шетел тілін оқытуға арналған толыққанды сабақтардан бастап оқу процесіне қосуға болатын блогерлердің влогтарына дейін. YouTube пайдаланушыларға мәтінмен жұмыс жасауға, тіл тасымалдаушысын тыңдауға, тіпті олармен диалог құруға мүмкіндік береді, яғни табиғи тілдік ортаны жасап алуға болады. Сонымен қатар ақпараттың үнгемі жаңарып отыруының арқасында әдістерді жасап, дамытып отыруға көмектеседі.

Ақпаратты аудиовизуалды түрде ұсыну жетекші рөлге ие болып келе жатыр. Бұл дыбысты есту арқылы ғана емес, көру арқылы да мағынасын түсіну тиімділігін арттырады. Видеоларды қарау кезінде артикуляциялық ерекшеліктерге, мимикаға, пантомимикаға назар аударуға болады. Видеоны көріп отырып, басқа да ақпараттарды алуға болады. Мысалы: коммуникацияға қатысушылардың сыртқы түрі, отырған жері, оқиға қай жерде орын алды деген нәрселерге көңіл аударылады. Осы ерекшеліктер тіл үйренушіге үйреніп жүрген тілде сөйлейтін елдің тыныс-тіршілігін, дәстүрі, тілдік шындығы туралы білуіне мүмкіндік береді.

Көптеген мұғалім тәжірибелері көрсеткендей порталдағы видеоматериалдар әдістемелік тұрғыдан оқытушыға оқы сабақтарын шығармашылық тұрғыдан жоспарлауға көмектеседі. Видеоматериалдарды қолданып оқу процесін ұйымдастыру кезінде маңызды рөл оқытушыға беріледі. Егер педагогтің білімі мен дағдысы жеткілікті болса, ол материалдың сапасын бағалай алады және оны оқу процесінде қалай пайдалануды біледі.

Видеоматериалды таңдауда белгілі критериилерді ұстанған жөн:

-Материалдың аутенттілігі, видеоролик тіл тасымалдаушысының тілінде болуы керек;
-Тіл әдеби тілдің талаптары мен нормаларына сай болуы керек. Видеодағы айтылған нәрселердің мазмұнын сапалы бағалау керек.

-Суреттің анық және сапалы болуы, себебі сурет көріп қабылдау негізі.

-Видеороликтің уақыты оңтайлы болуы керек. Әдетте аудиовизуалды ақпаратпен жұмыс 3 минуттан асса адам миының оперативті жадына күш түсіреді де, қабылдау процесі бұзылады. Егер видео материал ұзақ болса, оны бөлу ұсынылады.

-Материалдың оқушылардың тілдік қабілетіне сай болуы (түсінікті болуы).

Видеороликтермен жұмыс негізгі үш кезеңнен тұрады:

1)көрсету алдында (pre viewing): оқушыларды ынталандыру, тапсырмаларды орындауға дайындау, лексикалық материалды қайталау;

2) көрсету (while viewing): видео мазмұнын түсінуін қамтамасыз ету, оқушының шынайы мүмкіндігін пайдаланып, тілдік біліктілігін дамыту;

3)көрсетуден кейінгі (after viewing): оқушының коммуникативтік біліктілігін дамыту үшін видеоматериалды пайдалану.

Алған білімді пайдалану кезеңінде видеороликте кездескен лексикалық бірліктерді аудару, сөз тіркестерін құру сияқты тапсырмалар беруге болады. Мұндай жаттығулар сөздерді есте сақтауға ғана емес, видеороликті қабылдап, түсінуге де өз көмегін береді.

Видеороликтермен жұмыс барысында оқушыларға келесі алгоритмді ұсынуға болады:

Бірінші видеоматериалды оның негізгі идеясын, оқиға барысын түсіну мақсатымен көру. Екінші арасында тоқтатып қойып, көрген, естіген нәрсесін мағыналау, жазып алып немесе оқытушыға сұрақ қою. Оқушылар жауапты ауызша немесе жазбаша түрде берсе болады, немесе сайттағы видео астына пікір жазу арқылы жауап қалдыруға болады. Үшіншісі шығармашылық сипатқа ие, яғни бұл кезеңде оқушының коммуникативтік біліктілігінің қалыптасу деңгейін бағалауға болады.

Сайт ресурстарын аудиториядан тыс өзіндік жұмыстарды жоспарлау және ұйымдастыру кезінде пайдалануға болады. Мысалы, келесі тапсырмалар түрін беруге болады:

-видеороликте қолданылатын лексиканы өз бетінше талдау, бұл жерде есте сақтайтын нәрсе, түсініктілік қағидасы, яғни әр оқушы таңдалған материалмен жұмыс жасай алатын болуы керек.

-аудиторияда көру үшін белгілі тақырып бойынша видеоматериалды таңдау, оны қарау барысында оқушы өзінің біліктілігі деңгейін талдай алады және өзі қабылдай алатын мазмұндағы видеоны таңдай алады.

-видеоматериалдан алынған лексиканы пайдаланып эссе, шығарма жазу тапсырмалары.

-пікір жазуға дағдыландыру, оқушы жазылған пікірлермен жұмыс жасап қоймай, белгілі бір тақырып бойынша өз ойын өз бетінше жеткізе алуы.

-видеоматериал астындағы сипаттамамен жұмыс. Бұл оқушыға жазылған сипаттаманы талдауға, сонымен қатар видео туралы өз сипаттамасын жасауға мүмкіндік береді.

-шығармашылық тапсырма, яғни ағылшын тілінде видеоролик түсіру. Бұл тапсырма әдетте қиын болып көрінгенімен, осы тапсырма оқушылар арасында ерекше қызығушылық тудырады. Бұл оларға тілді меңгерудегі өз біліктілігін дамыту үшін жақсы мүмкіндік.

You Tube тек көңіл көтеруге арналған контент алаңы ғана емес, оны дұрыс пайдалана білсе оқу процесінде ресурстарын қолдануға болатын тамаша мүмкіндік. Бұл жерде педагогтің атқаратын рөлі ерекше. Мазмұнды видеоматериал таңдаудан бастап, оқушылардың шығармашылық және өнімді әрекетін дұрыс ұйымдастыра білсе, оқу процесінің тиімділігі ғана артып қоймайды, сонымен қатар ағылшын тілін үйренуге оқушыларды ынталандыру деңгейіне де оң әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Иновационные технологии обучения иностранному языку в вузе и школе: Реализация современных ФГОС. Воронеж. Издательский дом ВНУ, 2019. 103-104 б.

2. Методика использования мультимедийных и цифровых технологий в обучении английскому языку в 5-7-х классах средней школы. Санкт-Петербург. 2017. 67-71 б.

3. Мультимедийное обучение говорению при подготовке к Единому Государственному экзамену по английскому языку. Екатеринбург, 2018. 31-59 б.

Владимир А.Б., Даутбеков Б.Ж.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Ғылыми жетекші - Амиргалиева Ж.Н.,

гуманитарлық ғылымдар магистрі

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РОЛІ

Мектептегі білім беру балаларға белгілі бір білім мен дағдыларды беруге бағытталған. Бірақ мектептегі дәстүрлі сыныптағы оқыту бір ретті және қайталанатын сипатқа ие болуы мүмкін. Монотондылық - оқуға деген ынтаны төмендетудің негізгі себептерінің бірі. Мұғалім оқушылардың қарсылығын жеңуге дағдыланған, «мен қаламаймын» арқылы үйрену қалыпты болып саналады, әрине сабақтың тезірек аяқталуына деген ұмтылыс болады [1].

Балалардың мектеп өмірін жандандыру және әртараптандыру, дәстүрлі емес және белсенді оқыту әдістерін қолдану қажет. Қазіргі дидактикада оқыту әдістерінің барлық алуан түрлілігі үш негізгі топқа топтастырылған:

- оқу-танымдық қызметті ұйымдастыру әдістері;
- оқу-танымдық қызметті ынталандыру әдістері;
- бақылау және өзін-өзі тексеру әдістері.

Шет тілі жалпы білім беретін пән ретінде, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ете алады.

Шет тілдерін үйрену өте қызықты және өте маңызды сабақ. Жаңа уақыт мұғалімдерден бұл мәселеге жаңаша қарауды талап етеді.

Бұл мақаланың мақсаты - ағылшын тілі сабақтарында ойындардың қолданылуын зерттеу.

Ағылшын тілі сабағында «ойын» ұғымы нені білдіретінін қарастырайық.

Шет тілдерін, әсіресе ағылшын тілін оқытуда маңызды рөл білім беру ойындарын немесе ойын жаттығуларын пайдалануға тиесілі. Ойын оқушылардың ақыл-ой белсенділігін шыңдайды; балалар әлеуметтік функцияларды, мінез-құлық нормаларын үйренеді және жан-жақты дамиды. Ойынның дамытушылық мәні оның табиғатына тән, өйткені ойын әрқашан эмоциялардан тұрады. Ал эмоциялар бар жерде белсенділік бар, назар мен қиял бар, ойлау сонда жұмыс істейді.

С.Г. Бегларян ойын адамның, әсіресе баланың қабілеттерінің толық және терең көрінуіне жағдай жасайды, бұл оқушылардың жалпы дамуына жағымды әсер етеді, олардың өзін-өзі тануына ықпал етеді және олардың болашақ мамандықтарын дұрыс таңдауға итермелейді деп атап өтеді.

А.А. Деркач пен С.Ф. Щербак ойын әдісінің тиімділігін ойынның әртүрлі жұмыс түрлерімен ұйымдастыруға болатындығынан көреді, бұл жұмыс түрінің өзгеруі оқу процесінің қалыпты құбылысы болатын шет тілін оқытуда маңызды. Сонымен, ойынды сыныптағы жеке, жұптық, топтық және ұжымдық жұмыс түрлерінде қолдануға болады.

М.Ф. Стронин, «ойын - бұл мінез-құлықты өзін-өзі басқаруды дамытып, жетілдіретін әлеуметтік тәжірибені қайта құруға және сіңіруге бағытталған іс-әрекеттің түрі.

Ағылшын тілі сабағында ойынның рөлі орасан зор. Бұл сөздік қорды, грамматиканы, айтылым практикасын, ауызекі сөйлеу дағдыларын дамытудың жақсы құралы. Сонымен, білім беру ойыны дегеніміз - сыныптағы оқушылардың іс-әрекетінің бір түрі, оның барысында оқу міндеттері ойын түрінде шешіледі. Ойын балалардың қызығушылығы мен белсенділігін оятады және олар үшін өздерін қызықты іс-әрекетте көрсетуге мүмкіндік береді, шетелдік сөздер мен сөйлемдерді тезірек және ұзақ жаттауға ықпал етеді.

Шет тілі сабағында ойындарды қолдану мұғалімге әр оқушының жеке әлеуетін, оның жеке жағымды қасиеттерін (еңбексүйгіштік, белсенділік, тәуелсіздік, бастамашылдық, топта жұмыс істей білу және т.б.) тереңірек ашуға көмектеседі

Ойын - көптеген білім беру мақсаттарына жетудің белсенді әдісі.

- Өткен материалды бекіту үшін ойындарды қолдануға болады.
- Ойын - бұл оқушыларды ынталандырудың, оларды сабақта белсенді жұмыс істеуге баулудың тамаша тәсілі (немесе ынтымақтастық үшін алғыс айту).
- Ауызша жаттығудан немесе басқа да жалықтыратын әрекеттен кейін көңілді ойын - демалудың тамаша тәсілі.
- Жылдам стихиялы ойын зейінді арттырады, тірілтеді, қабылдауды жақсартады.
- Ойын мұғалімге оқушылардың қателіктерін тез түзетуге мүмкіндік береді, олардың есте сақталуына жол бермейді.
- Ойындар оқуды көңілді етеді және бұл оқуға деген ынтаны арттырады [2].

Ойындардың сабақтағы орны мен ойынға бөлінген уақыт оқушылардың дайындығының бірқатар факторларына, оқылған материалға, сабақтың мақсаттары мен шарттарына және т.б. байланысты. Мәселен, егер ойын алғашқы күшейту жаттығулары ретінде қолданылса, онда оған сабақтың 20-25 минуты бөлінуі мүмкін. Болашақта сол ойынды өткен материалды қайталау арқылы жүзеге асыруға болады. Бір ойынды сабақтың әр кезеңінде қолдануға болады.

Ойындарды келесі категорияларға бөледі:

1. лексикалық ойындар;
2. грамматикалық ойындар;

3. фонетикалық ойындар;
4. орфографиялық ойындар;
5. шығармашылық ойындар [3].

Мысалы, тыңдауға арналған ойындарды алайық.

Мұғалімнің мақсаты:

- оқушыларға бір тұжырымның мағынасын түсінуге үйрету;
- оқушыларды ақпарат ағынында басты нәрсені бөліп көрсетуге үйрету;
- оқушылардың есте сақтау қабілетін дамыту.

Дидактикалық ойындар-балалардың білімдерін арттырудың құралы. Сабақта ойындарды қолданудың түрлі жолдары бар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндетті шешеді. Ойын сабақтың басында өткен сабақты еске түсіреді, сабақтың ортасында-көңіл-күйін сергітеді, ерік-жігерін дамытады, сабаққа ынтасын арттырады. Сабақтың соңында-тақырыпты бекіту, сабақта алған білімді жинақтау мақсатын көздейді. Ойын-оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыратын құрал [4].

Сабақ үстінде жүргізілетін жұмыс түрлері тақырыпқа сай алынған тәрбиелік мәні бар ойын элементтері оқушылардың ойлау белсенділігін керек етеді. Сондықтан мұғалім әр сабағында ойын түрлерін орнымен қолданып, оны қызықты ету арқылы олардың білімге ынтасын арттыруды мақсат етеді.

Әр сабақты оқушының қабілетіне, психологиялық ерекшелігіне сай жоспарлау қажет. Сонда ғана сабақ тартымды, жеңіл болады. Оқушыны жалықтырмайды.

Әр сабақты ой-ашардан бастау оқушыларды бірден ағылшын атмосферасына енгізеді. Ой-ашар ретінде алынған өлеңдер оқушы бойындағы поэзиялық қабілеттерін дамытуға түрткі болса, сұрақ-жауап, диалогтар еркін сөйлеуіне мүмкіндік туғызады. Жаңа лексиканы таныстыру презентациядан сөздерді қолданып үйретуге жаттығудан және өз шығармашылықтарын іске қосудан тұрады.

Ойындар шиеленісті босату үшін сабақтың ортасында немесе соңында жақсы қолданылады. Ойындармен жұмыс оң эмоциялар мен пайда әкелетіні, сонымен қатар балалардың шет тілін үйренуге деген қызығушылығы немесе ынтасы әлсірей бастаған жағдайда тиімді ынталандыру қызметін атқаруы маңызды.

Шетел тілі сабағында ойындарды қолдану мұғалімге әр оқушының жеке әлеуетін, оның жеке тұлғалық жағымды қасиеттерін (еңбексүйгіштік, белсенділік, дербестік, бастамашылық, ынтымақтастықта жұмыс істей білу және т.б.) тереңірек ашуға, білім беру мотивін сақтауға және нығайтуға көмектеседі.

Сонымен, ойынды бастауыш сыныптарда ағылшын тілі сабағында оқыту әдісі ретінде талдай отырып, оның орындайтын бірнеше маңызды функцияларын бөліп қарастыруға болады.

Ең алдымен ойынның тәрбиелік қызметін атап өту қажет. Ойын жағдайлық-өзгермелі жаттығу ретінде сөйлеу үлгісін нақты сөйлеу коммуникациясына мейлінше жақын жағдайларда бірнеше рет қайталауға мүмкіндік туғызады. Ойын барысында баланың қабілеттері толығымен, кейде күтпеген жерден көрінеді.

Оқушылар, әсіресе бастауыш сыныптардың балалары ағылшын тілінің сабағына ықыласпен баруы керек. Сонымен, мұғалімнің басты міндеті - балаларды пәнге қызықтыру және шет тілін үйренуге деген қызығушылықтың жоғалып кетпеуін қамтамасыз ету. Ойын қызығушылық үшін жақсы мотивация болып табылады. Ойын сабаққа қуаныш пен рахат сыйлайды.

Сонымен қатар, ойын мақаланың басында айтылған тәрбиелік функцияны да орындайды [5].

Қорытындылай келе, ойынның жан-жақтылығы сияқты ерекшелігі бар деген қорытынды жасауға болады: ойын әдістерін қолдануды әртүрлі мақсаттар мен міндеттерге бейімдеуге болады. Ойын техникасы баланың даму процесінде көптеген функцияларды

орындайды, оқу үдерісін жеңілдетеді, жыл сайын өсіп келе жатқан материалды игеруге көмектеседі және қажетті құзыреттілікті ақырын дамытады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Султанбаева Г.Р. «MotivationalDifferences» « Мектептегі шет тілі» республикалық әдістемелік – педагогикалық журнал, 2007 жыл, № 5(29)
2. Байнеш Ш.Б. Игры на уроках иностранного языка, -м, 2013 г
3. Paul Seligson «Twenty Ways to help Students to speak and to Promote More Fluency in Class» «Мектептегішеттілі» республикалықәдістемелік – педагогикалықжурнал, 2006 жыл, № 3(21)
4. Шет тілдерін оқыту әдістемесі №5, 2009.
5. Конышева А. В. Английский язык. Современные методы обучения. — Мн., 2007. — 352 с.

О.В. Гончаренко
(г. Ақтобе, Казахстан)

СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ-АКТУАЛЬНОЕ ЗАПОЛНЕНИЕ ПРОБЕЛОВ ТРАДИЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Электронные технологии стали неотъемлемой частью мира образования. Также внезапная ситуация с пандемией простимулировала преподавателей к незамедлительному освоению современных технологий. Развитие информационных технологий оказывает очень большое влияние на образование. Появляется необходимость интеграции традиционных методов обучения и новых электронных методов. Одной из эффективных форм обучения становится смешанное обучение.

С одной стороны, традиционное очное обучение оперирует неоспоримыми преимуществами, от которых нельзя отказываться. Главное- это социализация ребенка, умение работать и взаимодействовать в коллективе. Человек живет в обществе, в коллективе и ему необходимо научиться быть коммуникативным и интерактивным, что неоспоримо отлично реализуется в формате традиционного обучения. Какого бы уровня не достиг технический прогресс, в обучении всегда будет присутствовать воспитательный аспект, который реализуется через непосредственный контакт с преподавателем и студентами. Мощным стимулом является тесный эмоциональный контакт и коллективная работа. Новые знания лучше усваиваются, когда задействованы все механизмы эмоционального восприятия. То есть эффективное, результативное обучение и развитие происходит в тесном взаимодействии. С другой стороны, нельзя отказываться от современных электронных возможностей, которые нам предлагает интернет. Конечно для электронного обучения нужен и соответствующий уровень компьютерной подготовки-грамотности. Также возникает потребность в создании единых цифровых ресурсов и высокоскоростных платформ, способных выдерживать повышенную нагрузку в учебное время. Смешанная форма обучения берет на себя роль компромиссного решения реализации обучения и использованием современных технологий.

Преподаватель, целью которого является подготовка востребованных специалистов, должен работать в обновленных педагогических ситуациях и владеть различными видами деятельности: научно-исследовательской, инновационной, проектировочной, коммуникационной и другими. [3] Не оспаривая тот факт, что технологическая подкованность является одной из ключевой определяющей деятельности преподавателя, необходимо согласиться, что «современная образовательная парадигма, строящаяся на компьютерных средствах обучения, берет за основу не передачу готовых знаний, умений и навыков, а привитие обучающимся умений самообразования. При этом работа студентов на

занятии носит характер общения с преподавателем, опосредованного с помощью интерактивных компьютерных программ и аудиовизуальных средств» [4, с. 116]. Необходимо проанализировать терминологическую характеристику для определения сути смешанного обучения. Понятие смешанного обучения (Blended Learning) появилось в начале 2000-х гг. в американских деловых кругах как метод обучения персонала и переподготовки кадров, а позже, после выпуска первых книг авторов Бонк и Грэхэм Handbook of Blended Learning, 2006 г. и Гэррисон и Воган Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines, 2008 г. успешно использовался в системе высшего образования [7]. По мнению Д. Пейнтер, это объединение строгих формальных средств обучения (работа в аудитории при изучении языкового материала) с неформальными (изучение и обсуждение важнейших аспектов учебного материала посредством электронной почты, интернет-конференций или электронных платформ) [1]. П. Валиатхан определяет, что способы подачи материала при смешанном обучении могут включать аудиторские занятия (face-to-face (F2F) classrooms), электронное обучение (e-learning) и самостоятельное обучение (self-paced learning) [8]. Крис Рид и Харви Синх определяют смешанное обучение как обучающую программу, в которой используется более одного способа подачи материала с целью оптимизировать результаты обучения и расходы на реализацию программы [7]. Э.Розетт и Р. В. Фрази говорят, что форма смешанного обучения объединяет противоположные, на первый взгляд, подходы — такие как формальное и неформальное обучение, общение «лицом к лицу» и общение «онлайн», управляемые действия и самостоятельный выбор пути для достижения личных целей и целей организации [8]. В свою очередь Е. В. Костина приходит к выводу, что «смешанное обучение – это не только комбинация формальных и неформальных средств обучения, но и сочетание различных способов подачи учебного материала (очное face-to-face, электронное online learning и самостоятельное обучение self-study learning) с использованием методики управления знаниями» [2, с. 142].

Можно резюмировать вышесказанное и определить понятие смешанного обучения (Blended Learning) как форму обучения, где объединяются аудиторное обучение (Face-to-Face Learning), обучение дистанционного формата (Distance learning) и обучение, посредством использования сети Интернет (Online Learning), которое позволяет студентам находить необходимый материал в режиме онлайн. А также на основании рассмотренных определений представляется возможным определить основную цель данной модели, которая заключается в формировании у студентов умения самостоятельно планировать и организовывать свою деятельность, ориентируясь на конечный результат. Смешанное обучение способствует тому, что у студентов формируются навыки и умения работать в информационном пространстве. Студенты, посещая аудиторские занятия и выполняя домашние задания в режиме онлайн, работают в особой программе или на онлайн-платформах. Роль преподавателя, при этом, осуществляется в частичном контроле их деятельности и, если это необходимо, в выполнении функции консультанта. Становясь востребованной и действенной при изучении иностранного языка, данная модель ставит перед преподавателем важные задачи. Основная задача преподавателя заключается в том, что он должен четко знать, какой материал будет изучаться в аудитории, а какой можно предоставить для самостоятельного изучения в дистанционной форме. На уроках студенты должны познакомиться с основами предмета, а более глубокое изучение предмета реализуется по средствам дистанционного или онлайн обучения. Очень важно понимать, что аудиторские занятия основываются на демонстрации презентации, дискуссии с преподавателем и студентами, защите проектов. Дистанционные включают в себя творческие задания, работу над групповыми проектами и поиске ознакомительной информации в интернете. Преподавателю необходимо учитывать степень сложности материала и время, которое понадобится студентам для выполнения заданий и упражнений. Также преподаватель обязательно должен развиваться, т.е. быть в курсе современных образовательных платформ, техник и приложений. Не апробировав самостоятельно эти

технологии, преподаватель не может поручить студенту получать информацию или проверять знания на этих платформах или приложениях.

Можно предположить, что смешанная форма обучения наиболее результативна при обучении иностранному языку, поскольку обладает преимуществами по сравнению с традиционной моделью образования:

- объединяет онлайн и живое общение, где реализуется общение, обмен полученной самостоятельно информацией;
- самостоятельный поиск и обработка части материала с помощью информационных технологий, экономит время для практической отработки языковых навыков при живом общении;
- развивается критическое мышление и умение анализировать, синтезировать, находить нужное в большом информационном потоке
- отшлифовываются навыки осознанной самостоятельной работы во время поиска и обработки материала, работы на онлайн платформах и онлайн самоконтроле;
- при качественно спланированном уроке, правильном распределении материала для урока и для самостоятельной работы в онлайн режиме на интернет платформах и приложениях, преподаватель экономит время для более качественной работы во время урока;
- смешанное обучение - интерактивный метод, где реализуется взаимообмен полученной самостоятельно информацией, где происходит живая иноязычная коммуникация и регулируется тематическая подборка предлагаемого материала;
- принимаются во внимание индивидуальные психологические особенности студента, так как разные формы работы дают возможности проявить себя студентам с разными темпераментами и разной скоростью усвоения материала.

Таким образом, смешанная форма обучения иностранному языку состоит из двух компонентов: живого обучения под руководством преподавателя и дистанционного, где осуществляется самостоятельная работа студентов. Объединяя в себе лучшие стороны традиционного и дистанционного обучения, смешанная форма берет на себя роль компромиссного реализатора всех образовательных задач современного времени с целью подготовки конкурентоспособного специалиста, обладающего высоким уровнем профессиональной компетенции. При грамотном распределении методических ресурсов результатом становится высокий уровень владения студентами иностранным языком. Смешанное обучение формирует навыки и умения работать в информационном пространстве, просматривать, подбирать и анализировать информацию, оформлять полученный результат применяя информационные технологии. Определив понятие, цель и преимущества данной формы обучения, необходимо отметить, что смешанное обучение направит обучение иностранного языка на новый и результативный уровень. Сгруппировав в себе инновационные учебные и технологические ресурсы, смешанная форма обучения откорректирует все недочеты в традиционном образовании.

Список литературы

1. Желнова Е. В. 8 этапов смешанного обучения (обзор статьи «Missed Steps» Дарлин Пейнтер, журнал Training & Development) [Электронный ресурс]. URL: <http://www.obs.ru/interest/publ/?thread=57> (дата обращения: 13.05.2014).
2. Костина Е. В. Модель смешанного обучения (Blended Learning) и ее использование в преподавании иностранных языков // Известия высших учебных заведений. Серия «Гуманитарные науки». 2010. Т. 1. № 2. С. 141-144.
3. Кудряшова А. В., Горбатова Т. Н. Роли преподавателя в процессе развития творческой самостоятельности студентов высших учебных заведений // Молодой ученый. — 2015. — № 4. — С. 577–580.
4. Матвеев И. А., Надеина Л. В., Коротченко Т. В. Применение информационно-коммуникативных технологий в процессе обучения студентов (магистрантов)

- профессиональному английскому языку в Институте природных ресурсов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2011. № 4 (11). С. 115-118.
5. Friesen N. Defining Blended Learning. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://learningspaces.org/papers/Defining_Blended_Learning_NF.pdf.
6. Rosett A., Vaughan F. Blended learning // CEO Epic Group plc, 52 Old Steine, Brighton. — 2003. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.obs.ru/interest/publ/?thread=57>.
7. Singh H., Reed Ch. A White Paper: Achieving Success with Blended Learning // American Society for Training & Development, March 2001.
8. Valiathan P. Blended Learning Models // American Society for Training & Development, 2002 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://old.aste.org/LC/2002/0802_valiathan.htm.

Айбекқызы Нұрханым
(Ақтөбе, Қазақстан)

ОРТА МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ CLIL ТӘСІЛІНІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Бүгінгі таңда шетел тілін үйренуге деген көзқарастар өзгерді. Тіл халықаралық талаптарға сай сапалы білім алудың негізгі құралы ретінде қарастырылады. Осындай тәсілдердің бірі - пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту (CLIL). Терминді алғаш рет көптілді білім беруді зерттеуші Дэвид Марш 1994 жылы Еуропадағы тілдік білімнің жай-күйі туралы зерттеулерді үйлестіру шеңберінде енгізген. CLIL - бұл «пәндерді екінші немесе үшінші тіл арқылы оқып үйрену және пәндік салаларды зерттеу арқылы тілдік дағдыларды жетілдіру, яғни бір уақытта пәндік және тілдік мақсаттарға жету» [1]. Бұл тұжырымдаманы кейде «қолшатыр тұжырымдамасы» деп атайды, жәнеде кең мағынада келесі аспектілерді қосады: халықаралық жобалар, шетелде білім алу, модульдік оқыту жүйесі, екі тілде оқыту және т.б. оқу материалын оқылатын пәнге қатысты мәселелермен қанықтыруына байланысты профильді және кәсіби бағдарланған ортадағы шет тілін оқыту, нақты оқу пәнінің мазмұнына негізделген тілдерді оқыту бағдарламалары мен курстарын әзірлеу [2]. Бұл тәсіл студенттердің металлингвистикалық және метатанымдық дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады, сонымен қатар студенттерде әлемде болып жатқан құбылыстарға тұтас көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

Сапалы жаңа деңгейде оқыту CLIL студенттерді оқыту, дамыту және тәрбиелеу мәселелерін шешеді. CLIL тәсілі нақты бітім алу үшін өзара тығыз байланысты төрт қағидаға негізделген. Яғни, тілдік дағдылар тек тілдік пәндер бойынша ғана емес, басқа пәндік бағыттар арқылы да дамиды. Қарым-қатынас тілі, қарым-қатынас құралы ретінде, тілдік пәндер бойынша тіл үйренуде саналы қарым-қатынасты дамытады. ДББҰ-да үштілді білім беруді жүзеге асыра отырып, мұғалімдер сөйлеу әрекетінің төрт түрін дамытады, тілдік және тілдік емес пәндер бойынша, белсенді коммуникативтік орта қалыптастырады [3].

Таным Пәндердің интеграциясы - бұл оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың құралдарының бірі. Пәндік бағыттарды екінші және үшінші тілде оқи отырып, студенттер метакогнитивті және металлингвистикалық дағдыларды үш тілдегі тақырыптар арқылы дамытады, олар сонымен бірге әр түрлі пәндік салалармен интеграцияланған, сондықтан әр тақырып әр түрлі тұрғыдан үйренеді [4].

Мәдениет - тілдік оқытудың өзегі. Өз мәдениетінің құндылығын түсінетін және басқа халықтардың мәдениетін құрметтейтін мәдениеттің рөлі пәндік оқытудың ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл қағида орыс тілінде оқытылатын сыныптарда қазақ тіліндегі пәндерді оқытуда, қазақ тілінде оқытатын сыныптарда орыс тіліндегі пәндерді оқуда және орта мектепте көптеген пәндерді ағылшын тілінде оқуда жүзеге асырылады.

(CLIL) тәсілін қолдана отырып, пәндерді оқытуда оқушылардың тілдік дайындық деңгейін анықтау қажет екенін ескеру қажет. Тілдерге арналған жалпы еуропалық сілтемелер шеңбері (CEFR) студенттерден екінші және үшінші тілде кем дегенде Basic user деңгейіне (A1 / A2) ие болуды талап етеді. Бұл дегеніміз оқушылар күнделікті жағдайда мұғалімнің және сыныптастарының сөздерін тыңдай білуі керек; өзіңді және өзгелерді көрсете білу; сұрақтар қойып, оларға жауап беру; қысқа, қарапайым мәтіндерді түсіну, олардан нақты, оңай болжауға болатын ақпаратты табу; қарапайым қысқа жазбалар мен хабарламалар жазу. Бұл деңгейлерді BICS және CALP сияқты ұғымдармен салыстыруға болады [5].

Сабақты жоспарлау (CLIL). Кіріктірілген сабақты жоспарлау кезінде мұғалімдер «барлық мұғалімдер де тіл мұғалімдері» деген негізгі ережені ұстануы керек. CLIL тәсілін қолданатын сабақ екі мақсатты көздейді: пәндік және тілдік. Сабақты жоспарлау мұғалім өзінің студенттерінің пәндік материалды меңгерудегі тілдік қиындықтарын алдын-ала болжап, осы қиындықтарды «жоюға» қолдау көрсетуі керек деп болжайды.

Пән мазмұны ретінде мектеп циклінің екінші немесе үшінші оқыту тілдерінде оқытылатын, бірақ өте тар тұрғыдан алынған кез-келген тақырыбын таңдауға болады. Тілдік мазмұнды жоспарлау қиынырақ, өйткені, бір жағынан, ол пәндік мазмұнмен байланысты, екінші жағынан, ол когнитивтік және коммуникативті салаларға қызмет етіп, сонымен бірге оқушылардың тіл туралы білімдерін байытуы керек.

Сабақта, егер мүмкін болса, сөйлеу әрекетінің барлық түрлері қатысуы керек, дегенмен тәсілдің (CLIL) ерекшеліктері оқу уақытының көп бөлігін алады. Соған қарамастан мұғалім сабақты материалдың бір бөлігі аудио мәтін түрінде берілетіндей етіп жоспарлай алады және оқытудың ізденіс әдістерін қолдана отырып, диалог пен әңгіме арқылы материалды түсінуге болады. Тыңдауды жазумен ұштастыруға болады (кестелерді толтыру, сызбаларды құру, олқылықтарды қалпына келтіру). Оқу материалын таңдау кезінде оқушылардың жас ерекшеліктері мен тілдік дайындық деңгейіне сәйкес келетін әр түрлі стильдегі шынайы мәтіндерді таңдау қажет. Сіз сондай-ақ аудио және видео материалдарды пайдалана аласыз. Оқу материалы екі мақсатқа жетуге ықпал етуі керек: пәндік және лингвистикалық. Мәтіндер ұсақ бөліктерге бөлініп, иллюстрациялармен, схемалармен, карталармен және т.с.с. қосылса жақсы қабылданады. Мәтіндер мәтінге дейінгі (pre-reading) және мәтіннен кейінгі (after reading) тапсырмаларды қамтуы керек. Бұл тапсырмалар тек тілді, сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар танымдық дағдыларды қалыптастыруы керек. Соңғысына келетін болсақ, танымдық дағдыларды ойлаудың жоғары формаларына (талдау, синтез, бағалау) қалыптастыру (тану, сәйкестендіру, түсіну) арқылы қалыптастыру керек екенін ұмытпаған жөн. Диаграммалармен немесе кестелермен берілген мәтіндер тану кезеңі үшін өте қолайлы. Мәтіннен материалды кестеге енгізу арқылы оқушы осылайша ақпаратты жіктейді, негізгісін екіншіден ажыратады, түсінігін дамытады және білімді «беруге» негіз жасайды. Оқытудың екінші / үшінші тілінде жүргізілетін сабақты жоспарлау тілдік және тілдік емес пәндер мұғалімдерінің ынтымақтастығын талап етеді және пәндік интеграцияланған оқытудың төрт қағидасына негізделуі керек.

Сабақты жоспарлау кезінде мұғалім келесі сұрақтарға сүйене алады:

Сабақтың мақсаттары / міндеттері қандай?

Оқытудың күтілетін нәтижелеріне назар аударып отырмын?

Қандай фразалар мен техникалық терминдерді дайындауым керек?

Оқушылардың грамматикалық білімін тексеру керек пе (мысалы, сын есімдерді салыстыру дәрежесі)?

Discussions Мен пікірталастар мен пікірталастарды қалай жүргіземін?

Қандай фразалар мен техникалық терминдерді дайындауым керек?

Оқушылардың грамматикалық білімін тексеру керек пе (мысалы, сын есімдерді салыстыру дәрежесі)?

Таным: Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту үшін қандай сұрақтар қоюым керек?

Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту үшін қандай тапсырмалар дайындауым керек?

Сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытуда тіл мен мазмұнды қалай біріктіруге болады?

Сабақты өткізу кезінде мыналар қажет:

сабақтың мақсаттары мен күтілетін нәтижелерін нақты белгілеу;

тілдерді үйренуге қолайлы білім беру ортасын құру;

сөйлеу әрекетінің төрт түрін (оқу, тыңдау, жазу, сөйлеу) дамыту;

қажет болған жағдайда оқушыларға түсініксіз сөйлемдер мен сөз тіркестерін бірнеше рет қайталау;

оқушыларға түсінікті лексиканы қолдану;

кілт сөздермен жұмыс жасау.

Мұғалімдердің тәжірибе мен ресурстармен алмасуына (оқытудың екінші немесе үшінші тілдерінде оқыту) тікелей ықпал ететін әріптестер сабағының өзара сапары маңызды аспект болып табылады. Біріншіден, бұл үшін сіз «сыни дос» таңдауыңыз керек, ол сіз параллель жұмыс істейтін әріптесіңіз болуы мүмкін немесе пән мұғалімдері тіл мұғалімдерін «сыни дос» ретінде және керісінше таңдай аласыз. Екіншіден, жаттығудың әр қадамын бір-бірімен алдын-ала үйлестіру қажет.

Бұл CLIL модулі мұғалімге ағылшын тілін қолданатын бір немесе бірнеше пәндерді оқыту үшін қажетті білімді, сонымен қатар сабақты жоспарлау және жүргізу, сабақ барысында белгілі бір техникалар мен оқу іс-әрекет түрлерін қолдану және пәннің игерілуін бақылау қабілеттерін тексереді. . Алайда, бұл модуль ағылшын тілінің B1 деңгейіне ие мұғалімдерге ғана арналған. Бірақ пәндерді оқытудың екі тілінде (қазақ / орыс) жүргізе алатын мұғалімдерді даярлау мәселесі шешілмеген күйінде қалып отыр. Бұл мәселені ДББҰ-да шешудің бір әдісі «тең-теңмен» мұғалімдерін оқытуды ұйымдастыруда көрінеді. Бұл жағдайда сіз CLIL әдісімен оқытылған мұғалімдерді өз әріптестеріне жаттықтырушы ретінде қарастыра аласыз. Егер бұл мәселені республикалық деңгейде шешу туралы айтатын болсақ, онда жоғары оқу орындарында мектептер үшін CLIL-ді оқытатын мұғалімдердің жеткілікті санын қамтамасыз ету үшін болашақ CLIL мұғалімдерін даярлау мәселесін қарастырған жөн. Сөйлеу әрекетінің барлық бес түрін (сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу, аудару) дамытуға, лингвистикалық, социолингвистикалық және прагматикалық құзыреттіліктерді қалыптастыруға, сондай-ақ сіз қолдана алатын принципалды жаңа оқу материалдарын жасауға бағытталған оқытудың жаңа әдістері студенттерге ағылшын тілімен тиімді қарым-қатынас жасауды үйрету. Инновациялық технологияларды қолдана отырып, қарым-қатынастың әр түрлі формаларын енгізу, студенттердің шығармашылық және ғылыми әлеуетін кеңейту қазіргі қоғамда өзін жүзеге асыруға қабілетті тілдік тұлғаны қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Кіріктірілген білім беру бағдарламасы. Қазақ тілі. Негізгі мектепке (7-10 сынып) арналған оқу бағдарламасы. Астана, Наурыз 2013 ж.

Машрапова А.С., дипломдық жұмыс: «Қоғамдық пәндерді оқытудағы интеграцияланған оқыту студенттердің функционалдық сауаттылығын арттыру құралы ретінде». ПМПИ. Павлодар 2015 ж.

Нұрақаев Л.Т., Шегенова З.К., Назарбаев Зияткерлік мектептерінде пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісін (CLIL) қолдану (әдістемелік нұсқаулық) 2013 ж.

Машрапова, А.С. екінші оқыту тілі бар сабақтарда CLIL әдіснамасын қолдану / А.С. Машрапова. - Мәтін: тікелей // Жас ғалым. - 2017. - No 18.1 (152.1). - S. 48-51. - URL: <https://moluch.ru/archive/152/43289/> (кіру күні: 03.04.2021).

Усманова, З.Ф. Көптілді білім беру жағдайында CLIL технологиясын енгізу / З.Ф. Усманова, Т.В. Заяц, Г.Ж. Мұқажанова. - Мәтін: тікелей // Қазіргі әлемдегі филология және лингвистика: I Интернационал материалдары. ғылыми. конф. (Мәскеу, 2017 ж. Маусым). -

Мәскеу: Буки-Веди, 2017. - S. 94-97. - URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/235/12596/> (кіру күні: 03.05.2021).

Саперова, Д.А.Білім берудің заманауи тәсілі. Ағылшын тілі сабағында оқуды үйретуде мәтіндерге қойылатын жаңа талаптар / Д.Саперова. - Мәтін: тікелей // Қазіргі педагогиканың өзекті мәселелері: VI Интернационал материалдары. ғылыми. конф. (Уфа, наурыз 2015). - Уфа: Жаз, 2015. - S. 133-136. - URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/148/7463/> (кіру күні: 03.05.2021).

Постникова, В.И.Мектептегі оқытудың орта және жоғары сатыларындағы ағылшын тілін зерттеудегі лингвомәдени аспект / В.И.Постникова. - Мәтін: тікелей // Жас ғалым. - 2015. - No 9.1 (89.1). - S. 75-77. - URL: <https://moluch.ru/archive/89/18556/> (кіру күні: 03.05.2021).

Акнураш Нурдаулет
(Ақтөбе, Қазақстан)

ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация. Мақалада екінші деңгейлі тілдік тұлға дегеніміз кім? Оның қалыптасуы үшін қабілеттерді дамыту мәселесі. Жеке қасиеттерді дамытудың психологиялық, педагогикалық алғышарттары.

Кілт сөздер: тіл, шет тілі, қабілет, оқыту.

Аннотация. Изучение понятия вторичная языковая личность. Психологические и педагогические условия развития личностных свойств.

Ключевые слова: язык, иностранный язык, способность, обучение.

Abstract. Study of the concept of secondary language personality. Psychological and pedagogical conditions for the development of personal properties.

Keywords: language, foreign language, ability, learning.

Тілдік тұлғаны қалыптастыру мәселесі ХХ ғасырдың 80-ші жылдарында дами бастады. Шетел тілдерін оқытуға қатысты "екінші деңгейлі тілдік тұлға" термині қолданылады. Өзге ұлттарға, олардың салт-дәстүрлеріне құрметпен қарау қабілетінің арқасында қарым-қатынастың жаңа мүмкіндіктері, түрлері мен формалары ашылады, олардың тиімділігінің басты шарты-өзара түсіністік, мәдениеттер диалогы, толеранттылық және қарым-қатынас мәдениетін құрметтеу. Бұл мәдениет ерте жастан қалыптасуы керек. Сондықтан педагогтар бұл процестен тыс қала алмайды, процеске белсенді қатысады. Олардың мақсаты- өзге мәдениет өкілдерімен байланыс орнатуға дайын әрі қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Сондықтан екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптастыру сөйлемнің құрылымын таңдауда, лексикалық бірліктерді таңдауда, қолдануда көрініс табатын жеке ерекшеліктерді ескеруі керек

Тұлғатілдік ортаның коммуникативті кеңістігінде қалыптасады. Кейде тіл бізді қоршаған ортамен анықталады. Ол бізден тыс өмір сүрмейді, біздің ойымызбен, жеке тұлғаның әрекетінің көрінісімен құрылымы өзгеріп отырады. Мұның барлығы тілдік тұлға алғашында қалыптасатын туған тілдік ортаны сипаттайды.

Тілдік тұлға-бұл белгілі бір өмір салтын жүзеге асыруы тілді қолдану стилінде көрінетін, әлеуметтікмінез-құлық контекстін сөйлеу мәнерімен байланыстыратын тұлға[1, Б.79].

Өзінің туған тілдік ортасында тілқоршаған орта арқылы сіңеді, шет тілінде-шындық тіл арқылы сіңеді. Жаңа тілді тез меңгеруге, шет тілінде сөйлейтін тілдік тұлғаны қалыптастыруға және іске асыруға ықпал ететін екінші деңгейлі тілдік тұлғаға әсер ету факторларын анықтауға болады.

1. Табиғи және сенімді визуалды шындық, барлық ақпарат есту арқылы қабылданады
2. Табиғи ситуациялар (компоненттер жиынтығы):
  - Тілдік ситуация;
  - Коммуникативті мінез-құлық;
  - Қарым-қатынастың әлеуметтік-мәдени стереотипі;
  - Мәдениетаралық тілдік қатынас.
  - Ұлттық білімнің толыққандылығы.

Кезкелген тіл білімінің нәтижесі тілдік тұлғаның қалыптасуы, ал шет тілдер саласындағы білімнің нәтижесі - мәдениетаралық қарым-қатынасқа толық қатысуға қабілетті екінші деңгейлі тілдік тұлғаның қалыптасуы. Осының арқасында студент оқу іс-әрекетінің және мәдениетаралық қарым-қатынастың субъектісіне айналады [2, б.70].

Екінші деңгейлі тілдік тұлға лингводидактиканың негізгі категорияларының бірі ретінде қарастырылады, тұжырымдаманы 1989 жылы И.И.Халеева ұсынған. Оған сәйкес екінші деңгейлі тілдік тұлға мәдениетаралық деңгейде қарым-қатынас жасау қабілеттерінің жиынтығы ретінде ұсынған. Бұл қабілет үйреніп жатқан тілінің вербальды-семантикалық кодын меңгеруден қалыптасады, яғни сол тілде сөйлеушілердің «әлемді тілдік түсіну картасы» (екінші тілдік сананың қалыптасуы) және әлемнің «ғаламдық (тұжырымдамалық) бейнесін игеруден тұрады». [3, б.59].

Екінші деңгейлі тілдік тұлға туралы айтқанда, ол қандай болуы керек және оның қалыптасу деңгейін қандай критерийлер бойынша бағалау керектігін анықтау қажет. Бұл критерийлер осы мәселені зерттеген ғалымдардың идеялары негізінде жасалды (Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез, Ю. Н. Караулов, Момонтова Ю. Г., И.И. Халеева).

Бірінші өлшем - шет тілі сабағында тілі оқытылатын елдің мәдениетінің өкілдерімен өзара әрекеттесу тиімділігі. Бұл сипаттама маңызды әрі екінші деңгейлі тілдік тұлға тұжырымдамасының негізінде жатыр. Тиімді қарым-қатынастың қатысушысына айналу үшін бірнеше компоненттерді ажырату қажет.

Біріншіден, бұл лексика мен грамматиканы меңгеру. Бұл сөздерді білу, олардың өзге тіл жүйесіндегі мағынасын түсіну және оларды түрлі жағдайларда дұрыс қолдана білу ғана емес, сонымен қатар шет тілінің вербальды-семантикалық жүйесінің өз ана тілінен ұғымдық айырмашылықтарын түсінуі.

Екіншіден, сөйлеу мәнері. Сөйлемде сөздер дұрыс қолданылса да және грамматикалық қателіктер болмаса да, бірақ ағылшынша сөйлеу «ана тілінде» естіледі. Сондықтан мұндай дәрежеге жету тоқтаусыз еңбекпен келеді, үнемі ауызша немесе жазбаша сөйлеу және тұрақты құрылымдарды есте сақтау қажет.

Үшіншіден, бұл тілдің фонетикалық нормаларын меңгеру, жеке фонемдарды ғана емес, сөздерді де дұрыс айту керек. Ұлыбритания мен ағылшын тілді елдерде диалектінің көптігінен бұл проблема өте өзекті. Ағылшын тілінің жалпы қабылданған стандартты нұсқасы бұл міндетті сәл жеңілдетеді. Екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптасуы тілдің жалпы фонетикалық нормаларын меңгеру ғана емес, сонымен қатар, тілдің шығу тегіне байланысты, осы тілдің белгілі бір сөйлеушісі үшін барабар нормаларды меңгеруді білдіреді.

Төртіншіден, шет тілі мәдениеті өкілінің мінез-құлық нормаларын игеру. Негізгі мінез-құлық элементтері – сөйлескенде қашықтықты сақтау, мимикалық және ым-ишара үлгілері. Мәдениетаралық қарым-қатынаста мінез-құлық нормаларын сақтамаған жағдайда вербальды емес кедергілер пайда болады. Мектепте шет тілі сабағында ағылшындар сияқты күлімсіреуді үйрену мүмкін емес, бұл мінез-құлық үлгісін сол тілдік ортадан қабылдау қажет. Сондықтан екінші деңгейлі тілдік тұлғаның болу үшін сол тілдегі мінез-құлық нормаларын игеру, тілі үйретіліп жатқан мәдениетке тән мәдени сипаттамаларды білу өте маңызды.

Бесіншіден, оқушының екінші деңгейлі тілдік тұлға ретінде оған тән ұлттық сипаттама. Бұған мотивациялық құрылым, құндылық бағдарлар, тұлғалық ерекшеліктер сияқты күрделі психологиялық сипаттамалар жатады. Студентке басқа мәдениеттің

өкілдерімен адекватты қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін өзін-өзі ұстаудың жаңа тәсілдерін және қоршаған шындықты бағалаудың жаңа критерийлерін меңгереді.

Шет тілін оқытатын көп маман оқыту кезіндегі маңызды міндеттердің бірі өзге мәдениет өкілімен әлеуметтік қарым-қатынас жасауға қабілетті екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптастырудың өзектілігін айтады.

Екінші деңгейлі тілдік тұлға туралы айтқанда, тұлғаның қалыптасуы шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін, атап айтқанда оның бес компонентін игеруімен анықталады деген қорытынды жасауға болады. И.И.Халеева ұсынған «екінші деңгейлі тілдік тұлға» тұжырымдамасы екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптастыруды шет тілін оқытудың басты мақсаттарының бірі ретінде қарастырады. Тілді меңгеру нәтижесінде студент екінші деңгейлі тілдік тұлға ретінде үйреніп жатқан тілдің «рухына» еніп, мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсетін адамдар мәдениетінің «тәніне» енуі керек. Мәдениетаралық қарым-қатынас жасай алатын екінші деңгейлі тілдік тұлғаның қасиеттерін белсенді дамыту шетел тілін оқытудың стратегиялық мақсаты болып табылады. Бұл оқушының санасында түрлі деңгейдегі бірліктер (сөз-шындық, фразеологиялық бірліктер, мәтіндер) арқылы үйреніп жатқан тілде әлем суретін құруды қажет етеді [4, б.22].

Екінші деңгейлі тілдік тұлғаны, жеке тәжірибесі арқылы шет тілінде қарым-қатынас жасайтын қабілеттер жиынтығы деп түсінуге болады.

Сонымен, шет тілін оқыту - бұл оқушының жеке дамуын қалыптастыру, оның тұлғалық функцияларын дамыту процесі:

1) ынталандыру - оның жалпы ой-өрісін кеңейту, жалпы білім деңгейін көтеру, даму үшін шет тілін үйренудің маңызын түсіну, гуманитарлық ойлауын дамыту;

2) құндылық тұрғысынан - оқушының өз мәдениеті мен өзге мәдениет әлеміндегі мінез-құлқын, өмір сүру тәсілі мен мәнін анықтайтын құндылықтар жүйесін, тілін үйреніп жатқан елге жақсы қарау қабілетін дамытуы;

3) шығармашылық - жаңа, стандартты емес шешімдерді іздеу, өз әрекетінде сол нәрсеге ұмтылу;

4) бағдарлық - шындықта әрекет ете алу, қарама-қайшылықтарды көру, жасырын себептер туралы ойлану, қабылданған шешімдер үшін жауапкершілікті алу мүмкіндігі;

5) өзін-өзі жүзеге асыру - оқушының өзінің «Мен» бейнесін басқаларға танытуға, сыныптастарға, мұғалімдерге, ата-анаға өзінің маңызын сезіндіруге ұмтылуы, басқаларды «қабылдауға» дайын болу;

6) рефлексия - өзін-өзі талдау мен бағалау қабілеті, жетістіктері мен сәтсіздіктерін түсіндіре білуі, өзі мен жолдастарының білімін адекватты түрде бағалай алуы;

7) тәуелсіздік - танымдық міндеттерді қоя білу, өз бетінше мақсат қою және оған жету құралдарын табу, қызметте жаңа нәтижеге жету үшін алған білімін пайдалана білу қабілеті.

Сонымен, шет тілін оқытудың мақсаты - шетел тілінің арнайы дағдылары мен қабілеттерін дамыту, үйреніп жатқан тіл елінің нақты тарихи фактілерін игеру емес. Екінші деңгейлі тілдік тұлғаны қалыптастыру дегеніміз өзгермелі заманауи әлемде табысты өмір сүре алатын тұлғаны қалыптастыру. Екінші деңгейлі тілдік тұлға дегеніміз - шет тілін, мәдениетін және сол тілде сөйлеушілердің табиғатын зерттеу барысында қалыптасатын, сонымен қатар тіл қолдану стилінде көрінетін тұлға. Сол тілде сөйлеушінің тілдік тұлғасына ұқсас екінші дәрежелі тілдік тұлғаны қалыптастыру мүмкін болмаса да, тоқтаусыз соған ұмтылу керек [3, б.59] ..

Екінші деңгейлі тілдік тұлға тұжырымдамасы адамның әлемнің тілдік картасын құру қабілеттерінің жиынтығы, яғни оның өзге тілді ортамен сөйлеу әрекеті процесінде шет тілінің жаңа вербалды-семантикалық кодын қолдана отырып, өзіне жаңа шындық жүйесін құру қабілеті ретінде анықталады.

Кезкелген тілдік білім берудің нәтижесі қалыптасқан тілдік тұлға болуы керек. Ал шет тілдер саласындағы білім беру нәтижесі мәдениетаралық қарым-қатынасқа толық қатысу қабілетті екінші деңгейлі тілдік тұлға болуы керек. Мектептегі шет тілі сабақтарында

оқушыларды жаһандану әлемінде табысты болуға дайындау үшін көп күш жұмсау керек. Студенттерді тек тілмен ғана емес, сонымен қатар үйреніп жатқан тілдің тасымалдаушысының тұжырымдамалық жүйесімен таныстыру қажет.

Шет тілін оқып үйрену келесі мақсаттарға жетуге бағытталуы керек: шетел тілінде коммуникативті біліктілігін дамыту, шет тілін үйренуге өз бетінше және үздіксіз үйрену қабілетін дамыту және тәрбиелеу шет тілі, шет тілін білімнің басқа салаларында қолдану.

Әдебиеттер:

1. Аменова К. С. Формирование языковой личности в условиях межкультурной коммуникации // Педагогика: традиции и инновации.- Челябинск: Два комсомольца, 2013. - С. 79-81.

2. Бикмурзин К. Ш. Формирование "вторичной" языковой личности в процессе изучения иностранного языка // Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. 2010. № 2. С. 69-73.

3. Потёмкина Е. В. "Вторичная языковая личность" как объект лингводидактики // Вестник Центра международного образования Московского государственного университета. Филология. Культурология. Педагогика. Методика.- 2012.- № 4. -С. 59-64.

4. Миролюбов, А.А. Аудио-визуальный метод / А.А. Миролюбов // Иностранные языки в школе. - 2003. № 5. - С. 22-23.

Zhussupova G. Zh.
(*Aktobe, Kazakhstan*)

NINE KEY ISSUES IN LANGUAGE LEARNING

Learning a foreign language is a rather long and continuous work. Therefore, each of us wants the learning outcomes to meet expectations and efforts put into. To do this, you should think in advance about what difficulties may arise, and how they will be solved in your chosen teaching method. Learning is the mutual interaction of the student and the one who teaches (teacher, methodology, school). The student has his own tasks and personal characteristics, the teacher or methodology has his own. They don't always coincide or fit each other. It's not just a matter of human compatibility or it lack but the teaching method itself plays a significant role. Many of them are old enough and unable to meet the student's tasks. We did not invent the problems but they really appear and come across students' learning. These are the real pains with which students mostly turn to us. Teachers from various schools talk about basically the same difficulties for their students. And teachers do not always know exactly how to solve these difficulties for a particular student. In the training system of language methodology, a mechanism for solving these problems has long been created and successfully worked out. It is universal and applicable to all students, because it relies on natural processes. So, if we put a deep insight into this system, we can outline nine key issues that are of main direction in teaching language.

The 1st problem - free communication in English. Many of us have been studying the language for years, but never get the desired result. Learning the rules and words is an old (15th century), kind, but not always the best way to get fluent communication in a foreign language. It takes a long time, is out of touch with practice and often leads to a "mess" in the head. The fact is that this familiar, most common and most teaching-friendly approach to language breaks it down. It would seem that system as the whole should form one huge integrity from these parts, but usually everything remains at the level of disparate details. Our way out is a holistic approach to language as a whole. And also to immediately engage in the development of practical skills of fluent communication in English: listening comprehension, speaking and reading.

Namely the 2nd problem - audio misunderstanding of a foreign language. Audio Misunderstanding is not only due to a lack of language practice. The trouble is that most teaching methods pay negligible attention to one of the most important components: phonemic hearing. Unlike musical ear, phonemic hearing enables us to perceive and understand speech. This is the

foundation provided for us by the nature and physiology of the brain, on which the entire language is built in reality. There will be no foundation, there will be no language. Phonemic hearing in relation to a foreign language must be developed without fail! Therefore, almost half of our classes will be devoted to this particular skill.

Actually the 3rd problem is forgetting foreign words. This always happens when they try to memorize foreign words by rote memorization - cramming or any mnemonic techniques, in isolation from the context and practice only their application. By the way, memorizing words using cards or, in a more modern version, in an application on the phone, also refers to a mechanical way of memorizing, and forgetting is simply inevitable here. The use of mnemonics ("1000 words in 3 days" and so on) in relation to the language is also often bare mechanics. As a result of memorization outside of semantic connections, foreign words settle in short-term memory, from where they disappear very quickly. According to the technique used by us, words are immediately presented in the context of their use, and most often not separately from each other, but in phrases, sentences and dialogues, that is, in a semantic bundle. This corresponds to the natural way of mastering a foreign language, when words in our memory and consciousness are united into a kind of family, called semantic (semantic) fields. Only due to this, as well as repeated repetition and frequent use in different meanings, words are laid in long-term memory. And therefore, you will not forget it even years after studying.

As it is stated the 4th problem - difficulties in constructing sentences. This is part of the problem discussed above when a language is taught "by element". In fact, grammar is a kind of add-on to the language. Imagine that in the past, Russian grammar was so strongly numb - built on the principle of German grammar, that it contained extra phenomena that did not exist in living speech. Moreover, the living language was the same as now! The changes in the Russian language abolished these phenomena unnecessary for Russian grammar, but this did not stop us understand the language of Russian ancestors. Mixture in grammar and difficulties in constructing independent statements occur when grammar is studied as an unshakable foundation, in isolation from everything else. The CLP method moves grammar from practice to theory, not vice versa. This corresponds to the natural mechanisms of speech, in contrast to the movement in the opposite direction: from theory to practice of its application. When grammar relies on the living application of a foreign language, it becomes an important helper and friend. In the opposite case, we get what many of our natural textbooks and tests sin with: strange expressions that the native speaker will never use or even understand. Therefore, communicative teaching methods also use this path: from practice to theory. So, we've come up to the 5th problem, - thinking in a foreign language. In order to be possible to think in a foreign language, you must become familiar with this language. We assume a "natural" mode of presentation of the material and soft immersion in a foreign language environment, without violence to your own brain. A foreign language is built into your life without unnecessary stress, so in the end you will really learn to think in it. Special lessons, during which you will perform simple mental exercises in a foreign language, take about 20% of all training with us.

The 6th problem - foreign pronunciation. This is closely related to the 2nd problem - misunderstanding audio language. Physiologically, we do not have a separate auditory and separate speech system, but there is one auditory-speech system. It is based on the basic natural abilities for languages that are present in every person, but require special development in adulthood. According to the CLP method, teaching foreign pronunciation takes about 20% of classes. Why good pronunciation is important?

Actually the 7th problem deals with language barrier. When we think in native language and then try to translate our thoughts into a foreign language, this always happens. It is necessary that from the very beginning of learning a foreign language to accustom yourself to think like its native speaker. This will not impoverish your thinking in native, because a separate system for a foreign language will be built in your head, based on the logic of this particular language. To do this, you need to perceive the language from the very beginning from the native speaker, and not in the target

interpretation. That is why the training materials for personal programs have been prepared and voiced by native speakers, professional linguists and announcers. Therefore, you will immediately get used to living and natural patterns of foreign speech, their logic and sound. The CLP method successfully combines the advantages of learning a foreign language with a native speaker and teaching system, which is rightfully considered as one of the best in the world.

The 8th problem - no time for a foreign language The CLP method provides you with two huge advantages at once in this matter. First: you download the training program to your computer once, and you don't depend on anyone or adapt to anyone else! You can copy the program to another medium, transfer current lessons to mobile devices. Second: more than half of the audio lessons of the program can and even be combined with other activities. Such listening in the background is done in order to reduce the unconscious resistance of the brain, to remove the barrier. This makes it possible for a foreign language to be perceived as neutral. At the same time, it saves you time.

The 9th problem - unable to complete learning. In life, there are a variety of circumstances, because of which sometimes you have to interrupt learning and postpone it indefinitely. As a result, the knowledge gained begins to be forgotten. As for your personal program, even if you have to take a break from learning a foreign language, the program will always remain with you, and you will be able to continue your studies when circumstances are favorable for this again. The good news is that you will not forget what you have passed before: rather, on the contrary, thanks to a break, the acquired skills will be even more firmly entrenched in your memory. This is due to the fact that, using the CLP method, you learn skills and abilities, and not abstract knowledge of the language. Skills are more difficult to forget than knowledge divorced from practice, because the skills are based on muscle memory. Just like learning to swim or ride a bike once, you are unlikely to ever forget how to do it.

So, we have concluded nine main issues we need to take into consideration while learning the language. What language to learn and how to learn depends on a person but no matter what foreign language it is bare the issues in mind!

REFERENCES

1. Alekseeva, TD 2009, 'The modular principle of foreign language teaching in case of a higher education multi-level system', Journal of Immanuel Kant state University, vol. 2, pp. 69-74.
2. Chinese Language Council International Office 2007, International learning program for Chinese language, Foreign Language Teaching and Research Press, Beijing.
3. Chinese Language Council International Office 2009, Standards for Teachers of Chinese as a foreign language, Foreign Language Teaching and Research Press, Beijing. Gui, Shichun 2013,
4. Anderson, J. R., Rider, L. M., and Simon, H. A. (1996) Situated learning and education. Educational Researcher. 25(4), 5-11. Burstall, C., Jamieson, M., Cohen, S., and Hargraves, M. (1974) Primary French with Balance. Windsor, England: NFER.
5. Carroll, J. B. (1963) A Model of School Learning. Teachers College Record, 64(8), 723-233.
- Carroll, J. B. (1975) The Teaching of French as a Foreign Language in Eight Countries. Stockholm: Almqvist and Wiksell, and New York: Wiley.
6. Elley, W. B. (ed.) (1994) The IEA Study of Reading Literacy: Achievement and Instruction in Thirty-Two School Systems. Oxford: Pergamon.
7. Flavell, J.H. (1963) The Developmental Psychology of Jean Piaget. Princeton, NJ: Van Nostrand. Goldring, A., Russel, M., and Cook, A. (2003) The effect of computers on student writing: A meta-analysis of studies from 1992 to 2002. Journal of Technology, Learning and Assessment, 2(1), (www.jtta.org).

«ПЕРЕВЁРНУТЫЙ КЛАСС» КАК ОДИН ИЗ КОМПОНЕНТОВ СОВРЕМЕННОЙ ТЕХНОЛОГИИ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ

Статья посвящена обучающей модели «Перевернутый класс» как одному из компонентов современной технологии смешанного обучения (*Blended Learning*). В статье говорится о том, что данная модель обучения используется для организации индивидуальной учебной деятельности обучающихся по освоению программного или дополнительного учебного материала. Для данной модели обучения характерно чередование компонентов традиционного и дистанционного (электронного) обучения. При этом реализация электронного обучения осуществляется вне учебной аудитории: преподаватель предоставляет доступ к электронным образовательным ресурсам для предварительной теоретической подготовки дома.

Изменения, которые происходят в настоящее время во всех сферах жизни – это время больших испытаний для каждого человека в мире. Введение строгих ограничительных мер из-за пандемии коронавируса бросило вызов и системе образования, требуя от нее спешного перехода на дистанционную форму обучения. В результате чего изменились требования к участникам образовательного процесса – и к тем, кто учит, и к тем, кто учится. Примером таких требований являются стандарты международного общества содействия технологиям в образовании. [1]

Одними из важных требований данного стандарта на сегодняшний день являются: использование в учебном процессе технологических инструментов, а также персонализация учебного пространства для углубления знаний; понимание специфики обучения в цифровом мире; обучение навыкам критического мышления; умение “решать проблемы путем создания новых решений”.

Переход на дистанционную форму обучения, как вы помните, заставил нас всех спешно изучать возможности современных компьютерных средств, было проведено множество обучающих семинаров. И сегодня в копилке у каждого преподавателя есть свои предпочтения в плане информационных технологий и средств обучения, которые позволяют возложить на них часть функций преподавателя и часть функций обучаемого, принятых в классической форме обучения. Информационные технологии в онлайн обучении играют роль инструментов, которые обеспечивают преподавателям и обучающимся доступ к учебному материалу, к большому количеству дополнительной справочной информации; предоставляют обучающимся средства общения, возможность участия в видеоконференциях. Возможность просмотра учебного материала в удобное для студента время с многократным повтором позволяет управлять и контролировать процесс обучения, когда студент сам приходит к убеждению, что разобрался в изучаемом учебном материале, понял его, запомнил основные положения, научился применять их на практике для решения практических задач. С другой стороны, не отрицается активная роль преподавателя, так как его задача убедиться в знаниях студента, и — как при традиционном обучении — принять решение по корректировке программы обучения с тем, чтобы добиться наилучшего усвоения пройденного материала.

Наиболее эффективно реализовать эти требования позволяет модель *flipped classroom / inverted classroom / "vertauschter Klassenraum"* или перевернутый класс. «*Flipped classroom / inverted classroom*» - перевернутый класс - относительно новые модные слова из образовательного инструментария.

Модель «Перевернутый класс» как один из компонентов современной технологии смешанного обучения (*Blended Learning*) используется для организации индивидуальной

учебной деятельности обучающихся по освоению программного или дополнительного учебного материала. Для данной модели обучения характерно чередование компонентов традиционного и дистанционного (электронного) обучения. При этом реализация электронного обучения осуществляется вне учебной аудитории: преподаватель предоставляет доступ к электронным образовательным ресурсам для предварительной теоретической подготовки дома. [1] Далее организуется практическое обсуждение материала. Обучение в режиме «Перевернутый класс» повышает ответственность самого обучающегося, стимулирует развитие его личностных характеристик (активность, ответственность, инициативность) и метапредметных навыков (самоорганизация, управление временными ресурсами). [1]

В США концепция flipped classroom / inverted classroom началась десять лет назад с внедрения в школах. Первой в мире школой, которая полностью перешла на систему «перевернутого обучения» стала Clintondale High School в Детройте, США. Значительные результаты принес и опыт использования модели «перевернутого класса» не только в начальной школе, но и в университетах по всему миру. [2]

Сама идея «перевернутого обучения» не нова, и этот метод всегда использовался и сейчас используется всеми учителями иностранных языков при работе с литературой (Homereading/ Hauslektüre). Чтение романа, пьесы как домашнего задания, обсуждение и анализ ее на практических занятиях - не новое изобретение.

Пионером метода перевернутых классов в Германии является Кристиан Шпаннагель, профессор Педагогического университета Гейдельберга, а также Стефан Байер, основатель и управляющий директор sofatur. [3,4] Оба согласились с тем, что модель обучения с «измененными фазами обучения» - „vertauschten Unterrichtsphasen” также заслуживает внимания в немецких школах, поскольку она имеет большие преимущества, в частности, для учащихся: в то время как учащиеся получают новые знания с помощью обучающих видео дома и в индивидуальном темпе, а в классе участвуют в обсуждении данного материала, например, в групповой работе. Учитель на занятиях получает время, которое ему могло бы потребоваться раньше для объяснения нового материала или чтения лекции, для индивидуального контроля, например, за неуспевающими учениками: „Die Lehrperson gewinnt dadurch die Zeit, die sie früher für die Erklärung in der Unterrichtsstunde benötigen hätte, für individuelle Betreuung von beispielsweise leistungsschwächeren Schülerinnen und Schülern”, so Prof. Dr. Spannagel. [5]

Благодаря К. Шпаннагелю и С. Байеру и родился Пилотный проект модели "vertauschter Klassenraum" – перевернутый класс в Берлине в 2013 году и три берлинские школы: Herman-Nohl-Schule, Gebrüder Montgolfier Gymnasiums, Evangelische Schule Berlin Zentrum (ESBZ) объединили свои усилия с проф. К. Шпаннагелем и командой программистов в пилотном проекте.

Применительно к лекции в университете метод «перевернутого класса» сдвигает входную фазу с лекционного зала на фазу самообучения дома и активизирует студентов на фазе обучения в аудитории. Лекции в университетах обычно состоят из лектора, читающего лекцию, и (возможно) сотен студентов, слушающих более или менее активно. На протяжении нескольких лет психологи и ученые из разных областей все чаще говорят о том, что традиционная лекция является одной из самых неэффективных форм обучения. Как правило, во время лекции усваивается не более 15-20% информации [6]. При он-лайн лекции мы иногда даже и не видим лиц студентов из-за отключенного по техническим причинам (как говорят студенты) видео, поэтому нам даже сложно найти пару активно слушающих студентов.

При перевернутом классе первоначальная идея состоит в том, чтобы лектор записал свои лекции на видео. Фильмы или скринкасты доступны в Интернете, и у студентов есть домашние задания, которые он должен выполнить при просмотре видео лекции -

необходимы рабочие листы, потому что следует продвигать не пассивное «телевидение», а активный вклад. Важная часть задания / домашнего задания - записать все вопросы, возникшие при просмотре видео, чтобы конкретно рассмотреть сложные аспекты на этапе присутствия. Прояснение любых проблем, которые могут возникнуть при просмотре видео, чтении текстов или прослушивании инструкций является самым важным аспектом - и логически вписывается в концепцию, согласно которой следующее занятие начинается с вопросов и ответов. Существуют также различные формы «активного пленарного заседания», как это называет Шпаннагель - это методы активации, такие как „Think-Pair-Share“ «подумай-попарно-поделись» со всеми вариантами, а также дискуссии за и против, в которых учащиеся модерируют, записывают или решают проблему вместе, при этом преподаватель вмешивается только тогда, когда это необходимо, или направляет, если студенты рискуют выбрать неправильный путь решения проблемы [5].

Выше уже отмечалось, что модель «Перевернутый класс» является одним из компонентов современной технологии смешанного обучения и его нельзя просто перенести в учебный процесс - он должен быть адаптирован к концепции обучения, а также к собственному стилю преподавателя. Каждый может разработать для себя такие методы, как перевернутый класс, исходя из своей собственной точки зрения и своей учебной деятельности, изобретать возможные варианты использования в соответствующих конкретных контекстах и преодолевать любые возникающие трудности с помощью творческих решений и экспериментировать: „WiebevielenMethodengilt: Experimentieren ist ausdrücklicherlaubt! Jede Lehrerin und jeder Lehrer kann Methoden wie den Flipped Classroom aus der eigenen Perspektive und dem eigenen unterrichtlichen Handeln heraus für sich weiterentwickeln, Einsatzmöglichkeiten in den jeweiligen spezifischen Kontexten erfinden und auftretende Schwierigkeiten mit kreativen Lösungen meistern.“[5]

В заключении хотелось бы сказать о том, что информационные технологии в онлайн обучении предоставляют, как мы уже убедились, неограниченные возможности создания эффективных средств визуализации, тренажеров, максимальное использование различных способов представления информации: текста, графики, видео, звукового сопровождения, анимации, т. е. то, что получило название "мультимедиа". Особую роль играют требования по индивидуализации учебного пространства, которые невозможно выполнить без пре-водкастинга. Скорее всего, индивидуализация будет одной из главных тенденций образования XXI века. И в будущем, как мы полагаем, информационные технологии и классические средства обучения будут идти параллельно.

Список использованной литературы

1. <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2019/12/21/tehnologiya-smeshannogo-obucheniya>
2. <https://etutorium.ru/blog/perevernutyj-klass>
3. Schule im Wandel. URL: <http://www.goethe.de/schule-im-wandel>
4. Ch. Spannagels Online-Publikationen:
  - a. <http://cspannagel.wordpress.com/?s=aktives+plenum>
  - b. <http://cspannagel.wordpress.com/2013/01/13/horsaalspiele/>
  - c. <http://cspannagel.wordpress.com/2013/05/07/horsaalspiel-ring-the-bell/>
  - d. <http://cspannagel.wordpress.com/2014/02/17/workshop-party/>
5. <https://magazin.sofatutor.com/lehrer/flipped-classroom-berlin-flippt-aus/>
6. <https://newtonew.com/school/v-chem-sekret-konceptii-perevernutowo-klassa>

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСТАНСКОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ПРАКТИКАХ

Аннотация. В данной статье нами рассматривается необходимость и эффективность использования дистанционного обучения для преподавания иностранного языка в Казахстане и других странах, обусловленные условиями меняющегося мира. Нами проанализированы особенности использования дистанционного обучения. А также раскрываются его преимущества, как средства обучения в системе образования и самостоятельно учащимися. Нами было установлено, что все учебные заведения Казахстана в период пандемии и локдауна активно использовали форму дистанционного обучения. Мы считаем, что его рекомендуется применять в особенных условиях, а также как дополнительную часть традиционной формы обучения (при заочной форме обучения; для обучения детей с ограниченными возможностями в школу, а также в отдаленных населенных пунктах). Основными и более эффективными методами дистанционного обучения является обучение, в котором используются современные цифровые телекоммуникационные технологии, позволяющие общаться учителю и ученику в режиме офлайн и онлайн.

Ключевые слова: обучение, дистанционное обучение, иностранный язык, средства обучения.

Annotation. In this article, we examine the need and effectiveness of using distance learning for teaching a foreign language in Kazakhstan and other countries, due to the conditions of a changing world. We have analyzed the features of using distance learning. And also its advantages are revealed as a means of teaching in the education system and by students independently. We found that all educational institutions in Kazakhstan during the pandemic and lockdown used the form of distance learning actively. We believe that it is recommended to use it in special conditions, as well as an additional part of the traditional form of education (for correspondence courses; for teaching children with disabilities, as well as in remote settlements). The main and more effective methods of distance learning is teaching, which uses modern digital telecommunication technologies that allow teacher and student to communicate offline and online.

Key words: teaching, distance learning, foreign language, means of education.

В современное время в обществе поменялись требования не только к содержанию образования, но и к эффективности организации и проведения учебного процесса. Например, в школе важно организовать процесс обучения иностранному языку таким образом, чтобы научить детей применять его на практике, как качественно полученные в ходе обучения знания. В этом плане современные технологии приходят на помощь и дают, например, возможность обучаться дистанционно. Дистанционно обучают детей, находящихся в отдаленных регионах, и детей, которые не могут посещать школу. При решении таких задач учителю следует сочетать грамотно применение традиционных методов обучения английскому языку и современных методов, с использованием программных информационных технологий и ресурсы Интернета [1, с. 115-123].

В общем, понимается под дистанционным обучением процесс обучения, основанный на взаимодействии учителя и ученика на расстоянии. При этом важно сохранение всех компонентов, присущих традиционному обучению (цели, содержание, организационные формы, методы и средства обучения), а также применение специфических технологических и технических средств (наличие технологий сети Интернета и иных интерактивных сред) [2,

с. 78-83]. В упрощенном виде представляется дистанционное обучение самостоятельной формой обучения ученика, который применяет в качестве основного средства обучения современные информационные технологии.

В современный период, в условиях стремительно развивающегося мира, да еще в условиях пандемии Covid-19, приведшей к длительным локдаунам [3] (ограничения на передвижения), отмечается потребность в организации обучения дистанционно. Collins Dictionary (Словарь английского языка) определил lockdown, как «общий опыт миллиардов людей», по отношению к которым были «введены строгие ограничительные меры на социальное взаимодействие, на поездки и доступ к общественным местам и пространствам». К ним были отнесены школы, колледжи и вузы.

На настоящий период накоплен в мире существенный опыт осуществления на практике дистанционного обучения. Они основаны на применении телекоммуникационных систем и компьютерных сетей, а также систем телевизионного вещания. Наиболее современной формой является дистанционное обучение, в котором используются современные цифровые телекоммуникационные технологии, позволяющие общаться учителю и ученику в режиме офлайн и онлайн [4].

В Республике Казахстан до 2020-го года использовалась дистанционная только в системе заочного образования. Но и в нем не были разработаны на практике более эффективные формы, такие, как теле- и виртуальное образование и открытые университеты [5, с. 23-28; 6]. По рамкам программы цифровизации системы образования РК, во многих вузах и колледжах страны разрабатываются, на основе локальных сетей, автоматизированные системы дистанционного обучения. В них используются различные мультимедийные средства. Создаются все новые технологии методического и программного обеспечения дистанционного образования, которые можно использовать как для высшего, так и среднего профессионального образования [6].

Иностранный язык дистанционно изучают школьники и студенты через интернет самостоятельно или в виде домашних заданий [6]. Основными направлениями при обучении иностранного языка в Казахстане, России и других странах СНГ дистанционно являются: обучение рецептивной стороны иноязычной речи; формирование социокультурной компетенции; развитие самообразовательной компетенции; развитие самообразовательной компетенции; формирование коммуникативных навыков; совершенствование иноязычных лексических навыков и другие [7].

В условиях пандемии ситуация поменялась. Учителям практически всех стран мира пришлось отказаться от традиционной формы обучения. Процесс обучения был довольно сложным. Многие зарубежные авторы (J. Nicholas, Tom E. Fletcher, J. Beeching, R. Fowler) указывают на то, что именно пандемия оказалась важнейшим фактором, который заставил систему традиционного обучения перейти, на условиях принципа стресс-теста, к дистанционному (цифровому) образованию [8]. При этом нужно отметить, что не все страны были готовы перейти к полному дистанционному обучению, так как 40% мирового населения до настоящего времени еще не имеют доступа к Интернету.

Анализ других источников показал, условия локдауна заставили многие страны перейти оперативно к дистанционному обучению дистанционно в режиме on-line. Дистанционно обучались по всем предметам, в том числе и по иностранному языку [9]. Следует отметить, что проводить уроки учителям английского языка проблематично, так как сложно в режиме индивидуально-общего общения связаться и поговорить с каждым, что важно для языковедов. По данным британских исследователей, к началу апреля 2020 года закрыли свои школы более 180 стран мира, в результате 87,4% всех учащихся должны были учиться дистанционно (свыше 1,5 миллиарда).

ВОЗ и ЮНЕСКО рекомендовало министерствам образования стран мира внимательно подойти к данному вопросу и поддержать дистанционное и домашнее обучение. Для этого был предложен ряд направлений деятельности в области организации дистанционного

обучения: вовлечь в процесс компетентных благополучных учителей и оказать им поддержку для того, чтобы они смогли преподавать предмет дистанционно, поддерживать у своих учеников мотивацию и контролировать происходящее обучение, а также заботиться о благополучии своих учеников и своем собственном благополучии; обеспечить доступ к учебным ресурсам через телевидение, радио и печатные материалы в тех местах, где подключение к Интернету представляется менее доступным; для обмена общей школьной информацией и обновлениями, а также ресурсами и педагогическими идеями пользоваться мобильными мессенджерами; организовать онлайн-обучение и обучение с использованием онлайн-платформ и инструментов для замены аудиторного обучения и взаимодействия с учащимися, включая решения с низкой пропускной способностью (автономные / асинхронные); для поддержки обучения детей, их благополучия и безопасности в домашней обстановке усилить роль родителей и воспитателей [9].

Данные Британского совета и других организаций, собранные во время кризиса, также указывают на другие области, где необходимы действия дистанционного обучения. Во время дистанционного обучения рекомендовано работать по сокращенному поурочному плану, с использованием инструкций для учеников. Они включают в себя тему, цели урока, задания со ссылками, которые учителя составляют самостоятельно. Также были подготовлены в Британии методические рекомендации по проведению СОРов и СОЧей. Они должны готовиться творческими группами учителей школ города и области и представляться в виде адаптированных заданий. Относительно учителя английского языка, в Британии, например, из-за пандемии во время проведения контрольных работ, учитель проверяет два вида речевой деятельности (письмо и чтение) вместо четырех. Аудирование и говорение невозможно проверить дистанционно.

В Казахстане вся система обучения была в условиях пандемии на обучении в режиме online, согласно данному формату учитель общался с учениками через интернет. Также было организовано обучение на базе телевизионных уроков на каналах «ЕЛ АРНА» и «Балапан». Была образована ретрансляция уроков через местные телевизионные и интернет-каналы (при поддержке министерства образования и системы национального телевидения) [10]. Относительно английского языка была разработана интернет-платформа на 2020-2021 учебный год «Онлайн-мектеп», она позволяет учиться онлайн (синхронно) и оффлайн (асинхронно). Календарно-тематический план по всем предметам в «Онлайн-мектеп» совпадает с календарно-тематическим планом учителей английского языка, что позволяет им давать учащимся задания как для самостоятельного изучения темы, так и для закрепления новой темы. МОН РК были предложены для онлайн-обучения различные интернет-платформы, что позволило каждой школе выбирать то, что ей больше подходит. К ним отнесены Kundelik.kz, ZOOM, MicrosoftTeams, и GoogleClassroom.

Нами выделен также опыт отдельных стран мира. Остановимся на отдельных из них. В России многие коммерческие структуры предоставили системе образования бесплатно доступ к своим ресурсам образовательного плана (системы самопроверки, видеоуроки («Учи.ру», «Я.Класс», «Новый диск» и многие другие). В Узбекистане школьникам предлагается участвовать в телевизионных уроках посредством включения соответствующих онлайн-конкурсов [11].

Следует отметить и опыт стран, которые подготовили довольно оперативно свои собственные цифровые решения дистанционного обучения: Правительства Японии, Южной Кореи и Ливана распространили для обучения интерактивное ПО по различным предметам (от фитнеса до математического анализа); в Китае могут получать более 100 млн. учащихся обучение через специальные телевизионные каналы; во многих странах мира стали публиковать лекции и планы уроков в социальных сетях или в мессенджерах. Одним из них стал WhatsApp. В данном направлении главной стала возможность в кратчайшие сроки оцифровать образовательные материалы, необходимые для обучения. Для этого было организовано сотрудничество государственных образовательных учреждений, СМИ,

издательским бизнесом, инновационными технологическими компаниями и сферой развлечений [12]. Нужно отметить, что эти и другие виды мотивационной деятельности возможны, независимо от того, какие каналы и платформы используют учителя. Системы управления обучением делают это возможным, и группы в WhatsApp или электронной почты с родителями могут достичь того же самого.

Таким образом, нами установлено, что дистанционное обучение является дополнительной частью традиционной формы обучения. На практике дистанционное обучение зарекомендовало себя в заочном обучении и при обучении детей с ограниченным доступом в школу, а также в отдаленных населенных пунктах. Основными и более эффективными методами дистанционного обучения определены методики с применением телекоммуникационных систем и компьютерных сетей, а также систем телевизионного вещания. Наиболее современной формой является дистанционное обучение, в котором используются современные цифровые телекоммуникационные технологии, позволяющие общаться учителю и ученику в режиме офлайн и онлайн.

В условиях стремительно меняющегося мира, особенно в условиях пандемии, дистанционное обучение доказало свою состоятельность, так как на время заменила традиционное обучение. Это позволяет нам сделать вывод, что, в целом, дистанционное обучение способно в особых условиях заменить традиционное обучение, но только на время.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Вознесенская Е. В. Дистанционное обучение – история развития и современные тенденции в образовательном пространстве // Наука и школа. 2017. № 1. – С. 115-123.
2. Омарова С. К. Современные тенденции образования в эпоху цифровизации // Педагогика. Вопросы теории и практики. 2018. № 1 (9). – С. 78-83.
3. Словарь Collins назвал «локдаун» словом 2020 года <https://www.interfax.ru/world/736388>
4. Хомоненко А. Д. Базы данных. – М., 2004. – 737 с.
5. А. К. Кусаинов, А. А. Шарипбай /Технология и методика дистанционного обучения в Республике Казахстан. – С. 23-28
6. Ратнер Ф. Л. Разработка электронных образовательных ресурсов: зарубежный опыт. – Казань, 2008. – 104 с.
7. Современные методы и технологии преподавания иностранных языков : сб. науч. ст. / Чуваш. гос. пед. ун-т ; отв. ред. Н. В. Кормилина, Н. Ю. Шугаева. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2019. – 449 с.
8. Nicholas J. Beeching, Tom E. Fletcher, Robert Fowler. COVID-19. BMJ Best Practices. BMJ Publishing Group 17 февраля 2020. <https://www.lstmed.ac.uk/news-events/news/bmj-best-practice-monograph-covid-19>
9. Education during the COVID-19 crisis Opportunities and constraints of using EdTech in low-income countries. / Raluca David, Katy Jordan, Toby Phillips/апрель 2020. series: edtechhub.org/coronavirus
10. <https://newsnn.ru/news/society/06-04-2020/dnevnik-ru-ne-vyderzhal-pritoka-polzovateley-posle-kanikul>
11. Covid-19 and education/ Support for distance teaching and learning English <https://www.oecd.org/education/Supporting-the-continuation-of-teaching-and-learning-during-the-COVID-19-pandemic.pdf>
12. Как пандемия влияет на систему образования в мире. https://forbes.kz/process/education/kak_pandemiya_vliyaet_na_sistemu_obrazovaniya_v_mire/

ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ОҚУШЫЛАР ҚАТЕЛЕРІНІҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТҮЗЕТУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада отандық және шетелдік әдебиеттерде қарастырылған тілдік қателіктердің пайда болуы және оларды түзету мәселесі бойынша тұжырымдамалар келтірілген. Жоғары оқу орындарының оқытушыларына шетел тілін оқытуды ұйымдастыру және жүзеге асыру бойынша, атап айтқанда, оқытудың әртүрлі кезеңдерінде және студенттердің әртүрлі топтарындағы қателермен жұмыс жасау бойынша әдістемелік ақпарат, практикалық кеңестер мен ұсыныстар берілген. Қазіргі мақала қателіктерді талдау саласында жүргізілген іргелі фондық зерттеулерді бөліп көрсетуге бағытталған. Ол тілді үйрену кезінде мұғалімдер мен оқытушыларға жиі кездесетін қателер туралы білуге көмектесуге тырысады.

Кілт сөздер: білім беру, шет тілдерін оқыту, студенттердің ағылшын тіліндегі қателіктері, қателерді талдау, қателерді түзету, тілдік қателерді түзету жолдары, қателіктердің себептері.

Кіріспе

Қазіргі уақытта шетел тілін үйренудегі қателерді түзетудің маңыздылығы ерекше. Қателерді түзету оқушыларға олардың тілдік қолданысы туралы кері байланыс формасы ретінде қарастырылады. Сөйлеу немесе жазу кезінде оқушылардың жіберген қателіктерін түзету бірде-бір мұғалім жоққа шығара алмайтын ең қиын міндеттердің бірі болып табылады. Бұл үдерісті мүмкіндігінше оңтайландыру және білім сапасын арттыру үшін көптеген сұрақтар мен тапсырмалар бар.

Кез келген тіл маманы немесе оқытушы қателерді түзетуде қателер (error және mistake) айырмашылығын, қашан түзету керек, мұғалім оқушыны ынталандырусыз қалай түзете алады деген сұрақтарды қарастыруы керек. Бұл мәселені американдық лингвист Красен (1987) тілді үйрену кезіндегі қиындықтар мен қателерді түзетудің маңыздылығы тұрғысынан қарастырды. Осыған байланысты, тіл білімінде және психолінгвистикада әр түрлі мектептер пайда болды, олардың мақсаты осы процестерді талдау болды. Оқушылар сөйлемдерді дұрыс құрастырып, оларды бір-бірімен байланыстыра алу дағдысы өмірде пайдалану үшін де, академиялық жетістіктерге жету үшін де ең қажетті дағды болмақ.

Осыған орай, мақалада оқушылардың жазылымдағы негізгі проблемалары мен грамматикалық инструкцияның жазылымды жақсартуға әсерін және соның аясында қолданылған түрлі әдістерді көрсету міндеттеледі.

Шетел тілін үйренудегі қателердің түрлері

Көптеген қателіктер тіл аралық емес, яғни олар оқушының ана тілінен аударымдарға негізделмейді. Көбінесе оларды интралингвальдық қателер деп атайды, демек мұндай қателіктер тілдік құбылыстардың аударма тілінің ішінде берілуінің нәтижесі болып табылады. Бұл көбінесе тіл ішіндегі қажетті даму кезеңдеріне байланысты. Оқудың бір кезеңінде барлық топтарда болатын және ана тілінен ауыстыруға болмайтын қателіктер бар екенін кез-келген мұғалім біледі. Әрбір студент қабылдайтын орталық процестер - жалпылау, жеңілдету және жүйелеу [1, 206 б.]. Жалпылау дегеніміз, мысалы шет тілі немесе ережелері категорияларын олар жатпайтын құбылыстарға дейін кеңейту. Бұл жүйеленуді тұрақты емес құбылыс болған кезде кездестіреміз. Жеңілдету дегеніміз, мысалы конъюграцияланбаған формаларды, күрделі құрылымдарды, бағыныңқы сөйлемдерді және т.б. қолдану сияқты құбылыстардың жеңілдетілуі.

Қателерді әр түрлі критерийлер бойынша жіктеуге болады. Құзыреттілік қателіктері деп оқушының өзі тани алмайтын жүйемен соқтығысу процесі түсіндіріледі. Бұл жағдайда, студент тілдік құрылымды әлі зерттемеген, сондықтан қателік жібереді немесе ол бір нәрсені

дұрыс түсінбейді. Ал, өнімділік қателері деп оқушының өзі тани алатын жүйелік емес қақтығыстар түсіндіріледі. Сонымен қатар, қателерді байланыс процесін бұзатын және оны бұзбайтын қателер деп бөлуге болады. Байланысты бұзатын қателер деп тұжырымдаманы түсініксіз ететін қателерді айтамыз. Егер қателіктер қарым қатынасты бұзбаса, тұжырымның мәні түсінікті болады. Бұл өрескел грамматикалық қателер деп аталуы мүмкін.

Тіл деңгейіне сәйкес келесі типтегі қателіктер ажыратылады: фонетикалық (фонологиялық) қателер, яғни, айтылым мен емледегі қателіктер, лексикалық және семантикалық қателіктер, яғни, тиісті контексттегі қате сөз немесе синтаксистік қателіктер, яғни, морфологиядағы қателіктер (мысалы, сөзге етістікті жалғағанда аяқталуындағы қате) немесе синтаксистегі (мысалы, сөз ретін бұзу); прагматикалық қателіктер, яғни, стильді бұзу, атап айтқанда, осы жағдайда қолдану дұрыс емес тұжырымның болуы.

Жоғары бағалауға қатысты жағдайларда қателерді жіктеудің әр түрлі әрекеттері бар. Мұғалімдер сабақтағы қателерді түзету кезінде қателіктердің белгілерін жиі қолданады, бұл оқушыға белгілі бір пайда әкеледі. Қателер мазмұны бойынша (мысалы, әдепсіз немесе дұрыс емес сөз, тілдің дұрыс емес деңгейі) және лингвистикалық дұрыстығы бойынша жіктеледі. Қателерді дұрыс жіктеу көбінесе қиын: санаттар бір-бірімен сәйкес келеді. Әдетте, қателерді жазбаша түзету мүлдем басқа нәрселер деп түсіндіріледі. Егер білім алушы қателіктерге жалпы оң көзқараспен қаралатынын және ең алдымен олар оқудың қажеттілігі үшін маңызды екенін түсінуі керек.

Шетел тілін оқытуда қателерді түзетудің маңыздылығы және жолдары

Қателерді әр түрлі жолмен анықтауға болады: бірден көрсету және түсіндірме жұмыстарын жүргізу, қандай да бір белгілермен көрсету, оқытушының қателерді түзетуі, оқушының жеке өзінің қатесін түзеуі және сыныптағы басқа да оқушылардың түзетуі [2, 31 б.]. Жазбаша жұмыстарды түзету оңай болып келеді. Оқушыға да, мұғалімге де ойлануға жеткілікті уақыт болады. Оқушы орындаған жұмысын қайтадан тексере алады, қателерін түзете алады. Мұғалім оқушының қатесін қалай түзетіні туралы ойлануы мүмкін. Ол кеңес, түсініктеме және т.б. бере алады. Ауызша сферада барлығы басқаша жүргізіледі. Оқушының ауызша сөйлеуі кезінде мұғалім белгіленген нұсқауларды ереженің көмегімен тексеріп және дұрыс бағалануын қадағалауы қажет. Мысалы, дауыстап оқыған кезде айтылымға, грамматикалық жаттығулар кезінде, грамматикалық қателерге назар аударуымыз қажет. Бірақ, егер сіз ойыңызды еркін жеткізе алатын болсаңыз, онда аудиторияның ынтасын өзіңізге аудара алуыңыз әбден ықтимал. Жазбаша жұмыста жіберілген қателерді түзету сөйлеу практикасы үшін өте маңызды. Сондықтан «түзету» деген ұғымды тұжырыммен жеткіліксіз келісімді қамтитын мәлімдемеге кез-келген реакция.

Зерттеулер мұғалімдер де, оқушылар да сыныптағы түзетулерді маңызды деп бағалайтынын көрсетті. Кейбір жағдайларда мұғалім оқушыны түзетпейді, себебі оқушының сөзін бөлгісі келмейді. Ал, оқушылар керісінше, мұғалім оларды сирек түзетеді деп санайды және жиі түзетілгенді қалайды. Бұл Қытай мен Мароккада жүргізілген сауалнамаларда расталды. Бірақ, соған қарамастан, түзетулерден кейін өздерін жайсыз сезінетін оқушылар бар. Бұл әр нақты оқушыға байланысты және студенттердің еркін сөйлеуі кезінде үлкен қиындықтарға тап болатындығымен түсіндіруге болады. Мұндай жағдай оқушылардың бір нәрсені дұрыс жеткізгісі келетіндігімен, бірақ қателік жіберуден қорқатындығымен байланысты. Бұл оқушылар үшін түзетулер пайдалы емес, зиянды болуы мүмкін. Бірақ, жалпы түзету оқыту процесінде өте маңызды [3, 52 б.].

Шетел тілін оқыту әдістемесінің тарихында түзетудің қажеттілігі мен тәсілдеріне қатысты әртүрлі ұстанымдар бар. Сонымен, грамматикалық аударма әдісі негізінен тілдің формальды дұрыстығына байланысты. Ең алдымен, мұғалім алдымен ережені түсіндіреді. Содан кейін оқушылар осы ережеге байланысты, бірінші кезекте аудармаға байланысты жаттығулар жасайды. Мұғалім байқаған барлық қателерді түзетеді. Аудио-видео тапсырмалары да қателерді түзетуде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, жиі қайталап отыру арқылы студенттердің есте сақтау қабілеті арта түседі.

Көптеген зерттеушілер фонетикалық қателерді бастапқыда түзету керек деп санайды. Фонетикалық қателіктер, тіпті адам тілді жетік білген кезде де, қарым-қатынасқа кедергі келтіріп, тіпті тұжырымдарды дұрыс түсінбеуге әкелуі мүмкін [4, 105 б.]. Фонетикалық қателерді түзету күрделі түзету. Олардың көпшілігі оқушының өзі түзете алмайтын қателіктерге сілтеме жасайды. Сондықтан оларды жаттығу ретінде қарастырған жөн. Еркін сөйлеу кезінде фонетикалық түзетулерден аулақ болу керек. Олар көп уақыт пен зейінді қажет етеді және сөйлеу мен қарым-қатынасты бұзады [5, 8-9 б.].

Синтаксистік және морфологиялық қателіктер, тіпті сөйлеу еркіндігінде де, қарым қатынастың бұзылуына сирек әкелетінін ескеру қажет. Сонымен қатар, оларды түзету оңай. Көптеген жағдайларда қатені көрсетіп, өзін өзі түзетуді ынталандыруға болады. Сондай-ақ мұғалімнің тікелей түзетулерін оқушы тез өңдей алады.

Лексико-семантикалық қателер мен идиомалық мағынасын өзгертетін қателіктерге әкелуі мүмкін. Бұл жағдайда түзету студенттің ниетімен сәйкес келетініне ерекше назар аудару керек. Сондай-ақ бірден туралы сенімді болмасаңыз, қайта сұрауға кеңес береміз. Лексикалық және семантикалық қателерді түзетуді кейде юмормен ұйымдастыруға болады. Мысалы, мұғалім қатемен жұмыс жасау кезінде әр түрлі көрнекіліктер (оның ішінде: ойын каточкілері, аудио-видео жаттығулары, т.б.) қолданатын болса оқушылардың ынтасы арта түседі [6, 126 б.].

Ал, қателерді түзетудің ең қарапайым тәсілі прагматикалық түзету болып табылады. Бұл кезде өте мұқият болу қажет. Себебі, бұл түзетулер көбінесе пікірталас жиындарында кездеседі. Мысалы: дебат, әртүрлі конференциялар, дөңгелек үстел, т.б. Егер прагматикалық қателерді байқасақ, бірден түзетуіміз керек. Осы аталған қателер сабақ барысында кездесе білім алушы шетел тілін үйренудегі талаптар деп түсінеді және қолдайды.

Қателерді түзетудің ең ынғайлы уақыты қашан? Бірнеше нұсқаларды атап өтуге болады: оқушы қате жібергеннен кейін бірден түзетуді жөн көреді. Бұл жағдайда мұғалімге қатені есте сақтау қажет емес. Түзетулер оқушының мәлімдемелерімен қатар жүруі мүмкін. Мүмкін, мұндай түзетулерді оқушылар жақсы түсінетін шығар [7, 217 б.]. Мұғалім оқушының айтқан сөзінің соңында түзету енгізсе, ол оқушының сөзін бөлмеген дұрыс деп санайды. Себебі, оқушы ойын нақты жеткізіп алған дұрыс. Бұл сонымен қатар, әдептілік мәселесі.

Қателерді түзету кезінде қай тілді қолдану керек деген сұрақ жиі туындайды. Оқушылардың ана тіліне басымдық беріледі және ол бірнеше функцияларды орындайды. Оқушыларға үлкен пайда әкелетін қателіктердің себептерін талқылау кезінде ана тілінің көмегіне дәйекті түрде жүгіну қажет. Қатені түзету студенттің нақты ниетіне сәйкес келе ме деген бірнеше сұрақтар туындаған жағдайда, ана тілінде дұрыстаған дұрыс. Оқушылардың басқа тілдердегі тәжірибелеріне сүйене отырып, қосымша түсініктемелер, пікірталастар мен көмек көрсетуге болады. Мәселен, егер мүмкін болса, сіз зерттеуді жеңілдететін байланыстар жасай аласыз, өйткені, басқа тілдерде де осындай процестер жиі кездеседі.

Қателерді түзетуді енгізу үшін Хендриксон (1978) бес сұрақты қарастырады және оларға шолу жасайтын әдебиеттерге тоқталады [8]:

- 1) Қателерді түзету керек пе?
- 2) Қателер қашан түзетілуі керек?
- 3) Оқушылардың қандай қателерін түзету керек?
- 4) Оқушылардың қателерін қалай түзету керек?
- 5) Оқушылардың қателерін кім түзетуі керек?

Осы сұрақтардың бірі мұғалімнің студенттердің сөйлеу қателіктерімен жұмысының әдістері мен әдістемелік ұсыныстарына қатысты болып табылады. Corder (1967) бойынша оқушылардың қателіктерін түзету үш түрлі жолмен анықталады: 1) мұғалім оқушының үлгерімін қадағалап және нені үйрену керек деген сұрақты қарастырады; 2) олар тілді қалай меңгергендігі туралы дәлелдер келтіреді және білім алушы тіл үйренуде қандай стратегияларды қолданды; 3) олар оқыту үшін сөзсіз процесс, өйткені қателіктер оқушының

білім алу үшін қолданатын құралы ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, оқушылардың сөйлеуінде қателіктердің пайда болу себептері ескеріледі [8].

Зерттеу нәтижесінде қателерді түзетудің алты түрін атап өтуге болады:

1) мұғалім қатені тікелей ережеге сүйене отырып дұрыстайды және бірден қатені не үшін жіберілгендігін анықтап, шешімін табуға тырысады.

2) перифраза (қайта жинақтау) мұғалімнің айтқаны жазылымы көрсетіледі, бірақ түсіндірусіз, яғни білім алушы қатемен өзі жеке жұмыс жасайды.

3) түсіндіруге сұраныс, яғни, оқушы өз қатесін анықтап мұғалімнен түсіндірме жұмыстарын жүргізуге көмек сұрауы. Бұл көбінесе, диалогтік қарым қатынас кезінде орын алады.

4) терминологияны қолдану (металингвистикалық белгілер) - грамматикалық қателермен жұмыс жасау.

5) сөйлеу-ойлау қызметін ынталандыру үшін индукция және дұрыс форманы қолдану (elicitation).

6) қатені оқушы міндетті түрде мұғаліммен бірігіп талқылап, ауызша түрде жұмыстанады [9].

Қорытынды

Сонымен, мақалада шетел тілін оқыту үдерісіндегі диагностиканың, тілдік қателіктердің алдын алу мен түзетудің отандық және шетелдік тәжірибесі талданады. Оқушылардың тілі мен сөйлеуіндегі қателіктердің егжей тегжейлі жіктелуі олардың дұрыс бағалануына ықпал етеді және мұғалімге имитациялық байланыс жағдайын дұрыс бағалауға және мүмкін болатын қателіктерді болжауға көмектеседі. Қателерді талдау маңызды, бірақ оның шектеулері де бар. Біріншіден, шектен тыс көңіл бөлу де дұрыс емес. Екіншіден, айтылым назардан тыс қалады. Қателерді азайту маңызды критерий болып табылады. Тілді меңгеру деңгейін көтеру арқылы екінші тілді үйренудің түпкі мақсаты коммуникативті дағдыларға қол жеткізу, тілді жетік білу болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Schwerdtfeger I. C. Gruppenunterricht und Partnerarbeit / I. C. Schwerdtfeger // Handbuch Fremdsprachenunterricht / Hrsg. Karl-Richard Bausch u.a. – Tübingen/Basel: Francke, 1995. – S. 206–208.

2. Oxford R. Language Learning Strategies / R. Oxford. – New York: Newbury House Publishers, 2003. – 157 p.

3. Learning, Teaching and Communication in the Foreign Language Classroom / hrsg. G. Kasper. – Aarhus: University Press, 1996. – 231 p.

4. Гордеева Т. А. Теория и практика исправления ошибок при обучении иностранному языку / Т. А. Гордеева, П. Б. Тишулин, А. О. Булатова, Е. А. Хомяков. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2008. – 163 с.

5. Богомазова Т. С. Теория и практика по фонетике немецкого языка / Т. С. Богомазова, Т. Е. Подольская. – М: Лист Нью, 2004. – 240 с.

6. Bimmel, P. Lernerautonomie und Lernstrategien, Fernstudieneinheit (Erprobungs- fassung) / P. Bimmel, U. Rampillon. – München: Goethe-Institut, 2006. – 321 с.

7. Hammerly H. Fluency and Accuracy / H. Hammerly. – Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 2010. – 347 с.

8. Hendrickson J. M. (1978). Error Correction in Foreign Language Teaching: Recent theory, research

9. Нестерова Н.М., Овчинникова И.Г. Исследование переводческого билингвизма на материале корпуса ошибок // Жизнь языка в культуре и социуме. 2012. №3 С. 327-330.

ЕКІНШІ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Андатпа: Оқыту процесінде екінші тілдік тұлғаны қалыптастыру шет тілі және оның мәдениетаралық қарым-қатынас процесіне белсенді қатысуы тілдің өзінің белсенді табиғаты арқасында мүмкін болады.

Abstract: The functional nature of the language itself makes it possible to develop a secondary linguistic identity in the process of learning a foreign language as well as active participation in the process of intercultural communication.

Кілттік сөздер: тілдік тұлға, шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілік, тіл функциялары.

Key words: linguistic identity, foreign language communicative competence, language functions.

Жоғары мектепте шет тілін оқыту әрдайым студенттердің шет тілін коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруға бағытталған, оның деңгейі шет тілін тек әлеуметтік-тұрмыстық қарым-қатынас саласында ғана емес, сонымен қатар кәсіби өндірістік және ғылыми қызметте де қолдануға мүмкіндік береді. Көбінесе, осы мақсатқа жету жолдары шет тіліндегі ақпаратты нақты түсінуге және оны көбейтуге жеткілікті тілдік құралдардың қажетті арсеналын қалыптастыруға дейін азаяды. Осы тұрғыдан алғанда, тіл қарым-қатынас және ақпарат беру құралы бола отырып, өзінің негізгі коммуникативті функциясын орындайды. Алайда экономикалық саладағы халықаралық ынтымақтастықты кеңейту, қазіргі әлемдегі саяси, ғылыми-техникалық, мәдени және білім беру салалары шет тілін белсенді меңгеруді талап етеді. Сонымен қатар мәдениетаралық өзара іс-қимыл міндеттерін шешу үшін шет тілінде ауызша және жазбаша түрде қарым-қатынас жасау қабілетіне ие болуы тиіс екенін назарға алу қажет. Әлеуметтік, этникалық, конфессиялық және мәдени айырмашылықтарды толерантты қабылдай отырып, ұжымда жұмыс істеу [1]. Шетелдік мәдени коммуниканттардың қарым-қатынасындағы түсіну процесін оңтайландырудың маңызды шарты тек тілдік ғана емес, сонымен бірге өзара әрекеттесетін тілдердің лексикалық бірліктерінің максималды концептуалды баламасына қол жеткізу болып табылады. А.А. Леонтьев, тілдің коммуникативті функциясын жалпылау саласымен қатар өмір сүретін қарым-қатынас саласына жатқызған, онда тіл ойлау құралы, әлеуметтік-тарихи тәжірибенің өмір сүру құралы ретінде әрекет етеді және ұлттық-мәдени жады болып табылады [2].

Тіл халықтың қоғамдық санасын, оның менталитетін, ұлттық дүниетанымының, ұлттық мәдениетінің өзіндік ерекшелігін көрсетеді. "Әлем тілдерін үйрену – бұл адамзаттың ойлары мен сезімдерінің дүниежүзілік тарихы" В.фон Гумбольдт дейді, тіл мен мәдениеттің қарым-қатынасы мәселесін зерттеген алғашқы ғалымдардың бірі [3]. Тіл мен мәдениеттің өзара тәуелділігі мен өзара әсері туралы айта отырып, ол нақты әлем мен тіл арасында ойлау, яғни ана тілі мен мәдениеті бар адам бар деген қорытындыға келді. Бұл әлемді сезім арқылы қабылдайтын және түсінетін адам, осы негізде әлем туралы өз идеяларын жасайды, олар өз кезегінде ұтымды түсініледі. Бұл тәсілдің жаңалығы әр түрлі тілдік формалардың артында ғалым ойлау мен шындықты түсіну тәсілдеріндегі айырмашылықтарды көрді, олар табиғатта жеке емес және тілде бейнеленген деген қорытынды жасады мәдениеттің өзіндік ерекшелігі: " ... әр түрлі тілдер бір тақырыптың әртүрлі белгілері емес, бірақ оның әртүрлі көріністері " [3]. Әр адамның сана-сезімі оның жеке тәжірибесінің

әсерінен қалыптасады, бірақ көбінесе әлеуметтену мен өсудің нәтижесі болып табылады, оның барысында ол алдыңғы ұрпақтардың тәжірибесін игереді.

Демек, мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде түсінбеушіліктің басты себебі тілдердің айырмашылығы емес, коммуниканттардың ұлттық саналарындағы айырмашылық болып табылады, ал басқа мәдениеттің бейнелерін түсіну олардың мәдениетінің "балама" бейнесін іздеу арқылы немесе олардың және басқалардың мәдениетіндегі айырмашылықтарды іздеу арқылы жүреді. Мәдениеті. Мәдениеттер диалогы-бұл әр түрлі сана арасындағы қарым-қатынас емес, әр түрлі мәдениеттер бейнелерінің бір сана шеңберіндегі байланысы. Екінші жағынан, өз мәдениетінің ерекшеліктерін білу шетелдік мәдени қоғамдастыққа жататын адамдармен байланыста болған кезде де пайда болады.

Тіл, ойлау және мәдениет бір-бірімен байланысты, олар мүмкін емес бір-бірінсіз жұмыс істеу, бір-бірін өзара байланыстыру және толықтыру. Қалыптасқан құндылық бағдарларының жүйесі, оған сәйкес адам сыртқы әлемге, көбінесе ойлау деңгейінде жауап береді, оның жеке басының бір бөлігін құрайды. Адам өмірінің нәтижесінде пайда болатын әлемнің идеалды бейнесі, содан кейін бір-бірімен біртұтас әмбебап символдық жүйеге үйлестірілген әртүрлі семиотикалық бейнелерде жүзеге асырылады, әлемнің бейнесі деп аталады. Әлемнің бейнесі айналадағы шындықты адамның әлеммен көп өлшемді өзара әрекеттесу процесінде пайда болатын және белгілі бір тарихи кезеңде бастапқы дүниетанымдық көзқарастар контекстінде қалыптасатын күрделі ұйымдастырылған антропоцентрлік жүйе ретінде көрсетеді. Сонымен бірге, әлемнің тілдегі көрінісі-бұл тілде сөйлейтін адамдардың ұжымдық шығармашылығы, және әрбір жаңа буын ана тілімен ұлттық мінездің, дүниетанымның белгілері бар мәдениеттің толық жиынтығын алады. В. фон Гумбольдт тілді "халық рухының", оның ұлттық мәдениетінің өрнегі бар, тілде көрініс табатын және ұрпақтарына берілетін жасампаздықтың үздіксіз мағыналы шығармашылық процесі ретінде анықтайды [3]. Бірақ тіл адамға сезімтал, шығармашылық және мәдени тәжірибеде берілген барлық нәрсені пассивті түрде көрсетпейді. Тіл сонымен бірге өзінің тасымалдаушысын белгілі бір әлеуметтік-мәдени қоғамға жататын, құндылықтар жүйесін, әлемді көруді және т. б. енгізетін және дамытатын тұлға ретінде қалыптастырады.

Шет тілін оқыту процесі білім алушының тілдік санасын толық қайта құру және екінші тілдік тұлғаны құру болып табылады. "Тілдік тұлға" ұғымы Ю.Н. Қараулов еңбектерінде егжей-тегжейлі жасалған [4], ол әр мәтіннің артында тіл жүйесі емес, дәлірек айтсақ, адамның тілдік қабілеттері мен дайындықтарының көп қабатты және көп компонентті жиынтығы ретінде түсінілетін, әр түрлі деңгейдегі сөйлеу әрекеттерін жасауға және көбейтуге, шындықты бейнелеудің тереңдігі мен дәлдігіне және белгілі бір мақсатты бағыт. Ю. Н.Қараулова тұрғысынан тілдік тұлғаның өзі танымдық деңгейден басталады, оның бірліктері құндылықтар иерархиясын қалыптастыратын ұғымдар, идеялар болып табылады, бұл тіл арқылы білімге, санаға, адамның таным процесіне шығуға мүмкіндік береді.

Тілдік тұлға ұғымы тілді жеке қолданушыда тұйықталмайды, керісінше ұлттық тілдік тип деңгейіне шығады. Ю. Н. Қарауловтың пікірінше, қоғамның ұлттық-мәдени дәстүрлері мен идеологиясы әлемнің жалпы тілдік көрінісінде оның ядролық, жалпы мақсаттағы, инвариантты бөлігін бөлуге мүмкіндік беретін кейбір доминантты анықтайды [4].

Ұлттық тілдің болуы туралы мәлімдеме қаншалықты заңды? Кез-келген тілдік тұлғаның ерекше және өзіндік танымдық кеңістігі, тіл білімі және оны қолдану ерекшеліктері бар екенін жоққа шығаруға болмайды. Біздің әрқайсымызда қауымдастықтардың, суреттердің, мотивтер мен құндылықтардың ерекше парадигмасы бар. Бірақ белгілі бір тілдік тұлғаның қалыптасуы мен қызметі оның осы лингвистикалық мәдениеттегі қолданыстағы нормаларға сәйкес басқа тілдік тұлғалармен өзара әрекеттесуі кезінде жүретінін мойындамау мүмкін емес. Жеке сана әлеуметтік санамен тығыз байланысты. Жеке тілдік тұлға тілге ішкі көзқарас арқылы, жеке тілдік мағыналарды қалыптастыру арқылы қалыптасады, жалпы қабылданған идеялардың әсерін сезінеді және

сонымен бірге оларға әсер етеді, бұл қоғамда жалпы қабылданған мәдени-тілдік тұжырымдамалардың әртүрлі модификациясына әкеледі. Дегенмен, нақты тілдік тұлға көбінесе жалпы тілден және аз дәрежеде жеке тілдік ерекшеліктерден тұрады. Сондықтан тілдік тұлға құрылымындағы ұлттық инвариантты бөлікті таңдау жалпы ұлттық тілдік типтің барын анықтауға және жеке тұлғаның оған жататындығын анықтауға мүмкіндік береді.

Екінші тілдік тұлға-шеберліктің нәтижесі шет тілінде, тілдік тұлға мәдениетке тікелей енген кезде, мәдениетаралық қарым-қатынас жүзеге асырылатын халықтың "рухы". И. И. Халееваның лингводидактикалық тұжырымдамасына сәйкес екінші тіл "бөтен емес" мәртебесіне аударылады және екінші тілдік тұлға зерттелетін шет тілінің спикерлерінің тілдік тұлғасына тән белгілер мен сипаттамаларға ие және адамның басқа мәдениеттер өкілдерімен шынайы қарым-қатынас жағдайында сөйлеу әрекеттерін "өндіруге" қабілеттерінің жиынтығы болып табылады[5].

Екінші тілдік сана мен екінші тілдік тұлға құрылымындағы екінші танымдық сананы бөліп көрсете отырып, И.И. Халеева оларды шет тілін оқытудың екі мақсаты ретінде анықтайды. Екінші тілдік сананың қалыптасуы бірінші кезектегі болып табылады және вербалды-семантикалық деңгейге қосылу (Ю. Н.Қарауыловтың пікірінше) және қарым-қатынас процесінде шет тілін қолдану мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Келесі мақсат білім алушыларды тілдік тұлғаның когнитивтік (тезаурустық) деңгейіне қосу ретінде тұжырымдалады, бұл екінші когнитивтік сананы, осы тілдің ана тіліне тән әлемнің тұжырымдамалық бейнесін қалыптастыруды білдіреді.

Осы теорияларға сүйене отырып, шет тілін оқыту барысында оның коммуникативті және жинақтау функциялары ғана емес, сонымен бірге ойлау функциясы мен әлемді модельдеу функциясы да жүзеге асырылады деген тұжырым дұрыс.

Тілдік және танымдық сананы қалыптастыру, ана тіліне ұқсас, нәтижесі бар екінші тілдік тұлғаны қалыптастыру және оны шет тілін оқытудың стратегиялық мақсаты ретінде қарастыруға болады. Бұл шарт адамға мәдениетаралық қарым-қатынастың тиімді қатысушысы болуға мүмкіндік береді және ол айна, аудармашы және мәдениет құралы болып табылатын тілдің табиғаты арқасында мүмкін болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования по направлению подготовки 35.03.06 Агроинженерия (уровень бакалавриата) [Электронный ресурс] // URL: <http://www.fgosvo.ru/> (дата обращения: 08.12.2019)
2. Леонтьев, А. А. Основы психолингвистики [Текст] / А. А. Леонтьев. - М.: Смысл, 1997. – 287 с.
3. Гумбольдт, В. фон. Избранные труды по языкознанию: пер. с нем. [Текст] / В. фон Гумбольдт. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 2000. – 397 с.
4. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Ю. Н. Караулов. – М.: ЛКИ, 2007. – 264 с.
5. Халеева, И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонового текста [Текст] / И. И. Халеева // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. Сб. статей / Ин-т рус.яз. РАН. – М.: Ин-т рус.яз. РАН, 1995. – С. 277–286

Ж.Ү. Әміржанова
(Ақтөбе, Қазақстан)

Ғылыми жетекші: Уайс А.А.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ОҚИТУ

Түйіндеме. Мақалада ағылшын тілі сыныбында әртүрлі мультимедиялық ресурстарды қолдану мүмкіндіктері және жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың оқыту

тиімділігінің артуына қосар үлесі жөнінде қарастырылады. Мұнда бейнематериалдар мен аудиоматериалдарды лингводидактикалық құрал ретінде пайдаланудың тиімділігі негізделеді.

В статье рассматриваются возможности использования различных мультимедийных ресурсов на уроках английского языка и вклад использования новых информационных технологий в повышение эффективности обучения. В статье обоснована эффективность использования видео и аудиоматериалов в качестве лингводидактического средства.

The article considers the possibilities of using various multimedia resources in English lessons and the contribution of the use of new information technologies to improving the effectiveness of teaching. The article substantiates the effectiveness of using video and audio materials as a linguodidactic tool.

Кілт сөздер: мультимедия, бейне клип, тыңдау және сөйлеу дағдылары, аудиоподкаст, бейнеподкаст, YouTube, жаңа технология.

Жастар арасында және жалпы қоғамда интернет пен компьютерлік технологиялардың танымалдығы АКТ-ны білім беру процесіне сәтті интеграциялау үшін маңызды негіз жасады. Ағылшын тілін оқыту кезінде АКТ маңызды орын алады, бұл жаңа технологияларды, жаңа әдістерді енгізуге, оқушының өзіндік жұмысына баса назар аударуға, оқуды әр түрлі етуге мүмкіндік береді. Бұл жағдай аудиториялық жұмыстың тиімділігін арттырады және оқушының өзіндік жұмысын тиімді етеді. Ағылшын тілін оқыту мұғалімдерден үлкен күш-жігерді талап етеді. Бұл процесте мұғалімдер үлкен рөл атқарады. Осы себепті мұғалімдер әрдайым оқушылардың білімі мен дағдыларын ынталандыру және жетілдіру үшін оқытудың жаңа және қызықты әдістерін іздеуде алға жылжып отыруы керек. Осыған байланысты мұғалімдердің көпшілігі АКТ-ны қолдануға тырысады, өйткені олар оқыту мен оқу процесіне оң әсер етеді[1, б.57].

Олай болса Ағылшын тілін оқытуда АКТ интеграциясының оң әсері туралы қарастырайық:

1)Оқушылардың жағдайлары мен қажеттіліктеріне байланысты материалдардың көптілігі.

2)АКТ-ға соңғы және күнделікті жаңалықтарға жауап беру және интернеттегі түпнұсқалық материалдарға қол жеткізу арқылы оларды қолдануды кеңейту мүмкіндігін беру.

3)Негізгі дағдыларды мәтін мен суреттер, аудио және бейнеклип қосу және пайдалану мүмкіндігі.

4)Дәрістер қызықты және дәстүрлі емес, оқушылардың белсенділігін арттырады.

Ағылшын тілін оқытудың қазіргі әдістемесінде мультимедиялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Мультимедиа дегеніміз не? Мультимедиа-бұл дыбыспен, анимациялық компьютерлік графикамен, бейнекадрлармен, статикалық суреттермен және мәтіндермен бір уақытта жұмыс істеуді қамтамасыз ететін интерактивті (диалогтық) жүйелер. Бұл термин бірнеше ақпараттық арналар арқылы пайдаланушыға бір уақытта әсер етуді білдіреді. Әдетте, бұл жағдайда пайдаланушыға белсенді рөл беріледі. Басқаша айтқанда, мультимедиа — бұл компьютерге мәтін, графика, анимация, цифрландырылған суреттер, бейнелер, дыбыс, сөйлеу сияқты мәліметтер түрлерін енгізуге, өңдеуге, сақтауға, беруге және көрсетуге мүмкіндік беретін технологиялардың жиынтығы.

Интернеттің негізгі функциялары оның хабар тарату, интерактивті және іздеу қызметтерімен, сондай-ақ ағылшын тілін үйренуде пайдалы болуы мүмкін желінің ақпараттық ресурстарымен байланысты. Біздің жағдайда интернет-ресурстар YouTube қызметінің мысалында қарастырылады. YouTube желісі әлемдегі ең үлкен бейне хостинг болып саналады. Оның серверіне әр минут сайын жүздеген бейнелер жүктеледі, олардың көпшілігі ағылшын тілінде. Осы қызмет арқылы оқыту жүйесі студенттерге оқытылатын тіл елінің мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен танысуға, мәдениетаралық өзара әрекеттесуге қабілетті болатындай етіп құрылуы керек[2, б.283-285].

YouTube қызметі арқылы ағылшын тілін үйрену білім алушыға:

- оқыту бағдарламасына түпнұсқалық желілік материалдарды (мәтіндік, дыбыстық) қосу;

- қандай да бір жобамен жұмыс шеңберінде оқушылардың ақпаратты өз бетінше іздеуін жүргізу;

- ағылшын тілін өз бетінше үйрену, білім, білік, дағдыдағы олқылықтарды жою;

- ағылшын тілі бойынша экстернмен біліктілік емтиханын тапсыруға өз бетінше дайындықты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

YouTube-ті қолдана отырып, ағылшан тілін үйрену жұмысы тыңдау және сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. YouTube подкасттармен тікелей байланысты. Подкасттар – бұл Интернетте жарияланған mp3 форматындағы сөйлесу жазбалары. Подкаст- (Анг. iPod және broadcast) - жаппай тыңдау немесе көру үшін интернет арқылы ақысыз таратылатын дыбыстық немесе бейне файл. Файлдарды жүктеп алуға, немесе интернетте тыңдауға болады. Подкасттар үнемі жаңартылып отырады, оларды автоматты түрде жүктеуге болады. Подкасттардың екі түрі бар:

1. аудиоподкаст

2. бейне подкаст

Білім алушының тыңдау дағдыларын жақсарту үшін бейнелер мен әндер қолданылды. Оқыту процесінде пайдаланылатын бейнематериалдар ақпаратты беру, сондай-ақ ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың қандай да бір дағдылары мен құзыреттерін одан әрі дамыту мақсатында оны қабылдау және игеру процесінде кері байланыс алу функциясын қамтамасыз ететін оқытудың техникалық құралдарының бір түрі ретінде түсініледі [3, б.55]. Оқу процесіне бейнені енгізу дәстүрлі сабақтың сипатын өзгертеді, оны қызықты әрі түсінікті етеді, оқушылардың жалпы ой өрісін кеңейтуге, олардың тілдік қоры мен елтану білімін байытуға ықпал етеді. Айта кету керек, бейнефильм тек ақпарат көзі ғана емес. Бейнені қолдану студенттердің психикалық белсенділігінің әртүрлі аспектілерін, ең алдымен назар мен есте сақтауды дамытуға ықпал етеді [4]. Сыныпта, сабақ барысында бейнені қарау кезінде оқушыларда бірлескен танымдық белсенділік атмосферасы пайда болады.

Бейне арқылы шешуге болатын оқу міндеттерінің бірі-жаңа лексикалық бірліктерді енгізу немесе қайталау және сөздік қорын кеңейту. Интернетте тиісті лексикалық тақырыптағы тақырыптарды, әрекеттерді немесе сипаттамаларды ұсынатын көптеген анимациялық бейнелер бар [5, б.41]. YouTube арнасынан біз ағылшын тілін үйренетін балаларға арналған көптеген бейнелерді таба аламыз. Білім беру мақсатындағы бейне клиптер әртүрлі тақырыптар бойынша сөздер мен сөз тіркестерін, музыканы, мультфильм кейіпкерлерін біріктіреді. Оқушыларды бастапқы кезеңде оқытуға арналған бейне клип каналдары бар. Ең көп таралған бейнеклип каналдары қатарына жатады:

-Maple Leaf Learning <https://www.youtube.com/mapleleaflearning>

-Elf Learning <https://music.apple.com/us/album/spri...>

Қорыта айтқанда ағылшын тілі сабақтарында бейнелерді, аудио жазбаларды YouTube желісін пайдалану бүгінде оқу процесінің ажырамас бөлігі және мұғалімнің жұмысына нақты көмек болып табылады. Оларды қолдану оқу процесінің ілгерілеуіне ықпал етеді, оқушылардың тілді үйренуге қызығушылығын және дүниетанымын кеңейтіп, ақпаратты есте сақтауына зор үлесін тигізеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1) Гальскова Н.Д., Тез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учебное пособие. М.: АCADEMIA, 2005. 336 с.

2) Чернявский А.А. Использование YouTube в процессе обучения иностранному языку / Чернявский, А.А., Воловикова, И.П. // Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам: материалы VII Международной конференции, посвященной 92-летию образования Белорусского государственного

университета, 30 октября 2013 г. / редкол.: В.Г. Шадурский. Минск: Изд. центр БГУ, 2013. С. 283–285.

3)Цатурова И.А. Компьютерные технологии в обучении иностранным языкам/ учебное пособие для вузов. М.: Высшая школа, 2004. 96 с.

4)Коняева Л. А. Технологии групповой работы с мультимедийными ресурсами при обучении английскому языку / Л. А. Коняева // Концепт. — 2015. — № 13 — С. 2996–3000.

5)Каменецкая Н. П., Мятова М. И. Использование видеофильмов при обучении иностранному языку в средней общеобразовательной школе // Иностранные языки в школе, 2006. — № 4. —151 с.

Tilekbayeva A.B., Duyseeva Sh.B.

(Kazakhstan, Aktobe)

Academic adviser: Sideshova Z.G.

EFFECTIVE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE LEARNING OF ENGLISH LANGUAGE

Abstract: This study advances our understanding of modern technologies in distance learning of English language. The main components of the article are as follows: the characteristics of ICT's, issues, purposes, results and novelty. Moreover, you can recognize information platforms such as Zoom, Google Classroom, YouTube and Google Sites that use the students of Kazakhstan. The authors also offers the effective ways of using these platforms. Thus, this article leads us to the conclusion that you can create, be connected, remain curious with the help of the above ICT's.

Keywords: e-learning, distance learning technologies, English language teaching, Zoom technology, Google Classroom, Learning Management Systems, YouTube

The use of information and communication technology (ICT) in foreign language lessons is quite relevant to the development of the learner and the formation of students the following competencies: the ability to compare the advantages and disadvantages of different sources of information, choose appropriate technologies for its search, create and use adequate models and procedures for studying and processing information, etc.

The information and communication technologies - in modern sources represent a wide range of digital technologies used to create, transmit and distribute information and provide services (computer hardware, software, telephone lines, cellular communications, e-mail, cellular and satellite technologies, wireless and cable networks, multimedia, and the Internet).

Below we will write about a some information technologies in details that students in Kazakhstan use in their daily learning.

In a situation where more and more of us need to stay home, we need to find other ways to meet. Here are some tips and advice for university teachers on what can be good to think about and do in online teaching with the e-meeting service Zoom.

Online distance learning tools are changing the world we live in and the ways we learn to live. One of the original new software applications for meeting rooms is Zoom technology. Zoom is a cloud-based service that offers meetings and webinars as well as content sharing and video conferencing. It helps teachers, for example, bring their students together in a frictionless environment to accomplish more. Zoom is the leader in modern enterprise video communications with a simple and reliable cloud-based platform for video and audio conferencing, collaboration, chat and webinars on mobile devices, desktops, phones and in-room systems. Zoom features allow teachers to explore and assess skills through intensive interaction with students. In addition to screen sharing, Zoom features motivate teachers to annotate their shared screen, making lessons more interactive. Teachers can record their lessons to the cloud or locally, so students can also

record and turn the recordings on and off as many times as they like during a lesson if the teacher enables the feature. Zoom technology's innovative approach increases positive learning outcomes for diverse student populations, and encourages higher education in remote areas, potentially reducing the burden on teachers.[1]

Online distance learning in education has become a buzz in education, and today it serves the needs of modern students. The introduction of classroom technology has increased stimulation and improved student interaction in the classroom. Distance learning is widespread in almost every field. Language learning is one such area where technology has taken over and improved the way students learn.[2]

Regarding the strengths of an online distance learning course, the following points can be highlighted. They are:

- Provide easier access to course resources.

- Provide more convenience to the English teacher and the student, and offer flexibility in scheduling.

- Can be personalized, i.e., English teachers can consider each student's level of proficiency and learning goals while meeting their objectives.

Zoom has the ability to host 100 participants at once, including audio and video. The platform is designed so that, even with limited bandwidth, it works well.

To sum up, with the technology offered by Zoom, students will forget that their English teacher is several thousand miles away. Zoom technology's innovative approach increases positive learning outcomes for diverse student populations, and encourages higher education in remote areas, while potentially reducing the burden on English teachers.

The next platform of no less significance is Google Classroom.

Google Classroom was already a widespread digital learning tool before 2020-2021, but the pandemic has made it even more popular. In 2020, the number of active users of the free platform has doubled to more than 100 million students and teachers worldwide. Google Classroom can be used on its own or as part of G Suite for Education, a wider set of cloud-based tools that includes video conferencing, texting and collaboration apps.

Google Classroom offers students a dynamic online learning environment by itself. Teachers can use the platform to post tasks, share announcements, ask questions, conduct online assessments, and gather essays and grades. And since Google Classroom is cloud-based, it can be accessed from any device with an Internet connection.[3]

Google Classroom Learning is one of the features provided by Google Apps for Education (GAFE), which was released to the public on August 12, 2014. Google Classroom is an app that allows you to create classes in cyberspace. Google Classroom can be used as a tool for assignment distribution, assignment submission, and grading. Google Classroom can be downloaded for free by signing up for a Google account on the education app. The Google Classroom application is very useful for online learning and teaching, and is free to get and use on any device. One of the tricky things about this app is that it can be shared with other groups. There are so many advantages to using Google Classroom as one of the Learning Management Systems (LMS).

1. Quick and easy setup

The process of setting up Google Classroom is very quick and more convenient than installing it or registering with a local LMS or LMS provider. Lecturers can access the Google apps and start sharing assignments and learning materials. Lecturers can do this by adding a student list or sharing a unique code that allows access to their online classes in Google Classroom. Google Classroom is simple and easy to use, making it ideal for lecturers, although e-learning levels vary.

2. Time saving.

Students no longer need to download lecturers' specific tasks. Instructors simply need to create and distribute assignment files to their students online. Instructors can also rate, provide feedback on all assignments and rate them using Google Classroom. This way, much of the time can be saved for both students and lecturers. Everything is paperless, so no time is wasted handing out physical

documents, and students can complete their assignments online on time, making it easier to meet deadlines, and online learning can be adapted to daily schedules.[4]

3. Increased collaboration and communication.

One of the most important benefits of using Google Classroom is the very ability to achieve effective online collaboration. Teachers can send notifications to their students so they can start an online discussion or tell them about a particular online learning activity.

On the other hand, students are able to give feedback to their friends by posting directly into the Google Classroom discussion thread.

That way, if they need help because they have difficulty understanding an assignment or want to learn more about a particular topic, they can get feedback directly from their virtual classmates.

4. Centralized data storage

With Google Classroom, all participants, including students and teachers, are in one centralized location. Students can view all of their assignments in a specific folder, instructors can store class materials and activities for the school year in the cloud, and all grades/senior grades can be seen in this app. No need to worry about missing documents or missing votes because it's all stored in this free LMS.

5. Quick Resource Sharing.

The online instructor/teacher has the ability to share information and resources directly with their students online. Instead of updating e-learning courses or sending individual e-mails to each student, they stay in connection with Google Classroom by sharing links to online resources and e-learning enhancements that their students can benefit from. This gives students timely updates related to the current lesson so they can better understand the material and access multimedia that can enhance their e-learning experience.

The next is also one of Google's platforms. This is Google Sites.

Google Sites is a Google web application that allows users to create wikis and websites with usability and collaborative design capabilities. Google Sites is free to use (with a paid option that offers more storage options) and is included in G-Suite for Business and Education. If you're looking for an easy drag-and-drop web design tool for designing class websites, student project sites, or encouraging students to showcase their knowledge in a variety of ways, check out Google Sites.

Google Sites and the SAMR Model

Dr. Ruben Puentedura's SAMR model offers a lens to explore how technology is embedded in learning. In an effort to embed online tools into the learning process, we recommend using this model as an analytical tool.

Here's an example of how Google sites can fit into the SAMR model:

Substitution: Scrolling through a site with information instead of reading a tutorial.

Addition: Creating your own interactive multimodal site that goes beyond just displaying information.

Modification: Getting the information from a more traditional source and using Google Sites to make the information more accessible to all students.

Redesign: Co-design the site in real time with peers and professionals/experts around the world.
Learning Activities.

Science: Google Sites is a great tool for creating digital science labs that students can follow on their own. There are many great examples of science teachers who have created their own interactive lab sites.[5]

English Language Arts: Online book reports, classroom discussion forums, and informational sites about literary movements are some of the possible uses of Google Sites for the ELA classroom.

Other uses: More generally, any teacher can use Google Sites to create a one-stop shop for their students. Homework reminders, important resources, curriculum, and discussion forums are just a

few of the ways a teacher can use this tool to make their learning experience more than just the classroom.

The next English learning platform we want to talk about is YouTube

Youtube is not only entertaining video content, but it's also a great tool for learning. With the advent of YouTube, foreign language learning videos have become available. English learners and teachers now have videos on demand, and they don't have to be totally reliant on outdated language classrooms, because they get a huge number of YouTube videos related to teaching and learning English. Students now learn from YouTube videos virtually any time of day or night. Basically, you can find anything on YouTube. If you know how to search, you will find English resources that match your level, your learning needs, and your interests. Motivation is essential when learning English. The language content, as presented in the form of audio-visual materials, becomes more attractive to learners.[6]

Attractive language content presented in YouTube videos makes it clear and motivating. The fruitful practice of motivation through new media for personal language development is supported by previous research. Informants find that they can see textual things in videos and listen to audio, and they don't feel bored inside or outside the classroom.

Moreover, when the teacher gives text-based tasks to informants, they feel less motivated to work on them. However, when the teacher gives tasks based on audio-visual aids, they feel more motivated to complete them. They enjoy working on entertaining tasks that are presented on a variety of new media channels in the form of audio-visual materials.[7]

Everyone can create their own channel, share their videos and comment on others.

References:

1. Karen Beaudway (2019). Using ZOOM to keep distance learning personal. <https://www.technology.pitt.edu/blog/zoom>

2. Guzacheva N. (2020). ZOOM Technology as an effective tool for distance learning in teaching English to medical students, 458-459. <https://cyberleninka.ru/article/n/zoom-technology-as-an-effective-tool-for-distance-learning-in-teaching-english-to-medical-students/viewer>

3. Jessica Leigh Brown(2020). Google Classroom for remote learning: A comprehensive guide. <https://insights.samsung.com/2020/10/23/google-classroom-for-remote-learning-a-comprehensive-guide/>

4. Nur Alim , Wa Linda , Fahmi Gunawan, Mohd Shamsuri Md Saad (2019). THE EFFECTIVENESS OF GOOGLE CLASSROOM AS AN INSTRUCTIONAL MEDIA: A CASE OF STATE ISLAMIC INSTITUTE OF KENDARI, INDONESIA, 242-244. <https://giapjournals.com/hssr/article/view/1057/958>

5. Students in EDUC 390D, 592A, 692D at the University of Massachusetts Amherst (2019). Google Sites. [Google Sites | Online Tools for Teaching & Learning \(umass.edu\)](https://www.umass.edu/online-learning/online-tools-for-teaching-learning)

6. Wael Abdulrahman Almurashi(2016). THE EFFECTIVE USE OF YOUTUBE VIDEOS FOR TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN CLASSROOMS AS SUPPLEMENTARY MATERIAL AT TAIBAH UNIVERSITY IN ALULA, 37-39. [The-Effective-Use-of-Youtube-Videos-for-Teaching-English-Language-in-Classrooms-as-Supplementary-Material-at-Taibah-University-in-Alula.pdf \(eajournals.org\)](https://www.eajournals.org/doi/pdf/10.24018/eajournal.2016.03.03.007)

7. Md Mahadhi Hasan, Faridah Ibrahim, Siti Maziha Mustapha, Md Moinul Islam, Md Abdullah Al Younus (2018). THE USE OF YOUTUBE VIDEOS IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE SKILLS AT TERTIARY LEVEL IN BANGLADESH, 30-33. [4.-Md-Mahadhi-Hasan.pdf \(iukl.edu.my\)](https://www.iukl.edu.my/doi/pdf/10.24018/eajournal.2018.03.03.007)

CRITICAL THINKING AND RESEARCH: THE DEMANDS OF CONTEMPORARY EDUCATION

Annotation. In the article, the main difference between the development of critical thinking and the traditional learning system is considered the stages, which scientists who have studied the program for the development of critical thinking should be guided by at each stage.

Keyword: critical thinking, research, skills, education, Interest, program.

Аннотация. В статье рассмотрены основные отличия развития критического мышления от традиционной системы обучения, этапы, ученые, изучившие программу развития критического мышления, о том, какими проблемами необходимо руководствоваться на каждом этапе.

Ключевое слово: критическое мышление, исследование, навыки, образование, интерес, программа.

Аннотация. Мақалада сыни тұрғысынан ойлауды дамытудың дәстүрлі оқыту жүйесінен басты айырмашылығы, кезеңдері, сыни тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасын зерттеген ғалымдар, әрбір кезеңде қандай мәселелерді басшылыққа алу қажеттігі туралы қарастырылған.

Кілт сөз: сыни ойлау, зерттеу, дағды, білім беру, қызығушылық, бағдарлама.

In accordance with the trends of global globalization, the education and formation of an educated, intellectually gifted, inquisitive, versatile personality that preserves the unity of critical thought and action is the main requirement of today.

One of the main goals of the state program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025 is to increase the global competitiveness of Kazakhstan's education and science, the implementation of which is aimed at ensuring the intellectual, spiritual, moral and physical development of students and strengthening the intellectual potential of Science [1]. This indicates the importance and relevance of these goals-tasks in the education and upbringing of young people, instilling scientific research, the ability to think critically.

Head of State Kassym-Jomart Tokayev also stressed that in the direction of his address to the people of Kazakhstan "affordable and high-quality education", it is necessary to develop the science sector, effectively use the achievements and potential of Science in solving specific problems at the national level, for this purpose it is necessary to increase the interest of young people in science, research, and provide maximum support to young scientists [2].

At the same time, in the field of modern education, it is important not only to acquaint students with the main sources of knowledge, but also to form such communication skills as learning new things, critical attitude to changes and innovations, open expression of their thoughts, mastering the achievements of science.

Critical thinking is a sign of an open society. This is due to the fact that each individual is able to freely express his or her opinion, to study and generalize the problem in any situation. A lesson based on critical thinking always directs students to dialogue, search, and research[3].

The critical thinking development program is the result of a joint study by scientists from all over the world. The project is based on the theories of J. Piaget, L. S. Vygotsky, and the compilation of the experience is closely related to the names of Ginny L. Steele, Curtis S. Meredith, and Charles Temple. The authors interpret the concept of "critical thinking" as the study of what it refers to by accepting certain ideas, the ability to compare them against light septic thoughts, the ability to balance these ideas with opposing views, and the ability to look at

them with confidence. This program, which came to our country through the Open Society Institute of George Soros, the Soros-Kazakhstan Foundation, has become one of the best practices of educational institutions[4].

The goal of the critical thinking development program is to teach students of all ages to critically look at problems of different content, choose one of two definitions and make informed decisions.

The main difference between the development of critical thinking and the traditional learning system is that knowledge is not given in a ready-made form, that is, the student does not look at the world around him from the point of view of the critic, but as a soul with a hardened mindset, able to prove its point of view and judgment.

Critical thinking consists of three parts:

First, critical thinking begins with asking questions and identifying a problem that needs to be solved.

Second, critical thinking is personal, self-centered thinking.

Third, critical thinking is not about proving the principles that have been learned, but rather about inventing new ideas and forming a new attitude to the old [5].

The program of critical thinking consists of stages: *awakening of interest, disclosure of meaning, reflection*. At each stage, various strategies are used aimed at revealing their own content and purpose.

The initial stage of "awakening of interest" is determined by combining the student's previous knowledge and new knowledge. That is, during the lesson, it is determined what the student knows and can say about the problem under consideration, and they actively share what they know. At this stage, strategies with such names as "Touch", "Group", "Think", "discuss in pairs", "predict", "navigate the world", etc. are implemented.

At the second stage of "disclosure of meaning", the student gets acquainted with new information, performs tasks on the topic and works independently. Even at this stage, students have their own strategies that help them work on the topic. Among them, one of the most effective methods is INSERT. On it, the student is instructed to answer the questions "I know", "incomprehensible to me", "new information for me", "surprises me" in the process of reading, familiarizing himself with the topic. In general, depending on the content, scope and level of study of the topic, the teacher can make changes based on their creativity. Since understanding and understanding the meaning is a difficult task, students can get full answers to their current questions using this method.

The third stage of the critical thinking program is reflection. At this stage, students go through such processes as divergence of thoughts by openly expressing their thoughts on this topic or problem, listening to other people's opinions, impressively exchanging thoughts, connecting thoughts, as well as conveying their own views through various creative works. At this stage, strategies are used: "five-line poem", "Venn diagram", "free writing", "semantic map", "T-table", etc., adapted to the specifics of each lesson [6].

Since the critical thinking program has about a hundred strategies, its above-mentioned stages are implemented in close continuity with each other and involve choosing only effective learning strategies based on Eastern wisdom: "the question is not what to teach, but how to teach.

In conclusion, the desire for critical thinking and research in the educational process encourages any student to be active, confident, creative, and openly express their thoughts and views. Especially if all the elements of critical thinking are organized at a high level, in accordance with the content of the lesson, the number of students who are willing to independently learn, Act, search and research will undoubtedly increase.

The main thing is that when using any modern educational technologies, we should pay special attention not only to the innovative improvement of the educational process, but also to the quality of education, the result of the student's assimilation.

References:

1. State program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025. [Electron.resource]. -2019. -URL:<http://adilet.zan.kz/kaz>
2. Memleket bassica Kasym-Zhomart Touati Kazakhstan Halina Goldau. [Electron.resource]. -2020. -URL: <https://www.akorda.kz/kz>
3. Buribekova F. B., Zhanatbekova N. zh. modern pedagogical technologies.- Almaty.2014. - 360 P.
4. Sarbasova K. innovative pedagogical technologies.- Almaty. 2006. -176 P.
5. Kudaibergenova K. S. Center of innovative practice – a source of pedagogical technologies. "No," she said. -2001 – - 75 p.
6. Mirseitova S. forms and methods of developing students ' critical thinking.-2011.

*Сулейменова З.Е.
(Актобе, Казахстан)*

О НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В статье рассматриваются современные информационные технологии в обучении иностранному языку. Рассматриваются такие новые технологии как GoogleDocs, GoogleSpreadsheets, GoogleClassroom, Camtasia.

Интерес к изучению иностранных языков все еще остается актуальным. В связи с тем, что потребность в изучении иностранных языков возрастает с каждым днем, меняются и развиваются методы преподавания. Сегодня наибольшим спросом пользуются информационные технологии. Они являются интересными для молодых учащихся, которые предпочитают получать образование онлайн, с использованием новых технологий, позволяющих эффективно изучать иностранный язык.

При изучении иностранного языка важно развивать навыки аудирования, говорения, чтения и письма. Главным является развитие коммуникативных компетенций.

Одним из предлагаемых для изучения иностранных языков технологий является GoogleDocs, созданный компанией Google. GoogleDocs позволяет работать одновременно с другими учащимися над одним заданием. Все участники могут редактировать файл с заданием независимо от того, где они находятся, в какое время они выполняют задания. Все изменения, которые вносятся в документ сохраняются автоматически и становятся видимыми сразу для всех участников урока. Также можно использовать чат для обсуждения материала, писать комментарии. GoogleDocs можно использовать для развития навыка чтения, письма, письменного общения [1;2].

В течение занятий можно пользоваться GoogleSpreadsheets, который позволяет использовать электронную таблицу, для того, чтобы записывать в ряд какие-либо данные.

Очень удобно использовать платформу GoogleClassroom, можно создать свой класс по преподаваемой дисциплине, создать список учащихся и пригласить их. Платформа дает возможность обмениваться заданиями, обсуждать, а также оценивать выполненные обучающимися задания [3].

Для записи видео-лекций можно использовать программное обеспечение Camtasia, разработанную компанией TechSmith. Для записи видео-лекции можно приготовить презентацию PowerPoint, затем записать видео с использованием Camtasia. Программное обеспечение Camtasia позволяет редактировать видео, убрать шумы, делать обрезку видео и многое другое [4].

Использование современных технологий в изучении иностранных языков влияет и на мотивацию обучающихся. Позволяет обучающимся также самостоятельно заниматься иностранным языком. Самостоятельная работа обучающегося имеет важное значение при

обучении иностранному языку. Учащиеся учатся читать аутентичные тексты, понимать их содержание, выполнять задания к тексту, выражать собственное мнение, учатся письменному общению, учатся задавать вопросы, комментировать.

Работа в группах имеет и воспитательное значение, обучающиеся учатся воспринимать критику, исправлять свои ошибки, давать оценку друг другу и оценивать себя.

Использование новых информационных технологий способствуют развитию межкультурно-коммуникативной компетенции обучающихся.

Межкультурно-коммуникативная компетенция «представлена следующими субкомпетенциями, отражающими обучающую систему, формирующими межкультурно-коммуникативный уровень владения иностранным языком, достаточный для обеспечения жизнедеятельности личности в условиях международного взаимодействия»[5;110].

В структуре межкультурно-коммуникативной компетенции выделяются: лингвокультурологическая субкомпетенция, социальная и социокультурологическая субкомпетенция, концептуальная субкомпетенция, когнитивная субкомпетенция, личностно-центрированная субкомпетенция, коммуникативная субкомпетенция[5].

Цель обучения иностранным языкам-это формирование «субъекта межкультурной коммуникации»[5].

Для достижения цели необходимо использовать современные информационные технологии, позволяющие эффективное обучение иностранному языку.

Список использованной литературы:

1. https://workspace.google.com/products/docs/?utm_source=docsforwork&utm_medium=et&utm_content=learnmore&hl=ru
2. Google Документы, <https://ru.wikipedia.org/?curid=252533&oldid=110185562>
3. <https://www.eduneo.ru/google-classroom/>
4. <https://itpro.ua/product/techsmith-camtasia-studio-8-5/?tab=description>
5. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования.-Алматы, 2010. -342с.

Уайс А.А., Ақырап А.С.

*Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,
қ.Ақтөбе, Қазақстан*

СТИВЕН КРАШЕННИҢ ЕКІНШІ ТІЛДІ МЕНЦЕРУ ТЕОРИЯСЫ

Түйіндеме: Тілді менцеру - бұл адамдар тілді түсінуі, сонымен қатар бір-бірімен қарым-қатынас жасау үшін сөздер мен сөйлемдерді құру және қолдану қабілетіне ие болатын процесс. Екінші тілді менцеру табиғи қарым-қатынасты қажет етеді. Спикерлер сөйлемдердің формасына емес, түсінікті болу үшін өз ойларын жеткізудің мәні мен тәсілдеріне назар аударады. Мақала екінші тілді үйренушілерге, тәлімгер ретінде жұмыс істейтін студенттерге, орта және жоғары оқу орындарында шет тілі пәндерінен сабақ беретін мұғалімдер үшін пайдалы болады.

Кілт сөздер: теория, екінші тілді менцеру.

Аннотация: Усвоение языка - это процесс, в ходе которого люди приобретают способность воспринимать и понимать язык, а также производить и использовать слова и предложения для общения друг с другом. Для овладения вторым языком также необходимо естественное общение. Статья будет полезна студентам, изучающим второй язык, работающим в качестве репетиторов и педагогам, которые преподают иностранные языки в средних и высших учебных заведениях.

Ключевые слова: теория, освоение второго языка.

Abstract: Language acquisition is the process by which people acquire the ability to perceive and understand language and to produce and use words and sentences to communicate with each other. Natural communication is also required for second language acquisition. Speakers focus on the meaning of their words and how to express them in such a way that they are understood, rather than the form of their sentences. This article briefly describes Krashen's widely acclaimed and accepted theory of second language acquisition, which has had a major impact on all areas of second language research and teaching. The article will be useful for second language students, tutors and teachers who teach foreign languages in secondary and higher educational institutions.

Keywords: theory, second language acquisition.

Стивен Крашен - Оңтүстік Калифорния университетінің зейнеткер профессоры, лингвист, қолданбалы лингвистика мәселелері жөніндегі маман, білім беру саласындағы ғылыми қызметкер және саяси белсенділердің бірі. Стивен Крашен Калифорния университетінде тіл білімі бойынша докторлық дәреже алды. Крашеннің мақалалары мен кітаптарының ішінде 486-дан астам басылымы - екінші тілді меңгеру және екі тілді білім беру мәселелерін шешуде зор үлес қосқан. Стивен Крашен екінші тілді игерумен байланысты ұсынылған әртүрлі гипотезалармен танымал. Ол негізін қалаған теориялық қағидалар екінші тілді меңгеру теориясының дамуына үлкен әсер етті (1970-1980 жж.).

Екінші тілді меңгеру туралы Крашен теориясы бес негізгі гипотезадан тұрады:

- Меңгеру-үйрену гипотезасы (*the Acquisition-Learning hypothesis*)
- Бақылау гипотезасы (*the Monitor hypothesis*)
- Енгізу гипотезасы (*the Input hypothesis*)
- Эмоционалды фильтр гипотезасы (*the Affective Filter hypothesis*)
- Табиғи тәртіп гипотезасы (*the Natural Order hypothesis*)

1. Меңгеру-үйрену гипотезасы.

Меңгеру мен үйренудің айырмашылығы Крашен теориясының бес гипотезасының ішіндегі ең негізгісі және лингвистер мен тіл оқытушылары арасында кеңінен танымалы болып табылады. Крашен бойынша, шет тілінің өнімділік жүйесінің екі тәуелсіз түрі бар: «меңгерілген жүйе» және «үйренген жүйе». «Меңгерілген жүйе» немесе «меңгеру» - бұл балалар өздерінің ана тілдерін игеру процесіне өте ұқсас, бейсаналық процестің нәтижесі. Шет тілінде мағыналы өзара әрекеттесуді қажет етеді - табиғи қарым-қатынас, бұл жағдайда спикерлер өздерінің тұжырымдары жеткізілу формасына емес, коммуникативті актіге баса назар аударады

«Үйренген жүйе» немесе «үйрену» формалды нұсқаулықтың өнімі болып табылады және ол нәтижесі тіл «туралы» саналы білім болып табылатын саналы процесті қамтиды (мысалы, грамматикалық ережелерді білу). Оқытушыға бағытталған ортадағы дедуктивті әдіс «үйренуге» алып келсе, оқушыға бағытталған ортадағы индуктивті әдіс «меңгеруге» алып келеді.

Крашен теориясы бойынша, «меңгеру» «үйренуден» гөрі маңызды.

2. Бақылау гипотезасы.

Бақылау гипотезасы меңгеру мен оқыту арасындағы байланысты түсіндіреді және соңғысының біріншіге әсерін анықтайды. Бақылау функциясы грамматиканы игерудің практикалық нәтижесі болып табылады. Меңгеру жүйесі мәлімдемелердің бастамашысы болып табылады, ал үйрену жүйесі «бақылаушы» немесе «редактор» рөлін атқарады. Мониторинг жоспарлау, редакциялау және түзету функциясын үш нақты шартқа сәйкес орындайды:

- Екінші тілді оқытын оқушылардың жеткілікті уақыты бар.
- Оқушылар құрылымға назар аударады немесе дұрыстық туралы ойлайды.
- Оқушылар ережені біледі.

Екінші тілді оқытуда саналы оқытудың рөлі біршама шектеулі болып көрінеді. Крашен теориясы бойынша, монитордың рөлі болар-болмас, ол тек «қалыпты» сөйлеудегі ауытқуларды түзету және сөйлеуге «жылтыраған» көрініс беру үшін қолданылады.

Крашен сонымен қатар мониторды қолдануға қатысты тіл оқушылары арасында жеке айырмашылықтар бар деп болжайды. Ол, үнемі «мониторды» қолданатын (шамадан тыс пайдаланушылар, *over-users*); саналы білімін пайдаланбауды жөн көретін (толық емес пайдаланушылар, *under-users*); және «мониторды» дұрыс қолданатын (оңтайлы пайдаланушылар, *optimal users*) деп оқушылар тобын ажыратады. Адамның психологиялық профилін бағалау оның қай топқа жататынын анықтауға көмектеседі. Әдетте, экстриверттер-толық емес пайдаланушылар, ал интроверттер мен перфекционистер- шамадан тыс пайдаланушылар. Өзіне деген сенімділіктің болмауы көбінесе «мониторды» шамадан тыс қолданумен байланысты.

3. Енгізу гипотезасы.

Енгізу гипотезасы бұл – Крашеннің оқушының екінші тілді қалай меңгеретінін және екінші тілдің ассимиляциясы қалай жүретінін түсіндірмесі. Енгізу гипотезасы «меңгеру» туралы гипотеза. Осы гипотезаға сәйкес, оқушы екінші тілді «енгізу» кезеңінде «табиғи тәртіп» бойынша жетіліп, алға жылжиды, бұл оның қазіргі тілдік құзыреттілік деңгейінен бір қадам асады. Мысалы, егер оқушы 'i' сатысында болса, онда меңгеру 'i + 1' деңгейіне жататын түсінікті кіріске (*Comprehensible Input*) ұшыраған кезде пайда болады. Шет тілін меңгеру оқушы өзіне түсінікті материалды есту немесе көру арқылы қабылдаған кезде пайда болады: подкасттарды тыңдайды, телешоуларды көреді, мәтіндерді оқиды. Бұл жағдайда материал оқушының қазіргі деңгейінен жоғары деңгейге максималды пайда әкеледі. Яғни, *Intermediate* деңгейіндегі оқушыға *Upper-Intermediate* деңгейіне арналған мәтіндерді оқып, подкасттарды тыңдап, бейнелерді көру өте тиімді. Барлық оқушылар бір уақытта тілдік құзыреттіліктің бірдей деңгейінде бола алмайтындықтан, Крашен табиғи коммуникативті үлес оқу бағдарламасын әзірлеудің кілті деп санайды, осылайша, әр оқушы өзінің қазіргі тілдік құзыреттілік деңгейіне сәйкес келетін *I + 1* үлесін алады.

4. Эмоционалды фильтр гипотезасы

Крашен эмоционалды фильтр гипотезасының тілді үйренуге және меңгеруге кедергі келтіретін өзіндік экран екенін айтады. Сонымен қатар, бұл экран табиғи ассимиляцияға зиян тигізеді. Эмоционалды фильтр тілді меңгеру процесі кезінде қорқыныш, ашу, тітіркену, қайғы сияқты теріс эмоцияларды бастан кешіретін адамдарда пайда болады. Гипотезаға сәйкес, экран материалды табиғи игеруге жауап беретін мидың бөлігіне жетуіне жол бермейді. Крашеннің айтуынша, жоғары мотивациясы, өзіне деген сенімділігі мол, өзін-өзі жақсы қабылдайтын, мазасыздығы мен экстенсиясы төмен студенттер екінші тілді сәтті меңгеруге бейім. Мотивацияның және өзін-өзі бағалаудың төмендігі, мазасыздық, интроверсия және депрессия эмоционалды фильтрді іске қосып, меңгеру үшін түсінікті кірістерді қолдануға жол бермейтін «ақыл-ой блогын» құрады. Басқаша айтқанда, фильтр іске қосылған кезде, ол тіл үйренуге кедергі келтіреді.

5. Табиғи тәртіп гипотезасы

Табиғи тәртіп туралы Гипотеза зерттеу нәтижелеріне негізделген (Дулай және Бурт, 1974; Фатман, 1975; Макино, 1980, Крашенде келтірілген, 1987). Бұл гипотеза оқушылар тілді белгілі бір тәртіппен меңгереді және оқытушының нақты түсіндірмелері бұл тәртіпке әсер ете алмайды деп мәлімдейді. Сонымен, Крашен кез-келген адам кез-келген тілді белгілі бір табиғи тәртіпте үйрететінін айтады. Яғни, бірде-бір оқытушы материалды игеру тәртібін өзгерте алмайды. Мысалы, ағылшын тілін үйрену кезінде кез — келген оқушы алдымен жалпы сұрақтарды (иә/жоқ жауап беруге болады), содан кейін ғана арнайы сұрақтарды үйренеді. Тақырыптарды оқытылу тәртібі өзгертілген болса да, оқушы алдымен жалпы сұрақтардың қалай "жұмыс істейтінін" түсінеді, содан кейін арнайы сұрақтардың құрылымын түсіне бастайды.

Крашеннің зерттеулері мен еңбектеріне соңғы үш онжылдықта үлкен назар аударылды. Крашеннің еңбектеріне негізделген мындаған зерттеулер, ғылыми мақалалар мен кітаптар оның лингвистика мен білім беру саласындағы білім мен түсініктің дамуына үлкен үлес қосқанын көрсетеді. Дүние жүзіндегі мұғалімдердің едәуір бөлігі өз сабақтарын Крашен теорияларына негіздеуі олардың сыныптарындағы студенттеріне тілді меңгеру процесіне пайдасын тигізуде. Крашен теориясының негізгі идеясы тілдің грамматикалық ережелерін емес, мақсатты тілді үйрену арқылы жүзеге асырылатын мағыналы және табиғи байланыс деп айта аламыз. Стивен Крашен атап өткендей: "біз тілді тек бір жолмен - төмен аландаушылық жағдайында түсінікті материалды игеру барысында меңгереміз".

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Krashen, Stephen D. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Prentice-Hall International, 1987.
2. www.ru.wikipedia.org

Арыстанқазы Мадина Медетқызы

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Ғылыми жетекші: Уайс А.А.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ СЫНЫБЫНДА БЕЙНЕ КЛИПТЕР, ТЕЛЕДИДАР ЖӘНЕ YOUTUBE КАНАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ

Аннотация - бұл жұмыс ағылшын тілін үйретуде бейне, теледидар, жалпы мультимедианың қолданылуының тиімділігі мен маңыздылығын қамтиды. Жұмыс жаңашылдығы SWOT анализінің қолданылуымен және әрбір мультимедиалық құралды жеке-жеке қарастырып, шынайы өмірден мысалдар келтіруінде болып отыр. Сонымен қатар, практикалық негізде қолдану үшін мұғалімдер үшін нұсқаулықтар берілген.

Кілт сөздер: Ағылшын тілі, мультимедиа, SWOT, бейне, оқушылар, оқу процесі, тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым

Ключевые слова: Английский язык, мультимедиа, SWOT, видео, ученики, процесс изучения, аудирование, говорение, чтение, письмо

Keywords: English, multimedia, SWOT, video, students, learning process, listening, speaking, reading, writing

Қазіргі таңда ағылшын тілін оқушыларға үйрету, оқу бағдарламасының игерілуін қамтамасыз ету үшін бұрынғы әдістемелерге сүйену тиімсіз екені байқалды және оқулық пен дәптер ауқымында орындалатын сынып жұмысы өзектілігін әлдеқайда жоғалтты. Заман талабы оқушылардың ағылшын тілінде оқу, жазу, есту мен сөйлеу дағдыларының қатар және тең дәрежеде меңгерілуі болып отыр. Тұңғыш Президентіміз Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың бастамасымен мектеп қабырғаларында үштілділік саясаты қолданысқа енді, яғни ағылшын тілін тереңдетіп оқытып, жаратылыстану бағытындағы пәндердің ағылшынша оқытылуына әрекет жасалуда. Латын әліпбиіне көшу мәселесі күн тәртібінде болып отыр. Осының барлығынан ағылшын тілінің оқушының және түгел мемлекеттің болашағына деген маңыздылық деңгейінің жоғары екенін аңғаруға болады. Білім және Ғылым Министрлігі енгізген жаңартылған білім беру мазмұнында оқушыларды бөлім және тоқсан бойынша *reading, writing, listening and speaking* төрт дағдысы бойынша жиынтық бағаланады. Алайда күнделікті сынып жұмысында дәл осы дағдылар бойынша жұмыс жасалмаса не тапсырма орындалмаса академиялық үлгерімі нашарлап, тіл дағдысы дамымайды[2; 17]. Сол себептен сынып жұмысында бейнеклиптерді пайдаланудың маңызы өте жоғары және оқу процесін оңтайландырады.

Сыныпта бейне жазбаны ағылшын тілінде танымдық пен жалпы есту дағдысын көтеру үшін немесе тыңдалым материалын тапсырмалармен бекіту үшін қолданады. Сыныпта бейнежазбаларды қолдануға SWOT талдауын жүргізейік:

S – strengths: *Ағылшын тілін меңгеруде бейнероликтерді пайдаланудың күшті жақтарына оқу процессіндегі тиімділік, оқушылардың тез қабылдауы, әдістемедегі көрнекілік, тыңдалым дағдысының дамуы, әртүрлі аумаққа тән (UK, USA, NewZealand, India, Australia) диалектикамен танысу және оқушыларды жоғары қызуғушылықты туындатуы жатады.*

W – weaknesses: *Әлсіз тұстарына кейбір кезде бейнеролик контентінің оқу бағдарламасынан ауытқуы, түсінуге күрделілігі не жастық ерекшеліктеріне сәйкес келмеуі, сапалы материалды іздеуге көп уақыт жұмсалуды, қолжетімді не тегін болмауы кіреді.*

O – opportunities: *Жалпы мультимедиялық құралдарды сабақ барысында қолданудың мүмкіндіктері орасан. Оқушының оқу үлгерімінің жақсаруы, ағылшын тілді ортаға бейімделуі, мәдени дүниетанымының өсуі, күрделі тақырыптарды түсініп, ағылшын тілінде өз ойын еркін білдіре алуы және халықаралық тіл экзамендерін тапсыру жеңілдірек болмақ.*

T – threats: *Алайда өзіндік қауіп-қатерлер де жеткілікті болып отыр. Оқушының сапасыз не жарнамаға толы бейнероликтерден идеологиялық не экстремистік пропаганда болуы, ұзақ мерзімді қаралым әсерінен көз көру деңгейі нашарлап, омыртқажотасының қисаюына алып келуі мүмкін.*

Бейнеклиптерді мұғалімдер өзі құрастырған немесе ғаламтор желісіндегі қолданыстағы оқу бейнеклиптерін қолдануға болады және екі жағдайды да қарастыратын боламыз.

Бейнеролик құрастыруға ұсынылатын бағдарламалар: *VivaVideo, IMovie, Moviestudio, iSpring Suite, Kingsoft WPS Office, ProShow Producer*

Өзіңіз бейнеролик жасаған жағдайда контентті оқу бағдарламасына сай, ыңғайлы әрі түсінікті жасауға болады. Тек монтаж, әрлеу, музыка мен дыбыстауды қосу көп уақытты талап етеді және мұғалім жұмысына қосымша жүктеме болуы мүмкін, алайда параллель сыныптарға сабақ бергенде бір дайын өнімді бірнеше рет қолдануға болады және келесі жылға да жарайды. Осылайша, жеке мұғалім жасаған бейнеролик/бейнесабақтар жинағы дайын болады және оқытушы болашақта әдстемелік құрал жасап шығаруға не *YouTube* видеохостингінде жариялап, тіркелушілерге қарауға мүмкіндік беруге болады.

Ал егерде мұғалім бейнеклипті дайын дереккөзден алғысы келсе, отандық не шетелдік материалдарға, жарияланатын платформаларға жүгінуге болады

Дереккөздер тізімі: *Bilimland, Darynonline, BBC news, CNN, British Council, IELTS.com, Cambridge Knowledge, EnglishForAll*

Дайын бейнеклипті оқушыларға көрсетпес бұрын, алдымен соңына дейін қарап шығу керек, егер де контентке байланысты көңіл толмайтын тұстар болса монтаж жасау арқылы сабақта қолдануға болады[4; 3]. Бейнеклип бойынша тапсырмалар орындату және сұрақтарға жауап беру үшін мұғалім алдын ала құрастырып, жауаптарымен де танысқаны жөн[1]. Көрсетпес бұрын, сабақ тақырыбы мен қаралым мақсатын оқушылармен бөдісу керек. Сабақ уақытында бейнеклипті қосу үшін және көруге ыңғайлы болу үшін интреактивті тақта қолдану керек және дауыстың жақсы шығып, соңғы парталарға естілуін тексеріп алады. Қаралым соңында керібайланыс беріліп, түсінбеген сөздер мен ұғымдармен жқмыс жасалады және орындаған тапсырманы дұрыстыққа жеке, жұппен не топпен тексереді. Мұғалім міндетті түрде қорытындылап, сабақты аяқтау керек[3; 7].

2020жылдың наурыз аында әлемде жариялаған пандемияға байланысты еліміздің оқушылары қашықтықтан оқуға көшті. Мұғалімдер үйден сабақ беріп, түрлі ақпаратты-коммуникациялық технологияларды меңгерді. Оқу процессін оңтайландыру үшін және ғаламтор желісі нашар дамыған ауылдық, аудандық аймақтарда теледидарлар арқылы бейнесабақтар берілді. Осы мақсатта *Balapan және Elarna* телеарналарының күндізгі көрсетілім уақытында берілетін негізгі пәндерден бейнесабақтар дайындалды.

Мұғалім оқушыларға үй жұмысы ретінде теледидардан бейнесабак көріп келуді бере алады. Бірақ қазіргі аралас оқуда теледидарларды сынып қабырғасында қолдану мүмкіг емес, тек жеке, мемлекеттік емес мектептерде бұндай мүмкіндік туындап қалуы мүмкін. Осы жағдайда ағылшын тілінде ақпарат тарататын *Kazakh TV, Atameken business chanel* секілді отандық телеарналардың ғылым, кәсіпкерлік, әлем жаңалықтары туралы шығарылымдарын оқушыларға көрсетіп, күрделі тақырып бойынша түсініктерін қалыптастыруға болады. Экономикалық, қаржылай жағынан кедергі туындамаса, шетелдік, ағылшын тілінде ақпарат тарататын, танымдық бағыттағы телеарналарға аранай провайдерлер арқылы жазылуға болады.

Мысалы: *Animal Planet, Discovery Channel, National Geographic, Sony BBC Earth, Nat Geo People*

Телеарна сайтына және күндізгі бағдарламасына сілтемелер:

1. <https://qazaqtv.com/en>

2. <https://inbusiness.kz/ru/tv>

Теледидарларды оқу процессінде мультимедиялық құрал ретінде қолданудың басты артықшылығы материалдың жоғары сапалығы, фото мен видеоның көрнекті қолданылуы мен әдемілігі, шынайы ақпарат пайдалануы, тексерістерден өтуі және нәтижесінде pronunciation дұрыстығы мен spelling қателердің болмауы екен. Бірақ та көптеген оқушылар үшін теледидар ойын-сауық бағдарламалармен ассоциацияланғандықтан жеткілікті дәрежеде концентрация мен ынта байқалмауы әбден мүмкін, сол себептен осы фактты ескеру керек.

YouTube – әртүрлі бағыттағы бейнематериалдар жарияланатын хостинг, ғаламтор желісі. Барлығы 144 миллиондай видео материалдар бар және жыл сайын ғылыми-танымдық материалдар өсіп келеді. Өзінің қолжетімділігімен және интерфэйстің ыңғайлылығымен ерекшеленеді, сол себептен де қолданушылар санынан және танымалдылығынан вебсайттар арасында алдыңғы орында тұр. Білім беру саласында да кеңінен қолданысқа ие және оқушылардың өзіндік дайындық жұмыстарын жүргізуде, тыңдалым материалын таңдағанда таптырмайтын платформа.

Ағылшын тілін меңгеру үшін де грамматика, шақтар мен жақтарды оңай үйрететін түрлі видеосабактар жинағы бар және таңдау каталогы кең. Қарапайым тақырыптарға диалогтардан бастап, Upper intermediate and Advanced деңгей көтеретін, IELTS & TOEFL халықаралық экзаменіне дайындайтын каналдар жетерлік, тек керегі сапалы, әрі тиімді өнімді сұрыптап алу маңызды.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, ағылшын тілі сыныбында бейнеклип, теледидар, бейне және YouTube мультимедиясын қолдану маңызды және оқу бағдарламасы мен тіл дағдыларын дамытуда рөлі зор. Оқушылардың жалпы оқуға деген ынтасы мен құлшынысын арттыру үшін болашақ мұғалімде осы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеруі шарт деп санаймын. Сонда ғана оқушыға білімді меңгерте алады, ағылшынша еркін ойын білдіруге ықпал етеді. Білімді ұрпақ – мемлекеттің жарқын болашағының кепілі болмақ!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ

1. Использование мультимедийных технологий на уроках английского языка / Шигонина Н.В. / Журнал: Гуманизация образования/ 2010
2. Развитие мультимедиа в преподавании английского языка / Шидакова М. Б. / Журнал: Проблемы современного педагогического образования / 2019
3. Рекомендации по использованию мультимедийных учебных комплексов // ВКО ИПК ПРО/ Щеглов С. Г. / 2005/ 3-7 с
4. Новые подходы к организации учебного процесса с использованием современных компьютерных технологий / Гиркин И. В. / Информационные технологии / 1998/ 38-43 с

POPULAR MUSIC EDUCATION IN THE UNITED STATES

Abstract. Although the number of chances to learn popular music in the United States continues to grow, popular music education (PME) programs remain exceptional at primary, secondary, and tertiary levels of institutionalized music education. This article provides perceptiveness into the unique characteristics of a number of PME initiatives currently operating in the United States. A historical background is established to provide context regarding the history of PME in the United States. This review of popular music programs, initiatives, and institutions illustrates the rapid proliferation of PME programs in the United States that has occurred in the twenty-first century. As this brief snapshot of American institutions and organizations demonstrates, PME in the United States is alive with possibilities and promise.

KEYWORDS: Popular music education, United States, music history, commercial music

Historical Foundations

According to American music education historian Jere Humphreys (2004: 92), popular music has “been educated continuously in American schools from the beginning, arguably more so than in other countries. However, the American music education establishment did not formally admit popular music as worthy of being educated until the ‘Tanglewood Declaration’ of 1968”. The academic discourse regarding the history of American PME often begins with the Tanglewood Declaration, the summary statement of a group of fifty musicians, music educators, sociologists, scientists, labor leaders, corporate executives, and government officials gathered together at a symposium sponsored by the Music Educators National Conference from July 23 - August 2, 1967 in Tanglewood, Massachusetts. In the Tanglewood Declaration, published in 1968, the group concluded that “Music of all periods, styles, forms, and lifestyles belongs in the curriculum. The musical repertoire should be expanded to involve music of our time in its rich variety, including currently popular teen-age music and avant-garde music, American folk music, and the music of other cultures. (Choate 1968: 139)”

During the course of the nineteenth century, popular music in the United States was buoyed by the growth of three music industry sectors: music publishing, concert promotion, and musical instrument manufacturing. The growing role of professional music educators helped to broadcast both classical and popular music repertoire and performance practices, serving a population interested in learning instrumental and vocal music. In fact, American music historian Richard Crawford (2000) viewed the development of music education as the foundation of the American music business. Singing academes led by itinerant music teachers continued to accumulate during the antebellum period but began to decline in the generations leading up to the Civil War, following the introduction of formal music education into the Boston public schools by Lowell Mason in 1838.

In the latter half of the nineteenth century, cultural graduations began to be delineated, creating boundaries between the art music tradition, as announced by the newly established conservatories, college music programs, orchestras, and elegant concert halls, and the popular music tradition, as demonstrated by minstrel shows, vaudeville, and the songs of Tin Pan Alley. According to American historian Lawrence Levine (1988), the patronage of the art music tradition with its attendant extra-musical customs (such as dress and concert actions), were used to distinguish the tastes of the surfacing White Anglo- Saxon Protestant elite from the musical styles preferred by members of ethnic minorities.

Even though it has not been well demonstrated, popular music was included in a number of American high schools as early as the 1920s.

Following World War II, the surge in college registration, the availability of instruction-free education under the G.I. Bill, and the musical education that veterans had admitted during their

military service, combined to produce a pressing need for the education of musicians wishing to develop the skills necessary to pursue careers as professional musicians. In 1945, pianist, composer and arranger Lawrence Berk founded the Schillinger House (later to be known as the Berklee College of Music) in Boston, offering students a diploma in the Schillinger System of Arranging and Composition, consisting of dance band arranging, instrumental and vocal performance, and musicianship courses (Hazell 1995).

During the 1970s, several community colleges in the Southwest established music programs focusing on country and bluegrass music, often with the support of country music performers and country music industry executives. Although popular music had become a staple in community college commercial music programs, it was in the fields of musicology and ethnomusicology that popular music gained entrance to the courses of elite American research universities. Popular music studies, consisting of both interdisciplinary research as well as the emerging field of New Musicology, began to take root in American college and university music programs during the last two decades of the twentieth century.

Sample Popular Music Education Programs in the US

As Mantie (2013) highlighted, differences in popular music pedagogy discourse exist between the United States and international perspectives. These different discourses arise in part from the variety of contexts in which PME manifests itself in the US. Although there are several noteworthy institutions and organizations that are engaged in PME within the United States, we have chosen the following because they epitomize different classifications in the world of PME.

- University of Southern California (private research university school of music);
- State University of New York, Oneonta (state university college campus);
- Bergen Community College (public community college);
- McNally Smith College of Music (for profit – proprietary – college);
- Little Kids Rock (a non-profit organization);
- The Association for Popular Music Education (a professional organization for those engaged in PME).

The following section will include brief summaries of PME in these institutions and organizations.

University of Southern California

The University of Southern California (USC) is a private research university located in Los Angeles, California whose Contemporary Music department contains a Popular Music Performance program. This program, founded in 2009, seeks to meet the needs of students who would like to study music, but are not interested in traditional collegiate classical or jazz music offerings. USC's Bachelor of Music in Popular Music Performance degree offers students a broad range of musical experiences. In addition to music history, theory and songwriting, students also learn about aspects of the business including marketing, publicity, entertainment law, and record promotion. In addition to the core requirements, students are also encouraged to take additional classes in music industry and music technology so they might supplement their musical learning.

Students interested in the Popular Music Program at USC must first go through a pre-screening audition, which requires a video submission to the department. The submissions are then winnowed down to a group of students who are then invited for a live audition at USC. For the 2014-2015 school year, USC received over 400 applications for twenty-five spots in the Popular Music program. While it might seem initially concerning that 94% of applicants that apply to USC are denied admission, USC provides a selective, conservatory-style PME for the top student applicants.

State University of New York, Oneonta

SUNY Oneonta is a member of the State University of New York system, one of the largest comprehensive systems of public higher education in the United States. The Music Department at

SUNY Oneonta offers two majors one in Music and the other in Music Industry. The Music major offers a traditional course of study focused on the literature and history of Western art music. The Music Industry program differs considerably. Although Music Industry studies at Oneonta focus on the business aspects of music, media, and entertainment, popular music studies permeate the curriculum. The Music Industry program is one of the largest programs of this type in the country with approximately 350 Music Industry majors at this time of writing. To serve this population of students, the Music Department at SUNY Oneonta offers several performance ensembles that play popular music. Indeed, one of the stated objectives of the SUNY Oneonta music industry program is, “Students will perform in areas appropriate to their need and interest [...] and develop an ability to realize a variety of musical styles” (SUNY College at Oneonta Music Department 2014). The performance ensembles at SUNY Oneonta have included a jam band, a Frank Zappa repertory ensemble, several rock combos, a Latin jazz ensemble, a jazz big band, a jazz octet, two funk bands, an R&B band, and a New Orleans brass ensemble. Enrollments in these courses are open to all students, regardless of major. Participation in these popular music ensembles offers students the opportunity to perform off-campus in venues such as bars and clubs.

Student performers work in tandem with student engineers to produce recordings that are then marketed by Music Industry Students who run the campus recording label. Students also develop outside the formal curriculum through participation in music, production, and music industry clubs such as the Music Industry Club, the Songwriters and Producers Club, and the Audio Production and Engineering Club.

Bergen Community College

Bergen Community College is a two-year public community college located in Paramus, New Jersey. Although higher education scholars have derided American community colleges with such negative epithets as “the anti- university” and “the contradictory college,” and its professors have been described as “honored but invisible,” two-year music programs at these colleges have played a significant role in the development of PME at the post-secondary level. Serving the local community, contemporary community college music programs have comprehensive missions: offering associate degrees for students who are planning to transfer into four-year college music programs at the junior level; preparing other students for immediate employment in the music industry; and offering a variety of music classes to non-music majors for general education and cultural enrichment.

In 2005, Bergen Community College introduced two courses focusing on popular music performance and composition, Pop/Rock Ensemble and Songwriting Workshop. These courses were supplemental to the traditional associate music degree programs in music business, music technology, and general music arts. Although historically community colleges have been able to introduce innovative popular music courses for the attainment of vocational degrees, PME programs in community college contexts come with unique challenges. As an open admissions institution of higher learning aimed to provide increased access to underserved populations, community college music programs face specific pedagogical challenges. These include teaching students with diverse musical backgrounds and learning styles; balancing popular musicianship with issues related to classical and jazz musicianship (such as the role of notation); preparing students for auditions and advanced course work at four-year colleges; and an assortment of administrative issues.

McNally Smith College of Music

McNally Smith College of Music is a for-profit music college located in St. Paul, Minnesota. The college is unique in the USA in the range of degrees and certificates that they offer students; McNally Smith offers bachelors and masters degrees in a range of fields, as well as two-year associates programs and one- year diploma programs. The college offers areas of study that include music performance, music business, music technology, composition and songwriting, hip-hop studies, liberal arts and international studies. According to Cliff Wittstruck, the vice president and

provost of McNally Smith, what makes the college unique is that they embrace PME while providing students with diverse musical experiences.

Little Kids Rock and Amp Up NYC founded in 2002 by elementary school teacher David Wish, Little Kids Rock has grown to provide modern band programming to over 300,000 public school students throughout the United States. In addition to training teachers to implement Modern Band instruction in their classrooms, Little Kids Rock has donated over 46,000 instruments including guitars, basses, keyboards, and drum kits to inner-city public schools. The training and instruments provided by Little Kids Rock are in support of the inclusion of modern band into the music classroom. Little Kids Rock states that modern band teaches students to “perform, improvise and compose using the popular styles that they know and love including rock, pop, reggae, hip hop, and other modern styles. modern band classes feature guitar, bass, keyboard, drums, vocals and computers” (Little Kids Rock 2014). Little Kids Rock promotes modern band as a new kind of school-based music program that includes several genres and approaches to making music, including traditional rock band instruments as well as electronic composition and beat creation.

The Association for Popular Music Education

Founded in 2010, the Association for Popular Music Education (APME) was established by a group of twelve advanced education institutions and music focused organizations, determined to assemble a local area of specialists who were occupied with PME. The mission of the organization is to promote and advance popular music at all levels of education, both in the classroom and beyond (APME About 2014). APME was created to advocate for PME and its advancement as a control. In the past four years, APME has worked to provide educational opportunities for teachers and students, primarily through their annual conference. Each year, the APME conference shares best practices in PME, showcases student popular music ensembles from K-12 and higher education, and brings together practitioners occupied in PME. At their June 2014 conference at the University of Southern California in Los Angeles, APME highlighted presentations, workshops, and panels from popular music educators, industry professionals, college students, and art administrators. The conference also featured contributions from public colleges, private universities, for-profit colleges, community colleges, for-profit organizations, and non-profit organizations all with the expressed goal to build community, identify best practices, and build advocacy for PME. The Association for Popular Music Education identifies its goals and objectives as:

1. To advance the training of famous music (promotion);
2. To set out instructive opportunities for educators and students of popular music at all levels;
3. To recognize, create, and promote best practices in the teaching and learning of popular music;
4. To encourage a connection between the music industries and popular music education;
5. To foster collaboration among artists, teachers, scholars, and organizations to advance popular music.

Conclusion

This article gives insight into the special qualities of PME drives right now working in the US. We have attempted to give a feeling of the historical backdrop of PME programs in the US, the expansiveness of those projects at present working, and depictions of six explicit initiatives that are especially important. Although the number of opportunities to learn popular music in the United States continues to grow, PME programs remain exceptional at primary, secondary, and tertiary levels of institutionalized music education.

As mentioned previously in this article, PME in the United States has focused on historical, musicological, and cultural studies. More recently, music departments have started developing popular music performance ensembles and performance arranged educational plans and degree programs. A dearth of popular music in music teacher education programs persists, however. As a practitioner-based organization, APME is helping to share methodologies, pedagogies, and practical

approaches to the teaching of popular music, with a focus PME programs. Although a US association, APME seeks to bring its members into an international community of popular music educators, musicians, and scholars who have been addressing similar issues in their research and practice.

The proliferation of PME in the United States has led to a variety of opportunities for students of all ages to create, perform, respond, and connect with popular musics.

References:

1. Humphreys, J. T. 2004. Popular Music in the American Schools: What History Tells us about the Present and the Future. In C.X. Rodriguez Ed. Bridging the Gap: Popular Music and Music Education. Music Educators National Conference, Reston, VA: 91-106.

2. Choate, R. Ed. 1968. Documentary Report of the Tanglewood Symposium. Washington, DC: Music Educators National Conference.

3. Crawford, R. 2000. The American Musical Landscape: The Business of Musicianship from Billings to Gershwin. Updated edition with a new preface. Berkeley: University of California Press.

4. Levine, L. 1988. Highbrow/Lowbrow: The Emergence of Cultural Hierarchy in America. Cambridge, MA: Harvard University Press.

5. Hazell, E. 1995. Berklee: The First Fifty Years. Boston: Berklee Press.

Journal of Historical Research in Music Education 35 (1): 50-65.

6. Mantie, R. 2013. A Comparison of "Popular Music Pedagogy" Discourses. Journal of Research in Music Education 61 (3): 334-352.

7. Teach Rock. 2014. <http://teachrock.org/about/>. Accessed 11 June 2014.

Adilova U.Zh.

(Aktobe, Kazakhstan)

Supervisor: Amirgaliyeva Z. N

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ

Шет тілі - қазіргі уақыттағы дүниежүзіне танымал ең маңызды тілдердің бірі. Бұл тіл сөйлеу барысында маңызды болып қана қоймай, түрлі дамыған көшбасшы мемлекеттерде барлық ғылым осы тілде ғана сөйлейді десек те артық болмайды. Басқа тілдерге қарағанда үйренілуі жеңіл, ерекше тіл - уақыт өткен сайын барлық мемлекеттердің негізгі тіліне айналып бара жатқаны сөзсіз. Осы орайда елімізде шет тілі сабағы оқушыларға мектеп қабырғасынан бастап үйретіле бастайды. Алғашында оқушылар үшін бұл тіл күрмеуі шешілмейтін қиын бір саланың бірі ретінде көрінуі мүмкін. Алайда, мұғалімдердің ерекше методикалары мен жинаған тәжірибелерінің арқасында оқушы тілді үйрену тиімділігін ұғына бастайды.[1] Оқушының ойлау өрісі дамып, шығармашылық жұмыстары арта бастайды. Шет тілін үйренудің алғашқы күндері алфавит үйретумен басталады. Алайда, оқушыға бір жүйеде өткізілетін сабақ іш пыстыруы мүмкін. Сабақ күн өткен сайын түрлі ойындар мен қызықты тапсырмаларға, сергіту жаттығуларына толысып отыруы керек. Себебі, балаға ойынмен өткен сабақ ерекше әсер етіп, оның тапсырманы қызықты түрде түсініп кетуіне зор ықпалын тигізеді.

Сабақтардың үнемі қызықты ойындарға толы өтуі ерекше көрініс болғанымен, бұл мұғалімдердің жасырын қаруы іспеттес. Ол осы тың тәсілдері арқылы оқушыларды өзіне баурап алады. Ойынның кез-келген мақсаттарда да алатын рөлі зор. Оның әрбір элементтері сабақпен байланысып жатқандықтан, айтылып отырған материалды оқушының сенімді меңгеруіне толық негіз бар. Ойын - мұғалімнің ең сенімді, ынталы көмекшісі іспеттес. Себебі, мектеп қабырғасындағы оқушылар сергіту ойындарына өте әуес болады. Оқушы жүктелген тапсырманы тез ұғып, оны жадысына тез сақтай отырып қызыға орындайды. Осылайша, оқушының ойлау қабілеті артып, оқуға деген ынтасы одан әрмен күшейе түседі.

Міне, заман талабының сұранысына орай, сабақ жүргізу тәсілі де, осылайша өткізу типтері де бірнеше топқа бөлінеді. Баланың келесі шет тілі басталғанша асық болатын деңгейге дейін жетуі керек. Алайда, тағы бір ескерте кететін жайт, ойындардың өткізілу типтері де алмасып, ауысып отыруы тиіс. Себебі, дағдыға түсіп барлығын үйреніп, ұғынып қойған балаға бір сабақтың бір ойынмен қайталана беруі қызықсыз болады. Ойындарда да ескерілуі керек талаптар өте көп. Оқушылардың арасында ширақ қимылдайтын, қашан да эмоциясын жасыра алмайтын балалар мен тұйық, ортада өзін еркін сезіне алмайтын балалар болуы мүмкін. Өйткені, бұл кезеңдер балалардың энергияға толы және шығармашылығын арттыруға көп күш салатын кезең. Расымен де, кез келген балаға ойындар - ең қызықты сәт ретінде сезіледі. Түрлі психологияның жүйесімен астасып жатқан форманың арқасында бала-топтық ұжыммен жұмыс жасауды, уақытты тиімді пайдалануды, тілді меңгеру маңыздылығын үйренеді. Зейіні дамыған бала өз ойын еркін жеткізе алатын деңгейге жетіп, ақылмен ойлай бастайды. Ортада өзін ұстауды меңгеріп, санасы жетіліп, сезімі ілгерілейді.[2]

Жақсы, ойындар оқушының қызығушылығын арттырып, білімді ұқтыратынын ұқтық. Сабақты үйрену барысында қате кетпеу үшін, грамматиканы меңгеруге, тапсырманы ұғына орындауына әсер етеді. Мұғалім мейілінше жеңіл, ұғынықты, тез түсінетін тапсырмаларды, ойындарды таңдап алады. Ендеше, мұғалімдердің шет тілі сабағында жиі қолданылатын ойындарын қарастырып кетейік. Тек шет тілі сабағында ғана емес, барлық сабақтарда ең көп қолданылатын ойынның бірі - дидактикалық ойындар. Бұл ойынның салалары көп, күрделі жүйеге жатады. Ұстаз ойындарды сабақпен астастыра отырып, сабаққа деген белсенділі мен ықылас зейінін өсіре береді.[3] Мәселен, мұғалім осы әдіспен баланы ойын ойнату арқылы сабақты үйретуге бейімдейді. Осы әдіс барысында суреттерді көрсетіп, көмектесіп, атауын табуға бейімдейді. Кез-келген ойынды меңгеру алғашында бала үшін қиындыққа соғады. Сондықтан, ойынды үйренуде ұстаздың көмегін қажет етеді. Оқушы жан-жақты болуға бейімделеді. Осылайша, дүниетанымы арта бастаған оқушының біліктілі мен білімділігі де арта бастайды. Жаңа бағытқа түскен оқушы, мұғалімнің білім беру бағытына қарай иіледі. Сабақтағы ойын барысында оқушылардың толық қатысуын мұғалім ескеруі тиіс. Себебі, жаңа тілді меңгеруге, сөйлеуге қысылатын, ұялатын балалар да болуы мүмкін. Енді бірі ойлауына, санасына, қарым-қабілетіне байланысты сабаққа мүлдем белсенді болмауы мүмкін. Сондықтан оқушының деңгейін анықтап, сабақта барынша еркін отыруына, өзін ортада қолайлы сезінуге бар жағдай жасалуы керек. Бір сөзбен айтқанда бір ойын элементтерінің арқасында сабаққа нашар оқушының өзі жүктелген тапсырманы қызығушылықпен орындай алуы керек. Бұл алғашқы ойынның орындалу негізінен кейін оқушы:

Шет тілін үйренуге деген қызығушылығы артады;

Өз ана тілі мен шет тілінің айырмашылығын салыстыруды үйренеді;

Ойлау өрісі өсе бастайды;

Шет тіліндегі грамматикада ескерілуі тиіс ережелерді үйрене бастайды.

Ойын арқылы өткен сабақтың ең алғашқы мақсаттарының бірі - шет тілінде еркін сөйлету. Осы әдісті зерделей, зерттей келе ең озық ойынның түрлері мұғалімдерге таңдалып алынды. Әрбір мұғалімнің сабаққа ұйымдастырып келген ойыны өз ойлағанынан басқаша өткізілуі, жүйеге асуы мүмкін. Бірақ әр ойынның мақсаты - баланың сабақты дұрыс меңгеруі.

Ойынның тағы бір түрі - сәйкестендіру. Мұғалім сабақ басталған кезде сергіту сәтін өткізу үшін оқушыларды ортаға шақырып, шеңбер болып тұруын қадағалайды. Кейіннен барлығына бір дана қағаздан үйлестіріп шығады. Қағазда - қазақша сөз бен соның ағылшынша баламасы жазылады. Балалар екі сөздің дұрыс сәйкестігін яғни аудармасын тауып, бірігуі керек. Мұғалім дұрыс тапқан реттілік бойынша, екі жұптан сол реттілікпен отырғызады. Осылайша жұптық жұмыс жасауды үйренеді. Бала осы ойында көңілін көтеріп қана қоймай, үй тапсырмасын яғни сөздерді қаншалықты дұрыс жаттағанын көрсетеді. [4]Бұл ойын ұстаз үшін де өте тиімді. Үй тапсырмасын қай оқушының толық түсініп, дұрыс

орындағанын байқап, бағалай алады. Яғни, өткен сабақты қаншалықты терең бекіткенін айқындай аламыз. Бұл қызықты ойын байланыстыру деңгейінен бастап, түрлі деңгейге қарай күрделене береді. Бұл ойынның оқушыға беретін әсері:

Оқушының ойлау қабілетін арттыра түседі;

Сабақты меңгеруіне әсерін тигізеді;

Есте сақтау қабілетін арттыра түседі;

Шығармашылығы артады;

Ойындардың тағы бір ерекше түрі - диалог құру ойыны. Бұл ойынның негізгі мақсаты, оқушының еркін сөйлеуіне көп күш салуды негіздейді. Бұл ойынға мұғалім де қатысады. Оқытушы сөз бастап, өз сұрағын оқушыға қояды. Оқушы оны қабылдап, жауап бергеннен кейін келесі оқушыға қояды. Осылай, тізбек секілді жалғаса беретін бұл ойынның түрінен кейін оқушы байланыс орнатуды үйрене бастайды.[5] Ойында ешбір оқушы сабақтан тыс шеттеліп қалмайды. Өйткені, сұрақ тізбектеліп, барлығына бірдей қойылады. Оқушы бұл ойыннан кейін, тілдік сөйлеу байлығының артқанына көз жеткізеді. Шет тілінде сөйлеу жүйесі орнайды. Бір-бірімен тығыз байланыс жасауды үйрене бастайды. Тәжірибелі түрде өткізіліп жатқан ойында түрлі импровизациялар да орын алуы мүмкін. Сөйлеу барысында қателік жіберген оқушыны оқытушы түзеген кезде, оқушы қатесін тез түзеп, басқалардың да сол қателікті қайта қайталамауына әсерін береді.

Осылайша, ойындар сабақтың қызықты, әрі түсінікті өтуіне жағдай жасайды. Шет тілін осы уақытқа дейін қиын көрген оқушылар үшін осы процессті құрғаннан соң бір жетістікті бағындырған болып есептеледі. Әрине, ойын барысында арада қиындықтар, келеңсіздіктер туындауы мүмкін. Бірақ ұстаздың ұтқыр ойлауының арқасында сабақ ондай келеңсіздіктерге жол бермейді. Ортада өз ойын еркін жеткізе алатын деңгейге дейін жетіп, сауатты ойлауға, дұрыс жазуға, ойын еркін жеткізуге, қарым-қатынаста өзін ұстауға тәрбиелейді. Бұл ойындардан кейін бала сабақты меңгеріп қана қоймай, ой-өрісі өрге өрелей бастап, психологиялық ойлау жүйесі қалыптаса бастайды. Өз ойын еркін жеткізетін деңгейге жетіп, ортада өзін дұрыс басқаруды үйренеді.[6]

Міне, осыншалықты күрделі жұмыстарды жасап, оқушыны шет тілін үйретуге, баулуда - ұстаздың атқарар рөлі зор. Қашан да қай салада, қай жерде, елде болмасын ұстазға деген құрметтің биігі ешқашан түспеуі тиіс. Себебі, осыншалықты қиын салаға оқушының қызығушылығын арттырып, оған бейімдеу - екінің бірінің қолынан келе бермейді. Сондықтан, бұл сабақта тілді үйренуде еңбекке ерінбей жеткізген ұстаздарға да - алғыс жаудырылу керек деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғылыми-әдістемелік «Ұстаз» журналы, 2011
2. Шет тілін оқыту әдістемесі 171-175 беттер
«Фолиант» баспасы Астана 2007 Амандықова Г.Н, Мұхтарова Ш.Е, Баймұқанова Б.С, Бисенғалиева А.Н
3. Ағылшын тілін оқыту әдістемелігі Республикалық ғылыми әдістемелік журнал 47-49 беттер
4. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде
5. Ли В.Р. Шетел тілін технологиялар арқылы үйрету — Oxford: Oxford University Press, 1979
6. Филатов В.М. Методическая типология ролевой итры // Иностранные языки в школе - 1989.

ORAL TESTING TO DETERMINE THE COMMUNICATIVE COMPETENCIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Annotation. This article deals with the development of communicative competencies of students in teaching a foreign language. In this article the specifics of the organization of oral testing of foreign languages are described.

In general, the competence is to ensure that an individual possesses interrelated knowledge, skills and competencies in solving a certain problem, as well as that a person personally possesses competencies in the field of activity.

The competence lies in the ability of the student to apply the acquired knowledge and skills to solve any practical and theoretical problems in practice, in everyday life. Formation of communication competencies of primary school students the current method of participation is important. "Communicative competence" (delivery of Latin "competere," coincidences, words) - the ability to learn in everyday study for students and society, solve current problems through language; the ability of the student to use language and phrases in the implementation of the current goal [1].

Knowledge of communicative competencies, if a student in direct or intermediate communication with speakers of that language can mutual understanding in accordance with the norms and cultural traditions of that language.

Communication competence consists of the following components:

- education in the communication order zone (knowledge of the necessary languages, pedagogics and psychology, conflictology, logic, rhetoric, culture and speech).

- communicative and organizational perception (clear and prompt establishment of business relations, manifestation of activity, psychological influence based on the correct perception and understanding of the person, active interaction in interaction with the environment and isolated persons);

- be capable of empathy (ability to understand, feel otherwise, perform psychotherapy in words).

- the ability to independently control (regulate the behavior of a neighbor and skills, modeling of the interlocutor, productive response in conflict situations identification of modes of transmission, creation of a favourable psychological climate, forecasting of intersectoral relations);

- a culture of verbal and non-verbal communication (speech technique, rhetorical techniques, the maintenance of the technique of argumentation and conditionality, observance of the rules of professional pedagogical ethics, the purposeful use of understandable categorical information, possession of the culture of speech, the use of non-verbal means). Types of works to develop communication competencies.

Currently, special attention is paid to communicative competence in personal development in the field of education. Communication competence, which allows the students themselves in the primary level to build relations with other people, a group in the environment, to express their opinion in achieving a common result, is formed mainly in the process of teaching the subject of the mother tongue. The main content of the word "communications" means general communication, indicates the linguistic process, features of communication, linguistic social significance and social activity, relations between people, mutual understanding.

The formation of communicative competencies recognized as one of the supporting competencies of the individual, along with the deepening of his language knowledge, also improves speech qualifications.

Education in communicative learning means involving a student in oral (listening, speech) and communication (reading and writing), that is, forming a relationship in a readable language throughout the course. This area is widely used in the study of English in modern methodological complexes, textbooks, and aids. This communication method includes all the goals of the educational process in teaching a foreign language. In fact, the consideration of language as a social phenomenon promotes the communicative orientation of learning. The study of language communication, that is, the sound mouth, carries out two conversations and graphic code, that is, a written form of conversation. We believe it is right to adhere to the following provisions in this communication training. It can be seen in the table below.

Here, to implement this communicative direction, we use the strategies of the critical thinking program in the lessons. Critical thinking, the ability to pose questions to themselves, each time independently seek solutions, offer alternatives, defend their point of view.

Critical thinking is primarily a centralized type of training aimed at a student who teaches the development of the student, including the development of the personality with a critical view, the development of the student-researcher, his independent implementation of "my," the discovery of the student's creative capabilities, that is, in short, communicative attitude.

Using critical thinking strategies in our lessons, we noticed that students independently find knowledge, explore, jointly propose new ideas and conclusions in various ways, actively analyze and generalize new knowledge, connect them with the conditions of everyday life, develop each other's beliefs and understanding.

And through group work, we learn that schoolchildren have the opportunity to form friendly qualities of responsibility and respect. After all, at the end of each lesson, practical results are visible, that is, which student owns the material.

Now we will talk about strategies that are often used in lessons. For example, "association." This teaches students to think freely and openly. We use this type of work, in many ways, when we enter a new lesson to remind you of the past. This method is very important for us, because it develops lexical vocabulary, grammatical understanding, communication activities of students on a certain topic.

Based on the knowledge, experience of students, students constantly look for lexical units and modal units, reveal the meanings of words. All students are actively engaged in the thought process. Students work freely and with interest.

In addition, when introducing new vocabulary, before working on the text, in the course of dictionary work, in most cases, it is possible to determine the new vocabulary using the Longman electronic dictionary, that is, explain the meaning.

In the process of working on text after dictionary work, using a Venn diagram, we determine the similarities and differences of characters or plots in the text together with students. After building each group of the Venn diagram, I conduct a gallery navigation strategy. At this time, schoolchildren get acquainted with the diagrams compiled by their classmates, write down their thoughts on a separate paper.

The culture of correct speech in a foreign language is carried out not only through work with vocabulary, text, but also using forms of work with songs to heat students and increase their interest. Through songs, he connects the knowledge of students with life, gets acquainted with art, the culture of countries that speak the studied language, and learns his knowledge of the stars of art. The types of song work include: song dictation, writing conversations on the content of the song, analysis of familiar grammatical systems with song reading, etc.

Thus, in order to form language relations of students through past materials, it is necessary to ensure their desire to listen, speak, read, write. Only in this case will communication instruction in a foreign language be carried out at its own level [1].

In conclusion, the formation of communicative competence in the teaching of a foreign language is a requirement of our time. Therefore, our students must be educated, comprehensive,

able to convey their thoughts in a foreign language, enter into linguistic relations with any person, have sociable, cultural, life support.

And the above-mentioned communication-type classes create the conditions for creative solution of educational and cognitive enthusiasm of students, activation problems, formation of their own views, thinking, ability to draw conclusions, systematic replenishment, deepening of knowledge, development of skills of unmistakable free speech in English.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Оразбаева Ф.Ш. // «Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі».- 2005, 272 б.

Оразбаева Асем Тенелбайқызы

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Ғылыми жетекші: Уайс А.А.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация: Мақаланың зерттеу нысаны – шет тілі сабақтарындағы ойынның маңызды рөлінің сипатын анықтау, және зерттеулер нәтижесі қандай дәрежеде, қандай кері байланысты беріп жатыр немесе қандай бағытта сипатталғаны көрсетілді. Бұл мақалада білім алушыларға арнап біршама дидактикалық, логикалық және рөлдік ойын түрлерін қолдану арқылы шет тілін жалықпай, қызықты етіп меңгерулері үшін зерттелді.

Аннотация: Объектом исследования статьи является определение характера важной роли игры на уроках иностранного языка, а также степени результатов исследования, какой обратной связи или в каком направлении описывается. В этой статье рассказывается, как учащиеся могут увлекательно изучать иностранный язык, используя различные дидактические, логические и ролевые игры.

Abstract: The object of research of the article is to determine the nature of the important role of play in foreign language lessons, as well as the degree of research results, what kind of feedback or in what direction is described. This article describes how students can learn a foreign language in a fun way using a variety of didactic, logic and role-playing games.

Мақалада ағылшын тілі сабағында бейне фильмдермен жұмыс істеу тәжірибесімен бөліскім келеді. Тақырыптың өзектілігі шет тілін оқыту сапасына қойылатын талаптардың артуына байланысты, оның негізгі мақсаты оқушыларды сөйлеуге ынталандыру болып табылады. Мұндай ынталандырудың күшті құралдарының бірі-ағылшын тілі сабақтарында бейнефильмдерді қолдану.

Бейнені қолдану мектеп оқушыларының коммуникативті мәдениетін қалыптастыруда өте тиімді, өйткені бейнематериалдар студенттерге ана тілінің тірі сөйлеуін ғана емес, сонымен бірге оларды мимика мен ым-ишара тілімен, қарым-қатынас стилімен және Оқытылатын тіл елінің шындығымен танысатын жағдайға батырады. Сабақтағы бейне тілді тірі контексте ұсынады. Ол сабақты нақты әлеммен байланыстырады және іс-әрекеттегі тілді көрсетеді. Бұл мұғалімнің арсеналында бар материалдарды байытатын оқыту құралы. Бейне, басқалармен қатар, тіл үйренудегі мәдени кедергілерді жеңуге көмектеседі.

Осы тақырып бойынша жұмысымыз "YouTube" әлеуметтік серверінен бейне роликтерді қалай жүктеуге болатындығы туралы курстарға қатысудан басталды. Анықтай отырып, тиісті бағдарламаны едім, үстінен таңдай видео материал. Біз роликтің оқу талаптарына сәйкес келуі керек екенін жақсы түсінемін.

Біріншіден, тілдегі дыбыстық бейнелер қызықтырады. Бұл жерде кейіпкерлердің немесе диктордың сөйлеуі айқын және тез емес, жақсы тыңдалуы, сыртқы шуылсыз болуы өте маңызды. Сонымен қатар, тіл қазіргі заманғы, әдеби тілдің талаптары мен нормаларына

сәйкес келуі керек, сөздер арасында табиғи үзілістер болуы керек; мәтіннің өзі жаңа сөздермен, сөз тіркестерімен және таныс емес қимылдармен шамадан тыс жүктелмеуі керек.

Екіншіден, фильмнің бейнесі айқын және сапалы болуы керек.

Үшіншіден, бұл бейненің ұзындығы. Біздің ойымшызша, бейне 10 минуттан аспауы керек және оның сюжеті аяқталуы керек.

Төменде осы талаптарға басынан іздеу. Бұл, әрине, тынымсыз жұмыс: оқушыларыңыздың деңгейіне және зерттелетін тақырыпқа сәйкес келетін нәрсені таңдау. Біз П.В. Кузовлевтің оқулығы бойынша 9-11 сыныптарда жұмыс істейтіндіктен, оқулық бөлімдерінің тақырыптарына сәйкес келетін бейнелерді таңдауға тырыстым. Осылайша мен ESL үшін бірдей дикторы бар әртүрлі тақырыптағы бірнеше фильмдерді таптым, олардың кейбіреулері тілдегі тақырыптармен бірге келеді. Көрнекі қолдау жұмысты тиімдірек етуге көмектеседі.

Бейнефильмдердің негізгі мақсаты-тиісті сөйлеу жағдайларын модельдеу арқылы тілдік материалды игеру процесінде студенттердің сөйлеу-ойлау қызметін жандандыру.

Бейнефильм Оқу ақпаратының мазмұнына көрнекі иллюстрация ретінде әрекет етеді және студенттердің шет тіліндегі сөздерін ынталандыруға кең мүмкіндіктер береді. Барлық ауызша тақырыптар, сондай-ақ әртүрлі сөйлеу жағдайлары тиісті көрініспен қамтамасыз етілуі мүмкін. Фильм студенттерді зерттелетін шындықпен таныстыра алады, қызығушылық тудырады, белгілі бір параметрлерді қалыптастырады, жұмысқа орналасады. Біз көбінесе сабақтың басында немесе ортасында тапсырмаларды орындауға уақыт болатындай етіп көрсетеміз.

Осыған байланысты фильммен жұмыс істеудің үш негізгі кезеңі бар: алдын-ала қарау (pre-viewing), қарау (while viewing), тексеруден кейінгі (post-viewing).

Ақпараттың өсіп келе жатқан көлемімен уақыттың шектеулілігі білім беру мазмұнының теңгерімділігі проблемасын туғызады. Білім беру процесі қатаң уақыт шеңберіне ие, нәтижесінде оқу сағаттарын ұлғайту мүмкін емес. Қазақстандық оқу орындарында қосымша оқу ақпаратын игеру қажеттілігіне байланысты қазіргі заманғы еуропалық білім беру дәстүрлеріне сәйкес келетін оқушылардың дербес жеке жұмысының үлес салмағын арттыру үрдісі байқалады [3; 285]. Тілді меңгеру деңгейі жоғарылаған сайын өздік жұмыс түрлері үлкен маңызға ие болады. Интернеттің білім беру ресурстарын қолдана отырып, өз бетінше жұмыс жасау шет тілдік дағдылармен қабілеттердің қарқынды дамуына ықпал етеді деп айтуға болмайды [4; 350]. Білім беру процесінде интернетті қолдану салалары әртүрлі, оны:

- оқыту ортасы;
- ақпараттық орта;
- қабілеттердің көрінісімен дамуына ықпал ететін шығармашылық орта;
- коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту үшін коммуникативті орта;
- жеке тұлғаның өзін-өзі танытуы үшін орта ретінде қарастыруға болады.

Интернетті дамытудың заманауи тұжырымдамасы веб 2.0 пайдаланушыларға ақпарат алмасу арқылы сервистермен бірлесіп жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Пайдаланушылар өз мақалаларын, күнделіктерін, аудио және видео жазбаларын, фотосуреттерін желіге жүктеуге, сондай-ақ өз пікірлерін қалдыруға құқылы. Осылайша, аудиториялық жұмыста да, оқушылардың тәуелсіз танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру үшін де білім беру мақсатында пайдалануға болатын әртүрлі ресурстар желіге қол жетімді. Әлеуметтік қызметтер зерттелетін тілдің мәдениетімен әдет-ғұрпын көрсететін мазмұнның әртүрлілігімен, байлығымен сипатталады. Wikipedia, YouTube, Facebook және басқа да әлеуметтік қызметтердің артықшылығы-олардың қарапайымдылығы, ашықтығы, қол жетімділігі және ең бастысы, жеке оқу мазмұнын құру мүмкіндігі.

Бейне материалдармен жұмыс істеу кезіндегі типтік тапсырмалар YouTube қызметіне де қатысты, оны келесі аспектілерде қолдануға болады:

- негізгі немесе қосымша материал ретінде сабақтың тақырыбына сәйкес келетін кілт сөздерді, бейне материалдарды таңдау (мүмкін болатын жұмыс түрлері-түсінуді тексеру, жағдайды талқылау, рөлдерді ойнау);

- сабақта бейнероликті дыбыстау және түпнұсқамен салыстыру (дыбысты өшіруге болады);

- кадрға қарау, талқылау немесе жеке кадрларды дыбыстандыру;

- тек аудиорядты тыңдау және көру қатарын қалпына келтіру, қайта құру (көру қатары өшірулі);

- белгілі бір көріністі таңдау және талқылау үшін тоқтату жақтауын пайдалану;

- бейнероликтің үзіндісін қарау және жағдайдың басталуын, аяқталуын, мүмкін болатын жалғасын талқылау;

- өз бейнероликтерін жасау және орналастыру және оларды сабақта талқылау, осы бейнероликтің басқа көрермендері құрастырған түсініктемелерді оқу және талқылау;

- бейнероликті қарау және ұқсас тақырыптағы мәтінді зерттеу (сыныпта талқылау) [5; 51].

YouTube қызметінен бейнелерді қолданудың артықшылықтары:

- қол жетімділік (сайттан бейнелерді тегін қарау және жүктеу),

- түпнұсқалық (тілдің үлкен өзгергіштігін, әртүрлі екіпіндерді, жалпы және арнайы лексиканы және басқаларды ұсынады, және нақты контексте, ана тілінде сөйлейтіндер оларды қалай қолданады, шет тілі мәдениетін игеруге кең мүмкіндіктер береді),

- ұсынылған бейнематериалдардың әртүрлілігі (әр түрлі жанрдағы фильмдер, жарнама, жаңалықтар, бейнелер).

Әсіресе, YouTube қызметінен алынған бейненің түпнұсқалығын ерекше атап өткім келеді, өйткені бейнелерді қарау оқушыларды шынайы тілдік ортаға батырады. Сондықтан тіл жанды контексте ұсынылады, ал бейне аудиториялық сабақты нақты әлеммен байланыстырады, тілді іс-әрекетте көрсетеді және мұғалімнің арсеналындағы материалдармен оқу құралдарын байытады [6; 281].

YouTube-тің html кодын қолдана отырып, арнайы бағдарламаларға, блогтарға немесе веб-парақтарға бейнелер енгізу мүмкіндігі өте пайдалы. Бұл мүмкіндікті YouTube бейнелерін тестке енгізу және қосымша бақылау тапсырмаларын құру арқылы электрондық курсты құру кезінде пайдалануға болады.

YouTube қызметін оқу тәжірибесінде тек оқу материалдарының көзі ретінде ғана қолдануға болмайды. Оқытушылармен студенттер өздерінің YouTube арнасын оқу барысында жасалған жеке бейнелерді сақтау және тарату үшін жасай алады. Оқытушы, сондай-ақ өз құруға видеокурс орналастыра отырып, бейне сабақтар осы сервисте енгізіп жүктей алады.

Веб 2.0 жаңа технологиялары, Интернет-технологияларды үнемі жетілдіру, мобильді интернеттің қолжетімділігі қазіргі оқушылардың көзқарасын өзгертеді. Олар интернеттің ақпараттық-білім беру ортасында оқу іс-әрекетіне жоғары ынталы. Осылайша, АКТ-ның жаңа білім беру мақсаттарына жету мүмкіндігі бар деп қорытынды жасауға болады. Олар үнемі дамып, қазіргі оқушылар үшін бейімделіп отырады.

Қазіргі заманғы технологияларды білім беру мақсатында пайдалану тақырыбы жаңа емес. Цифрлық технологияларды меңгерген мұғалімдер материалды меңгеруді жақсарту үшін әлеуметтік желілердің, сайттармен хостингтердің мүмкіндіктерін бұрыннан және табысты пайдаланып келеді. Келушілер саны бойынша әлемдегі ең танымал видео хостинг және екінші сайт-Youtube. Қазақстандық мектеп оқушыларының басым көпшілігінде осы желіде аккаунты болмаса да, әртүрлі форматтағы бейнелерді көруге мүмкіндік бар. Осы платформада оқушыларымызбен өзара әрекеттесу мүмкіндігін пайдаланбау үлкен қателік болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Carver D. Some propositions about ESP / D. Carver // The ESP Journal, 1983. — N. 2. — 131–137pp. Dudley-Evans T. Developments in English for Specific Purposes. — Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики. – М.: Русский язык, 1989. – 239 б.
2. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // ИЯШ. – 2000. – № 2. – 22 б.
3. Могилёв А.В. Интернет приходит в школу. – Воронеж, ВГПУ, 2001. –104 б.
4. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка// ИЯШ. – 2001. – № 2. – 18 б.
5. Полилова Т.А., Пономарева В.В. Внедрение компьютерных технологий в преподавание иностранных языков. // ИЯШ. – 1997. – №6. – 27 б.
6. Carrier, Michael and The Centre for British Teachers(2016). Take Games and activities for the Language Learner(2d. ed.)London: Nelson. K. Karimov No 1875 “On measures to further improve of foreign language learning system”, December, 10, 2018

Асқаров Т., Шындәулетқызы Г., Боранбай А.Е.
(қ.Ақтөбе Қазақстан)
Ғылыми жетекші: Сулейменова З.Е.

ШЕТ ТІЛІН МЕНГЕРУ НӘТИЖЕЛЕРІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЛШЕУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК КОМПОНЕНТТЕРІН ТЕСТІЛЕУ

Түйіндеме. Бұл мақала лингводидактиканың және шет тілдерін оқыту әдістемесінің өзекті мәселесіне – шет тілін меңгерудің нәтижесін білдіретін коммуникативтік құзыреттілік компоненттерін педагогикалық өлшеу мәселесіне арналған. Осыған байланысты коммуникативтік құзыреттілік құрылымы, оның компоненттерін тестілеу ерекшеліктері қарастырылады.

Түйінді сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, тестілеу, лингвистикалық, стратегиялық, прагматикалық, дискурсивті, элеуметтік-мәдени компоненттер.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру шет тілін оқытудағы негізгі міндет болып табылады. Коммуникативтік құзыреттіліктің оқыту мазмұны ретінде, бір жағынан, тестілеу пәні ретінде арақатынасы, екінші жағынан, қайшылықсыз болмайды. Олардың бірі-тестілеудің пәні мен форматы.

Қарастырылып отырған қарамақайшылық, бір жағынан, шет тілін оқыту мақсатында коммуникативті құзіреттіліктің жариялануымен, екінші жағынан, педагогикалық өлшемдер жағдайында коммуникативті құзіреттіліктің компоненттерін жеткіліксіз толық тестілеумен байланысты. Нәтижесінде білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру сапасы толық өлшенбей қалады. Егер коммуникативтік құзіреттіліктің компоненттері жан-жақты тексерілсе, бұл қайшылық туындамауы мүмкін.

Коммуникативтік лингвистикада, шет тілдерін оқыту әдістемесінде, сондай-ақ тілдік тестілеу теориясында білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігінің құрылымын жүйелі түрде сипаттауға көптеген талпыныстар жасалды. Коммуникативтік құзыреттілікті сипаттауға деген әр түрлі көзқарастармен біз мынаны тұжырымдай аламыз: коммуникативтік құзыреттілік декларативті (тілдік ережелер мен мысалдарды қолдану немесе тану түрінде білімді көрсету) ғана емес, сонымен қатар процессуалдық сипаттағы (коммуникативтік мақсаттар мен нәтижелерге қол жеткізу үшін тілді пайдалану "білім" ретінде қарастырылады барлық компоненттер коммуникативтік құзыреті-бірімен байланысты, "қызмет көрсетіп" сөйлеу қызметін анықтай отырып, табыстылығы және коммуникация көрсетіп деңгейі, практикалық шет тілін меңгеру білім алушыларды коммуникативтік құзыреттілік компоненттерінде тілдің лексикограммалық, грамматикалық құралдарын меңгеруі, сондай-ақ тілдік құралдарды коммуникативтік пайдалану тәсілдері ерекшеленеді;

коммуникативтік құзыреттіліктің компоненттері тек лингвистикалық сипатта ғана емес, сондай-ақ білім алушылардың мазмұнды мәтіндерді құрастыру және түсіну, коммуникативтік мазмұнды тиімді жеткізу және дәл қабылдау, тілдік қарым-қатынас мақсатына қол жеткізу және өзге мәдениет өкілдерімен өзара іс-қимыл жасау қабілеттерін қамтиды; коммуникативтік құзыреттілік компоненттерін тестілеу шет тілін меңгеру нәтижелерін педагогикалық өлшеудің негізгі тәсілі ретінде қарастырылады [1].

Шет тілі сабақтарында немесе емтиханда тексерілетін компоненттерді бөліп көрсету керек екенін атап өту қиын емес. Бұл жағдайда шет тілін практикалық меңгеру мақсатына жету де, оқу нәтижелерін тестілеу де қиынға соғады. Шет тілін оқытудың мазмұны ретінде студенттердің коммуникативтік құзыреттілігінің шекараларын нақты анықтау қажет.

Оқыту мазмұнына лексика-грамматикалық құралдар, қарым-қатынас мазмұны тілдік өзара іс-қимылдың "механикасы" кіреді. Бұл дегеніміз, шет тілін оқытудың мазмұнын меңгерген студенттер лексикалық және грамматикалық құралдарды біледі, олардың көмегімен ақпарат бере алады және алады, сонымен қатар мәдениетаралық айырмашылықтарды ескере отырып, күнделікті немесе кәсіби салада достық немесе іскерлік, рөлдік немесе пікірталас байланысын ұйымдастыра алады [2].

Материалдық, мінсіз және процессуалдық аспектілер білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігінің құрамын оқыту мазмұны мен тілдік тестілеу пәні ретінде жақсырақ көрсетуге мүмкіндік береді. Коммуникативтік құзыреттілікті тестілеу сөйлеудің психофизиологиялық механизмдерін, жеке тұлғалық қасиеттерін, тұлғааралық қарым-қатынастарды, арнайы білімді немесе оқушылардың интеллектісін зерттеу емес, шет тілін практикалық меңгеру деңгейін педагогикалық өлшеу екенін атап өтеміз. Бұл қасиеттер білім алушыларда шет тілін оқытудың тәрбиелік, білім беру және дамытушылық мақсаттарына қол жеткізу барысында қалыптасады және тілдік тестілеу мүмкіндіктерінен тыс болады [3].

Коммуникативті тапсырмалардан басқа, біздің көзқарасымыз бойынша, олардың грамматикалық білімдерін тексеру үшін стандартталған сипаттағы тапсырмаларды қосу керек: бастапқы сөйлемдерді қайта жазу, аяқталмаған сөйлемдерді аяқтау және мәтіндегі олқылықтарды толтыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мильруд, Р.П. Введение в лингвистику: образовательный курс для учителей / Р.П. Мильруд. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. -154с
2. Цатурова, И.А. Тестирование устной коммуникации / И.А. Цатурова, С.Р. Балуюн. – М: Высш. шк., 2004 -247 с.
3. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. М: Еврощкола, 2004.-234 с.

Уканова А.Б., Нурманова Ш.К.
(Актобе, Казахстан)

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ COUNTABLE / UNCOUNTABLE NOUNS НА СРЕДНЕЙ СТУПЕНИ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. В процессе изучения иностранного языка грамматика занимает одну из основных позиций. Без знания грамматики невозможно полноценное общение ни в устной, ни в письменной форме. Грамматика представляет систему объективно действующих в языке правил изменения слов, образования словоформ и соединения слов в словосочетаниях и предложениях. Так как основной задачей при овладении иностранным языком является способность общения на нем, грамматика, несомненно, является компонентом иноязычной коммуникативной компетенции. В данной статье рассмотрены методы преподавания темы исчисляемых и неисчисляемых существительных на средней ступени обучения. Основываясь

на принципах методологической базы преподавания иностранных языков, были определены алгоритм работы с учебным материалом, методические указания, а также практические рекомендации по обучению исчисляемых и неисчисляемых существительных в средней школе.

Автор приходит к выводу, что данный раздел грамматики возможно преподнести с помощью двух различных подходов, не ограничиваясь возможностями учебника, а используя творческий подход.

Ключевые слова: исчисляемые и неисчисляемые существительные, имплицитный, эксплицитный подход

Annotation. In the process of learning a foreign language, grammar takes one of the main positions. Without knowledge of grammar, full-fledged communication is impossible, either orally or in writing. Grammar is a system of rules, objectively operating in a language, for changing words, forming word forms and combining words in phrases and sentences. Since the main task in mastering a foreign language is the ability to communicate in it, grammar is undoubtedly a component of foreign language communicative competence. This article discusses methods of teaching the topic of countable and uncountable nouns at the secondary level of education. Based on the principles of the methodological framework for teaching foreign languages, an algorithm for working with educational material, methodological guidelines, as well as practical recommendations for teaching countable and uncountable nouns in secondary school were determined.

The author concludes that this section of grammar can be presented using two different approaches, not limited to the capabilities of the textbook, but using a creative approach.

Key words: countable and uncountable nouns, implicit, explicit approach

В традиционной методике обучения грамматике иностранного языка сформировалось два подхода: – имплицитный – происходит без объяснения правил; – эксплицитный – присутствует объяснение грамматических правил. В рамках каждого из указанных подходов сформировались по два метода. Несомненно, у каждого из подходов есть свои плюсы и минусы. На современном этапе обучения грамматике как имплицитный, так и эксплицитный подходы редко используются в «чистом виде», и исходя из этого возникла необходимость в появлении дифференцированного подхода[1]. Под дифференцированным подходом мы понимаем совмещение двух традиционно сложившихся подходов в обучении грамматике, а также предлагаем учитывать индивидуально-психологические особенности учащихся. Овладение грамматикой процесс достаточно сложный, особенно для еще несформировавшейся личности. В нашем случае это ученики среднего звена, которые являются подростками (10–14 лет). На данном этапе возникает необходимость менять методы воспитания, подходы в обучении в соответствии с условиями, которые будут способствовать созданию ситуации успеха во всех сферах жизни. Исходя из этого, мы считаем, что необходимо сделать акцент на индивидуально-психологических особенностях ученика-подростка. Говоря об учете индивидуально-психологических особенностей учащихся, имеется в виду учет темперамента, познавательного стиля, а также типа памяти [2].

Рассмотрим один из методов, относящихся к дифференцированному подходу – рефлексивная деятельность. Обращение к рефлексивной деятельности способствует формированию творческих навыков и познавательной самостоятельности ученика. На среднем этапе обучения рефлексивный дневник является наиболее эффективным приемом, который помогает совершенствовать знания учеников. Такой тип работы имеет определенные преимущества и недостатки. Используя данную методику, обучающиеся приобретают навыки определения цели деятельности, оценивания реального уровня знаний и собственных достижений, планирования работы по изучению иностранного языка. Данный

вид работы также способствует повторению пройденного курса. Из недостатков выделяют следующее: скептическое отношение обучающихся к такому типу работы, возникновение чувства усталости в процессе заполнения дневника и отсутствие четких критериев его оценивания [3]. Г.П. Щедровицкий выделяет пять основных этапов овладения рефлексивной деятельностью: исследование ситуации, выявление затруднений в деятельности, установление причин затруднений, критика старой нормы, выработка новой ситуации [4].

Согласно данной методологии был проведен эксперимент среди учащихся 8 класса СОШ №15к. На этапе презентации нового грамматического материала, ученикам предлагалось обратить внимание на слайд, отображающий случаи употребления изучаемого грамматического правила, самостоятельно вывести грамматическое правило. Для презентации данного грамматического явления применялся индуктивный метод, поскольку сложность грамматического материала позволяла это сделать. После чего, ученикам было предложено зафиксировать правило в тетрадь. Далее мы перешли к имитационным упражнениям. Как было выявлено в УМК *Upstream* по данной теме такие упражнения отсутствуют, как следствие возникла необходимость обратиться к дополнительным источникам. Ученикам был предложен видео фрагмент, отображающий применение изучаемой грамматической темы. Первый раз было дано задание просмотреть и прослушать видео фрагмент, во второй раз видео останавливалось и ученикам необходимо было повторить слова диктора. Таким образом, на данном этапе задействовались разные каналы восприятия материала: зрительный, слуховой, моторный. Кроме того, ученикам меланхоликам и флегматикам давалось чуть больше времени на размышление, если это было необходимо. На этапе тренировки и автоматизации грамматического материала, ученикам предлагались различные подстановочные и трансформационные упражнения. Применялись упражнения не только из УМК, но и из дополнительных источников, что позволило разнообразить задания; в процессе обучения использовались различные формы работы (индивидуальные, парные, групповые). Применялись грамматические игры, интерактивные игры, которые позволяли поддерживать интерес, активность и мотивацию учеников во время обучения. Градация упражнений по сложности применялась в домашних заданиях. Так, например, предлагались к выполнению задания повышенной сложности на дополнительную оценку. Таким образом, дифференцированный подход является одним из инструментов преподавания английского языка, и в частности, темы исчисляемых и неисчисляемых существительных.

Далее предлагается рассмотреть имплицивный подход, в методологию которого входит преподавание грамматики через сказки. Разработка грамматических сказок, в отличие от лексических, более сложная задача. Здесь нужно представить сложный грамматический материал в простой и доступной форме, от этого мы и отталкивались при создании сказки «Countable and Uncountable». «Countable and uncountable nouns». В далекой стране английского существительного жили два короля. Одного звали Countable, а другого Uncountable, в том и было их отличие, что подчиненных короля Countable можно было посчитать (a book, an apple, a dog...), а подчиненных другого короля (bread, milk, chocolate...) – нельзя. Хотя жили они в одной стране, но не любили друг друга. Король Uncountable все время завидовал своему соседу, что у него есть всему счет, и в королевстве его всегда мир и порядок. Его подчиненные постоянно разворовывали казну, так как все равно ничего нельзя было посчитать. Но была у короля Uncountable дочь, красоты невиданной на всем белом свете, и увидел её однажды сын короля Countable. Мир озарился светом в тот же миг пред ним, а в душе зацвела весна, влюбился принц без памяти. Вопреки всем уговорам отца, поехал принц к королю Uncountable просить руки и сердца у дочери его. Не хотел Uncountable дочурку свою ненаглядную отдавать замуж за сына врага своего, и решил он тогда на хитрость пойти, выдвинув принцу условие: - Давно желаю Я в своем королевстве порядок навести, а для этого мне надо суметь народ свой посчитать, если решишь ты эту задачу, тогда и отдам за тебя дочь мою! - Во что бы то ни стало, я отыщу решение! – отвечал молодой человек. И с

того момента день за днем влюбленный принц не мог ни спать, ни есть, а лишь думал, как ему выполнить условие, выдвинутое хитрым королем. А пришло это решение вовсе неожиданно, во сне. В то же утро помчался счастливый принц в соседнее королевство, и, приехав, вот что сказал он королю Uncountable: - Ваша милость, я нашел решение! - Нашел? – король был ошарашен, не ожидал он такого исхода, но страшно интересно было ему, что же придумал принц. - Ну что ж, я слушаю тебя.

- Для того чтобы посчитать Ваших поданных, можно использовать специальные счетные слова, например, a slice of bread, a glass of milk, a bar of chocolate.... - Гениально! - воскликнул король! - Гениально! Пришлось по душе предложенное решение королю. Отдал, как и обещал дочь свою в невесты принцу. Вскоре молодые сыграли свадьбу и закатили пир на весь мир, а между двумя королями и в стране английского существительного установился крепкий мир. Таким образом, сказка – древний фольклорный жанр, эффективный способ обучения детей, именно поэтому, многие педагоги используют сказки на своих уроках. Сказочная форма работы способствует развитию познавательных способностей учеников, формированию аудиторных навыков, помогает обогатить лексикон, стимулирует интерес и мотивацию к изучению языка, а так же психологически благоприятно воздействует на обучающихся.

Список литературы

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: ИКАР, 2009. 60 с.
2. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учебное пособие. М.: Дрофа, 2004. 324 с.
3. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку: (На материале рус. яз. как иностранного). М.: Рус. яз., 1989. 219 с.
4. Казнина Т.В. Дифференцированное обучение грамматике английского языка учащихся пятого класса средней школы. М.: ГОУ ВПО. 210 с.

Алдамжарова З.С., Аязбаева А.С.

(Ақтөбе, Қазақстан)

Ғылыми жетекші: Сулейменова З.Е.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АНЫҚТАУ ҮШІН АУЫЗША ТЕСТІЛЕУ

Аннотация. Мақалада шетел тілін үйретуде коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру жөнінде жазылған. Мақалада оқытудың жоғары сатысында оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін ауызша тестілеудің ерекшеліктері қарастырылған.

Ағылшын сабақтарында оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін дамытуда оқытудың сан алуан әдістерін қолдану сапалы, жаңашыл білім беруде үлкен рөл атқарады [1].

Қазіргі таңда білім беру саласында тұлғаның дамуына коммуникативтік құзіреттілікке баса назар аударылып отыр. Коммуникация сөзінің негізгі мазмұны жалпы қарым- қатынас, араласу, байланысу сияқты мағыналарды білдіре отырып, адамдардың тіл арқылы қарым-қатынас жасауын, тілдің ерекшеліктерін, әлеуметтік және қоғамдық қызметін, адамдар арасындағы өзара түсінушілікті көрсетеді [2].

Жоғары сынып оқушыларының коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыту дәрежесін, сөйлеу әрекетінің түрлерін меңгеру деңгейін бағалауды анықтау мәселелері оқушының білім, білік және интеллект деңгейін анықтауға бағытталған білім беру процесінің құрамдас бөлігі ретінде түсіндірілген «бақылау» ұғымы. Оқушылардың санын сапа стандарттары мен нәтижелердің объективтілігін сақтай отырып, барынша

көбейту нақты ұйымдастырушылық бақылау процесі қажет. Осы жолда ең перспективалық бағыт оқушылардың білімін жүйелеуге, олардың әлеуетін анықтауға және қиындықтардың себептерін анықтауға мүмкіндік беретін әдіс «тестілеу» әдісі деп танылды. Ауызша тестілеудің артықшылығы - бұл тексерілген адамның нәтижесін тексеретін уақыттың азаюы. Тесттің негізгі бірлігі - тест тапсырмасы - тест тапсырушының белгілі бір ауызша немесе вербальды емес жауабын қарастыратын тесттің минималды бірлігі. Осы жұмыс аясында оқытудың жоғары сатысында оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін ауызша тестілеудің ерекшеліктерін қарастырамын. Жүргізілген зерттеулер көрсеткендей сынақ нұсқаларының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Оқушылардың коммуникативтік құзіреттіліктерінің қалыптасу деңгейін тексеретін орта мектеп оқушыларына арналған тапсырмалардың күрделілігі, формасы мен мазмұны өз деңгейлеріне сай болуы керек. Тапсырмаларды орындау интерактивті болуы үшін мұғалім тестті мұқият зерделуі керек. Оқушылармен қатынасты ауызша тестілеудің қортынды нәтижесін бағалаудың критерийлерін әзірлеуі қажет [3].

Ең алдымен, коммуникативтік - қызметтік тәсіл аясында коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасу деңгейін тестілеу үшін бақылау іс-шараларын ұйымдастыру және жоспарлау кезінде Е.И.Пассов ұсынған келесі ережелерді сақтау қажет: шет тілдік сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейін анықтау процесі оқушылардың тапсырмаларды орындау барысында шет тілдік сөйлеу әрекетін жүзеге асыру кезінде жүреді; сөйлеу дағдыларын тексеру нақты қарым-қатынас жағдайларына мүмкіндігінше жақын жасанды түрде жасалған жағдайларда сөйлеу әрекетінің осы түрін жүзеге асыру арқылы жүреді; тестілік бақылау объектісі сөйлеу дағдылары болып табылады; коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасу деңгейін тестілеу ағылшын тілін қолданушы ретінде оқушылардың жеке басына бағытталуы тиіс. Осы параметрлер негізінде ағылшын тілін ауызша оқытудың ескі кезеңінде шет тіліндегі коммуникативтік дағдылардың қалыптасу деңгейін бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тест тапсырмаларының ең оңтайлы нұсқалары таңдалды [4].

Бір тест тапсырушының белсенді қатысуын және, ең алдымен, монологиялық сөйлеу дағдыларын тексеретін тест тапсырмаларын қарастырайық.

Тапсырма: суреттер/фотосуреттер сипаттамасы.

Бақылау объектілері: сипаттау, таныстыру білігі; көрсеткіштер: айтылымның орындылығы, байланыстылығы және қисындылығы, еркін сөйлеу.

Ауызша емес ынталандыру арнасы (суреттер, фотосуреттер): көрнекі.

Дайындау: 1,5-тен 5 минутқа дейін.

Ұзақтығы: 1-5 мин.

Шет тілін меңгеру деңгейі: А1–С1.

Артықшылықтары: бақылау үшін жеке сызбаларды арнайы жобалаудың қажеті жоқ. Мұндай ынталандыру тілдік құралдарды таңдауда тестіленушілерге белгілі бір еркіндік бере отырып, тұжырымның мазмұнын қамтамасыз етудің үнемді және тиімді құралы болып табылады. Тест тапсырушының сөйлеу қабілеті оның құзыреттілік деңгейімен немесе қиялының дамуымен шектелмейді. Алынған сөйлеу үлгілері тікелей салыстырылады, өйткені олар бірдей сызбаларға негізделген және оларды түсіндіру айтарлықтай ерекшеленбейді. Тест алушылар жатталған тақырыптарды шығара алады. Кемшіліктері: тестіленуші суреттің сипаттамасында қандай да бір аспектіні жіберіп алуы мүмкін немесе бейнеленген маңызды заттардың аттарын білмеуі мүмкін. Суреттер сериясын пайдалану оларды өндіруге байланысты қиын [5].

Тестіленушілерге суретте көрсетілген адамдарды, заттарды, оқиғаларды сипаттау ұсынылады, бұл кескінді түсіндіруге және жалпы аспектілерді талқылауға әкеледі. Егер тестіленуші кейбір мәліметтерді жіберіп алса немесе мәлімдемені анық көрсетпесе, емтихан алушы суреттің сипаттамасы туралы немесе сөйлесудің жалпы тақырыбына қатынасы туралы сұрақ қоя алады.

Тест тапсырмаларының вариациялары сан алуан. Шамалы бөлшектермен ерекшеленетін бірнеше ұқсас сызбаларды немесе бір тақырыппен біріктірілген сызбаларды қолдануға болады. Тестіленуші суреттерді сипаттайды, айырмашылықтар мен ұқсастықтарды табады. Неғұрлым күрделі тапсырма – бірнеше суреттер бойынша әңгіме құрастыру. Тестіленуші аз мөлшерде сурет алады (4-10) және оларда бейнеленген оқиға туралы айтады. Егер тест тапсырушы сюжетті құру үшін тапсырыс берілуі керек жеке сызбаларды алса, тапсырма күрделене түседі. Тапсырманың тағы бір нұсқасы күнделікті өмірдегі заттардың немесе оқиғалардың сипаттамасын беруді қамтиды [6].

Қорыта келгенде шетел тілін үйретуде коммуникативтік күзіреттілікті қалыптастыру - заман талабы. Ауызша тест тапсырмалары оқушылардың оқу-танымдық ынтасын белсендендіру міндеттерін шығармашылықпен шешуге, кез келген ортада өз көзқарасын еркін білдіріп, ойлау, тұжырым жасау, білімдерін жүйелі қолдану, тереңдетуге, толықтыруға, ағылшын тілінде еркін қатесіз сөйлеу дағдыларын дамытуға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе. М. : Просвещение, 2015. 223 с.
2. Цатурова, И.А. Тестирование устной коммуникации / И.А. Цатурова, С.Р. Балуюн. – М.: Высш. шк., 2004. 127 с.
3. Конышева А. В. Контроль результатов обучения иностранному языку. Спб. КАРО, Минск : Четыре четверти, 2004. 144 с.
4. Рыбакова Н. В. Тесты как эффективная форма контроля // Обучение иностранным языкам в школе и вузе : метод. пособие для преподавателей ; науч. ред. М. К. Колкова. СПб. : КАРО, 2011. С. 103–110.
5. Pedagogika.ru 2. [Электрондық ресурс]. - Кіру режимі: <http://pedagogiki.ru/obshaya-pedagogika/26-Pedagogicheskoe-vzaimodeystvie.html>.
6. Ғылыми шолу халықаралық ғылыми-практикалық журнал www.srjournal.ru

Bekkulova I.A., Abat M.K.

Saule Ussenova - Master of Arts
K. Zhubanov Aktobe Regional University
Aktobe, Kazakhstan

THE USE OF PROVERBS AND SAYINGS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The wisdom and spirit of the people is revealed in their proverbs and sayings, and their knowledge contributes not only to a deeper knowledge of the language, but also to an understanding of the way of thinking and character of the people.

A comparison of proverbs and sayings of different nations shows how much these nations have in common which in its turn contributes to better understanding and rapprochement. Proverbs and sayings reflect the rich historical experience of people, the ideas associated with the working life, everyday life and culture of people. The correct and appropriate use of proverbs and sayings gives the speech a unique identity and a special expressiveness.

Proverbs are the most interesting genre of folklore, studied by linguists, but in many ways remained incomprehensible and mysterious. A proverb is a folk saying, which expresses not the opinion of individuals, but the people's assessment, the people's mind. It reflects the spirit of the people, their aspirations and ideals, their judgement on various aspects of life. Anything that is not accepted by the majority of people, their thoughts and feelings, does not take root and is discarded. The proverb lives in speech, only in it does it acquire its concrete meaning. It is an expression of thoughts which people have arrived at through centuries of experience. A proverb is always

instructive, but not always edifying. However, a conclusion follows from each one, which is useful to take note of.

Life has changed, new proverbs appeared, the old ones were forgotten, but there remained something valuable that was important for subsequent eras. Widespread distribution and longevity of proverbs contributed to the fact that some of them, losing their direct meaning, acquired figurative meaning.

The figurative reflection of reality in the proverb is associated with an aesthetic assessment of various phenomena in life. The emotional charge forms an attitude to action, causing the expansion of the meaning. That is why there are funny, sad, funny and bitter proverbs. That is how V.I. Dahl said about the feature of folk proverbs: proverb is "a summary of folk wisdom and wisdom, it is moaning and sighing, crying and weeping, joy and merriment, sorrow and consolation in the faces; it is the colour of the national wit, original style; It is the truth of life, the truth of the people, a kind of judicial code which no one can judge" [1, p. 110].

Proverbs are a widespread genre of folklore. The time of origin of proverbs and sayings is unknown.

Proverbs and emerged in the distant past and have accompanied people throughout history. In the course of their history, they have accompanied the people from that time onward. The question of defining proverbs and sayings has its own history. Its interpretation was given by V. I. Dal, S. I. Ozhegov, M. Meshcheryakova and others. A.N. Afanasiev wrote that "proverbs in their very form are not subject to distortion and therefore are a monument of a long-held belief. Proverbs are the main source of ancestral wisdom, keepers of memory and an instrument for transmitting human experience" [1, p. 15]. S.I. ozhegov wrote: "Proverb is a short folk utterance with instructive content, folk aphorism" [3, p. 568]. As noted by S. I. Ozhegov, "A proverb is a short stable expression, mostly figurative, not constituting, unlike the proverb, a complete statement" [2, p. 530].

This study will be based on the interpretations of S.G. Lazutin, as they give an extremely accurate and clear understanding of these terms. As S.G. Lazutin points out "A proverb is a short, often rhythmic utterance, which is a complete sentence and expresses a certain inference" [3, p. 57]. "Proverb is a widespread figurative expression, aptly defining a vital phenomenon. Unlike proverbs, to which they are close in form, proverbs are devoid of direct instructive meaning and are limited to figurative, often allegorical definition of a phenomenon" [3, p. 57].

Proverb, as one of the genres of folklore, has all its basic features, which, however, appear in it in a special way in a special way. Proverbs are more vividly expressed in the collective creativity, they are more widely used in speech.

Sayings are closely related to proverbs. Like proverbs, sayings are small genres of folklore. In most cases they are even more brief than proverbs. Like proverbs, proverbs are not specially performed, but are used in live speech according to the situation. At the same time, proverbs differ significantly from proverbs both in the nature of content and form, and in the functions performed in speech.

Proverbs express generalizations and conclusions on the most of life's most varied phenomena: "The truth is brighter than the sun", "As it is sown, so it is sown", "Learning is light and ignorance is darkness" [3]. Proverbs express folk wisdom, their conclusions and conclusions have the force of unwritten law: "There is no trial or punishment for proverbs", "You cannot escape from a proverb" [4]. Proverbs are always in the form of proverbs are always complete sentences. And proverbs, as a rule, are two-part or, in other words, two-member ("The carpenter, not the axe", "The bird is red in feather, but the man in learning") [3]. By its structure the proverb is simpler than the proverb. In this regard, M.A. Rybnikova wrote: "Proverb is a verbal organism; proverb is a "preparation" of expressive speech... A proverb gives an image; in a figurative way it characterises a phenomenon...". [5, c. 519].

If the content of proverbs is universal and universal in nature, proverbs are used only in connection with certain persons and their actions, have a very specific content. The difference between proverbs and saying is well seen from the following examples. "Miracles in a sieve" is a

proverb, while "Miracles: there are many holes in the sieve and nowhere to get out" is a proverb. "The wolf in sheep's clothing" is a proverb, while "Know the wolf in sheep's clothing" is a proverb [6].

In view of the above, a saying, unlike a proverb, does not and cannot form an integral, complete sentence in speech, but is only a part of it. Thus, the general mandatory features of proverbs and sayings include: brevity (brevity); sustainability (ability to reproduce); connection with speech (proverbs and sayings in their natural existence exist only in speech); belonging to the art of speech; wide use.

The features that distinguish proverbs and sayings are: the generalizing universal nature of the content of proverbs and the specific content of proverbs, they are used only in connection with certain persons and their actions.

Expressive means play an enormous role in teaching both Russian and a foreign language. K.D. Ushinsky talked about the need to develop a child's linguistic flair, which helps him to select the linguistic means for figurative expression. The writer praised the importance of literature and oral folk art.

The writer praised the importance of literature and folklore.

Already in its very name, the proverb contains a direct indication of the relationship to oral speech. V.I. Dal considered proverb as a product of exclusively national medium of communication: "That for proverbs and sayings need to go to the people, no one would dispute in this, in the educated and enlightened society proverbs are not. The high society does not accept ready proverbs because they are pictures of a life alien to it, and also not its language; and does not compose, maybe, from politeness and secular propriety: a proverb pricks not in an eyebrow, and directly in an eye" [7, p. 353].

Despite the fact that times are constantly changing, the need of people to perpetuate their wisdom does not become less. According to O.I. Paley,

"Proverbs and sayings give an opportunity to penetrate into another system of thinking, to get acquainted with another system of values. The profound content of proverbs and sayings not only develops students' thinking, but also has an educational effect. Methodological and practical

The methodological and practical value of using proverbs and sayings in the process of teaching the Russian language is very high" [9, p. 40-42].

One of the topical areas of activity of a teacher foreign language in higher education institution is linguocountry study and involvement of linguocountry knowledge in the teaching process to increase interest of students.

One of the effective principles of work on the development of speech skills and abilities is to acquaint students with proverbs of the studied language. Proverbs allow students to get in touch with the culture of the country of the target language. They convince pupils that the same thoughts and aspirations can be found in different nations and serve to educate them morally. Familiarity with proverbs evokes positive emotions in pupils, which significantly influences their motivation to use a foreign language as a means of intercultural communication.

The great variety of proverbs ensures their use with students of any age and any level of development. The in-depth content of these short sayings not only develops pupils' thinking, but also has a great educational value.

For example, when teaching Spanish, proverbs and sayings are a means of expression that help to develop linguistic sensitivity. At different stages of schooling proverbs and sayings help to solve different problems. There are three aspects of language: phonetic, grammatical and lexical. The first lessons start with the development of pronunciation and the phonetic material.

Proverbs and sayings are firmly rooted in the memory, eased by consonance, rhyme and rhythm. Proverbs and sayings can be used in the introduction of a new phonetic phenomenon in exercises to consolidate the material and in its repetition, during phonetic exercises. At the initial stage, you can use proverbs and sayings to work on the phonetic side of speech. They help to pronounce some difficult sounds, especially those that are absent in Russian. Instead of individual

words and word combinations containing a particular sound, you can offer the class a specially selected proverbs and sayings. Then for two or three lessons the proverb or proverb is repeated, the pronunciation of the sound is corrected. The proverb or proverb must be chosen according to the sound being practised. For the pronunciation of consonant sounds the following options can be suggested: the [s] sound: Si los sapos tuviesen cola, no serían sapos or the [p] sound: Hacer pagar al justo por el pecador.

Proverbs or sayings can also be used to practise such a phonetic phenomenon in Spanish as *sinalefa*. For example: Un lobo a otro no se muerden. El tiempo es oro. Amigo en la adversidad es amigo de verdad.

As for the grammatical aspect, proverbs and sayings contribute to the automation and activation of grammatical forms and constructions. The imperative, for example, has a communicative function. The imperative has an incentive function and can be used to express request, advice, suggestions, wishes, permissions, prohibitions, warnings, which are contained in proverbs. For example: Dime con quien andas y te diré quien eres. Haz el bien sin mirar a quién. A caballo regalado, no le mires el dentado. The subjunctive mood, which is used to express a desired, possible, probable, necessary, doubtful action is also very common in Spanish proverbs and sayings. For example: No hay mal que dure cien años, ni enfermo que los aguante. No hay mal que por bien no venga. Antes que te cases, mira lo que haces. Aunque mude de pelo la raposa, su natural no despoja. se haga mal, y quien lo hiciera, en la misma moneda el pago espere.

You can also use proverbs and sayings when learning quantitative adverbs: De casi no se muere nadie; adverbs of action: Cuidar como a la niña del ojo and adverbs of time: La sogá siempre se rompe por lo más delgado. Practice shows that learning adjective comparison grades is not difficult if the material is presented in the form of proverbs and sayings wherever possible. For example: Más vale tarde que nunca. Proverbs and sayings can be used in the study of articles: Adonde va el caldero va la cuerda. La salud es la mayor riqueza, when learning prepositions: Amor con amor se paga.

Proverbs and sayings can also be used when introducing participles: A caballo regalado, no le mires el dentado. When studying the grammatical phenomenon of gerunds, proverbs and sayings can also be useful: A Dios orando y con el mazo dando.

Regarding the lexical aspect of the language, for example *cama* A typical lexico-semantic feature of proverbs is imagery. While not an obligatory attribute of proverbs, figurativeness is nevertheless inherent in most of the proverbs in use. From this point of view all proverbs can be divided into three groups:

a) fully figurative: No hay mal que por bien no venga (there is no silver lining).

b) Partly figurative: La mentira no tiene pies (a lie has short legs);

Quien bien ama, tarde olvida (old love never rusts);

c) non-figurative: Mientras vivas, aprende (live forever and learn forever); Más vale tarde que nunca (better late than never).

The meaning of a proverb is as stable as its form. However, proverbs often appear not in the most abstract generalized figurative meaning, but only in some narrower sense. In other words, the degree of factual generalisation in proverbs may be different. So, for instance the proverb: 'Whoever gets up early has a good deal to give' means, that he, who doesn't get up too early, will get a lot. And the proverb El hombre propone, y Dios dispone - Man supposes and God disposes - expresses in the mouth of a contemporary not the dependence on God's will, but the real possibility of some unforeseen circumstances.

Proverbs are literary, colloquial, colloquial and colloquial phrases capable of expressing only a particular meaning. Proverbs are the most common, the most variegated in form and content and probably the most numerous group of German stable phrases. However, unlike regular phrases, proverbs do not allow for free substitution of component words and transformation of the grammatical structure. This means, for example, that a narrative proverb cannot be turned into an interrogative or an incitement, and vice versa (¡Coplas y refranes del polvo nacen! - Proverbs and

proverbs are born of dust!). The use of a number of proverbs is not only limited to a certain range of situations, but is also related to a certain context. For example, there are persistent dialogue pairs of proverbs, e.g. ¿Qué pasa? - ¡Un burro por tu casa, que come calabazas! (cf. Russian How do you do? - As smut white).

The private meaning inherent in proverbs is manifested in the fact that in the speech is always concrete, it is always used by the speaker for evaluative characterisation of a concrete situation. Proverbs in general are highly expressive, and most of them are pronounced with a certain, invariable exclamatory intonation. Proverbs whose content is reduced to elementary emotional and modal meanings are interjective and modal phrases. They are close in meaning to interjections like ¡ah!; ¡eh!; ¡puf! or modal words like acaso, también i.e. do not contain an extended judgement. The common formal feature of all proverbs is the combination of structural and lexical stability. The stability of the form of proverbs is a feature that allows to rather clearly distinguish figurative proverbs from similar to them lexical and semantic stable phrasal expressions, which The proverbs are not characterized by the stability of the grammatical structure.

The use of proverbs and sayings in the practice of teaching Spanish will undoubtedly contribute to a better mastery of these subjects, increasing knowledge of the language, vocabulary and peculiarities of its functioning. On the other hand, studying them represents an additional source of linguistic and socio-cultural knowledge. The need to find means of equivalent translation of expressions in the mother tongue develops translation skills and abilities. Working with proverbs and sayings motivates work with a dictionary.

The wide functionality of proverbs and sayings allows to work on pronunciation, improve rhythmic and intonation skills, activate and automate many grammatical phenomena, enrich the vocabulary of students, help to master the structure of language, feel its emotional expressiveness, develop memory and creative initiative.

Working on proverbs and sayings, students learn the variability of language, its expressive means and figurative content, perceive and "appropriate" the language, respond creatively, expressing their personal attitude. This is the basis for developing not only linguistic competence but also an aesthetic sense. Work with proverbs and sayings, which can be carried out both in the classroom and in extracurricular work in the form of various tasks, competitions and quizzes.

The use of proverbs and sayings in foreign language lessons contributes to a better mastering of the subject, expanding knowledge of the language and the peculiarities of its functioning. Acquainting with the culture of the country The culture of the country of the learnt language through elements of folklore gives students a sense of involvement in the linguistic culture of the other nation.

The materials of the study allow us to draw the following conclusions - proverbs embellish speech, make it more precise and expressive, helping to avoid repetition. Proverbs and sayings reflect the way of life and are a vivid and expressive source when learning Spanish. The methodological and practical values of using proverbs and sayings in the process of Spanish language teaching were identified.

Thus, the use of proverbs and sayings is appropriate to illustrate grammatical phenomena and to reinforce them in speech. Thanks to their lexical and grammatical richness, proverbs and sayings can be used to enrich the vocabulary. Also, as a stimulus, they can be used for speech development. The study of proverbs and sayings contributes to the enrichment of the vocabulary, helps to develop memory and introduces folk wisdom.

REFERENCES

1. Dal V. I. Explanatory dictionary of the living Great Russian language / V. I. Dal. - Vol. 1-4. - M., 1863-66. - p. 110.

2. Ozhegov S. I. Explanatory dictionary of the Russian language: 80 000 words of phraseological expressions / S. I. Ozhegov, N. Yu. Shvedova-M.: Abukovnik, 1999. - 944s.

3. Lazutin S. G. Russian folk lyrical songs, chastushki and proverbs / S. G. Lazutin. – M.: Vysshaya shkola, 1990. – 250 p.
4. Kravtsov N. I. Russian oral folk art / N. I. Kravtsov, S. G. Lazutin. - M.: Vysshaya shkola, 1990. - 250 p.
4. Dal V. I. Proverbs of the Russian people / V. I. Dal. - M.: Eksmo Publishing House, NNN Publishing House. - 2003. - 616 p.
- Russian Russian oral folk art / N. I. Kravtsov, S. G. Lazutin.– M., 1983. – 200 p.
5. Afanasyev A. N. The origin of the myth / A. N. Afanasyev. - M.: Vysshaya shkola, 1996. - 150 p.
6. Rybnikova M. A. Russian proverbs and sayings / M. A. Rybnikova. - M.: Publishing house Academy of Sciences of the USSR. 1961 – - 232 p.
7. Rybnikova M. A. Russkaya proverbka / M. A. Rybnikova // Russkoe ustnoe narodnoe tvorchestvo. Chrestomatiya po folkloristiki : Ed. Yu. G. Kruglova-M.: Vysshaya shkola, 2003. - p. 159-166.
8. Paley O. I. Work with proverbs and sayings at the English lesson in the IX class / O. I. Paley // Foreign languages at school. Russian Russian proverb – 2000. – No1. - pp. 40-42.

*Байсалбаева А.А.
(Ақтөбе, Қазақстан)*

Ғылыми жетекші: Филология ғылымдарының кандидаты Дженалаева Г.А

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация. Қазіргі уақытта АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) өмірдің барлық салаларында, соның ішінде білім беруде қолданылады. оқытуды жүзеге асыру кезінде оңтайландырылуы тиіс озық ғылыми технологиялар нысандарының бірі болып табылатын АКТ студенттерге жеткілікті материалдар алуды талап ететін жаһандық бәсекелестік дәуірінде мүмкіндіктер береді.

Кілт сөздер: АКТ, компьютер, интернет, әдіс, ғылым, шет тілін оқу.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) өмірдің барлық салаларында пайдаланылады және білім беру саласында да олардың қолданысы ерекшелік емес. Компьютерлік технологиялар әлемдік білім беру жүйесіндегі оқу бағдарламаларының маңызды бөліктерінің біріне айналды.

АКТ оқытудың дәстүрлі тәсілдерін өзгертті, және білім беру жүйесіндегі реформаларға әкелді. Осы дәуірдегі техникалық және ғылыми прогресс оқыту мен оқытудың әртүрлі бағыттарын құрды. Барлық дерлік оқу орындарында АКТ құралдары қолданылады, және бұл құралдар сабақтардың қызықты өтуіне мұғалімдер үшін де, оқушылар үшін де өте тиімді [1, б.47].

АКТ білім беру әлеміндегі маңызды проблемаға айналды және мектеп жасына дейінгі кезден бастап университет жасына дейін қолданылды, бұл студенттер мен оқытушыларға оқыту мен оқу процесін жеңілдетеді. АКТ білім беру саласындағы өзгерістер мен реформаларға ықпал ететін әлеуетті қуатты құралдар ретінде кеңінен жария етілді [1, б.48-51]. Компьютерлер оқу процесінде, әсіресе тіл үйренуде маңызды рөл атқарады. Хартойо (2008) өз кітабында айтқандай, компьютер-бұл адамдарға тіл үйренуді жеңілдететін құрал және орта, бірақ оқытудың тиімділігі толығымен қолданушыларға байланысты. Бұл дәуірдегі технология сападан ғана емес, тиімділіктен де өсті. Олар әр өнімнен ешқандай шектеусіз тез қозғалады. Технологиялық инновацияларға деген қажеттілік коммуникациялық революцияға және оқыту мен оқытуда технологияларды қолданудың тез дамуына әкелді. Әр мектеп

мұғалімнің сыныпта оқуына ықпал ету үшін АКТ-ны қолданды. Сыныпта қолданатын қосымшалардың көптеген түрлері ең жақсы сабақты жақсартты және жетілдірді [2,б.69].

Хартойо (2008) сонымен қатар ағылшын тілін оқытудың "бір жақсы әдісін" іздеумен қалыптасты деп мәлімдейді. Оқу пәнінің мақсаты - тілдің оқылуы, грамматикалық ережелері және лексикасы (мысалы, грамматиканы аудару әдісі), ауызекі сөйлеу (мақсатты тілде қалай сөйлесуге болады, мысалы, тікелей әдіс, аудио-тілдік әдіс, үнсіз әдіс, сөйлеу терапиясы, қоғамдастық тілі, коммуникативті тәсіл) немесе басқа сұрақтар (мысалы, толық физикалық жауап әдісі), мұғалім кәсібінің әрекеттері қолданыстағы әдіске қарағанда "жақсы" оқыту әдісін табу ниетімен қалыптасуы. Дамудың соңғы әдісі - компьютерлік тілді оқыту (CALL). Тілді пайдалану арқылы кейбір сарапшылар мен білім беру практикасы оқытудың тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру үшін АКТ-ны тілді үйренуде қолдануды қатты көздейді. Бұл оқытылатын тілді түсіну мен меңгеру сапасын жақсарта алады. Басқаша айтқанда, тіл үйрену саласындағы АКТ интеграциясы сөзсіз, өйткені АКТ және тіл үйрену монетаның екі жағы сияқты бір-бірін қолдайтын екі аспект екені белгілі. Бақытымызға орай, ағылшын тілі мұғалімдері арасында компьютерлік оқыту (CALL) тілін қолдану айтарлықтай өсті. Компьютерді қолдана отырып, тілді компьютерлік оқытуды қарастыру. Бұл құрал икемді, бай және интерактивті. Уақыт пен орын жағынан икемді. Ол сонымен қатар басқа бұқаралық ақпарат құралдарына қарағанда студенттерді тіл үйренуге ынталандыруы мүмкін деп ұсынды. Себебі, компьютер материалды кітап немесе бейнеден гөрі әртүрлі тәсілдермен ұсына алады. Сонымен қатар, CALL өзара әрекеттесуді қалыптастыруға және коммуникативті құзыреттілікті арттыруға, соның ішінде сыныпқа түпнұсқалық материалды ұсынуға немесе өзін-өзі оқытуға қабілетті. Бұл әдіс тілді үйренуді жақсарту үшін компьютерді қолдануға бағытталған [2,б.74-75].

АКТ-ны білім беруде қолдану өте қажет. АКТ-ны оқыту және оқыту процесіне біріктіру көптеген зерттеушілерді, соның ішінде білім беру практиктерін де қызықтырады. АКТ-ны қолдану негізінде үш түрлі салада қолдануға болады, мысалы: оқу бағдарламасы, тақырыптар және оқыту әдістері. Ақт сонымен қатар түпнұсқа көздерден және танылған оқу материалдарын іздеу тұрғысынан болады. Халықаралық журналдардан мақалалар іздеген кезде студенттер оларды Интернетке қосылған компьютерлердің алдында отыру арқылы ала алады. Ғылым туралы барлық ақпаратты қысқа мерзімде тек Интернеттің көмегімен ұсынуға болады. Алынған, көшірілген және USB-ге жіберілген оқу материалдары ретінде пайдаланылуы үшін тікелей басып шығарылуы мүмкін. Соңғы уақытта оқыту мен оқыту компьютермен жеңілдетілді [3,б.53].

Бұл оқу орнына, мұғалімге және оқушыға технологияның рөлі олардың білім беру мақсатына жетуін жеңілдету үшін қолданылатындығына көмектесетін сипаттаманы ұсынады. Сонымен қатар, мұғалімдер мен студенттерді тілді оқыту мен оқытудағы технологияның әсерімен таныстыруға бағытталған. Соңғы онжылдықтарда көптеген адамдар технологияны ғылымның нәтижесі ретінде қарастыратын маңызды нәрсеге айналдырды. Технологияның көмегімен адамдарға күрделі мәселелерді шешу оңайырақ болады [3, б.56]. Бұл жұмыстың мақсаты АКТ-ны, АКТ-ның артықшылықтарын сипаттау және АКТ-ны ағылшын тілін оқыту мен оқытуда қолданудың қаншалықты маңызды екенін түсіндіру болғандықтан, адамдарға өз мәселелерін шешуге көмектеседі.

Ағылшын тілі қазіргі әлемдегі көптеген адамдар үшін қажеттілік болып табылады, ал технологияның дамуы әрдайым өте жоғары деңгейге ие, сонымен қатар білімнің, әсіресе ағылшын тілінің дамуына ықпал етті. Ағылшын тілі қиын сабақтардың бірі болғандықтан, мұғалім студенттерді қызықтыру үшін интерактивті оқытуды құруы керек. Білім беруді дамыту тарихында Ақпараттық технологиялар бірнеше ғасыр бұрын басып шығару технологиясынан бастап, телекоммуникация сияқты баспа кітаптары сияқты бұқаралық ақпарат құралдарына дейін, фильм, видео, теледидар және CD-ге дейін көптеген адамдарға ғылым хабарламаларын тарату үшін қолданылатын ортаның бөлігі болып табылады [3,б.58-59].

Кенттің айтуынша, "білім берудегі АКТ" дегеніміз-оқытуды және білім беру саласындағы бірқатар іс-шараларды әр түрлі қолдайтын компьютерлер, байланыс құралдары және функциялар сияқты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) (кент ұлттық кеңесінде акт жұмысының схемалары, 2004).

Сонымен қатар, "ақпараттық-коммуникациялық технологиялар" термині компьютердің орталық рөлін атқаратын технологияларды, яғни компьютерлік тілді оқытуды (CALL), интернетті және әртүрлі жалпы компьютерлік қосымшаларды қамтиды.

Ақпараттық технологиялардың, интернеттің дамуы білім беру технологияларының тарихын жаңа бағытқа бағыттайды. Онлайн-сервистер білім беру бағдарламалары процесінің әртүрлі кезеңдерінен тұруы мүмкін, мысалы: тіркеу, тест енгізу, төлем, оқыту, кейстер бойынша тапсырмалар, кейстерді талқылау, емтихандар, бағалар, талқылаулар және хабарландырулар [4,б.88-90].

Мектептегі оқуды қолдау үшін АКТ-ны қолдануға әр түрлі зерттеулердің оң әсеріне қарамастан, егер бұл елде мектеп шамадан тыс болмаса, онда оқытуды қолдау үшін АКТ-ны қолдануға мүмкіндік беретін болашақ перспективасы бар және олар: 1) электрондық кітаптар; 2) электрондық оқыту; 3) ағылшын тілі сабағында АКТ-ны заманауи тұрғыда қолдану.

Электрондық кітап - бұл мультимедиялық ақпаратты ықшам және динамикалық түрде жеткізу үшін компьютерлік технологияны қолданатын кітап. Дыбыс, графика, суреттер, анимация және "фильм", "электрондық кітапқа" интеграциялануы мүмкін, сондықтан ұсынылған ақпарат қарапайым кітаптарға қарағанда бай. Электрондық кітаптың қарапайым түрі- бұл қарапайым кітаптарды компьютер көрсететін электронды пішінге қарапайым аудару. Осы технологияның көмегімен жүздеген кітаптарды бір қатты дискіде / CD-де" немесе" ықшам дискіде (сыйымдылығы шамамен 700 МБ), DVD немесе сандық әмбебап дискіде"" (сыйымдылығы 4,7-ден 8,5 ГБ-қа дейін) және" флэш-жадта " (қазіргі уақытта қол жетімді сыйымдылығы 16 ГБ-қа дейін) сақтауға болады. Мультимедиялық форматта орналасқан Britannica энциклопедиясы және Microsoft Encarta энциклопедиясы сияқты күрделі және қатаң дизайнды қажет етеді. Мультимедиялық формат электрондық кітапқа жазбаша ақпаратты ғана емес, сонымен қатар дыбыс, суреттер, фильмдер және басқа да мультимедиялық элементтерді ұсынуға мүмкіндік береді [5,б.65-68].

"Электронды оқыту" үшін әртүрлі анықтамаларды табуға болады. Мысалы, Виктория Л. Тинио" электрондық оқыту" оқу материалдарын жеткізу, өзара әрекеттесу және / немесе жәрдемдесу үшін компьютерлік желіні (интранет және экстранет) пайдаланатын ресми және бейресми барлық деңгейдегі оқытуды қамтиды деп мәлімдейді. Көпшілік үшін Интернеттің көмегімен жүретін Оқу процесі көбінесе онлайн оқыту деп аталады. SEAMOLEC жұмыс құжатында ұсынылған және оның негізгі анықтамасы - электронды қызметтер арқылы оқыту[3]. Көбінесе электронды оқыту дегеніміз-бұл ақпаратты ұсыну және тарату құралы ретінде электронды технологияны қолдану арқылы оқыту. Білім беру теле және радиохабарларын анықтауға электрондық оқыту нысаны енгізілген. Радио және теледидарлық білім беру электронды оқытудың бір түрі болса да, электронды оқыту интернет-технологиямен синергиядан кейін максималды формаға жетеді [5,б. 69-71].

Интернеттегі оқыту немесе веб-оқыту қарапайым түрде-бұл оқу материалдарын ұсыну үшін қолданылатын "веб-сайт". Бұл әдіс студенттерге қажет болған кезде спикерлер немесе фасилитаторлар ұсынатын оқу ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қажет болса, талқылауға арналған форум ретінде қызмет ететін оқу веб-сайтына арналған тарату тізімі де ұсынылуы мүмкін. "Жиынтықта" электрондық оқыту құралы бағдарламалық қамтамасыз ету немесе LMS (learning management system) оқытуды басқару жүйесі деп аталатын арнайы бағдарламалық қамтамасыз етумен қамтамасыз етіледі. Қазіргі уақытта LMS негізіндегі интернет-технология жұмыс істейді, сондықтан оған кез-келген жерден интернетке қол жетімді түрде алуға болады. Ұсынылатын қызметтерге студенттер мен студенттерді басқару,

оқу материалдарын басқару, оқытуды басқару, соның ішінде оқуды бағалауды басқару және фасилитаторлармен студенттер арасындағы байланысты басқару кіреді.

АКТ функциясы ақпарат пен байланыс беру процесін қолдау болып табылатын технология ретінде анықталады. АКТ-ны дамыту Коммуникатор мен коммуникант арасындағы қарым-қатынас процесін жеңілдетеді. Олар телефон, интернет, электрондық пошта, спутниктік теледидар, бейнеконференция және т.б. арқылы сөйлесе алады. Бұл байланыс процесі тіл үйренуге де қатысты. Тілді үйрену кезінде мұғалім мен оқушы арасында байланыс болады.

Тіл үйрену бағдарламасы студенттерге сабақтарды нұсқаулықпен, ақпаратпен немесе қосымша түсіндірмелермен үйренуге мүмкіндік беру үшін құрылуы тиіс. Тіл үйренудегі АКТ анықтама ретінде қолданылады [2]. Компьютер кез-келген уақытта, кез-келген жерде және дәл қол жеткізуге болатын шексіз сабақтар мен сілтемелерді сақтай алады. Фицпатрик пен Дэвис (2002) тіл үйренуде АКТ-ны қолданудың жеті әдісін келтірген:

А) Презентация

Мәтіндік материалдар, аудио-видео сияқты тіл үйренуге арналған кейбір материалдар студенттерге ұсынылуы керек. Презентация студенттерге оқу материалын жақсы түсінуге көмектеседі.

В) Тәжірибе

Әр түрлі жаттығулардың кейбір түрлерін мәтіндік, аудио және бейне форматтарының әртүрлі комбинацияларында презентациялық ынталандыруды қамтитын акт-мен қамтамасыз етуге болады. Акт сонымен қатар оқушылардың жауаптарын тиісті кері байланыспен талдауға мүмкіндік береді.

С) Авторлық

Тіл үйренуде акт қолдана отырып, мұғалім Hartoyo негізіндегі әр түрлі авторлық құралдарды қолдана отырып, дайын материалдарды сатып ала алады немесе өз оқу материалдарын жасай алады.

Д) Автоматтандырылған бағалау (САА)

Автоматтандырылған бағалау (САА) шет тілдерін оқытуда және оқытуда маңызды рөл атқарады. Бұл құрал кейбір курстарды оқығаннан кейін студенттердің түсінуін тексеру және бағалау үшін қолданылады.

Е) Жариялау

Мұғалімдер мен студенттерге немесе студенттерге өз жұмыстарын жергілікті желіде жариялауға немесе байланыстыруға көмектесетін АКТ құралдары бар. АКТ-ны мұғалім мен оқушылар өз жұмыстарын осылай жариялауға көмектесу үшін қолдана алады:

- Мәтіндік процессорлар және жұмыс үстелін жариялау бағдарламалық жасақтамасы (DTP);
- Сұхбатты, талқылауды, оқу материалдарын және т. б. жазу үшін аудио және редакциялау құралдарын пайдалану;
- Презентацияларды, драмаларды, рөлдік ойындарды және т. б. жазу үшін сандық камера мен бейнекамераны пайдалану;
- Power point презентацияларды жариялау үшін медиа ретінде пайдалануға болады;
- Веб-әзірлеу құралдарын қолданатын Веб-беттер.

Ғ) Коммуникациялар

Технология студенттер мен мұғалімдерге бір-бірімен сөйлесуге көмектеседі. Ақпарат тасымалдаушысы ретінде пайдаланылуы мүмкін АКТ-ның кейбір құралдарына мыналар кіреді: 1) тіл үйренушілерге басқа елдердегі "веб-достармен" сөйлесуге мүмкіндік беретін электрондық пошта; 2) тандемді оқыту; 3) компьютерлік талқылау; 4) веб-оқу ортасы; 5) аудиоконференция; 6) бейнеконференция.

Г) Модельдеу

Компьютер талдауды, сыни ойлауды, талқылауды және жазуды тудыратын ынталандыру ретінде әрекет ете алады. Модельдеуді қамтитын бағдарламалар әсіресе ынталандыру ретінде тиімді. Нақты әлемнің міндеттерін "еліктейтін" тіл үйрену міндеттерінің мысалдары : 1) Веб-квест; 2) іс-қимыл лабиринттері; 3) шытырман оқиғалы ойындар; 4) Sunpower; 5) Expodisc; 6) "нақты өмірді" модельдеу; 7) бейнеконференция [б.б. 37-41].

Қорытынды

Қорыта келе АКТ-бұл оқытуды жүзеге асыру кезінде оңтайландырылуы тиіс озық ғылыми технологиялар нысандарының бірі. АКТ студенттерге жеткілікті материалдар алуды талап ететін жаһандық бәсекелестік дәуірінде мүмкіндіктер береді.

АКТ негізіндегі инновациялық оқытудың арқасында студенттер халықаралық деңгейде құзыреттілікті дамыту үшін кең мүмкіндіктерге ие бола алады. Екінші жағынан, өзін-өзі оқыту үшін қажет кез-келген ақпаратқа қол жеткізуге деген ақыл-ой мен сенімділік оқытудың құндылығына, әрқашан басқаларға тәуелді бола бермейтін оқушының мінезіне әсер етеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Davi B. & Dan Ellison, L. (1992). School Development Planning. Essex: Longman Group p.47-51
2. Hartoyo (2008). Individual Differences in Computer-Assisted Language Learning. Semarang: Pelita Insani Semarang.p.69-75
3. Victoria L. Tinio, (1999). Modificating teaching through ICT. The American journal. 12, p. 53-59
4. Шарма, П. және Баррет, Б. (2007). Аралас оқыту: технологияны тілдік сыныпта және одан тыс жерлерде қолдану. Макмиллан б.88-90
5. Jayanthi, N. S. (2016). Use of ICT in English language teaching and learning. p.65-71
6. Erben, T., Ban, R., & Castañeda, M. (2009). Teaching English language learners through technology. New York: Routledge: .p.37-41

**Сәрсенғали Үмітжан Нұрлыбекқызы
Өміралина Назерке Толыбекқызы**

Бауыржан Н.Б.

(Ақтөбе қаласы, Қазақстан)

БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДАҒЫ СЫНИ ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сыни тұрғыдан ойлау - бұл жаңа идеялар ұсынуға және жаңа мүмкіндіктерді көруге қабілетті интеллектуалды, рефлексиялық ойлау. Д.Браус, Д.Вуд

Қазіргі кезде білім беру жүйесін жетілдіруі, ғылым мен техниканың, қоғамның заманауи жетістіктерін ескере отырып, басқаша көзқарасты қажет ететіндігі даусыз болып отыр. Негізгі мектеп бітірушінің моделі өз бетінше ойлауды, ақпаратқа ие болуды талап етеді: іздеуді, ең жақсы жолмен, сәйкесінше іздеуді, ондағы мағынаны табуды, өмірде қолдана білуді, қиындықтарды жеңу жолдарын іздей білуді, еңбектің, ғылымның және шығармашылықтың құндылығын, ол алған білімді қоршаған шындықта қайда және қалай қолдануға болатындығын нақты түсіну. Бірақ практика балалардың шығармашылық қабілеттерінің өнімді дамуын қамтамасыз ететін, олардың нақты қоғамдағы сәтті әлеуметтенуінің маңызды шарты болып табылатын әдістер мен тәсілдердің жеткіліксіз санын көрсетеді. Біріншіден, бақылаулар көрсеткендей, көпшіліктің оқу мәдениеті, мағыналық оқу дағдылары жоқ, мәтінді қалай талдауға болатындығын, себеп-салдар байланыстарын бөліп көрсете алмайды. Екіншіден, ақпаратпен, мәтіндермен, құжаттармен, кестелерді талдаумен жұмыс істеу қиын.

Үшіншіден, студенттер әрдайым дәлелді жауап бере алмайды, өзіндік позициясын қалыптастыра алмайды.

Келесі қайшылықтар туындайды:

- бір жағынан, қоғамға бар проблемаларды жүйелі, дәйекті және тиімді шеше алатын, шығармашылық белсенді тұлғалар қажет;
- екінші жағынан, жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамыту процесінің тиімділігін арттыратын педагогикалық құралдар мен жағдайлар жеткіліксіз дамыған.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды максималды түрде ынталандыратын сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін технологияның құралдары мен тәсілдерін қолдану туындаған қайшылықтарды шешуге көмектеседі. Қазіргі қоғам, бұрынғыдан да, интеллектуалды дамыған, шығармашыл және белсенді адамды қажет етеді. Фактілерді білу жеткіліксіз, оларды талдай білу, бір мәселені әр түрлі көзқарас тұрғысынан қарастыру, себеп-салдар байланыстарын бөліп көрсету, жаңа идеялар мен білімдерді бұрынғылардың контекстінде қарастыру маңызды. Ақпаратпен дұрыс жұмыс істеу өте маңызды. Сын тұрғысынан ойлауды дамытудың әдеби технологияларына сәйкес, сабақта көбінесе қызықтырмайтын мәтіндермен жұмыс жасауға тура келетін кезде шығармашылықты дамытатын тәсілдерді қолдану қажет.

Көптеген жылдар бойы мектепте түсіндіру және иллюстрациялық оқыту әдісі басым болды, онда барлық білім оқушыларға дайын түрде жеткізілді. Сонымен қатар, мектеп оқушыларының белсенділігі баяндалған ақпаратты қабылдау, оларды түсіну, есте сақтау және көбейтуден тұрады. Репродуктивті ойлау студенттерде жүйелі түрде дамыды және өнімді немесе шығармашылық деп аталатын ойлау өте нашар дамыды. К.Д. Ушинский оқушы білім иесі бола алатындығын тек оларды игеру кезінде өзі тәуелсіздік көрсеткен кезде ғана баса алады. Бірақ мұғалім оған материал бере отырып, осы өзіндік жұмысты басқаруы керек. Бұл қазіргі кезде студенттердің өзіндік танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға қойылатын бірден-бір талап. Бірақ мұнда сіз белгілі бір психологиялық жағдайларды сақтауыңыз керек.

1. Сабақта студенттерге зерттелетін материалдың артықшылықтары мен маңыздылығын сезінуге, өздерінің жеке жетістіктері мен жолдастарының жетістіктерін сезінуге, жаңа нәрселерді табу және үйренуге, сондай-ақ қуаныш сезімін сезінуге мүмкіндік беретін көңілді эмоционалды ахуал құру қажет.

2. Балаларды оқуға үйрету керек. Оларды ойлануға және пікір айтуға және дәлелдеуге үйрету керек. Сонымен, бірлескен, шығармашылық, танымдық іс-әрекеттің дамуы жүреді.[1].

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы дегеніміз - оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеруге мүмкіндік беретін, оларды оқу процесіне белсенді қатысуға тартатын өнімді әдістемелік әдістердің реттелген жүйесі. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының элементтерін қолдану оқыту барысында тұлғалық және белсенділікке негізделген тәсілді жүзеге асыруға сәйкес келеді, мектеп оқушыларының өзін-өзі ойдағыдай жүзеге асыруына, жеке тұлғаның дамуына сыныпта жағдай жасауға мүмкіндік береді шығармашылық қабілеттер. Оқушылар процесті өз бетінше жобалауға және зияткерлік дамуының бағыттарын бақылауға мүмкіндік алады. Балалардың шығармашылық іс-шараларға қатысуы кезінде олар бірлесіп жұмыс жасауды, ақпаратты іздеуді және жинауды, оны талдауды және жүйелеуді, құрдастарымен, ата-аналармен тығыз қарым-қатынас жасауды және талқылауды, нәтижесінде пайда болған жоба өнімдерімен сөйлесуді үйренді. Мұның бәрі шығармашылық қабілеттерін дамытуға, әр баланың жеке басын дамытуға, коммуникативті құзыреттілікке, оның мақсаттылығы мен өзін-өзі бағалауына тәрбиелеуге толықтай ықпал етеді. Демек, жоба бойынша жұмыс істеудің алғашқы тәжірибесі оның тиімділігі және оны әрі қарайғы жұмыста қолдану мүмкіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл білім беру технологиясының мақсаты - оқушылардың оқуда

ғана емес, күнделікті өмірде де қажет болатын ойлау қабілеттерін, саналы шешім қабылдауға, жаңа ақпаратпен жұмыс істеуге дағдыландыру. Сыни тұрғыдан ойлау - бұл логикалық және көзқараспен пікірлерді ескере отырып, қажет болған жағдайда жеке көзқарастардан бас тарта алатынын ойлауға бағытталған. Цифрлық технологиялар әлемінде мұғалім, тақта және бор бұрынғыдай, оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі ынталандыру дағдыларын қалыптастыруға, яғни оқушылардың сыни ойлауын, тілектерін дамытуға көмектеспейді. Заманауи талаптарға жауап бере алатын оқу процесі, ең алдымен, оқу-әдістемелік кешеннің материалдық-техникалық базасымен қалай қамтамасыз етілетіндігіне байланысты. Бірақ ең бастысы және маңыздысы – мұғалімнің дайындығы. Оның сыныптағы күнделікті жұмысы оқушылардың білімі мен дамуына бағытталған. Мұғалім, ең алдымен, оқушылардың білімін, ойлау қабілетін, шеберлігін дамытуға және жеке тұлғалық дамуына ықпал ететін сабақтың міндеттерін ойластыруы қажет. Сонымен бірге мұғалім осы нақты сабақта оқушылардың білім, білік идеяларын жүзеге асырудың шарттары туралы ойлануы керек. Мұғалім іс-әрекетінің маңызды аспектісі - бұл белгілі бір оқушылардың тақырыпты қалай түсінетіндігін түсінуге ұмтылу, олардың түсінігін жақсарту немесе қалпына келтіру мақсатында оқушылармен жұмыс істеу қажеттілігін түсіну, сонымен қатар жеке оқушылардың тақырыпты қабылдауы мүмкін екендігін түсіну өте ерекше түрде кездеседі. Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер мыналарды қамтамасыз етеді:

- оқыту стилін ескере отырып, оқыту принципін түсіну, өмір бойы жеке өзін-өзі зерттеу әдістерінің қажеттілігі мен таңдауын түсіну;

- ойлауды жүйелі түрде дамыту;

- өзіндік шығармашылық таланттар мен оңтайлы пайдалану тәсілдерін анықтауға арналған зерттеулер;

- қызықтыратын процесс, өзін-өзі тану тәсілі ретінде оқуға эмоционалды жағымды қатынас; - сөйлеуді, есептеуді және кеңістіктегі ойлаудың құзыретті командасы;

- цифрлық технологиялар саласындағы жоғары құзыреттілік.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясының элементтерін қолдану мұғалімдерге заман талабы деңгейінде жұмыс істеуге мүмкіндік береді, оқушылар жыл сайын білім сапасының жеткілікті жақсы деңгейін көрсетеді. Сонымен қатар оқушылар шығармашылық қабілеттердің даму деңгейін едәуір арттырады. Оқушылар біртіндеп өздерінің таланттары мен мүмкіндіктерін ашады. Ең бастысы, барлық оқушылар сабақ бойына қатыса бастайды, топта шығармашылықпен жұмыс істейді және өз идеяларын ортаға салады. Сыни тұрғыдан ойлау әлемге, оқытуға, бағалауға, балалардың қабілеттеріне жаңа, басқаша көзқараспен қарауға көмектеседі. Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз - бұл өзінің ойлау қабілеттерін бағалауға деген ұмтылыспен қабілеттер және кез-келген тақырыптың шындыққа, ашық, дәйекті, талдауға қабілетті, ізденімпаз, дәлелді пікірлерге сенімді және шешімдер қабылдауда ақылға қонымды болуы үшін үйренуді және дамытуды көздейді. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының міндеттері:

- Мәтінмен жұмыс жасай білуге үйрету - ғылыми, көркем.

- Жеке жазбаша жұмысын қалай құруға болатынын үйрену.

- Жаңа ақпаратқа тап болған кезде оны ойлана және сыни тұрғыдан қарастыра білу. Әр түрлі көзқарастар бойынша жаңа идеялар ұсынып, осы ақпараттың дәлдігі мен құндылығы туралы қорытынды жасау[2].

Сабақ формалары дәстүрлі оқытудағыдан өзгеше. Оқушылар мұғалімді тыңдауда пассивті түрде отырмайды, бірақ сабақтың басты кейіпкеріне айналады. Олар өздері туралы ойлайды және есте сақтайды, бір-бірімен ой бөліседі, оқыды, жазады, оқығандарын талқылайды. Сыни тұрғыдан ойлаудың әр түрлі әдістері сыныптағы оқушылардың әлеуетін ашады. Мұғалім сабақтың тақырыбын жариялайды. Алайда, студенттер әдебиетпен жұмыс жасамас бұрын, тақырып туралы аздап ойлану ұсынылады. Қағаз бен қаламды алып, 3 минут ішінде тақырып бойынша білетін ақпараттарын жазады. Ойына не келсе, соны жазу

маңызды. Жазылған нәрсе дұрыс па, жоқ па, маңызды емес. Оқушылар білетіндерінің бәрін жазып болғаннан кейін, серіктеспен осы туралы талқылайды. Серіктестер талқылауды аяқтағаннан кейін топ мүшелері тақырып туралы білімдерімен бөлісулері керек. Олар өз білімдерімен бөлісе отырып, мұғалім өз идеяларын қабырғаға немесе графопроекторға немесе тақтаға жапсырылған қағазға немесе тақтаға жазады. Кез-келген келіспеушілік талқылауға шығарылуы керек. Айтылғанмен бәрі келіседі ме, анда-санда сұрайды. Талқыланған мәселелер бойынша достық келіспеушіліктер де талқылауға жақсы. Логикалық техниканың шатасқан тізбектері - оқушылар жаңа түсініктерге көшу үшін өз ойларын мәтіндегі ойлармен біріктіреді. Тақтаға шын және бұрыс дәйексөздер жазылады, оқушылар «+» белгісін оқып, тұжырымның дұрыс екендігіне және «-» белгісінің дұрыс емес екендігіне белгі қою керек.

Оқушылар мәтінді қабылдап, оған тиісті ескертулер жасайды:

«+» - оқығаныңыз сіздің білгеніңізге сәйкес келсе, шеттерге қойыңыз;

«-» - егер оқығаныңыз сіз білген немесе білген деп ойлаған нәрсеге қайшы келсе, шетін қойыңыз;

«V» - оқығаныңыз жаңа болса, шетін қойыңыз;

«?» - оқығаныңыз түсініксіз болса немесе осы мәселе бойынша толығырақ ақпарат алғыңыз келсе, шектерді қойыңыз. Сонымен, мәтінді оқу барысында оқушылар өз білімдері мен түсініктеріне сәйкес жиектерде белгілердің төрт түрін жасайды. Жұмыстың уақыты мәтіннің ұзындығына байланысты бөлінеді[3].

«Екі бөлімнен тұратын күнделік» техникасы - оқушылар мәтінмен өз бетінше жұмыс істеп, содан кейін зерттелген мәселе бойынша бір-біріне сабақ береді. Материалды түсіндіру кезінде екі кезеңнен тұратын мұндай күнделіктер жүргізіледі, бірінші бөлімде ұсынылған материалдың қысқаша мазмұны болады. Түсіндіру кезінде сөйлеушінің сөзін бөліп алмау өте маңызды, сондықтан туындаған сұрақтар немесе түсініксіз жағдайлар екінші бөлікке жазылады, содан кейін оларға қайтарылады. Оқытушы оқыған дәріс кезінде осындай күнделіктермен жұмыс істеуге болады. Оқушылардан үйден үлкен мәтінді өз бетімен оқып үйренуді сұрағанда, қос күнделіктерді қолдану әсіресе пайдалы. Бұл жағдайда оқушының оқыған кезде қанша ескерту жасауы керектігін алдын-ала ескертуге болады (ең болмағанда). Бұл техниканы «Нұсқаулық» техникасымен бірге қолданған жөн, сарапшы материалды түсіндіріп жатқанда, топтың барлық мүшелері «Екі бөлімнен тұратын күнделіктер» жүргізеді. Екі бөлімнен тұратын күнделіктер оқушының мәтін мазмұнын өзінің жеке тәжірибесімен тығыз байланыстыруға, оның табиғи қызығушылығын қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Қызметтің бұл түрінде материалды біртіндеп бөлшектеу жүреді. Студенттер өздеріне проблеманы өз бетінше қояды және түпкі мақсатқа жету үшін оны өз бетінше шешеді. Бұл техниканы практикалық жұмыста қолданған жөн. «Өзін-өзі талдау» қабылдауы - «Мен білемін - мен білмеймін» өз мемлекеттерінің рефлексия дағдыларын үйрету. «Мен сенімділікпен білемін», «Мен қайталауым керек» сенімді білімге бағытталған қозғалыс ретінде. Бұл сөз тіркестері оқушының жұмыс жасағанын, білімнің бар екенін білдіреді, бірақ оны бекіту керек.

Ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолданбай заманауи оқыту мүмкін емес. АКТ-ны қолдану берілген тақырып бойынша қажетті ақпаратты сенімді пайдалануға, осы пән бойынша ғылым жетістіктерін пайдалануға, тапсырмалар тақырыбына сәйкес желілік материалдарды пайдалануға мүмкіндік береді. АКТ - бұл сабақ беруде көмектесетін, түсіндіруді жеңілдетуге көмектесетін, студенттерге ұғымдар туралы түсінік, айқындық, қызығушылықты ояту, мотивациялық негіз құруға көмектесетін маңызды құрал. Сабақта АКТ-ны қолдану мақсатқа сай және әдістемелік тұрғыдан негізделген болуы керек, уақытқа құрмет ретінде қызмет етпеуі керек. Ақпараттық технологияларға, егер олар оқытудың басқа әдістерімен салыстырғанда оқу процесінің жоғары деңгейін қамтамасыз етсе ғана жүгінемін. Компьютер көрнекі құралдар мен модельдердің көп бөлігін алмастыра алады. Әрине, сабақтарда видео аккомпоненттің орындайтын негізгі қызметі - иллюстративті.

Сын тұрғысынан ойлау технологияларын сабақта қолдана отырып, мұндай жан-жақты жұмыс оқушылардың бойында ұсынылған ақпаратты жан-жақты түсінуді қалыптастырады, балалардың алған білімдерін бекітуге және ең бастысы, белсендіруге көмектеседі. Жұмыс кезінде, әдетте, туралы айтылатын нәрсе жадыдан шығарылады: «Мен оны білетінімді білмеппін». Жұмыстың бұл түрі бар ақпаратты қайта қарауға, мәселені екінші жағынан қарауға, білімнің олқылықтарын толтыруға мүмкіндік береді. Ақыр соңында, балалардан талдау, басты нәрсені таңдау, қорытынды жасау талап етіледі және мұның бәрі шығармашылық қабілеттерді дамытудың ажырамас бөлігі болып табылады. Шығармашылық белсенділік пәнге қызығушылық болған кезде пайда болады. Танымдық қызығушылықты дамыту үшін мен оқушылардың іс-әрекетін күшейтемін, балаларда өздігінен білім алу қажеттілігін дамытамын. Шығармашылықпен дамыту қарапайым және қызықты [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аяганова технологии критического мышления в учебном процессе // Администратор. 2011. №1(21). - с. 30-33
2. Сборник. Совершенствование качества преподавания английского языка «Школа Превосходства». 2013, стр. 10-13
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие. – М. Академия, 2003. – 272с.
4. Заир-Бек критического мышления через чтение и письмо: стадии и методические приемы // Директор школы. 2005. № 4. – с. 66 – 72

**ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ҚАЗІРГІ ЛИНГВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТИ
МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ИНОСТРАННОЙ
ФИЛОЛОГИИ
TOPICAL ISSUES OF MODERN LINGUISTICS AND FOREIGN PHILOLOGY**

*Насипов И.С., доктор филол.наук, доцент
БГПУ им. М. Акмуллы, г. Уфа*

TATAR REGIONAL LEXICOGRAPHY

Аннотация. В данном сообщении рассказывается о деятельности татарских лингвистов, занимающихся научно-педагогической деятельностью в регионах Российской Федерации, в составлении разных типов словарей татарского языка и разработке ими теоретических проблем лексикографии. Проанализированы образцы лексикографических трудов Г.Х. Ахатова, Л.Г. Хабибова и А.Г. Шайхулова.

Ключевые слова. Башкортостан, татарский язык, татарская лексикография, словарь, тезаурус, фразеологический словарь, диалектологический словарь, идеографический словарь.

Annotation. This report describes the activities of Tatar linguists engaged in scientific and pedagogical activities in the regions of the Russian Federation, in the compilation of different types of dictionaries of the Tatar language and their development of theoretical problems of lexicography. The samples of lexicographic works of G. H. Akhatov, L. G. Khabibov and A. G. Shaikhulov are analyzed.

Keyword. Bashkortostan, Tatar language, Tatar lexicography, dictionary, thesaurus, phraseological dictionary, dialectological dictionary, ideographic dictionary.

In Bashkortostan, the main research centres for studying problems of Tatar language, literature and culture are the departments of Tatar philology at institutions of higher education in the republic. They can be fully described as centres of Tatar studies. Specialists of the departments, mainly engaged in preparing teaching staff for educational organizations in Bashkortostan and adjacent regions, territories and republics, are also engaged in research activities on a wide range of issues concerning the national and cultural needs of the Tatar population. When describing the development of Tatar lexicography, it is also necessary to refer to the works of the teachers of these departments.

The study of the specific features of the development of regional Tatar lexicography has not received the attention it deserves from Tatar historians. This problem requires thorough research because the regions have accumulated a great deal of experience in describing the composition of Tatar vocabulary and in compiling dictionaries. The available dictionaries require proper study and scientific and practical application and introduction into an active scientific turnover. However, most of them are little known to Tatar scholars and are used in practice only by a narrow circle of specialists.

The scientific interests of G. Kh. Ahatov, Doctor of Philology and Professor at Bashkir State University, were connected with a wide range of problems of Tatar philology, but above all, he was a specialist in Tatar lexicology. In this field, he made a great contribution to the development of scientific-theoretical problems of describing the phraseological system of the Tatar language, which was actively used in Turkology and has not lost its importance even today. Therefore, his scientific developments are highly valued among both domestic and foreign Turkologists. In his time, a prominent domestic linguist B.A. Sereberennikov noted that he was the first to describe the phraseological units of the Tatar language theoretically correctly and systematically [1: 141-142]. Above all, his Dictionary of Tatar Phraseological Combinations was a truly new stage in the development of Tatar lexicography [2]. The dictionary mainly includes phraseological expressions

used in the works of the classics of Tatar literature. It contains 2,500 figurative phraseological expressions, which are actively used in the modern Tatar literary language. Although the author notes that the dictionary is intended for high school and college students, as well as translators, editors and journalists, it is undoubtedly a useful and rich source for scholars. This dictionary is therefore actively used in practice as an accessible and comprehensible one for all lovers of Tatar literature.

G. H. Ahatov also developed the basic scientific-theoretical and methodological principles of constructing a dictionary of Tatar antonyms. These principles were used by his talented graduate student and later famous linguist L.G. Khabibov in describing antonyms in his PhD thesis and numerous publications, and much later in compiling dictionaries of Tatar antonyms [7]. His dictionary (compiled mainly during the author's long work as a professor of Tatar language and literature at M. Aknulla BSPU) was published electronically by the Ministry of Education and Science of the Republic of Tatarstan in Kazan and was proposed as a teaching dictionary for students and teachers of Tatar language and literature [6]. This dictionary differed from the existing by this time dictionaries of antonyms in the Tatar language (for example, F.S. Safiullina, L.M. Rizvanova, 1997; F.S. Safiullina, 2003, 2005) in the greater volume of illustrative and practical material. Alongside the traditional material from the classics of Tatar literature, it offered antonyms from the works of writers of regional Tatar fiction in Bashkortostan. The dictionary includes only proper lexical antonyms, and the main difference of the dictionary article is that: it gives the meaning of each word in the antonymous pair; antonyms to individual meanings of multi-valued words are given and illustrative material to them is given; the dictionary also reflects the relationship of antonyms with homonyms and synonyms. The scientific and practical importance of the dictionary is considerably enhanced by the annex to the main part. It contains antonymous combinations, figurative antonymous expressions, oxymorons and enantiosemic words, which once again prove that antonymous meanings are widely represented in linguistic units. At the end of the appendix, there is some illustrative material, including antonymous pairs, which are introduced into scientific and practical use for the first time. They prove that the modern Tatar language is very rich in antonyms, antonymous combinations and antonymous expressions.

The Dictionary of Tatar antonyms by L.G. Khabibov was subsequently republished several times in Ufa [8]. This dictionary is very modern and timely presented to the lovers of native literature.

A.G. Shaikhulov's lexicographical activity, rare in its effectiveness and wide coverage for higher education institutions, began with the organization of a training research laboratory. This laboratory in 1987 began to officially carry the name of the Interuniversity research (educational-methodical) laboratory "Spiritual culture of the Turkic, Mongolian, Finno-Ugric, and Indo-European (Slavic) peoples of the Volga-Kama-Ural ethnolinguistic region" [4: 13-15]. The scientist systematised the huge fund of lexical units collected in the card index of the laboratory based on the one proposed by the German linguists R. Halling and W. Wartburg, based on the ideographic principle. In his classification, he proposed to systematise the synoptic groups of lexemes and analyze them into four lexical-semantic groups - Universe, Man, Society and Cognition.

Only a small part of the more than 1.5 million lexical units collected and systematised in the laboratory have formed the basis of dissertations and scientific works, including lexicographic publications, by A. G. Shaikhulov and his numerous students. Much of the practical material is waiting for its researcher. Thus, even before defending his doctoral dissertation, he participated in the compilation of "The Handbook of Personal Names of the Peoples of the RSFSR". In the subsequent years this reference book was repeatedly republished with updates and additions and was actively used in practical work. Its sections "Bashkir names" and "Tatar names" contain a rich anthroponymicon of the Bashkir and Tatar peoples [5: 66-102, 126-165]. Much later, a special dictionary of Bashkir and Tatar personal names was published [12]. The "Brief Toponymic Dictionary" [9] is of great educational and methodological importance in this series.

A.G. Shaikhulov took an active part in the compilation of the "Comparative Dictionary of Turkic Languages: Dictionary-Reference Book", which was published in Ankara in two volumes in Turkish [13] on the invitation of the Ministry of Education of the Republic of Turkey. He not only compiled the dictionary's material on Bashkir and Tatar languages, but also wrote the section "Tatar language: lexicon and brief grammar" presented in the dictionary.

In Ufa, A. G. Shaikhulov together with his students compiled the multi-volume "Materials for the ideographic dictionary of Tatar dialects". However, only two parts of the first volume of the dictionary were published [3]. This edition contains materials on the Middle (Kazan-Tatar or Bulgar-Tatar) dialect and the Western (Mishar-Tatar) dialect of the Tatar language. In compiling this dictionary, the author made creative use of the materials from "Dialectological Dictionaries of the Tatar language" (Kazan, 1969; Kazan, 1993). The compilers took most of the lexical material from the collection of the Bashkir State University laboratory, and also included field materials collected during expeditions to study the Tatar folk accents of the Southern Urals.

"Experience of the dictionary-thesaurus of single-syllable root bases (structural and ideographic paradigmatics)" is one of the most solid lexicographic works by A.G. Shaikhulov. This edition was carried out with the help and editorship of the Turkic Academy and published in the series "Turkic Dictionaries" [10]. The chief editor of the book is ShakirIbraev and the executive secretary is BaktyjanJumagulov. The dictionary describes the structural phonosemantic peculiarities of the monophonic root bases of the Kypchak languages of the Ural-Volga region (Bashkir and Tatar - I.S.), and their paradigmatics is given in areal, inter-Turkic and pan-Turkic lexical continuum. This paper synopsis and taxonomy of the cognitive spheres of lexical systems in the context of thesaurus-type dictionaries is described for the first time in terms of theory and methodology. This dictionary is intended mainly for scholars - Orientalists and Turkologists, as well as young scholars and students, at the same time it can serve as a valuable lexicographical source for university textbooks, teaching aids, descriptions of historical phonetics, phonology, word formation, morphology and syntax in academic grammars.

According to the author, language is a means of collecting, preserving and reflecting reality in human consciousness and is a means of communication. Therefore, it is constantly undergoing development and transformation. This thesaurus dictionary characterizes the structure and paradigmatics of monosyllabic root bases in the Kipchak languages of the Volga-Urals region, and is the first experience in describing the synopsis and taxonomy of the cognitive sphere "Nature" (animate and inanimate) in areal, inter-Turkic and pan-Turkic continuum. The relevance of studying this fundamental issue is determined by the need to explain the peculiarities of the formation and evolution of the Turkic word root structure, in particular the description of monosyllabic in the Tatar and Bashkir languages on the level of phonology, morphology and semantics. In the thesaurus dictionary lexical units of the cognitive sphere "Nature" are analysed in the thematic groups "living nature" and "non-living nature", each of which is described in smaller thematic groups and subgroups.

This book is also valuable because it is an important source in uncovering the theoretical foundations of compiling ideographic dictionaries. In the section "Reflection of cognition of the world in Turkic languages" the author describes the objectives and methodology of the study. It contains most of the author's theoretical views on compiling this type of dictionaries. Revealing the content of the concept of "world picture", he defines the importance of ideographic dictionaries in reflecting the linguistic picture of the world. These views of the author in a special section are analysed by Doctor of Philosophy, Professor A.R. Abdullin.

The experience of compiling this thesaurus dictionary was subsequently theoretically described in another book by A.G. Shaikhulov [11]. In it, he does not limit himself to the cognitive sphere "Nature", but also describes the cognitive spheres "Man", "Society" and "Cognition". Also, a large volume of Kazakh vocabulary is included in the work as illustrative and practical material.

On the whole, A. G. Shaikhulov has enriched Tatar lexicography both with theoretical developments and with onomastic and ideographic dictionaries. These works are valuable sources for the study of the Tatar language in its various aspects.

Tatar linguists in the Republic of Bashkortostan are thus making a great contribution to the development of Tatar lexicography. The republic has amassed a great deal of experience in describing the composition of the Tatar vocabulary and compiling dictionaries. However, their works have not received the attention they deserve from Tatar historians. Most of these solid and important lexicographic publications are little known to linguists and are in practice used only by a narrow circle of specialists. In addition to the dictionaries described above, there are a number of other lexicographic publications (M.Kh. Akhtyamov, R.G. Akhmetyanov, L.R. Sagidullina, Z.S. Karimova, I.F. Zaripova and others), which will be discussed in our other reports.

LITERATURE

1. Гарданов Х.Ш. Остазларның өйрәнчеге була // Казан утлары. – 1977. - № 5. – 141-142 б.
  2. Әхәтов Г.Х. Татар теленең фразеологик әйтелмәләр сүзлеген. – Казан: Татар.кит.нәшр., 1982. – 176 б.
  3. Материалы к идеографическому словарю диалектов татарского языка / Авт.-сост. А.Г. Шайхулов, Л.У. Бикмаева, З.Р. Садыкова. – Уфа: РИО БашГУ, 2005. – Т. I. – Ч.1. – 512 с.
  4. Насипов И.С. Алмас Галимзянович Шайхулов (К 65-летию со дня рождения) // Вестник Башкир. ун-та. – 2010. – Т. 15. – № 4. – С. 13-15.
  5. Справочник личных имен народов РСФСР / Ответ.ред. А.В. Суперанская. – М.: Русский язык, 1970. – 571 с.
  6. Хабибов Л.Г. Словарь антонимов. Электронный вариант. – Казань, 2017. – 400 с.
  7. Хабибов Л.Г. Структурно-семантические особенности антонимов в татарском языке: дис. ... кандидат.филол.наук. – Уфа, 1984. – 251 с.
  8. Хабибов Л.Г. Татар теленең антонимнары: сүзлек. – Уфа: БР МҮИ нәшр., 2018. – 268 б.
  9. Шайхулов А.Г. Краткий топонимический словарь Урало-Поволжья. Материалы иметодические указания к спецкурсу «Ономастика вкраеведении Волго-Камско-Уральского этнолингвистического региона»: в 2-х ч. – Уфа, 2005. – Ч. 1. – 510 с.; Ч. 2. – 506 с.
  10. Шайхулов А.Г. Опыт словаря-тезауруса односложных корневых основ (структурная и идеографическая парадигматика). – Алматы: Кантана-Пресс, 2012. – 704 с.
  11. Шайхулов А.Г. Структура и идеографическая парадигматика односложных корневых основ в тюркских языках Урало-Поволжья и Казахстана. – Астана: PosperPrint, 2013. – 556 с.
  12. Шайхулов А.Г., Раемгужина З.М. Башкирские и татарские имена собственные. – Уфа, 2006. – 92 с.
  13. Türkiye türkçesindeki türçe sözcüklerin köken sözlüğü: Etimolojik Sözlük Denemesi / Prof. Dr. Tuncer Gülensoy. – Ankara: Turk Dil Kurumu, 2007. – Т. I (A-N). – 608 p.; – Т. II (O-Z). – 502 p.
- © Nasipov I.S., 2021

*Бельмесова М.О.
(г. Оренбург, Россия)*

ЭКФРАСИС: ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (НА ПРИМЕРЕ МОНОГРАФИИ Г. РЭЙНОЛЬДСА “TURNER. WORLD OF ART”)

Аннотация: В данной статье описываются ключевые характеристики экфрасиса как особого метаязыка искусства. Затрагиваются смежные вопросы языковой и иконической

(значение, смысл) и метариальная (форма) [Б.Ю. Норман, стр. 27] «Суть знаков заключается в присущей им двусторонней структуре, т.е. в нерасторжимом единстве воспринимаемого и подразумеваемого [Р. Якобсон, стр. 321]. Р. Якобсон различает три способа интерпретации вербального знака: 1) переименование; 2) перевод; 3) трансмутация – интерпретация вербальных знаков посредством невербальных знаковых систем [Р. Якобсон, стр. 362]. Таким образом, трансмутация – вид семиотического перевода с языка одного вида искусств на язык другого вида искусств. Рассуждая о «трансмутации» Р. Якобсон в первую очередь говорит о преобразовании словесных описаний в знаки иконические (картины). Это тот случай, когда в основе сюжета картины находится произведение искусства. О.В. Коваль расширяет понятие «трансмутация», под которым он понимает перевод знаков вербальных в иконические и наоборот. Если в центре внимания Р. Якобсона идея перевода с вектором от вербальных знаков в иконические, то О.В. Коваль, П.В. Лихолетова, М.С. Байцак добавляют второй вектор перевода: от знаков иконических в знаки вербальные. «Экфрасис отражает... стратегию трансмутации внутренней пластической формы во внутреннюю языковую форму и обратно...» [О.В. Коваль, стр. 232]. Под внутренней формой в данном случае понимается общий смысл, суть содержания живописного полотна и его словесного описания.

Помимо экфрасиса существует ещё и автоэкфрасис, так называемый «авторский экфрасис», – вербальное описание полотна самим создателем. «Ориентация художника на высказывание как знак языка и симметричная ему ориентация изображения на «рисунок словами» как межсемиотический автоперевод знаков живописи в знаки вербального целого, но большего объёма, чем слово как таковое, на речь как на пространственное и звучащее слово, непосредственно открывает перед нами явление автоэкфрасиса, в семиотическом смысле уравненное с формами искусства и фактами творческой языковой креативности» [О.В. Коваль, стр. 234]. Так можно предположить, что, несмотря на то, что в основе автоэкфрасиса также находится процесс «перевода» иконических знаков в языковые (и наоборот), это явление гораздо более глубокое и, скорее всего, объективное (если рассуждать только о вербальном описании самого полотна автором) в сравнении с простым экфрасисом. Мы придерживаемся данной позиции, поскольку никто лучше самого художника не сможет описать свою картину словами, раскрыть его идейный замысел. Субъективный характер экфрасиса признаётся и подчёркивается Б.А. Успенским и Ю.М. Лотманом. Б.А. Успенский утверждает, что «обратная перспектива, так же как и перспектива прямая, есть условная система передачи пространственных характеристик реального мира на плоскость картины» [Б.А. Успенский, стр. 13]. Ни одна из двух перспектив не обеспечивает полного отражения нашего восприятия, каждая из перспектив накладывает отпечаток на передаваемое сообщение и тем самым искажает смысл. По мнению Ю.М. Лотмана адекватный перевод с визуального языка на вербальный весьма проблематичен, т.к. «иконические (недискретные, пространственные) и словесные (дискретные, линейные) тексты взаимно непереводимы, выражать «одно и то же» содержание они не могут в принципе» [Ю.М. Лотман, стр. 217]. Так у описываемого объекта (картины) и его словесного описания разная природа и логика. Иконические знаки существенно отличаются от вербальных. «Вместо линейно упорядоченных цепей дискретных знаков с их необратимой последовательностью в изображениях выстраиваются значимые отношения в двухмерном недискретном пространстве...» [Л. Чертов]

Самыми яркими примерами экспликации (авто)экфрасиса являются монографии о живописи и живописцах. В качестве предмета языкового анализа нами была взята монография Г. Рэйнольдса об английском художнике первой половины XIX века У. М. Тёрнере. В творчестве У.М. Тёрнера особое место занимают картины, чей сюжет был взят из литературных произведений различных жанров. Будучи величайшим из художников своей эпохи, У.М. Тёрнер не мог не коснуться главного литературного памятника всех времён – Библии. У.М. Тёрнер назвал своё произведение «theFifthplagueofEgypt» (1800). “The fiery sky which lights the Egyptian horizon with a livid light is of a wild romanticism which fully reflects the

destructive passion in the disaster. It is said that he took these laden clouds from a storm he had witnessed in the Snowdon area... His knowledge of panoramas... has also added to the lurid lighting and dramatic realism" [G. Reynolds, p. 45]. Переплетение реальности и фантазии на фоне апокалипсиса, вне всяких сомнений, вызывает ужас. Такие эпитеты как "fiery", "lurid", "livid", передающие цвет, "wild", а также метафора " thedestructivepassion" усиливают эффект ужаса от неизбежной, всеразрушающей катастрофы.

Двекартиныописываютвсемирныйпотоп: "Shade and darkness – the evening of the Deluge", "Light and colour - The Morning after the Deluge – Moses writing the book of Genesis" (1843). Сценавечеравеликогопотопаописываетсяследующимобразом: "The great sense of vitality and movement in the picture is provided by the serpentine line of animals wending towards the Ark, which is floating on the waters at the centre of the picture; their action is like a jetty stretching out into a cone. Amongst the remarkable colour effects is the contrast between the natural light of the setting sun and the artificial light illuminating the heedless victims in their rough shelter in the foreground" [G. Reynolds, p.196]. В данной картине особым значением обладает композиция: противопоставление того, что находится в центре тому, что изображено на переднем плане, а также особенности цветовой палитры, в частности, – контраст между светом естественным и искусственным.

В языке искусства, в данном случае – живописи, как в особом языке описания картин, мы можем определить две большие тематические области:

1 - сюжетная линия (передаётся посредством художественного стиля, избыливающего стилистическими приёмами)

2 - техника в широком смысле этого слова (сюда при определённых обстоятельствах целесообразно отнести композицию, цветовую палитру, в некоторых случаях – специальное оборудование, если в нём присутствует новаторство художника, причём, язык литературного стиля в этой области преимущественно нейтрален).

Следующие строки могут послужить объяснением содержательной стороны "TheMorningaftertheDeluge":

*The Ark stood firm on Ararat: the returning sun
Exhaled earth's humid bubbles, and emulous of light,
Reflected her lost forms, each in prismatic guise;
Hopes harbinger, ephemeral as the summer fly
Which rises, flits, expands and dies.*

"The introduction of Moses writing the Book of Genesis makes the scene a sort of creative symbol, and the serpent twisted on a rod may be a reference to the myths of creation as well as to the occasion when Moses' staff was transformed in this way. The bubbles of the poem and the picture itself are a commentary on a passage of Goethe's theory in which he draws attention to the origin of prismatic colours in the surface of a bubble. The globular form of the composition recalls Turner's experiments..." [G. Reynolds, pp. 196-197]. В приведённых отрывках прослеживается мысль о том, что содержательный компонент и техническая составляющая картины тесно взаимосвязаны. Особого внимания заслуживает прилагательное "prismatic" (призматические цвета – наиболее яркие и насыщенные), встретившееся и в отрывке из стихотворения "FallaciesofHope", и в описании картины автором монографии – Г. Рэйнольдсом. И обоих случаях данное прилагательное с нейтральной эмоциональной окраской относится к водяным пузырькам, которые У.М. Тёрнер поставил целью изобразить далекими от реалистичности, опираясь на (или, по разным данным, опровергая) «теорию цвета» И.В. фон Гёте.

Такимобразом, мыстолкнулисьпримероммногоступенчатогокодирования: 1) отрывокизБиблии→стихотворение "Fallacies of Hope", 2) стихотворение "Fallacies of Hope" + книгаИ.В. фонГётеотеориицвета→картины "Shade and darkness – the evening of the Deluge" и "Light and colour - The Morning after the Deluge – Moses writing the book of Genesis", 3) картины "Shade and darkness – the evening of the Deluge" и "Light and colour - The Morning

after the Deluge – Moses writing the book of Genesis” → описание Г. Рэйнольдса. Данное явление можно определить как как многоуровневый экфрасис. Кроме того, данный процесс невозможно назвать объективным. Во-первых, стихотворение “Fallacies of Hope” отличается особой поэтической образностью, в нём отражается собственная мировоззренческая позиция У.М. Тёрнера касательно темы всемирного потопа. Во-вторых, субъективно изображение потопа на двух картинах, причём, на второй картине оно граничит с сюрреализмом, из-за чего сам художник снабжает картину строками из своего стихотворения, для облегчения понимания и восприятия. В-третьих, художник создает картины, ссылаясь на концепцию И.В. фон Гёте, но интерпретирует его положения, пропуская их через своё собственное видение, показывая на практике своё собственное отношение к тем вещам, о которых пишет великий немецкий писатель. В-четвёртых, описание Г. Рэйнольдса является отчасти субъективным по причине того, что автор домысливает некоторые детали, высказывает своё мнение, интерпретирует, поясняет, развивает те мысли, которые были высказаны У.М. Тёрнером и его современниками.

В заключении мы отмечаем тот факт, что процесс языкового кодирования – сложное, многоступенчатое и многоуровневое явление, в котором могут быть задействованы знаки и символы как одной системы, так и нескольких. Будучи явлением глубоко семиотическим, экфрасис может содержать информацию различного характера, начиная от поверхностного описания художественного объекта, и заканчивая информацией «о художнике..., о реакции зрителя на произведение изобразительного искусства и даже комментарии, оценивающие, насколько успешно поэту или писателю удалось воссоздать его литературными средствами» [Байцак М. С., стр. 50]

Список используемой литературы:

1. Байцак, М.С. Поэтика описания в прозе И.А. Бунина: живопись посредством слова: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01 / М.С. Байцак. – Омск, 2009. – 175 с.
2. Коваль, О.В. Концепт «минимализации» в живописно-словесном: авто-экфрасис как лингвистический самоанализ художника / О.В. Коваль // Язык как медиатор между знанием и искусством. – М.: Издательский центр «Азбуковник», 2009. – С. 229-240.
3. Лихолетова, П.В. Когнитивно-прагматический анализ дискурса предметной области «живопись» / П.В. Лихолетова: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Краснодар: Институт экономики, права и гуманитарных специальностей, 2005. – 174 с.
4. Лотман, Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПб, 2001. – 704 с.
5. Норман Б. Ю. Язык как система знаков / Б. Ю. Норман // Основы языкознания. – Минск: БГУ, 1996. – С. 7–49.
6. Успенский, Б.А. Поэтика композиции. Структура художественного текста и типология композиционной формы / Б.А. Успенский. – М.: Искусство, 1970. – 225 с.
7. Якобсон, Р.О. Избранные работы / Р. О. Якобсон. – М.: Прогресс, 1985. – 456 с.
8. Чертов, Л. Ф. О семиотике изобразительных средств [Электронный ресурс] / Л.Ф. Чертов // Научно-культурологический журнал. – 2001. – № 13 [67]. – URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=690&level1=main&level2=articles>
9. Reynolds, G. Turner (World of art) / G. Reynolds. – UK: Oxford University Press, 1969. – 216 p.

ALLUSION IN MODERN DETECTIVE LITERATURE

Allusion (Latin *allusio* — “hint, joke”) is a stylistic figure containing a clear indication or a clear allusion to a certain literary, historical, mythological or political fact, fixed in the textual culture or in colloquial speech. As defined by I.V. Arnold, allusion is “the use of a name which alludes to a well-known literary or historical-cultural fact” [1, p.25]. Indicators of allusive process can be linguistically unequal linguistic units: a word, a phrase, a statement. The classification of allusions can be based on such criteria as: 1) the source of the allusion (literary, biblical, mythological, historical, every day); 2) the degree of familiarity of the allusive fact; 3) the presence or absence of national colouring.

The content of allusions is divided into historical and literary allusions. Historical allusions are based on a reference to a historical event or person. Literary allusions are based on the inclusion of quotations from the precedent texts (often in a modified form), as well as on mentioning the name, character of a literary work or an episode from it. There are also mixed allusions that have both historical and literary allusions [1].

According to R.F.'s classification. Thomas, which he used to analyse Virgil's poetry, there are six types of allusion:

1. “Incidental” allusion (a type of allusion which “recalls something, but only in general terms”; practically inapplicable to a new context).
2. “Singular” allusion (an allusion whose meaning is to “set out the context and convey that context to a new situation”; the most common type of allusion).
3. “Self-reference” (allusion consisting in the author's use of references to his own writings).
4. “Corrective” allusion (the source of the allusion contains a meaning opposite to the allusion itself).
5. “Obvious” allusion (the allusiveness “violates” the intention).
6. “Conflation” (an allusion that “points in different ways to several sources at the same time”) [2].

It is necessary to consider the concept of “intertext”, as allusion is one of the components of this phenomenon.

Intertext is the relationship of one text to another, a dialogic interaction of texts, which ensures the transformation of meaning into the one given by the author. The main type and method of construction of an artistic text in the art of modernism and postmodernism, consisting in the fact that the text is built from quotations and reminiscences to other texts.

Apart from allusion, forms of intertext can be: citation (the main form of intertexts in scientific communication; they are formally marked fragments of previously published texts); retelling in the form of indirect speech fragments from texts of other authors; background references to a theory or idea expressed earlier [1, p.30-32].

In the United States detective prose, allusiveness is poorly developed. This is because the traditional American detective differs fundamentally from the so-called “classic” detective. In the American detective plays a big role in the portrayal of action in close connection with the process of solving the crime. There is a great deal of emphasis on detailed character description and the portrayal of the shadow side of American life. These factors often make the use of allusion unnecessary and inappropriate. An important role is played by the fact that American detective fiction is more oriented towards the mass reader, who is usually not a connoisseur of literature, philosophy and history, and cannot understand references to works and events of the past.

Among US detective writers one can single out an author who has combined action dynamics, profound psychology and well-developed allusiveness in his novels with equal success. He is a classic of the detective genre, Ross Macdonald (real name Kenneth Millar, 1915 – 1983). His main character is Lew Archer, a private investigator specialising in family cases. He appears in eighteen novels and a number of short stories. The genre of these works can be defined as “hard - boiled fiction”. This Native American genre was created in 20 — e years of XX century. A tough plot in hardboiled fiction, unlike classical detective, is based, as Anjaparidze put it, “not on scrupulous gathering of evidence inaccessible to mere mortals, but on plentiful action, frequent moves, chases and generous use of hot and cold steel arms” [3, p.9]. The best examples of this detective genre (“The Maltese Falcon” and “The Glass Key” by Dashiell Hammett, the novels and stories of Raymond Chandler about Philip Marlowe, the cycle of Ross MacDonald about Lew Archer) are psychological, realistic and can be classified as “high” literature.

The works about Lew Archer contain numerous allusions, i.e. references to the most diverse works of world classical literature. Allusions are manifested in the reflections of Archer, who, despite his small-criminal past, is a comprehensively developed and erudite person (unlike many of his literary “colleagues” from works in the genre of “tough detective”), and in the very construction of the plot and the development of the action in works. MacDonald also uses (but does not speak about it directly) allusions dating back to his own childhood and adolescence when he writes about Archer's biography (it is known that the writer himself was an inveterate breaker of the law and “difficult to educate” in his younger years).

Let's move on to specific examples of allusions in MacDonald's novels. The name of one of his novels — “The Underground Man” can be attributed to the obvious allusions in the works of MacDonald. This title is a reference to Dostoevsky's *Notes from the Underground*. In addition, the character of this novel, who will be killed and “buried”, behaves in the spirit of the “antihero” of *Notes from the Underground*. His whole essence is reflected in the cynical remark: “Will the world fail or should I not drink tea? Let the world fail for itself, and I'll drink tea! And with sugar! [4, p.24] ”

The construction of the novel “The Striped Hearse” repeats some elements of the plot of Dante's “*Divine Comedy*”. Another client of Archer is a young woman who arrived from a Mexican town, where mostly Americans live, who for one reason or another left the United States. At her request, Archer comes to this town and conducts an investigation into the circumstances of the loss of a young girl. Miss Blackville, a client of Archer, acts here in the role of Virgil, sent to help Dante — Archer. An American town in Mexico acts here in the role of Dante's *Inferno*, tk. virtually all of its residents had problems with American law. In this case, we are dealing with a “single” allusion (according to the classification of RF Thomas). According to the apt remark of Cormac O'Killenen, the role of Purgatory in *The Striped Hearse* and other MacDonald's novels is played by the very being of Archer and his constant striving for knowledge [5, p.47]. In the novel “*The Striped Hearse*” there is also a “corrective” allusion to Dickens's novels “*Oliver Twist*” and “*David Copperfield*” (Archer searches for the missing girl in the same way as the main characters of Dickens were looking for their relatives, in the harsh conditions of real life, which is not much different from Dante's Hell).

Natural disasters in MacDonald's novels (such as the oil spill at the very beginning of *The Sleeping Beauty* and the wildfire in *The Buried*) can be considered historical allusions and allegories at the same time. In 1969, an oil spill really occurred in the coastal waters of California [6] and MacDonald himself was the initiator of a public campaign to protect nature from man-made disasters. Giant bushfires in California also took place at the time when MacDonald was writing his works about Archer. MacDonald's portrayal of natural disasters is an allegorical depiction of the troubles of American society and the inner state of the heroes (the forest fire in the novel “*Buried*” personifies the cruel and terrible events associated with the investigation of the crime, which leave a kind of “scorched streak” in the souls of the protagonists). Also, the image of the forces of nature in

this context can be considered a reference to the story “Hot Wind” by another classic of the American “tough detective” — Raymond Chandler.

The novels, the hero of which is Fandorin himself, take place in the post-reform Russia of the 19th century. B. Akunin builds a historically correct picture at first glance, but sometimes he gives his own, sometimes fantastic interpretation of well-known events. ... The whole meaning that B. Akunin puts into the historical imitation he creates is expressed on the back cover of books from the series “The Adventures of Erast Fandorin”: “In memory of the 19th century, when literature was great, faith in progress was boundless, and crimes were committed and revealed with grace and taste” [7].

Allusion helps to enrich the author's text, moreover, to present him as an educated person, to link his text with other well-known texts. A person wants to refer to catch phrases and famous characters or events in order to strengthen what he said. After all, if a person uses what is known and has long been accepted, his words do not lend themselves to criticism and evaluation.

Thus, to some extent, allusion helps to influence the perception of the text as unconditionally and without judgment.

References:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М: изд-во «Флинта», 2002. 384 с.
2. Thomas R.F. Virgil's "Georgics" and the art of reference "Harvard Studies in Classical Philology № 90 (1986) pp. 71-98. URL <http://www.philology.com>
3. Анджапаридзе Г. Вступительная статья // Библиотека классического зарубежного детектива. М: изд – во «Молодая гвардия», 1991. с. 5-18
4. Бобрецов В. Про «это» и про «то». // Маяковский В. В. Люблю. Спб: изд. Группа «Азбука классика», 2010. стр. 5-42.
5. Ó Cuilleanáin C. Dante in The Zebra-Striped Hearse. Torino, Italy: Traubenedizioni, 2004. 143 p. URL <http://rossmacdonald.com> (дата обращения 14.11.2012)
6. Eastor R. Black Tide: The Santa Barbara Oil Spill and its Consequences. Delacorte Press, 1972. URL <http://www.dailynekux.com> (дата обращения 7.12.2012)
7. Ранчин А. Романы Бориса Акунина и классическая традиция URL <http://www.coolreferat.com> (дата обращения 10. 12. 2012).

Дженалаева Г.А., Марат А.М.
(Қазақстан, Ақтөбе қаласы)

THE BRITISH ETIQUETTE

ABSTRACT. The article goes on saying about the main peculiarities of the English etiquette in the British society. Courtesy, courtesy, and good manners are the keys to respecting yourself and others. In modern society these are current problems of linguistics and foreign languages. If you practice good manners everywhere, you are more likely to encourage others to do the same towards you.

All the countries around the world have their share of etiquette and manners. England is no different. While in general, they are quite relaxed about formal etiquette and manners, it is important to know a few so that you can avoid any awkward or embarrassing moments. Good and bad manners make up the social rules of a country. Almost everyone who learned English was warned about the trail. The British love their manners. It's part of our national identity, like fish and chips or complaining about the weather [1].

KEY WORDS: Etiquette, manners, rules, behavior, speesh, comunication, etc.

INTRODUCTION

Etiquette is a code of polite behavior in society. Every culture over the centuries has been defined by the concept of etiquette and generally accepted social interaction. However, it is historically known that it is the British - and especially the British - who place great importance on good manners. English etiquette consists of courtesy, correctness, equanimity and tolerance. Great Britain has traditionally been a rather conservative and reserved country. There are many articles that state that this seemingly polite attitude of always saying "please" and "thank you" is completely wrong because it is impossible to always feel like you are thanking someone or saying "please" want to say[2].

So the object of our research has become English Etiquette and good manners in Britain.

The purpose of the study is to improve students' cultural background concerning the British social etiquette in order to study general rules of behavior that will make ourselves feel at ease in Britain. The goal of the study is to solve the following tasks:

- To select information about English and Russian Etiquette;
- Study different aspects of speech behavior;
- To describe the structure of communication etiquette;
- To make a conclusion about general rules of behavior;

LITERATURE REVIEW

The Oxford English Dictionary gives the following definition: "A common code of conduct in the community or among members of a particular profession or group".

Systematization of speech behavior is important for the teaching English- speaking communication in the following aspects: reflection of all psychological, linguistic, objective and subjective factors of its existence in the language of a person as a whole; a model or an example of speech behavior of the typical native speaker of English to which trainees should aspire; features of speech behavior as a result of the English - speaking communication; the formation of the ability of self - expression in English. The speech etiquette is a manifestation of the national and cultural component of communication. It would seem, the etiquette behavior is standard and stereotypical, but violation of this behavior can lead to the unpredictable consequences for the person because, according to N.I. Formanovskaya the communicative validity is higher in value for a cultural community of people, than sincerity. The speech etiquette is a micro-system of the national-specific verbal units accepted by the society for the establishment of the contacts between the interlocutors to support communication in a desirable tonality according to the rules of speech behavior, rules of etiquette. The correct interpretation of speech etiquette requires not only knowledge of words but also the social and cultural aspects, through a verbal etiquette speaker's social - cultural norms and its forms are revealed [3].

As Vedenskaya (2001) remarks the word is the thinnest touch to heart; it can become and a delicate, fragrant flower, and the water of life returning belief in good and a sharp knife, gentle fabric of soul and Goshkheteliani Irine and Surguladze Natalia 73 the heated iron, and dirt lumps ... We need to emphasize the importance of the speakers' cultural awareness, the factor that supports communication, how language and culture relate to one another, how individual and collective mentality, ideology and culture are reflected in language, how language and culture form an image of the language create the world. Primary level from the mother tongue and secondary level learned through learning foreign languages [4]

Other English language researchers also explain etiquette, for example:

- recognized norms of behavior and rituals normal for a respectful society;
- system of rules and norms that regulate the social and professional behavior of people;
- the content of good manners, understanding and empathy for other people;
- system of private communication that can facilitate communication between people and minimize conflict;

The formulas of language etiquette, which embody the results of the cognitive experience of the ethnos, are conceptual stamps of language that, together with other units, reflect the specifics of the worldview of a Labgash personality. The speech etiquette formulas in educational discourse are

focused according to the communicative situation. Oleg Tarnopolsky suggested using communicative etiquette instead of speech etiquette though we consider the latter to be the better term to denote speech behavior [5].

METHODOLOGY

The following research methods were used: the method of linguistic and cultural analysis, used to describe the notional and cultural specifics of the phenomenon under the study; definition analysis, used to determine the content of key concepts (speech communication, communicative behavior, speech etiquette etc.)

RESULTS

According to Cambridge, dictionary etiquette is a set of rules or customs that govern acceptable behavior in certain social groups or social situations. Verbal communication etiquette plays an important role in people's successful behavior in society, their personal and professional growth, building a strong family, and friendly relationships. English etiquette is important not just for English, but for all learners learning English as a foreign language. English speech etiquette is original and has its own rules and relationships, sometimes significantly different from the rules and norms of speech etiquette of another language. [6].

Everyone knows the famous quote from Judith Martin: "It cannot be denied that the public is fragmented and diverse at every point in its existence, and that every word is characterized by its own means of etiquette." When we use expressions of speech etiquette, we perform such speech actions as greeting, gratitude, etc. Since then, when a person began to perceive himself / herself as an integral part of society, a system of norms of behavior and external forms of expressing relationships between its members have evolved. constantly improve in society[7].

Using speech label formulas starts with addressing a person. A friendly appeal to someone, according to N.I. Formanovskaya is the most noticeable and widely used unit of speech etiquette. When an Englishman is forced to find out the time by turning to a friend, the Englishman asks, "What time is it, Tom?" When asked "What time is it?" fits your usual speaking style and suits your usual politeness - with family and friends. In both Russian and English language cultures, families have a special charm for relatives. Children usually refer to their parents as father-daddy, mother-mummy. Beloved, sweetheart, baby is usually used in relation to beloved spouses. However, this question is not polite enough and sometimes rude at a neutral level when an Englishman asks this question to a stranger rather than his friend. In this case, others should be politely asked, "Sorry, can you please tell me the time?" A polite request: "Excuse me, please tell me the time?" Corresponds to a neutral degree of politeness and a neutral speaking style, but on the degree of politeness usual in the circle of family or friends, this request appears unnatural or artificially pompous in tone. Studies show that the following speech etiquette formulas are used in official letters when addressed, expressed gratitude, and asked for something: Dear Mr. Gore. Thank you for your quotation for strawboards dated 19 February... I shall bear your firm in mind when I require other products in the future. Yours sincerely [3].

One of the peculiarities of addressing in English and Russian is the lack of pronoun forms. There is only one pronominal form of addressing you in English. In Russian there are two forms: they, conveying different shades of pragmatic, and a respectful form, thanks to which different nuances of the relationships between communications are conveyed. The fact that in English communication, even in informal relationships, there is an individualistic type of culture that affirms the principle of equality and is the result of the demonization of society. These features indicate that a person-centered style of communication is characteristic of English communication. Which is characterized by informal communication, symmetrical relationships between participants in the communication; The emphasis is on their equality.

This is evidenced by:

- the presence, in addition to the pronoun address addressed to you, a respectful form of address to you, written with a capital letter (as opposed to the English first person pronoun);
- the presence of such an addressing formula as a middle name;

- Inadmissibility of addressing people by name who are older than their age and position;
Thus, the following conclusions can be drawn. As a result of the study, the features of the use of apple tree shapes in English and Russian language cultures are illustrated. The forms of address in English and Russian language etiquette are similar, but there is also a convergence of peculiarities. After examining the main aspects of language behavior in English and Russian and analyzing the use cases depending on sociolinguistic factors and functions, we determined the interpretation as an etiquette-language unit that plays an important role in interpersonal communication and creates a special communication space [8].

DISCUSSION

Speech etiquette takes an important place in spiritual culture formation and communication culture. Etiquette of each people is a specimen of respectful speech behavior of its society and the expressive means of people's honour and decency.

Which topics are sage for small talk?

-Introduction for example. "Hello. May I introduce myself? My name is Mark."

- Travel like "Did you find OK here?" or "did you go well?"

- Hospitality like "Can I get you something to eat or drink?"

-Weather like "Today is a nice day isn't it?"

-Holidays for example. "Are you going anywhere this week?"

-Nature, for example. "The garden looks beautiful, doesn't it?"

-Animals like "What a beautiful dog. What's his name?" (The British love animals)

-General messages like "What do you think of the recent floods?" (but it's safer to avoid gossip and politics)

-Films for example. "Have you seen the movie Bridget Jones' Diary?"

-Job like "What kind of work do you do?"

-Food like "I had wonderful Chinese food last night. Do you like chinese food "What topics should you avoid?"

- Age for example "How old are you?"

- Look and weight, for example. "You seem to have gotten better"

- Personal gossip about someone you know

-Jokes that can be offensive

-Money like "How Much Do You Make?"

- For example, past or current relationships. "Do you have a girlfriend?"

-Politics, for example. "Who did you vote for in the last election?"

-Religion for example. "Do you believe in God?"

- Criticism or complaints, for example. Why is British food so bad?" [9].

CONCLUSION

Creation of typical communicative situations in teaching English language, and modeling such situations, is an important element for development of a teaching speech etiquette technique and the organization of the process within the interactive model. The speech etiquette and behavior allows providing entry into the foreign language culture, formation of the ethical and moral principles of the student. Teaching formulas of speech etiquette develops students' verbal, semantic and pragmatic knowledge and motivates their social and professional adaption in society.

English people are more reserved in manners, dress, speech, more disciplined punctual, tolerant and polite. England now has a multicultural society. The population consists of people of many nations, religions, customs and castes. However, everyone tries to strictly adhere to corporate etiquette, knowing that if they ignore these manners, they will not be accepted in high business society.

With the advent of the internet, a whole new social system exists in the UK. Email, blog, and forums strictly follow internet etiquette as it can be difficult to understand some sentences that the internet literally lacks. However, with the increase in the number of internet users and people

from distant lands, the British are no longer strictly following their centuries-old etiquette, but rather a new approach to behavior emerges over time.

Everyone feels happy and important when others show respect, care, and consideration. If we want to attract the attention and respect of others, we also need good manners and etiquette. Think how much more comfortable life is when people show they respect the comfort, feelings, and wellbeing of others [10].

REFERENCES:

1. Jones T.R., Stupin L.P. Guide to Modern Russian Speech Etiquette. University of Melbourne, -79p. 1970
2. Wouters, Cas 'Etiquette Books and Emotion Management in the Twentieth Century: American Habitus in International Comparison', in Peter N. Stearns and Jan Lewis (eds.), An Emotional History of the United States, New York University Press: 283-304p. 1998.
3. Formanovskaya N.I. Speech communication a communicative and pragmatic approach. - 216p. 2002.
4. Goshsketeliani, I. Medrelidze, D.). Lingua-cultural Approach to Teaching English Idioms to Students, -19p. 2013.
5. Tornopolsky O. Teaching Etiquette Communicative Behavioral Patterns to Students of English as a Foreign Language, - 106. 2001.
6. Gazizov, R. A. Communicative etiquette in the aspect of linguistic politeness (based on the material of German linguaculture): monograph/ Ufa: RIC Bashgu, -196 p. 2017.
7. Luria A.R. The Role of Speech in the Regulation of Normal and Abnormal Behaviour. Oxford University Press, -142 p. 1961.
8. Baiburin, A. K. On the ethnographic study of etiquette, Etiquette among the peoples of Front Asia. - M.: The main editorial office of eastern literature of the publishing house "Nauka", 12-37p. 1988.
9. Roe P. English for International Cooperation: BBC English courses, The British Broadcasting Corporation, Oxford: Oxford University Press, -60p. 1976.
10. Yashin, B.L. Communication culture: theory and practice of communication: a textbook for students of higher educational institutions / M. Berlin: Direct-Media, -243 p. 2015

Б.М. Олжабаева

2 курс магистранты

7M02302 - Шетелфилологиясы

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: balnur_22_12@mail.ru

ЖАРНАМА МӘТІНДЕРІН ҚЫТАЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУДЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІСІ

Түйін. Нарықтық экономика мен жаһанданудың дамуына байланысты жарнама күн санап маңызды бола бастады, сонымен бірге бұл адамдардың күнделікті өмірінің таптырмас бөлігі болып табылады. Сондықтан жарнаманың аудармасына отандық және шетелдік сарапшылар мен ғалымдардың назары аударылды. Ол бойынша әр түрлі зерттеулер жасалды. Алайда жарнама аудармасында көптеген проблемалар бар. Мәдениет өнімі ретінде жарнама тіл мен мәдениеттің байланысын тікелей көрсете алады, сондықтан жарнама тілі - мәдени негізі бар және заман ағымына әсер ететін құрал.

Тірек сөздер: жарнама, жарнама аудармасы, лингвомәдени аспект, тіл, мәдениет.

Жарнама, қазіргі қоғамда кеңінен қолданылатын коммуникация құралы, адамдардың күнделікті өміріне көптеген аспектілерде тікелей әсер етеді. Бұл сатылымды ілгерілетудің

маңызды қозғаушы күші болғандықтан, ол ішкі сату мен халықаралық сату көлемін арттыруда маңызды рөл атқарады. Әсіресе, Қытай ДСҰ-ға кіргеннен кейін әлемнің басқа елдерімен сауда байланысының мүмкіндіктері артады. Өндірушінің хабарламасын мақсатты тілдің тұтынушыларына жеткізу үшін жарнама аудармасы көпір болып табылады.

Жарнамада әдетте белгілі бір мәдениеттің нақты мағыналары болады. Сондықтан оларды басқа тілге аударғанда әр түрлі мәдениеттердегі әр түрлі құндылықтар мен әдет-ғұрыптарды білу тиімді және жемісті жарнамалар жасау үшін өте қажет. Сонымен, жарнаманың аудармасы, кең мағынада, мәдениетаралық коммуникация құралы болып табылады.

Реформа мен экономикалық дамудың арқасында Қытай әлемде үлкен рөл ойнайды. Сонымен қатар, жаһандану үрдісімен әлем кішірейе түсті. Өсіп келе жатқан тұтынушылық қажеттілікті қанағаттандыру үшін әр түрлі елдер арасындағы сауда байланысы жиі болды. Сондықтан, қазіргі заманғы әлемде жарнама таптырмас элемент болып табылады және жарнамалық аударма үлкен маңызға ие болды. Соңғы жылдары жарнаманы аудару бойынша әртүрлі бағыттағы зерттеулер жеделдеуде.

Жарнама сипаттары мен функциялары және оның аудармасы.

Жарнаманың үстірт мағынасы - өнімдерді танымал ету. Атақты американдық маркетинг қауымдастығы жарнаманы әр түрлі бұқаралық ақпарат құралдары арқылы белгілі демеушілердің өнімдері, қызметтері немесе идеялары туралы ақылы және сендіргіш сипаттағы ақпараттың жеке байланысы деп анықтады. Жалпы, жарнаманы екі түрге бөлуге болады: қоғамдық қатынас жарнамасы және коммерциялық жарнама. Алайда, жарнаманың барлық түрлері бірдей сипаттамалар мен қызметтерге ие.

Қазіргі кезде жарнаманың басымдылығын байқауға болады; біз билбордтардан бастап теледидар немесе радио сияқты негізгі ақпарат құралдарына дейінгі барлық жерлерде жарнамаларды көреміз немесе естиміз. Бизнеске жарнаманың маңыздылығы күн санап артуда, себебі тауардың тұтынушыларға тартымды ма, жоқ па, және қанша тауар сатылғандығы тікелей жарнамаға байланысты болады. Жақында жүргізілген зерттеулер тұтынушылардың заттарды сатып алу тілектеріне жарнама үлкен әсер ететіндігін көрсетті. Өнім туралы жарнамалар неғұрлым көп болса, тауар соғұрлым әсерлі болады және оларды сатып алу ықтималдығы көбірек. Осы фактілерді ескере отырып, бизнесмендер халықтың назарын аудару және оларды таңдандыру үшін жарнамаға инвестицияларды көбейтіп жатыр.

Аудармада түпнұсқа мағынасын өзгертпестен жақсы конверсия жасау оңай емес. Жақсы аударма жасау үшін тіл, мәдениет, қарым-қатынас және эстетика сияқты барлық өлшемдерді түрлендіру керек. Содан кейін ең жақсы бейімдеу және таңдау жасаңыз. Мұндай аударма көрермендердің назарын аударады.

Жарнаманың жақсы аударылғандығы адамдардың өмірінің көптеген бөліктерімен байланысты болғандықтан, біз жарнама аудармасының максималды әсерін іздейміз, яғни мағынаның нақты жеткізілуін. Сондықтан жарнамалық аударманың қазіргі жағдайын талқылау өте маңызды. Жарнамалық аудармада тілдік өрнектер мен мәдениет тұрғысынан проблемалар бар, бұл біздің тақырыбымыздың негізгі нүктесі ретінде қарастырылады.

Лингвомәдени тұрғыдан талдау.

Тіл мен мәдениеттің арақатынасын зерттеу жаңа тақырып емес. Бұрынғы ғалымдардың еңбектері бойынша біз олардың арасында аударма тілді түрлендірудің қарапайым процесі емес екендігін анықтайтын тығыз байланыс бар екенін анық түсінеміз. Тіл мен мәдениеттің арақатынасы үшін де кейбіреулер тіл - бұл мәдениет, ал екеуі сәйкес келеді деген идеяны алға тартты. Алайда, менің көзқарасым бойынша, бұл пікірмен толық келісе алмаймын. Адам тілі өте күрделі, өйткені ол белгілерге олардың мағыналарына қатысты ережелер жиынтығына негізделген, сол арқылы элементтердің ақырғы санынан мүмкін болатын инновациялық айтылымдардың шексіз санын қалыптастырады [1]. Тіл - бұл сөйлеуші топтың идеологиясын, мәдени негіздерін және басқа факторларын қамтитын әр

элементтің жиынтығы. Демек, тіл - бұл әр түрлі шектеулі элементтердің қарапайым тіркесімі емес, сөйлеу тобының санасы мен мәдениетін қолдайтын күрделі тіркесім.

Жарнаманың лингвомәдени параметрлері оның ең аз зерттелген жағы болып табылады, және дәл осы аспект мұқият зерттеу мен сипаттауды қажет етеді, өйткені жарнама, бір жағынан, әлеуметтік мәдени құндылықтардың айнасы, ал екінші жағынан, осы құндылықтарды қалыптастырудың қуатты құралы болып табылады. Соңғы онжылдықтарда жарнама ең танымал объектілердің біріне айналғанымен, лингвистикадағы зерттеулер, синхронды-сипаттамалық және құрылымдық-семантикалық зерттеулер басымдылық көрсетпейді.

Өкінішке орай, осы уақытқа дейін жарнамалық қызмет халықтардың мәдени өмірінің феномені ретінде жалпыға бірдей таныла бермейді және ешқандай жағдайда терең объективті ғылыми талдаудың объектісіне айналмайды. Ол тек күрделі әлеуметтік-экономикалық немесе әлеуметтік-психологиялық объект ретінде белгіленеді, бірақ оның пайда болуының тарихи себептері мен қызмет ету механизмдерін терең түсінбей қалады [2].

Жарнаманың аудармасы оның түпнұсқалық нұсқасына негізделеді, бірақ бұл ешқашан сөзден сөзге аударудың қарапайым жұмысы болған емес. Аудармашы оңтайлы аударма жасамас бұрын алдымен түпнұсқа мәтінді терең түсініп, өнімнің қасиетін дұрыс талдап, объективті нарықты жақсы түсінуі керек.

Тіл тұрғысынан проблемалар көбінесе үш негізгі бөлікке жатады: сөздерді қолдану, грамматика және прагматика.

Сөздерді теріс пайдалану жарнаманың аудармасында жиі кездеседі. Мұның бәрі аудармашының сапасыздығынан, олардың аудармадағы әлсіз негіздерінен және ұқыпсыз үйлесімінен. Мысалы, қытайлықтар өнімнің төмен бағасын сипаттау үшін «便宜» дегенді ұнатады, ал біздің елде «便宜» яғни «арзан» сөзі көбінесе сапасыз өнімге жатады.

Бүкіл ортада аудармашы аудармадағы тіл әр түрлі тілдерге бейімделіп таңдалатындығы туралы көбірек ойлануы керек. Аудармада көптеген қателіктер орын алады, өйткені аудармашылар өздері таңдаған тіл немесе сөз тіркестері туралы тым аз ойланады.

Жақсы аударма жасау үшін аудармашы көп мағыналы сөздерді қолданудан аулақ болып, кейбір жұмсақ сөздерді, қатарлас сөйлемдерді немесе гомофониялық сөздерді қолданған жөн.

Мысалы, қазіргі таңда ұялы телефондардың кең таралуына байланысты, оны жарнамалау да кең ауқымды болып келеді. Соңғы мәліметтерге сүйенер болсақ, ОРРО сауда маркасының ұялы телефондарының Reno 4 моделінің шығуына байланысты түсірілген жарнаманың Қазақстандағы бренд-амбассадоры болып Димаш Құдайберген бой көрсетті. Қытай тіліндегі жарнаманың ұраны «不管你谁，活出生命中精彩的一面» [3]. Дәл осы ұран қазақ тіліне «Кім болсаң да, жарқын өмір сүр» болып аударылған. Бұл ұранның аудармасы дәлме-дәл болмаса да, жалпы берілуге тиіс ойды нақты жеткізіп, аудармашының біліктілігін айқын көрсетеді.

Жарнамалық аударма - бұл мәдениет пен тіл аралық қызметтің бір түрі. Жарнаманы екі түрлі мәдениетте, әртүрлі жерде және әртүрлі дәуірде тұратын екі түрлі адамдар оқиды. Елдің мәдениеті, ойы мен эстетикалық идеясы оның тілінен нәр алған.

Яғни аудармашылар мәдени өлшемді назардан тыс қалдырмауы керек. Олар екі түрлі мәдениеттің айырмашылықтарына назар аударуы керек.

Мәдени айырмашылықтар әр түрлі өмір сүру орталарына, тарихына, әдет-ғұрыптарына байланысты адамдардың наным-сенімдері, құндылық ұғымдары, ойлау түрлері, адамгершілік және т.с.с. әр түрлі идеяларға ие болатындығын білдіреді. Сондай-ақ адамдардың өмір салты мен тұтыну көріністеріне көрінбейтін қолдар сияқты әсер ететін түрі. Жарнама әр түрлі формада жүреді, соның ішінде тіл, суреттер және музыка т.б. Барлық тілдер өз мәдениеттерінің тасымалдаушысы болып табылады және олардың сөзсіз өзіндік мәдени ерекшеліктерімен мөрленеді. Жарнама тілі - бұл бізге тауар туралы ақпаратты ғана

емес, сонымен бірге ерекше идеяларды, құндылықтарды және басқа да мәдени хабарламаларды жеткізетін маңызды хабарлама жеткізушісі. Әр түрлі мәдениеттерді жетік білмейінше, әр түрлі тілдер арасындағы тамаша байланысты жүзеге асыру қиын. Сонымен, білікті аудармашы аударма мақсатты тіл мәдениеттерінің ойлау дағдысын ұстанып, оларға көпір құра отырып, әр түрлі мәдениеттер арасындағы байланысты аяқтауы керек. Ол мәдениеттің негізгі айырмашылықтары туралы білуі керек, бұл аударылған нұсқаны жақсы түсінуге және сатып алудың түсінушілігін тудыруы мүмкін. Мәдени айырмашылықтар жарнама жасау мен жарнама аудармасына әр түрлі аспектілерде әсер етуі мүмкін.

Дін - бұл мәдениеттің маңызды бөлігі, ол адамдардың эстетикасы мен құндылықтық көзқарасына үлкен әсер етеді. Басқаша айтқанда, әр түрлі діннің мінез-құлық әдеті мен тұтыну режимі әртүрлі. Аудармашы айырмашылықтарға бейімделу және тиісті өзгеріс енгізу үшін діндер арасындағы айырмашылықтарды зерттеуі керек. Осындай жолмен ғана жарнаманың аудармасын тұтынушылар әр түрлі діндерде қабылдай алады.

Жарнаманың мақсаты - мақсатты өнімдерді көпшілікке танымал ету. Ақиқатында, тұтынушылар ақпаратты қалай жақсы жеткізуге болатынын шешеді. Сондықтан жарнаманың аудармасы мақсатты тұтынушылар туралы немесе инвесторлар кім үшін қызмет көрсететіні туралы көбірек ойлануы керек. Сонымен, аудармашылар жарнама аудармасын жасау кезінде бастапқы ойға көбірек көңіл бөлуі керек, сонда аударма түпнұсқа мәтінімен бірдей нәтижеге жетуі мүмкін.

Әрине, жарнаманың жақсы аудармасы үш элементтің бәрін, яғни мәдениетті, тілді және қарым-қатынасты ескереді.

Жарнама жасаумен ортақ көптеген сипаттамалары бар жарнамалық аудармаға мәдени айырмашылық, тілдік әдеттер, наным-сенімдер, нарықтық ережелер сияқты көптеген факторлар әсер етеді. Демек, аудармашы жарнаманың мақсатына жету үшін аударма процесінде жоғарыда аталған білімге ие болуы керек. Аудармашының ескеруі керек ең маңызды мәселе - бұл аударма жарнамасының мақсатты елдерде заңды немесе жоқ екендігі. Басқаша айтқанда, аудармашы екі тілді мәдениетті, жарнама заңын, сондай-ақ аударма тілін білуі керек. Мысалы, “俏比洗衣溶珠” өнімін шығарушы компанияның ұсынған жарнамасында афроамерикандық ер адамның аузына «俏比» тазалағыш сұйықтық мәжбүрлеп салынып, оны күлімсіреген азиялық әйел кір жуғыш машинаға салады. Тұншығып тұрған айқайдан кейін ол қақпақты ашады да, кір жуғыш машинаның ішінен азиялық жігіт сыртқа шығады. Бұл жарнаманың ұраны «更改始于俏比», аудармасы «Өзгеріс Qiaobi-ден басталады». Осы тұрғыда салыстырмалы түрде қарасақ, Қазақстан Республикасының «Жарнама туралы заңының» 2-тарау «Жөнсіз жарнама түрлері» 7-бабының 3-тармағына сәйкесжеке тұлғалардың нәсіліне, ұлтына, тіліне, кәсібіне, әлеуметтік жағдайына, жасына, жынысына, діни және саяси нанымына қатысты қорлайтын сөздерді, теңеулерді, бейнелерді пайдалану арқылы жалпыға бірдей қабылдаған ізгілік пен мораль нормаларын бұзатын мәтіндік, көріністі, дыбыстық ақпаратты қамтиты жарнама әдепсіз жарнама болып табылады[4]. Сондықтан ҚР аумағында Заңға сәйкес «жөнсіз жарнамаға» тыйым салынады. Яғни, кез-келген жарнаманы аудармас бұрын, біріншіден, заңнамаға сүйену қажет.

Жоғарыда келтірілген талдаудың көмегімен аударма процесі аудармашылардың іс-әрекетімен, оның ішінде аударманы бастапқы мәтінді оқырман ретінде қабылдау немесе аударма міндеттерін есте сақтайтын қабылдағыш ретінде қабылданатыны анық. Сонымен қатар, аудармашының жарнама, мәдениет, тіл және жарнама заңдарын қамтитын екі тілді құзыреті болуы керек.

Қорытынды

Күнделікті өмірде жарнамаларды көру жиі кездесетін болды. Жарнамалық ақпарат құралдарының барлық түрлері әр әлеуметтік топта танымал бола бастады. Экономикалық жаһанданудың дамуымен жарнаманың таралуы тіл мен ұлттық шекарадан тыс болды.

Өнімдердің қызметін, сондай-ақ оның корпоративті мәдениетін жариялау үшін жарнамалық аударманың сапасы жаңа нарықты игеруде шешуші рөл атқарады.

Жарнамалық аударма - бұл бір тілден екінші тілге аудару ғана емес, сонымен бірге мәдени ерекшеліктерді жеткізу. Жарнама аудармасында жақсы жұмыс жасағымыз келсе, бізге жарнаманың ерекшеліктері туралы білу қажет. Біз тіл мен мәдениеттің арақатынасына көп көңіл бөлгеніміз жөн. Себебі, жарнама адамдардың құндылықтарына, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына әсер етуі мүмкін.

Тілдің лингвомәдени ерекшеліктері оны зерттеуге концептуологиялық тұрғыдан да, дискурсивті тәсілдерден де қарастырылады, ал қазіргі жағдайда бұл жарнамалық дискурсты зерттеу ерекше маңызға ие. Жарнама - бұл ерекше коммуникативтік-элеуметтік және лингвомәдени құбылыс. Жарнамалық дискурс тілді прагматикалық қарқынды қолдану аймағы ретінде қазіргі заманғы адамның құндылық бағдарлары жүйесі туралы маңызды ақпарат береді, өйткені жарнама, бір жағынан, сәйкес лингвомәдени ортаға бейімделеді, екінші жағынан, осы ортаны өзі құрайды. Жарнамалық мәтін әлемнің ұлттық нақыштағы суретінің өзіндік ерекшелігін көрсетеді.

Жарнаманы «реформалар жолындағы қозғалыстың индикаторы» деп атауға болады [5]. Сонымен бірге жарнама қазіргі тілдегі маңызды процестердің көрсеткіші болып табылады. Жарнамалық дискурстың табиғаты бойынша тек тұтыну сипатын ғана емес, сонымен бірге өтпелі дәуірдегі қоғамдық сананың динамикасын бейнелейтін қоғамның қалыптасып жатқан лингвистикалық талғамының негізгі бағыттарын бағалауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. E.D.Carlson. A Case Study in Translation Methodology Using the Health-Promotion Lifestyle Profile. Public Health Nurs. 2001,17(1):61-70.
2. Лебедев-Любимов А.Н. Психология рекламы. 2-е изд. СПб.: Питер, 2007. 384 с.
3. <https://s.weibo.com/weibo?q=%23%E8%BF%AA%E7%8E%9B%E5%B8%8COPPOKZ%E5%93%81%E7%89%8C%E4%BB%A3%E8%A8%80%E4%BA%BA%23>
4. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000508_

S.B Sadykov

Academic supervisor: Akkenzhe Trusheva

(c. Aktobe, Kazakhstan)

DEFINITION OF A NEOLOGISM, ITS FEATURE IN THE SPEECH OF PEOPLE

“Neologisms arise where the conventional language has its limits”

Dywiann Xyara

According to statistics there are approximately 7174 languages in the world. It can be emphasized 6 global languages and English is not an exception. Nowadays, the English is undergoing the process of changing. It was caused not only by scientific and technological progress but also by socio-economic changes which we are able to observe in the whole world. In Kazakhstan in accordance with the tasks set by the President of the Republic of Kazakhstan in the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020, the State Program for the Functioning and Development of Languages for 2011-2020, the Cultural Program "Trinity of Languages", the Plan of the Nation "100 Concrete Steps" them. M. Kozybayev, indicate the program of the sequential stage of the implementation of multilingual education. Today, the country has adopted to be implemented in stages in accordance with the schedule of updated content, education will be introduced in stages. Within the framework of the implementation of the Roadmap for Trilingual Education for 2015-2020, preparations have begun

for the introduction of education in three languages. The 79th step of the Plan of the Nation speaks of a phased transition to English for teaching the education system in high school and in universities. Youth of Kazakhstan are quite interested in English, they want to know it inside out and speak fluently.

The grammar structure of the language includes the following branches and linguistics: Phonology, Lexis, Morphology, Syntax etc.

Phonology – is a branch of linguistics that studies letters and the way how words sound

Morphology – is the study that learns the word formations and their relationship to other words.

Syntax – studies the structure of a particular language.

Lexis- is studying the full set of all possible words in a language including neologisms.

Every year, the English language is replenished by 750 new neologisms. It is much more than among other languages, which makes English popular and powerful. The vocabulary of any language in the world is changing really rapid nowadays. And English is not an exception. These changes are happening due to the connection of the language vocabulary with different sorts of people activities. Every language is responsible for speaking, therefore its vocabulary should reflect and moreover resonate the development and any kind of transformations in all spheres of people's activity. Such as science, everyday life, society, media, economy and politics. The language's vocabulary is the most flexible and developing portion. The lexis is always vulnerable to all changes, not only in the history of the people but also in everyday life and global events which were happening, are happening, and probably will be happening in the near future. What is exactly neologism?

The term "neologism" itself first appeared in 1755 in French and after 1800 it was borrowed into English in the meaning of "a new word or expression". However, the scientific and systematic study of neologism as a linguistic phenomenon began only in the 20th century.

However, the scientific and systematic study of neologism as a linguistic phenomenon began only in the 20th century.

Plenty linguists give a diversity of different definitions of this term:

According to Wikipedia "A neologism (*/niːˈplɒdʒɪzəm/*; from Greek νέο- *néo-*, "new" and λόγος *lógos*, "speech, utterance") is a relatively recent or isolated term, word, or phrase that may be in the process of entering common use, but that has not yet been fully accepted into mainstream language

I assume that this definition needs to be fully interpreted. The huge contribution to learning and practice of neologisms in the 20th century was made by several linguists such as [R. Bayen,1996], [J. Simpson,1998], [C.Cutler, 1994], [W.Lee,1995].

According to R. W. Burchfield "the term neologism is used, to newly created words on the material of the language, in full compliance with the word-formation existing in the language models or a phrase denoting a new earlier unknown, non-existent concept, subject, branch of science, occupation profession, etc".[R. W. Burchfield, 1987, c.22].

J.Simpson defines "the neologisms as the new words which have not become familiar and ordinary names for the corresponding objects and concepts."[J. Simpson, 1988, c.56].

These definitions were given by linguists almost at the same time in 1987-1988 it is also obvious that there is a similarity they may sound differently from each other; however, they are about one thing. Their thoughts are coming to one definition. However, the neology has not formed as an independent part of lexicology. Nevertheless, according to R. W. Burchfield on the average the big quantity of new words appears in the English language which is much more in any other languages in the world. It is setting a task before linguists not only to fix but also to explore the new words. In the 90s scholars give the following determination

J. Algeo says the neologisms are words or definitions which stay in the vocabulary and serve to identify new objects, processes, phenomena which appeared due to rapid development of science, technology, culture. [J. Algeo, 1994, c.27].

Neologisms are new and uncommon connections between words. Combinable neologisms are formed on the basis of the transformation of a speech phrase into a compound term on the basis of rethinking the combination of words and transforming the structure of the word combination” [Wittgenstein, 1995, p. 110].

R. Bayen notices that neologisms are words or the different combinations of words are created or borrowed to name the new words. Words have been previously unknown. (objects, phenomena, or concepts) [R. Bayen, 1996, c.72].

MV Tarasova understands neologisms as new lexical units that have appeared at a certain point in time, are often used in the media, have semantic independence, i.e. independence from a certain context and, as a rule, possessing word-formation activity [Tarasova, 1998, p. 78].

The scholar’s opinions are coming to that, eventually neologisms - are new words which appeared as a result of global new changes, events in the community life.

It can be identified, that Tarasova expresses her thoughts in a different way. She reckons neologisms have appeared at the particular point of time. In addition, they have semantic-independence from the context.

Eliseeva V.V. assumes that despite the definition of the term “neologism” is overcomplicated. There is some historic part in this. The new lexical units are counted, if they appear in the language later than a particular moment, accepted as the original one.

The lexical unit can be new in form, in content, as well as in form and content.

According to this it is distinguished the neologisms which are new by both form and content. rethinking, which are familiar to a given language, but have a new content [Eliseeva, 2003: 44].

An analysis of the specifics of the formation of English neologisms in recent decades allows us to state that there is a continuous replenishment of the vocabulary of the English language with neologisms, covering almost all spheres of life. Linguistic and extralinguistic factors of changes in society and its economic development stimulate the emergence of lexical and semantic neologisms, because many neologisms represent not only a verbal formulation of a new phenomenon, but also a semantic rethinking of the old lexical meaning [Nesvetail, 2010: 21].

According to I. V. Arnold neologisms are new words or the combinations of words and the new meanings which appeared from already existing ones, or even words borrowed from other languages. While not yet fixed in dictionaries (with the exception of dictionaries of new vocabulary), neologisms, however, can be used fairly freely in the colloquial speech by native speakers. [I. V. Arnold 2012, c.323]

Analyzing the definitions which were given by scholars at the beginning of the 21th century. We are able to make a conclusion, that these linguists unanimously proof that neologisms are existing words that have the new meanings.

For instance, “MoJo” - Mobile Journalism (31 March 2016), Anti-vaxxer - a derogatory name for someone who refuses to vaccinate their children (2013), Wi-Fi – wireless fidelity (1999)

Neologisms are an integral part of the vocabulary of the modern language. In fact, the language in its current form could not exist without neologisms. This is due to the fact that new words give dynamics to the natural language. The vocabulary changes over time, the vocabulary is replenished with new names, outdated realities go into passive stock.

Take the word “gadget” as an example. What is so special about this word? Mainly, by that which denotes a new reality, the name of which did not exist before. Indeed, in the pre-computer era, the word “gadget” did not exist, as, indeed, the device itself. When this device appeared, it had to be given a lexical name. Which would be impossible if there were no neologisms. Thus, we have proved that without neologisms, language is static, cannot develop and does not meet the needs of the time.

Eventually it can be obvious that neologisms are found in many different spheres of people’s lives, but are also used in different lexical layers of our language. However, neologisms that have not yet entered the linguistic consciousness, but are often used in the mass-media, require the receiving subjects (modern folks and researchers) to refer to the explanatory dictionaries of

keywords. And a new word that enters the language from the donor-recipient language, in turn, belongs to the group of polysemous words, the reader must understand in what sense it is used, in what functional style and to which area it belongs. Neologisms arise where the conventional language has its limits.

References

1. Arnold, IV Lexicology of modern English language [Text]: textbook. allowance / I.V. Arnold. - 2nd ed., Rev. – М. Nauka, 2012.-- 376 p.
2. Eliseeva, V. V. Lexicology of the English language [Text]: textbook / V. V. Eliseeva. - SPb.: SPbSU, 2003.-- 44 p.
3. Spears R. Dictionary of American Slang. – М.: 1991–528 с.
4. MacFedries P. Word Spy/ URL: www.wordspy.com (датаобращения: 18.04.2021)
5. Wikipedia[<https://en.wikipedia.org/wiki/Neologism><https://en.wikipedia.org/wiki/Neologism>

m

Нуркасова А.А. aktolkyn_nurkasova@mail.ru

Жуламанова А. alinurazhylamanova@mail.ru

Научный руководитель – к.ф.н., доцент Свиридова И.И.

(Актобе, Казахстан)

ЯЗЫКОВАЯ ИГРА В ГАЗЕТНОМ ЗАГОЛОВКЕ

Аннотация: В данной статье авторы рассматривает языковую игру в газетных заголовках. Проанализированы заголовки таких изданий как «Актюбинский вестник», «Караван», «Эврика». Охарактеризованы виды, функции заголовка. Обоснованы цели использования языковой игры в современных отечественных изданиях и выявлены несколько уровни с примерами языковой игры.

Ключевые слова: заголовок, языковая игра, функции, газеты, примеры, уровни, классификация.

Дерексіз: Бұл мақалада авторлар газет тақырыптарындағы тілдік ойынды қарастырады. «Актюбинский вестник», «Караван», «Эврика» сияқты басылым тақырыптары талданады. Тақырыптың түрлері мен функциялары сипатталады. Қазіргі отандық басылымдарда тілдік ойынды қолданудың мақсаттары дәлелденді және бірнеше деңгейлері анықталды.

Түйінді сөздер: тақырып, тілдік ойын, функция, газеттер, мысалдар, деңгейлер, жіктеу.

Как известно, заголовок занимает сильную позицию в тексте и первым привлекает внимание читателей. Он влияет на решение прочитать статью или не прочитать. Заглавие статьи рассматривается как средство актуализации смысла при помощи приемов привлечения внимания к статье. Также заголовок может быть соотнесен с одним из тезисов, освещающих основную мысль.

Профессор Э.А.Лазарева в работе «Заголовок в газете» [1, 158-166] выделяет несколько классификаций заголовков. В первой классификации ученый рассматривает однонаправленные и комплексные заглавия.

Однонаправленные заголовки - это тематизирующее заглавия, сообщающее о теме статьи. Комплексные заголовки передают усложненную информацию и считаются очень выразительным ресурсом газеты. Они одновременно отражают несколько элементов структуры текста.

Вторая классификация заголовков основана на том: полностью отражен или нет в них тот или иной элемент текста. Таким образом, заглавию делят на полноинформативные и неполноинформативные заголовки. Полноинформативные заголовки отражает тему всего

текста, его основную мысль, иллюстрацию и тезис. Неполноинформативные заглавия текста выражают только часть освещаемого в статье текста.

Также оригинальную классификацию заголовков представила ученый М.И.Шостак в работе «Подсказки заглавий»: [2, 78-82]

В в своей работе мы используем игровые заголовки, заголовки-цитаты, заголовки-интриги.

Поскольку заголовок занимает позицию вне текста, он может функционировать как самостоятельной речевой единицы. И, как пишет Э.А. Лазарева, «название публикации воспринимается независимо от текста, еще до его прочтения, и может быть выразительно само по себе» [1, 158-166.].

Так как заголовок является содержательным итогом текста, в создании заголовка журналисты используют разные средства. Самое яркое из них – это языковая игра.

Языковая игра – термин, введенный австрийским философом Л.Витгенштейном в работе «Философские исследования» в 1953 году. «Термин “языковая игра” призван подчеркнуть, что говорить на языке – компонент деятельности или форма жизни» [3]. В «Стилистическом энциклопедическом словаре русского языка» мы находим следующее определение языковой игры: «определённый тип речевого поведения говорящих, основанный на преднамеренном (сознательном, продуманном) нарушении системных отношений языка, т.е. на деструкции речевой нормы с целью создания неканонических языковых форм и структур, приобретающих в результате этой деструкции экспрессивное значение и способность вызывать у слушателя/читателя эстетический и, в целом, стилистический эффект». [4, 657-660]

Обычно языковая игра строится на комическом эффекте, в основе которого необычное сочетание несовместимых комбинаций, нарушение стереотипного восприятие действительности.

Языковая игра имеет много особенностей в целом. Как и категория игр, словесные игры также создают особую условную модель реальности. Таким образом, человечество постоянно создает собственное выражение бытия, другого, воображаемого мира рядом с миром природы. Языковая игра тоже имеет особую красоту, в ней есть некий ритм и гармония. Словесная игра живет по определенным правилам, принятым двумя участниками: автором игры и получателем, который в процессе угадывания смысла становится соавтором этого процесса коммуникации.

Причем, удовольствие от игры получает не только рецепиент, но и сам автор, который с помощью языковых игр получает возможность стремиться эффекта предельного заострения и уточнения смысла.

«Психологической основой языковой игры является эффект обманутого ожидания: читатель (слушатель) ожидает, что в соответствии с нормами языка будет написано (произнесено) одно, а читает (слышит) совсем другое» [5, 121].

В случае столкновения с языковой игрой у читателя появляется интерес к публикации. Он тот, кто побуждает адресата к активному мышлению, работу, направленная на решение языковой «загадки».

Материалом для исследования послужили заголовки статей, опубликованных в газетах «Актюбинский вестник», «Эврика», «Караван».

Языковая игра создается средствами лексического, фонетического, графического, словообразовательного, морфологического уровней языковой системы. Самыми большими возможностями с целью создания языковой игры владеет лексика, поэтому лексический уровень является самым распространенным. Очень часто цитируются строчки из старых советских песен; из песен, прозвучавших в советских фильмах; из художественных произведений, телевизионных передач. Обратимся к конкретным примерам.

Рассмотрим примеры, которые отсылают нас к песням:

Заголовок статьи «*Лучше нету того свету*». («*Караван*» от 15.01.2021, № 2) В статье говорится о жителях двух областей, оставшихся без электричества на несколько дней. Автор статьи, видимо, знаком с известной советской песней «*Лучше нету того цвета*». Авторы этой песни поэт М. Исаковский и композитор М. Блантер. Замена в заголовке словоформы *цвета* на словоформу *света* связана с темой статьи.

Интересен заголовок статьи «*Постой, паровоз. Не стучите, министры*». («*Караван*» от 5.02.2021, №5)

В данном случае обыгрывается строка из известной песни композитора А. Зацепина «*Постой, паровоз. Не стучите колеса*», содержание которой связано с преступным миром. Песня впервые прозвучала в кинокомедии Л. Гайдая «*Операция «Ы» и другие приключения Шурика*» в исполнении известного актера Юрия Никулина. Уместным здесь будет замена слова *колеса* на слово *министры*, так это вполне отражает тему статьи. В статье говорится о предложении главы Агенства по противодействию коррупции карать чиновников за коррупционные преступления общественными работами.

А теперь обратимся к названию телевизионной передачи.

Заголовок «*Делай с нами, делай как мы, делай лучше нас*». (Актюбинский вестник №99 от 0.09.20) Перед нами девиз еженедельной детской спортивной передачи телевидения ГДР. Она выходила в период с 1964 по 1990 годы под эгидой национального Олимпийского комитета ГДР и транслировалась по советскому телевидению. Во всех городах Советского Союза проходили детские спортивные мероприятия под этим девизом. В статье говорится о том, что с 2015г. ЕБРР при финансовой поддержке правительства РК реализует программу «*Женщины в бизнесе*». Автор употребил этот девиз в прямом значении.

Пример из художественного произведения:

Привлекает внимание заголовок статьи «*На деревню Трампу*». («*Караван*» от 15.01.2021, № 2) Заголовок статьи , в которой говорится о казахстанском чабане, который написал письмо экс-президенту США господину Трампу. Всем известное усеченное выражение «*На деревню дедушке*» взято из рассказа русского писателя - классика А.П. Чехова «*Ванька Жуков*». Там оно выглядит следующим образом: «*На деревню дедушке Константину Макарычу*». В современной лексикологии и в разговорной речи оно рассматривается как фразеологическое выражение и обозначает «по заведомо неполному, неточному адресу» (ФС)

Помимо строчек из старых песен, из кинофильмов, из названий передач и художественных произведений языковая игра создается за счет включения фразеологических единиц и пословиц, которых в русском языке есть большое количество и которые не создаются в процессе речи, а воспроизводятся, извлекаются из памяти. Рассмотрим интересные случаи обыгрывания фразеологических оборотов и крылатых выражений. Фразеологизмы употребляются как в первоначальном виде, так и в трансформированном.

Обратимся к нескольким примерам языковой игры, состоящим из трансформированных фразеологических оборотов.

Неоднократно в нашей прессе появляется трансформированный фразеологизм «*Яблоко раздора*».

Так, заголовок «*Насос раздора*» («Актюбинский вестник» №116 от 20.10.2020) Основой этого заголовка стал фразеологизм «*Яблоко раздора*», означающий «первопричину спора или конфликта». (ФС) В статье рассказывается о том, что актюбинский потребитель выиграл иски в городском, областном и административном судах, доказав, что в торговом деле ему продали некачественный товар. Более того, он добился вознаграждения за моральный ущерб, заставил заплатить штраф за то, что приобретенное изделие оказалось несертифицированным.

Следующий заголовок «*Кроссовки раздора*» («Эврика» №10 (1336) 11.03.20) . В этом случае причиной спора, вражды явились кроссовки. В статье идет речь о том, что в сети обсуждают скандал, разразившийся из-за кроссовок немецкой фирмы «*Puma*». Кому-то

кажется, что в кроссовках более заметна прическа русского писателя Николая Васильевича Гоголя.

Заголовок статьи «*На удочке у альфонса*». (Актюбинский вестник, №2. от 9.01.2020) Трансформация структуры выражения проведена для того, чтобы определить основную тему статьи, почему современные мужчины не стесняются жить за счет женщины и как не попасться на удочку *афериста*.

Пословицы и поговорки близки и понятны каждому человеку, в них отражены многовековой опыт и мудрость народа. Этот жанр фольклора очень часто используют в СМИ, как в заголовках, так и в текстах.

Обратимся к примерам языковой игры, созданной на основе пословиц и поговорок.

Заголовок «*Реальная фантастика. Своя вакцина ближе к телу*» («Караван» от 12.02.2021, №6) интересен тем, что два предложения представляют пример языковой игры. Первое – явление оксюморона. Второе предложение отсылает нас к русской пословице «*Своя рубашка ближе к телу*», которая гласит «собственное благополучие (или благополучие близких) дороже и важнее интересов других людей». Речь идет о вакцинации в Казахстане.

Заголовок «*Госслужба: проверка на «педикулез»*». В данном случае обыгрывается известное выражение «*Проверка на вшивость*», которое употребляется в переносном значении и обозначает «проверка человека на порядочность, честность, благопристойность. Сможет ли он поддержать в трудную минуту, не предаст». Намеренная замена автором статьи нейтрального слова *вшивость* на научное слово *педикулез* создает большую экспрессию. В заголовке актуализируется первая часть дефиниции известного выражения. В статье говорится о внедрении института проверки госслужащих на добропорядочность. («Караван» от 5.02.2021, №5)

Таким образом, в данной статье мы рассмотрели языковую игру в газетных заголовках на лексическом уровне. Проанализировав заголовки выбранных газет, мы пришли к выводу, что прием использования прецедентных текстов для выразительных газетных заголовков является одним из наиболее эффективных способов привлечения внимания читателей к соответствующей информации. Этот прием становится все более распространенным явлением в современной журналистике.

Список использованной литературы

1. Лазарева Э. А. Заголовок в газете. Свердловск, 1989. С. 158-166.
2. Шостак М. Сочиняем заголовок. Журналист. -- 1998. -- № 3. С. 78-82.
3. Витгенштейн Л. Философские исследования. Л. Витгенштейн // Философские работы : В 2-х ч. – М.: Гнозис, 1994.- Ч. 1. – С. 75-319.
4. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. 2006 : 657660.
5. Сидоров М. Ю., Савельев В.С. Русский язык. Культура речи: конспект лекций. - 2-е изд. - М.: Айрис-пресс, 2007. - 208 с.

A.T. Madi

(Aktobe, Kazakhstan)

Scientific supervisor: Akkenzhe Trusheva

POPULAR NEOLOGISMS OF 2020, THEIR USAGE IN THE SPEECH OF YOUNG PEOPLE

Abstract: Since the COVID-19 pandemic hit, we had to grapple with words, which were previously unknown to us. Scientific and technological terms have become part of our daily conversations. This article aims to analyse the language associated with the pandemic. It will describe how language is used in this period of historical and social significance. The author of the article will release the results of the survey to get to know the words that found its way in the vocabulary of young people during the pandemic.

Key words: neologisms, coronavirus.

Language is considered to be a living substance that constantly evolves. Language changes its forms, structures, and some peculiarities disappear at all. All these changes take place under the influence of various political, economic, social factors. Even diseases introduce new words in our languages. 2020 is considered to be one of the most difficult years in modern history as it showed the vulnerability of mankind. Pandemic has introduced some neologisms and words related to the COVID-19 have become an integral part of speeches, communication. The purpose of this study is to analyse the usage of neologisms that appeared in English in 2020 in the speech of young people as a result of the pandemic crisis. The research identifies the types of word formation that underlie these neologisms in the English language. The survey compiled a list of neologisms related to the COVID-19, which were collected from various Internet resources: social networks, search engines, blogs and news articles.

Nowadays the English language is experienced a neology blowup. The vocabulary of the English language is not stable; it changes and increases dozens of new words daily, that is impossible to find their translations. Vocabulary changes are caused by both linguistic and non-linguistic reasons. The formation of new words and their new meanings can be explained by borrowings words from other languages. It also depends on the current situation in economics, politics, culture, medicine and science.

Linguists note that the formation of new words always occurs at the time of the development of modern technologies, as well as the period of political conflicts, natural phenomena, the emergence of new diseases, the development of social networks, music, etc. Internet users link several words into one, and sometimes they come up with something new. The words are gaining popularity and spread in different countries.

To determine the level of knowledge about the English neologisms of 2020, as well as to identify the frequency of their usage in the speech of young people, a survey was conducted. Young people aged 18-30 took part in it. Participants were asked to answer such questions about neologisms, as:

- 1) How do new words appear in languages?
- 2) Do you use words of your language or you prefer to substitute them with foreign ones?
- 3) Do you like new words in the English language?
- 4) What neologisms of 2020 do you know?

They also had to indicate words whose meanings they knew. Words that have become commonly used during the pandemic and were selected for the survey. The survey showed that the most popular the English neologisms of 2020 are:

Lockdown – the imposition of severe restrictions on movement, social contact and access to public places imposed by government to limit the spread of COVID-19.

Social distancing – the action of practice of maintaining a specified physical distance from other people, or of limiting access to and contact between people [1].

Quarantine – a state of enforced isolation designed to prevent the spread of disease.

Quaranteam– a group of people you spend time during the lockdown.

Eco-anxiety – the anxiety associated with fear of harming the environment [2].

Ecotourism – the business of providing vacations and related services that are not harmful to the environment of the area [3].

Self-isolate – not to leave your home and to stay away from other people when you have, or may have, an infectious disease, so that you do not infect anyone else [4].

Microwedding – a much smaller wedding than originally planned.

Infodemic– the spread of incorrect information, especially online [5].

Zoombombing– a type of prank in which attackers deliberately connect to other people's conferences, which, as a rule, are not protected by passwords, and show an inappropriate content.

Face covering – a piece of material that you wear over all or part of your face in order to reduce the spread of disease.

Awesomesauce – extremely good, excellent [1].

UFO – unfinished piece of work.

37,5% of the respondents indicated that they knew the meanings of the words:

Cancel culture – call for the withdrawal of support from a public figure, usually in response to an accusation of a socially unacceptable action or comment [1].

WFH – an abbreviation for “working from home” [1].

Doomscrolling – a long-term reading of negative news on social networks to the detriment of people’s mental health.

Mukbang – a word that originated in South Korea and spread throughout the world for a video of an overeating person.

Only 20% of survey participants noted the word “*thirsty*”, which means showing a strong desire for attention, approval, or publicity [1].

The leading response for the survey question was the word “coronavirus, or COVID-19”. Unconditionally the word “*coronavirus*” took the first place in the category of neologisms that have made a significant contribution to the development of the English language. And this word became the ancestor of such words:

Covid-19 – an acute respiratory illness in humans caused by a coronavirus, which is capable of producing severe symptoms and death, esp. in the elderly [1].

Covidiot – someone who ignores the warnings regarding public health or safety [2].

Covideo party – a virtual television or movie-watching party during the coronavirus pandemic.

Coronials, or coronababies – children born or conceived during the pandemic.

Covexit – the process of gradually relaxing and removing the restrictions on public life imposed by government.

Covidivorce – a divorce due to the inability to be together in a confined space.

Besides, the participants observed that such words have become very popular in use, as:

Megxit – the exit of Prince Harry and his wife Meghan Markle from the Royal Family.

Freegan – a person who chooses to eat food that is not bought from a shop, especially food that other people, shops, or organizations throw away, so that food is not wasted [4].

Mama put – a street vendor, typically a woman, selling cooked food at low prices from a stall.

Gender reveal – an occasion when people are told whether a baby who has not yet been born is a girl or a boy [4].

GOAT – an abbreviation for “Greatest of All Time”.

Distance learning – a way of studying in which you do not attend a school, college, or university, but study from where you live, usually being taught and given work to do over the Internet [4].

MOOC – a course of study made available over the Internet without charge to a very large number of people.

Blursday – the feeling of each day of the week being indistinguishable from the next.

Staycation – a vacation at home or in the country where you live. Although the word appeared in 2009, it gained a lot of popularity last year.

Karen – a way to describe a pretty middle-aged woman, who is rude, especially to people who work in the service industry.

Dope – cool or awesome.

Mask-shaming – refers to calling someone out for not wearing a mask or for wearing a mask.

Contact tracing – the practice of identifying and monitoring individuals who may have had contact with an infectious person [1].

Contactless – not involving contact (physical and technological meanings of this word are being used much more frequently) [1].

Anthropause – the global reduction in human activity.

Lockstalgia – nostalgia for the times before the lockdown.

Mutuals– people who have mutual subscription on social networking sites.

To pocket dial – to press the buttons of the phone accidentally.

Beer o'clock – appropriate time of the day for starting to drink the alcohol beverage.

In conclusion, it can be noted that the purpose of this work has been achieved. The results of the survey are associated with the fact that students are active users of the Internet, use social networks for leisure and study. Social and political changes in the life of society are partly included in the range of interests of young people.

References:

1. <https://ielts.com.au/articles/100-new-english-words-and-phrases-updated-2020/>
2. Urban Dictionary [Electronic resource]. – URL: <http://www.urbandictionary.com/>
3. Collins English Dictionary [Electronic resource]. – URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
4. Cambridge Dictionary [Electronic resource]. – URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/>
5. Macmillan Dictionary [Electronic resource]. – URL: <https://www.macmillandictionary.com/>

A. Y. Zholdygalieva, D. Zhitomiruly, G. P. Zhubaniyazova

K. Zhubanov Aktobe Regional University

Academic advisor: Senior Lecturer, MA, Akmaral Orazova

ALLUSION AND ALLUSIVE EPITHET IN THE MODERN ENGLISH DETECTIVE STORY

Annotation

The article deals with the problem of the allusive epithet. Special attention is paid to the vertical context, which gives additional connotation to the epithet. The research was made on the basis of Den Brown's novels "Angels and Demons", "The Da Vinci Code", "Inferno".

В статье рассматривается проблема аллюзионного эпитета. Особое внимание уделяется вертикальному контексту, который придает эпитету дополнительную коннотацию. Исследование проводилось на основе романов Дэна Брауна «Angels and Demons», «The Da Vinci», «Inferno».

Мақалада аллюзивтік эпитет мәселесі қарастырылады. Эпитетке қосымша коннотация беретін тік контекстке ерекше назар аударылады. Зерттеу Дэн Браунның «Angels and Demons», «The Da Vinci Code», «Inferno» романдары негізінде жүргізілді.

The understanding of the literary text is one of the most actual and controversial issues in the modern philological science. This is because of, on the one hand, the peculiarities of artistic language, which is polysemantic and has possibility to interpret the meanings of linguistic units in different way, on the other hand - author's style features. At the same time the readers cannot understand the text in the same way, due to the level of thinking and person's literary culture.

The most accurate understanding of the literary text is not possible without reference to the text analysis at two levels: syntagmatic and paradigmatic. The syntagmatic analysis is restricted by the text, but while paradigmatic analysis the text is analyzed on the metalinguistic level, including the reader's cultural level.

There are a lot of poetics researches about the language artistic means' functions. The epithet was studied by the following linguists: A.A. Potebnya, O.N. Veselovskyi, I.R. Galperin, F.I. Buslaev, V.M. Zhyrmunskyi, Yu.M. Skrebnev, O.M. Morokhovskiy, V.A.Kukharenko. However, in modern linguistics there is no constant definition of the term "epithet" and its purpose in the language. This is caused by complexity, multi aspect nature of the concept.

The most complete, in our opinion, this concept' interpretation is suggested by O. Selivanova: "epithet — stylistic figure, trope, which is the attribute or adverbial modifier in the sentence as an attribute of the object. action, condition and is highly emotive, expressive and imaginative" [3. p. 145]. This approach suggests that the researcher pays attention not only to the expressive nature of the definition of attribute, but also to the connection with other tropes, i.e. considering it in trope language system.

Analysis of research dedicated to epithet, shows the different principles of its classification. I.V. Arnold and S.M. Mezenin isolate metaphorical epithets as a separate category, which refers to the epithet, expressed by words with figurative meaning.

According to the research results allusions can be often found in metaphorical epithets. The problem of allusion is studied in the researches of O.Yu. Abramova, O.S. Ahmanova, I.V. Hyubbenet, O.M. Dronova, A.S. Yevseyeva, M.I. Kiose, A.H. Mamayeva, L.A. Mashkova, I.H. Potylytsyna, Ye.V. Rozen, I.N. Sofronova. According to I.R. Halperin, allusions are reference to the biblical, historical, literary, mythical, everyday facts [1, p. 138].

It should be noted that the researcher of allusion A.H. Mamayeva has similar view. In her opinion, allusion is a reception of certain words' deliberate use in the text (word combinations, sentences), which indirectly correlate with the culture facts [2, p. 10]. Thus, the main characteristic of allusion is its correlation with the source. |

Studying the allusion classification, A.H. Mamayeva notes that, according to its structure allusions can be expressed by the proper names; allusion quotations. Proper names include toponyms (names of places and events) and anthroponyms (names of the mythical heroes, biblical and literary characters, historical figures) [2, p. 8-9].

Classification by source consists of the following two groups: 1) allusions to the facts that form the basic foundation of social culture knowledge; 2) allusions to the mass-culture phenomena. The first group contains allusion plots about Bible stories; historical events; literary works; non-verbal art. Word or word combination containing allusive semantic component often perform the function of epithet to the certain word.

The metalinguistic level category is the concept of "vertical context," which was formulated by O.S. Akhmanova and linguists of her school. The authors not only highlighted the phenomenon of the context diversity, but they also studied it in the verbal context. According to their definitions, the vertical context is a set of philological, historical, cultural, everyday knowledge providing detection of relations, analogies, comparisons between individual elements and information that relates to them, but is not the part of the text.

Among the variety of expression language means on the metalinguistic level, we decided to study the allusive epithets in D. Brown's novels because allusion and epithet as independent stylistic devices, their relationship and interaction, especially in the works of American writer is not studied well.

The purpose of this article is to analyze allusive epithets in the literary text.

Realization of this goal requires solving of the following tasks:

1. to clarify the concept "allusive epithet";
2. to reveal the influence of the vertical context on the allusive epithets;
3. to identify in Dan Brown's novels the following allusive epithets: biblical, historical, literary, epithets that include allusions to non-verbal art.

The research material - Dan Brown's novels "Angels and Demons", "The Da Vinci Code", "Inferno".

Classification of A.H. Mamayeva is the basis for identifying of these allusive epithets groups: Bible stories, historical events, literary works, non-verbal art.

The first group includes epithets connected with biblical characters and descriptions. In D. Brown's novel "The Da Vinci Code" we can find the following associative image: «And it is purportedly one of the cornerstones of the Sangreal documents» [5, p. 215]. The word "cornerstone" has become widespread due to Bible. Cornerstone is a rock on the Temple Mount, on

which Jerusalem Temple “sancta sanctorum” was located. It is also considered as the cornerstone of the universe; because God began world creation with it. Nowadays, this concept means the foundation, the beginning of something. The author draws the parallel through the cornerstone between a rock and knowledge, pointing to the similarity of stone function as a building material that is the basis for the foundation, and knowledge that was the basis of information about Sangraal.

Especially interesting are epithets, which have the following allusive source: historical figures’ names, historical places’ names, which represent historical events. There is one such examples: «The room was spartan — hardwood floors, a pine dresser, a canvas mat in the corner that served as his bed» [5, p. 10]. To realize that semantic clarification D.Brown invests in “the room was spartan” [5, p. 10], one should know what Sparta is. The mentioning about this city-state of ancient Greece is not casual, because it influenced military: discipline is a necessary element of any modern army. Strict education, focused on endurance, and is now called Spartan. Dan Brown compares ascetic, simple furniture in the rooms and strict, cruel upbringing in the ancient city.

In “Inferno” we found epithet with illusion on the utopia-novel "1984" (1949) George Orwell: «...but a highly contagious airborne pathogen that could do so by altering us genetically seemed to belong in another world ... some kind of orwellian dystopia of the future» [6, p. 1580]. Thus, the author draws an analogy between the inability to believe in awful and dangerous effect of the virus (infertility), and the future world society as totalitarian hierarchical system based on physical and spiritual enslavement.

In D. Brown’s literature works there are also allusions to non-verbal art that can be illustrated by the following example: «only her gaze was sharp, and the juxtaposition conjured images of a multilayered Renoir portrait... veiled but distinct, with a boldness that somehow retained its shroud of mystery» [5, p. 55]. It is explained in the sentence why the author, describing the character’s appearance, refers to Renoir’s portraits. This impressionist tried to reproduce in their works noble, elegant personal impressions and observations of the changeable feelings, nature, to catch the changeable light effects. But he did not oblige to reflect the reality objectively, but rather to share his feelings with the reader, influence him, that’s why Renoir had his own style, he used a certain shape, clean lines and elegant palette.

In the analyzed text an epithet is often used in combination with metaphor and simile with allusive shade. According to O. Selivanova, these examples can also be allusive epithets. The researcher said that the epithet has metaphorical or metonymical! nature, so the epithet is not only a metaphor or metonymy, but any evaluating attribute.

In Dan Brown’s novel "Angels and Demons" one of the main characters is compared with in character from the parable about Jesus Christ, which is mentioned in the Gospel according to St. Luke: «Maybe he really is acting as the Samaritan!» [4, p. 219]. It tells about compassion and selfless help to a person who got into distress, by the passerby-Samaritan — the representative of the ethnic group. Jews do not accept them as coreligionists. According to some theologians, this parable shows that the examples of human goodness are found in all nations and in the faiths that people of different nationalities and faiths follow God’s Laws.

The next subgroup contains the epithets which were formed by the transfer of any literary character’s traits to others. Dan Brown compares attentive and curious Vittoria (the main character of the novel “Angels and Demons”) to the attractive, well-educated, talented girl — detective Nancy Drew: «He nodded to Vittoria. “Nice work, Nancy Drew” [4, p. 126]. Nancy Drew is the character of the book "The Secret of the old Clock" (1930), established by Edward Stratemeyer, the founder of the company, engaged in packaging books. This work was created by a group of authors and published under the pen name "Carolyn Keene".

The research conclusions:

1. allusive epithet - a word or phrase containing allusive semantic component and has the function of epithet to certain word;
2. vertical context as a mean of linguistic units meaning clarifying, provides additional allusive epithet with connotations associated with their operation on metalinguistic level; :

3. the study of the epithets and allusions interrelation let to identify in Dan Brown's novels. - "Angels and Demons", "The Da Vinci Code", "Inferno" several major groups of allusive epithets: biblical, historical, literary, epithets that include non-verbal allusions to art.

The prospects of the topic may be further study of intertextuality forms in the novels of Dan Brown.

Each era, each period in the history of literature, each literary movement and even more so the work of individual authors are characterized by their attitude to the use of allusions, the choice of sources and the definition of the role assigned to them in works of fiction. The interpretation of allusions and the intention that the author of a work puts into it by using various allusive names should be such that it would capaciously and fully encompass the multitude of shades of meaning in their artistic unity. No one will ever give an absolute, exhaustive interpretation of the wealth of works. We must only come as close as possible to an exact interpretation. And the more true allusion will be the one that is able to encompass the artistic integrity of the work, its unique artistic world to the greatest extent.

References:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. - М., 1981. - 138 с.
2. Наумова Т.М. Аялзливные антропонимы в британской концентосфере: авторсф. дисс: на соискание ученой степени канд. фил. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.М. Наумова. — Нижний Новгород, 2011. - 24 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. -- К., 2006. — 716 с.
4. Brown Dan. Angels and Demons [Электронный ресурс] / Dan Brown. — 2000. - 270 p. - URL: https://vk.com/doc61462747_144071517?hash=b4298d57e98d918481&dl=5ee1b5e673c19ce97a
5. Brown Dan. The Da Vinci Code [Электронный ресурс] / Dan Brown. - 2003. - URL: <https://davincicode.bib.bz/chapter-75>
6. Brown Dan. Inferno [Электронный ресурс] / Dan Brown. - 2013. - 1674 p. - URL: <https://books-library.net/files/books-library.online-01052125Fd3W6.pdf>

B.K. Shamygulova (*Aktobe, Kazakhstan*)
K. ZhubanovAktobe Regional University
akbaton_1990@mail.ru

Research Supervisor: **Jenalayeva G.A., PhD, the Department of Languages**

A STUDY OF THE CONCEPT “ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР” AS REFLECTED IN THE LINGUISTIC CONSCIOUSNESS OF THE KAZAKH PEOPLE

Abstract

National costumes are a unique reflection of the material culture of our nation, which has existed since ancient times. This study aimed to define and describe the semantic features of the concept “ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР” in the linguistic consciousness of the Kazakh people by modelling the associative field of the stimulus word «ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР» in the Kazakh language. The free-association experiment was used in order to describe the notion of «ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР» in the language consciousness of Kazakh people.

Keywords: specificity, linguistic consciousness, Kazakh national clothing, associative experiment, culture.

Introduction.

There are many concepts that beautify our national worldview. For instance, patterns of national clothing, types of dishes, ornaments, natural phenomena [Negimov, 2015: 443]. Clothing – a type of artificial cover, a product intended for wearing on the human body, protecting the body from the harmful effects of weather and the external impact of the environment. The origin of clothing is closely related to the peculiarities of human labour, the development of social production and culture. Clothing is a material and spiritual component of society. On the one hand, it is material values created by the work of people and satisfying some needs, and on the other – applied fashion art, which aesthetically changes the appearance of a person [National clothes of Kazakh people, 2011:8].

Our study is aimed to describe Kazakh national clothing in the Kazakh linguoculture and identify its features and specificity in the linguistic consciousness of the Kazakh people. The national features of the Kazakh clothing were identified via associative experiment with the stimulus word “ҰЛТЫҚКИМ”.

Experimental method in research

The experiment is traditionally considered the most objective research method. Any psychological experiment, including psycholinguistic one, is aimed at putting the subject in a situation of choice and decision-making. Various kinds of associative techniques are extremely common in psycholinguistics. Statistically processed results of a mass experiment on free verbal associations conducted on a certain contingent of subjects are called associative norms [Leontief, 1997: 48-49].

The procedure for conducting an associative experiment follows like this. For a mass experiment, the subjects are collected in one room, instructed and motivated by their activities. After that, the stimulus material is distributed in the form of questionnaires containing a list of stimulus words. Then the experiment itself takes place, during which the respondents for 10-15 minutes next to each word-stimulus of the questionnaire write one word-reaction, which first came to mind after reading the word-stimulus. After that, the completed questionnaires are collected and the respondents are thanked for their participation in the experiment. The results of the associative experiment can be used primarily in different areas of linguistics. In particular, because it is usually performed on a large number of subjects, it is possible to construct a table of the frequency distribution of words of reactions to each stimulus word. In this case, you can calculate the semantic proximity between different words. There are several types of association experiment. One of them is called the free association experiment. There are no restrictions on the responder's reactions [Belyanin, 2016: 204-205]. In this study we get answers from respondents using a free associative experiment based on the stimulus word “ҰЛТЫҚКИМДЕР”.

Participants.

The sample of associative experiment involved 80 respondents aged 20 to 60 years. 39 (48,75%) of them are men and 41 (51,2) are women. The number of people aged 20 to 30 is 29 (36,2%), people aged 30 to 40 is 15 (18,75%), people aged 40 and 50 is 8 (10%) and between ages 50 and 60 are 28 (35%). The total number of responses is 238. The experiment was conducted for two weeks. During the experiment, respondents between the ages of 20 and 30 and between the ages of 50 and 60 were more active.

Methods and materials.

The concept and meaning, character of Kazakh national consciousness and specificity are considered from the various point of views. In order to identify the spectre of images associated with the concept of national clothing, a psycholinguistic study was conducted among native speakers. The method of receiving data was a free associative experiment with the recording the answers given to the stimulus word “national clothing”. The results are presented in the type of an associative field where we categorize the nucleus, near, far and outer periphery, compiled on the basis of frequency analysis of the respondents' answers. After that we analyse the experimental results obtained by responses.

Results and Discussion

Respondents from the different regions of Kazakhstan took part in the free associative experiment. The experiment was conducted for two weeks in October 2020. Participants were speakers of Kazakh. The total number of respondents is 80 people aged 20-60 years, of which 39 respondents are men and 39 respondents are women. The stimulus word «ҰЛТТЫҚКИІМДЕР» was offered by one of the most popular survey creation services “SurveyMonkey”. The respondents conveyed in writing the first associations with it that came to mind. The number of responses was not limited. At the end of the free associative experiment with native respondents we received 238 associative reactions, 21 of which are single. Let us consider common and specific components in the format of associative field «ҰЛТТЫҚКИІМДЕР» in the Kazakh language. Among the semantic zones selected in Kazakh, the most voluminous are the ‘Shapan’ (11 %), ‘Borik’ (8,4 %), ‘Kamzol’ (9,2 %), ‘Ornament’ (5,46 %), ‘Saukele’ (8,4 %), ‘Takia’ (6,3 %). Consequently, in the Kazakh linguistic consciousness, national clothing is associated with the words ‘Shapan’, ‘Borik’, ‘Kamzol’, ‘Ornament’, ‘Saukele’ and ‘Takia’. Along with this, the word stimulus «ҰЛТТЫҚКИІМДЕР» is defined by the ethnic clothing (2,1 %), traditional clothing (4,62 %), and festive costume (0,42 %). Attention should be paid to the fact that some names of national costumes as ‘kundik’ (0,42 %), ‘kasaba’ (0,42 %), ‘zhadagay’ (0,42 %), ‘zhalbagay’ (0,42 %), ‘zhaky’ (0,42 %), ‘shekpen’ (0,42 %), tulyp (0,42 %) are very rare in use and seem to be being forgotten. In addition, national clothing, according to associative reactions of the Kazakh respondents, includes fur coat (2.1%), tymak (2,1 %) and ‘Kazakh dress’ (3 %). As a result of the analysis the following areas are defined in the associative field “national clothing” in the Kazakh language: (see Table 1).

Table 1: Associative responses of respondents to the words-stimuli «ҰЛТТЫҚКИІМДЕР» in the national consciousness of Kazakhs.

Reaction	Quantity (No)	Percentage (%)
Hat (Айырқалпақ)	4	1,6 %
Bairak (Байпақ)	4	1,6 %
Belt (Белбеу)	1	0,42 %
Skirt (Белдемше)	1	0,42 %
Beschpent (Бешпент)	3	1,26 %
Bokebay (Бөкебай)	1	0,42 %
Borik (Бөрік)	20	8,4 %
Traditional clothing (Дәстүрлі киімдер)	11	4,62 %
Boots (Етік)	4	1,6 %
Zhadagay (Жадағай)	1	0,42 %
Zhalbagay (Жалбағай)	1	0,42 %
Zhaky (Жақы)	1	0,42 %
Tight trousers (Жарғақшалбар)	2	0,84 %
Shawl (Жаулық)	3	1,26 %
Shirt (Жейде)	1	0,42 %
Zhelek (Желек)	1	0,42 %
Itkoylek (Иткөйлек)	1	0,42 %
Kamzol (Камзол)	22	9,2 %
Kazhekey (Кәжекей)	6	2,52 %
Kebis (Кебіс)	1	0,42 %
Jacket (Кеудеше)	3	1,26 %

Kimeshek (Кимешек)	7	3 %
Felt boots (Киізетік)	1	0,42 %
Kundik (Күндік)	1	0,42 %
Kupi (Күпі)	1	0,42 %
Jacket (Күрте)	1	0,42 %
Kazakh dress (Қазақшакөйлек)	7	3 %
Kasaba (Қасаба)	1	0,42 %
Gloves (Қолғап)	1	0,42 %
Earflaps (Құлақшын)	2	0,84 %
Mesi (Мәсі)	9	3,78 %
Festive costume (Мерекеліккостюм)	1	0,42 %
Ornament (Ою-өрнек)	13	5,46 %
Traditions and Customs (Салт-дәстүр)	6	2,52 %
Saptamaetik (Саптамаетік)	3	1,26 %
Saukele (Сәукеле)	20	8,4 %
Takia (Тақия)	15	6,3 %
Leather pants (Терішалбар)	2	0,84 %
Fur coat (Тон)	3	1,26 %
Tobetey (Төбетей)	3	1,26 %
Tulyp (Тұлып)	1	0,42 %
Tymak (Тымақ)	5	2,1 %
National grace (Ұлттықнақыш)	2	0,84 %
Shapan (Шапан)	26	11 %
Shawl (Шәлі)	1	0,42 %
Slippers (Шәрке)	1	0,42 %
Shekpen (Шекпен)	1	0,42 %
Stocking (Шұлғау)	2	0,84 %
Fur coat (Ішік)	5	2,1 %
Ethnic clothing (Этникалықкиім)	5	2,1 %
Total	238	100 %

Source: based on the word association test

Based on the frequency of associations, the core (identified by reactions from more than 10% of subjects), the near periphery (5%-10%), the far periphery (<5%), and the outer periphery (individual associates) were determined. (see Table 2).

Table 2: The associative field of the stimulus «ұлттықкиімдер» in the Kazakh linguistic consciousness.

Core <i>more than</i> <i>10%</i>	‘Шапан’ shapan (11 %)
Near periphery	‘Бөрік’ borik (8,4 %), ‘Камзол’ kamzol (9,2 %), ‘Ою-өрнек’ Ornament (5,46 %), ‘Сәукеле’ Saukele (8,4 %), ‘Тақия’ Takia (6,3 %)

5%-10%	
Far periphery less than 5%	‘Айырқалпақ’ hat (1,6 %), ‘Байпақ’ baipak (1,6%), ‘Белбеу’ belt (0,42 %), ‘Белдемше’ skirt (0,42 %), ‘Бешпент’ beschpent (1,26 %), ‘Бөкебай’ bokebay (0,42 %), ‘Дәстүрлі киімдер’ traditional clothing (4,62 %), ‘Етік’ boots (1,6 %), ‘Жадағай’ zhadagay (0,42 %), ‘Жалбағай’ zhalbagay (0,42 %), ‘Жақы’ zhaky (0,42 %), ‘Жарғақшалбар’ tight trousers (0,84 %), ‘Жаулық’ shawl (1,26 %), ‘Жейде’ shirt (0,42 %), ‘Желек’ zhelek (0,42 %), ‘Иткөйлек’ itkoylek (0,42 %), ‘Кәжекей’ kazhekey (2,52 %), ‘Кебіс’ kebis (0,42 %), ‘кеудеше’ Jacket (1,26 %), ‘Кимешек’ kimeshek (3 %), ‘Киізетік’ felt boots (0,42 %), ‘Күндік’ kundik (0,42 %), ‘Күпі’ kupi (0,42 %), ‘Күрте’ jacket (0,42 %), ‘Қазақшакөйлек’ kazakh dress (3 %), ‘Қасаба’ kasaba (0,42 %), ‘Қолғап’ gloves (0,42 %), ‘Құлақшын’ earflaps (0,84 %), ‘Мәсі’ mesi (3,78 %), ‘Мерекелік костюм’ festive costume (0,42 %), ‘Салт-дәстүр’ traditions and customs (2,52 %), ‘Саптамаетік’ saptamaetik (1,26 %), ‘Терішалбар’ leather pants (0,84 %), ‘Тон’ fur coat (1,26 %), ‘Төбетей’ tobetey (1,26 %), ‘Тұлып’ tulyp (0,42 %), ‘Тымақ’ Tymak (2,1 %), ‘Ұлттықнақыш’ National grace (0,84 %), ‘Шәлі’ shawl (0,42 %), ‘Шәрке’ slippers (0,42 %), ‘Шекпен’ shekpen (0,42 %), ‘Шұлғау’ stocking (0,84 %), ‘Ішік’ fur coat (2,1 %), ‘Этникалық киім’ ethnic clothing (2,1 %).

Source: based on the word association test

According to the collected data of associative experiment, Kazakh national costumes can be grouped as follows:

Headwears (Borik/Бөрік (20), Saukele/Сәукеле (20), Takia/Такия (15), Tymak/Тымақ (5), Hat/Айырқалпақ (4), Shawl / Жаулық (3), Tobetey / Төбетей (3), Earflaps/Құлақшын (2), Bokebay/Бөкебай, Zhalbagay/Жалбағай, Kasaba/Қасаба, Kundik/Күндік, Shawl/Шәлі);

Outdoor clothing (Shapan/Шапан (26), Kamzol/Камзол (22), Fur coat/Ішік (5), Beschpent/Бешпент (3), Fur coat/Тон (3), Zhadagay/Жадағай (1), Zhaky/Жақы (1), Kupi/Күпі (1), Jacket/Күрте (1), Tulyp/Тұлып (1), Shekpen/Шекпен);

Casual clothing (Kimeshek/Кимешек (7), Kazakh dress/Қазақшакөйлек (7), Kazhekey/Кәжекей (6), Jacket/Кеудеше (3), Tight trousers/Жарғақшалбар (2), Leather pants/Терішалбар (2), Skirt/Белдемше (1), Shirt/Жейде (1), Itkoylek/Иткөйлек);

Footwear clothing (Mesi/Мәсі (9), Baipak/Байпақ (4), Boots/Етік (4), Saptamaetik/Саптамаетік (3), Stocking/Шұлғау (2), Kebis/Кебіс (1), Felt boots/Киізетік (1), Slippers/Шәрке (1));

Specification (Ornament/Ою-өрнек (13), Traditional clothing/Дәстүрлі киімдер (11), Traditions and Customs/Салт-дәстүр (6), Ethnic clothing/Этникалық киім (5), National grace/Ұлттықнақыш (2), Festive costume/Мерекелік костюм (1));

Accessories (Belt/Белбеу (1), Gloves/Қолғап (1));

Men's clothing (Shapan/Шапан (26), Borik/Бөрік (20), Takia/Такия (15), Mesi/Мәсі (9), Tymak/Тымақ (5), Fur coat/Ішік (5), Hat/Айырқалпақ (4), Baipak/Байпақ (4), Boots/Етік (4), Saptamaetik/Саптамаетік (3), Tobetey/Төбетей (3), Fur coat/Тон (3), Earflaps/Құлақшын (2), Tight trousers/Жарғақшалбар (2), Leather pants/Терішалбар (2), Shirt/Жейде (1), Bokebay/Бөкебай, Zhalbagay/Жалбағай, Zhadagay/Жадағай (1), Zhaky/Жақы (1), Jacket/Күрте (1), Felt boots/Киізетік (1), Tulyp/Тұлып (1), Belt/Белбеу (1), Gloves/Қолғап (1), Shekpen/Шекпен);

Women's clothing (Kamzol/Камзол (22), Saukele/Сәукеле (20), Kimeshek/Кимешек (7), Kazakh dress/Қазақшакөйлек (7), Kazhekey/Кәжекей (6), Shawl/Жаулық (3), Beschpent/Бешпент (3), Jacket/Кеудеше (3), Stocking/Шұлғау (2), Kasaba/Қасаба, Kundik/Күндік, Shawl/Шәлі, Zhadagay/Жадағай (1), Kupi/Күпі (1), Skirt/Белдемше (1), Kebis/Кебіс (1), Slippers/Шәрке (1)).

Conclusions

In conclusion, we expect that this psycholinguistic (free associative) experiment, aimed at identifying the meaning and semantic features of the word 'ҰЛТТЫҚКИІМДЕР' in the minds of native speakers, is a valuable source of information and an effective method for identifying the ethnical specificity of Kazakh national clothing.

The associative experiment presented that the concept 'ҰЛТТЫҚКИІМДЕР' has an expanded associative field (238 reactions), which demonstrates its importance for the Kazakh linguistic consciousness. The most voluminous and prominent components in the associative field of "ҰЛТТЫҚКИІМДЕР" are 'Shapan' (11 %), 'Borik' (8,4 %), 'Kamzol' (9,2 %), 'Ornament' (5,46 %), 'Saukele' (8,4 %), 'Takia' (6,3 %).

Thus, the concept "ҰЛТТЫҚКИІМДЕР" in the language consciousness of users of the Kazakh language is, in the first place objectified by various types of national clothing, traditions, which describe the functions and relationships with beliefs, educational significance and social position of Kazakh people.

Bibliographic references

1. Leontief A. A. Fundamental psycholinguistics. Moscow, 1997. 287 p.
2. Belyanin V. P. Psycholinguistics: textbook / 4th edition, Moscow: Flint, 2016. 415 p.
3. S. Negimov's Works. Astana: Foliant, Research, essays and reflections, 2015. 536 p.
4. B. Hinayat., A. Suzhikova. National clothes of Kazakh people. Almaty: Almatykitap publishing house, 2011. 384 pages

Курманова Б.Ж., Тастанбаева А.К.

(г.Актобе, Казахстан)

Научный руководитель: Трушева А.Т.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРОЦЕССА НЕОЛОГИЗАЦИИ СЛОВА

Аннотация. В статье рассматривается проблема внедрения нового слова в лексическую систему языка и процесс неологизации.

Мақалада неологизмдердің тілге ену үдерісінің кезеңдері мен қырлары қарастырылған.

Лексика является наиболее динамично развивающейся отраслью языка, так как экстралингвистические факторы, события, открытия, понятия, которые возникают в социальной жизни носителей языка имеют отражение в его словарном составе. Одним из пассивных составов лексики является неологизмы. Неологизмы появляются в языке в связи с изменениями в общественной и социальной жизни людей, новыми потребностями, изменениями в экономике, культурно-духовной жизни народа.

Изучение неологизмов в XXI веке стало наиболее актуальной, ибо поток информации и появление новых технологий способствуют зарождению новых слов, словосочетаний, фраз.

Лексикализация и социализация неологизмов является одной из интересных проблем в изучении лексики. Появление новых слов в лексическом фонде языка расширяет возможности и могут внести изменения и новшество и в морфологический, синтаксический уровни языка. Факторами, влияющими на появление неологизмов являются: отражение современного развития и общества, передача смысла слова, укоренение и широкое употребление лексики обществом, соответствие стандартам образования.

Описывая активные процессы в лексике и фразеологии, лингвисты отмечают тот факт, что языковые изменения «на переломе» общественной жизни были активно восприняты языковым сознанием носителей языка, и процессы происходили следующим образом:

- новая жизнь слов, обозначающих актуальные понятия нашегo времени;

- поток заимствований, наводнивший не только язык науки и техники, но и повседневного быта и официальную публичную речь;

- семантические и стилистические смещения, перераспределение и др.

Эти процессы создают множество неологизмов, которое и не успевает фиксироваться словарями.

Процесс неологизации слова представляется следующим образом:

I. Человек создающий новое слово(originator).

II. Социализация слова(принятие его в обществе).

III. Лексикализация слова(закрепление его в языковой системе)

Процессы социализации слова и его лексикализации происходят через взаимодействие посредников (учителей, репортеров, актеров, через средства массовой информации) [1, интернет-ресурс].

Наша цель раскрыть сущность принятия обществом неологизмов, появляющихся в языке., то есть раскрыть *феномен социализации слова* (принятие обществом неологизма).

Неологизм (от греч. néos — новый и lógos - слово) – новые слова или выражения, свежесть и необычность которых ясно ощущается носителями данного языка. Неологизмы делятся на общеязыковые и авторские, индивидуально-стилистические. Появление нового слова является результатом борьбы двух тенденций: *тенденции развития языка* и *тенденции его сохранения*. Это обусловлено тем, что в языке существует довольно сильная тенденция сохраняться в состоянии коммуникативной пригодности [2, 23]. Однако для того чтобы более адекватно отразить, воспроизвести и закрепить новые идеи и понятия, язык вообще и лексика в особенности вынуждены перестраиваться, дифференцироваться, порождать новые единицы. При этом появление нового слова не всегда вызвано прямыми потребностями общества в новом обозначении. Зачастую неологизм - это результат новых ассоциаций или результат устранения омонимии и т.д., т.е. при создании неологизма зачастую действуют чисто внутриязыковые стимулы. Помнению многих лексикологов, изучение социализации неологизмов необходимо ввести в трех аспектах. Это:

- статический аспект – это отображение одномоментного состояния языка: единиц и их связей, отношений, моделей и типов образования, которые присутствуют в некоторый фиксированный момент времени;

- кинематический аспект – это «временная развертка», последовательность разномоментных структур, показывающая изменение и формирование связей и отношений в пределах одного вида, уровня, сферы и т.п. Этот аспект позволяет выявить области активизации системы и ее покоя, затухания, актуальные тенденции;

- динамический аспект предполагает анализ причинно-следственных связей, отношений и причин активности определенных участков языковой системы в заданный момент времени[3, 81.].

Надо отметить, что между перечисленными аспектами существует определенная связь, их рассмотрение совместно и по отдельности, применительно к проблеме функционирования нового слова, может дать лингвистам интересный материал.

Социальная природа языка способствует рождению новых слов как естественного свойства всех живых языков. Этот процесс также отражает перемены и результаты непрерывного познавательного процесса человека, его стремление наиболее полно и выразительно описать окружающую физическую картину мира, дать ей адекватное языковое выражение, которое было бы не только экспрессивным, запоминающимся, но и лаконичным, следовало бы основным словообразовательным моделям языка[4, 26]. Также автор приводит интересные факты о появлении в наши дни в английском языке множество иностранных слов, хотя на сегодняшний день именно английский язык является как бы «языком донором» по появлению неологизмов в других языках. Например, такие слова из испанского языка

вошли в английский язык: *lucha libre*, *luchador*, *salsa verde*, *cava*, а из японского языка - *manga*, *anime*, *shonen*, *shojo* и др.[4, 25-28].

Как уже отметили выше, появление нового слова в языке влечет за собой цепочку процессов новшества почти во все уровни языка. Поэтому лингвисты предлагают рассматривать данный процесс неологизации в целостности. Потому что неологизмы, входящие в лексическую систему языка, проходят определенный путь социализации и лексикализации. Это:

- способность адаптироваться, соответствовать условиям и нормам языковой системы (*systemconformity*), что предполагает учет формы новых элементов, их способность быть ассимилированными языком, его произносительной и графической системами;

- семантический потенциал (*semanticpotential*) – неологизмы обладают различными степенями семантической способности, и для каждого отдельного случая уровень относителен. Плохо мотивированное или совсем немотивированное слово является менее употребительным, в отличие от полностью мотивированного слова;

- продуктивность (*productivity*) – на прагматическом уровне могут возникать дериваты и сложные слова, появиться новые конструкции и модели;

- приемлемость слова (*accessibility*): частота употребления, позитивная или негативная реакция говорящих, географическая и культурная распространенность;

- отличительность/отсутствие конкуренции (*distinctiveness/lackofcompetition*). А. Рей, говорит, что только лишь сочетание указанных выше признаков и характеристик позволяет «составить модель возможного поведения неологизмов» [5,82].

Интернет и киберпространство диктуют свои правила появления и распространения неологизмов. Неологизмы, появившиеся в виртуальном общении, быстрее распространяются и тиражируются в социальных сетях, приобретая дополнительные значения и толкования, переходят из устной речи в письменную, которые употребляются в речи журналистов, политиков, распространяясь через сетевое общение. Сложный и долгий процесс социализации неологизмов проходит несколько стадий, учитывающие внутриязыковые и внешнеязыковые факторы развития актуализации нового слова, изменение его значения, особенностей восприятия носителями языка:

- предфаза, или абсолютное небытие, или относительное небытие, когда появляется какая-либо клетка системы, позиция, что создает «потенциальное слово»;

- нулевой цикл – в ходе «смыслотворческого процесса» (выражение С.И. Тогоевой) имеет место разовая реализация нового слова, например, как цитата из чужого языка, иллюстрация, экспериментальное слово при лингвистическом анализе, то есть, слово употребляется не в его номинативной функции;

- речевая однократная реализация (индивидуальная речь) – возникают окказиональные слова как функционально-номинативные лексические единицы или индивидуально-авторские в номинативно-экспрессивной функции;

- появление узуального слова с разной степенью узуальности: от стилистически окрашенного неологизма, употребляемого в узком кругу носителей языка, в отдельных социолектах, профессиональных сообществах до максимально распространенного и закрепленного в речи;

- превращение в слово литературного языка (объективное социальное явление) – от периферии (терминологические единицы различных отраслей науки, диалекты, несобственные заимствования и т.п.) до базовых слов литературного языка;

- переход нового слова из пассивного запаса в активный;

- появление вариантных написаний слова, фоновариантов и постепенная победа одного из них – как правило, самого экономичного;

- превращение «бывшего неологизма» в общеупотребительное слово, часто – интернациональное[4, 46-47].

Таким образом процесс неологизации является сложным и разноаспектным процессом. При рассмотрении данной проблемы необходимо учитывать все факторы, влияющие на появление и вхождение слова в лексический состав языка.

Литература:

1. Чибисова Е.Ю. Словообразовательные модели неологизмов в современном английском языке // <https://cyberleninka.ru/article/n>. Дата обращения: 03.05.2020.
2. Серебрянников Б.А. О материалистическом подходе к явлениям языка. — М.: Наука, 1983.
3. Тогоева С.И. Психолингвистические проблемы неологии: дис. ... д-ра филол. наук. - Тверь, 2000.
4. Избицкая М.В. Современные тенденции в неологии: типология образования неологизмов и лексикографическая практика. Дисс. на соиск. уч.ст.канд. филол. наук. – Иваново, 2020.
5. Rey A. The Concept of Neologism and the Evaluation of Terminologies in Individual Languages. JohnBenjaminsPress, 1995. 223 p

Бирклен А.А.

(Казахстан, г. Актобе)

Научный руководитель: Трушева А.Т.

NEOLOGISMS OF THE COVID 19'S PANDEMIC

Abstract. In this paper, I present an outline of the process of neologisms' forming, which draws on the COVID 19's quarantine time. Since language problems are just one group of human problems occurring in various domains of life, I reached the conviction that we should build on problems of modern words while taking into account the specific features of English language. In considering the features of neologisms I utilize a number of COVID 19-related vocabulary from Amanda Roig– Marín.

COVID-19 is a neologism which makes reference to the pandemic Coronavirus Disease 2019. The WHO monitored this disease since its breakout and coined the neologism associated to the pandemic. In mass media in English, the use of the meronymic term 'coronavirus' is extended worldwide, which may provoke confusion and misunderstanding by laypeople in spite of the urgency of acquiring precise and reliable information. For this reason, using in English the accurate neologism 'COVID-19', coined by the WHO, is recommended as the best option to refer to the pandemic in media and disseminate information effectively.

We are therefore able to ask ourselves the following questions: what is the contribution of the covid-19 crisis in medical language in particular and in English in general? What solutions has the lexicon offered us so that we can account for a range of new situations that we might encounter during this period of crisis? Our fundamental objective is to show the importance of the mechanism of neology in the conservation of the liveliness of a language and the contribution of the crisis of the coronavirus on the language: a contribution which would be felt only after the crisis which will not belong in enjoying a special lexicographic treatment.

The forming covid-19 which is itself considered a neologism has given rise to the formation of other neologisms through other neologic mechanisms.

According to Thorne (2020; also cited in CBC, 2020), more than 1,000 new words – both non-specialised and technical terminology – have been created during the current pandemic. Journalists and Twitter users are particularly prone to coin words displaying a high level of linguistic ingenuity; yet, the circulation of that lexis may be very limited. The present note overviews some of the most widely spread vocabulary related to our new COVID-19 reality, coming from the laity rather than from medical or scientific professionals. Alongside terms like social distancing and

lockdown, less technical and more playful vocabulary has transcended linguistic boundaries. Particular attention will be paid to examples from European languages whose word-stocks share a common Latinate substratum, like-wise central to scientific communication.

Unsurprisingly, the clipped word *corona*, from the compound *coronavirus*, and to a lesser extent, the acronym *covid* (written both in capital letters and in lower case) feature prominently not only in English but also in many other languages. *Covid* has been borrowed as an Anglicism and users of languages with grammatical gender like French, Catalan, Spanish, and Italian have tended to prefer the masculine gender because of its associations with (*corona*) virus, masculine in those languages. Nevertheless, French and Spanish prescriptivists, among others, have pointed out that because it stands for coronavirus disease, it should be feminine following the gender of the head of the phrase. *Covid*-derived Anglicisms including *covidiot* ('a person who ignores public health advice, thereby putting others at risk') and *covidivorce* ('divorces during quarantine') are widely attested cross-linguistically. Some records of their usage include the French headline 'Les «coviots», une triste épidémie de bêtise et de bassesses' (Oest, 2020) or the headline 'Historias del «covidivorcio»' from a Spanish news-paper (El país, 2020), the latter showing the second element in its Spanish rendering, *divorcio* (creating what is known as a 'loan blend' [Haugen, 1950]), a strategy which seems to be very productive in Spanish coronology. In addition, if the other element of the compound is a well established borrowing itself from English as German *Baby*s (dated to the second half of the 19th century) or *boom* (here implicitly associated with baby boom) in *Corona-Baby*s and *coronaboom*, respectively, its adaptation from English models (*coronababies* and *coronaboom*) can be questioned. The dates of attestations of these neologisms in the different languages, however, seem to support the first possibility, that is, that they are calques on English models since they are attested later in other languages than in English. The unmediated English origin of direct, unadapted, borrowings like *coronials*, playing with *corona* + *millennials*, poses little doubt. Similarly, there are some words that look like English but do not exist in that language, known as 'false Anglicisms' or 'Pseudo-English' (see, e.g., Furiassi, 2003; Furiassi & Gottlieb, 2015), such as *quarenteners*, broadly meaning 'someone quarantining' in languages like Portuguese or Spanish.

All these neologisms can be broadly categorized according to their components: under the afore mentioned *covid* are also *covidials* 'babies born in an expected babyboom in late 2020' and *covideoparty* 'a video party during lockdown' and *undercorona*, *coronials* (same meaning as *covidials*), *coronacation*, used ironically to refer to the forced 'holidays' during quarantine, *corona trolls*, and *morona* or *moronavirus* (*moron* + *corona/coronavirus*), synonyms for *covidiots*; to that list of recurrent stems we can also add *quarantine* (e.g. *quaranteens* 'teen-agers who have experienced the coronavirus pandemic'), *quarintini* 'a cocktail during lockdown (based on the word martini)', *quarantipple* 'a drink taken while in quarantine' and *Zoom* (*zoom-bombing*, 'hijacking a Zoom meeting'; *zumping* 'breaking upon Zoom').

Besides the patent productivity of blending, compounding (e.g. in *coronababies*), a crucial device throughout the history of English – especially in Old English – still proves to be popular in the coinage of new concepts. All of these new lexical items play with existing words, their sounds, and resonance, and they highlight the profound interrelation between language and society. The power of words in encapsulating the ethos of the current situation, without conveying its tragedy but a more cheerful spirit, is here demonstrated. These terms may fall out of use in the future even if some are already in online dictionaries, but at the moment they serve their purpose, contributing to putting names to new realities and psychologically processing and enduring these unprecedented times globally.

References

1. The Guardian. 2020. 'Zumping: the rise of Zoom breakups.' Online at www.theguardian.com/lifeandstyle/shortcuts/2020/apr/13/zumping-the-rise-of-zoom-breakups (Accessed April 30, 2020).

2. Thorne, T. 2020. '#CORONASPEAK – the language of Covid-19 goes viral.' Online at <language-and-innovation.com/2020/04/15/coronaspeak-part-2-the-language-of-covid-19-goes-viral/> (Accessed April 30, 2020).
3. Oxford English Dictionary online. 2011. Online at <oed.com> (Accessed April 30, 2020).
4. Macmillan Dictionary. 2020. Online at <www.macmillandictionary.com> (Accessed April 30, 2020).
5. Mahdawi, A. 2020. 'From Covidiot to doomscrolling: How coronavirus is changing our language.' Online at <www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/from-covidiot-to-doomscrolling-how-coronavirus-is-changing-our-language> (Accessed April 30, 2020).

Yesseniyazova G.S, Kuangalikyzy Zh.K.

Research supervisor: Gulzhana Jenalayeva, MSc, PHD
(Aktobe, Kazakhstan)

CONCEPT OF “TARBIYE” IN THE KAZAKH LINGUISTIC CONSCIOUSNESS

Abstract. The “tarbiye/upbringing” notion came into existence with the appearance of the first society of human beings. The first explanation of “tarbiye/upbringing” theory originates from ancient times. Here we report the characterization of the concept of “tarbiye/upbringing” among native Kazakh speakers in modern days. The main goal of the article to describe the concept of “tarbiye/upbringing” in the language consciousness of Kazakh people. Free-associative experiment, etymological approach, lexicographic analysis were applied. The associative experiment results indicated that the most frequent reactions to the “tarbiye” were the words related to the preparation of humans for social life, as 90 reactions out of 450 denoted the same description. The results of the study can be practical in a further investigation of the comparative field of concept “tarbiye” in the Kazakh and the concept of “upbringing” in English languages, as well as the functions of “tarbiye” in the Kazakh language have a wide range of aspects in comparison to “upbringing” in the English language.

Key words: concept, upbringing, associative experiment, linguistic, Kazakh speakers.

Introduction

We all have the same physical organs for sensing the world – eyes for seeing, ears for hearing, noses for smelling, skin for feeling, and mouth for tasting – our perception of the world depends on the language we speak, according to a famous hypothesis proposed by linguists Edward Sapir and Benjamin Lee Whorf. They hypothesized that language is like a pair of eyeglasses through which we “see” the world in a particular way [1; 335].

In linguistic and cultural interpretation the term "concept" reflects the contemporary researchers attempt to overcome the limitation of purely rational interpretation the world associated with the conceptual method development, and demonstrate the complex nature of the concept, which combines the most various forms of reflection of reality, both rational and sensual.

Yu. S. Stepanov [2] defines the concept as "a bunch of culture in the human mind; that, in what culture is part of the mental world person».

The purpose of the article to describe the concept of “upbringing” in the language consciousness of representatives of the Kazakh nation.

A human being is the subject of socio-historical activity and culture. At a certain stage of the development of society, pedagogy-philosophical ideas were formed and tried to identify the purpose of “upbringing” and “education”, as well as both concepts are a continuous process, they are closely linked to the historical development of society [3; 134].

Literature Review

There are different opinions and views about the “Upbringing”. Aigulim Aitbayeva [4] gave the explanation of “tarbiye/upbringing” in their works. They wrote, the notion "tarbiye/upbringing" comes from the word nutrition. At first, it was interpreted by the mother in the sense of feeding her

child, then later, in connection with the development of society, it was considered as the spiritual education of the child.

Here are some opinions of representatives of different cultures, educators, and teachers: The English philosopher and educator John Locke claimed that at birth, children were blank (*tabula rasa*) and that what they became was depended on learning and experience. Therefore, their surroundings determine their development.

The French educator, philosopher Jean-Jacques Rousseau argued that upbringing should give the child the will to grow up, without interfering with his natural features [5; 55].

Materials and Methods

To know the exact meaning of the experimented word “tarbiye/upbringing”, we investigated the origin and history of the word “tarbiye/upbringing”. For that purpose, an etymological approach was used.

We attempted to define the concept “tarbiye/upbringing” through different sources using lexicographic analysis.

To identify the field of images affiliate with the concept of “tarbiye/ upbringing”, an associative experiment was conducted among Kazakh native speakers.

This research experiment is based on multiple-response free association, where the respondent was asked to write the first 5 words that come to his/her head. The associative experiment was organized through the online social networking platforms “SurveyMonkey”. There were no restrictions on the age, social status of respondents. The number of participants was 146, the female participants outnumbered the male participants to 1.5 %, the age groups of respondents distinguished between 20-50, 43.7 % of respondents are between 30-40, 31 % of respondents are between 20-30, the participants between 40-50 made up 21.1 %. The obtained results were presented in the form of an associative field where were distinguished the nucleus, near, far, and outer periphery, compiled based on the frequency analysis of the respondents’ reactions.

Results and discussions

The result of etymological analysis shows the word “tarbiye” is originated from Arabic-Parsee. The definition dictionary of Arabic-Parsee words in the Kazakh language presents the following definitions of the lexeme “Tarbiye”[6].

1. Raba-Yarbu means: to add, to grow, to increase;
2. Rabiya-Yarbu – to become bigger, to raise a child, to bring up;
Rabba-Yarubbu – to manage, to care, to bring up.

The etymological analysis shows, the word “tarbiye/upbringing” did not change the original meaning at all. The nowadays meaning is alike as it appeared in the Kazakh lexicon.

The Kazakh definition dictionary [7] gives the following explanation “Tarbiye/upbringing” combine family, school, environmental behavioral skills, and behaviors observed in society and human life.

As for the description is given in Kazakh Encyclopedia [8], “tarbiye/ upbringing” is a systematic process carried out to form a human image of the individual, pleasant behavior and adapt it to life. Cradle-raising, child-rearing, adolescent-rearing, youth-rearing are carried out in their way, continuing with each other. The purpose of upbringing is the formation of human qualities of humanity, dignity, and skills necessary for life.

"The Kazakh word "tarbiye" is translated into English as “upbringing”, “education” and “training” [9; 280].

In the English-Kazakh dictionary the words “education” and “upbringing” are translated as “tarbiye” [10;376]. If we consider, the meaning of “upbringing” according to the Macmillan English dictionary, it is defined as the way that parents look after their children and teach them to behave. The word “education” has the following explanations in the same dictionary.

1. The activity of educating people in schools, colleges, in universities, and all the policies and arrangements concerning this;
2. The activity of teaching a particular science;

3. Someone's experience of learning or being taught;
4. The process of providing people with information about an important issue;

The synonyms are presented as training, education, instruction, care, accomplishments [11].

Comparing the definitions of "Tarbiye" in Kazakh dictionary, and "education" and "upbringing" in English dictionary, it has been found out, the word "upbringing" refers to the education is given by parents, as raising a child to adulthood, the word "education" refers to learning from a teacher, gaining academic skills, while "tarbiye" covers the whole, both the intellectual, moral or psychomotor and affective aspects.

As we see, there is no single equivalent of "tarbiye" in English. This aspect can be served as the basis for further research work.

As for the result of associative experiment, the number of participants were 146, the total number of reactions were 450, 434 of them were identical, 16 reactions were announced once. In this way, the associative field of word "tarbiye/upbringing" included the following expressions: to prepare to adult life - 90 times 20 % , family – 45 times 10 % , human identity - 12 times 3 % , human character- 12 times 4%, culture- 11 times 1.10%, to be civil – 8 times- 2 % , responsibility– 2 times 1.10%, continuous process-5 times 0,30%, teach-7 times 1,10%.

Table 2. Associative field of the stimulus "тәрбие" in the Kazakh linguistic consciousness

Core more than 20%	'қоғамдықөміргедайындау' to prepare to social life (20%),
Near periphery 10%-20%	'отбасы' family (10%)
Far periphery less than 10%	'мінез-құлық' human character (4%), 'көргензат' a sample to follow (4,40%), мәдениет (culture) (2%), 'адамныңбет-бейнесі' human identity (3%), 'ортадаөзінмәдениеттіұстау' to be civil (2%), 'ақыл' mind (2%), 'мәртiп' a dislipline (1%), 'сыйластық' dignity (1%), 'сыпайылық' well-mannered (3%), 'сауап' reward (2%), 'құрметтілік' respect (3%), 'сөйлем' sentence (3%), 'үнемшіл' thrifty (1,10%), 'шыншылдық' honesty (1,10%), 'әдептілік' tactfulness (1%), 'стандартпеннорманысақтау' to keep standards and rules (1%), 'білімніңдұрысберілу' a true knowledge(1%), 'өнеге' a model (1%), 'еліктеу' to imitate (1,40%), 'жауапкершілік' responsibility (1,40%),
Outer periphery Individual associations	'мейірімділік' kindness (0,30%), 'тәртіптілік' discipline)(0,30%), 'ұқыптылық' assuracy (0,30%), 'білімдіадам' educated person (0,30%), 'орындысөз' appropriate word (0,30%), 'телефон' mobile phone(0,30%), 'ұяндық' shyness(0,30%), 'мағыналысөздер' meaningful words(0,30%) , 'қоршағанорта' environment(0,30%), 'ар-намыс' honor(0,30%), 'сабақ' lesson (0,30%), 'сауаттылық' literacy (0,30%) 'көрегенділік' foresight (0,30%), 'намыс-жігер' honor(0,30%), 'Ізгілік' kindness(0,30%), 'ақыл-кеңес' advice(0,30%), 'көмектесу' help (0,30%), 'жағымдыадам' nice person (0,30%), 'теледидар' TV(0,30%), 'еңбеккебаулу' to teach to labour (0,30%), 'ерсіқылықкөрсетпеу' to behave well (0,30%), 'өзіндітабуғақөмектесу' to help to find oneself (0,30%), 'жақсылық' goodness (0,30%), 'бала' child (0,30%), 'үздіксізпроцесс' continuous process (0,30%), 'сабырлылық' patience (0,30%), 'өмірсапасы'quality of life (0,30%), 'үлгіболу' to be a role model (0,30%), 'талбесік' the cradle (0,30%),

	‘адамболмысы’ human existence (0,30%), ‘Этика’ etiquette (0,30%), ‘жақсыіс-әрекет’ kind thing (0,30%), ‘Өнер’ a piece of art (0,30%), ‘ата-анасынаналатынүлгі’ parents’model(0,30%), ‘құндылықдарыту’ cultivating values (0,30%),
--	--

Source: authors based on the word association test

Based on the responses of the Kazakh language speakers, we classified the associative experiment results in the following categories. It has been found the following semantic components of the conceptual image of ‘tarbiye/education:

1. Society – preparation for adult life, to prepare for society, to keep the rules and regulations, social behaviour, etiquette, discipline, civilization;
2. Family – family heritage, tradition, parent’s model, generation, child, cradle;
3. Positive human character: kindness, goodness, intelligence, wisdom, tactfulness, responsibility, morality, well-manners, patience, consciousness.
4. To instruct – to consult, to teach, to follow, to imitate;

Conclusion

In conclusion, we believe that the free-associative experiment is directed to determine the semantics of the word “tarbiye/ upbringing” in the minds of Kazakh speakers. The concept “tarbiye/upbringing” carries a positive character, it is a set of character description words: humanism, kindness, thoughtfulness, responsibility. The meaning of the word “tarbiye/upbringing” has been used since ancient times without any change. It is used to explain the way of developing of an individual, sharpening the character and behavior, preparation to society, building social behavior, usually by family education and school.

For Kazakh people “tarbiye/upbringing” is not only a lexeme, it is more than a word, it is a piece of the soul of the Kazakh nation. Upbringing in the Kazakh linguistic is a dynamic and continuous process.

References:

1. Alice Oshima and Ann Hogue. Writing Academic English. 4th edition. Pearson-Longman-2006 , 335 p.
2. Y.S. Stepanov. Constants: Russian culture dictionary. M, 2001. p990
3. Zharykbayev K, Kaliyev S. Kazakhtalim-tarbiyesi – Almaty, 1995-134p.
4. Aigulim Aitbayeva, A.K. Mynbayeva, A.M. Kudaibergenova. The basis of Pedagogy in High Schools. 2010.
5. Nick Goddard. In [Core Psychiatry \(Third Edition\)](#), 2012-235p.
6. Mamyrbekova G. Kazakhtilindegi arab-parsytusindirmesozderinintusindirmesozdigi./The definition dictionary of Arabic-Parsee words in Kazakh language. Almaty- The Institute of State language Development.- 2017-244 p.
7. Kazakh Tusindirme Sozdigi. URL: www.sozdikqor.kz
8. Kazakh Encyclopedia. URL: www.Kazneb.kz
9. S.G. Akhmetova, Zh.B. Tursynbayeva English-kazakh dictionary. 4th edition. 2000 words – Almaty: Mektep, 2015.
10. Akhmetova.S.G, Tursunbayeva. Zh.B, Iskakova.J.Y., Yarovaya.E.Ph, English-Kazakh dictionary: 20 000 words. 2d edition – Almaty: Mektep Press, 2004.-400p.
11. Macmillan English dictionary for advanced learners. Second edition. Macmillan Publishers Limited. 2007 - 472,1645 p.

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ АНТОНИМДЕРІ БАР ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТҮРДЕ ТАЛДАУ

Көптеген тілдердегідей, ағылшын және қазақ тілдерінде де фразеологиялық бірліктер бар. Фразеологиялық бірліктер компоненттердің қатынасы сияқты құрамы да әртүрлі. Бұл жағдайда біздің зерттеу тақырыбымыз-антонимді компоненттері бар фразеологиялық бірліктер болып табылады. Дегенмен олардың көлемі соншалықты үлкен емес. Қазіргі уақытта зерттелу үстінде. Қарастырылып отырған тілдердегі фразеологиялық бірліктер мен антонимдер бөлек, бірақ антонимдері бар фразеологиялық бірліктер салыстырмалы аспектідегі компоненттер зерттелмеген, сондықтан бұл мақаланың өзектілігін анықтайды. Қазіргі уақытта өзара байланысты емес тілдердің фразеологиялық бірліктерін салыстырмалы түрде зерттеу көптеген ғалымдардың қызығушылығын арттыруда. Мысалы зерттеушілердің бірі Е. Ф. Арсентьева атап өткендей зерттеуді құрылымымен функциялары және компоненттері бірдей фразеологиялық бірліктермен зерттеу жүргізуге болады деген [2, б. 3]. Бүгінгі таңда фразеологиялық бірліктер бойынша Г. М. Полькина, Е. Ф. Арсентьева, Ф. Х. Тарасова, Л. Т. Мифтахутдиновалардың көптеген жұмыстар бар. Мысалы, Е. Ф. Арсентьеваның жұмысында фразеологиялық бірліктердің құрылымдық-грамматикалық, семантикалық ерекшеліктері қарастырылған [2]. Ф. Х. Тарасова тамақ компоненті бар ағылшын және қазақ фразеологиялық бірліктеріне талдау жасады [18]. Л. Т. Мифтахутдинова өзінің диссертациялық жұмысында сын есімнің компонентімен фразеологиялық бірліктердің өрнегі мен мазмұны тұрғысынан салыстырмалы талдау жасады, сонымен қатар олардың ағылшын және түрік тілдеріндегі жүйелік байланысын көрсетіп берді. Сондай-ақ, фразеологиялық бірліктерді жалпы құрамдас бөлік мәндердің қалыптастырудағы компоненттердің функциясы туралы фразеологиядағы талқыланатын мәселені шешуге ықпал етеді, сондай-ақ барлық тілдерге тән тілдік әмбебаптарды білу шарт [12, 3-бет]. Фразеологиялық бірліктер, Г. Б. Антрушина атап өткендей, кез-келген тілдің сөздік қорының ең әсем, көркем және экспрессивті бөліктері болып табылады [1, 225 б.]. Дегенмен бүгінгі фразеологиялық бірліктер бойынша көптеген зерттеу жұмыстары бар, олардың нақты жіктелуі жоқ және олар туралы И. Кеңесбаев тек синтаксистік, семантикалық сипаттамалар, сөйлеу бөліктері, семантикалық жіктеу тұрғысынан қарастырылатын фразеологиялық бірліктердің болуы мүмкін екенін атап өтті [6, Б.617]. Құрылымдық, семантикалық аспектілердің күрделілігіне байланысты, сондай-ақ фразеологиялық бірліктердің құрамында қандай да бір компоненттің болуына байланысты зерттеу әдістерінің бағыттары әртүрлі болуы мүмкін. Антонимді компоненттері бар фразеологиялық бірліктер жеткіліксіз бірақ ағылшын және қазақ тілдерін салыстыруда әлі зерттеліп жатыр. Алайда Г. М. Полкинаның жұмысы біздің зерттеуіміздің бағытымен сәйкес келеді. Оның жұмысында антонимдермен ағылшын және қазақ тілімен салыстырудағы компоненттер фразеологиялық бірліктері қарастырылды. Қазақ тілінде мұндай зерттеуді мүлдем жүргізілмеген. Ағылшын, қазақ және орыс тілдерінің лексикографиялық көздерінен жаппай іріктеу әдісімен талдау жүргізу үшін антонимді компоненттері бар фразеологиялық бірліктерді қарастырдық. Біздің талдауымызға А. В. Куниннің фразеологиялық бірліктерінің жіктелуі негіз болды [9]. А. В. Куниннің классификациясына сәйкес, антонимдік компоненттері бар зерттелген фразеологиялық бірліктердің ішінде біз субстантивті, адъективті, адвербалды, етістіктерді атап өтеміз, және аралық және модальды фразеологиялық бірліктерде қарастырылған. И. Кеңесбаевтың фразеологиялық бірліктерінің жіктелуі сөйлеу бөліктері бойынша бірліктер негізгі бөлігі болып табылады [6, б.617]. Субстантивті фразеологиялық бірліктер затты білдіреді немесе субстанцияланған әрекетті білдіреді. Олар функционалды түрде

байланысты, яғни олардың негізгі компоненті мәні болып табылады және тақырыпты немесе тұжырымдаманы білдіреді [5, б.169]. Антонимді компоненттері бар субстантивті фразеологиялық бірліктер ағылшын тілінде ең көп мөлшерде кездеседі, ал қазақ тілінде олардың саны анықталғандар арасында аз. Зерттелген тілдерде композициялық (жалғау-жазу, бөлу-жазу, жалғау-қарсылас) және бағыныңқы байланысы бар антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктер табылды. Ағылшын тілінде предлогтардың көмегімен жасалған антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктерді таба аламыз:

Hit the books

Сөзбе-сөз «hit» «соққы беру, нысанаға тигізу» дегенді білдіреді. Бірақ ауызекі ағылшын тіліндегі бұл етістік өте кең тараған бейнелі мағынаға ие: жүру немесе бір жерге келу, бірдеңе жасау (to hit the bar - барға бару, to hit the beach - жағажайға бару). Сол қатарда студенттерге, әсіресе американдық студенттерге жиі кездесетін «to hit the books» деген сөз бар. Бұл «кітапқа отыру», «байыпты оқуға кірісу» дегенді білдіреді - мысалы, емтихан алдында.

Stab someone in the back

Егер бұл өрнек тура мағынада қолданылса (арқасына пышақ салу), онда сіз полициямен қиындыққа тап болдыңыз. Алайда, идиомаға айналдырсақ, «to stab someone in the back», қазақ тіліндегідей, сізге сенетін, «сенім артқан» адамға, сондай-ақ өсек пен жала жабу опасыздық жасауды білдіреді. Мұны істейтін адам «a back stabber» деп аталады.

Cut to the chase

Елестетіп көріңізші, біреу өте ұзақ оқиғаны егжей-тегжейлі баяндайды және ол ұзақ сөйлей береді, сондықтан сіз қазірдің өзінде сізді шыдамсыздық билейді. Бұл жағдайда «Cut to the chase» идиомасы қолданылады, бұл «мәселенің мәнісіне жету», «басты нәрсеге бару» және тіпті «мысықты құйрығынан тартпау» дегенді білдіреді. Рас, оны басқа адамдарға қатысты сақтықпен қолдану керек, өйткені бұл өте сыпайы емес - оны бастыққа немесе университет профессорына жолатпаған дұрыс! Зерттелген тілдерде композициялық және бағыныңқы байланысы бар антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктер қаралды. Ағылшын тілінде сіз бағыныңқы сілтемесі бар антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктерді таба аласыз, ашып айтқанда яғни бір сөзбен айтқанда предлогтардың көмегімен жасалған сөздер десекте болады. Мысалы: A sheep among wolves - қасқырлар арасындағы қой [8, б. 675]. The beginning of the end - соңының басы [Сонда, б. 75]. Бұл мысалдарда sheep, the beginning мен wolves және end сөздері among және of предлогтары арқылы байланысады. A big frog in a little pond - кішкентай тоғанда үлкен бақа [Сол жерде, б. 300]. Бұл мысалда big frog сөздік тіркесіне little pond in предлогын пайдаланып жалғанған. Зерттелген фразеологиялық бірліктерде көбірек кездесетін предлогтар in, of қарастырылады. Қазақ тілінде бағыныңқы байланыс іс жүзіне жалғану арқылы жасалады, өйткені қазақ тілінде предлогтар жоқ: Мұсаның ұлы, Жұмабайдың қызы – керемет жұптар [17, б. 137]. Екі тілдің де қарастырылатын фразеологиялық бірліктерінің ішінде екі компонентті және үш компонентті, көп компонентті фразеологиялық бірліктерді табуға болады. Антонимиялық компонентке қатысты, ауызша фразеологиялық бірліктерде етістіктің мағынасы компонентке байланысты өзгеруі мүмкін, яғни антонимдік қатынастардың қалыптасуы осы компонентке байланысты деп айта аламыз. Ағылшын тілінде антонимдік компоненттер негізінен позитивті позицияда, ал қазақ тілінде позитивтіге дейінгі позицияда орналасады деп түсіндіруге болады. Ағылшын және қазақ тілдерінде етістік фразеологиялық бірліктерде үстеулер, сын есімдер, зат есімдер, сонымен қатар етістіктердің өздері: come high, come low – не болсада бол, қандай болса да. [8, б. 165], blow hot and cold - құбылмалы болу, көзқарасты үнемі өзгерту керек [Сонда, б. 93], play cat and mouse with smb. - тышқанмен мысық сияқты ойнау [б. 134]

Қорытынды

Сонымен, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мынаны қорытындылай аламыз: 1) антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктер өте алуан түрлі, сондықтан олар

барлығын қамтыған дұрыс. Және тілдің мазмұндық, сын есім, адвербаль, вербаль және модаль сияқты грамматикалық құрылымдарынан тұрады. 2) фразеологиялық бірліктердің антонимдік компоненттерімен ұқсастықтары мен айырмашылықтары бар, атап айтқанда фразеологиялық бірліктердің компоненттері арасындағы байланыстарды қалыптастыру жолдары бойынша ағылшын тіліндегі предлогтар, қазақ тілінде іс арқылы аяқталады десекте болады. Қарастырылып отырған фразеологиялық бірліктер құрамындағы антонимдік компоненттерге келетін болсақ, антонимдік компоненттері бар фразеологиялық бірліктер бір фразеологиялық бірліктің құрамына керісінше олар негізінен бір объектіні, сапаны салыстыру үшін қолданылады. Зерттелген фразеологиялық бірліктерде антонимдік компоненттер олардың ажырамас мағынасына әсер етеді. Бірақ фразеологиялық бірліктердің лексикалық-грамматикалық мағынасын анықтау үшін фразеологиялық бірліктердің құрамдық құрамын бөлек емес, жалпы мағынасын қарастыру керек. Ағылшын және қазақ тілдерінің сөздік қорында кез-келген жағдайда қолданылатын фразеологиялық бірліктердің саны жеткілікті. Антонимиялық компоненттері бар фразеологиялық бірліктер ағылшын және қазақ тілдерінде азырақ, мұны жоқтығымен түсіндіруге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Морозова Н.Н. Ағылшын тілінің лексикологиясы, 2001.288 б.
2. Арсентиева Е.Ф. Фразеологиялық бірліктерді салыстырмалы талдау. Қазан: Қазан университетінің баспасы, 1989.125 б.
3. Балақаев М.Б., Кеңесбаев С.Қ., Копыленко М.М. Орысша-қазақша фразеологиялық сөздік. Алма-Ата: Наука, 1985.224 б.
4. Бектаев Қ. Үлкен қазақша-орысша сөздік. Алматы: Қазақстандық жобаны әзірлеу мемлекет тіл, 1995.697 б.
5. Зайнидинов Х.Р. Ағылшын және тәжік тілдеріндегі мазмұнды фразеологиялық бірліктердің құрылымдық ерекшеліктері // Акад атындағы Ученые Жаписки Хужанский мемлекеттік университеті. Гафурова Б. Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар сериясы, 2016 ж. б. 168-173.
6. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологизмдері. Алматы: Ғылым баспасы, 1977.712 б.
7. Қожахметова Х.Қ., Жайсақова Р.Е., Қожахметова Ш.О. Қазақша-орысша фразеологиялық сөздік. Алма-Ата: Мектеп, 1988, 224 б.
8. Кунин А.В. Ағылшын-орыс фразеологиялық сөздігі. М.: Русс. жаз., 1984.944 б.
9. Кунин А.В. Қазіргі ағылшын тілінің фразеология курсы. Ред. Феникс орталығы, 1996.381 б.
10. Литвинов П.П. 3500 ағылшын фразеологиялық бірлігі және тұрақты тіркестер. М.: Астрель, 2007.285 б.
11. Лупанова Е.В. әскери пәндердің фразеологиялық бірліктері ағылшын тілінде // Халықаралық зерттеу журналы, 2017. 30–34 бб.
12. Мифтахутдинова Л.Т. Ағылшын және түрік тілдерінде сын есім компоненті бар фразеологиялық бірліктерді салыстырмалы талдау тілдері: Қазан, 2003.23 б.
13. Полкина Г.М. Антонимиялық компоненттері бар фразеологиялық бірліктерді ағылшын және татар тілдерінде салыстырмалы талдау тілдері: Қазан, 2002.241 б.
14. Потселуева Н.В., Федулєнкова Т.Н. Фразеологиялық интержекция арқылы эмоциялардың вербализациясын салыстырмалы талдау бірліктер (орыс, ағылшын және қазақ анималистік фразеологизмдерінің материалы негізінде) // Тіл және мәдениет. 2012. 72-77.
15. Смағұлова Г. Фразеологизмдердің варианттығы. Алматы: Санат, 1996.128б.
16. Соловьева Н.В., Шабанова В.П. Фразеологиялық бірліктердің антонимиясы: бірліктердің қарсы тұру критерийі ретіндегі формальды және семантикалық ұқсастық // Вестник МГОУ. Серия: Тіл білімі. 2015 ж. 41-46.
17. Сыздықова Р. Сөздер сөйлейді. Алматы: Ел-шежіре, 2014.412 б.

PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN KAZAKH, RUSSIAN AND ENGLISH PROVERBS

Communication is what we need as human beings. We all want our speech to be beautiful, unusual and arousing interest among interlocutors and listeners. And what help us to great extent is proverbs. A proverb is a short, simple and popular saying or phrase that gives advice and effectively embodies a commonplace truth based on practical experience or common sense. [1]

Using proverbs from the target language enriches the vocabulary, helps students learn the figurative structure of the language introduces the wisdom of the people and develops their memory. In short, imaginative sentences containing a coherent idea make it easier to memorize new words from the foreign language. The use of proverbs allows the student to participate in a dialogue, to get primary information about grammar, syntax and phraseology, allows for additional information about the country of the target language. Knowing proverbs allows the student to correctly interpret and respond to the speech messages heard, to express their own thoughts and feelings so that they are understood by the interlocutor, which ultimately determines the success of communication and the achievement of goals.

Proverbs have a lot of stylistic techniques. What are they? Linguistic factor of text formation, reflecting a special way of text organization, chosen by the author himself for the most adequate reflection of his vision of the world and the described situation.

The stylistic means include metaphors, personification, comparisons, gradations, which form the content of proverbs and most clearly, figuratively and accurately convey the generalised meaning of proverbs.

We studied 100 Kazakh, 100 Russian and 100 English proverbs and determined features of using stylistic devices.

As the result of research we defined that metaphor is used in English proverbs frequently. Metaphor is a way of describing something by comparing it with something else that has some of the same qualities.

For example, ‘Many hands make light work’ [2] which means if people do some work together, things go easier and faster. One more stylistic device used in this proverb is synecdoche, i.e. the word “hands” represents the whole person who is helping with the work. This proverb also contains an epithet: the word “light” means ‘well done, easy work’.

2. ‘Strike while the iron is hot’ [2] which means to act without delay. But in this proverb have not any stylistic devices.

3. ‘An apple a day keeps the doctor away’ [3] which means proper and healthy nutrition greatly reduces the number of visits to the doctor. The apple is here as a symbol of healthy eating. One more stylistic device used in this proverb is rhyme, i.e. the word “a day” and “away”, or rather the last letters of the word, give rhyme to the proverb. This proverb also contains a metonymy: The word “an apple” means proper nutrition, fruits, vegetables, healthy food.

4. ‘Rome was not built in a day’ [4] which means a great thing takes a lot of time and effort. In this proverb has a metaphor. “Rome” is explained as a relationship, work, and success to be worked on and take time.

5. ‘It is no use crying over spilled milk’ [3] which means do not get upset over trifles and worry about what you have done. This proverb contains a metaphor. “Spilled milk” in this proverb means actions, mistakes that were made in the past.

In Russian proverbs are normally used stylistic devices.

1. ‘Одна голова хорошо, а две лучше’ [5] which means it is easier to make decisions or find answers to questions when someone is helping. This proverb contains a simile. Simile is a device

that realizes the intensification of some one feature of the concept in question. This is comparing two objects (однаголова, две) in order to reinforce the characteristics of one of them.

2. ‘Доброе молчанье лучше худого ворчанья’ [5] which means it is better to keep silent if you don't know or aren't sure about something or what it's about than to talk in vain and make yourself look like a stupid ignoramus. In this proverb has an epithet. These are artistic definitions that are used to describe, clarify or characterize a property or feature of an object, including the permanent ones that are characteristic of folklore. They are used to depict or evaluate something.

3. ‘Одна ложка дегтя портит бочку меда’ [6] which means an annoying little thing that can ruin something big and good. In this proverb has a hyperbole. Hyperbole is an exaggeration intended to enhance the meaning and emotionality of a statement.

4. ‘Глаза – зеркало души’ [5] which means that feelings, deceptions (movements of the soul) are reflected in the eyes and cannot be hidden. This proverb contains a metonymy. Metonymy is the stylistic device based on the principle of substitution of one object for another.

5. ‘Без труда не вытащишь и рыбки из пруда’ which means only by making an effort, you can achieve something in this life, if you want to get some benefits from life - be kind, work hard, if you want to eat-work, if you want to live better than others-work tirelessly, a lazy person will not be able to achieve anything in this life. This proverb contains an irony. Irony is a stylistic device also based on the simultaneous realization of two logical meanings – dictionary and contextual, but the two meanings stand in opposition to each other.

In Kazakh proverbs are used stylistic devices frequently too.

1. ‘Дүниеде бал тәтті, бала балдан да тәтті’ [7] which means no matter how sweet the honey is, the baby will always be sweeter. In this proverb has an epiphora. The word ‘тәтті’ is repeated at the end of adjacent segments of speech.

2. ‘Шебердің қолы ортақ, шешеннің тілі ортақ’ [7] both the things of the master and the words of the orator are wealth of the people, the heritage of the people, common to all of us, and each of us can use them. What master did and what the orator said will be not only their property, but also the property of the whole people and will be passed on from generation to generation. This proverb uses metaphors to describe the similarities between a master and a speaker.

3. ‘Сабыр түбі – сары алтын’ which means patience is the most important human qualities. A person who is patient is always full of goodness. This proverb contains an epithet. The word ‘сары алтын’ means the best, precious as gold.

4. ‘Досы жоқ адам – тұзы жоқ тағам’ [8] which means as important as salt is in cooking, so is a friend. If you do not have a friend, your life will be boring. This proverb contains a metaphor. The word ‘тұзы жоқ тағам’ means tasteless, that is, it likens a person without a friend to a meal without salt, and has a figurative meaning.

5. ‘Жақсы сөз – жарым ырыс’ which means everyone should think only about the good. If you believe in goodness, it will come true. In this proverb has a metaphor. The word ‘жарым ырыс’ means hope, goodness. It is a figure of speech that, for rhetorical effect, directly refers to one thing by mentioning another.

Thus Kazakh, Russian and English proverbs are mainly human-oriented.

Students should not only know and understand the translation of proverbs and study it linguistically and understand its meaning. Proverbs are difficult to translate from one language to another. Therefore, when speaking in Russian or English, it is better to take a stylistic approach into account. Knowing the variable or indirect meanings of the words used in proverbs helps to understand the language better. It is important that students know the meaning of proverbs when using them in English lessons.

Proverbs have deep meaning and students will be able to understand the meaning of these proverbs by memorising them and expressing them in their own thoughts, allowing them to develop their language skills.

References:

1. Dictionary.com [Electronic resource] – URL: <https://www.dictionary.com/browse/proverb>
2. Manser, M., Dictionary of Proverbs [Electronic resource] / M. Manser. – URL: https://books.google.com/books/about/The_Facts_on_File_Dictionary_of_Proverbs.html?id=fgaUQc8NbTYC
3. Jennifer Speake. previously co-edited with: John Simpson, The Oxford Dictionary of Proverbs. Fifth Edition 2008. (e-book) [Electronic resource] – URL: Oxford Reference – [oxfordreference.com /page/about](http://oxfordreference.com/page/about)
4. Модестов В.С., Английские пословицы и поговорки 2009 / М.: Русский язык –Медиа
5. Рыбникова М.А., Русские пословицы и поговорки. – М., 1961
6. Даль В.И., Пословицы и поговорки – М., 2009
7. Асықова Ж., Қазақ мақал – мәтелдері. – Алматы:Балауса, 2013
8. Ғабдиллин. М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті, Алматы, 1958

Жәкен Нүркен

Қ.Жұбанов ат. АӨУ, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші: Исакова Сабира Сагынбековна,
филология ғылымдарының докторы, профессор

ҚИЯЛ – ҒАЖАЙЫП ЕРТЕГІЛЕРДЕГІ КЕЙІПКЕР СЫНАҒЫНЫҢ ОҚИҒАЛАР ЖЕЛІСІНІҢ ТАЛДАУ

Аннотация: Бала тәрбиесінде , ауыз әдебиетінің ажырамас бөлігі, ертегінің атқаратын қызметі жоғары. Қиял – ғажайып ертегілерінің оқиғалар желісі баланың ойына тікелей әсер ететіні анық. Мақалада ертегідегі кейіпкер сынағының лингвосемиотикалық кеңістігі зерттеліп, қиял – ғажайып ертегілерінің негізгі оқиғалық жүйесі сипатталады. Кілттік сөздер: қиял – ғажайып ертегілер, кейіпкер сынағы, оқиға желісі, лингвосемиотикалық кеңістік, халық ауыз әдебиеті.

Халық ауыз әдебиетінің қазақ халқының мәдениеті мен салтында алатын орны ерекше. Талай ғасырлардың жемісі мен ата – бабаларымыздың бізге қалдырып келе жатқан мәдени мұрасының негізі ретінде халық ауыз әдебиетін көрсетуде осы сөзге дәйек болатын болар. Ауыз әдебиеті арқылы мәдениетіміз бен өмір сүру салтымызды ұрпақтан – ұрпаққа жеткізіп қана қоймай, бала тәрбиесінде, тұлғаны қалыптастыруда негізгі құрал ретінде пайдалануға болады.

Бала тәрбиесінде , ауыз әдебиетінің ажырамас бөлігі, ертегінің атқаратын қызметі жоғары. Ертегі - халық әдебиетінің дамыған, көркемделген түрі, яғни фольклорлық көркем шығарма. Ертегі баланың қиялын, ойының ұшқырлығын, мінезінің қайсар болуын дамыту үшін, балаға жігер беру үшін аса маңызды. Осы орайда, қиял – ғажайып ертегілерінің кейіпкерлері балаға жақсы үлгі бола алады. Қиял – ғажайып ертегілеріндегі кейіпкерлердің бастан кештен оқиғалары мен мақсатқа жету жолында өткен сынақтары тұлға қалыптастыруда көмекші құрал рөлін атқарады[1].

Қиял – ғажайып ертегілерінің басқа ертегілерден басты айырмашылығы – құрылу мазмұны мен оқиғалардың ашылуы. Қиял – ғажайып ертегілерінде оқиғаның басталуы, басты кейіпкердің пайда болуы, оның мақсаты, оқиға желісінің шиелінісуі, басты кейіпкердің сынақтардан өтуі және мақсаттың орындалуы арқылы оқиғалық желі құрылады. Оқиғалар желісіндегі жамандық пен жақсылық күресі, адамзатты құтқару, ата – ананың

үмітін атқару секілді өмірде орын алатын таңдаулар мен міндеттер болады. Қиял – ғажайып ертегілеріндегі оқиғалар өмірмен тығыз байланысты немесе қияли кейіпкерлер арқылы өмірдегі жақсылықтың үнемі жеңетін көрсетеді.

Оқиғалар желісі кейіпкерлер мен басты қаһарманның туған жерінде немесе бір елдегі болып жатқан жағдайды сипаттаудан басталады. Мысалы, «Түсін іздеген жігіт» ертегісі «Бұрынғы өткен заманда бір бай болыпты, төрт түлік малы сай болыпты. Байдың қойын бағатын қойшылары да көп екен. Сол көп қойшының ішінде ақылды бір қойшы болыпты...» деген сөздермен басталады. Оқиғалар желісінің орын алып жатырған жерін көрсету арқылы ертегінің өмірмен тығыз байланысты екендігін, кейіпкерлер өмірдегі адамдардың образында құрылатындығын баяндайды[2].

Оқиғалар желісінің келесі маңызды бөлігі – басты кейіпкердің мақсатының анықталуы. Оқиғалар желісі басты кейіпкердің ата – анасының немесе басты кейіпкердің өміріне әсер еткен жағдайдың себебін түсіндіруімен жалғасады. Кейіпкер сынағының себебін анықтау ертегінің негізгі мазмұны мен мақсатына тікелей әсер етеді. Мысалы, «Түсін іздеген жігіт» ертегісінде басты кейіпкердің мақсатының анықталуы былай көрсетіледі: «Күндіз кешке шейін қойын жайып шаршап келіп жатқан әлгі қойшы жігіт түнде түс көріпті. Түсінде бір омырауында күн, бір омырауында ай көріпті. Ертеңінде тұрған соң түнде көрген түсіне ғажайыптаныпты. Сол маңдағылар жори алмаған соң, түсін жорыту үшін сапарға аттаныпты. Күн жүріпті, ай жүріпті. Түстің жоруын ешкім таппапты...». Яғни, қойшының өмірін өзгерткен оқиға – ешкім жори алмаған түс көруі және сол түстің тым тылсым болуы. Осы себептердің әсерінен басты кейіпкер мақсаты айқындалып, мақсатына жету барысындағы негізгі сапары басталады[3].

«Жүріп отырып күндердің бірінде бір қалаға кез болыпты. Түн ішінде қонуға үй іздеп келе жатса, бір үйдің жанында бір жігіт киім-кешектерін бөктеріп жүруге әзірленіп жатыр екен. «Бұл не қылған жан екен түн ішінде бүлінген» деп қасына барса, қыз екен...». Оқиғаны баяндау барысында кейіпкер сынағы кезінде кездесетін, басты кейіпкерге көмек көрсететін кіші сипаттағы кейіпкерлерді қосу арқылы қиял – ғажайып ертегі оқиғасына шынайылықты алып келеді. Және бұл оқиғаның өрбуіне ықпал жасайды. Жоғарыда көрсетілген үзіндіде басты кейіпкердің оқиғасының өрбуін көре аламыз. Қойшы өзінің болашақ жарын, және өз сапарындағы алғашқы адамды кездестіріп тұр. Кіші сипаттағы кейіпкерлер кейіпкер сынағы кезінде қорғау объектісі, махаббат объектісі және басты кейіпкерге берілмеуге күш – жігер берушілер ретінде сипатталады. Осылайша, басты кейіпкерлермен қоса, кіші сипаттағы кейіпкерлердің оқиға желісіндегі маңыздылығын көре аламыз.

Желідегі негізгі кейіпкерлер баяндалғаннан кейін, оқиға желісінің шиеленісуі басталады. Оқиға желісінің шиеленісуі кейіпкер сынағы негізінде көрсетіледі. Қиял – ғажайып ертегілерінде кейіпкер сынағының негізгі үш түрі бар[4].

Оқиға шиеленісуінен кейін басты кейіпкердің мақсаты орындалуы мен қиял – ғажайып ертегінің оқиға желісі аяқталады. Басты кейіпкер ертегі соңында арманындағы жетістіктерге жетуі арқылы жеңіске деген жол ауыр болса да, оның нәтижесі күткеннен де жоғары болатынын көрсетеді. Осылайша, қиял – ғажайып ертегілері өзінің негізгі міндетін атқарады.

Қиял – ғажайып ертегілері арқылы бала санасына әсер етумен қоса, баланың тілдік қоры мен қиялын дамыта аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Исмаилов Е., Турсунов Е, Основные типы создателей и носителей казахского фольклора. В кн.: История казахской литературы. Т.І, фольклор. - А.: Наука, 1968 жыл . - 452 б.
2. Ерте, ерте, ертеде.... . Қазақ ертегілерінің антологиясы. /Алматы, “Аруана” , 2010 жыл . – 200 б.
3. Сәулебаева А. Қазақ ертегілері / Эл.оқулық - 2011 жыл . – 104 б. /<https://adebiportal.kz/kz/books/view/1130>

4. Турсунов, Е.Д. Генезис казахской бытовой сказки: В аспекте связи с первобытным фольклором. Алма-Ата, 1973.

Ayazhan Serik, Alzira Tulupova

(Aktobe, Kazakhstan)

Scientific advisor – Saule Ussenova, MA (philology)

PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN ENGLISH PROVERBS

Proverbs vividly and truthfully describe the image of the people, their aspirations and hopes. This folklore amazes with the subtlety of artistic decoration. Using the example of proverbs, one can trace which topics, aspects of life worried people in different epochs, how national types of thought differed. If for some a short form of thought was a part of upbringing or culture, for others it was only the quintessence of reflections, a final formula that most successfully expresses an attitude towards a particular life phenomenon.

Proverbs became winged, i.e. began to pass from mouth to mouth, because there is something so strong instructive in them that allows many to recognize it as their own. Proverbs was created by the people, who used it in their speech and recognized the people as the truth. The power of a proverb lies in the power of the opinion of the masses.

During our research, we learned that English proverbs are used in a wide variety of situations. The main feature of the English proverbs is its completeness and instructive nature. But at the same time, proverbs have common features such as brevity, stability, connection with speech, belonging to the art of words and widespread use.

Analyzing proverbs, we found out that some proverbs were borrowed from different languages, although similar variants already existed in English, some proverbs came from the distant past, some of the proverbs are sayings of famous people, a lot was taken from the Bible, and a number of proverbs include idioms. Thus, knowledge of the origin of the proverb will help to understand it meaning deeper, which is extremely necessary for its unmistakable use in speech. English proverbs reflect the rich historical experience of the people, ideas related to work, life and culture of people. Each proverb has its own purpose.

Here we have carried out a semantic and stylistic analysis of English proverbs:

1. A journey of a thousand miles begins with a single step [1].

If we analyze the proverb semantically, we distinguish the following meaning: all big work starts with small steps.

We find this Russian equivalent to be more appropriate: “Терпение и труд все перетрут”.

We can give such a Kazakh equivalent to this proverb: “Еңбек бәрін жеңбек”.

From a stylistic point of view, we have determined that this proverb consists of two *paradoxical phrases*: "a thousand miles" and "one step", while the emphasis is on "one step". It also means that a journey given as a milestone starts with one step. Therefore, in this proverb, "journey" means a task, action, and it is not limited to travel only. Based on this, we find that it is a *metaphor*.

2. Many hands make light work [1].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: If people do some work together, things go easier and faster.

The Russian equivalent for this proverb is “Берись дружно, не будет грузно”.

The Kazakh equivalent for this proverb is “Еңбегіңегіз болса, байлығың сегіз болады”.

By analyzing this proverb from the stylistic point of view we can point out that two stylistic devices are used in it: *synecdoche* with the word “hands” which describes a person who helps others with the work and *epithet* with the word “light” means well done easy work.

3. An apple a day keeps the doctor away [2].

If we analyze this proverb from the semantic point of view, we can determine the following meaning: Proper and healthy nutrition greatly reduces the number of visits to the doctor, because the apple is here as a symbol of healthy lifestyle.

We can suggest the following Russian equivalent for this proverb “Доктор может отдохнуть, если в день по яблоку съедать”.

We consider that this Kazakh equivalent is the most appropriate “Ауырып, еміздегенше, Ауырмайтын жолізде”.

In this proverb we can see *rhyme*. The words “a day” and “away”, or rather the last letters of the word, give rhyme to the proverb and we can specify *metonymy*. The word “an apple” means proper nutrition, fruits, vegetables, healthy food.

4. Curiosity killed the cat [3].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: You don't need to be overly curious and meddle in other people's affairs.

We can suggest the following Russian equivalent “Любопытной Варваре на базаре нос оторвали”.

We consider that this Kazakh equivalent “Буынсыз жерге пышақ ұрма, қисынсыз жерге қолыңды сұқпа”.

By analyzing this proverb from the stylistic point of view we can point out that two stylistic devices are used in it: *metaphor*. No one should be overly curious, because it can lead to bad consequences. In this proverb “cat” associated with a person who is overly curious and the second one is *personification*. “Curiosity killed” in this phrase curiosity as an inanimate object performs the actions of an animated object.

5. An ass in a lion's skin [2].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: This proverb is used to describe a deceitful, hypocritical person prone to pretense.

We can suggest the following Russian equivalent “Осел в львиной шкуре”.

We consider that this Kazakh equivalent is the most appropriate “Аттың бәрі түлпар емес, құстың бәрі сұңқар емес”.

In this proverb we can see *metaphor*. This proverb compares objects to find similarities between them. That is, “an ass” is a person who thinks too much of himself, and wants to become like the strong (lion). Also, we can see *slang*. “An ass” – a stupid and unpleasant person.

Stylistic analysis of selected proverbs permitted us to group them basic of the used linguistic means of expression and identify the most common stylistic devices.

By the end of the research we have found out that the most frequently used stylistic device is metaphor. Our findings show that the second frequently used stylistic device is rhyme. The results of the analysis demonstrate that the third frequently used stylistic device is allegory. During the analysis, we could determine that the fourth frequently used stylistic devices are simile and anaphora. In the process of the research we could specify that the fifth frequently used stylistic devices are alliteration and allusion.

The least frequently used stylistic devices are personification, epiphora, ellipsis, irony, slang, repetition, epithet, antithesis, metonymy, parallelism, assonance, imagery, enthymeme, anacoluthon, metalepsis, foreshadowing, apostrophe, juxtaposition, highly literary words and paradoxical phrase.

During the analysis of English proverbs, we could identify their Kazakh and Russian equivalents. Some Russian and Kazakh equivalents of proverbs are very similar and there are also proverbs that described completely different things, but the meaning remains unchanged.

Having analyzed the Kazakh and Russian equivalents of the English proverbs we can come to the conclusion that most equivalents do not represent word by word translation of the English proverbs and the Kazakh proverbs have their own linguistic representation which reveals the Kazakh, English and Russian culture, traditions, customs, way of life.

References:

1. Manser, M. Dictionary of Proverbs [Electronic resource, <https://www.yumpu.com/en/document/read/64522596/the-facts-on-file-dictionary-of-proverbs>]
2. Oxford Dictionary of Proverbs [Electronic resource, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199539536.001.0001/acref-9780199539536>]
3. Модестов В.С. Английские пословицы и поговорки 2009 \ М.: Русский язык –Медиа

Kamar Nazym Baigabylyzy
(*Aktobe, Kazakhstan*)

GREETINGS IN THE CONTEXT OF EXPRESSING POLITENESS IN THE ENGLISH AND KAZAKH LANGUAGES

Abstract. Through the analysis of real situations, this study is aimed at defining the language and culture interaction in the context of expression of politeness and greetings in the English and Kazakh languages. The study results contribute to successful intercultural communication by means of providing basic principles of greetings in the English and Kazakh cultures.

Keywords: language, culture, greetings, politeness, English, Kazakh, intercultural communication, cross-cultural analysis.

Introduction

The problem of interrelation between language and culture in cross-cultural communication is relevant from the perspective of defining the ways to overcome the problem of cultural barrier and maintaining successful intercultural communication. Language is a guide to social reality, and human beings are at the mercy of the language that has become the medium of expression for their society [1, 23]. Language is the only social institution without which no other social institution can function; it therefore underpins the main pillars upon which culture is built [2]. No two languages are ever sufficiently similar to be considered as representing the same social reality. The worlds in which different societies live are distinct worlds, not merely the same world with different labels attached [3, 12].

E. Sapir's thesis, endorsed later by B. Whorf, is related to the more recent view advanced by the Soviet semiotician, Yu. Lotman, that language is a modelling system [4, 10]. Accordingly, "no language can exist unless it is steeped in the context of culture; and no culture can exist without having the structure of natural language at its centre" [5, 67]. Culture in this discussion, should be seen in a broad sense, as in anthropological studies. Culture is not only understood, as the advanced intellectual development of mankind, and as reflected in the arts, but it refers to all socially conditioned aspects of human life. Culture, as stated by Newmark, is 'the way of life and its manifestation that are peculiar to a community that uses a particular language as its means of expression' [6, 26]. Culture, is a complex collection of experiences which condition daily life; it includes history, social structure, religion, traditional customs and everyday usage [7, 76]. Cultural orientation and identity play important roles in the life of every individual and shape thought and views of the world. Language creates and transmits values and morals in society, forms cultural orientation and identity. Culture can be seen as a system of meanings (made up of signs), that has been created by means of the communication process [8].

Through the analysis of real situations, this study aims at comparative analysis of language and culture interaction in the context of expression of politeness and greetings in the English and Kazakh languages. The study will contribute to successful intercultural communication by means of providing basic principles of greetings in the English and Kazakh cultures.

Materials and methods

We considered stable lexical units expressing the politeness category in greetings in the English and Kazakh languages. The problem under consideration has been solved by means of the method of linguistic description and the method of analytical comparison.

Results

Politeness is seen as a set of strategies or speech models that are set by some communicants as norms for themselves or others as norms for them, and at the same time as socially conditioned behavioral norms, verbal and non-verbal, in a particular social group [8,77].

Politeness is considered to be the important element of the English national character. In English, the most commonly used lexical means of expressing polite greetings are: *Hello!*, *How are you!*, *I am pleased to meet you!*, *Nice to meet you!*, *Delighted to meet you!*, *Pleased to meet you!*, *Glad to meet you!*, *Good Morning / Good Afternoon / Good Evening*. The usual formal greeting is *How do you do?* and a firm handshake, but with a lighter touch between men and women. *How do you do?* is a greeting not a question and the correct response is to repeat *How do you do?* while shaking hands with someone. A handshake is the most common form of greeting among the English and British people and is customary when you are introduced to somebody new. The kiss is only when you meet friends, whom you haven't seen for a long time, that you would kiss the cheek of the opposite sex. In Britain one kiss is generally enough.

Informal greetings are *Hi, Hello, Morning / Afternoon / Evening* (the word 'good' is dropped in informal situations), *How're you? - Fine thanks. And you?, Thank you / thanks / cheers*. Sometimes 'cheers' instead of 'thank you' is used [9].

The Kazakhs say that "salem is the mother of words", therefore they first teach the child the etiquette of greeting. Greeting and gratitude to the elder is the most advanced form of Kazakh traditions. The adults thanked for the greeting, saying: "*жүз жаса!/live till a hundred!Бақытты бол!/ be happy!*" If you do not greet correctly, the parents were accused for bad breeding of a child. It tended to be a bad manner. According to the custom, the youngest is obliged to greet first. One person greets many people, the younger one greets the older one, the man on the horse greets the man on foot, the man on the road greets the man on the seat. In the order of greeting, when the horsemen met in a straight line, the younger one shook hands with the older one, and the younger one greeted the older one with a breast joint.

The greeting also depends on the distance and proximity of the people you meet. It should be mentioned that, in Kazakh language types of greetings can be differentiated not only by the form of formal and informal. It can vary according to the age, gender and to the social position of the speaker and addressee. The masculine type of greeting is "*Ассалаумағалейкум!*", which has the meaning of *be healthy and wealthy!*, and giving both hands. As an answer "*Уағаллейкум Ассалам!*" meaning "*wish you be healthy and wealthy too!*".

Feminine type of greeting the elders has another informative character: "*Сәлембердік!*" meaning *we are greeting you with big respect!* It is usually used by the young to the elders. Another type of greeting is more gentle and polite, sounds like question "*Сәлеметсізбе!*" meaning *How are you feeling?*

The Kazakh informal ways of greetings *Есен амансындар ма?!, есен сау барсындар ма?!* are mostly used, when the people that met, have not seen each other for rather a long period of time. The expression *қалайсындар* is more or less duty phrases and need just formal answers if not at all.

Conclusion

Based on the conducted analysis, we came to the conclusion that the choice of polite lexical stable expressions in the same type of situations in English and Kazakh differ, which indicates a difference in the cultural characteristics of nations. The ways to express politeness in different languages strongly depend on the structure of those societies in which these languages function, and on the models of social behavior adopted in them. Language, and its categories, depend on the culture of the nation, which is always unique.

The study results demonstrate that there are similar lexical means of expression of politeness and culturally independent, which confirms the idea that politeness is an inalienable category of

human communication. There are similar features in each culture, however, in the process of intercultural communication, it is always necessary to take into account the cultural peculiarities of the language, correctly use stable expressions, since the norms of politeness in one language can be perceived as a manifestation of coarseness in the other.

The usual formal greeting of the English is accompanied with a firm handshake, though when welcoming a good friend or family member it is customary to give a kiss on the cheek, especially when greeting a female. The Kazakh people have different greeting ceremonies depending on the age, dignity, and activity of a person. Whilst the English do not distinguish between the phrase used when greeting someone face to face independent of the fact how long the people greeting have not seen each other, the Kazakhs try to make that distinction. So, while rendering “*how are you*” from English into Kazakh one should keep in mind that a core of meaning must first be extracted from the greeting taking into consideration knowledge of cultural background.

References

1. Sapir Edward -Language an introduction to the study of speech, Ottawa, Ont.,April 8, 1921
2. Karamanian Alejandra Patricia , Translation and Culture, <https://translationjournal.net/journal/19culture2>.
3. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press. 1965. - 167p. 12
4. Gramigna Remo, The place of language among sign systems: Juri Lotman and Émile Benveniste,December 2013Sign Systems Studies 41(2-3), DOI: 10.12697/SSS.2013.41.2-3.10
5. Lefevere A. Translating Literature, New York: The Modern Language Association of America. 1992. – 234p.
6. Newmark P. Approaches to Translation. Oxford: Pergamon. 1981.- 201p
7. Аккозин М.А. Казахские пословицы и поговорки. Алматы, 1967. – Б.14-20;
8. Grice, G.P. Logic and Speech Communication. New in Foreign Linguistics, Linguistic Pragmatics Society. Ed. E.V. Paducheva, Moscow, pp. 217-237, 1985.
9. <http://projectbritain.com/greetings.htm>

Tilekbayeva A.B., Duyseeva Sh.B.

(Kazakhstan, Aktobe)

Academic adviser: Nurmanova Sh.K.

THE PASSIVE VOICE

Abstract: The grammatical structure of the English language differs from the Kazakh language. When using the term "passive voice" to denote Passive Voice in English, it should be borne in mind that the meaning and use of Passive Voice in English is broader than the meaning and use of the passive voice in Kazakh.

Keywords: English, passive voice, grammar, present simple, gerund, irregular verbs

A passive voice construction is a grammatical voice construction that is found in many languages [1]. In a clause with passive voice, the grammatical subject expresses the theme or patient of the main verb – that is, the person or thing that undergoes the action or has its state changed. This contrasts with active voice, in which the subject has the agent role. For example, in the passive sentence "The tree was pulled down", the subject (the tree) denotes the patient rather than the agent of the action. In contrast, the sentences "Someone pulled down the tree" and "The tree is down" are active sentences.

Typically, in passive clauses, what is usually expressed by the object (or sometimes another argument) of the verb is now expressed by the subject, while what is usually expressed by

the subject is either omitted or is indicated by some adjunct of the clause. Thus, turning an active sense of a verb into a passive sense is a valence-decreasing process ("detransitivizing process"), because it syntactically turns a transitive sense into an intransitive sense [2]. This is not always the case; for example in Japanese a passive-voice construction does not necessarily decrease valence. Many languages have both an active and a passive voice; this allows for greater flexibility in sentence construction, as either the semantic agent or patient may take the syntactic role of subject. The use of passive voice allows speakers to organize stretches of discourse by placing figures other than the agent in subject position. This may be done to foreground the patient, recipient, or other thematic role; it may also be useful when the semantic patient is the topic of on-going discussion. The passive voice may also be used to avoid specifying the agent of an action[3].

In English grammar, there is such a thing as a voice. He is either real (active) or passive (passive). If the subject performs the action itself, we classify it as an active voice, for example, "Mom often bakes pies." In this sentence, it is clearly visible who exactly performs the action, so we translate it in one of the times of the active voice, in this case - in the present indefinite time - "mother often bakes cakes". Now let's consider another sentence, for example, "they often call me", or "I was presented with a bouquet of roses." In this case, it is not at all clear who exactly performs the action, i.e. calls and gives flowers. The non-subject performs an action, it is influenced by another person. In the passive voice, attention is paid to the result of an action[4].

The passive voice is a situation when the subject in a sentence, "who" or "what", does not act on its own, but experiences the effect on itself. Examples of The window was closed (the window did not close itself). The house was built by a father and an uncle (the house did not build itself). My things were stolen (things didn't steal themselves). The passive voice is used to express interest in a person or object that is experiencing an action, rather than in the action that this person or object produces. In other words, the subject of interest or the person of interest to us becomes subject to the proposal [5].

Examples of

The passive voice is used frequently. (=we are interested in the passive voice, not the one who uses it.)

The house was built in 1654. (=we are interested in the house itself, not in who built it.)

The road is being repaired. (=we are interested in the road, not in those who repair it.)

Sometimes we use the passive voice because we don't know, or we don't care who performed the action.

Examples of

I noticed that a window had been left open.

Every year thousands of people are killed on our roads.

All the cookies have been eaten.

My car has been stolen!

The passive voice is often used in official texts. Changing the passive voice to active will immediately make your speech understandable and more accessible in writing.

The passive voice is constructed according to the following formula:

be + verb + -ed (or from the third column in the table of irregular verbs)

Thus, in the present tense, a simple passive voice (Present Simple Passive) will look like this:

am / is / are + verb*

For example:

The house is built.

Space is explored.

The parents are met at the station.

We are asked to come as early as possible.

I am invited to the party.

I am deceived!

Past Simple Passive:

was / were + глагол* (см. описание выше)

The house was built

Space was explored.

The parents were met at the station.

We were asked to come as early as possible.

I was invited to the party.

I was deceived!

Future Simple Passive:

will be + verb*

Examples of

The house will be built.

Space will be explored.

The parents will be met at the station.

We will be asked to come as early as possible.

I will be invited to the party.

I will be deceived!

The phrase is going to + verb, which is also often used to talk about the future, turns into is going to be + verb *:

Examples of

The work is going to be done by Tuesday.

The cake is going to be baked in the morning.

My hair is going to be cut.

Examples of

When you need to say "by whom" or "by what" the action was performed, we use the prepositions by (by whom) and with (by what).

Examples of

The fish is caught by the seagull.

We were warned by a policeman.

The door will be locked with another key.

The paper is cut with the knife.

To ask a question, put am / is / are / was / were / will first.

Examples of

Were you told to come in the morning?

Are the mistakes corrected?

Was he injured?

Is the bench painted?

Will I be invited to the party?

Is my hair going to be cut?

These three forms of passive voice are most common in speech. The rest can be heard much less often. For convenience, they are summarized in a table [6].

Passive voice with an infinitive

The passive infinitive is used after modal verbs and after many other verbs that are commonly used with the infinitive.

Examples of

You have to be tested on your English grammar.

John might be promoted next year.

She wants to be invited to the party.

I expect to be surprised on my birthday.

You may be disappointed.

Passive voice with a gerund

The gerund is used after prepositions and verbs, after which it is usually used.

Examples of

I remember being taught to drive.

The children are excited about being taken to the zoo.

The children are excited to be taken to the zoo.

Most film stars hate being interviewed.

Most film stars hate to be interviewed.

Poodles like to be pampered.

Poodles like being pampered.

Using "to be born"

"To be born" stands in the form of a passive voice and is most often used in the past tense.

However, in some cases, the present or future tenses may be appropriate too.

Examples of

I was born in 1976.

Where were you born?

Around 100 babies are born in this hospital every week.

We don't know on exactly which day the baby will be born.

The passive voice is widely used in modern English, both spoken and written. Usually passive constructions are used if there is no need to name the performer of the action, which is implied from the context, or if it does not matter who performs the action, but only the result of this action is important. Simply put, the pledge is an indicator of whether the subject is performing or the action is being performed on it[6].

Passive Voice - passive voice. In Russian, it is called passive (but the English term, in my opinion, reflects the meaning more). In the active, or real, voice, someone or something that is the subject in the sentence performs the action himself, in the passive voice - the object is passive, does nothing, waits for an action to be performed on it.

Bibliography

1. Арбекова, Т. И. Лексикология английского языка: Учебное пособие / Т.И. Арбекова. – М.: Высшая школа, 1977.- С. 152.
2. Арнольд , И.В. Лексикология современного английского языка. / И.В. Арбекова. - М.: Высшая школа, 1973. - С. 45, 47, 78.
3. Бархударов, Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка / Л.С. Бархударов. – М. : Высшая школа, 1975. - С. 132-167.
4. Бархударов, Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. - М. : Международные отношения, 1975. - С. 102-111.
5. Блох, М.Я. Теоретическая грамматика английского языка / М.Я. Блох. – М.: Высшая школа, 2013. - С. 76.
6. Виноградов, В.С. Введение в переводоведение / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2014. - С. 198.

Nurtaza Moldir Nurzhankyzy
(*Kazakhstan, Aktobe*)

THE BRITISH TEA CULTURE

Abstract. Tea drinking in Britain and its culture means to British people the same as the code of the samurai means to a Japanese. Tea accompanies the British throughout his life and for many centuries has always been present in every British home. No matter where you are traveling in the good old England, whether it is a restaurant or a serious business meeting in the office of a large company, you will always be offered a choice of several varieties of selected tea. And no well-bred

Englishman will allow himself to make this choice for you. This behavior of the host party is due to mandatory rules, sanctified by a long-standing tradition, because for some time now the daily routine in British society is built in accordance with tea parties held strictly by the clock.

Keywords and phrases: the art of tea drinking, tea drink history, "Culture Shock", "tea ceremony", "English Afternoon", English tea.

Introduction. Today, there are about 248 countries in the world. Each of them is individual in its own way. Each nation has its own traditions and customs concerning a variety of spheres of life—from harvesting and weddings to national peculiarities of cuisine and the use of certain products.

Tea — one of the most popular drinks in the world, has also become a member of various national traditions. The secret of British longevity lies in the centuries-old traditions of English tea drinking. Tea in England is more than tea. The traditions of its drinking are observed by both the queen and ordinary Britons. This is a special culture—from brewing to drinking; it has many adherents and far beyond the island. European traditions of tea drinking came to us from England. The population of Britain is 59 million, the British drink 165 million cups of tea every day. 86 % of tea is drunk at home and only 14% - outside the home. The British also have a tradition of family tea drinking.

The aims of the study is describing the main peculiarities of the British tea culture. The relevance: in the modern world, where education plays an important role, additional knowledge in the field of culture of the country of the studied language will help to better understand this country; comparing the traditions of countries contributes to understanding their culture..

The purpose of the work is to explore the traditions of English tea drinking as part of the national culture of the country; describe certain rules of tea etiquette, that the British have concerning the traditions of tea drinking.

To achieve this goal, specific task was set: to find and study material about the British Tea Culture and to describe the characteristic features of tea traditions in England.

It should be noted that the theme of traditions is not fully understood, in particular, the history of their origin. But we want to try to prove that discovering the main specifics of the British tea culture, we will be able to understand the Britons at all. It will be helpful to teach English for all ages and for everyone.

It was England that was destined for several centuries to become the legislator of tea fashion and the keeper of the tea tradition, it was here that tea became a part not only of everyday life, but also of culture in the broadest sense, influenced traditions, art, morals, possibly character of the people. Why exactly in the 17th century there were favorable conditions for the emergence and spread of tea in English society, one can only guess. The penetration of tea into English society was late, but impetuous. In the early 1650s, records of tea purchases by shops in London first appeared.

Materials and Methods. During my research the methods of information search and information analysis were used. According to them the following points were revealed.

Tea is such a familiar drink for many that few people think about how unusual the history of tea is, which has been developed over the centuries of its existence. But there are people who are particularly curious and love to collect and organize various information. Thanks to such people, very interesting facts about tea, about the traditions associated with tea drinking have accumulated.

Britain is a country of enduring traditions. And when the habit of drinking tea became British tradition, it brought considerable benefits to the health of the nation.. In England, tea was presented as a gift to King Charles II by merchants of the East India Company in honor of the wedding with the Portuguese princess Catarina Braganza. And since that time, tea has become a fashionable drink at the court. Common people drank it in coffee houses that were very popular. By the middle of the 19th century, tea consumption in England had grown 15 times. Special tea gardens were created in the country, where you could walk, listen to music and drink tea right on the grass. In the UK, this drink has even changed meal times. Lunch has acquired great importance in the life of the British— a second breakfast, followed by tea. At 16 o'clock, they began to arrange afternoon tea. As a result, they began to dine at 20 o'clock instead of 18, and dinner was canceled as unnecessary. At the beginning

of the 20th century, afternoon tea drinking moved to 17 o'clock. This has become one of the most popular English traditions. People often refer to five o'clock tea as one of their main meals. At the end of the 19th century, a whole ritual of receiving tea was created at the court: special outfits, sets, a set of treats served to the table. [4] Close to afternoon tea at five o'clock and the concept of "big" tea (high tea), they are often used as synonyms. But «big» tea is most often an early dinner, especially in poor families, when such a tea party was arranged after the men returned from work. Fans of tea believe that it was very useful and had a positive effect on health of English working class, since the food that was previously eaten dry or with beer was now washed down with hot, healthy tea.

In the mid 19th century, tea plantations sprang up one after another, volunteer farmers went to the Indian jungle, lived in the most difficult conditions, died from unknown diseases, but wild Indian tea was tamed and soon appeared in the London markets and replaced Chinese. It was their own, English (India was part of the British Empire, and therefore their territory) tea, which immediately won the hearts of patriotic Englishmen. In addition, it was much cheaper than the Chinese one. [3]

It was replaced by Chinese tea, also belonging to the British Empire, the island of Ceylon, where since the 1860s, planted Indian varieties began to bring unheard-of harvests. From that moment on, tea became a mass drink in England, and England became the greatest tea power, dictating the fashion for this drink to the whole world.

But the main secret of the success of the "Chinese leaf", which conquered Britain, lies in the character of the British themselves. This neat, business-like nation, with a penchant for the quiet regularity of everyday life, quickly discovered that the new drink has another remarkable property: it can be used to clearly organize and plan every day. The ancient drink has become part of the unchanging daily routine, according to which good old England lives from morning to evening.

One day, an American businessman, Thomas Sullivan, began to send out tea in silk bags to his customers to save on tin cans, which were always in short supply. And one of the sellers suddenly came up with the idea to brew tea directly in the bags. Thus began the history of "tea bags", without which it is impossible to imagine a modern office. Lovers of this wonderful drink can follow the old English saying: "hurry, take your time." Without interrupting you from important matters, the wonderful tea is fully able to create a cozy, calm atmosphere in the office. In the world of tea, not only high quality is important, but also variety. The ability to choose tea to your liking is an inalienable right of every Englishman.

A tea party in England is a whole ceremony, not to mention a tea party. Its organization, holding and general mood entirely depend on the owners. Tea is accompanied by the first breakfast, more dense (from 7 to 9 o'clock). The majority of the British prefer at this time, sort of "English Breakfast", a strong and invigorating. A cup of English breakfast tea is served with your morning oatmeal, fish, or scrambled eggs and bacon. Therefore, this tea is usually mixed with milk. It is also good with lemon.

The second breakfast-lunch (about 12 hours) - originated in the reign of Queen Victoria as a small meal. During lunch or second breakfast, a nice syr of tea is always drunk. Most often, this is a strong tonic tea, but more aromatic and mild in taste compared to "breakfast". At lunch, snacks are more varied: bread, butter, hard-boiled eggs, cinnamon toast, macaroons, barley cakes, jam (mostly strawberry), biscuits, hot muffins, jelly, sweet and fragrant tarts. Lunch in England comes late, so the whole day is full of short breaks for tea - "tea-breaks". In some offices, they are arranged, almost every hour. The most famous five-hour tea party is sacred to the English - from the Queen to the small employees. At this time, life freezes: shops, offices, banks and other institutions are closed for a tea break. Despite the fast pace of modern life, managers try not to break this tradition, because this can negatively affect the relationship in the team.

And finally, in the evening after work, the British gather for dinner with their family and drink the so-called "high tea", meaning not the amount of tea, but the amount of food. In the evenings, the family gathers around a huge round table in the living room by the fireplace, exchanging news of politics, sports and gossip from the lives of crowned heads. But if afternoon tea is a hymn to English

elegance, then high tea is a hymn to English thoroughness, when the whole family gathers at the table, and the children's hubbub is interspersed with lively conversations of adults.[5]

Representatives of the opposite "camp" believe that it is necessary to pour tea into the cup first and only then milk. This opinion was held by the famous English writer George Orwell. In his article he considers "A cup of excellent tea", he writes that this method allows you to accurately determine the required amount of milk. In addition, in his opinion, English tea should certainly be Indian and strong "[6].

At the English tea ceremony, you can enjoy small tall pancakes (crumpets), served hot with honey and butter. If you are lucky, you can try the famous cupcakes (ginger and fruit), shortbread cakes (finger biscuits), fruit baskets and other sweets. Undoubtedly, the abundance and variety of treats "restrained" English table is noticeably inferior to our the abundant table serving manner.[7]

Results. Based on the analysis, we draw the following results: The eighteenth century developed and consolidated the traditions of tea drinking in England, which began in the 17th century, and which subsequently took the form of a stable and unchanging ritual. It was England that was destined for several centuries to become the legislator of tea fashion and keeper of tea tradition, it was here that tea became a part not only of everyday life, but also of culture in the broadest sense, influenced traditions, art, morals, and possibly character of people.

From ancient times to the present day, humanity recognizes the beneficial effect of tea on the body. In the book "Mahzan-al-Adviya" ("Treasury of medicines"), the words of a Tajik doctor of the XVIII century are given that tea "strengthens the body's strength and spirit, excites, improves mood. It also strengthens the stomach and sexual capacity in people with a cold nature." [1]

L. Tolstoy said about tea: "I had to drink a lot of tea, because I couldn't work without it. Tea releases the possibilities that lie dormant in the depths of my soul." [2]

Normalizes sleep, helps to overcome drowsiness. Helps with colds, dropsy, and scurvy. When taken correctly, it helps to remove the breakdown products from the blood through sweat and urine.[4]

Black tea replaced the green tea that came from China. Black tea subjected to oxidation can be stored much longer than green tea, which was especially important at the time, since the process of transporting tea from China to England and Europe took from several weeks to several months.

Today, England, as you know — is the country whose inhabitants consume the largest amount of tea in the world, and are rightfully considered the best connoisseurs of this drink in Europe.[4]

Discussion Tea in England helps in all problems and life's situations. The main rule for the English - for each time there is a different type of tea: English Breakfast and Irish Breakfast for breakfast; English Tea №1 from the top leaves in the afternoon; English Afternoon (English Afternoon Tea – Fife-o'clock); Earl Grey or Darjeeling ("the Darjeeling limited") for the evening table.

Traditional tea is also different. In England, it is customary to drink so-called "white" tea, it is tea with milk (and first you need to pour milk into the cup and only then – tea. Statisticians have calculated that if we take into account the peculiar norm of tea consumption adopted by many people – 5-6 glasses a day, then every year humanity drinks 700 billion glasses of tea, which refreshes and strengthens the well-being of people from different countries and continents.

In England and Ireland, where tea is drunk the most, every average resident drinks 4-5 cups of this drink a day. And men drink more than women. Tea consumption increases with age. If 15-year-old boys and girls drink 2 cups a day, then people over 45 years old have 5.5 cups of tea daily.

According to statistics: - 98% of Britons drink tea with milk, but only 30% add sugar to tea : Tea accounts for 40% of all liquids consumed in Britain; of all the tea consumed, 86% is drunk at home and 14% - outside the home; at a time, the British drink two, maximum three cups of strong tea, with milk in it about 20-30 %.

Tea is one of the most popular and popular drinks all over the world. Even in the midst of a hot summer, 77% of our compatriots prefer to quench their thirst with tea. Tea is a regular guest on

our table, we drink it at home, in cafes, on holidays and on weekdays. Rich in different shades of aroma, taste and color, tea, like any antiquity, has its own history and culture.

Today, tea in England is still drunk by everyone and everywhere. Some time ago, there was a clear tea crisis in the country. In large urban centers, specialized American and Italian coffee shops began to open, the population, like the whole world, switched to using more rational and practical tea bags..

Recently, the British have become addicted to herbal teas, but still the usual black is still in the lead. The tea ceremony today often performs a festive function.

Conclusion. The significance and features of tea culture in England are not at all in the quality of the product. It has always been different; remember at least the aspen and birch leaves, tinted with copper sulfate, which were added to cheap tea in the XVIII century. Expensive and high-quality tea has always been the property of only the wealthy.

The English are very fond of drinking tea. It helps them to solve all the problems they face in their lives. I especially liked the fact that in any situation they offer to drink this drink: bad weather - we'll drink tea, guests came - we'll drink tea, you feel bad - we'll drink tea, something does not work - tea is the best helper!

The goal of the work was achieved, as we have tried to study fully the British Tea drinking culture. A cup of tea is a symbol. A symbol of comfort, warmth and inviolability of traditions. Everything is changing - the person himself, the environment of communication, the stylization of forms and the environment itself, only the tea party has always accompanied and will continue to accompany a person's life. Concluding the story about the traditions of tea drinking in England, I would like to note that, despite the modern pace of life, in which there is less and less room for national traditions, without a cup of excellent tea in damp, cold England, no matter how you look at it, you simply can not do!

References:

1. <http://www.dopinfo.ru/useful/cognitive06/r8/>
2. Alex Boichenko, Globalist "The perfect tea from British scientists"(рус яз) ,2011
3. Mislav Popovic, Croatia ,“Make your own teapot “, 2007
4. Blog, Enogastronomia, Regno «The history of afternoon tea: an undeniably British tradition» Unito,2020
5. Andrea Reese, Black Tea World, «British Tea Culture» 2014
6. George Orwell The Collected Essays, Journalism and Letters of Volume 3
7. <https://poisk-ru.ru/s15208t14.html>

Sundetov K.A.

K. Zhubanov Aktobe Regional University

Research supervisor – Gulzhana Jenalaeva, PhD

TABOOS IN THE BRITISH SOCIETY

Abstract. The article discusses existing taboos in the British social community, which became a norm of etiquette, but can create a culture shock for the foreigners. The problem of taboos, prohibitions in general and the discussion of topics prohibited in British society, which are important in relation to intercultural communication.

The need to study the thematic findings follows from the tasks of forming the linguistic and socio-cultural competence of students. Students ' knowledge of the national and cultural characteristics of the country, the ability to carry out speech behavior in accordance with social norms, rules and prohibitions, as well as their willingness and ability to live and interact in the modern multicultural world contribute to achieving the goal of effective communication and preventing communication failures in a real conversation. Further, the article tries to define the

main types of taboos in the British linguistic community; special attention is given to the verbal and non-verbal types of them. Thematic taboos are also mentioned in these works.

Key words: Taboo, prohibition, communicative etiquette, the verbal, non-verbal, linguoculture

Introduction

This article is devoted to the problem of prohibition in general and the discussion of prohibited topics, in British society which are important to know in realizing the cross cultural communication process especially.

The need to study thematic taboos in is dictated by the tasks of forming students' linguistic and socio-cultural competence. Students' knowledge of the national and cultural features of the country, the ability to implement speech behavior in accordance with social norms, rules and prohibitions, as well as their readiness and ability to live and interact in the modern multicultural world contribute to achieving the goal of effective communication and prevent communicative failures in a real conversation.

The main relevance of the study is determined, by the necessity of defining existing communicative taboos in the British society, which we do not still know, especially verbal and non-verbal. This study will allow many of us to address the national and cultural specifics of the communicative behavior of the British, who have not yet received a complete description.

The purpose of this study is to identify and describe the existing communicative taboos in the British linguistic and cultural community today, a special attention is given to the verbal and non-verbal types of them.

The task of the study is to solve the following problems:

- to clarify the characteristics of the main concepts related to the topic;
- to study the existing classifications of communicative taboos in foreign linguistics and to characterize the functions of prohibitions;
- to identify and describe verbal and non-verbal means of taboos British linguoculture;
- to characterize the national and cultural specifics of the expression of communicative findings in the British language

Literature review:

The term "Taboo" refers to a negative vocabulary that is consciously and purposefully avoided. The reason for this is the norms of culture and etiquette, which prohibit the speaker from using words and phrases that offend, offend or offend the listener. Currently, the ban is interpreted as a ban on the use of certain words or the commission of certain actions due to political, historical, cultural, ethical and emotional factors [1, p.345].

TABOO. 1. British taboo, French tabou, mot interdit, German. Verbot, Tabu, ucn. tabú. A word whose use is forbidden because of mythological beliefs, superstitions and prejudices, as well as because of censorship prohibitions, fear of rude or indecent expressions, etc.; cf. euphemism, new Russian. give your soul to God, stretch out your legs, surnames; went to Riga, Friedrich

2. (ban) British taboo, French tabou, interdiction de vocabulaire, ucn. tabú. Restrictions on the use of words determined by various non-linguistic factors (superstitions and prejudices, censorship and traditional prohibitions, etc.). Verbal taboo. Secondary taboo. Tabooing a word that is already taboo, new Russian. (for commercial hunters) the owner, lomaka, mokhnach, forester, Potapych, a bear (an old euphemism for 'the one who eats honey').

Taboo(ing), French interdiction de vocabulaire, German. Tabuierung. Attribution to taboo words, the perception of a word as belonging to the category of taboo. Tabooing words. 1

TABOOED British tabooed, French taboue, um. tabuizado. Viewed, perceived as taboo. Tabooed vira - (nsgnig. A taboo word. [10,p37-40].

According to existing superstitions and traditions, violation of the ban entailed punishment of supernatural forces (in the form of damage, illness or death) and various social sanctions, communities and their leaders. In primitive and subsequent times, they acted as a means of social control and social management.

Among the concepts that explain the essential aspects of the origin, content, and functioning of T, the most influential are:

1) magical: considering prohibitions as a negative form of practical magic, different from witchcraft as a positive form of magic-Fraser et al.;

2) religious: explaining T. as "sacred laws" and prohibitions related to beliefs in spiritual beings-Tylor et al.;

3) psychological: giving a psychoanalytic interpretation of T. as an expression of ambivalent states and relationships, and emphasizing the role of T. as a form of primitive morality and one of the "starting mechanisms of civilization" - Freud et al.;

According to the above definitions, three types of taboo can be distinguished – verbal, nonverbal, and thematic. The nonverbal ban is part of the social code of some Society, which defines what actions and behaviors are unacceptable [4. pp. 3, 15-35].

The term nonverbal prohibition refers not only to paralinguistic phenomena such as gestures, movements, voice characteristics (timbre, tempo, rhythm, height, etc.), involuntary actions and behavior (shouting, coughing, sneezing, laughing loudly, rowing, etc.), but also to proxemics, etc.

A special place in this classification is occupied by thematic finds. In agreement with O. A. Leontovich, we believe that violation of thematic prohibitions is the most dangerous form of communicative influence on communicants, since it "reduces communicants to the soul and can cause an unpredictable emotional reaction" [5, p. 352].

Methodology

The following research methods were used: the method of linguistic and cultural analysis, used to describe the national and cultural specifics of the phenomenon under study; reference analysis, used to determine the content of the main concepts (speech communication, communication, speech situation, communicative behavior, communicative etiquette, speech etiquette, taboo, etc.);

Results

British linguoculture, like any other, has national and cultural features of communicative interaction. Many researchers note the national specificity of the functioning of taboos. For example, Z. Z. Chanyшева in the concept of national specificity of a particular phenomenon includes knowledge of communicative taboos and behavioral prescriptions that exist in a certain community and "socio-cultural collectives" [2,p576].

The communicative taboos recorded by us as a result of the analysis of dialogical unities are characterized by their national and cultural specifics. In our opinion, it is necessary to distinguish between the norms and rules, as well as the peculiarities of the communicative behavior of different linguistic and cultural communities, in particular, British and American. In this regard, we turn to the research of A. Vezhbítskaya, who considers the term Angloculture [Vezhbítskaya 1999], which includes all British -speaking cultures.

Since the linguistic and cultural community consists of representatives of different social strata who have their own norms of communication, we note that our study considers the communicative behavior of a "typed person in typed conditions" [9,p172].

The core values of British culture, according to researchers, are individualism, personal autonomy, rationality, independence, equality, conformity, tolerance, emotional restraint, communication, optimism.

The most important value that has a huge impact on the formation of the taboo system in British culture, in our opinion, is the autonomy of the individual. The personal space of a person, his right to independence, is designated in the language by the word privacy . Privacy prescribes to keep a distance, to preserve your own and other people's personal space, to respect the human right to independence, to respect the interests of others, to show tolerance, etc. [6,512p].

Discussion

Depending on the personal qualities of the communicants, their common culture, values, attitude to each other, conditions and peculiarities of the situation, communication takes place at

different levels. In the scientific literature, there are various classifications of communication levels based on certain criteria.

Communication at the communicative level is carried out through the national language, the participants of communication observe the cultural norms and traditions of the community, which ultimately leads to mutual understanding between the communicating people.

At the interactive level, certain relationships between communicants are formed, and their personal characteristics play an important role.

The perceptual level is a process of mutual cognition and rapprochement of communication participants. At this level, communicants have such skills as the ability to sense the mood of the interlocutor by verbal and nonverbal characteristics, the ability to manage their perception, determine the context of the meeting, etc. The result of this level is mutual understanding and friendly relations between those who communicate.

The manipulative level involves the use of at least one of the communicants of various kinds of manipulations in order to obtain a certain benefit for themselves: material (everyday) or psychological. The interlocutor is perceived as a rival in a game that must be won.

In this classification, the highest level of communication is spiritual, characterized by a confidentially inspired atmosphere of contact. The communication partner is perceived as a "carrier of the spiritual principle" [11,p207], awakening in the interlocutor a sense of awe, his personal qualities or biography cause admiration and respect.

Thus, the lowest level of communication, according to the classification of A. B. Dobrovich, is primitive.

After analyzing the available theoretical material, we come to the conclusion that it is at the conventional level of communication that communicative taboos are fully realized, as already mentioned earlier, which are a kind of norms. Therefore, we consider it necessary to consider the concept of conventional communication in more detail in the following paragraphs of this study.

Verbal taboos have repeatedly become a topic of scientific research in modern linguistics. According to the definition of O. A. Ruter, verbal taboos are a ban on the use of certain words and expressions in speech. Their use is regulated by the norms and rules of etiquette or censorship. In his research, the scientist uses the terms verbal, verbal and linguistic taboo [12.p259].

In the terminology of E. Y. Golovanova, verbal taboos are designated as "taboo words", which mean words that are prohibited for use in a public place. Golovanova considers rude, vulgar words and obscene language to be taboo words [13,p370- 439

The author of numerous works devoted to the study of obscene vocabulary of the British language, linguist and psychologist T. Jay believes that the use of swear words is always a violation of taboo [3].

The main difference between rude and obscene language is the permissibility of their public use: the public use of rude words and expressions is prohibited, but sometimes allowed in some communicative situations, for example, "between your own" in a state of emotional tension; obscene language is absolutely unacceptable in public use, and its use is a defiant violation of public morality.

Clearly, it is difficult to imagine any other linguistic culture in which the use of rude and obscene expressions would cause universal approval. Nevertheless, many scientists emphasize the national and cultural specifics of the use and permissibility of the use of the studied vocabulary, which it is possible to identify by comparing different linguistic cultures [14,p 7-94].

According to the general concept of the study, the identification and description of verbal taboos involves the analysis of statements containing rude and obscene expressions, which are essentially situations of violation of the ban on the use of such vocabulary in speech. The negative response of the addressee is a "signal" that there has been a violation of the ban on the use of this category of words, and indicates that the norm exists in this linguistic culture and prescribes its observance.

It should also be noted that the analysis of profanity is carried out in principle taking into account the context of their use, since the normativity / profanity of language units is not their constant and unchangeable characteristic [7,p303]. For example, the speaker's use of slang, slang, or colloquial expressions in some situations may be normative and indicate belonging to a particular social group, and in other situations it may be perceived by the interlocutor as inappropriate or even offensive, i.e. the language unit acquires the status of profanity.

During the analysis of the practical material, it was revealed that rude and obscene expressions can be used in the speaker's speech with the intention to insult, humiliate or disgrace the addressee, or without such an intention, without having a specific addressee, in order to increase the emotionality of speech or to defuse internal tension by throwing out negative emotions.

Thus, the verbal taboos of British linguoculture include:

- 1) rude and obscene words and expressions that contain in their semantics the intention of the speaker to offend a person (phenomenon, object);
- 2) rude and obscene words and expressions that are not offensive in content to a person (a phenomenon, object);
- 3) inappropriate speech formulas used without taking into account the status-role relations between communicants.

British communication excludes any topic that can disrupt the peaceful course of the conversation, led to a clash of opposing views or cause a strong emotional reaction of the interlocutors. For example, when communicating with strangers and unfamiliar people, it is not customary to talk about politics, religion, income and wages. It is considered a sign of bad taste to talk about the mentally ill and people with disabilities; to show excessive erudition; to talk about personal things at a party; to talk about household chores at work and, conversely, about official matters in the family circle [8,p206].

Conclusion

The national and cultural features of the functioning of taboos in the British linguistic and cultural community are primarily related to the features of their value system.

For present purposes, the most important are the following values of the British linguistic culture: autonomy of the individual, emotional restraint, positive thinking, prejudicial to national specifics of communicative functioning taboo.

It is the need to observe the zone of personal autonomy that explains many of the communicative taboos of the British linguistic and cultural community.

Despite the fact that the British linguistic and cultural community is historically conservative, there are quite numerous cases of violations of various types of communication taboos, ethical and moral prohibitions and restrictions.

All possible types of communication taboos are violated, namely: verbal, nonverbal, thematic taboos, as well as taboos in the aspect of appearance etiquette.

In the course of analyzing the practical material of the study, we found that critical remarks about the personal qualities of an individual are a violation of verbal taboos. This topic is specified in the prohibitions on discussing the financial situation, age, marital status, appearance, diseases, etc. Non-compliance with the smell requirements as a violation of the prohibitive norms of appearance etiquette is also considered in connection with the importance of observing personal boundaries.

References

1. Варбот Ж.Ж., Журавлев А.Ф. Этимология и история слов русского языка. – М., 1998.
2. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2004. - 576 с.
3. V. I. Ovcharenko Sociology: encyclopedia. National Encyclopedia (voluntary.ru) <https://www.voluntary.ru/slovari/sociologija-enciklopedija.html>

4. Discussing taboo topics in an British conversation class. [Электронный ресурс]. URL: <https://how-to-teach-British.ontesol.com/discussing-taboo-topics-in-an-British-conversation-class/> (дата обращения: 11.05.2018).

5. Леонтович О.А. Россия и США: Введение в межкультурную коммуникацию. - Волгоград: Перемена, 2003. – 352 с. 6. 7.

6. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 512 с.

7. Гладкова, А. Н. Русская культурная семантика. Эмоции, ценности, жизненные установки / А. Н. Гладкова. - М.: Языки славянских культур, 2010. -303 с.

8. Стернин И. А., Стернина М. А. Очерк американского коммуникативного поведения / [Науч. редакторы:]. - Воронеж: изд-во «Истоки», 2001. -206 с.

9. Винокур, Т. Г. Говорящий и слушающий: Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. - М.: Наука, 1993. - 172 с.

<http://psyjournals.ru/langpsy/2016/n3/Ivanova.shtml> (дата обращения: 12.12.2019).

10. Газизов, Р. А. Коммуникативные табу в немецкой лингвокультуре / Р. А. Газизов // Вестник Челябинского государственного университета. - 2011(6). -№ 8. - С. 37-40.

11. Добрович, А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: кн. для учителя и родителей / А. Б. Добрович. - М.: Просвещение, 1987. - 207 с.

12. Рутер, О. А. Табу в фольклорных поэмах М. Цветаевой (лингвистический аспект): дис. ... канд. филол. наук: 10. 02. 01 / Рутер Ольга Александровна. - Ростов-на-Дону, 2007. - 259 с.

13. Голованова, Е. Ю. Этические запреты и эвфемизация / Е. Ю. Голованова // Коммуникация: этико-лингвистический аспект: монография; под ред. Л. А. Азнабаевой. - Уфа: РИЦ БашГУ, 2011. - С. 370- 439.

14. Козырева, М. М. Особенности употребления ненормативной лексики и сложности ее перевода с английского языка на русский (на материале фильма «Дневник Бриджит Джонс») / М. М. Козырева // Вестник РГГУ, 2012. - Выпуск 8 (88). - С. 87-94.

Berdibay A.M., Kalybaeva Zh.B.

K. Zhubanov Aktobe regional university, (Aktobe, Kazakhstan)

Scientific advisor – Saule Ussenova, MA (philology)

PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN KAZAKH PROVERBS

A proverb is a simple, concrete, traditional saying that expresses a perceived truth based on common sense or experience. In proverbs, a figure of speech (also called stylistic device or rhetorical device) is the use of any of a variety of techniques to give an auxiliary meaning, idea, or feeling. The frequency of using various figurative expressions – tropes as means of giving expressiveness to proverbs and sayings in Kazakh language and the reasons for their use are revealed.

We studied 100 Kazakh proverbs determined features of using stylistic devices.

As the result of research we defined that metaphor is one of the most often used in Kazakh proverbs, which serves to impart a new meaning to a word or expression. Metaphor is a trope used in a figurative sense, which is based on an unnamed comparison of an object with any other on the basis of their common feature. Any part of speech in a figurative sense. Here are some examples: Досы жоқ адам – тұзы жоқ тағам [1, 96 б.].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: How salt gives flavor to food, a friend also gives color in a person's life. Әдепті бала – арлы бала, әдепсіз бала – сорлы бала. [2, 80 стр.]

If we analyze the proverb semantically we distinguish the following meaning: If the child is obedient, this is joy and if the child is disobedient, then this is trouble.

The next frequently used stylistic device is metonymy. Metonymy is a description of a thing or phenomenon by changing its properties, qualities and colors. You can tell by the attributes of the object being replaced.

Қара көзден нұр тайса, қарға адым жер мұң болар.[3, 323—324 стр.]

If we analyze the proverb semantically we distinguish the following meanings: 1) It is always better to be healthy than wealthy; 2) It is no pleasure to be old and weak.

Еңбектің наны тәтті, жалқаудың жаны тәтті [1, 99 б.].

If we examine the proverb from a semantic point of view, the meaning of the proverb will be as follows: Man's labor feeds but laziness spoils.

Often there are cases when stylistic device epiphora is used. An epiphora is the repetition of a word at the end of every verse or at the end of every thought. Poets repeat several times the main feature of the subject or finding at the end of the verse, speeding up and developing the story.

Көп ойласаң – дана боласың, көп ойнасаң – бала боласың. [2, 87 стр.].

Semantically examining the proverb, we have defined the meaning of the proverb as follows: You will be better at what you do a lot. If you think a lot – will be a sage, and if you play a lot – will be a child.

Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас [4, 80 стр.]

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: There is no better place in this world than your homeland.

The next trope, which is actively used in proverbs and sayings, is alliteration. In alliteration the initial consonant sound is usually repeated in two neighbouring words (sometimes also in words that are not next to each other). Alliteration draws attention to the phrase and is often used for emphasis.

Ағасы бардың жағасы бар, інісі бардың тынысы бар. [1, 39 б.].

Semantically examining the proverb, we have defined the meaning of the proverb as follows: Brother for brother is more than stone walls.

Ағайын тату болса ат көп, абысын тату болса ас көп [1, 29 б.].

If we examine the proverb from a semantic point of view, the meaning of the proverb will be as follows: When relatives are peaceful, then there will be prosperity.

Another stylistic device that is often found in proverbs is *synecdoche*. Synecdoche is the use of a part instead of a whole, a whole instead of a part, that is, it is one of the most artistic ways to give a special color and clarity to the described phenomena.

Туғаныңмен туыспасаң, кең дүниеге сыйыспайсың [1, 23 б.].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: There will be no good if there is enmity between relatives.

Жығылып жатып, сүрінгенге күлме [1, 24 б.].

If we analyze the proverb semantically we distinguish the following meaning: No need to laugh at someone else's trouble, if you are in this too.

By analyzing Kazakh proverbs and sayings we found out that epithets are quite often used in proverbs. An epithet is a word or a whole expression, which, due to its structure and special function in the text, acquires some new meaning or semantic shade, helps the word (expression) to acquire color, saturation.

Сабыр түбі – сары алтын [5, 234-6 б.].

By analyzing this proverb from the semantic point of view we can point out its meaning as follows: Be calm in any situation, it leads you to the best.

Бүркіт қартайса, тышқаншыл болады.

Semantically examining the proverb, we have defined the meaning of the proverb as follows: When old age comes, man will not have the strength for much.

The following stylistic device that is rarely used in Kazakh proverbs is anaphora. Anaphora is the repetition of one word at the beginning of a verse in order to thoroughly assimilate an idea.

Бейнет, бейнет түбі – зейнет [1, 40 б.].

If we analyze the proverb semantically we distinguish the following meaning: What works, such are the fruits.

Analyzing proverbs, we also defined that simile is used rarely. Simile is a trope in which one object or phenomenon is likened to another according to some common feature for them. The purpose of comparison is to reveal new properties that are important for the subject of the statement in the object of comparison.

Талабы жоқ жас ұлан – жалыны жоқ шоқпен тең [6, 14 б.].

If we analyze the proverb semantically we distinguish the following meaning: Young people without labor are like fire without a flame.

Таудай талаптан – бармақтай бақ.
[7, 10-15 б.].

Semantically examining the proverb, we have defined the meaning of the proverb as follows: Of course, hard work plays a role in the path to success, but also lucky.

Comparing the use of stylistic devices in Kazakh proverbs, revealed that some means are found in them more often, others less often. There were also proverbs that are not used in stylistic devices. Research has shown that metaphor, metonymy, epiphora and alliteration are most often used in order to enhance the imagery of the language, the artistic expressiveness of speech. In the material considered by us, the epithet, comparison and epiphora are less often used.

A literary device is a tool used by writers to bring up larger themes and the meaning of proverbs. There are many styles of literary technique, each serving a different purpose. In conclusion, the use of literary techniques in proverbs allows you to convey a deeper meaning, beyond what is written.

References:

1. Қазақ мақал мәтелдері, Жамалхан Асықова – Алматы: «Балауса» баспасы, 2013. – 96 бет
2. Б..Адамбаев Казахское Народное Ораторское Искусство, Алматы 1997
3. Рунанбаев А. Избранное. Алма-Ата, 1958. С. 323—324.
4. Пермяков Г. Л. От поговорки до сказки. М.: Наука, 1970.
5. Әуезов М. О. Мақалалар, зерттеулер. Алматы, 1969, Т. 27. 234-6.
6. Ғабдиллин. М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті, Алматы, 1958, 70-б. в обществе
7. <https://adebiportal.kz/kz/genres/view/268>

K.M.Nurzhanova

Academic supervisor: Akkenzhe Trusheva

(Aktobe, Kazakhstan)

EXPANDING THE LEXICON - BASIC CONCEPTS

“In this century we live, not simply amidst change, but in the expectation of change. Perhaps, realizing this expectation mentally, we are inclined to realize it in fact. Yet linguistic change has been the norm in English for at least a thousand years”

Traditional discussion of language change includes descriptions and attempts at explanations of diachronic alterations to the core subsystems of language: phonology, morphology, syntax, and semantics. Most scholars, however, agree that vocabulary reflects ongoing changes in a language most clearly. This is particularly true if we look at the pace at which the English vocabulary has been developing. It jumped from an estimated 60,000 words in Old English to more than 600,000 in Present-Day English. This trend has not slowed down. Before we look at the recent developments in vocabulary and discuss relevant studies in the field we should first look at the mechanisms that underlie the change in lexicon and make the expansion of vocabulary possible.

The lexicon of a language is in continuous development. Whereas in artificial or dead languages the lexicon can be considered as a closed class, in living languages vocabulary is

constantly changing through the addition of new words, dying out of certain words, and modification of the meanings of existing words.

Taking into consideration the relationship between a word and its source we can distinguish the following factors accounting for its origin: whether a word is based on earlier words or existing patterns, whether the source is from English or other languages, and whether it undergoes any morphosyntactic modifications. As a consequence the processes involved in expanding the lexicon can be ascribed to one of four categories:

Word coining: creating words not based on other words or patterns. Borrowing: words based on other existing words in languages other than English. Semantic change: words based on existing words, which do not undergo any morphosyntactic modifications.

Word-building: covers both structural and functional modifications, that is, formation of new words using patterns and processes available in a language, and 'function shifting', which does not require any structural modifications.

Word coinage – Root creation

When words are created *ex nihilo*, that is, without morphological motivation, we talk about 'coinage', 'root creation' or 'deliberate invention'[5,195]. Coinage may also cover cases of partly motivated words, as in the case of onomatopoeic formations, such as *hiss*, *plop*, or *gulp*.

Frequently quoted coinages include *blurb*, *Kodak*, *quark*, and *hobbit*. *Blurb* was coined in 1907 by Gelett Burgess to refer to flamboyant advertisement and excessive praise printed on book jackets. George Eastman invented the term *Kodak* for trademark purposes. The term has been used, however, to refer to cameras of any brand. *Quark* first appeared in James Joyce's *Finnegans Wake* and in 1964 was applied by U.S. physicist Murray Gell-Mann to refer to "[a]ny of a group of subatomic particles (orig. three in number) conceived of as having a fractional electric charge and making up in different combinations the hadrons, but not detected in the free state". *Hobbit* was coined in 1937 in the fantasy tales of J.R.R. Tolkien. As explained by Tolkien in *The Return of the King*.

Hobbit is an invention. In the Westron the word used, when this people was referred to at all, was *banakil* 'halfling'. But at this date the folk of the Shire and of Bree used the word *kuduk*, which was not found elsewhere. Meriadoc, however, actually records that the King of Rohan used the word *kûd-dûkan* 'hole-dweller'. Since, as has been noted, the Hobbits had once spoken a language closely related to that of the Rohirrim, it seems likely that *kuduk* was a worn-down form of *kûd-dûkan*. The latter I have translated, for reasons explained, by *holbytla*; and *hobbit* provides a word that might well be a worn-down form of *holbytla*, if the name had occurred in our own ancient language.

Word coinage is a rare process. Algeo [1,103] argues that it is not only extremely rare, but doubts if words coined *ex nihilo* exist at all. He believes that words commonly classified as coinages are in fact motivated but "words that seem to be of that type are usually words about whose history we merely have insufficient information" [1,90].

Word coinage is typically applied in commercial settings for brand names. Stockwell and Minkova [3,79] observe that "[i]n the world of marketing, such creations generally are the result of massive commercial research efforts to find a combination of sounds that does not suggest something they do not want to suggest, words that have a pleasant ring to them and that are easy to pronounce." These brand names may, with time, become more general terms, as happened with *kleenex* used now for any cleansing tissue or *pyrex* used for any glassware resistant to heat.

Coinage for some commercial products is, to a large extent, arbitrary, although in some cases the technical origin can be traced. Consider *teflon* which originates from *tetra-* + *fluor-* + arbitrary ending *-on*. Algeo [1,202] also observes that though many trade names are computer generated, only certain patterns of letters, for example CVCVC or CVCCVC usually followed by *-an*, *-ar*, *-el*, *-ex* or *-on*, are selected. "It seems clear that the human beings who make the final selection from computer-generated lists are guided by associations in choosing a trade name" [1,88]. Borrowing

New lexical items can be created by borrowing, that is taking over words from other languages, either in their lexical form as foreign words, called “loan words”, or as a translation but not a word-form itself, “loanshifts” also frequently called “calques”, and “loan translations” [2,44]. Borrowing may also take the form of structural borrowing. For example, morphological patterns such as derivational and inflectional affixes can be borrowed.

Borrowing is by far the quickest way of increasing the word stock of a language. The most common motivation for lexical borrowing is the naming need. Speakers borrow words for concepts or objects which do not have names in their own language. This is confirmed by Crystal [5,101], who observes that “the majority of a language’s loan words do not replace anything. Rather, they gently elbow their way in, nudging aside already existing words and adding an extra sense or nuance to what was there before.” For example, the word *sputnik* was borrowed from Russian in October 1957 when the Russians launched the world’s first artificial satellite. *Sputnik* filled the lexical gap and at the time successfully competed with native, more descriptive terms like *man-made earth satellite*, *artificial moon*, and *artificial earth satellite* [4,144].

When the new object is borrowed alongside the new lexical term, the borrowing process gets reinforced by “cultural borrowing”. This is often the case with fauna, flora, culture, and technology. For centuries English has been adding foreign words “ready made from the people from whom the idea or the thing designated has been obtained” Baugh and Cable [6,32]. Selected cultural borrowings into English are listed after Crystal [5,98] and Baugh and Cable [6,69]. It is important to stress that socially perceived prestige is also a powerful motivation for borrowings. In the above discussed contact situations, the language or group of people that trigger prestigious connotations tend to influence the other language more profoundly.

References:

1. Algeo, J. (1998) “Vocabulary”. In: Romaine, S. (ed.). *The Cambridge History of the English Language*. Volume 4: 1776-1997. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Katamba, F. (1993) *Morphology*. London: Macmillan.
3. Stockwell, R., and D. Minkova. (2001) *English Words: History and Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Metcalf, A. (2002) *Predicting New Words: The Secrets of Their Success*. New York: Houghton Mifflin.
5. Crystal, D. (2006) *Words, Words, Words*. Oxford: Oxford University Press.
6. Baugh, A. C., and Cable, T. (2002) *A History of the English Language* (5th ed.). London: Routledge.

КӨПТІЛДІЛІК БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТЫ ПОЛИЯЗЫЧІЕ КАК ОСНОВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ MULTILINGUALISM AS THE MAIN DIRECTION IN EDUCATION

Г.О. Нурмухамедова

(учитель английского языка СШГ № 11 г. Актобе, Казахстан)

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности полиязычного образования в средней школе. Отмечена связь полиязычная и поликультурная связь. Ведущей целью, стоящей перед преподавателями, а также учащимися школы является развитие поликультурной личности, обладающей знаниями об обычаях и традициях своего народа, имеющей возможность владеть несколькими языками.

Ключевые слова: полиязычие, образование, личность, культура, дисциплина, компетенция, проблема.

Annotation. The article examines the features of multilingual education in secondary school. The connection between multilingual and multicultural relations has been noted. The main goal facing the teachers and students of the school is the development of a multicultural personality who knows the customs and traditions of his people, speaks several languages, is able to carry out communicative-activity operations in three languages in all situations, striving for self-development and self-improvement.

Keywords: multilingual, education, personality, culture, discipline, competence, problem.

Современное образование, основным направлением включает в себя полиязычие. Многоязычное образование является одним из основных путей осуществления деятельности сфер образования. Знать несколько языков и уметь на них говорить может позволить подрастающему поколению быть конкурентоспособными на мировом рынке труда, расширять свой кругозор, повышать уровень культуры и получать новые возможности для общения.

Н.Назарбаев говорил: "...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана — это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности"[1].

Современная школа ставит своей целью и ожидаемым результатом поликультурную личность. На сегодняшний день не возникает сомнения в приоритетности поликультурного образования.

Основной задачей современной школы является создание благоприятных условий для ученика, при котором он сможет добиться успеха в различных сферах образования, превозмочь усилия, обеспечить прогресс своих знаний, стать полноценным членом общества и конкурентоспособной личностью.

Являясь учителем английского языка средней школы – гимназии № 11 г. Актобе, исходя из своей практики, хочу добавить, что начало изучения иностранных языков благоприятно в начальном звене. Младшие школьники быстрее воспринимают информацию и легко обучаются. В средней школе – гимназии № 11 широко применено раннее обучение английскому и немецкому языкам, ведутся факультативы и кружки.

Учащиеся всех классов с 1 по 11 класс активно принимают участие в Международных, республиканских, областных и городских соревнованиях, олимпиадах и конкурсах.

В школе ведет свою работу школьный театральный кружок на немецком языке.

В июне 2019 года на базе школы вела свою работу языковая площадка «Полиглот», осуществлявшая свою работу для учащихся начальной и средней школы по изучению казахского, русского, английского и немецкого языков.

Основной целью языковой площадки «Полиглот» являлось расширение и углубление знаний учащихся по казахскому, русскому, английскому и немецкому языкам в речевой, игровой, профессиональной деятельности, расширение кругозора учащихся о странах изучаемых языков, увеличение мотивации к изучению языков, развитие различных навыков: речевого, письменного, аудио – визуального, развитие индивидуальной, парной и групповой работы, развития общения между учащимися[2].

Ежедневно на протяжении десяти дней учащиеся знакомились в различными темами, героями, известными личностями, особенностями и странами изучаемых языков. Учащиеся получили заряд энергии, ценный багаж знаний, возможность общения на иностранных языках[3].

Не исключен и момент межпредметных связей: казахского, русского, английского, немецкого языков и такими предметами как, история, география, музыка, художественный труд, биология, литература, физическая культура.

Исходя из вышеизложенного, ссылаясь на собственный опыт работы в школе, хочется отметить, что основным приоритетом полиязычного образования в школе также является повышение мотивации учеников школы к изучению терминов, чтению иностранной литературы, поиска новой информации в технических сферах.

Учащиеся школы, будучи заинтересованными в процессе обучения несколькими иностранными, достигают больших результатов, проявляя интерес к изучаемым иностранным языкам, расширяют свой кругозор, повышают уровень знаний в области культуроведения и страноведения. Все это способствует дальнейшему продвижению процесса в пользу обучения учащихся. Сами того не подозревая, ученики втягиваются в увлекательный процесс обучения, и имеют возможность проявить свои знания, умения и навыки на образовательных, интеллектуальных, спортивных, творческих площадках различных сфер деятельности.

Как говорил великий Ф. Ницше: «Изучение многих языков наполняет память словами вместо фактов и мыслей, тогда как она есть вместилище, которое у каждого человека может воспринять лишь определенную, ограниченную массу содержания. Далее, изучение многих языков вредно в том отношении, что оно возбуждает веру в обладание какими-то особыми данными и фактически придает человеку некоторый соблазнительный вид в общении; оно вредно, сверх того, и косвенно — тем, что препятствует приобретению основательных знаний и стремлению честным путем заслужить уважение людей. Наконец, оно расшатывает более тонкое лингвистическое чутье в отношении родного языка; благодаря этому последнее безвозвратно портится и разрушается» [4] , - полиязычие остается на сегодняшний день основным направлением в образовании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана». Январь, 2012 г.
2. В. Левенталь A practical guide to American English/ Everyday Conversations. «Let's talk American»/ Практическое пособие по развитию разговорных навыков «Поговорим по – американски», New York, USA, NY 11106, 2004. - 168с.
3. Stuart Redman English Vocabulary in Use/ Cambridge Second edition, 2003. – 264 с.
4. Ф. Ницше Так говорил Заратустра. Падение кумиров. Философские произведения – Азбука, 2013, Серия: Малая библиотека шедевров

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА В КОНТЕКСТЕ ЛИЧНОСТНО-ЦЕНТРИРОВАННОГО ПОДХОДА

Развитие языкознания прошлого столетия непосредственным образом отразилось на полиязычной ситуации современности и требует большой метакритической работы по воссозданию концептуальной картины взаимовлияния родного и иностранного языков.

Как правило, у каждого человека только один родной язык, чаще всего это язык, которым пользуются родители. Из этого правила могут быть исключения. Встречаются случаи, когда человек пользуется двумя или несколькими языками как родными. Такие люди именуются билингвами или полилингвами. Особенностью случаев билингвизма является то, что человек естественным образом, преимущественно через постоянный контакт с разными языковыми средами, овладевает двумя или несколькими языками как родными. Типичной же является ситуация, когда для человека только один язык является родным, а другой язык он целенаправленно осваивает как иностранный. При этом даже хорошо воспринятые иностранные языки не становятся родными [1, 3-4]. Немецкий лингвист Й.Л.Вайсгербер выдвигает на первое место концепт родного языка по сравнению с концептом общества: «Родной язык (*Muttersprache*) для каждого человека есть язык того сообщества, в котором он рождается, в котором он вырастает, это общий язык народа».

Мы находим здесь язык в форме сложившейся системы языковых средств, как культурное достояние народа, сравнимое с другими культурными достояниями: правом, традицией и обычаем и т.п. Й.Л.Вайсгербер приводит наиболее типичные понятия, связанные с концептом родного языка: *Muttererde*, *Mutterboden*, *Mutterland*, *Muttervolk*, *Mutterluft*, *Mutterstadt*, *Mutterhaus*, *Mutterhimmel* и, наконец, *Muttersprache*, т.е. язык, который как мать дарует силы всему народу, сопровождает его через все его судьбы и участвует в его формировании всем своим воздействием от повседневных мелочей до крупнейших творений. Это понятие наглядно иллюстрирует типичный подход к пополнению и формированию терминологической базы.

Закон родного языка не только охватывает и формирует конкретного человека с самого начала его сознательной деятельности, но и одновременно превращает языковые сообщества в те семена, на которых вообще может произрастать историко-культурная жизнь.

Универсальный характер придаёт этому закону именно тот факт, что он вступает в силу в самую раннюю пору формирования человека и естественной уверенностью ведёт к тому, что во всех жизненных ситуациях и даже в отсутствие осознанного, планомерного управления возникает пригодный результат, жизнеспособное языковое явление. Это владение языком на самом деле представляет собой длительный процесс вставания в мирозидание родного языка, что позволяет носителю языка адекватно действовать в различных жизненно важных сферах языка. Личность проявляется и развивается именно под давлением родного языка [2, 162]. Гносеологическое назначение языка связано с тем, что огромная масса человеческого опыта, заложенная и зафиксированная в языке, не поддаётся никакому исчислению.

Не только каждое слово языка и также каждый элемент системы связи являются позитивной характеристикой результата сотрудничества бесчисленных поколений, но и его отграничения от других составных частей системы слов представляет собой в существенной мере результат этой «сгущающей» деятельности: система слов одного языка как целое представляет собой воздействие совокупности зафиксированного опыта всех тех, кто когда-либо являлся носителем языка и участвовал в его сохранении и формировании [2, 237]. Родной язык – система звуковых и словарно-грамматических средств, которые человек, как правило, усваивает с детства в процессе своего биологического и социального развития и которыми пользуются для общения все другие члены социума, окружающего человека или

их большинство. Множество иных носителей родного языка, с которыми общается человек, образуют языковую среду, в которой естественным образом, т.е. без специальных усилий, происходит обучение родному языку.

Родной язык обычно используется человеком всю жизнь для повседневного общения в привычной языковой среде, родной язык знают в совершенстве, на родном языке человек думает. Все остальные языки для человека являются иностранными. Данные языки:

- по звукам, их произношению, интонации, словарному запасу, грамматике отличаются от родного языка;
- не распространяются в конкретной языковой среде;
- по вышеуказанным причинам не понятны и не могут быть использованы как средство общения в данной языковой среде;
- могут быть использованы для общения только после их специального изучения;
- редко могут быть освоены в совершенстве (по сравнению с родным языком) вне той языковой среды, где иностранные языки являются родными для большинства членов социума.

Принцип учёта родного языка обусловлен тремя основными факторами:

- неразрывной связью между языком, мышлением и окружающей действительностью, что находит своё выражение в формировании так называемой языковой картины мира;
- наличием у обучаемых навыков и умений речепорождения на родном языке к началу обучения иностранному языку;
- существованием языковых компонентов, присущих языковым системам абсолютного большинства языков мира, или языковых универсалий [3, 200].

А.А. Леонтьев писал: «Уровню владения родным языком нет верхней границы, вернее, эта граница лежит за пределами наших педагогических возможностей, где-то в области индивидуальной стилистики художественной или ораторской речи» [4, 70].

Будучи средой нашего обитания, язык не существует вне нас как объективная данность, он находится в нас самих, в нашем сознании, нашей памяти; он меняет свои очертания с каждым движением мысли, с каждой новой социально-культурной ролью [5, 60]. В этой связи Й. Гердера пишет: «Мы являемся людьми, прежде чем становимся мудрецами: таким образом, мы уже обладаем образом мышления и языком, прежде чем мы приблизимся к философии, и оба лежат в основе определённого феномена: язык – в основе разума, рассудка, а образ мышления жизни – в основе спекуляции. А что тем самым лежит в основе всего? – Родной язык» [2, 249].

В основе гипотезы лингвистической относительности лежит убеждение, что люди видят мир по-разному – сквозь призму своего родного языка. Для сторонников этой гипотезы реальный мир существует постольку, поскольку он отражается в языке. Но если каждый язык отражает действительность присущим только ему способом, то, следовательно, языки различаются своими языковыми картинами мира.

В гипотезе Сепира-Уорфа выделяются следующие основные положения: 1. Язык обуславливает способ мышления говорящего на нём народа. 2. Способ познания реального мира зависит от того, на каких языках мыслят познающие субъекты. Мы расчлняем природу в направлении, подсказанном нашим языком. Мы выделяем в мире явлений те или иные категории и типы совсем не потому, что они самоочевидны, напротив, мир предстаёт перед нами как калейдоскопический поток впечатлений, который должен быть организован нашим сознанием, а это значит, в основном – языковой системой, хранящейся в нашем сознании [5, 61].

Истинное многоязычие начинается там, где человек начинает понятийно созидать свой жизненный круг из имеющихся миров разных языков, а именно, созидать первично. Многоязычие – это ситуация, в которой кто-то действительно может создать духовный мир на основе нескольких языков [2, 170]. Вступая в языковое сообщество, желающий участвовать во владении культурным достоянием – языком, вынужден его просто

перенимать; в языке сообщества действует норма, не дающая ему никакой свободы выбора, посредством других говорящих язык заставляет всякого вступающего в сообщество, принять его формы и удерживает его в них всю жизнь. Язык передаёт совместно выработанное духовное достояние сообщества каждому члену сообщества и выступает, таким образом, как надличностный феномен вне времени. Именно поэтому язык выступает как «судьба для каждого человека, а язык народа как судьбоносная сила для сообщества» [2, 237].

Межъязыковая гипотеза является ещё одним свидетельством правомерности доказательства ведущей роли когнитивного методологического принципа, обеспечивающего ресоциализацию и вторичную концептуализацию мира личностью в процессе изучения иностранного языка через культуру, а также необходимости внимания ко второму вектору лично-центрированного подхода, так как согласно межъязыковой гипотезе процесс овладения языком является активным, когнитивным и творческим и проходит этапы:

- осознание речекоммуникативной системы родного языка;
- выведение общих закономерностей, понятийных универсалий в контактирующих при обучении языках (родном и иностранном);
- создания аппроксимативной третьей речекоммуникативной системы, как результата собственной стратегии усвоения иностранного языка и стратегии коммуникации;
- будущий субъект межкультурной коммуникации продвигается в овладении языком путём постепенного свёртывания аппроксимативной системы, самокорректируя и осознанно совершенствуя третью речекоммуникативную систему и приближаясь к эталонному варианту иностранного языка [6, 139-140]. Таким образом, всякий родной язык – это раскрытие мирозидательной силы языка, ведь он создаёт средоточие всякого преобразования бытия в собственность духа, которую следует рассматривать как первичную возможность языка, поэтому исследователей интересует, какими возможностями располагает язык, чтобы сделать окружающий мир доступным для человеческого сознания.

Каждый родной язык – это могучая историческая сила, которая не только обретает историческую действенность со всеми её отдельными составляющими в каждом использовании языка, но и оказывает как целое непрерывные воздействия на историческую жизнь его языкового сообщества, поэтому внимание лингвистов приковано к воздействию языка внутри исторических процессов реальной жизни данного языкового сообщества.

Каждый родной язык есть несущая культуру сила, которая на всём пространстве своей значимости и применения даёт возможность мирозиданию стать плодотворным для всех форм культурного творчества. В связи с этим интерес учёных привлекает культурозидательная возможность языка, те формы, в которых мирозидание данного языка влияет на все формы общественного действия, связанные с использованием языка [2, 8-9]. Следовательно, это положение переходит из сферы родного языка в более тесно связанную с языковой социологией сферу языкового сообщества. Важнейшие черты картины мира данного языка невозможно понять без учёта жизненных условий и устремлений несущего этот язык сообщества.

Литература:

1. Утробина А.А. Методика преподавания и изучения иностранного языка. – М.: Приор-издат, 2006. – 112 с.
2. Радченко О.А. Язык как мирозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольтианства. – М.: Едиториал, УРСС, 2005. – 312 с.
3. Обучение иностранным языкам в школе и вузе. Под ред. М.К. Колковой. – СПб.: Каро, 2001. – 240 с.
4. Гальскова Н.Д. Методика обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – М.: Академия, 2005. – 336 с.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М.: Академия, 2004. – 208 с.
6. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, 2005. – 261 с.

**ӘДЕБИЕТТАНУ ЖӘНЕ АУДАРМА
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ И ПЕРЕВОД
LITERARY CRITICISM AND TRANSLATION**

А.Д. Амангельдина, Ж.Ш. Суингарин

(г.Актобе, Казахстан)

Научный руководитель: Коробкова Т.В.,

ст. преподаватель, маг-р г.н.

РАЗВИТИЕ БАРДОВСКОГО ДВИЖЕНИЯ В АКТЮБИНСКОМ РЕГИОНЕ

Поэты-барды представляют собой людей с индивидуальным и особым мышлением: они умеют видеть и осмысливать многое для того, чтобы в дальнейшем свои мысли воплотить в концентрат песни. Бардовское движение в СССР заявляет о себе еще в 60-годы 20 столетия. «...Благодаря триединству: стихи свои, гитара своя, сам пою, – песня становится голосом личности. Тем-то она сильна. ...Для того чтобы противостоять массовой культуре, нужно нечто серьезное, личностное» [1].

Довольно часто песни бардов имеют острое социальное звучание, что особенно было присуще творчеству А. Галича, В. Высоцкого. Подобные песни относили к ангажированному типу, но параллельно ему развивается илирическое направление бардовской песни. У последнего появляется много поклонников. В период гласности и перестройки бардовская песня перестраивается, т.к. уходят причины создавать тексты обличительного, сатирического характера.

Сегодня бардовская культура – это «часть повседневности определенного контингента людей, которые определенным образом мыслят себя ее частью, живут ее специфическими нормами и идеалами, посвящают себя воспроизводству и трансляции бардовской субкультуры. Бардовская субкультура определенным образом влияет на людей, их мышление и поведение. Это процессы, которые возможно увидеть только глубоко, вникнув в культуру бардов» [1]. В настоящее время бардовское движение – это яркое культурное музыкально-поэтическое явление, которое имеет глубокие традиции.

Объектом нашего изучения стала деятельность бард-клуба «Рюкзак», которая оказывает внушительное влияние на культурную жизнь города Актобе. Любовь к бардовской песне наблюдалась в Казахстане с ее музыкального взлета, с появления бард-поэзии Б. Окуджавы, А. Галича, Ю. Визбора, В. Высоцкого и др. После развала Советского Союза в Казахстане начинается строительство молодого суверенного государства, основное внимание стали уделять развитию национальной культуры. Естественно, бардовская музыка уступает свои позиции, но продолжает жить, потому что ее поклонников не становится меньше. Бард-песня, конечно, меняет свою социальную направленность, но сохраняет возможность говорить о насущном, позволяет, чаще всего музыкантам-непрофессионалам, выражать свои мысли и чувства.

В г. Актобе всегда было много поклонников бардовской песни, и она, несмотря на трудности, связанные с организацией концертов, отсутствием финансовой поддержки, все же развивается.

Первоначально площадкой для выступления местных бард-музыкантов стало летнее кафе «Родем», владелец которого был ценителем этого музыкального направления.

Бард-музыка в 1991 году в Актобе уже настолько популярна, что стало возможным проведение конкурса бардовской песни, который организовал железнодорожный комитет комсомола.

В 1993 г. в Доме народного творчества проводится Областной конкурс бардовских исполнителей. Этот конкурс был легендарным и оставил большое впечатление как у зрителей, так и у участников. Многие исполнители, чтобы поделиться своими песнями

приехали на конкурс из дальних сел. Было 47 участников из 18 районов. Этот конкурс стал началом объединения бардов Актыюбинского региона в некий союз. Среди участников были: Канат Айтбаев (отец ДимашаКудайбергена), Владимир Кумейко (лидер группы «Монах»), Владимир Белканов (лидер современной рок-культуры).

Ярким представителем авторской песни в нашем Актыюбинском регионе является Роман Акчуриин. Его творчество охватывает нынешнее время. На широкую публику автор стал писать только в 2003 году. Первое выступление Романа Акчурина состоялось в лагере художества «Соло», где он исполнил десять песен. Там его очень хорошо приняли.

Это обстоятельство и вдохновило его опробовать свои творческие силы на фестивалях и конкурсах авторской песни в России и Казахстане.

Бард-движение привлекает к себе все больше сторонников и 20 июля 2003 года Роман и Ольга Акчурины объявили об официальном формировании бард-клуба «Рюкзак». История городского бард-клуба «Рюкзак» началась подобно десяткам других историй клубов в разных уголках Казахстана. Сама идея возможности общения людей, близких по духу и стремящихся интересно жить, назревала давно, вот как-то «плелась-плелась из воздуха», говорят сами инициаторы. Довольно стихийно, на едином, полном оптимизма и энтузиазма, порыве, десять ребят с гитарами вышли июльским вечером 2003 года на пересечение двух главных городских проспектов и своим первым публичным концертом объявили о рождении Актыюбинского бард-клуба.

Сегодня в состав клуба входят 10 членов основного состава, 15 человек вспомогательного состава и 19 ребят младшего состава клуба «Рюкзачок» – воспитанники взрослого состава клуба.

Репертуарный список клуба обновляется ежемесячно в течении концертного сезона и насчитывает уже несколько тысяч песен, включает в себя произведения классиков жанра, песни современных авторов, казахстанских и актыюбинских авторов, ретро и популярный репертуар, песни для детей и пр. [2]. Летом, во время туристских, фестивальных поездок наступает накопительный период – это сбор новых песен и творческих идей.

В 2010 году впервые в Казахстане и СНГ бард-клуб «Рюкзак» получает звание «Народного коллектива».

С момента существования клуба наиболее запоминающимися стали имена исполнителей: Романа Акчурина, Алексея Валеева, Анатолия Усова, Александра Марковца, Шолпан Тулеуловой, Павла Савченко, АйсельБердигалиевой, Александра Перекоренко, Михаила Никулина, Анастасии Бендра.

Немаловажна роль Ольги Акчуриной как вдохновителя не только бард-клуба «Рюкзак», но и своего любимого мужа Романа. Ольгу Акчурину в г. Актобе знают, ее имя ассоциируется с бардовской песней. Она, действительно, многое делает для развития движения в Актыюбинском регионе и далеко за его пределами.

С 2003 по 2013 года ежегодно по инициативе Ольги и Романа Акчуриных проводился конкурс бардовских исполнителей. Этот конкурс плавно перерос в фестиваль бардовских песен «Степной аккорд». В настоящее время фестиваль имеет статус «Международного». В 2020 году фестиваль приостановили из-за эпидемиологических условий.

«Степной аккорд» – это лаборатория творчества под открытым небом.

Фестиваль каждый год проводят на берегу Саздинского водохранилища 3 дня подряд. Сотни любителей авторской песни – исполнителей, слушателей, организаторов и их добровольных помощников – по традиции собираются вместе в гостеприимном городе Актобе.

Главное отличие авторской песни от популярной – гармония текста и музыки, проникновенность и искренность. Все перечисленное присуще текстам песен актыюбинских бардов. Их анализ показывает, что качество бардовской поэзии не равнозначно, существуют безусловные различия в мировосприятии музыкантов.

Лидером бард-клуба «Рюкзак» является Роман Акчурина, творчество которого отличает тонкое восприятие окружающего мира, постоянная работа над совершенствованием себя как поэта и музыканта. Ярким примером является его песня «Вдохновению». Поэт признается, что не всегда он полон творческих идей, что иной раз они покидают его, и в такие моменты музыкант обращается к Вдохновению, как к другу, без которого ему не обойтись:

*Приходи ко мне почаще,
Я тебя все время жду.*

.....
*Не считай меня пропащим,
Не зови меня чужим.
Приходи ко мне почаще.
Посидим. Поговорим.*

(«Вдохновению» Р. Акчурина) [3, 20].

Уже в ранних песнях Романа проявляется его неповторимая манера: он создает текст-интимный разговор между собой и слушателем. Автор вполне откровенен, говоря о себе как о музыканте-самоучке. Песня для Акчурина – это плод большой работы.

*Я в музыкальных делах не знаток,
Но одно я усвоил твердо:
Каждый аккорд - это цветок,
Музыка - это букет аккордов.*

(«Я в музыкальных делах не знаток» Р. Акчурина) [3, 11].

*Это трудно понять самому иногда,
А порой объяснить почти невозможно:
Музыкант – это тот, у кого навсегда
Талант внутривенно, вдохновенье – подкожно.*

(«Это трудно понять самому иногда» Р. Акчурина) [3, 76].

Автобиографичность песен Романа, их исповедальный характер выделяет творчество поэта среди других членов бард-клуба:

*Жизнь меня, словно школа, учила
Успевать от звонка до звонка.
То мосты на дороге, то стены,
То цветы под ногами, то пыль...*

(«Перемены» Р. Акчурина) [3, 54].

Песни барда образны, мир предстает в них как тонко и метафорично подмеченные картины, которые мы наблюдаем каждый день и не замечаем всей красоты. Удивительно изящный слог – отличительная черта произведений Романа Акчурина:

*Щедрый хозяин заветной луны
В небе рассыпал хрусталь тишины...
Ночь в черном бархате тихих аллей,
Меряет бусы ночных фонарей.*

(«Ночь» Р. Акчурина) [3, 12].

Одной из центральной в творчестве Романа является тема любви и семьи. Песни поэта – это возможность вновь и вновь признаваться своим жене и трем дочерям в любви, это возможность поблагодарить их за любовь и поддержку:

*Я поклясться готов, сказав:
Буду, словно в зеркальном чуде,
Отражаться в твоих глазах.*

(«К портрету» Р. Акчурина) [3, 30].

*Дом и семья - это и есть
Вся моя честь.*

(«Я и ты» Р. Акчурина) [3, 32].

Совершенно иная исполнительская и поэтическая манера присуща участнику бард-клуба «Рюкзак» Анатолию Усову, в большей степени известного в г. Актобе как педагог, воспитавший не одно поколение студентов Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова, (в разные годы он был деканом факультета физкультуры и спорта, проректором по воспитательной работе и т.д.). Его произведения отличаются юмором, склонностью к «костровым», походным бард-песням. Например, в песне «Автовокзал, контроль, билет» автор рисует дорогу к жене, словно отсчитывая километры, звучат названия знакомых населенных пунктов: Мартук, Акбулак, Соль-Илецк, Оренбург. Кажется, герою не терпится поскорее увидеться с женой, а последние строки песни сводят на нет восторг от ожидаемого свидания. Юмор, присущий Анатолию Владимировичу, берет верх, превращая серьезную песню в шуточную дорожную:

Условный стук, в глазах слеза

Коты к стене прижались

Иду на кухню я быстрее

Так долго не видалась.

Любовь к тебе, вот это вещь!

Ну, здравствуй ириклинский лец.

(А. Усов «Автовокзал, контроль, билет»)

Особо следует выделить песню А. Усова «В пятидесятых рождены», в которой можно проследить поэтапно становление автора как личности, его философское отношение к происшедшим жизненным переменам. Поэт понимает, что жизнь быстро бежит, что никто не вечен. Вечна лишь природа, создавшая человека:

И лишь родных холмов изгибы те же

Через века глядят со стороны.

(«В пятидесятых рождены» А. Усов)

Творчество каждого члена бард-клуба «Рюкзак» неповторимо и оригинально. Глубокие поэтические тексты и серьезная музыка сливаются воедино и делают песни актюбинских бардов уникальными.

На сегодняшний день бардовская культура в г. Актобе не столь популярна как раньше, но все же она развивается и, благодаря усилиям членов бард-клуба, пропагандируется среди молодежи, что привлекает к ней все больше поклонников. Интерес вызывает тонкий лиризм, свойственный практически всем исполнителям Актюбинского региона, поэтому вполне логично причислить репертуар клуба к лирическому направлению. Привлекают к актюбинским бардовским песням их духовная наполненность.

Список использованной литературы:

1. Сухарев Д. Введение в субъективную бардистику. // Знамя. – 2000. № 10, С.184-189.
2. Бард-клуб «Рюкзак» [Электронный ресурс] – <https://www.picuki.com/profile/bardclub.rukzak.aktobe>
3. Акчурина Р. Роман в стихах. / Сборник стихотворений. – Актобе, 2015.

Дабылдина А. Е., Нысанбаева М.Е.

(г.Актобе, Казахстан)

Научный руководитель: Коробкова Т.В.,

ст. преподаватель, маг-р г.н.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАРДОВСКОЙ ПЕСНИ В АКТЮБИНСКОМ РЕГИОНЕ

В наше время заметным культурным явлением города Актобе стало бардовское движение. Бард-клуб «RuKZak», действующий с 2003 года. Участники клуба прославляют

Актобе на многих фестивалях авторской песни, которые проводятся в различных городах всего постсоветского пространства. За девять лет существования у rukzakovцев появилась большая аудитория слушателей, для многих из которых актюбинский фестиваль «Степной аккорд» стал привычным летним времяпровождением.

Бардовские песни – это жанр песен, появившийся в начале 20 века, где автор текста, как правило, является также композитором и исполнителем. Главное в авторской песне – это текст, смысл слов, авторы делятся со слушателями своими мыслями и переживаниями. Среди самых известных бардов, много народных любимцев, барды озвучивали своими песнями мысли народа, то что многие не решались произносить вслух. Бард, это автор и исполнитель песни в одном лице. Бардовская песня известна каждому своим лиризмом, умными, добрыми, искренними стихами. Лучшими ее традициями стали мелодичность, напевность, задушевность. Песни бардов отличаются разнообразием жанра и стиля. Автор стихов и музыки является ее неременным исполнителем.

Авторская песня возникла как альтернатива «советской массовой песне» – жанру тоталитарного искусства. Доминантой в бард-песне является стихотворный текст, ему подчинены и музыкальная сторона, и манеры исполнения. «В связи с главенствующим значением текста творцами авторской песни являются обычно не музыканты, а поэты» [1 Муз слов].

Активная работа актюбинского бард-клуба «Рюкзак» (художественный руководитель клуба – Ольга Акчурина, музыкальный руководитель клуба – Роман Акчурин) получила высокую оценку, ему было присуждено звание «Народный коллектив».

В наши дни в состав клуба входят 10 членов основного состава, 15 человек вспомогательного состава и 19 ребят младшего состава клуба «Рюкзачок» – воспитанники взрослого состава клуба.

Репертуарный список клуба обновляется ежемесячно в течении концертного сезона. Летом, во время туристских, фестивальных поездок наступает накопительный период – это сбор новых песен и творческих идей.

Авторский репертуар Романа Акчурина, Михаила Никулина, Алексея Валеева, Анатолия Усова, Александра Перекоренко, Айсель Бердигалиевой, Малика Избаганбетова и других вызывает искренний интерес членов жюри и слушателей уже несколько лет, о чём говорит тот факт, что эти песни знают и поют в разных городах. Все члены клуба являются участниками и победителями многих фестивалей и конкурсов авторской песни, в том числе всероссийского и международного уровня, тем самым прославляя актюбинскую землю, Западный регион и Казахстан в целом.

Информацию о работе и творчестве членов клуба, их песни можно найти в Интернете на **сайте bards.ru**, также доступны персональные страницы авторов и страница бард-клуба «Рюкзак». Также постоянно обновляется информация по следующим ссылкам:

Сайт «Одноклассники» - группа «Авторская песня Актобе»

Соцсеть ВКонтакте - группа «Авторская песня Актобе»

Инстаграм: группа «avtorskaiapesniaaktobe»

Инстаграм: группа «bardclub.rukzak.aktobe»

YouTube: канал «Архив бардклуба Рюкзак»

Фактически, создан островок духовного и душевного контакта, место встреч истинных любителей здоровой, качественной, умной авторской песни, относящихся к кругу наиболее интеллектуальной и социально-активной части жителей нашего города. Эталоном поэтического текста для актюбинских бардов является духовно богатая, эстетически тонкая, изящная песня.

Обращает на себя творчество членов бард-клуба «Рюкзак» Алексея Валеева Александра Перекоренко. Оба молодые талантливые поэты, с прекрасным чувством слова.

Алексей Валеев (29 апреля 1987 г.) начинает заниматься музыкой в подростковом возрасте, игре на гитаре научился самостоятельно, изучив тетради старшего брата с песнями

и аккордами. С этого времени гитара стала верной спутницей музыканта. Творческим кумиром для Алексея стал Виктор Цой (группа «Кино»).

Огромное влияние на поэзию А. Валеева оказало изучение им философии литературы, знание которой во многом служит фундаментом для авторской позиции барда. Деятельность профессионального бард-музыканта начинается для Валеева участием в 2007 году в конкурсе авторской песни «Гитар серебряные струны», в котором он становится дипломантом в номинации авторов. С этого времени начинается его работа в бард-клубе «Рюкзак».

Песня «Романс» была написана в 2010 году и посвящена любимой девушке. По словам автора, песня написалась быстро, на одном дыхании. Сначала появились стихи и практически сразу на них легла музыка. Поэт говорит о бережном отношении к любимой, о взаимосвязи между двумя любящими людьми:

*Если ты вдруг тишины захочешь,
Стану я молчанием в ночи.
Если ты бояться будешь ночи,
То стану я огнем твоей свечи.*
(«Романс» А. Валеев)

В «Романсе» автор говорит о том, что может стать чем угодно, лишь бы только остаться со своей возлюбленной. Падая робким «листочком с ветвей березы», одним из тысячи других, ему хочется почувствовать тепло и ласку своей любимой. Спасаться от ветров суеты в повседневной жизни, что бросают его из стороны в сторону. Может стать солнечным лучом – невидимым и неосязаемым, но в то же время дарящим нежность. Он будет около нее всегда: и ночью в тишине – в спокойствии, и в бурном океане – в круговороте жизни. Но только бы быть с ней рядом:

*Упаду листком светлей березы
В твою ладонь, спасенный от ветров.*
(«Романс» А. Валеев)

А. Валеев при создании поэтических текстов искусно использует изобразительно-выразительные средства, создавая зримые образы. Так, в «Романсе» есть яркий метафоричный образ осени:

*Если ты полюбишь эту осень,
Что зажглась пылающим костром...*
(«Романс» А. Валеев)

Тексты песен Валеева отличаются глубоким философским смыслом, в них идет постоянный анализ сути человеческой жизни, поиск ее смысла. Строки песни «Тишина» гласят, что «жизнь в любые времена \ Всегда казалась непростою», и никто не знает, что получит в конце «пути»:

*Где пыль от пройденных дорог
Ложится каждому иной –
Кому в карманы серебром,
Кому на волос сединой*
(«Тишина» А. Валеев)

Интересны творческие эксперименты поэта, применяя игру слов, используя омонимы, в песне создает шутовское настроение:

*Я когда-нибудь блесну -
Заброшу далеко блесну.
До южных берегов Китая
И выловлю себе кита я.*
(«Я когда-нибудь блесну» А. Валеев)

Не менее интересно творчество молодого бард-поэта Александра Перекоренко (30 мая 1989 г.). По профессии он преподаватель гитары и гитарист, директор и старший преподаватель студии «КАМЕРТОН», член народного коллектива Казахстана бард-клуба

«Рюкзак», бард- и рок-музыкант, лауреат, дипломант международных конкурсов, автор-исполнитель [2].

Александр Перекоренко в 2004-2008 годах учился в школе имени Казангапа у двух сильнейших преподавателей: Гаврилюка Олега Владимировича и Миногина Юрия Степановича. По словам самого музыканта, Юрий Визбор, Олег Митяев, Виктор Третьяков были дистанционными преподавателями, у которых он учился игре на гитаре. Болат Окуджава, Егор Летов – кумиры, духовные вдохновители Александра.

В бард-клуб «Рюкзак» Александр Перекоренко приходит, как и Алексей Валеев, в 2005 году после областного конкурса «Гитар серебряные струны».

Самобытна песня А. Перекоренко «Скоро зима». Песня писалась для создания настроения, в ней нет какой-то сюжетной линии, скорее всего это песня – «поток сознания». Через краткое описание моментов перехода осени в зиму передается одиночество героя. В песне КОТ не играет ключевой роли, а лишь усугубляет настроение одиночества. А ключевой момент этой песни – одиночество. Написать эту песню автора сподвигнула песня Натальи Дудтиной «Елочный шар», в которой рассказывается об одиночестве женщины-героини. На Александра она произвела глубокое впечатление и он создает ответную песню об одиночестве от лица мужчины:

*Чистые стекла оконных проемах
И кот на полу сладко спит
И снятся ему рыбы да птицы
Просторы безбрежного вид
(«Скоро зима» А. Перекоренко)*

Александр Перекоренко учит в большом видеть малое, учит вглядываться в себя и в то, что нас окружает:

*И город накроет синяя птица,
Пролетит, оставив снег на реснице,
И поможет кому-то проснуться, а кому-то забыться
(«Мой город» А. Перекоренко)*

Все его творчество – это «тайна», стремление понять, что же такое человеческая жизнь. Стихи бард-музыканта полны света, в них присутствуют образы белого снега, солнца, чистых стекол, поэтому даже в грустных песнях звучит надежда, что выйдет солнце, и прольется свет:

*Мой город сыграет пронзительный джаз,
И я ему очень тихо подпою,
Но я верю, что солнце пробьется сквозь тучи,
Мой городом осветит, и станет лучше.
(«Мой город» А. Перекоренко)*

Музыкальное образование поэта сказывается на поэтических текстах, которые он создает. Тонкое чувство ритма и слова пронизывает стихи «Музыка вокруг нас», автор пишет о том, что музыку можно услышать в любом предмете, движении, звуке – во всем, что нас окружает, главное, попытаться ее услышать:

*Музыка вокруг нас,
Даже в битой посуде,
Что разбилась на счастье,
В ней ты услышишь джаз,
Ритмы блюза...
(«Музыка вокруг нас» А. Перекоренко)*

Зачастую в песнях А. Перекоренко создаются реально увиденные картинки, это создает ощущение наброска кистью художника, и слушатели погружаются в знакомые, некогда испытанные ощущения:

Открываю дверь.

*Кот выходит наружу,
Встречая свой первый снег,
Морщит мордочку, щурит глазки,
Оставляя на снегу свежий след.*

(«Скоро зима» А. Перекоренко)

Поэзия актюбинских бардов близка к «городскому романсу», в ней передается настроение обычных людей. Бардовская поэтическая культура, бережно относящаяся к высоко эстетичному художественному слову, амбивалентна бездуховности современной «попсы». Поэзия бардов восполняет ту пустоту, которая присуща официальному шоу-бизнесу. Ярким примером этого служат песни актюбинских бардов А. Валеева и А. Перекоренко, которые своим творчеством развивают современную поэзию.

Список использованной литературы:

1. Булычевский Ю.И., Фомин В. Краткий музыкальный словарь для учащихся. 9-е изд. – Л., 1988.
2. Акчурина О. Архив бард-клуба «Рюкзак», Актобе, – 2021.

Құрманғалиева Баян Берікқызы
(Орал қаласы)

А.ҚҰНАНБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Абай шығармашылығы – адамзат даналығының таусылмас қазынасы. Бұл қазынаны ақтарған сайын тың жаңалықтар көзін тауып, сонау бағзы замандағы қазақ халқын әлемдік мәдениетке жеткізу жолындағы рухани бастаушыны танитынымыз анық. Оның даналығы мен парасаттылығы, озық идеялары – Қазақстанды әлемдегі дамыған елдер кеңістігіне апарар лайықты жолға жөн сілтейді. Абай – бүгінгі Тәуелсіз Қазақстанның ірі тұлғасы. Ұлттық идея, ұлт тағдыры, ел тәуелсіздігі, елдің елдігі – бүгінгі қазақ әдебиетінің өзекті арнасына, алтын арқауына айналып отыр.

Бүгінгі күні дамыған технологияға негізделген әр түрлі жаңа әдістер көп айтылып жүр. Солардың ішіндегі өз сабағыма қолданып жүрген тиімді технологиялардың көрсеткім келіп отыр. Соның бірі – оқытудың инновациялық әдісі. Абай шығармаларын оқытуда тиімді әдіс - тәсіл білім алушының қызығушылығын арттыру, сезіміне әсер ету, қиялын ұштау, сол арқылы шығармашылыққа жол ашу, білім алушыға еркіндік беру деп түсінемін. Осы жолда жақсы нәтижеге жетектер бір жол – сабақта Қ. Бітібаеваның «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясы. Бұл технологияны

әдеби айтыс, пікірлесу, диалогиялық әңгіме, проблема шешу, іздену сияқты өнімді әдістермен қатар білім алушылардың өз бетімен ізденуіне, зерттеу жұмысына негізделеді. Жобалау, модель жасау, оқушыларды өз беттерімен жаңа өнім жасауға бағыттау – осы технологияның ең негізгі алтын дінгегі.

Абайдың «Жазғытұрым» өлеңін оқытқанда бұл аталған технологияны пайдалану оқушылардың өлеңді үстіртін жыл мезгілі туралы ғана өлең деп қабылдамай, ондағы көтерілген проблемалық жағдайларды көре білуге, талдай алуға үйретері сөзсіз. Осы технологиямен өткен сабақтан тек бір тапсырманы мысалға келтіруді жөн көріп отырмын.

Оқушылардың өздігімен жұмыс істеуінде мынадай сұрақ - тапсырмалар берген орынды деп есептеймін.

Өздік тапсырмалар. Абай «Жазғытұры» өлеңі

1. «Қыс» өлеңіндегі адамның көңіл - күйін білдіріп тұрған жолдарды тауып, оны «Жазғытұры» өлеңімен салыстыр. «Жазғытұры» өлеңіндегі көңіл - күйдің керісінше болу себебі неден?

2. Өлеңнен адамның жасына, кәсібіне қарай көктемдегі іс - әрекетін, көңіл - күйін білдіріп тұрған сөздерді тауып жаз.

3. Көктемнің жер бетіне, жан - жануарларға, адамзатқа, табиғатқа әкелген өзгешелік құбылыстарын саралап айт.

4. «Жазғытұры» жылдың қай маусымын білдіреді, жазға қарай, жазға салым, жазға таман, сөздері синоним бола ала ма? Осы сөздерге сөйлем құрап жаз. т. б.

Абайдың «Қыс» өлеңі.

1. Ақын қыстың қаһарлы күшін қалай көрсеткен? Түсінігіңді өз сөзіңмен ашып жаз.

2. «Шидем мен тон қабаттап киген малшы

Бет қарауға шыдамай теріс айналды». Өлең жолындағы шидем, тон сөздерінің мағынасын түсіндір.

3. «Кәрі құдаң қыс келіп әлек салды» деген жолдағы «кәрі құда тіркесінің мәнін түсіндір.

4. Абай сөзін қолданып айтуға дағдылану үшін «ажарланды», «әуес көріп», «домбығып», «үсік шалды», «бет қарауға шыдамау», «қажымас», «титығы құру» деген сөздерге, сөз тіркестеріне сөйлем құрап дәптерлеріне жазып келу.

Абай өлеңдеріндегі афоризмдер туралы білім алушылардың ойын білу үшін «Екі жақты күнделік» стратегиясын пайдалануға болады. Күнделіктің бір бөлігіне Абай сөздері жазылады, екінші бөлігіне оқушы өз ойын жазады.

Өлең жолы	Оқушының пікірі
1.Ғылым таппай мақтанба, Орын таппай баптанба. 2.Болмасаң да ұқсап бақ, Бір ғалымды көрсеңіз. 3.Сөзіне қарап кісіні ал, Кісіге қарап сөз алма.	Адам өмірін босқа өткізбей ғылым үйренуі керек. Ғалымнан үлгі алу керек. Адамды ақыл-ойына қарап бағалау қажет.

Оқушылардың алған білімдерін бекітуді ойтолғаныс кезеңінде жүзеге асыруға болады. Бұл кезеңде оқушылар оқып білгендерін, үйренгендерін топтайды, белсенді түрде өз ұғымдарын жаңамен ұштастырып қайта құрады. Ойтолғаныс кезеңінің тағы бір сәті оқушылардың бір-бірімен өзара ой алмасуы. «Жұптас. Ойлан. Пікірлес» стратегиясы, эссе жазу тәсілдері т.б. өз нәтижелерін береді.

Абайдың табиғат лирикасына жазылған өлеңдерін мына кестемен талдауға болады:

Тақырыптары	Қыс	Жазғытұрым	Жаз	Күз
Кімге ұқсатады? Кімдерді бейнелейді? Табиғат суреттерін көрсететін сөздер				

Қызығушылықты оятуда оқушылар тек тыңдаушы ғана емес, өз ойларын белсенді білдірушілер болуы қажет. Бұл кезде мұғалім қажетті, мазмұнды сұрақтарды дұрыс қоя білуі керек.

1. Өлеңнің атауы саған қандай ой салады?

2. Абай өмір сүрген заман қандай болды?

3. Абай « Мен бір жұмбақ адаммын, оны да ойла» деген өлең жолы арқылы не айтқысы келген? Бұл сұрақтарды қою арқылы ақынмен диалог сабағын өткізуге болады.

Қазақ тілін деңгейлік оқыту барысында сабақта коммуникативтік- танымдық мақсат жүзеге асу үшін сөйлесім әрекетінің бес түрі іске қосылады. Олар: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім. Айтылым – адамдар арасындағы тілдік қатынасты жүзеге асыратын сөйлесім әрекетінің бір түрі. Ол – тілдік қарым-қатынас барысында адамның өз ойын жарыққа шығару үдерісі, өз сөзін екінші біреуге ұғынықты етіп жеткізуі. Мәтіндегі ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айт.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

Айтылым және жазылым дағдыларын қалыптастыруда «ПОПС» формуласын қолдану өте тиімді. Тақырып бойынша өз пікірін дәлелдеп, көзқарасын білдіріп, шешім шығарады.

«ПОПС» формуласы бойынша Абайдың «Сағаттың шықылдағы – емес ермек» өлеңін талдау.

- Бірінші сөйлем «Менің ойымша, ... »
- Екінші сөйлем «Себебі, мен оны былай түсіндіремін ... »
- Үшінші сөйлем «Оны мен мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын »
- Соңғы сөйлем «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім

4. Менің ойымша, «Сағаттың сыбдыры – өткен өмірдің белгісі» болып табылады.

5. Себебі осы сыбдырмен бірге адамның өмірі өтеді.

6.«Уақытты босқа жіберіп алудан артық өкініш жоқ», – деген Гетенің нақыл сөзі соның дәлелі.

7. Адам өткен уақытты қайтара алмайды. Уақыт – ең қымбат дүние.

«Семантикалық карта» әдісі арқылы оқушылар тақырып бойынша негізгі ойды жаза отырып, тақырыптарды бір-бірімен салыстыруға, талдауға үйрене отырып, сыни тұрғыдан ойлануға үйренеді. «Семантикалық карта» арқылы өтілген тақырыптарды салыстыра отырып, пікір алмасып, негізгі түйінді ойды жаза отырып, тақырыпты қайталап, талдап, негізгі ұғымдарды есте сақтайды.

Үзінді	«Қыс »	«Жаз »	«Күз »	«Қараша , желтоқ сан мен сол бірекі ай»	«Қалың елім, қазағым , қайран жұртым »	«Жасы м да ғылым бар деп ескерме дім»	«Желсі з түнде жарық ай»	«Қансонард а бүркітші шығады аңға»
Жаздыгүні шілде болғанда....								
Беті-қолы домбығып үсік шалды.....								
Құрбысына н ұялып өңкей жалбыр....								

Баламды медресеге біл деп бердім....								
Қар-аппақ, түлкі-қызыл, бүркіт қара...								

Абай шығармаларын тақырыбы бойынша сәйкестендір.

Абай шығармаларынан үзінділер	Тақырыбы
Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: ... алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық әурешілікті көре-көре келдік. Көзімнің қарасы, Көңілімнің сарасы, Бітпейді-ау іштегі Ғашықтың жарасы. Өлең-сөздің патшасы,сөз сарасы, Қиыннан қиыстырар ер данасы. Тілге жеңіл,жүрекке жылы тиіп, Теп-тегіс жұмыр келсін айналасы. Еңбек етсең ерінбей, Тояды қарның тіленбей.	Бірінші қара сөзінен «Көзімнің қарасы» әні «Өлең-сөздің патшасы,сөз сарасы» өлеңі «Сегіз аяқ» өлеңі

«Пікірлер картасын» толтырыңыз. (+) Себебін айтыңыз «Ескендір» поэмасын талдау

Пікірлер	толықтай келісемін	жартылай келісемін	Мүлдем келіспеймін
1.Зұлым, дүниеқор адам.	+		
2.Әлемді өз мойнына қаратқысы келді.			
3. Адамның бассүйегі арқылы шалдың дәлелдеуі.			
4. Мұндай адамдар көп кездеседі.			
5.Өмірде қанағатшыл, рақымшыл болу керек			
6. Өмірде билік арқылы адам өз мақсатына жетеді.			
7. Байлық, қазына арқылы адам баласы бәрін жеңеді			

Қорыта айтқанда, ұлы Абайдың лирикалық шығармаларын оқушыларға үйрету барысында ең қажетті әдістемелерді пайдаланып, оларды әрбір сабақта жаңалап, жетілдіріп отыру, әрбір тақырыпты өтуге творчестволықпен қатынас жасау бүгінгі күннің ең басты

мәселесі болып табылады. Себебі жастарымыздың дүние танымына, дүниеге көзқарасын қалыптастыруда, олардың заман дәрежесіндегі азамат болып өсуінде, биік интеллектуалдық жетілуінде, олардың бойындағы эстетикалық талғамының ұштала түсуінде ұлы Абайдың шығармалары бірден бір рухани азық болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Абай. Энциклопедия. Ред. басқарған Р.Нұрғалиев. – Алматы: Атамұра, 1995.
2. Бітібаева Қ.Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А., 1997.
3. Мырзахметұлы М. Абайтану. Оқу құралы. – Алматы, 2010 – 152 б.

Махсұтова Айгүл Даниярқызы

*Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық
қатынастар және әлем тілдер университеті.
Алматы қ., Қазақстан*

ӘЛЕМ ӘДЕБИЕТІ КОНЦЕПЦИЯСЫНДАҒЫ БАЛАЛЫҚ ШАҚ ТАҚЫРЫБЫ

Бұл мақалада ХХ ғасырдың әлем әдебиетіндегі балалық шақ тақырыбын түсінудің маңызды зор. Балалық шақты зерттеу дәстүрі гуманитарлық ғылыми білімнің тарихи дамуымен алдын-ала анықталған. Балалық шақты түсіну әсіресе педагогика мен даму психологиясының шеңберінде белсенді түрде жүзеге асырылды. Балалық шақтың әлеуметтік проблемалары отандық және шетелдік педагогтар мен психологтардың еңбектерінде ХХ ғасырда қарастырылған.

Тірек сөздер: әлем әдебиеті, балалар тақырыбы, балалар бейнесі

ХХ ғасырдың соңғы онжылдығында әлемдік қоғамдастықта балалық шақ проблемалары ерекше назармен талқыланды. Осындай мәселелердің маңыздылығын мойындау «дұрыс бала қалыптастыру» тұжырымының концепциясының дамуымен бірге өседі.

Әлемде балалық шаққа назар аудару, балалардың өмірін жақсарту идеясы жекелеген үкіметтердің көрегендігі мен жомарттығы туралы емес, бұл іргелі моральдық-құқықтық норма болып табылады.

Әлем әдебиеті контекстіндегі балалық шақ бейнесі концепциясын қарастыруға мүмкіндік туып отыр және әлем жазушыларының шығармаларындағы автор ойының балалар бейнелерінде көрініс табуының әртүрлі болуы, сонымен қатар балалар бейнесінің мәдениетаралық- қатысымдық ұқсастықтары қызықтырады.

Балалық шақ – адам өміріндегі ең бақытты кезең. Балаларды қоршаған әлем шексіз, өзіндік мүмкіншіліктері шексіз, ал армандары шексіз мұхит. Тек осы тылсым, шексіз әлемді ата - аналардың « Міне ертен есейгенде.... » деген сөзі бөгейді. Мүмкін сол себепті көп балалар ерте ер жетуді армандайды. Ер жету - олардың ойынша өз қалағандарын іске асыруға мүмкіндік деп есептейді. Бірақ шын мәнінде солайма ? Мүмкін армандаған ер жету – мүлде бақытты шақ емес , үлкен жауапкершілік шығар?

Балалық шақ – бұл балалар әлемді зерттейтін және біздің қоғамның нағыз мүшесі болатын уақыт кезеңі. Дегенмен, тарих бізге бұл әрқашан олай емес екенін айтады. Бүгінгі күні біз қоғамда өмір сүреміз, алайда, Ллойд де Мос атап өткендей:

“История детства – это кошмар, от которого мы только недавно стали пробуждаться. Чем глубже в историю – тем меньше заботы о детях и тем больше у ребенка вероятность быть убитым, брошенным, избитым, терроризированным и сексуально оскорбленным”.

Бала мен балалық шақ- әлемдік әдебиеттің жетекші және негізгі тақырыптарының бірі. Оны белгілі бір ұлттық әдебиет немесе уақыт кезеңі шеңберімен шектелмеген әмбебап тақырып деп атауға болады, бірақ кейбір дәуірде ол ерекше мәнге ие болады. Жан –жақты

балалық шақ-туылуы, өмір, өлім сияқты жалпыадамзаттық санат. Ақын – романтик У. Ворсворт айтқандай, «бала – адамның әкесі».

Балалық шақмәселесін ерекшеәлеуметтік-мәдени санат ретінде ұғыну тек қана балалардың (педагогика, антропология, психология, мәдениеттану және т.б.) көркем шығармашылығы мен жетістіктерінің пәнаралық синтезі қажеттілігіне ғана емес, сонымен қатар әртүрлі ғылымдарда түсінілетін негізгі ғылыми тәсілдер мен ұғымдарды ұғыну мен нақтылауды мақсат етуге алып келеді.

Балалық шақ санаты бүкіл адамзат пен адам үшін өте маңызды. Балалық шақты мәдени-тарихи феномен ретінде түсінуге тек мәдениет адамның өмірін қабылдайтын, ұғынатын және легитеимирлейтін көріністер мен бейнелер жүйесін ескере отырып ғана болады. XX ғасырдың ғылыми зерттеулері көрсеткендей, балалық шақтың ұзақтығы және оның ерекше табиғатын сезінуі мәдениеттің даму кезеңі мен деңгейіне байланысты.

Әдебиеттегі баланың әрбір жаңа бейнесі- балалық шақтың көркемдік танымын тереңдету ғана емес, сонымен қатар XIX ғасырда толық қол жеткізілетін оның бейнесінің объективтілігі жағына қарай ары қарай қозғалы. «Романтизм баланы өз батырларының бірі ретінде және балалық шағы психологиялық ғана емес, сонымен қатар тарихнама және мәдениеттану тақырыбы ретінде ашты», У.Блейк, У.Вордсворт поэзиясындағы балалар С. Кольриджа жеткілікті түрде ашты. Олар- кінәсіздік, табиғатқа жақындық және сезімталдық символы, өйткені романтиктердің негізгі назары балалық шақта және балалар санасында, ересектердің жоғалуы болады», және кейіпкердің осы жүйеде өсіп-өнуі емес, жоғалуы еді.

Тек XIX ғасырдың ортасында ғана көркем әдебиет балалық шаққа терең үңілді, балаға деген сезімді, және балалардың жас ерекшелігіне шынайы әсер етті. Бұл жүзжылдық авторларының шығармалары балалардың әр түрлі бейнелеріне бай болды. Францияда біз оларды В.Гюго, Ж. Санд, А. Додэ, Германияда- Гауптман қаласында, Ресейде-Л.Н кездестіреміз.

Бірақ көркем шығармадағы балалардың бейнелерін қарастырмас бұрын, «балалық шақ» терминіне жүгіну керек, ол көп қырлы және көп мәнді қолданылады. Балалық шақ- бәрі жақсы белгілі, бірақ (бұл таңқаларлық емес) аз түсініксіз құбылыс.

Е. В. Субботский «бала әлемді ашады» кітабында былай деп жазады: «бала санасының әлемі жақын. Ол біздің ересек әлемнің ішінде. Ол бізге баланың көзімен қарайды. Оның дауысымен сөйлейді. Бұл әлемге қалай қарауға болады? Тек бір ғана тәсіл: өмір сүру, сөйлеу, оның Елші- балаларымен әрекет ету. Кем дегенде «сырттан», жанама түрде белгілері бойынша, оны «таратып жазу». Балалар санасы әлеміне есік ашу. Бұл дүниеге көз салмай, басқаларды тәрбиелеп қана қоймай, түсіну мүмкін емес».

Бала мен балалық шақ - әдебиеттің жетекші және басты тақырыптарының бірі. Белгілі бір мағынада бұл тақырып әмбебап болып табылады, кез-келген ұлттық әдебиетпен немесе белгілі бір кезеңмен шектелмейді, дегенмен белгілі бір дәуірлерде ол ерекше мәнге ие болады. Бұл әмбебаптық балалық шақтың туылу, өмір, өлім сияқты жалпы категория болып табылатындығымен түсіндіріледі. Барлық адамдарға тән мәңгілік көріністер әдебиетте көрініс таба алмайды.

Балалар туралы проза әдебиеттің жеке және толыққанды саласы ретінде қабылданады. Балалар туралы шығармалар дәстүрлі жанрлар шеңберінде қарастырылады; олардың бұрыннан қалыптасқан жанрлық жүйеге қалай әсер ететіндігі туралы мәселе зерттеледі. Сонымен қатар, қазіргі әдебиеттанудың сипатты белгілерінің бірі - этносаралық әдеби қатынастарды зерттеу, ұлттық әдебиеттердің тақырыптарын, бейнелерін, жанрларын салыстырмалы түрде тарихи талдауға ұмтылу. Бұл зерттеудің өзектілігі балалық шақтың әдеби бейнесін ағылшын прозасы негізінде тәрбиелеу роман жанрының дамуы тұрғысынан талдауға тырысады.

Әлем әдебиеті мәселесі тек XIX ғасырда пайда болған ұғым емес. Белгілі словакиялық ғалым Диониз Дюришин өзінің еңбегінде әлем әдебиеті тұжырымдамасы триномды

мәнді қарастырылады. Оның берген бірінші тұжырымдамасы бойынша әлем әдебиеті бүкіл әлемнің әдебиеті болып табылады. Әлемдік әдебиеттің тарихы бір-бірінен кейін қарастырылатын жеке ұлттық әдебиеттердің тарихы. Екіншіден әлем әдебиеті жеке ұлттық әдебиеттің тереңдігіне, яғни белгілі жетістіктердің белгілі бір синтезінде құрылған ең үздік, таңдаулы топтама ретінде қарастырылады. Үшінші әлем әдебиетін барлық ұлттар әдебиеттер үшін өзара байланысты немесе ұқсас жұмыстар сомасы болып көрсетіледі.

Әлем әдебиет қазіргі және өткен уақыттың көп бөлігін қамтиды. Бүгінгі таңда әлемдік әдебиет әр түрлі тарихи дәуірлерден, сондай-ақ қазіргі заманғы әдебиеттен тұратын туындылар ретінде түсіндіріледі.

Бүгінгі таңда балалық шақтың тақырыбына арналған ең танымал жұмыстардың бірі И.Кон жұмысы болып табылады. Балалық шақтың бейнелерін И. Кон айтуы бойынша төмендегідей жіктеуге болады.

1. «Нормадан ауытқулар» классицизм дәуірі. Нормамен ересек жағдай анықталады, сондықтан балалық шақ аномальды нәрсе ретінде қарастырылады;

2. «Тәрбиелеу нысан» ағарту дәуірі. Балалық шақ адам өміріндегі маңызды кезең функциясын орындайды;

3.«Адамзаттың мінсіз кезеңі» романтизм дәуірі. Балалық шақтың ең жоғары мүмкіндіктерін ашатын өзіндік кезең болып саналады, және олардың өсіп-өніп, есейіп кетеді;

4. «Балалар бейнелерінің толық бейнесі» ХХ ғасыр. ХХ ғасыр – жаңа сипаттамаларға ие болу, балалар бейнелерін байыту балалардың мінез-құлқын толық зерттеуге байланысты;

5. «Мектептік және отбасылық тирандықтың құрбандары» ХІХ ғасыр реализмы. Тиранияның құрбандары, мектеп және үй (отбасы) ортасының тарапынан, бұл ХХ ғасыр реализмы, бақытсыз балалар бейнесі;

«Әлемдік әдебиет» ұғымын анықтаған кезде біз бұл ұғымды тек қана мақсат емес, салыстырмалы зерттеулер үшін бастапқы нүкте ретінде түсінуіміз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 DeMause, Lloyd. The New psychohistory. New York: Psychohistory Press. 1975- 187 р.

2 Субботский Е.В. Ребенок открывает мир. – М., 1991.-237с.

3 Дюршин Д. Теория сравнительного изучения литературы. – М.: Прогресс. 1979-384 с.

4 Кон И.С. Открытие «Я». – М., 1978.-156с .

5 Koch M. “Weltliteratur” in Goethes Altesroman “Wilhelm Meisters Wanderjahre” // Goethe- Jahrbuch. Bd.126 / Hrsg . von W.Frick ,J.Golz,A.Meier und E.Zehm. –Göttingen, 2009.-56р

Ж.М. Абишева, А.Н. Ордабаева

(г.Актобе, Казахстан)

***Научный руководитель: Коробкова Т.В.,
ст. преподаватель, маг-р г.н.***

АКТЮБИНСКАЯ БАРДОВСКАЯ ПОЭЗИЯ С ЖЕНСКИМ ЛИЦОМ

Бардовская музыка, или авторская песня, – песенный жанр, возникший в середине ХХ века в разных странах. Изначально в основе жанра были туристические и студенческие песни, которые отличались от «официальных» (тех, что распространялись по государственным каналам) превалирующей личностной интонацией, а также неформальным

и живым подходом к животрепещущим темам. В отличие от официальных эстрадных песен, проходивших обязательную цензуру, бардовские песни были чужды официозу, создавались в ответ на социальную неустроенность народа в СССР, часть из них отличалась резкой критикой, особой точкой зрения на государственный аппарат, который жил собственными интересами вдали от простого народа. Бардовская песня изначально шла из народа, выражала его мысли и тревоги. Тексты бард-песен всегда отличались особой продуманностью, глубиной содержания, в них обсуждались наиболее острые проблемы. Зародившись в 60-е годы прошлого столетия как «кухонная поэзия», бардовская песня получила феноменальную популярность. Визбор, Кукин, Якушева, Городницкий, Клячкин, Луферов, Новелла Матвеева, Полоскин, Вера Матвеева, Егоров, Ланцберг, Никитин, Стеркин, Ким, Берковский, Вахнюк, Михалев, Крылов, Анчаров, Дулов, Вихорев, Канер, Окуджава, Галич, Высоцкий и многие другие сделали бардовское движение популярным.

Наряду с легкой диссидентской сатирой бард-поэзии присущи лиризм, романтика, ирония, которые после 80-х годов берут верх над обличительными мотивами.

«В Казахстане бардовская песня начинает формироваться с освоения целины, т.е. выходила одновременно с развитием рок-н-ролла. Рок-н-ролл и авторская песня, не смотря на различие в звучании, в двадцатом веке стали значительной частью культуры того времени» [1]. Впоследствии бардовская музыка получила широкое распространение, в связи с чем в Казахстане ежегодно стали проводиться фестивали бардовской или, как ее еще называют, авторской песни – в Петропавловске, Алматы, Астане и других городах.

Казахстанское бард-движение прославили Виктор Баранов, Владимир Шемшученко, выступавший в дуэте с Михаилом Гершковичем, Владимир Вишняков, Олег Самсонов и Олег Кондратов, Роман Рыбкин, Сергей Кистанов, Александр Шишаев, Роман Ланкин, Александр Манамса, Роман Акчурин и многие другие.

Актобе – казахстанский город, в котором очень популярна бардовская песня. В настоящее время в г. Актобе функционирует бард-клуб «Рюкзак», который объединяет вокруг себя многих любителей бардовской песни. В постоянный состав клуба входят 10 человек, все остальные участвуют по желанию, по возможности. Роман Акчурин, Александр Перекоренко, Айсель Бердигалиева, Алексей Валеев, Избаганбетов Малик, Шолпан Тлеулова, Анатолий Усов, Анастасия Бендра популяризируют бардовскую песню в г. Актобе. Зачастую бардовская песня ассоциируется с мужчиной-исполнителем. Но за многие годы своего существования бардовская песня полюбились и женщинам-бардам, которые вносят свою, чаще всего лирическую струю в песни.

Актюбинская публика всегда с удовольствием встречается с автором-исполнителем Бердигалиевой Айсель (26.09.1976 г.), которая с двенадцати лет увлечена гитарой и исполняет собственные песни. Песни Бердигалиевой А. заставляют задуматься над многими вопросами, которые ставит перед нами жизнь. В них поэтесса призывает любить и прощать, понимать и принимать друг друга, тем самым делая себя чище, не омрачать свою душу злом и ненавистью:

Научись понимать людей,
Даже если это враги твои.
Научись принимать людей,
Всех такими, какие они есть.
Научись прощать
Хоть врагов, хоть друзей
(«Научись» А. Бердигалиева)

Текстам песен А. Бердигалиевой свойственны душевный такт, внутренняя гармония. Порой они отличаются некоторой назидательностью и прямоотой, но всегда очищают и учат добру:

Научись быть честней,
Научись никогда не грешить,

Научись быть добрее,
Научись по Божьи жить.

(«*Научись*» А. Бердигалиева)

В песне «Зеркало» Айсель иносказательно, посредством образа Зеркала, показывает галерею человеческих достоинств и недостатков, говоря о том, что не существует совершенных людей, к этому можно только стремиться. В этом произведении, как и в песне «Научись», также развивается мотив терпимости людей друг к другу:

Зеркала упрямо терпят
Рой характеров людских.
Только в зеркало взгляну,
Дай Бог сил, и я пойму:
Там и ярость, там и гнев,
Честность, искренность и блеф.

(«*Зеркало*» А. Бердигалиева)

Песни Айсель наполнены мудростью матери, которая принимает на себя все семейные заботы, и лишь ночь освобождает женщину, дает отдохнуть, «отдышаться» от дневных дел:

Ночь, ночка, здравствуй!
Ты сегодня к нам с луной
Рассказала детям сказку,
Подарила всем ты ласку,
А теперь поешь со мной

(«*Женская колыбельная*» А. Бердигалиева)

Окружающий мир оживает в песнях исполнителя, простое, обыденное, наконец-то, становится замеченным. Ночь вдохновляет поэтессу: «*Спать легла моя усталость*», и рождается новая песня. Следует отметить, что мотив ночи и вдохновения можно встретить и у других поэтов бард-клуба «Рюкзак», например, в песнях «Вдохновению», «Ночь», «Бессонница» Романа Акчурина, «Тишина» Алексея Валеева и т.д.

При помощи приема олицетворения, который удачно использует Айсель в своих песнях, окружающий мир оживает, действует, помогает поглубже разобраться в себе и людях. Например, (ночь) *Всех укрыла одеялом; Зеркала упрямо терпят; Ночь, ночка синеглазка; Спать легла моя усталость; Лишь бы не устала память* и т.п.

Поэзия Шолпан (Тулеуловой) Прониной – это крик израненной любовью женской души, живущей одновременно дорогими и тягостными воспоминаниями. Героиня «Романса к пьесе А.Н. Островского «Бесприданница» олицетворяя себя то с «сорванным цветком», то с «плачущим камнем», просит изменившего ей мужчину «не держать за сердце». В песне предстает трогательный образ брошенной, но все еще любящей женщины:

Я прощаю, все тебе прощаю,
Но не понимаю – как ты смог?
Разве жить не значит – дорожить?
.....

Навсегда любимыми глазами
Не смотри мне в душу, не смотри.

(«*Романс к пьесе А.Н. Островского «Бесприданница» Ш. Тулеулова*)

Тема любви продолжает развиваться и в песне «Дорожная», в которой говорится о пустоте, которая возникает, когда рядом нет любимого:

Неуютна без любимого постель.
(«*Дорожная*» Ш. Тулеулова)

В мире героинь Шолпан любовь ведущая сила в жизни, лишь она дает силы, героиня готова все разделить с любимым:

Между нами степь – мы все равно вдвоем.
Что судьба мне дарит – будет то твое.

(«Дорожная» Ш. Тулеулова)

Поэзию Тулеуловой отличают тонкие, зримые образы, которые она создает при помощи различных изобразительно-выразительных средств. Так, например, как живое, мы видим лицо измученной и тоскующей женщины:

Точно боль застынет в складке губ

Горестный изгиб воспоминанья.

(«Романс к пьесе А.Н. Островского «Бесприданница» Ш. Тулеулова)

А в «Дорожной» дан удивительный образ бесконечной степи, покрытой цветущим ковылем:

Мчится поезд сквозь ковыльную метель.

(«Дорожная» Ш. Тулеулова)

Прекрасным открытием для любителей бард-песни стало появление в клубе самой молодой исполнительницы Анастасии Бендры, поэзия которой полна игрой слов (например, пришедший из детских воспоминаний, выдуманный персонаж Близокок – "близ окон")

Ночью дом наш осыпает звездопад,

Утром звезды собирает Близокок

(«Колыбельная для взрослого брата» А. Бендра)

Близокок – это вымышленный персонаж из детства автора, имя которого было выдумано после прослушивания колыбельной мамы: «Ходит дрема возле дома, бродит сон близ окон», и мы, как говорит А. Бендра, думали, что Близокок – это имя».

Бардовская песня, созданная актюбинскими женщинами-бардами, расширяет диапазон тем, мотивов, делает песню еще более душевнее и лиричнее.

Список использованной литературы:

1. Бардовская музыка в Казахстане. – [Электронный ресурс] – www.akbard.kz

Elvira Aitkaliyeva
(Aktobe, Kazakhstan)

THE IMAGE OF A WOMAN IN ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGICAL UNITS

ABSTRACT. This work is devoted to the study of the image of a woman, gender analysis in the phraseological units of the English and Russian languages. The theoretical significance of the study lies in the fact that the propositions put forward and justified in the work regarding the image of women in language create prerequisites for clarifying and deepening certain aspects of linguistics. The main method of research is ь descriptive; other methods include observation, comparison, generalization, and classification. Similarities and differences between the cultural and linguistic world images were observed, based on philosophical analysis, comparison, and conceptual analysis of select definitions. A gender description of Russian and English phraseological units that code the female intelligence, the image of woman in the compared languages is presented.

Key words: culture, phraseology, comparison, gender analysis, expressions.

Introduction

Important aspects that arouse close interest at all times are the role of women in society, their behavior and the attitude of society itself to women.

In this article an attempt is made to tackle this issue from the point of view of phraseology, as the "language is the mirror of culture, it reflects not only the real world around a person, not just the real conditions of his life, but also the social consciousness of the people, their mentality,

national nature, lifestyle, traditions, customs, morals, values, attitude, vision of the world" [Ter-Minassova, 2000].

Phraseological units of any dialect bear in themselves all the width of the national thought, the encounter of eras that's protected for centuries [Hellinger & Motschenbacher, 2002]. This fabric as nothing else brightly speaks to the sex generalizations put in an inner shape of phraseological units. After all the gender perspective in expression of the mental qualities of female people by phraseological units (in this case identical to the word or the state) is exceptionally far reaching discourse and cogitative wonder [Lapshina, 2005]. The relationship of the female intellect, mind, rationale, idiocy remains a subject of relaxation talks and tattles all through centuries. So, the gender aspect angle of the mental movement reflects in layer of the Russian and English phraseological units where the lady as the subject of cogitative activity and as the carrier of information gets a few evaluation [Alekseenko, 2006].

F. Kh. Tarasova [F. Kh. Tarasova, 2012] in her monograph alludes that "the linguistic picture of the world is formed on the basis of all language means, such as the word, the phraseological unit, the proverb, the text which contain background knowledge and ways of reflection of these values in the national picture of the world".

Materials and methods

The study utilized a system of methods, such as the continuous sampling method, descriptive method, the comparative linguistic and cultural analysis method, the quantitative analysis of the linguistic data, and the method of the conceptual analysis lighting similarities and distinctions of cultural and language pictures of the world.

Russian and English phraseological units, coding the female intelligence were selected by method of continuous sampling from lexicographic sources of the English and Russian languages. The total volume of 31 units includes 52% phraseological units of the English language, and 48% phraseological units of the Russian language. The data was obtained from the monolingual and bilingual phraseological dictionaries, dictionaries of proverbs and sayings in the Russian and English languages Cambridge International Dictionary of Idioms, Longman Dictionary of Contemporary English, Macmillian English Dictionary served as the material of this research.

Results and discussions

The analysis of phraseological units related to the characterization of the image of a woman in the English language allowed us to identify three main groups of units that reflect the most common concepts, **namely:**

- 1) the status of a woman in the family and in society;
- 2) appearance of woman and her personal qualities;
- 3) character traits of a woman.

Concerning the attitude towards women in society, it should be noted that she, first of all, was perceived as the guardian of the hearth. The woman had to create comfort and had to be engaged in the upbringing of children:

A wife gives beauty to a house.

A tent without woman a woman is like a violin with no strings.

The wife is key to the house.

A woman's place is in the home.

The ideal of a woman was submission, honesty, decency, kindness. Obedience and taciturnity can be seen in phraseological units:

Men are the stronger sex.

A woman place's is in the home.

Men should be bosses and women should work for them.

The essence of these phraseological units is that a woman historically considered to obey a man, serve him faithfully.

A significant role of a woman is considered being a mother.

First, a woman corresponds to beauty, youth, then change in life positions, and then-its implementation in society, which consists in the transfer of life experience to another generation.

It is no accident that in English culture there are such phraseological units as

Earth Mother, Dame Nature.

A mother's love never ages.

Mother is God number two.

God couldn't everywhere, so he created mothers.

These phraseological units prove that a woman has such qualities as love, tenderness, compassion, care, and her original task was to take care of children and the house.

English culture pays special attention to marriage and does not approve of its absence. Hence phraseological units such as *dance barefoot, old maid.*

The beauty of a woman couldn't go unnoticed, as evidenced by the phraseological units:

A pretty-pretty face,

If God didn't like women, he wouldn't have made them.

A man possesses beauty in his quality and a woman possesses in her beauty.

The same concerns the expression "слабый пол" (the weaker gender), according to Ye.F. Arsenyeva [1999] the fair/weaker/gentle sex as an English equivalent of the phraseological unit the weaker vessel. In our opinion the property 'weak' is attributed not only according to physical but also intellectual characteristics.

In the Russian phraseological units that characterize the external data of a woman, you can find the following stereotypical ideas about girlish beauty: white-faced, with turquoise eyes, with sable eyebrows, with a long braid, with a swan's chest, with a graceful gait:

Коса - девичья краса, молодцу заноза;

Идет, словно павушка плывет;

Девичья красота определяется как недолговечная:

Женская красота, эхо в лесу и радуга быстро проходят;

Девичья краса до возрасту, молодичья до веку.

The assessment of appearance is accompanied by an assessment of intellectual abilities:

Глаза - бирюза, а душа - сажа; Красота до вечера, а доброта навек и практических навыков (Женщине красота - домостройство; не ищи жену модницу, а ищи заботницу)

In Russian culture, at all times, the image of the mother is a saint. The ideal of a woman is a woman-mother, a woman-mistress. Motherhood

seemed to be a woman's life purpose. Since the nature of a woman is assigned to produce children, feed them and raise them, the mother " is called to fully devote herself to this task, completely abandon any ambitions and lay her life on the altar of the family, to become a good angel of the hearth» [Arsentieva, E. F., 1993].

The most important event in a woman's life was the birth of a child,

especially a son. Then she acquired the social status of a mother: "Мать кормит детей, как земля людей. Мать приветная – ограда каменная ".

In the phraseological units of the Russian language, women are more often endowed with maternal qualities than men with paternal ones: «Материнская забота в огне не горит и в воде не тонет. Материнская ласка конца не знает. Материнская молитва со дна моря вынимает. Материны глаза слепы».

Thus, the gender analysis of the Russian and English phraseological units coding the female intelligence showed:

- the gender aspect of the language finds its verbalization in the phraseological units of the Russian and English languages;

- the most part of the phraseological units of the English language designates the silly person in general, that is doesn't bear the obvious gender asymmetry.

Conclusion

Language can be defined as a system of signs that spontaneously arose in human society and serves as a means of interaction between people. Culture, on the other hand, is a way of life in society, a historically established model of values that are passed down from generation to generation. With the help of language, a person preserves culture and passes it on from generation to generation. But at the same time, the unit of thought is the concept. A person thinks in terms, combining them and forming new concepts in the course of thinking. It follows that in order to understand the culture of the people, it is necessary to understand its concepts. Phraseological units that reflect the concept of "woman" carry the history of an entire nation, they reveal the life of women of a certain ethnic group.

References

1. Alekseenko, M.A. (2006) Is the Image of Women Negative in Language? Moscow: Ellipse Publishing House. 263p.
2. Hellinger, M. & Motschenbacher, H. (2015) Gender across languages: the linguistic representation of women and men. USA: John Benjamins Publishing. 405p.
3. Lapshina, O.G. (2008) The Social Constituent of Linguistic Education. Material of Subject-Specific Phraseological Units: Abstract of PhD dissertation. Tyumen. 30p.
4. Ter-Minasova, (2000) The language and intercultural communication.
5. Cambridge International Dictionary of Idioms. (2002) Cambridge University Press. 604p.
6. Tarasova, F.Kh. (2012) Proverbs with the "Food" Component in the Tatar, Russian and English languages: Linguistic Cultural and Cognitive Pragmatic Aspects: Monograph. Kazan: RITs. 304p.
7. Longman Dictionary of Contemporary English, 2001
8. Macmillian English Dictionary, 2002
9. Arsentieva, E. F. (1993). Russian Russian and English languages: Comparative analysis of phraseological units semantically oriented to a person and the issues of creating a Russian-English phraseological dictionary (Doctoral dissertation, Kazan State University).

*Садретдинова Татьяна Александровна магистр гуманитарных наук, старший преподаватель
(Республика Казахстан, г. Актобе, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, tan220584@mail.ru)*

*Хвостова Юлия Витальевна магистр языкознания, старший преподаватель
(Республика Казахстан, г. Актобе, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова uhvostova82@mail.ru)*

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ РУССКОГО ПОСТМОДЕРНИЗМА В РОМАНЕ В.О.ПЕЛЕВИНА «GENERATION П»

Статья посвящена анализу романа «Generation П» В.О. Пелевина с учётом его принадлежности к постмодернизму. В ней рассматриваются характерные черты произведения: фрагментарность, интертекстуальность, игровая стихия, совмещение голосов автора и героя, позволяющие отнести роман к постмодернистским произведениям.

Литературоведение и перевод

Роман «Generation П» В.О. Пелевина – полицитатный роман, представляющий поток стихийных событий, который своим интертекстуальным началом относится к постмодернизму. Одной из основных черт постмодернистской литературы является

интертекстуальность. «Органично присущее тексту свойство включать в себя сторонние элементы... называется интертекстуальностью» [3, 107]. Интертекстуальность в текстах проявляется в использовании цитат, аллюзий и реминисценций.

В произведении В.О. Пелевина «Generation П» гармонично сочетаются цитаты, аллюзии и реминисценции разных времён. Например, в рекламном проекте для «Парламента» приводится слоган: «И дым Отечества нам сладок и приятен», который отсылает нас к произведению А.С.Грибоедова. В.О.Пелевин приводит и исторические реминисценции, которые отсылают нас к конкретным событиям: «рушилась Вавилонская башня, разливался Нил, горел Рим...»[4, 30].

Самой яркой чертой романа В.О. Пелевина «Generation П» является фантазийность. Это не фантастика, которая изображает мир неопознанный, но возможный по логике вещей, существующий как бы параллельно реальному или как его часть. Автор показывает вполне реальный мир, ничего не имитируя, не проицируя в эту действительность ситуацию, рождённую в воображении, опрокидывая в неё представляемый вымысел.

Показ реального мира В.Пелевин осуществляет через игру. Составление рекламных проектов – это своего рода игра реальных событий и вымышленных фактов. Ведь даже продвижение Татарского по мистико-карьерной лестнице напоминает компьютерную игру. Главный герой обращается к различным произведениям, вовлекая цитаты из них в «свою» игру. Писатель попытался смешать заурядные и философские, почти религиозные, принципы, продолжая тем самым принципы российской классики. Его произведение строится как развёрнутая проповедь об отсутствии универсальных истин и об истинности иллюзий, как религиозно-философская утопия пустоты.

В «Generation П» проявляется и важнейшая черта постмодернизма – отношение между автором и текстом. Автор творит текст на наших глазах. Это мы наблюдаем на страницах романа. Очень трудно найти автора, он как бы растворяется в главном герое – Татарском. Создавая проекты реклам, Татарский рассказывает о той жизни, в которой оказалась Россия после перестройки. Герой творит свои «шедевры» на наших глазах и за очень маленький отрезок времени: «Татарский за несколько часов написал сценарий...»[4, 30]. Каждый рекламный клип – это на самом деле обличённый в виртуальную плоть квазиреальности симуляры счастья и свободы: «свободу начинают символизировать то утюг..., то лимонад...» При «массовом воспроизводстве» творца заменяет «криэйтор».

На границе философии находятся и творения «планшетки», а, может быть, духа Че Гевары. Теперь уже сам герой превращается в обычного писателя, наблюдая «за работой» планшетки. «Идентификация как высшая стадия дуализма» - таково общее название деятельности «высшей силы». На протяжении целой части романа, которая носит название «HomoZapiens», размышления духов, которые, в какой-то степени, носят авторский характер. «Реальность – это материальный мир», - говорится в «писании» планшетки, наверное, на этом и строится всё миропонимание Татарского.

В романе нельзя резко отделить автора от персонажа, происходит, свойственное постмодернизму, размывание категории авторства. Татарский и Пелевин – два равноправных героя, которые своими стремлениями и убеждениями дополняют друг друга, при этом Вавилон Татарский – типичный постмодернистский персонаж, жертва абсурдной социальной действительности. Его имя предопределило его возвышение: «...Оно было составлено из слов Василий Аксёнов и Владимир Ильич Ленин»[4, 14].

Татарский целиком и полностью принадлежит данной, т.е. сегодняшней реальности, и для того, чтобы выйти за её пределы, ему нужны стимуляторы в виде мухоморов, дурного героина, ЛСД, или, на худой конец, планшетки для общения с духами. Выходя за пределы реального мира, Татарскому приходили в голову замечательные идеи, которые иногда он не успевал воплотить в жизнь.

Татарский проходит путь возвышения от ларёчного «реализатора» до живого Бога, главы некоего тайного ордена, Гильдии Халдеев, поставляющей России иллюзорную

реальность. Его продвижении по мистико-карьерной лестнице, как компьютерная игра, но на самом деле не он восходит, а им двигают как фишкой. Татарский принадлежал к так называемому поколению «П», и поэтому его жизнь складывалась самым обычным образом: технический институт – литературный институт – невостребованность эпохой. Эпоха была странная; это был мир, в котором страшный суд давно начался, и всё, что «... с нами происходит, - просто фразы следственного эксперимента» [4, 309].

Жизнь главного героя определяется игрой или, наоборот, игра определяет жизнь. Татарский принимается в чужую игру при фактическом условии утраты себя: акт снятия виртуальной маски, трёхмерной модели символически фиксирует полное обезличивание выпускника Литинститута.

Таким образом, роман «Generation П» В.О. Пелевина – это постмодернистское произведение, которое создается прямо на наших глазах. Писатель выработал особый, условный язык, позволяющий трансформировать реальность, при этом не теряя её острых противоречий.

Список использованной литературы

1. Курицын В. Постмодернизм: новая первобытная культура // Новый мир. – 1992. - №2.
2. Липовецкий М. Русский постмодернизм. Очерк исторической поэтики. – Екатеринбург, 1997.
3. Основы творческой деятельности журналиста. – М., 2000.
4. Пелевин В.О. «Generation П» - М.: Вагриус, 2001.

Mukhanbetkazyeva A.A.¹, Zharbussinova S.K.², Zhamanshalova A.M.³
K.Zhubanov Aktobe regional university, Faculty of Philology,
4th year students of the speciality “Foreign language: two foreign languages”
Research supervisor – **Akmaral Orazova¹**

ALLUSIONS AND QUOTATIONS IN DETECTIVE STORIES USED FOR THE PLOT DEVELOPMENT

Аннотация

Данная статья посвящена особенностям использования аллюзий и цитат в контексте детективных историй. Аллюзионный прием несет в себе много информации, что свидетельствует о наличии всех характерных признаков, несущих информативное сообщение, единицу языка. Этот стилистический прием помогает читателю получить информацию из произведения и понять точку зрения автора.

Ключевые слова

Аллюзии, цитаты, напоминания, детективы, литература.

Аннотация

Бұл мақала детективтік әңгімелер контекстінде аллюзиялар мен дәйексөздерді қолдану ерекшеліктеріне арналған. Көркем шығармаларда аллюзия мен дәйексөздердің қолданысы ақпараттық хабарламаны, тіл бірлігі ретінде сипаттайды және автордың тіл байлығын көрсетіп, оқырмандардың қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Бұл стилистикалық әдіс оқырманға шығармадан ақпараталуға және автордың көзқарасын түсінуге көмектеседі.

Кілт сөздер

Аллюзия, дәйексөз, детектив, көркем шығарма.

Annotation

This article is devoted to the peculiarities of allusions and quotations usage in the context of detective stories. The allusive reception carries a lot of information, which indicates the presence of all the characteristic features that characterize an informative message, a unit of language. This

stylistic technique helps the reader to get information from the work and understand the author's point of view.

Key words

Allusion, quotation, quote, reminder, detective, literature.

It is known that the term "allusion" appeared in many European languages in the XVI century. The tradition of using this word in foreign literary studies and Linguistics earlier, but the phenomenon itself begins to be actively studied only at the end of the XXth century.

According to Galperin, allusion is an indirect reference in the form of a word or phrase to various historical, literary, mythological or biblical facts [1,16]. N. M. Razinkina defines allusion as " an indirect indication by means of a word or phrase to a historical, geographical, literary, mythological or biblical fact. An indirect indication can also be associated with the events of a person's daily life" [2, 28].

The relevance of the work is determined by the fact that the usage allusions and citations in detective stories are extremely interesting and multifaceted phenomena.

The research may have a literary and linguistic orientation, be conducted in the context of studying cross-cultural relations or the problem of intertextuality, relate to the fields of stylistics, phraseology, translation studies, and also have other reference points.

The purpose of this article is to consider the phenomena of literary allusion and citation from the perspective of intertextuality.

The study has practical significance. Its results can be used in the process of teaching the style of the English language, analytical reading and interpretation of the text, as well as in writing term papers and theses.

The present study was carried out using the following methods: abstracting theoretical material; sampling of allusive quotations from the study material; the method of functional analysis of allusion and quotations, contextual analysis, linguistic description, and the method of quantitative analysis.

As a rule, no reference to the resource is given, thus the allusion differs from the quotation. The allusion is devoid of expression, so it seems to be something more delicate. Another distinguishing feature is their structure: a quote must repeat exactly every word of the original text, even if its meaning changes depending on the context; an allusion is a reference to a lexical unit or phrase and can be used as a keyword.

The allusive device should be familiar to the reader, that is, if he does not have any literary and historical knowledge and thus the allusion does not cause him an association, then its meaning will be lost. But, as a rule, many allusions refer to general facts that should be familiar to the reader.

A distinctive feature of an allusion is its temporal relatedness. In some cases, the stylistic technique of allusion is limited to the past time, in others it is not. In such a situation, the facts of modern human life become elements of allusion.

An allusion is a stylistic device which has a specific reference or specific allusion to literary, historical, mythological, or political facts written in textual culture or spoken language. Such elements are called markers or representatives of allusions, and referenced texts and facts of truth are called allusions.

Reminiscence is a term used by literary critics mainly of comparative - historical and psychological orientation to refer to moments of unconscious imitation in the poet's work, which differ from borrowing-conscious imitation.

In other words, memory is an element of the artistic system that refers to a work of art that you have previously read, heard, or seen. A reminder is a vague quote, a quote that does not contain quotation marks. The most ancient reminders should be recognized as drawings, proportions and subjects of ancient rock carvings, repeated in the Scythian "animal style" or in the works of Modern Masters (artists, jewelers, designers, etc.). Some totems, coats of arms, and trademarks are clearly reminiscent. There are historical, compositional, deliberate and unsuccessful reminders. Reminders

can be in the text itself, in the video or in music, as well as in the title, subheading or title of the chapters of the work under consideration. Artistic images, names of some literary characters, personal motives and stylistic techniques have a similar character[3,43].

The boundary between deception and reminiscence is considered to be blurred, as these concepts are often identified with each other. For example, a reference to literary works, events, and facts in the real world is called a reminiscence. It is also necessary to distinguish between reminiscence and quotation.

A quote is the multiplication of two or more components of a preposition, while maintaining the predicate (description of a particular situation) set in the source text; in this case, the sample can be converted more or less accurately.

Allusion is the extraction of only certain elements of a preposition that are recognized in the receiving text, and the prediction is carried out in a new way. The nominal allusion sometimes acts as a reminder. But allusion, unlike reminiscence, is often used as a rhetorical figure that requires clear understanding and reading.

A textual allusion differs from a quote in that the elements of the preposition in the text under consideration (i.e., the previous text with a reference to the given text) are scattered and presented in a form that is not a complete statement or ambiguous. It should be noted that implicitism is often considered as a defining property of allusion, so this term is used only if a certain amount of effort and special knowledge is required to understand allusion.

Among the previous texts, the first place in terms of the degree of accuracy of reproduction of the source text is occupied by the quote, since it conveys fragments of the preposition without changes. In the second place is an allusion that reproduces "someone else's word" in a somewhat modified form; and: in our classification, the third place is occupied by a reminiscence that significantly changes the original source.

Elements of not only lexical, but also grammatical, word-forming, phonetic, and metric levels of text organization can have an allusive meaning. The goals of expressing this meaning can be spelling and punctuation marks, as well as the choice of graphic design of the text-fonts, a way to place the text on a plane.

The dates included in the literary text also have an understandable meaning. Sometimes the basis of allusion communication is the technique of creating a phrase, stanza, or complete work. Thus, both a marker and an allusion sign are a direct linguistic structure of the text, and there is often an interaction of different levels of text organization.

A special feature of stylistic perception is the temporal correlation. In some definitions, allusion is limited to references to past facts, while in others there is no such narrowing of the time frame. In this case, the thematic sources of allusion include the facts of modern society.

The most commonly used type of allusion is historical allusions related to the historical nature of the works. Such conclusions are easy to decipher, because they are specific and accurate, but at the same time less expressive and emotional. Historical and literary allusions provide the reader with informative and intellectual information.

The most expressive and emotional are biblical and mythological allusions. For a positive characterization of the character, the authors use biblical allusions. To convey vivid, sensational information, the author uses mythological allusions, to a lesser extent biblical and literary literature.

Everyone who is familiar with the legends and myths of ancient Greece, regardless of nationality, can determine their meaning. Thus, allusions based on universal cultural or historical concepts are ways of recognizing the World common to Russian and English, as well as other language communities.

Allusions based on the socio-cultural traditions of an ethnic group characterize specific national ways of knowing the world. Native speakers do not need a high level of socio-cultural competence to understand them.

Not only verbal texts, but also "texts" of other types of art can be, first of all, painting. Such allusions are called intermediate.

Allusion, like any stylistic device, is informative and has a high level of informatization, which indicates the presence of all characteristic features that characterize the informational message, the unity of the language. This stylistic device allows the reader to learn not only the information presented in the work, but also the author's point of view on the described phenomenon.

Like any intertextual communication, the interpretation of allusion presupposes the presence of a certain general knowledge, and sometimes special knowledge, of the author and reader. Often, writers create allusions in their works by referring to texts written in different languages and belonging to different literature, which makes it difficult to find the meaning of the allusion.

Literary allusions and citations are special stylistic tools used by the author of an artistic text to create an artistic image by addressing other literary works, phenomena of historical, political and cultural life, as well as any other non-linguistic reality, that is, other cultural texts in a general way.

The use of allusions and quotations has played and continues to play a very special role in American culture. No other European language has so many different dictionaries of quotations. Throughout the nineteenth century, the tendency to quote distinguished not only writers and literary critics, but also ordinary Englishmen, as evidenced by the extensive memoir literature, diaries, letters, etc. at the beginning of the twentieth century, as the same sources indicate, quoting, playing with quotations becomes a kind of fashion.

In the detective prose of the United States of America, allusiveness has received a weak distribution. This is due to the fact that the traditional American detective story is fundamentally different from the so-called "classic" detective story. In the American detective story, an important role is played by the image of the action in close connection with the process of solving the crime. At the same time, much attention is paid to the detailed description of the characters and the image of the shadow side of American life. These factors often make the use of allusions unnecessary and inappropriate. An important role is played by the fact that American detective fiction is more focused on the mass reader, who, as a rule, is not an expert in literature, philosophy and history, and cannot understand references to the works and events of the past.

All this is reflected in the fiction. Characters not only constantly resort to quotes to express or illustrate their thoughts, but also take part in the game of quotes.

Now we want to present you the usage of the allusions and quotes in detectives. It is this kind of the novel by Dorothy Sayers for a village policeman and a London aristocrat, acting as an amateur detective, to find the ground for communication:

"So, 'said Peter, 'Galahad will sit down in Merlin's seat.' Mr Kirk, on the point of lowering his solid fifteen stone into the chair, jerked up abruptly.

'Alfred, 'he said, 'Lord Tennyson.' 'Got it in one', said Peter, mildly surprised. 'You're a bit of a student, aren't you, Superintendent?'

'I like to do a bit of reading in my off-duty, 'admitted Mr Kirk, bashfully. ...'Reading maketh a full man...'

'*Conference a ready man,*' said Harriet.

'*And writing an exact man*', said the Superintendent. 'Francis Bacon' said Peter, a trifle belatedly. – 'Mr Kirk, you're a man after my own heart'" (Dorothy Sayers) [4,101].

The characters not only quote themselves, but also often speak out about the quoting of others, the appropriateness or inappropriateness of the quote, its source, etc.:

"'*Bread of deceit is sweet to a man,*' said Glass. 'But afterwards, 'he added forebodingly, '*his mouth shall be filled with gravel*'.

'Is that out of the Bible?' she inquired. 'Nearly all the best things are, except those that come out of Shakespeare'" (Georgette Heyer).

"'I'm afraid it's the beginning of *the rift in the lute*

'What lute?' said her mother.

'It's quotation', said Eleanor.

To say that anything was a quotation, was an excellent method in Eleanor's eyes, for withdrawing it from discussion, just as you could always defend indifferent lamb late in the season by saying '.

It's mutton'.

" It's just that – well, it's partly because of me being in the theatre only so very much at the bottom of the ladder – *less than the dust*, you know, *beneath Miss B's wheels*.'

'That, 'said Octavius, reddening with displeasure, "seems to me to be a false analogy, if you'll forgive me for saying no, Nelly. And, my dear, when one quotes it is pleasant to borrow from reputable sources. The Indian Love lyrics, in my undergraduate days, were the scourge of the drawing-rooms".

" Mr Satterthwait thought in the words and metre of his generation when Citation for All Occasions was to be found in every bookcase:

*Of more than twice her years,
Seam'd with an ancient swordcut on the cheek,
And bruised and bronzed, she lifted up her eyes
And loved him, with that love, which was her doom.*

He felt a little ashamed of himself for thinking in citation – Tennyson, too, was very little thought of nowadays"(Agatha Christie)[4,47].

The question of who quotes whom, when, and why is extremely important. On the one hand, in order to be considered "one's own person" in a certain circle, it is necessary to catch literary allusions in the conversation and respond to them accordingly. Equally, the speaker needs to know exactly when and where which quote will be appropriate in his own speech, in what form it is preferable to present it. If a person does not notice a quote in someone's speech, does not react to it, then he is a "stranger" in this society. At the same time, the misuse of quotations, the use of them in an inappropriate setting or not in the form in which they are usually used by people belonging to a certain circle also makes an unfavorable impression. For example, in the following text, the negative attitude of the character to the joke of the interlocutor, based on the game with the quote, is explained not only by the inappropriate joking tone in the situation in which the interlocutors are, but also by the excessive tendency of this person to quote and freely handle the quoted material:

"The general made a pass at her and the old girl caught them kissing'. 'The general?' said Wexford. Blaise made one of his terrible jokes. 'Must have been caviar to him" [5,51].

Quoting makes it possible to determine not only the age of the character, but also his social status. Agatha Christie, emphasizing the dubious origin of her heroine, puts her wariness of literary allusions on a par with her fear of revealing her accent or her inability to use cutlery correctly:

"But I think really she only seems half-witted because she's being so frightfully careful.'
'Careful? Careful about what?'

'Oh, just careful. Mainly, I imagine about her accent – she's got quite a brogue, you know, or else about the right fork, and literary allusions that might be flying around"(Agatha Christie) [6,99].

Socially significant is not only the ability to perceive a quote and respond appropriately to it, but also the speaker's attitude to the quote, the way the quote itself is presented. Among the representatives of the upper classes, direct, literal, verbatim quoting in conversation (diaries, correspondence, etc. are considered especially in this sense) is absolutely impossible; to repeat something known to everyone is simply vulgar:

"Talk to Mrs. Halcutt-Hacket, share the blue sofa with her and *when the austere delights of Bach knock at your heart pay no attention but with the very comment of your soul* – 'Yes, yes, yes. Don't quote now, Roderick, or somebody may think you're a detective" (Nagaio Marsh) [4;130].

Coming to the results we may say that an allusion, as the analysis of works shows, is a stylistic figure that contains an explicit indication or a clear hint of a certain literary, historical, mythological or political fact, fixed in the textual culture or in colloquial speech. Allusiveness in the works of bright representatives of the detective genre, combined with the dynamics of action and intense intrigue.

Thus, the scope of literary allusions and quotations in English-speaking culture is extensive. The role of citation and the use of allusions plays a special role in English-speaking culture, since these elements of the text, which are involved in the implementation of internal textual intertextuality, are extremely multifaceted.

References

1. Гальперин И.Р. 'Стилистика английского языка'/ И.Р. Гальперин, - 4- изд., М.: Высшая школа, 1997. - 334 с.
2. Разинкина Н. М. 'Функциональная стилистика английского языка' Высшая школа, 1989. – 182 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М: изд-во «Флинта», 2002. 384 с.
4. Гюббенет И.В. Г99 Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста. - М.: Изд-во МГУ, 1991. - 205с .
5. Ruth Rendell. Put on by Cunning—"The play, I remember, pleased not the million; 'twas caviar to the general" – Hamlet, II.2
6. Кузьмина, Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка [Текст]: 3-е изд., испр. и доп. / Н. А. Кузьмина. – М., 2006. – С. 99-100.
7. Задорнова, В. Я. Восприятие и интерпретация художественного текста [Текст] / В. Я. Задорнова – М., 1984. – 200 с.

А. Жомарт, К.Г. Канатбаева
(Ақтөбе, Қазақстан)

Ғылыми жетекшісі: А.А.Оразова,
аға оқытушы, гуманитар ғылымдар магистрі

АЛЛЮЗИЯ - ПОЭТИКАЛЫҚ ДИСКУРСАҒЫ МӘТІНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ КӨРСЕТУ ҚҰРАЛЫ

Аңдатпа. Мақала «Аллюзия – поэтикалық дискурстағы мәтінаралық байланыстарды көрсету құралы» туралы негізгі зерттеу мәселесіне арналған. Зерттеу негізінде терминдер мен тәсілдерді талдау кезінде, нақты айтатын болсақ, авторлардың ойлары мен зерттеулері арқасында аллюзияның шығармалардағы өзіндік орнын және оның маңыздылығын көрсетті. Авторлар аллюзияны айқын және жасырын болуы мүмкін деп санайды.

Түйін сөздер: Аллюзия, афоризмдер, этимологиялық тұрғыда «тұспалдау» термині.

Аннотация. Статья посвящена основной теме исследования «Аллюзия - инструмент выявления межтекстовых связей в поэтическом дискурсе». При анализе терминов и подходов на основе исследований, в частности, благодаря идеям и исследованиям авторов показано исходное место аллюзии в произведениях и его значение. Авторы считают, что намеки могут быть явными и неявными.

Ключевые слова: Аллюзии, афоризмы, этимологически термин «аллюзия».

Abstract. The article is devoted to the main research problem on "Allusion - a tool for showing intertextual connections in poetic discourse." In the analysis of terms and approaches based on research, in particular, thanks to the ideas and research of the authors showed the original place of allusion in the works and its importance. The authors consider allusions to be obvious and hidden.

Key words: Allusions, aphorisms, etymologically the term "allusion".

Аллюзия - мәтіндік мәдениетте немесе ауызекі сөйлеуде бекітілген, әдеби, тарихи, мифологиялық немесе саяси фактінің нұсқауын, ұқсастығын немесе тұспалын қамтитын стилистикалық фигура. Аллюзия көмегімен авторлар өз еңбектерін жаңа мағыналармен толықтып, мифологияны, тарихты, әдебиет пен философияны қайта қарастыра алады. Әдебиеттегі аллюзиялар салмақты ойды жеткізетін, ирониялық немесе сатиралық болуы

мүмкін. Сондай-ақ, аллюзия айқын және жасырын болуы мүмкін. Жасырын тұспалдаулар тыйым салынған нәрселер туралы эквопациямен, кеңестермен айтуға мүмкіндік беретін эзопия тілінде қолданылады [1].

Аллюзиялар өнерде де кең таралған. Суретші, композитор немесе режиссер көбінесе өзінен бұрынғылардың шығармашылығына немесе өз шығармаларына сілтеме жасайды.

Оның үстіне көркем шығарманың астарын құруда оны әртүрлі образдармен және мотивтермен байытудың үлкен мүмкіндіктері бар, оны ашу оқырманнан белгілі бір фондық білімге ие болуды талап етеді.

Аллюзия дәйексөздермен, афоризмдермен және шетелдік стильдегі әртүрлі қосымшалармен бірге негізгі маркер ретінде қызмет ете алады, яғни кез-келген мәтіндегі интермәтіндік категорияны жүзеге асырудың лингвистикалық тәсілі ретінде. Аллюзия «мифологиялық, библиялық, әдеби, тарихи кейіпкерлер мен оқиғалардың қасиеттері мен сапаларын осы мәлімдемеде айтылғанға кеңінен беру» құралы ретінде де жұмыс істей алады.

Аллюзияны көбінесе дәйексөзбен салыстырады, бірақ мүлдем басқа негіздерде; ол сөзбе-сөз және айқын емес, сондықтан ол әлдеқайда нәзік әрі нәзік болып көрінеді. Осылайша, Чарльз Нодьенің айтуынша, «сөздің тиісті мағынасындағы дәйексөз тек үстірт және орташа эрудицияны куәландырады; сәтті тұспал кейде данышпанның мөрін басады». Мәселе мынада: тұспалдау мәтіннің сабақтастығын бұзбай, оқырманның жадына және интеллектісіне басқаша әсер етеді. Нодье сөзін жалғастырады: аллюзия - бұл «белгілі ойды өз сөйлеуімен корреляциялаудың ақылды тәсілі, сондықтан оның дәйексөзден айырмашылығы - бәріне жақсы таныс автордың атына сүйенудің қажеті жоқ, әсіресе дәйексөз сияқты авторитетке, оқырманның жадын басқа заттар тәртібіне ауыстыруға мәжбүрлеу үшін оны ойдағыдай шақыруға қаншалықты сәтті үндеу бар».

Аллюзияға арналған зерттеулерде осы стилистикалық құрылғыны түсінудің негіздері әлі күнге дейін бұлыңғыр екендігіне назар аударылады және бұл ұғым көбінесе қарастырылып отырған құбылыстың маңызды сипаттамаларын қамтиды. Бұл тұспалдауды түсіндірудегі біртектіліктің болмауы зерттеудің өзектілігін анықтайды. Осы терминнің қолданылу аясын нақтылау қажеттілігінен басқа, жұмыста әсер етудің мағыналық және ақпараттық жағын зерттейтіндігінде интеллектуалды шартты сезімдердің кең ауқымына негізделген [2].

Этимологиялық тұрғыдан «тұспалдау» термині лат. «alludere» («ludere» - «ойнау», «әзіл», сонымен қатар «ишарат»). Қазіргі мағынада «тұспалдау» мәтіндік мәдениетте немесе ауызекі сөйлеуде бекітілген белгілі бір әдеби, тарихи, мифологиялық немесе саяси фактілерге нақты нұсқауды немесе айқын меңзеуді қамтитын стилистикалық фигура ретінде түсіндіріледі. Алайда, осы стилистикалық техниканы қолданудың жоғары жиілігіне және оны зерттеуге арналған көптеген жұмыстарға қарамастан, оны түсінуде әртүрлі авторлардың көптеген мысалдары бар. Аллюзия бойынша бірнеше сөздік жазбаларын талдап көрейік. Мысалы, кіші доктор Джеймс Типтри өзінің ғылыми-фантастикалық дебютін «Сатушының туылуы» (1968) фильмімен жасады, бұл американдық драматург Артур Миллердің «Сатушының өлімі» (1949) пьесасының атауына тұспал келтірді.

А.П. Квятковский бұл тұспалды «ишарат, белгілі тарихи, әдеби немесе тұрмыстық фактінің кеңесі болып табылатын жалпы есім сөз тіркесін сөйлеуде немесе өнер туындысында қолдану» деп түсіндіреді.

S.P. сөздігі Белокурова ұқсас анықтаманы ұсынады: «белгілі әдеби немесе тарихи фактіні, сондай-ақ белгілі фантастикалық шығарманы саналы авторлық меңзеу».

Сонымен бірге, автор «тұспалдау әрқашан белгілі бір сөз тіркесіне, дәйексөзге, оның ішіндегі тар контекстке қарағанда кеңірек болады және ереже бойынша бізді дәйексөздер мен дәйексөздерді бір-бірімен байланыстыруға мәжбүр етеді».

Жоғарыда келтірілген түсіндірмелерден көрініп тұрғандай, тұспалдаудың тематикалық атрибуциясының шекаралары тек тарихи оқиғаларға және әдеби шығармаларға

сілтемелерден белгілі тұлғаларға, тұрмыстық жағдайларға, тіпті объектілерге меңзеуге дейін өзгеруі мүмкін.

Уақыттық корреляцияға келетін болсақ, кейбір анықтамаларда аллюзия өткен дәуірдің фактілеріне сілтеме жасаумен шектеледі, басқаларында уақыт шеңберінің ондай тарылуы жоқ, ал қоғамның қазіргі өмірінің фактілері тақырыптардың қайнар көздерінің қатарына кіреді.

Әрине, әдеби тұспалдаудың барлық түрлері аталған жоқ. Бірақ келтірілген мысалдардан-ақ баспасөздегі тік контекст көбінесе бұқаралық мәдениет деп аталатын компоненттерден жасалатыны анық. Бұл байланыс саласы үшін табиғи нәрсе: баспасөз бұқаралық адресатқа бағытталған. Соңғысы аллюзияның «сапасына» әсер ететіні сөзсіз: «аллюзия жұмбағын» ашу үшін, меңзеудің мағынасын түсініп, ең болмағанда оның қайнар көзін білу керек. Сонымен, баспа түрінде күрделі, эстетикалық тартымды, терең мағыналы тұспалдаулар жиі кездеседі. Мұндай тұспалдаулар көбінесе көпфункционалды: олар уақыт шеңберін кеңейтеді және мәтіннің мәдени кеңістігін кеңейтеді; оны семантикалық және эмоционалды реңктермен байыту (оның ішінде оқырманның бойында әртүрлі бірлестіктердің пайда болуының алғышарттарын жасау); ризашылық білдіру және күлкілі эффект құралы ретінде қызмет ету; дәлелдеуді күшейту үшін қолданылады; сайып келгенде, олар журналистің жоғары мәдениетті тұлға ретінде имиджін қалыптастыруға ықпал етеді, мысалы: «Болашақ Саяси Бюроның мүшесі дүниеге келген жұлдыз бес бұрышты, қызыл және бақытты болып шықты. Ол алғашқы таза кеңестік ұрпаққа жататын, Маркстің ілімінің күдіретті екендігіне жастайынан көз жеткізген, өйткені ол шындық, ал шындық ол күдіретті». Әдетте тұспалдап айтылатын құрал - себеп пен салдарды білдіретін сөздерді қайта құру арқылы Лениннің марксизм туралы әйгілі тұжырымын «кеңейту» - сөз тіркесінің мағынасын едәуір өзгертеді және оған ирониялық баға береді [3].

Заманауи постструктурализмнің ең танымал өкілдерінің бірі, француз философы және әдебиет теоретигі Дж. Дерриданың «... әлем - бұл мәтін» деген өте үлкен анықтамасына сәйкес. Сонымен қатар, зерттеушілер атап өткендей, кез-келген мәтін бұрыннан бар мәтіндерге реакция ретінде пайда болады. Ю. Кристеваның айтуынша, «кез-келген мәтін дәйексөздің мозайкасы ретінде құрылады, кез-келген мәтін басқа мәтінді сіңіру мен түрлендірудің өнімі болып табылады». Мәтіндердің басқа мәтіндерді өз бойына «сіңіру» қасиетін тіл білімінде интермәтіндік деп атайды.

Дж. Генеттаның пікірінше, интертекстуалдылық дегеніміз бір уақытта «екі немесе одан да көп мәтіндердің бірге болуын» білдіреді, яғни «Бір мәтіннің екінші мәтінде болуы». Зерттеушілер жаңадан құрылған мәтінде «айтылғанның» (М. Фуко) мұндай болуы, яғни автордың басқа мәтіндерге сілтеме жасау арқылы құрылған мәтінді байытуға дайындығы дискурстың барлық түрлерінде байқалады.

Осы мақала аясында осындай сілтемелердің бір формасын, яғни тұспалдауды поэтикалық мәтіндегі мәтінаралық байланыстарды көрсету тәсілі ретінде қарастыру міндеті қойылды. Басқаша айтқанда, біз аллюзияны поэтикалық дискурс аясында интермәтіндік категорияның көріну формасы ретінде талдауға тырысамыз [4].

Аллюзия кең мағынада «мәтіннің элементтерінің болуы, оның қызметі берілген мәтіннің басқа мәтіндермен байланысын көрсету немесе белгілі бір тарихи, мәдени және өмірбаяндық фактілерге сілтеме жасау» деп түсініледі. Мәтіндер арасындағы байланысты көрсететін элементтер маркерлер немесе тұспалдаудың өкілдері деп аталады, ал сілтеме жасалған шындықтың мәтіндері мен фактілері аллюзияның белгілері ретінде қарастырылады.

Аллюзия құбылысы дәйексөздің бір түрі ретінде тек әдебиеттанушы ғалымдармен ғана емес, сонымен қатар лингвисттермен ХХ ғасырдың аяғында, гуманитарлық-филологиялық жалпы парадигманың антропологиялық қайта бағдарлануымен белсенді түрде зерттеле бастады, сондай-ақ зерттеудің өзі, сол адамға және оның жұмысына жаңа

көзқараспен қарауға мүмкіндік берді. Сондықтан, жалпы дәйексөзге және нақтырақ сілтемеге қатысты көптеген мәселелер қазіргі уақытта толық анықталмауы ғажап емес.

Қолданыстағы көзқарастарға ортақ - тұспалдауды жанама сілтеме, факт, әдебиет немесе өнер туындысына, белгілі бір адамға немесе оқиғаға жасырын сілтеме ретінде түсіну. Бұл жағдайда тарихи оқиғалар, эпизодтар мен әдеби шығармалардың кейіпкерлері, библиялық және мифологиялық сюжеттер аллюзия белгілері бола алады.

Аллюзияны қолдану ниетіне қатысты зерттеушілердің пікірлеріндегі айырмашылықтар бар. Сонымен, Л.О. Машкова тұспалдау «әдеби дәстүрдің көрінісі ғана емес, сонымен қатар, еліктеу, бұрынғы шығармалардың формасы мен мазмұнын саналы түрде көбейту және жазушының біреудің өз шығармашылығына тікелей әсер ету фактісі туралы

білмейтін жағдайлар арасында түбегейлі айырмашылық жасалмайды ...». Сонымен бірге, тұспалдау әдейі жасалған әдеби құрал ретінде түсіндіріледі деген пікір бар.

Лингвистердің пікірлері де дәйексөз бен тұспалдаудың шекараларын белгілеу мәселесінде сәйкес келмейді. Иллюзия не «жанама», «толық емес», «фрагментті» дәйексөз ретінде түсіндіріледі, содан кейін ол реминисцентке ұқсас болып шығады немесе эопия тілінің құралдарының бірі ретінде белгілі болып шығады (белгілі затқа меңзеу). Біздің ойымызша, дәйексөз - аллюзия арақатынасын қарастырғанда екі жағдайда да сілтеме сипатын ескеруді ұсынып: тұспал әлемге өзінің шындығымен тікелей сілтеме жасауды білдіреді, ал дәйексөз басқа мәтінмен жасалған сілтеме болып табылады.

Сонымен қатар Н.А. Кузьмина кең мағынада «жоғары энергетикалық әлеуетке ие, оның уақытында және интермәтін кеңістігінде қозғалуына мүмкіндік беріп, мәдени мағыналарды жинақтап, осылайша жасырын энергияны арттыра алатын» мәтінаралық белгі ретінде. Ол әзірлеп отырған тұжырымдамаға сәйкес дәйексөз «прототекст (прототекстер) пен метатекст арасындағы энергия алмасу процесі», ал интертекст «ғаламның бір түрі, шексіз кеңістік - уақыт»[5].

Аллюзия мәселесі бойынша теориялық әдебиеттерге жасалған терминологиялық шолу тұспалдау мен дәйексөздер арасындағы шекаралардың нәзіктігін айғақтайтындығын атап өткен жөн. Баға ұсынысы терминін ауқымды және қысқа мағынада түсіндіруге болады. Осы тәсілдің көмегімен аллюзияны дәйексөздің немесе кең мағынадағы дәйексөздің бір түрі ретінде қарастыруға болады. Тар мағынадағы дәйексөз дегеніміз - сәл өзгертілген репродукция болғанымен, сылтаумен болған оқиғаны немесе жағдайды сипаттау тәсілін сақтай отырып, бастапқы мәтіннің екі немесе одан да көп компоненттерін көбейту (яғни, болжамды өзгертпестен). Осы тұрғыдан алғанда, тұспалдау - бұл бастапқы мәтіннен алынған, тек жаңадан құрылған мәтінде «декодтауға» оңай болатын айтылымның жеке, таңдамалы элементтерін ғана алу, ал алынған элементтерді болжау мүлдем жаңа тәсілмен жүзеге асырылады. Сонымен қатар, сылтаудан шыққан айтылымның өзі (оны донорлық мәтін деп те атайды) жаңа мәтінде тек жасырын түрде, «перденің» артында қалған сияқты жасырын болады.

Номиналды немесе ономастикалық тұспалдау, оны цитата-атау деп те атайды, кейде еске түсіру қызметін атқарады. Реминисценция мәтінге емес, басқа автордың өміріндегі белгілі бір оқиғаға сілтеме ретінде түсініледі. Алайда поэзияда «еске түсіру» көбінесе тұспалдауға айналады.

Оқырман меңзеуді қалай қабылдайды? Аллюзияны өзектендірудің негізі оқырманның фондық білімі деп саналады. Фондық білім «бұл берілген тілде сөйлейтін адам қабылдайтын мәдени және материалдық-тарихи, географиялық және прагмалингвистикалық сипаттағы барлық ақпарат жиынтығы». Алушының қажетті фондық білімі болмаса, меңзеу «шешілмеген» күйде қалады, ал автордың ниеті жүзеге асырылмайды.

Мәтінде «бөтен» сөздің болуы тиісті фондық білімі бар оқырманға белгілі болған лингвистикалық фактілермен белгілі бір ассоциацияларды тудырады. Көркем шығармадағы аллюзияны қабылдау процесін қысқаша тізбек ретінде ұсынуға болады: контексттің тікелей

мағынасын түсіну - басқа шығармаға сілтемені тану - негізгі шығарманың контекстімен байланыстыру - қосымша мағыналарды, подтекстерді түсіну тереңмағынасы - білім қорымен корреляция - интеллектуалды және эмоционалды қабылдау мәтіні, оның мағынасын білу [6].

Сонымен, тұспалдау - бұл авторға фактіні немесе кейіпкерді басқа фактілермен және кейіпкерлермен корреляциялау арқылы айқын, ассоциативті образ жасауға, бұл бейнеге қосымша мағыналық реңктер беруге мүмкіндік беретін өте мәнерлі стилистикалық құрал.

Өздеріңіз білетіндей, дәйексөздің мақсаты - автордың мәтінін «біздің» және «бөтеннің» сөздерінің өзара әрекеттесуіне байланысты, алдыңғы мәтін мен ізбасар мәтін арасындағы мағыналық байланыстарды өзектендіретін және ассоциацияларды келтіретін дәйексөз арқылы байыту. жаңадан құрылған мәтінге бастапқы мәтінмен байланысты мағыналар. Нәтижесінде екі мәтіннің ақпараттық құрылымдарының өзіндік «инкорпорациясы» пайда болады.

Сонымен, дәйексөз түріндегі аллюзия белгілі бір мағыналық валенттілікке ие. Автордың мәтінінен өзін тауып, оның семантикасын өзгерте отырып, тұспалдау басқа, шын мәнінде, автордың мәтін элементтерімен өзара әрекеттеседі. Ал, мәтінаралық қатынастардың делдалына айнала отырып, ол көркем сөздің жалпы мағынасын қалыптастыруға қатысады [7].

Сонымен қатар ағылшын әдебиеттерінде тұспалдаулар мен дәйексөздерді қолдану өте маңызды рөл атқарады. Бірде-бір еуропалық тілде дәйексөздердің сан алуан түрлі сөздік қорлары жоқ. XIX ғасырда тек жазушылар мен әдебиет сыншылары ғана емес, сонымен қатар қарапайым ағылшындар да дәйексөзге бейімділікке ие болды. Олар кең мемуарлық әдебиеттер, күнделіктер, хаттар және т.б. болды. Әр түрлі нұсқаларда ол қоғамның жоғарғы және орта таптары арасында таралды:

“... our nearest equivalent to the unborn crossword puzzle... a pencil game for two played with quotations, written down not in letters, but in dots, with dividing strokes between the words... nothing is required but scraps of paper, pencil and a scribbled drawing, no matter how bad, to represent the gibbet or gallows whereon the player who fails to discover the quotation before he has lost six lives is hung. We played it for hours on end, in and, many thought, out of season – even sometimes to the general disapproval in the ballroom” .

Мұның бәрі көркем әдебиетте көрініс тапқан. Кейіпкерлер үнемі өз ойларын білдіру немесе иллюстрациялау үшін дәйексөздерге жүгініп қана қоймай, сонымен бірге тырнақша ойынына қатысады. Дороти Сайерстің романында ауыл полицейі мен лондондық әуесқойға әуесқой детектив рөлін атқарып, сөйлесуге негіз табуға мүмкіндік беретін дәл осы ойын түрі:

“So, ‘said Peter, ‘ Gallahad will sit down in Merlin’s seft. Mr Kirk, in the point of lowering his solid fifteen stone into the chair, jerked up abruptly.

‘Alfred, ‘he said, ‘Lord Tennyson.’ ‘Got it in one’, said Peter, mildly surprised. ‘You’re a bit of a student, aren’t you, Superintendent?’

‘I like to do a bit of reading in my off-duty, ’admitted Mr Kirk, bashfully. ...’Reading maketh a full man...’

‘Conference a ready man,’ said Harriet.

‘And writing an exact man’, said the Superintendent. ‘Francis Bacon, ’ said Peter, a trifle belatedly. – ‘Mr Kirk, you’re a man after my own heart’” .

Кейіпкерлер тек өздерін дәйексөз етіп қана қоймайды, сонымен бірге басқалардың дәйексөздері, дәйексөздің орындылығы немесе орынсыздығы, оның қайнар көзі және т.б. туралы жиі айтады.

“‘Bread of deceit is sweet to a man, ‘ said Glass. ‘ But afterwards, ‘he added forebodingly, ‘his mouth shall be filled with gravel’.

‘Is that out of the Bible?’ she inquired. ‘Nearly all the best things are, except those that come out of Shakespeare’” (Georgette Heyer).

“‘I’m afraid it’s the beginning of *the rift in the lute*

‘What lute?’ said her mother.

'It's quotation', said Eleanor.

To say that anything was a quotation, was an excellent method in Eleanor's eyes, for withdrawing it from discussion, just as you could always defend indifferent lamb late in the season by saying'.

It's mutton'" (Saki).

" It's just that – well, it's partly because of me being in the theatre only so very much at the bottom of the ladder – *less than the dust*, you know, *beneath Miss B's wheels*.'

'That, 'said Octavius, reddening with displeasure, ' seems to me to be a false analogy, if you'll forgive me for saying no, Nelly. And, my dear, when one quotes it is pleasant to borrow from reputable sources. The Indian Love lyrics, in my undergraduate days, were the scourge of the drawing-rooms" .

" Mr. Satterthwait thought in the words and metre of his generation when Quotations for All Occasions was to be found in every bookcase:

*Of more than twice her years,
Seam'd with an ancient swordcut on the cheek,
And bruised and bronzed, she lifted up her eyes
And loved him, with that love, which was her doom.*

He felt a little ashamed of himself for thinking in quotations – Tennyson, too, was very little thought of nowadays" (Agatha Christie) [8].

Кімнің кімге, қашан және неге дәйексөз келтіріп отырғандығы туралы мәселе өте маңызды. Бір жағынан, белгілі бір шеңберде «өз адамын» деп саналу үшін, әңгімеде әдеби аллюзияларды ұстап, оларға сәйкес әрекет ету керек. Сонымен қатар, сөйлеуші өз сөзінде қай дәйексөздің қай уақытта және қай жерде орынды болатынын, оны қандай формада ұсынған дұрыс екенін дәл білуі керек. Егер адам біреудің сөзінен дәйексөзді байқамаса, оған реакция жасамаса, онда ол бұл қоғамда «жат». Сонымен қатар, дәйексөздерді теріс пайдалану, оларды орынсыз жағдайда немесе белгілі бір шеңберге жататын адамдар қолданатын формада қолдану да жағымсыз әсер қалдырады. Сонымен, ағылшын тілді мәдениетте әдеби аллюзиялар мен дәйексөздерді қолдану аясы кең. Ағылшын тілді мәдениетте дәйексөздер мен аллюзияларды қолдану рөлі ерекше рөл атқарады, өйткені ішкі мәтіндік интермәтінділікті жүзеге асыруға қатысатын мәтіннің бұл элементтері өте көп қырлы.

Біз жүргізген зерттеудің қорытындысында келесі қорытынды ережелерді келтірген жөн. Дәйексөз дегеніміз-біреудің сөздерін немесе басқа біреудің сөздерінің үзінділерін әдейі енгізу, олар бастапқы мағынасында енгізіледі немесе қандай-да бір бағалау жасау үшін өзгертіледі. Аллюзия-белгілі топонимді, антропонимді, тарихи тұлғаның атын, тарихи датаны еске түсіру арқылы тарихи және мәдени контекст құрудың стилистикалық әдісі. Дәйексөз-интертекстуалдылық теориясының негізгі ұғымдарының бірі, ол негізінен әдебиеттану мен өнер семиотикасы аясында жасалады. Аллюзия белгілі бір тұрақты сипаттамаларды анықтау құралы ретінде жұмыс істейтін жағдайдың белгісі болып табылатын бастапқы мәтінге сілтеме ретінде қызмет ететін шетелдік мәтіннен белгілі бір элементті алу ретінде пайда болады. Аллюзия, осылайша, жасалған мәтінге кіретін бар мәтіннің элементі болып табылатын интертекст болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі :

1. Алистов С. Цитата в системе художественного текста / С. Алистов // Литература. - 1998.
2. Амосова Н.Н. Английская контекстология. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968.
3. Андреева Г.В. Языковое выражение контраста и его стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Л., 1984.
4. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) . - М.: «Просвещение», 1990.

5. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов / И.В. Арнольд. - 11-е изд. - М.: ФЛИНТА: Наука, 2012.
6. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. - М., 1988.
7. Ахманова О.С., Гюббенет И.В. «Вертикальный контекст» как филологическая проблема. // Вопросы языкознания, 1977. - №3.
8. Дреева Д.М., Кастуева И.К. АЛЛЮЗИЯ КАК СРЕДСТВО МАНИФЕСТАЦИИ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ В ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.;

N.B.Kenzhebayeva
Academic advisor: Akmaral Orazova
(Aktobe, Kazakhstan)

THE ESSENCE OF ALLUSIONS AND QUOTATIONS' USAGE IN MODERN DETECTIVES

This article says about the stylistic techniques of allusions and quotations and their usage in modern detectives.

Literary allusions and quotations are special stylistic means used by the author of a literary text to create an artistic image by referring to other literary works, phenomena of historical, political and cultural life, as well as to any other non-linguistic realities, that is, in the most general form, to other cultural texts. The subject of the study is the regularities of the functioning of allusions and quotations in a literary text.

In the definition of I. V. Arnold, allusion - "the use of a name or name that hints at a well-known literary or historical - cultural fact"-is a stylistic figure of a referential nature, based on the extralinguistic presuppositions of the speaker and the listener, the author and the reader, on the historical-cultural component of their background knowledge.

The classification of allusions can be based on criteria such as: 1) the source of the allusion (literary, biblical, mythological, historical, everyday); 2) the degree of fame of the allusive fact; 3) the presence or absence of national color [1, 8].

The word "allusion" appears in many European languages already in the XVI century, but the phenomenon itself, which it denotes, begins to be actively studied only at the end of the XX century. The current attempts to construct the theory of allusion reveal the complexity and versatility of the concept under study, and show the central place of the problems associated with the development of this issue in such linguistic disciplines as the theory of proper names, the theory of reference, stylistics, poetics, rhetoric, linguistics, and translation studies.

It is generally accepted today to interpret an allusion as an indirect reference to a fact (person or event) that is supposed to be known [2, 120].

With the existing heterogeneity of interpretation of this technique in all known definitions, the ability of this technique to act as a "figurative (poetic) reference, symbolic reference, word play" is noted [3,23]. These parameters of the allusion allow us to consider it not as a simple reference to a well-known and significant fact, but as a phenomenon of a more complex order. This largely explains the variety of planes of study of this phenomenon.

The allusion belongs to two contexts at the same time: an extra-linguistic, situational context, the indications of which are contained either in the encyclopedic information about the person or phenomenon referred to as an allusion, or are extracted from the literary work to which the allusion is made. Another context is the literary work itself, in the text of which an allusion is used. This context determines which of the transferred features are relevant for a given use of the allusion.

According to I. V. Arnold: allusion is a stylistic method of creating a historical and cultural context by mentioning some well-known toponym, anthroponym, name of a historical person, historical date [1,71].

The concept of allusion is related to the concept of quotation. Being the object of consideration of various linguistic directions, the quote gets different names (textual reminiscence, someone else's word, someone else's speech, precedent statement, precedent text, intertext). Behind these terms are hidden concepts that are close, intersecting (undoubtedly of the same nature), generated by the phenomenon of using texts in new texts.

Today, quotation is studied as a stylistic device, as a way of existence and interpenetration of texts, as a precedent phenomenon, as a kind of background knowledge, an element of culture and cognitive base.

In the linguistic sense, a quote is a literal or close to literal reproduction of a fragment of one text in another, and in the broad, literary, in the most general form, the definition can be formulated as follows: a quote is "any kind of roll call that connects literary monuments, any reminiscent content that we extract from a work" [4,84]. In a strictly linguistic interpretation, the quotation is proposed to be considered as a predicative unit that has the integrity of a nomination, "not every borrowing, but only one that is characterized by structural similarity with the corresponding fragment of the donor text" [5,35]. A similar, linguistically based definition is proposed by N. A. Fateeva: "Let's call a quote a reproduction of two or more components of a donor text with its own predication" [6,122].

When analyzing a literary text, a quote is perceived as "a bright stylistic device that has unlimited possibilities for creating subtext, enriching the main content with images and motifs brought from the treasury of national philological culture, one of the ways to preserve its continuity" [7,58]. Summing up the research experience of literary critics, we can say that in the broadest sense, a quote can be almost any element of the text, which in the new author's text is recognized as "foreign", borrowed.

The problem of using a "foreign" text in the discourse does not have a well-established terminological apparatus. Many linguists, duplicating, and even contradicting each other, offer their own versions of the definition of the linguistic phenomenon "text in text": intertext, precedent text, precedent phenomenon, quote, allusion, text reminiscence. According to V. P. Moskvin the term citation is quite often used in an unjustifiably broad sense, denoting almost all ways of using someone else's speech, someone else's word (allusion, paraphrase, text applications, stylization, various forms of text reminiscences) [8,63]. So Yu. A. Sorokin, I. M. Mikhaleva, V. P. Androsenko, V. A. Lukin and others use "quote" as a generic concept in relation to all its particular types and forms (allusion, reminiscence, hint, "echo") to define the phenomenon of "text in the text". L. A. Mashkova on the contrary, combines all the diverse phenomena of the presence of one text in another under the general term "allusion", which is considered by them as "a reference to a particular work, a mention of the name of a character, a particular episode" [9,8]. From their point of view, the quotation is only a special case of allusion, one of the ways of its existence, "when the text of the literary source itself is reproduced directly" [9,9].

A. E. Suprun suggests using the term "text reminiscences" in relation to the phenomenon of text reproduction in the text. According to A. E. Suprun, textual reminiscences are "conscious thoughts, unconscious, accurate vs. transformed quotations or other references to more or less well-known previously produced texts as part of a later text" [10,17]. The term "text reminiscence" is the most capacious and neutral, applicable to all types of "text in the text". It allows you to use the concepts of "allusion", "quote" as synonymous, as types of textual reminiscences that reflect the way the text is reproduced in the new text.

A quotation is a reproduction of two or more components of the pretext, while preserving the predication that is established in the source text; it is possible to reproduce the sample accurately or somewhat transformed.

Allusion is the borrowing of only certain elements of the pretext, according to which they are recognized in the recipient text, while predication is carried out in a new way. "It is advisable to consider only a one-word unit, or a number of one-word units that do not reflect the lexical and grammatical structure of the original text fragment as the basis of an allusion" [8,65].

A quote, defined in the narrowest sense, is a verbatim reproduction of a fragment of a text, accompanied by a reference to the source. This definition includes three components: the identifier "reproduction of a fragment of a text", as well as the specifiers "verbatim" and "reference to the source" [8,64]. Another study emphasizes that the features that determine the essence of a quote are precisely its accuracy and limitation from the new structure, "alienation" from the author's "receiving" context [4,13].

E. A. Kozitskaya, on the contrary, emphasizes that the quote does not have to be accurate in order to be recognizable. This paradox is apparent. "It is important that the quote accurately models the essential features of the previous context, evoking it in the reader's memory and thereby fulfilling its role as a reference, a carrier of reminiscent content, and not reproducing all the details of the context" [11,47]. Thus, we can talk about the relative stability of the component composition of quotations.

Quotation is one of the main concepts of the theory of intertextuality, which is developed mainly within the framework of literary studies and the semiotics of art. For this reason, the content embedded in the term "quote" is characterized by breadth of coverage and some uncertainty [12,68].

"...intertextuality is a component of a broad generic concept, meaning that the meaning of a work of art is fully or partially formulated by reference to another text that is found in the work of the same author, in related art, in related discourse, or in previous literature" [4,12].

"Each text, creating a special intertextual field around itself, organizes and groups its predecessor texts in its own way. Each work, building its own intertextual field, creates its own cultural history, restructures the entire previous cultural fund. That is why it can be argued that the theory of intertextuality is a way to update our understanding of history, which can be incorporated into the structure of the text in a dynamic, constantly changing state" [5,407].

Thus, in the light of what has been said, a quotation is any conscious or unconscious inclusion of any sign from a "foreign" text or other sign system in the author's text. Since the artist creates a text in the process of dialogue with other texts, with culture in general, understood also as a text, every artistic text consists of quotations or, in other words, is an intertext. Therefore, intertextuality is always primary in relation to textuality.

In the linguistics of text, intertextuality occupies a much more modest place, being one of the properties of the text along with others, or even considered as a consequence of textuality – "as a means of controlling communicative activity in general" [12,69]. Therefore, a quote is understood differently and more specifically – as a part of the text that is originally part of another text, integrated by the borrowing text into its structure, performing the functions of local and, possibly, global connectivity.

A quote, as a rule, differs from the borrowing text formally, it is marked with quotation marks, italics, discharge, semantically -it introduces new referents into the text, differs thematically from the borrowing text and formally-semantically, for example, it is given in a foreign language. In semiotic terms, the specificity of a quote is that it refers the recipient to the borrowed text and then, through it, to a particular referent. Therefore, as a sign, the quote undoubtedly has the features of an index sign and the property of meta-textuality. Depending on the volume (from one word to the whole text), a quote can also acquire the properties of a conditional sign: the larger the volume of the quote, the naturally greater its characterizing potential, which allows it to be attributed as a complete sign to the conditional. Most often, a quote combines all these parameters, being a complex sign.

Intertextuality cannot be considered as a purely mechanical inclusion of previously created texts (or their elements) in the created text. In the concept of post-structuralism (it was in the course

of this trend that intensive studies of this phenomenon were conducted), intertextuality is closely associated with the position "the world is a text".

According to this position, the entire human culture is considered as a single text included in genesis, that is, a single intertext. R. Barth's definition of intertextuality, which has become canonical for most Western theorists, can more clearly present the situation: "Each text is an intertext; other texts are present in it at various levels in more or less recognizable forms: texts of the previous culture and texts of the surrounding culture. Each text is a new fabric woven from old quotes. As a necessary precondition for any text, intertextuality cannot be reduced to the problem of sources and influences; it is a general field of anonymous formulas, the origin of which is rarely found, unconscious or automatic citations given without quotation marks" [13,90].

It should be noted that not all Western scientists share the views of poststructuralists on intertextuality. Intertextuality can also be considered as the fact of the co-presence of two or more texts in one text, which is implemented in such techniques as quotation, allusion, plagiarism, and others.

This view of the theory of intertextuality seems to be artificially limited: after all, the phenomenon of intertextuality contains not only the fact of borrowing elements of existing texts, but also the presence of a common unified text space.

Only in this case it becomes clear why allusions, quotations, and reminiscences can be both voluntary and involuntary borrowings, it is involuntary borrowing, "the unconscious action of creative memory" that V. M. Zhirmunsky called reminiscences [14,339].

Literary allusion (along with such a device as reminiscence) is a means of creating intertextual connections, it is nothing more than a device consisting in the fact that the allusion "hints" at a certain event that was in reality or fictional. Allusion can also function as a means of "extended transfer of the properties and qualities of mythological, biblical, literary, historical characters and events to those referred to in this statement", in which case "allusion does not restore a well-known image, but extracts additional information from it" [15,110].

The allusive word acts as a sign of the situational model, with which the text containing the allusion is correlated by means of associations [16,42]. Thus, there is an interaction between literary and artistic works, which is called the allusive process.

Allusion, therefore, appears as borrowing an element from a foreign text, serving as a reference to the source text, being a sign of the situation, functioning as a means for identifying certain fixed characteristics. An allusion is thus an intertext, an element of an existing text that is included in the text being created. At the same time, intertextuality, first of all, explains the very possibility of interpenetration of texts, the fact of their existence in a united space in the form of a single text, which is the whole of human culture.

The main sources of literary allusions and quotations for English literature are: 1) Shakespeare, 2) The King James Bible, 3) children's poems, 4) the literature of ancient Greece and Rome, as well as classical mythology, 5) English classical literature.

In this article, we want to give examples of the use of allusions and quotations in American detective stories. Detective—the very name of the genre (translated from English detective – "detective") says a lot. First, it coincides with the profession of its main character—a detective, i.e. a detective, the one who leads the investigation. Secondly, this profession reminds us that the detective genre is one of the variants of widely distributed crime literature. Third, it also implies a method of plot construction, in which the mystery of the crime remains unsolved until the end, and keeps the reader in suspense.

The mysteries and ways of understanding them have always fascinated and attracted humanity. No wonder in the myths of the ancient Greeks there is such a character as the Sphinx—a god who gives people riddles. With the development of progress and scientific knowledge about the world, secrets gave rise to more and more discussions and debates, where everyone, in the end, took a certain position. Echoes of ancient mysteries and a craving for riddles have found their place in the pages of special literature, which is called "detective" (from "detego" - I reveal, I expose).

The detective story attracts the researcher with such genre properties as the stability of compositional schemes, the stability of stereotypes, and the repeatability of basic structures. In the detective genre, there is a certain standard of plot construction. At the very beginning, a crime is committed. The first victim appears. From this epicenter of future events, three rays radiate—the question: who? how? why? Detective intrigue is reduced to a simple scheme: crime, investigation, solving the mystery. This scheme develops into a chain of events that form a dramatic action. The variability here is minimal. The plot looks different. The choice of life material, the specific character of the detective, the place of action, the method of investigation, the determination of the motives of the crime create a multiplicity of plot constructions within the boundaries of one genre. The possibilities of variation here increase dramatically. The specific weight of the author's personality also increases. His moral, social, and aesthetic positions, however hidden they may seem, will reveal themselves in the character of the plot design of the material.

From the point of view of intrigue in a detective story, there are two types of works: those that capture the intense action, and those that attract the intensity of intellectual search. Psychological motivations, the persuasiveness of fictional characters are mandatory in both cases. The most striking example of an adventurous detective story is the works of the American author Dashiell Hammett. The instantaneous change of events, their alternation, creates the effect of continuous action, through which characters are revealed, the social atmosphere is shown, and, most importantly, the crime is solved. Detective novels of this type create a kind of picture before the eyes of the reader, a film showing what is written.

We want to pay attention to the use of quotes:

"I got in touch with Pangburn on the phone and told him that Axford had vouched for him."

"The only noteworthy thing I learned on Ashbury Street was that the girl's suitcases had been taken away in a green van."

"Our appeal to the press has brought results. The very next morning, information began to arrive from all sides from many people who had seen the disappeared poet in dozens of places" [17].

These quotes from Hammett's short story "The Woman with the Silver Eyes" perfectly reflect the style of the American detective. Each of the detective's actions is not described in detail. All the examples illustrate the events of the same day. Dialogues are most often replaced by indirect speech.

Examples of the intellectual psychological detective – the best novels of Agatha Christie, Conan Doyle, Gilbert Chesterton and many others. The works of these authors are fascinating, like the solution of a chess problem, a puzzle, or a mathematical equation. Here the reader is not an outside observer of events, worried about the characters, but a full participant in the inquiry. The fewer the actors, the deeper you can get into the character of each of them, to study the personality formed by time and environment. The most striking example is the story of Agatha Christie "Four Suspects". It is clear from the name that the circle of persons involved in this case is very limited.

"But there's the other aspect of the case – the one I was speaking about. You see, there were four people who might have done the trick. One's guilty, but the other three are innocent. And unless the truth is found out, those three are going to remain under the terrible shadow of doubt".

The author then presents the alibis of all the suspects, although no one can prove the involvement or non-involvement of each character.

"Dr. Rosen fell down the stairs one morning and was found dead about half an hour later. At the time the accident must have taken place, Gertrud was in her kitchen with the door closed and heard nothing – so she says. Fraulein Greta was in the garden, planting some bulbs - again, so she says. The gardener, Dobbs, was in the small potting shed having his elevenes – so he says; and the secretary was out for a walk, and once more there is only his own word for it. No one had an alibi – no one can corroborate anyone else's story. But one thing is certain. No one from outside could have done it, for a stranger in the little village of King's Gnaton would be noticed without fail" [18].

This is the main intrigue of such works-there are suspects and there are not so many of them, there is a crime and a possible alibi for each character. Now the reader is given the opportunity to unravel the mystery on a par with the characters of the work. To compete in the ability to draw conclusions or be content with the author's explanation is a purely individual matter.

A talented detective meets all three of its functions: it condemns a crime, gives knowledge of some new aspects of life, and all this "packs" into a tightly coordinated plot that can capture the reader's attention. That is why the genre of the classic detective story is no less popular in our time. In the classic English detective story, we will not find any naturalism and depiction of bloody scenes. The crime is a purely intellectual mystery. The French detective, unlike the English, is open-ended, the number of suspects is not determined in advance, anyone can be among them. In contrast to English, it paints the crime as derived from the circumstances, not from the character. Such is the Simenon detective story, which contains a great number of picturesque details, replete with descriptions of localities and customs. America, unlike England and France combined, prefers a rapid development of events. There is even an opinion that in America there is no detective, there is only an action movie. This is not entirely true, although mostly heroes value decisive action first, and legality only second. Probably, for a country like the United States, such works provide the necessary opportunity for the reader to let off steam. Enterprise, a willingness to circumvent the law, or at least to use it as they see fit – these are the virtues of American heroes.

It turns out that in each country there was a distribution of priorities, and therefore the functions of the detective. In England, the moral function comes first – the criminal must be punished, family secrets preserved, and tainted honor restored. In France, the authors tend to the cognitive function-the image of the psychology of the detective, the actions of people in certain circumstances, the causes and motives of the crime are described as carefully as the investigation process itself. American detectives prefer to give the reader the opportunity to relax, to escape from everyday life, respectively, the primary function for them is entertainment, or entertaining.

Allusions and quotations have played and continue to play a very special role in English culture and the scope of their use is extensive.

The use of quotations in the text shows the influence of two trends: 1) reduction, that is, minimization of the poetic text, reducing it to a single line, phrase or word, and 2) deformation of the poetic text by rearranging words or replacing one word (or words) with others.

The main functions of allusions and quotations in a literary work of art are: plot, ideological, characterizing and the function of objectification of time and space.

Thus, with the help of citations and allusions, the ideological and philosophical essence of the work can be revealed. The use of allusions and quotations can reveal the origin of the plot of the work, explain its genesis. Quoting not only forms the vertical context of the novel, but also creates an artistic image. Allusions to historical facts are often used by authors to create artistic images.

The use of allusions and quotations is effective in creating a vertical context that enriches the literary work.

References:

1. Arnold, I. V. Stylistics of the modern English language [Text] / I. V. Arnold-L.: Prosveshchenie, 1981. - 285 p.

2. Arnold, I. V. Stylistics. Modern English [Text]: Textbook for universities – 6-e Izd. / I. V. Arnold, M.: Flinta: Nauka, 2004. – 384c.

3. Klochkova, I. M. the Linguistic aspect of the mechanism of action allusions [Text] : author. dis. Cand. filol. Sciences. / I. M. Klochkova. - Tbilisi, 1990. - p. 23-27.

4. Smirnov, I. P. The generation of intertext [Text] / I. P. Smirnov. - St. Petersburg, 1995. - 122 p.

5. Yampolsky, M. B. The Memory of Tiresias. Intertextuality and cinema [Text] / M. B. Yampolsky. - M.: Ad Marginem, 1993 – - 453 p.

6. Fateeva, N. A. Intertext in the world of texts: a counterpoint of intertextuality [Text]: 2-e Izd., Rev. / N. A. Fateev. – M., 2006. – Pp. 120-159.
7. Popovichenko, L. V. Topology quotes in artistic and scientific language [Text] / L. V. Popovichenko, V. P. Androsenko // Philological Sciences. - 1989. - No. 3. - p. 58.
8. Moskvina, V. P. Citation, application, paraphrase: to the differentiation of concepts [Text] / V. P. Moskvina // Philological sciences. - 2002. - No. 1. - p. 63-70.
9. Mashkova, L. A. Literary allusion as a subject of philological hermeneutics [Text]: Abstract of the dissertation of the Candidate of Philological Sciences / L. A. Mashkova. - M., 1989. - p. 8-9.
10. Suprun, A. E. Textual reminiscences as a part of the language [Text]: VIII International. the Congress of MAPRYAL. Dokl. M. / A. E. Suprun. - Bel. state Un-t, 1994. - p. 17.
11. Kozitskaya, E. A. Citation in the structure of the poetic text [Text]: Abstract of the dissertation of the Candidate of Philology / E. A. Kozitskaya. - Tver, 1998. - pp. 7-47.
12. Lipgart, A. A. Lingvopoeticheskoe issledovanie khudozhestvennogoteksta: teoriya i praktika (on the material of English literature of the XVI – XX centuries) [Text]: Avtoref. dis.dokt. filol. nauk / A. A. Lipgart. - M., 1996. - p. 24-33.
13. Ilyin, I. P. Stylistics of intertextuality [Text] / I. P. Ilyin // Problems of modern Stylistics. - 1981. - No. 4. - pp. 90-95.
14. Zhirmunsky, V. M. Theory of literature. Poetics. Stylistics. [Text] / V. M. Zhirmunsky-L., 2007. - 340 p.
15. Galperin, I. R. Text as an object of linguistic research [Text] / I. R. Galperin-M.: Nauka, 2001 – 202 p.
16. Khristenko, I. S. On the history of the term "allusion" [Text] / I. S. Khristenko // Vestnik Mosk. un-ta. - 1992. - No. 6. - p. 42.
17. Dashiell Hammett "The woman with silver eyes". - Access mode : http://detektivi.net/avtor/dyeshil_hyemmet.php
18. Agatha Christie "The four suspects". - Access mode : http://detektivi.net/avtor/agata_kristi.php.

Gaukhar Sarsenbayeva,
Academic advisor: Saule Ussanova
 (Aktobe, Kazakhstan)

USING STYLISTIC DEVICES IN PROVERBS

Stylistics is a branch of linguistics that studies the principles and effect of the choice and use of lexical, grammatical, phonetic, and generally linguistic means to convey thoughts and emotions in different communicative conditions. Language stylistics investigates the specifics of language subsystems, such as functional styles and sublanguages and the expressive, emotional and evaluative properties of various linguistic means. The language can be used in various ways according to the purposes of communication. One and the same statement can be told differently depending on the situation. All pragmatic factors of the communicative situation are optional, i.e. they do not necessarily reveal themselves all at the same time in the act of communication.

While interpreting the text, it is important to remember that information in speech can be of two types:

- a) information that is not related to the situation of the act of communication, but is the subject of the message itself;
- b) additional information related to the terms and participants of the communication act.

It is assumed that considering the information contained in the message at the word level, words have both denotative and connotative meanings. Denotative meaning indicates the subject of speech, a connotative meaning consists of emotional, expressive, evaluative and functional-stylistic

components. So, for example, the words girl, maiden, lass, lassie, chick, baby, young lady have the same denotative meaning and can call the same girl, but the use of a word from this series will be determined not only by the properties of the girl herself, but by the speaker's attitude towards her and the social situation. The first of these words girl is stylistically neutral and is the dominant of the entire synonymic series, i.e. it can replace all the others. It has no conventional connotations that are fixed in the language. All other words in this group have some connotation. Maiden is an archaic and poetic word. Lass and especially lassie have an emotional connotation: these are affectionate words, in addition, they belong to the dialect. Chick and baby belong to slang and baby has a positive evaluative connotation, denoting mainly a pretty girl. Young lady is often ironic. Both denotative and connotative meanings can be usual linguistic and occasional, i.e. they depend on the context.

In the course of studying proverbs from the point of view of stylistic features, we came to the conclusion that the most expressive and most common means of expression is a metaphor, consisting in the use of words and expressions in a figurative sense based on some analogy, similarity. Metaphor is often noted as a characteristic feature of paremias [1, 18]. In the analyzed thematic groups, metaphors are found both in short one-term proverbs and in two-term paroemias. *"Money talks"*-money speaks for itself; that is, with money, everything can be achieved. *"Shrouds have no pockets"* –i.e. after the death, money is unnecessary. There is a similar proverb in Russian: *"В гробу карманов нет"* – *"There are no pockets in the coffin"*. *"Riches have wings"* – wealth has wings, i.e. if you are not thrifty, money will fly like birds. *"A golden key can open any door"* – i.e. a person with money will achieve everything.

Binomial proverbs fall into parts: the first part represents the condition, and the second-the consequence, the conclusion. *"Many go out for wool and come home shorn – go for wool, and come back shorn"*, i.e. nothing to gain, but to lose your own. *"If you pay peanuts, you get monkeys"* - who pays peanuts, will get monkeys, i.e. the employer who pays little, will get bad workers.

Another lexical stylistic device, metonymy, which is based on adjacency, on the association of objects, is also rare. Here are some examples. In the proverb *"Trade follows the flag"*, the word "flag" replaces the word "ship", and this proverb actually describes the principle of economic expansion. In the following synonymous paroemias *"From clogs to clogs is only three generations"* and *"From shirtsleeves to shirtsleeves in three generations"*, the words clogs and shirtsleeves mean people of poor origin engaged in heavy manual labor, and the meaning of the proverbs is that the wealth obtained in the first generation, often wasted by the third.

A special case of metonymy, synecdoche, when the whole is called through its part or vice versa, is found in the following proverbs: *"Many hands make light work"* - when there are many hands, work goes well, where many hands means "many people". One more proverb is *"What's good for General Motors is good for America"*, where General Motors means "business".

Many proverbs are characterized by a special phonetic design, in particular, the repetition of consonant sounds at the beginning of closely spaced stressed words – a stylistic technique of alliteration. For example, there is a repetition of the consonant letter and sound m in the proverbs

"Money makes money",

"Money makes the mare go".

Often, alliteration is combined with anaphora – the repetition of sounds, words, or groups of words at the beginning of each speech passage, and with ellipsis – the deliberate omission of words that do not affect the meaning of the utterance. This set of expressive means makes the paroemias rhythmic, euphonious and easy to remember. Synonymous proverbs *"Easy come, easy go"*,

"Quickly come, quickly go" mean "easily acquired-easily lived". There is another group of proverbs with the condition in the first part and the consequence – in the second:

"No pains – no gains" - without labor there is no earnings;

"Nothing venture – nothing have" - nothing to risk – means nothing to have;

"In for a penny, in for a pound" - gave a penny – will have to give a pound;

These stylistic techniques allow the proverb to be brief and at the same time carry a deep meaning, for example: *“Penny-wise and pound foolish”*; *“Another day – another dollar”*.

In contrast to alliteration assonance, a type of sound instrumentation by repeating the same or similar vowels in a certain segment of speech, is much less common: *“He that cannot pay, let him pray”* [2, 11].

Repetition as an expressive means consists in the repetition of those words that carry the main semantic load.

“A penny saved is a penny gained” – if you haven't spent a penny, you've earned it;

“One boy is a boy; two boys half boy; three boys no boy” – one boy is one helper, two boys are half helpers, three boys are not helpers at all, that is, the more people help, the less work they will do.

A special case of repetition-anadyplosis-using the last words of one segment of speech as the opening words of the next:

“If you would be well served, serve yourself” – if you want to do something well, do it yourself.

Another special case of repetition, epiphora, which consists in the repetition of finite language units, i.e. sounds, words, grammatical forms in adjacent segments of speech:

“Everyone's business is nobody's business” – a common business is nobody's business, i.e., a task assigned to every one remains undone. This artistic technique serves to strengthen the emotional coloring of the proverb.

Therefore, the analysis of proverbs of the English language showed that the context plays an important role in the actualization of the semantic and evaluative meaning of the proverb. It can both preserve and change the traditional meaning and evaluation of the proverb.

Proverbs can express a positive assessment that conveys encouragement, or a negative one that demonstrates censure. This assessment of proverbs can be presented both through the elements that make up the proverb, and through the entire text of the proverb and its environment.

A proverb, as an utterance placed in a complex speech context, can retain or change its semantic class, on the one hand, and its evaluative meaning, on the other.

References:

1. Юдина, И. Ю. Метафора в английской пословице : автореф. дисс. ... канд. филол. наук [Текст] / И. Ю. Юдина. – М., 2012. – 18 с.

2. Гриченко, Л. В. Антропонимы в русских и английских пословицах: экспрессивность и обобщенность семантики [Текст] / Л. В. Гриченко //Филология и культура. – 2014. – № 1(35). – С. 24–29.

МАЗМУНЫ

АЛҒЫ СӨЗ / ПРЕДИСЛОВИЕ/ INTRODUCTION

4

ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОДИДАКТИКАДАҒЫ КӨПТІЛДІЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ ФЕНОМЕН

ФЕНОМЕН ПОЛИЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЛИНГВОДИДАКТИКЕ

THE PHENOMENON OF MULTILINGUAL COMMUNICATION IN LINGUISTICS AND LINGUODIDACTICS

Melisandra Leonardos

6

THE FORM, MEANING, AND USE OF ENGLISHES: REFLECTIONS ON A VIRTUAL ENGLISH LANGUAGE FELLOWSHIP IN AKTOBE KAZAKHSTAN

D. M. Alpysbayeva, AkkenzheTrusheva

7

NEOLOGISMS IN MULTILINGUALISM IN THE 21ST CENTURY

Gulzhana Jenalayeva, DinaraDulatkyzy

11

STUDY OF THE AMERICAN NATIONAL CHARACTER: A CROSS-CULTURAL SURVEY

Мырзагалиева А.Б., Трушева А.Т.

14

НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Aigul Koblanova, Gulzhana Jenalayeva

17

SUPERSTITIONS: THE PERSPECTIVES OF THE KAZAKHS AND THE BRITISH

Жарылғасын Нұргүл Жұмабайқызы

20

CHARACTERISTICS OF AMERICAN CULTURE

Nurlan Dana, Gulzhana Jenalayeva

24

THE BRITISH AND KAZAKH TEA CULTURE

Akhmetkhanova Larissa Ramilevna, Gulzhana Jenalayeva

28

THE BRITISH WEATHER AND THE BRITISH RULES OF WEATHER SPEAK

D. Vaibatyrova, Kulpash Koptleuova

31

LANGUAGE CRITERIA FOR SECONDARY LANGUAGE PERSONALITY FORMATION

Амирова А.А.

34

MOVAVI VIDEO EDITOR МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

Akmaral Orazova, Saule Ussenova

36

APPLYING DIVERGENT THINKING IN THE ENGLISH CLASS

ШЕТ ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АКТУАЛЬНЫЕПРОБЛЕМЫМЕТОДИКИИНОЯЗЫЧНОГООБРАЗОВАНИЯ

TOPICAL PROBLEMS OF METHODS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Зейноллаева А.М., Уканова А.Б., Каиржанов С.Н., Сидешова З.Г.

42

INTRODUCING MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATION PROCESS

Утеумаганбетова Н.Б., Ерланова А.Е., Сидешова З.Г.

45

ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

Қыдырбаева А.Қ., Избатырова К.М., Амирова А.А.

49

307

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ <u>Амирова А.А.</u>	51
ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚОЛДАНУ <u>Утеумаганбетова Н.Б., Зейноллаева А.М., Каиржанов С.Н., Нурманова Ш.К.</u>	54
АКТИВНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ <u>Сьезд М.С., Уйсинбаева А.С., Амиргалиева Ж.Н.</u>	59
ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РОЛІ <u>Дженалаева Г.А.¹, Өмірзақ Б.М.²</u>	62
CULTURE IN LANGUAGE LEARNING AND TEACHING <u>Ибашева М.Е.</u>	65
АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ <u>Төлеубаева Гүлмира Төлеубайқызы, Амиргалиева Ж.Н.</u>	67
THE IMPORTANT ROLE OF PLAY IN FOREIGN LESSONS <u>Бегениязова А.Б., Бауыржан Н.Б.</u>	70
CRITICAL TECHNOLOGY METHODOLOGY AS A PREREQUISITE FOR DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN THE LAW CLASSROOM <u>Шотан Айжан Ермекқызы, Амирова А.А.</u>	74
АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ <u>Айдаралиева Ж.К., Амирова А.А.</u>	76
БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ЖАҢА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ <u>Нұрмұхамбет А.О., Қыпшақбаева М.А.</u>	80
MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE <u>Сырлыбаева Гүлзира Махамбетқызы, Амиргалиева Ж.Н.</u>	82
ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ <u>Алиева А.Қ., Уайс А.А.</u>	85
АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ <u>Өтемұратова З.Қ., Амирова А.А.</u>	88
ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ <u>Кангужина А.Б., Иниязова Л.Б., Амирова А.А.</u>	91
ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ <u>Arabayeva S. M., Amirgalieva Zh.N.</u>	95
GAMES AS AN INTEGRAL PART OF LANGUAGE LEARNING <u>Рисбаева А.Н., Аяпберген Б.Ә., Бауыржан Н.Б.</u>	98
СЫНИ ОЙЛАУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМНІҢ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ <u>Исакенова А.Б., Қазбекова Б.Ж., Шынтас Ф.Д.</u>	101
ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА АУЫЗША ТЕСТІЛЕУДІ ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ <u>Қожабаева Айнұр, Амирова А.А.</u>	103
ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ <u>Рамазанова Д.Ж., Сарбасова М., Бауыржан Н.Б.</u>	106
БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ <u>Мейрамбекқызы Нұрсара, Уайс А.А.</u>	110
АҒЫЛШЫН ТІЛІ СЫНЫБЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	

<u>Владимир А.Б., Даутбеков Б.Ж., Амиргалиева Ж.Н.</u>	113
ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РОЛІ	
<u>О.В. Гончаренко</u>	116
СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ-АКТУАЛЬНОЕ ЗАПОЛНЕНИЕ ПРОБЕЛОВ ТРАДИЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ	
<u>Айбекқызы Нұрханым</u>	119
ОРТА МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ СІЛ ТӘСІЛІНІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ	
<u>Акнұраш Нұрдаулет</u>	122
ЕКІНШІ ДЕНҒЕЙЛІ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	
<u>Zhussupova G. Zh.</u>	125
NINE KEY ISSUES IN LANGUAGE LEARNING	
<u>Күшкарова Г.К., Смагулова Ф.Б.</u>	128
«ПЕРЕВЕРНУТЫЙ КЛАСС» КАК ОДИН ИЗ КОМПОНЕНТОВ СОВРЕМЕННОЙ ТЕХНОЛОГИИ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ	
<u>Касымова А.Б., Дустанова З.М., Сидешова З.Г.</u>	131
АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСТАНСКОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ПРАКТИКАХ	
<u>Сабыр Л.</u>	135
ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ОҚУШЫЛАР ҚАТЕЛЕРІНІҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТҮЗЕТУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
<u>Г.А. Рысдаулетова., Н.А.Кұлымжанова, Коптлеуова К.Б.</u>	139
ЕКІНШІ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	
<u>Ж.Ү. Әміржанова, Уайс А.А.</u>	141
АҒЫЛШЫН ТІЛІН МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ОҚЫТУ	
<u>Tilekbayeva A.B., Duyseeva Sh.B., Sideshova Z.G.</u>	144
EFFECTIVE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE LEARNING OF ENGLISH LANGUAGE	
<u>Zhankozha Zhuldyzaikun, Kenzhebay Zarema, Nurkhanym Bauyrzhan</u>	148
CRITICAL THINKING AND RESEARCH: THE DEMANDS OF CONTEMPORARY EDUCATION	
<u>Сүлейменова З.Е.</u>	150
О НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	
<u>Уайс А.А., Ақырап А.С.</u>	151
СТИВЕН КРАШЕННІҢ ЕКІНШІ ТІЛДІ МЕНҒЕРУ ТЕОРИЯСЫ	
<u>Арыстанқазы Мадина Медетқызы, Уайс А.А.</u>	154
АҒЫЛШЫН ТІЛІ СЫНЫБЫНДА БЕЙНЕ КЛИПТЕР, ТЕЛЕДИДАР ЖӘНЕ YOUTUBE КАНАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ	
<u>Temirbayeva M., G.Djanalaeva</u>	157
POPULAR MUSIC EDUCATION IN THE UNITED STATES	
<u>Adilova U.Zh., Amirgaliyeva Zh.N.</u>	161
ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗДЫ РОЛІ	
<u>Жаксылыкова А.Т., Ахмет А.К., Жадигерова А.Т., Сүлейменова З.Е.</u>	164
ORAL TESTING TO DETERMINE THE COMMUNICATIVE COMPETENCIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS	
<u>Оразбаева Асем Тенелбайқызы, Уайс А.А.</u>	166
ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ	

<u>Асқаров Т., Шындәулетқызы Г., Боранбай А.Е., Сүлейменова З.Е.</u>	169
ШЕТ ТІЛІН МЕНГЕРУ НӘТИЖЕЛЕРІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЛШЕУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК КОМПОНЕНТТЕРІН ТЕСТІЛЕУ	
<u>Уканова А.Б., Нурманова Ш.К.</u>	170
МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ COUNTABLE / UNCOUNTABLE NOUNS НА СРЕДНЕЙ СТУПЕНИ ОБУЧЕНИЯ	
<u>Алдамжарова З.С., Аязбаева А.С., Сүлейменова З.Е.</u>	173
ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АНЫҚТАУ ҮШІН АУЫЗША ТЕСТІЛЕУ	
<u>Bekkulova I.A., Abat M.K., Saule Usenova</u>	175
THE USE OF PROVERBS AND SAYINGS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES	
<u>Байсалбаева А.А., Дженалаева Г.А.</u>	180
АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	
<u>Сәрсенғали Ү.Н., Өміралина Н.Т., Бауыржан Н.Б.</u>	184
БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДАҒЫ СЫНИ ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	

**ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ҚАЗІРГІ ЛИНГВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ИНОСТРАННОЙ
ФИЛОЛОГИИ**

TOPICAL ISSUES OF MODERN LINGUISTICS AND FOREIGN PHILOLOGY

<u>Насипов И.С., доктор филол.наук, доцент</u>	189
TATAR REGIONAL LEXICOGRAPHY	
<u>Бельмесова М.О.</u>	192
ЭКФРАСИС: ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (НА ПРИМЕРЕ МОНОГРАФИИ Г. РЭЙНОЛЬДСА “TURNER. WORLD OF ART”)	
<u>Zhaubassova A. S., Zhumagaliyeva A. A., Akmaral Orazova</u>	197
ALLUSION IN MODERN DETECTIVE LITERATURE	
<u>Дженалаева Г.А., Марат А.М.</u>	199
THE BRITISH ETIQUETTE	
<u>Б.М. Олжабаева</u>	203
ЖАРНАМА МӘТІНДЕРІН ҚЫТАЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУДЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІСІ	
<u>S.B.Sadykov, Akkenzhe Trusheva</u>	207
DEFINITION OF A NEOLOGISM, ITS FEATURE IN THE SPEECH OF PEOPLE	
<u>Нұрқасова А.А., Жуламанова А., Свиридова И.И.</u>	210
ЯЗЫКОВАЯ ИГРА В ГАЗЕТНОМ ЗАГОЛОВКЕ	
<u>Madi A.T., Akkenzhe Trusheva</u>	213
POPULAR NEOLOGISMS OF 2020, THEIR USAGE IN THE SPEECH OF YOUNG PEOPLE	
<u>A. Y. Zholdygaliyeva, D. Zhitomiruly, G. P. Zhubaniyazova, Akmaral Orazova</u>	216
ALLUSION AND ALLUSIVE EPITHET IN THE MODERN ENGLISH DETECTIVE STORY	
<u>B.K. Shamygulova, G. Jenalayeva</u>	219

A STUDY OF THE CONCEPT “ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР” AS REFLECTED IN THE LINGUISTIC CONSCIOUSNESS OF THE KAZAKH PEOPLE	
<u>Курманова Б.Ж., Тастанбаева А.К., Трушева А.Т.</u>	224
О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРОЦЕССА НЕОЛОГИЗАЦИИ СЛОВА	
<u>Бирклен А.А., Akkenzhe Trusheva</u>	227
NEOLOGISMS OF THE COVID 19’S PANDEMIC	
<u>Yesseniyazova G.S, Kuangalikyzy Zh.K., G.Jenalayeva</u>	229
CONCEPT OF “TARBIYE” IN THE KAZAKH LINGUISTIC CONSCIOUSNESS	
<u>Жұбанышбаева М.С., Тектігүл Ж.О.</u>	233
АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ АНТОНИМДЕРІ БАР ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТҮРДЕ ТАЛДАУ	
<u>Akerke Utemuratova, Dinara Karassaeva, Saule Ussenova</u>	236
PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN KAZAKH, RUSSIAN AND ENGLISH PROVERBS	
<u>Жәкен Нұркен, Исакова С.С.</u>	238
ҚИЯЛ – ҒАЖАЙЫП ЕРТЕГІЛЕРДЕГІ КЕЙІПКЕР СЫНАҒЫНЫҢ ОҚИҒАЛАР ЖЕЛІСІНІҢ ТАЛДАУ	
<u>Ayazhan Serik, Alzira Tulupova, Saule Ussenova</u>	240
PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN ENGLISH PROVERBS	
<u>Kamar Nazym Baigabylykzy</u>	242
GREETINGS IN THE CONTEXT OF EXPRESSING POLITENESS IN THE ENGLISH AND KAZAKH LANGUAGES	
<u>Tilekbayeva A.B., Duyseeva Sh.B., Nurmanova Sh.K.</u>	244
THE PASSIVE VOICE	
<u>Nurtaza Moldir Nurzhankyzy</u>	247
THE BRITISH TEA CULTURE	
<u>Sundetov K.A., G.Jenalayeva</u>	251
TABOOS IN THE BRITISH SOCIETY	
<u>Berdibay A.M., Kalybaeva Zh.B., Saule Ussenova</u>	256
PECULIARITIES OF USING STYLISTIC DEVICES IN KAZAKH PROVERBS	
<u>K.M. Nurzhanova, Akkenzhe Trusheva</u>	258
EXPANDING THE LEXICON – BASIC CONCEPTS	

КӨПТІЛДІЛІК БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТЫ
ПОЛИЯЗЫЧИЕ КАК ОСНОВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ
MULTILINGUALISM AS THE MAIN DIRECTION IN EDUCATION

<u>Г.О. Нұрмухамедова</u>	261
ОСОБЕННОСТИ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ	
<u>Т.И. Песчанская</u>	263
ГНОСЕОЛОГИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА В КОНТЕКСТЕ ЛИЧНОСТНО-ЦЕНТРИРОВАННОГО ПОДХОДА	

ӘДЕБИЕТТАНУ ЖӘНЕ АУДАРМА
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ И ПЕРЕВОД
LITERARY CRITICISM AND TRANSLATION

<u>А.Д. Амангельдина, Ж.Ш. Сунгарин, Коробкова Т.В.</u>	266
--	-----

РАЗВИТИЕ БАРДОВСКОГО ДВИЖЕНИЯ В АКТЮБИНСКОМ РЕГИОНЕ <u>Дабылдина А. Е., Нысанбаева М.Е., Коробкова Т.В.</u>	269
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАРДОВСКОЙ ПЕСНИ В АКТЮБИНСКОМ РЕГИОНЕ <u>Курманғалиева Баян Берікқызы</u>	273
А.ҚҰНАНБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР <u>Махсұтова Айгүл Даниярқызы</u>	277
ӘЛЕМ ӘДЕБИЕТІ КОНЦЕПЦИЯСЫНДАҒЫ БАЛАЛЫҚ ШАҚ ТАҚЫРЫБЫ <u>Ж.М. Абишева, А.Н. Ордабаева, Коробкова Т.В.</u>	279
АКТЮБИНСКАЯ БАРДОВСКАЯ ПОЭЗИЯ С ЖЕНСКИМ ЛИЦОМ <u>Elvira Aitkaliyeva</u>	282
THE IMAGE OF A WOMAN IN ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGICAL UNITS <u>Садретдинова Татьяна Александровна, Хвостова Юлия Витальевна</u>	285
ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ РУССКОГО ПОСТМОДЕРНИЗМА В РОМАНЕ В.О.ПЕЛЕВИНА «GENERATION П» <u>Mukhanbetkazyeva A.A., Zharbussinova S.K., Zhamanshalova A.M., Akmaral Orazova</u>	287
ALLUSIONS AND QUOTATIONS IN DETECTIVE STORIES USED FOR THE PLOT DEVELOPMENT <u>А. Жомарт, К.Г. Канатбаева, Оразова А.А.</u>	292
АЛЛЮЗИЯ - ПОЭТИКАЛЫҚ ДИСКУРСТАҒЫ МӘТІНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ КӨРСЕТУ ҚҰРАЛЫ <u>N.B.Kenzhebayeva, Akmaral Orazova</u>	298
THE ESSENCE OF ALLUSIONS AND QUOTATIONS' USAGE IN MODERN DETECTIVES <u>Gaukhar Sarsenbayeva, Saule Ussenova</u>	304
USING STYLISTIC DEVICES IN PROVERBS	

**«ТІЛ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР»
профессор Мұхтар Ғалиұлы Арыновтың 85 жылдығына арналаған**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
14 мамыр 2021 жыл

**«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ:
ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ»
посвященную 85-летию профессора Мухтара Галиевича Арынова**

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
14 май 2021 года

**«TOPICAL ISSUES OF LANGUAGE AND CULTURE:
TRADITIONS AND INNOVATIONS»
dedicated to the 85th anniversary of Professor Mukhtar Galievich Arynov**

MATERIALS
of International scientific-practical conference
May 14, 2021

Жауапты шығарушылар:
Усенова С.Г., Оразова А.А., Уайс А.А.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
(030000, Ақтөбе қаласы, Ө. Молдағұлова даңғылы, 34)

